

קום התנערה!

אליהו (אליושה) גוז'נסקי – כתביו ועליו

בעריכת תמר גוז'נסקי

קום התנערה!

קום התנערה!

אליהו (אליושה) גוז'נסקי – כתביו ועליו

בעריכת תמר גוז'נסקי

π

פרדס הוצאה לאור

Arise, ye Workers from your Slumber

Life and Collected Works of Eliyahu (Alyosha) Gozansky (1914–1948)

Editor: Tamar Gozansky

צילום העטיפה:

ההפגנה של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית בתל-אביב לציון הניצחון על גרמניה הנאצית, 12 במאי 1945. על המשאית, ראשון מצד ימין – אליהו (אליושה) גוז'נסקי.

מותר לשכפל, להעתיק לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה, תוך ציון מפורש של המקור. הוויתור על זכויות היוצרים אינו חל על הפרק מספרו של זכרי לוקמן, הכלול בספר זה. כל הזכויות לגבי פרק זה שמורות להוצאת האוניברסיטה של קליפורניה.

Zachary Lockman, *Comrades and Enemies: Arab and Jewish Workers in Palestine, 1906–1948*, © 1996 Regents of the University of California. Published by the University of California Press.

מסת"ב: 978-965-7171-90-5 ISBN:

© כל הזכויות שמורות לתמר ויורם גוז'נסקי
e-mail: tamaryoram@gmail.com

פרדס הוצאה לאור
ת"ד 45855, חיפה 31458
e-mail: contact@pardes.co.il

תשס"ט 2009
Printed in Israel

אליהו (אליזשה) גוזינסקי

תוכן העניינים

13	אבי, אליושה גוז'נסקי – יורם גוז'נסקי
15	דבר העורכת – תמר גוז'נסקי

הקדמה

17	קורות חייו של אליהו (אליושה) גוז'נסקי

חלק ראשון: רקע היסטורי

31	השביתה הכללית של אפריל 1946 – זכרי לוקמן
35	מדוע הרבו פועלי היהלומים לשבות בשנות מלחמת העולם השנייה? – דוד דה פריס

חלק שני: מאמרים, רשימות עיתונאיות ויצירות ספרותיות

45	פרק 1: מאבק פועלי היהלומים
45	מול תכסיסי ההתאחדות בתעשיית היהלומים
47	השביתה הכללית של פועלי היהלומים
50	לקח השביתה הכללית של פועלי היהלומים
52	פועלי היהלומים במערכה על הגנת שכרם
54	ערב שביתה כללית ביהלומים
56	מלחמת פועלי היהלומים
58	בשביתה פועלי היהלומים
59	פועלי היהלומים הצביעו בעד שביתה
60	המאבק של פועלי היהלומים
63	מלחמת פועלי היהלומים לחווה קולקטיבי

65	על תנאי העבודה בענף היהלומים באנגליה ובארץ
69	פועלי היהלומים במאבקם
72	החוזה הקולקטיבי בענף היהלומים
75	סיכום שביתת היהלומים
79	פועלי היהלומים ערב מאבק רציני
81	פועלי היהלומים להגנת קיומם
83	המהלומה לפועלי היהלומים – שלב במדיניות התאחדות בעלי התעשייה
87	להגנת זכויות פועלי היהלומים

פרק 2: ממשלת המנדט והמונופולים מול הפועלים

91	לקח הבוררות הממשלתית (סביב פסק הדין של הבוררות הממשלתית לפועלי הטבק)
93	שביתת "נשר"
95	סכנת משבר בארצנו
99	מול סכנת המשבר

פרק 3: פועלי טקסטיל ועץ

105	להדיפת ההתקפה של התאחדות בעלי התעשייה (בשולי שביתת "ארגמן")
108	התקפת הנגד של התאחדות פועלי התעשייה (מסביב לשביתת "תרזה")
112	שביתת פועלי "תרזה"
114	שביתת "תרזה" נמשכת
117	עוד על שביתת "תרזה"
117	עם ניצחון פועלי "תרזה"

פרק 4: שביתות משותפות של פועלים יהודים וערבים

120	ההאבקות נמשכת (השביתה המשותפת במחנה התערוכה)
122	ועדת החקירה וועדת השביתה

פרק 5: עובדים בעיריות ובהסתדרות

125	לקח שביתת עובדי עיריית תל-אביב
127	"מרד" האחיות

פרק 6: בוויכוח עם הנהגת ההסתדרות 130

- 130 תפקידי התנועה המקצועית במלחמה
133 התוכן הכלכלי של "בילטמור"
136 המלחמה בקומוניסטים – הכנה להתקפה על השכר
138 משמעות הדמוקרטיה בהסתדרות
139 כינוס בעלי התעשייה
142 המאבק למדיניות פועלית בהסתדרות
145 לשאלת שכר העבודה
149 האמת על היוקר ותנאי העבודה
150 תשובה למר נובומייסקי
155 כיצד נקדם את פני החיילים המשוחררים?
158 הבחירות באגודת פועלי המזון

פרק 7: המערכה המעמדית בשנות ה־40 160

- 160 מעמד הפועלים במערכה (קטעים)
179 גל השביתות
181 מלחמת פועלי התעשייה
185 לבעיית חוקת העבודה בארץ
188 בעיות מעמד הפועלים
192 שביתה או בוררות
195 המאבק לקיצור יום העבודה ולהעלאת השכר בארץ
198 ערכו המעמדי של חוזה קולקטיבי
201 השביתה במלחמתו המקצועית והפוליטית של מעמד הפועלים
208 לקראת הבחירות בהסתדרות
לקראת רוויזיה של שיטת השכר: בעניין ההסכם בין התאחדות בעלי התעשייה
וההסתדרות בדבר תוספת יוקר לפועלי התעשייה
212 השירותים הסוציאליים של ההסתדרות והמדינה היהודית
213 למען חוזים קולקטיביים ארציים
215 מעמד הפועלים בארץ ב־1 במאי 1948
217

פרק 8: במאבק האנטי־אימפריאליסטי לשחרור לאומי 220

- 220 רדו מן הרכבת, ג'נטלמנים!
225 ערב ועידת השלום

- 227 גם מהאימפריאליזם האמריקאי לא ניוושע
230 מדינת ישראל ומאבקה לעצמאות אמת
233 אם איבוד לדעת, מיסטר, הרי באקדח ולא בפצצה אטומית!

פרק 9: על המפלגה הקומוניסטית

- 238 פוליטיקה קומוניסטית – שילוב הלאומי והמעמדי
240 ביקור בבולגריה
246 "אני מאמין" של קומוניסט
251 איננו נפרדים, החבר גרשון דואה-בוגן-אדמוני
253 חג האיחוד
נאום ברכה בשם המפלגה הקומוניסטית הישראלית בוועידת האיחוד של שתי מפלגות
257 הפועלים הפולניות, פפ"ר ופפ"ס, 19 בדצמבר 1948 (הנאום האחרון)

פרק 10: הפאשיזם והמאבק נגדו

- 260 יהודים במערכה נגד הפאשיזם
261 עוד על "אמגוט"
264 1943 – החזית העממית האנטי־פשיסטית
267 משפט ברגן-בלזן
269 המשפט בא!
273 זהו האויב!
278 מוסר הגיטו: שלוש שנים למרד גיטו וארשה
282 ה"אליבי" של סר לורנס
285 הגיטו
291 גיבורי הגיטו לא לשווא נלחמו
294 בגיטו

פרק 11: יצירות ספרות ורשימות עיתונאיות

- 297 נעליים למען הנקמה (נובלה)
300 לא למען כל אדם, תל־אביב עיר האביב היא
302 נמחה את חרפת חיפה
306 ביקרתי בפולין המשוחררת (קטעים)
309 גרודנה (נובלה)

328

האדם ניצח (קטעים מרומן)

332

מן הדרך: רשמי מסע בארצות הבלקן

חלק שלישי: חברים מספרים על אליושה

397

פרק 12: חיים ופעילות בתנאי מחתרת

397

מנהיג וחבר – קובי קסטן

398

אליושה – מ.

401

כזה היה אליושה – אברהם מיילינג

404

פגישות – אברהם מיילינג

410

פרק 13: להיות מנהיג במפלגה הקומוניסטית

410

”קול העם”, גיליון מספר 1 – שמואל בן אברהם

414

מייסד ”קול העם” היומי – מרדכי כספי

416

לזכרו של קומוניסט דגול – ברוך סקולה

419

שיחתי האחרונה עם אליהו – רחל איזנשטדט

421

האיש ופועלו – שמואל מיקוניס

425

אליושה והאחדות האינטרנציונלית של המפלגה – תופיק טובי

427

אליושה – הרוח החיה של מפלגתנו – מאיר וילנר

433

”קשה להיות קומוניסט – אך מה טוב להיות קומוניסט” – רות לוביץ’

439

אליושה – דוד (סשה) חנין

443

הקומוניסט – אברהם מיילינג

445

אליושה – מנהיג הפועלים – אסתר וילנסקה

447

אליושה – מהפכן ואינטרנציונליסט – וולף ארליך

נספחים

451

קריאה למפלגות השמאל לקראת הבחירות בהסתדרות

המלחמה הסולידרית של העובדים היהודים והערבים נגד הממשלה הקולוניאלית

452

כרוז משותף של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית והליגה לשחרור לאומי

עם החזרת האחדות האינטרנציונלית של המפלגה הקומוניסטית

454 הודעת הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי

458 הודעת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית

דבר כינוס האיחוד לעם העובד בישראל

הצהרת ישיבת המליאה החגיגית של הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית

הישראלית לרגל האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים במסגרת המפלגה

462 הקומוניסטית הישראלית

465 **מילון מונחים של התקופה**

477 **ציונים ביוגרפיים – מפתח שמות**

אבי, אליושה גוז'נסקי

איני רוצה להיות אינני –
אני רוצה להיות ישני, ואם חסר לי זמן
אני שוכב שלשום וקם אתמול כדי היום
לצקת ולעצב פני המחר, כי המחר אינו יליד מחר אף פעם –
הוא בן האתמולים ושלשומים, דוקרב בין האדם לבין זמנו.
(אלכסנדר פן, "שיר הלל לחיים", 1964)

על מדף ספרים בביתי ניצב עותק של לאורך הדרך, קובץ השירים הראשון של המשורר אלכסנדר פן, שיצא לאור בשנת 1956. אני הייתי אז בן 17, ואלכסנדר פן – בן 50. בשער הספר רשומה הקדשה בכתב יד:

"לידידי הצעיר והיקר, יורם גוז'נסקי, בברכת אביו אליושה: 'כמה קשה להיות קומוניסט, אבל כמה נפלא להיות קומוניסט!'. בספר זה אולי תמצא הדים לקריאה אנושית ויפה זו. בברכת חבר מבוגר, אלכסנדר פן."

מטבע הלשון, שאלכסנדר פן מצטט בהקדשה, היה המוטו של חייו הקצרים של אבי, כפי שתוכלו להיווכח בקריאה בספר זה, המכיל את מרבית מאמריו וחיבוריו.

אבי נהרג כשמלאו לי תשע שנים. בזיכרונותיי משנות חיינו המשותפות המעטות, אבי היה תמיד עסוק. גם באותן שעות שהקפיד להקדיש לי, 'שתל' פגישות ושיחות עם אחרים. נותרו מאז תמונות וכן גליות דואר, אותן שלח לי בכל יום בנסיעותיו לחו"ל.

הבית בו גדלתי בתל-אביב היה בית קומוניסטי. הורי, אסתר ואליושה, היו פעילים במפלגה הקומוניסטית מאז שנות המחתרת. הבית היה תמיד שוקק חברים ומעין מטה של פעילות מפלגתית. גרמו לכך גם דייריו וגם מיקומו.

גרנו בדירה בקומה ראשונה בבניין ברחוב יונה הנביא, שניצב סמוך לכיכר מוגרבי, אשר הייתה אז המרכז העירוני. לכן היה נוח לצאת ממנו לפעילות. אני זוכר שהפכו את חדרי לאולפן, שממנו נמתחו כבלים עד לגג הבית הסמוך לכיכר. על הגג הוצבו רמקולים, ומהאולפן בחדרי שידרו במשך שעות לציבור את המסרים הפוליטיים של המפלגה וכן שירים. עלי, הואטוט, הוטל אז לפטרל בחצר ולדאוג שאיש לא יפגע בכבלים.

בביתנו נולדו יוזמות רבות של אליושה, שהוא גם היה הרוח החיה ביישומן. אזכיר שתיים מהן: היוזמה להפיכת "קול העם", ביטאון המפלגה הקומוניסטית, משבועון ליומון; והיוזמה להקים כלי תרבותי הקשור למפלגה – מקהלת הפועלים "רון", שזכתה במהלך השנים לפופולריות רבה.

אבי לא ידע לשיר, אך אמי נמנתה עם חברותיה הראשונות של מקהלת רון. בילדותי נלוויתי לאמי, שנסעה עם המקהלה להופעות ברחבי הארץ. נלוויתי להורי לאירועים ציבוריים של המפלגה, ובשנות ה-40 של המאה שעברה – היו כאלה רבים. אני זוכר אסיפות פומביות

באולמות קולנוע במרכז תל-אביב של אז: 'מוגרבי', 'בית העם', 'גן רנה'. נחרתה בזיכרוני המשאית המקושטת, שנסעה בראש ההפגנה של המפלגה במאי 1945, לציון הניצחון על גרמניה הנאצית, וההפגנות ההמוניות לרגל ה-1 במאי. מקום מפגש קבוע של ילדי המפלגה היו האירועים לילדים במועדון 'תרבות לעם', שהיה ממוקם במרתף ברחוב נחלת בנימין בתל-אביב.

בקיץ 1948, כשמלאו לי שמונה וחצי שנים, הייתה הפעם היחידה שאבי נטל אותי אתו לשליחותו המפלגתית בפולין, ארץ מולדתו. באותו ביקור בפולין שלאחר מלחמת העולם השנייה עשתה עלי רושם כל יימחה העיר וורוצלאב, שבכל עבר נראו בה הריסות בתים. במהלך אותה נסיעה סיפר לי אבי רבות על המלחמה בנאצים ועל משפחתו שהוכחדה כולה בידי הנאצים בגרודנה. לא הייתי מודע אז לכתיבתו הפוליטית והספרותית על המאבק בנאצים ועל גרודנה, עיר הולדתו.

באוקטובר 1948 התקיימה בחיפה ועידת האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים. אבי, שנמנה עם מארגני הוועידה, כתב עליה רשימה פוליטית-אישית, הכלולה בקובץ שלפנינו. אני זוכר מאותה ועידה את ההתרגשות והשמחה של הורי ושל כל המשתתפים, את הדגלים האדומים ורעם מחיאות הכפיים. בפועל, זה היה האירוע הציבורי המפלגתי האחרון שבו השתתף אבי בארץ. הוא נהרג בתאונת מטוס חודשיים לאחר מכן.

מטבע הדברים, לא הייתי מודע בילדותי לתפקידו המנהיג בקרב הפועלים. ידעתי שהוא עובד כפועל יהלומים ושאמי עובדת כתופרת, אך רק מאוחר יותר התוודעתי למאמרים הרבים, שבהם ניתח את מאבקי הפועלים, ואשר כלולים בקובץ זה.

קצרים היו חייו של אבי, אך עשירים במאבקים, ביצירתיות, ביוזמות, בעשייה מהפכנית. הוא הותיר לי ולכולנו צוואה פוליטית וחברתית, שבמרכזה – שנאה עמוקה לדיכוי, לניצול, לגזענות ולאנטישמיות, אהבה עמוקה לאנשים העובדים, ומסירות שאין לה גבול לאידיאלים של החירות והצדק, לאינטרנציונליזם, לאידיאלים של הקומוניזם.

הקובץ להלן הוא יד לזכרו של אבי ולזכרם של כל הפעילים היהודים והערבים בארץ, שהקדישו את חייהם למפלגה הקומוניסטית בארץ, המציינת ב-2009 מלאות 90 שנה לייסודה.

בתים, ינואר 2009

יורם גוז'נסקי

דבר העורכת

כמה רצונות חברו להוצאת הספר, המוגש בזאת לקוראים: הרצון להחיות בתודעה הציבורית את פועלו, כתיבתו ואישיותו של אליהו (אליושה) גוֹ'נְסְקִי (1914-1948); הרצון לחלץ מההשכחה פרקים חשובים במערכה המקצועית של מעמד הפועלים בארץ; והרצון להאיר פרק מכונן בפעילותם של הקומוניסטים בארץ.

באמצעות הפריזמה של מאמרים ורשימות שכתב אליהו גוֹ'נְסְקִי במהלך שש שנים מעצבות היסטוריה (1943-1948); הודות לרשימות של חבריו, המתארות את החיים במחתרת, בה פעלו הקומוניסטים בארץ במהלך רוב שנותיו של השלטון הבריטי; והודות לתיאור היסטורי מתומצת של התקופה, פרי כתיבתם של אנשי אקדמיה – מצטיירות שנות ה-40 של המאה ה-20 בארץ מזווית ראייה לא שגרתית, ואפילו חתרנית, בהתייחס לשיח ההיסטורי הציוני המקובל.

בשנת 1959 ראה אור, בהוצאת המפלגה הקומוניסטית הישראלית, הספר "במערכות המעמד והעם", ובו מבחר מאמרים ורשימות של אליהו גוֹ'נְסְקִי וכן רשימות שנכתבו עליו ועל פעילותו. חמישים שנה מאוחר יותר, שימש קובץ זה נקודת מוצא לספר הנוכחי.

במהלך הכנתו של הספר, הושקע מאמץ לאסוף את כל מה שפירסם אליהו גוֹ'נְסְקִי בחייו ואת כתביו שפורסמו לאחר מותו, וכן את כל הרשימות שנכתבו עליו או בהקשר אליו. בהעדר כתבי יד, נסרקו כל הכרכים של העיתון "קול העם" ותיקים רבים בארכיונים. מתוך כל מה שנאסף, מובאים בספר זה מרבית המאמרים והרשימות, שכתב אליהו גוֹ'נְסְקִי ואשר כתבו עליו, ואשר סברנו שיש בהם עניין גם היום, 60 שנה לאחר מותו. כן הובא חומר רלוונטי שנמצא בתיקים של ההגנה מתקופת המנדט הבריטי. תיקים אלה כוללים עיתונים וכרוזים של המפלגה הקומוניסטית, פרוטוקולים של ועידות וישיבות, וכן תוצאות מעקבים אחר קומוניסטים, שניהל שירות הידיעות של ההגנה (ש"י), אשר שיתף פעולה עם המשטרה והבולשת של השלטון הבריטי.

החומר שנכלל בקובץ להלן הובא כלשונו, כדי לשמור על שפת התקופה והסגנון שהיה מקובל אז, לרבות ביטויים באידיש, ברוסית ובערבית. במאמרים וברשימות נעשו קיצורים מסוימים והוכנסו תיקוני עריכה ותחביר מעטים ככל האפשר, הנחוצים להבנת הטקסט היום. כך, למשל, נפוצה מאוד באותה תקופה המלה "מלחמה", ששימשה לתיאור מאבקים ומערכות אזרחיים במישורים האיגודי-מקצועי והמדיני. לכן בכמה מקרים הוחלפה המלה "מלחמה" במילה "מאבק" או "מערכה". בכמה מקרים שונו כותרות המאמרים, וזאת כדי לעקוף את התופעה של דפוס אחיד של כותרות. תוספות שלא היו במקור מסומנות בסוגריים מרובעים.

מבנה הספר

בתחילת הספר מובא תיאור של תולדות חייו של אליהו (אליזשה) גוז'נסקי. בהמשך בנוי הספר משלושה חלקים:

בחלק הראשון, המביא רקע היסטורי, נכללו קטע מספרו של פרופ' זכרי לוקמן (ראש המחלקה ללימודי המזרח-התיכון והאיסלם באוניברסיטת ניו-יורק), העוסק בשביתה ההיסטורית של פועלים יהודים וערבים באפריל 1946, ושיחה עם ד"ר דוד דה פריס (ראש החוג ללימודי עבודה באוניברסיטת תל-אביב) על שביתות פועלי היהלומים בשנות מלחמת העולם השנייה. החלק השני כולל את פרי כתיבתו החברתית, המדינית והספרותית של אליהו גוז'נסקי. חלק זה כולל אחד-עשר פרקים, שהמרכזיים ביניהם מביאים מאמרים ורשימות של אליהו גוז'נסקי המתארים ומנתחים מאבקים של פועלים בשלהי התקופה של שלטון המנדט הבריטי בארץ. יתר הפרקים מביאים מאמרים פולמוסיים שכתב בנושאים פוליטיים – המאבק נגד השלטון הבריטי, המערכה נגד הפאשיזם והפעילות של המפלגה הקומוניסטית. בפרק הכולל את יצירתו הספרותית כלולים רשימות עיתונאיות, נובלות וקטע מרומן שכתב. החלק השלישי הוא אוסף של רשימות, פרי עטם של חבריו של אליהו גוז'נסקי, שרובן נכתבו לאחר מותו, והמתארות, בפרק 12, את החיים והפעילות במחתרת, ובפרק 13, את פעילותו כמנהיג פועלים, כטריבון עממי וכחבר ומנהיג במפלגה הקומוניסטית בארץ. בנספחים מובאים מסמכים היסטוריים, שיש להם קשר ישיר לחייו ולכתיבתו של אליהו גוז'נסקי.

בהתחשב בכך שמדובר בחומר היסטורי, צורפו לספר, לנוחות הקוראים, "מילון מונחים של התקופה" וכן "ציונים ביוגרפיים" של אנשים, ששמותיהם מוזכרים בספר זה.

תודות

תודה לכל מי שתרום לגיבושו ולהוצאתו לאור של ספר זה בכתיבה, בעצה, בחיפוש חומר ותמונות ובדרכים אחרות.

תודה מיוחדת לפרופ' זכרי לוקמן ולהוצאת הספרים של אוניברסיטת קליפורניה על הרשות לתרגם ולכלול בספר זה קטעים ממחקרו החשוב על המאבקים של הפועלים היהודים והערבים בארץ בתקופת המנדט הבריטי.

תודה מקרב לב לד"ר דוד דה-פריס, אשר השיחה עמו, הכלולה בספר, הבהירה את התנאים שהובילו להופעתו המטאורית של ענף היהלומים בארץ ולתנופת השביתות של פועלי היהלומים בשנות מלחמת העולם השנייה.

תודה לארכיונים הבאים, להנהלותיהם ולצוות העובדים בהם: ארכיון לבון – ארכיון תנועת העבודה, ת"א; ארכיון ההגנה, ת"א; ארכיון מק"י ביד טבנקין, אפעל.

יבואו על הברכה על העזרה והעצה: איתן לוביץ', דוד רבינוביץ', עודה אל אשהב, אורסולה ווקוק, לאון זהבי, עדינה וגדליה טייבלום, ד"ר ישי מנוחין, אנגליקה טים.

תודתנו לדוד גוטסמן ולפרדס הוצאה לאור על ההשקעה והליווי המקצועי.

תמר גוז'נסקי

ה ק ד מ ה

קורות חייו של אליהו (אליושה) גוז'נסקי

לבעור! לבעור תמיד, עד רמץ חם, עד כלות!
כמו שלב מאיץ בשלב הבא של הקליע.
ובהשרפו על סף, בטרם עוד יחלוף,
יוניק את הספינה הממריאה: "שלי היא!"
(חיה קדמון, "אביב וים פרוש", 1960)

אליושה והוריו, פרידה ויצחק, גרודנה, 1930

אליהו (אליושה) גוז'נסקי נולד ב־1 באוגוסט 1914 בפטרוגרד (לנינגרד) להוריו פרידה ויצחק. היה בן יחיד. אביו היה עורך־דין בעל השקפת עולם דמוקרטית. ב־1917 עברה המשפחה לגרודנה (אז – פולין; היום – בלארוס), שם למד אליושה בגימנסיה. עוד בהיותו תלמיד, ניהל ויכוחים עם המורה להיסטוריה בשאלת האנטישמיות. כבר אז נתגלתה בו הנטייה לעמוד לימין החלשים. כתלמיד גימנסיה, הצטרף לתנועת הנוער "השומר הצעיר". הגיע לארץ בשנת 1930, בהיותו בן 16, והצטרף לקיבוץ גליל ים שליד חיפה. משם עבר ללמוד בבית הספר החקלאי מקווה ישראל. החיים בארץ חשפו בפניו מציאות חברתית ולאומית שונה מזו שציפה למצוא, ובהיותו תלמיד בית הספר מקווה ישראל, הצטרף לתנועת הנוער הקומוניסטי בארץ ונטל חלק פעיל בעבודת התנועה.

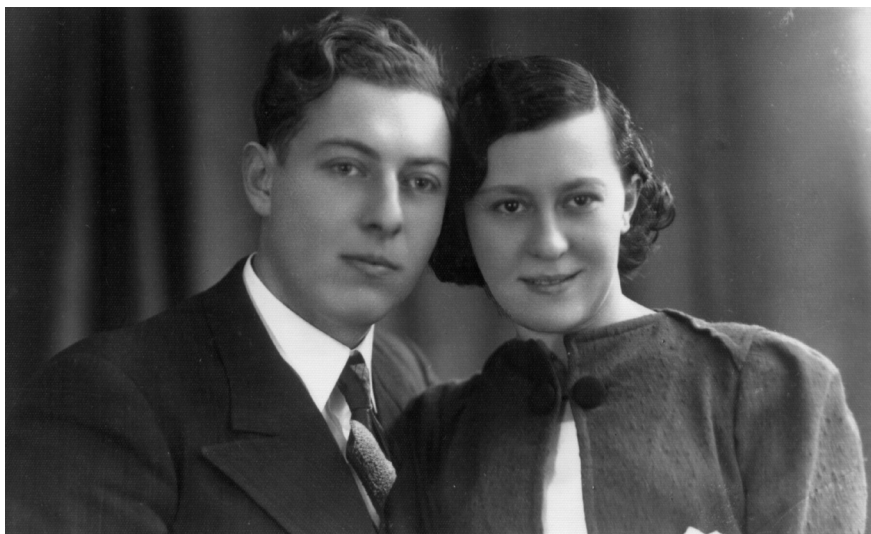

אליושה בעת לימודיו במקווה ישראל

אליושה בגרודנה, 1928 (בן 14)

לאחר סיום חוק לימודיו בבית הספר החקלאי התחיל לעבוד כפועל בפרדס. עבודתו זו הביאה אותו במגע קרוב יותר עם ציבור הפועלים. אז נתגלו בו לראשונה הכשרונות האירגוניים, בהם הצטיין במשך כל שנות פעולתו. בשנת 1935 נשא לאשה את אסתר אנקורי. המשפחה הצעירה התגוררה ברחוב יונה הנביא בתל-אביב.

אליושה ואסתר ביום נישואיהם, 1935

בשנת 1936 שב לגרודנה, כדי ללמוד בבית ספר למודדים מוסמכים. בגרודנה הצטרף לתנועת הנוער הקומוניסטי הפולני, שפעלה במחתרת. בפעילותו במחתרת בפולין הפאשיסטית, באו לידי גילוי אומץ רוחו של אליושה וכושר המצאתו. באחת הפעולות נאסר בידי המשטרה והועמד לדין. הוא נידון לשמונה שנות מאסר. לפי עצת אביו המשפטן, הוא ניצל את היותו נתין פלשתינאי, חמק ממאסר ושם בשנת 1938 לארץ. לאחר שובו, עבד כמודד במחנות הצבא הבריטי וכוּפּוּעַל בפרדסים.

עם שובו לארץ, בגיל 24, הצטרף למפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, שפעלה אז במחתרת. למרות הסכנה שבדבר, בכל מקום שבו עבד, ניהל תעמולה קומוניסטית בקרב הפועלים, ובייחוד בקרב העובדים במחנות הצבא. קשריו הישירים עם הפועלים וכישוריו האירגוניים, הפכו אותו תוך פרק זמן קצר למנהיג עממי בתנועת הפועלים בארץ.

היה חבר ועד הסניף התל-אביבי של המפלגה הקומוניסטית, במסגרתו, פעל עם מזכיר הסניף, סיומה מירוניאנסקי, שב־1941 נרצח בידי הבולשת הבריטית. ועד הסניף הטיל עליו את האחריות לפעולה האיגוד-המקצועית בקרב הפועלים.

כחבר פעיל במפלגה הקומוניסטית, היה אליושה נתון למעקב ולרדיפות מצד המשטרה הבריטית. בשנת 1941 נעצר באקראי, במכונית שנסעה מנתניה לתל-אביב, בידי הבולשת הבריטית ונכלא. אחרי ששוחרר מבית הסוהר, שב במישנה מרץ לארגן מאבקי פועלים להגנה על שכרם וזכויותיהם.

מנהיג של פועלי היהלומים

ב־1941, לאחר ששוחרר מהמאסר, החל אליושה לעבוד כפועל יהלומים. הוא עבד במלטשת "כוכב" ובמלטשות אחרות.

על שנות עבודתו של אליושה כפועל יהלומים, סיפר בחוברת זיכרונותיו חברו הטוב ועמיתו למפלגה הקומוניסטית גינתר (גדר) שטילמן.¹ שניהם עסקו בליטוש אופנים (polishing disk), אשר עליהם ליטשו את היהלומים, ובהרכבת האופנים באמצעות מוט מיוחד. איכות העבודה של מלטשי היהלומים ובטיחותם המקצועית היו מותנות בעבודתם של מלטשי האופנים. השלישי בחבורה של מלטשי האופנים שעבדו במפעל "כוכב" היה מוריס (ששם משפחתו אינו מצוין), אשר בהשפעתם של אליושה וגדר הצטרף גם הוא למפלגה הקומוניסטית.

שטילמן סיפר בזיכרונותיו, כיצד שני החברים גיבו את אליושה, כך שיוכל להעדר מעבודתו לצורך פעילות מפלגתית מבלי להפסיד שכר:

לאליושה היו קשיים לשלב את המשימות הפוליטיות שלו עם עבודתו בבית החרושת. לעיתים קרובות, היה עליו לנסוע לאסיפות בירושלים ובחיפה. הוא היה עסוק מאוד בתפקידיו הפוליטיים. זו הסיבה, שהוא לא היה מרוכז והתקשה באיזון האופנים. כדי לסייע לאליושה, מוריס ואני פיתחנו שיטה מועילה. מוריס היה עובד במהלך יום אחד ליד המחרטה... ואני עסקתי באיזון האופנים. למחרת, אני עבדתי ליד המחרטה ואילו מוריס איזן, ואליושה ליטש

את האופנים. כך יצרנו מלאי של אופנים, לימים שבהם אליושה היה צריך לנסוע לירושלים או לחיפה.

שטילמן מוסיף ומספר על האמון, שנתנו הפועלים באליושה, וגם כיצד היה לאליושה הידע, מתי יעיל להכריזו שביתה של פועלי היהלומים:

המלטשים היו מרוצים מעבודתנו והם חיבבו את אליושה. הם כיבדו אותו מפני שהוא ייצג את האינטרסים של הפועלים מול טרוסט היהלומים הפלשתינאי... מהבוס, שהיה בעברו מלטש יהלומים באנטוורפן, קיבלנו מידע מועיל. הוא דרך קבע סיפר לנו, אם יש ביקוש ליהלומים בשווקים של ארצות-הברית או בריטניה. זה איפשר לנו להעריך, אם שביתה אפשרית ואם היא תהיה אפקטיבית.

שנה בלבד לאחר שהחל לעבוד במלטשת יהלומים, אירגן אליושה שביתה גדולה בענף, שתנאי העבודה והאירגון המקצועי בו היו ייחודיים.² הוא המשיך בפעילותו המנהיגותית בקרב פועלי היהלומים במהלך השנים 1942-1946. מידת מעורבותו בשביתות של פועלי היהלומים באה לידי ביטוי ב־18 המאמרים שהקדיש לנושא זה.³ במקביל היה מעורה גם במאבקי פועלים במפעלי תעשייה אחרים, במאבקים של העובדים במחנות הצבא הבריטי ובקרב עובדי שירות המדינה. ב־1944, לאחר שנתאפשר למפלגה הקומוניסטית, שפעלה כעשרים שנה במחתרת (בשל האיסור על פעילותה שהטיל עליה השלטון הבריטי), לשוב ולפעול בהסתדרות, היה אליושה נציגה במועצת פועלי תל-אביב.

אליושה ייחס חשיבות עליונה להשתלבות של חברי המפלגה הקומוניסטית בפעילות בקרב הפועלים, באיגודים המקצועיים ובמוסדות ההסתדרות. עוד ב־1939, כאשר המפלגה פעלה בהסתדרות לא בשמה, אלא תחת הכינוי "הסיעה הפרולטרית", דאג אליושה לפתוח מועדון של הסיעה על ג בניין ברחוב פרץ חיות בתל-אביב.

בדין וחשבון שמסר סוכן של שירות הידיעות (ש"י) של ההגנה מכינוס ועדים של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית (2.6.1945), מובאים דברים שאמר אליושה לגבי הפעילות בהסתדרות. אליושה ציין באותו מעמד, כי כאשר ביקשה המפלגה להתמודד בבחירות לוועידת ההסתדרות (1944), עלה בידיה לאסוף תוך יומיים 300 חתימות של חברים בהסתדרות, שנדרשו לשם כך. אליושה קרא לכל חברי המפלגה להצטרף מייד להסתדרות ולפעול לארגון מקומות עבודה בהסתדרות. הוא דיווח, כי במפלגה הוקמה מחלקה לפעילות בהסתדרות, והדגיש, כי תחום זה יהיה עיקר הפעילות המפלגתית.⁴

דגשים דומים היו בדבריו של אליושה במושב של הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית (ספטמבר 1946), הכלולים במסמך של הבולשת הבריטית, שנכתב בידי סוכן הבולשת, שנכח

2 ר' דוד דה פריס, "מדוע הרבו פועלי היהלומים לשבות בשנות מלחמת העולם השנייה?" בחלק ראשון להלן.

3 ר' להלן חלק שני, פרק 1.

4 ארכיון ההגנה, תיק 112/1341.

באותה ישיבה. לפי דיווח זה, ציין אליושה בדיון במושב, כי ארבעה מבין שבעה החברים היהודים בוועד העובדים בבתי הזיקוק בחיפה היו חברי המפלגה הקומוניסטית. הוא דיווח גם על המאמצים שהשקיעה המפלגה הקומוניסטית בהקמתה של "חזית שמאל מאוחדת" עם השומר הצעיר וארגונים נוספים, שתתייצב מול שלטון מפא"י בהסתדרות.⁵

אליושה הקדיש מאמצים רבים לגיבוש אחדות מאבק של פועלים יהודים וערבים. התנאים לכך היו מורכבים וצריך היה להתגבר על מכשולים רבים. שלטון המנדט הבריטי הפעיל בפלשתינה, כמו ביתר הארצות שהיו קולוניות בריטיות, את השיטה של "הפרד ומשול", ודרך בכל האמצעים את אלה שפעלו ליישום שיתוף פעולה יהודי-ערבי במישורים החברתי והמדיני. ההנהגה הציונית, לרבות הנהגת ההסתדרות הכללית, ניהלו מדיניות קולוניאלית של היבדלות לאומית ושל דחיקת רגלי הפועלים הערבים ("עבודה עברית"). מבחינת ההתארגנות האיגוד-מקצועית, פועלים יהודים וערבים היו מאורגנים אז בדרך כלל במסגרות מקצועיות-לאומיות נפרדות.

לכן נודעה חשיבות כה רבה למערכות המעמדיות, שלמרות הפיצול הארגוני, התנהלו במשותף ואיחדו, בשביתות ארציות, פועלים יהודים וערבים.⁶ אליושה היה מעורב במאמצים אלה, ותרם אישית לפירסומו של הכרוז לפועלי הממשלה השובתים, יהודים וערבים, שהוציאו יחד המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית והליגה לשחרור לאומי בשנת 1946.⁷

אליושה במעקב של סוכני ההגנה

אליושה לא הותיר אחריו יומנים או רשימות אישיות המתארות את פעילותו היומיומית. לכן מקורות המידע הם, מצד אחד, רשימות שכתבו עליו חבריו,⁸ ומצד שני – הרשימות של סוכני ההגנה, שעקבו אחריו, כמו אחרי פעילים קומוניסטים אחרים, הן בשנים שהמפלגה הקומוניסטית פעלה במחתרת, והן בשנים שפעלה כבר בגלוי. באחד התיקים של ארכיון ההגנה נמצא הפרוטוקול המלא של הוועידה ה-9 של המפלגה הקומוניסטית (1945), שמתוכו נכללו בספר זה דברים שאמר אליושה בוועידה זו.⁹

אחד הדיווחים של סוכנת הגנה בשם "זהבה", מספר על ביקור של אליושה במחנה של הנוער הקומוניסטי בספטמבר 1945:

"זהבה" מוסרת:

בימים 14-17 לספטמבר התקיים מחנה של ברית הנוער הקומוניסטית על הר הכרמל. השתתפו קרוב למאה חבר מהסניפים: חיפה, קרית ותל-אביב. משאר הסניפים לא באו חברים. במחנה ביקרו אורחים, אשר גם הירצו, והם: אסתר וילנסקה ואליושה גוונסקי.¹⁰

5 יאיר שפיגל, ההתמודדות המודיעינית והסיכולית של משטרת המנדט ומחלקת החקירות הפליליות בה (CID) עם המפלגה הקומוניסטית הארצישראלית, 1920-1948, עבודה לתואר MA באוניברסיטת חיפה, 1999, ע' 118.

6 ר' זכרי לוקמן "השביתה הכללית של אפריל 1946" בחלק ראשון להלן.

7 ר' בנספחים.

8 ר' חלק ג'.

9 "פוליטיקה קומוניסטית – שילוב הלאומי והמעמדי", חלק שני, פרק 9.

10 ארכיון ההגנה, תיק 112/158.

שם המשפחה: **גוזינסקי-גוזינסקי** (2) שם כינוי: **אליהו**

(3) הארגון: **הפקידו בארגון**

(5) נולד בשנת: **1914** בעיר: **אליהו** בארץ: **בארץ**

(6) נתינות: **א"י** (7) נתינות קודמת: **פולין**

(8) עלה בשנת: **1930** (9) שם משפחה לשעבר: **גוזינסקי** נולדה בשנת: **1914**

(10) אשתו שמה: **אסתר** (11) הילד: **נולד בשנת**

(12) הורים וקרובים וכתובותיהם: **שם אביו: יצחק**

(13) השכלה: **אלמנה, נשואה, נשואה, נשואה**

(14) מבנה הגוף: **הגובה**

(15) צבע העינים: **פנים**

(16) סימנים מיוחדים: **עברו והשכלתו המיוחדים**

(17) מקצועו ומקורות פרנסתו: **לוקד גביה"ו ז"ל, וז"ל, תכנן"**

(18) רכוש:

(19) סדר חייו:

(20) נשיות מיוחדות:

(21) תלבושת מקובלת:

(22) תולדות חייו: **אב א"צ בן ט"ח**

(23) פעילותו בחו"ל ובארגונים אחרים בארץ:

(24) השתתף באיוו פעילות:

(25) האם ידוע למשטרה ובמה:

(26) הכתבת: **שני כתבת**

(27) מלפון: **ת. ד.** (28) ממונת: **אופטי**

שונות:

שאלון מעקב של שירות הידיעות של ההגנה (ש"י, כנראה 1942)

דו"ח מעקב של ש"י אחרי אליושה

בדיווח אחר כלולים דברים, שאמר אליושה בכינוס פעילים של העיתון "קול העם", שנערך במועדון המפלגה ברחוב מרכז בעלי מלאכה 26 בתל-אביב (21.12.1946):

"נוכחו כ־20 פעילים ממקומות שונים בארץ. פתחה את הכינוס אסתר וילנסקה, לדבריה נועד כינוס זה לסיקור תוכנית הופעתו היומיומית של 'קול העם'. אחריה הירצה אליושה, שקוראים לו גם גו'נסקי. המרצה דיבר על הקשיים שבביצוע התוכנית. הסביר, שאי-אפשר להמשיך בהדפסת העיתון באותו בית דפוס, משום החשש שבמקרה של התנגשות בין המפלגה הקומוניסטית ובין המחנה הציוני, יפסיקו להדפיס את העיתון. מתנהל, על כן, משא-ומתן על דבר רכישת בית דפוס, הנמצא באולם גדול וצריך לעלות כ־4,700 לא"י. הכספים יגויסו על-ידי התרמת חברים: חודש משכורת מכל חבר. כן יש למצוא לדפוס, מבין חברי המפלגה, גם פועלי דפוס. את הנוער הקומוניסטי יש להדריך ולהכין להדפסת העיתון ולחלוקתו בתנאים של שעת חירום למפלגה. העיתון ישמש לא רק כלי הסברה לקהל הרחב, אלא גם קשר בל ינתק בין החברים עצמם. כולם יצטרכו לשאת באחריות העיתון ובמקרה של הפסד – יצטרכו החברים לשלם מכספם."¹¹

אליושה כאיש של כתיבה

אליושה נהג לכתוב רשימות פוליטיות-חברתיות וספרותיות כבר מגיל צעיר. לא ידוע, מתי החל לפרסם בדפוס את רשימותיו, וזאת משום שכל עוד פעלה המפלגה הקומוניסטית במחתרת, המאמרים והרשימות בעיתוני המפלגה פורסמו ללא שמות הכותבים.

מהחומר שנאסף לקראת פירסום ספר זה עולה, כי הפירסומים הראשונים שהופיעו בשמו היו באידיש, שהייתה שפת הכתיבה הראשונה שלו. בפברואר 1943, בהיותו בן 28, ראתה אור הנובלה שכתב באידיש "נעליים למען הנקמה", שפורסמה בביטאון המפלגה "פעברואר שטאמען".¹² במרס 1943 ראה אור מאמר חתום בשמו של אליושה בפירסום של המפלגה באידיש "מערץ שטאמען", שהוקדש לתרומת היהודים למערכה נגד הפאשיזם.¹³ ב־23 בדצמבר 1943 פירסם אליושה לראשונה מאמר חתום בשמו ב"קול העם", שהיה אז שבועון של המפלגה הקומוניסטית. המאמר הוקדש לשביתה הכללית של פועלי היהלומים, שבה מילא תפקיד מנהיג.¹⁴

בשש השנים שחלפו מאז הנובלה הראשונה, שראתה אור בחתימתו, ועד למותו, פירסם אליושה ב"קול העם" ובעיתונים של המפלגה באידיש כמאה מאמרים, רשימות וסקירות, שהוקדשו בעיקר למאבקי עובדים, למצב הכלכלי-חברתי ולמדיניות ההסתדרות. במאמרים אלה הוכיח בקיאות רבה בנתונים הכלכליים, בהלכי הרוח בקרב העובדים וגם יידע תיאורטי בתחום הגישה המרקסיסטית ליחסי הון-עבודה. מאמריו מצטיינים בעובדות ובענייניות, ובהם באה לידי ביטוי מעורבותו במאבקים המעמדיים והבנה מעמיקה לגבי צרכיהם ודרישותיהם של הפועלים, ולגבי תנאי המאבק בארץ קולוניאלית.

11 ארכיון ההגנה, תיק 112/1341, עמוד 162.

12 ר' חלק שני, פרק 11.

13 ר' חלק שני, פרק 10.

14 ר' חלק שני, פרק 1.

בכתיבתו כיסה גם תחומים נוספים, כמו המערכה נגד משטר הדיכוי הקולוניאלי הבריטי, המערכה לעצמאות הארץ לטובת שני העמים החיים בה, והמערכה נגד הפאשיזם והנאציזם.¹⁵

נובלות, שירים ורומן

למרות שהשקיע את מיטב מרצו בפעילות האיגוד-מקצועית ובפעילות הפוליטית בשורות המפלגה הקומוניסטית, הוא נהג לכתוב בלילות גם חיבורים בעלי אופי ספרותי. ב-1944, לאחר שמקריאת ידיעה ב"הארץ" נודע לו לראשונה, כיצד ניספה אביו בגיטו גרודנה (פולין), כתב אליושה באידיש את הנובלה "גרודנה". הנובלה פורסמה בתל-אביב באידיש בשנת 1945, והייתה הספר הראשון והיחיד שלו שראה אור בחייו. בגירסתה העברית, ראתה אור הנובלה "גרודנה" בשנת 1978, והיא כלולה בקובץ זה.¹⁶

אליושה כתב באידיש רומן בשם "דער מענטש האט געזיגט" ("האדם ניצח"), שיצא לאור בשיתוף פעולה בין הוצאות ספרים בפולין ובישראל רק ב-1949, לאחר מותו. הרומן טרם תורגם במלואו לעברית. קטע ממנו כלול בקובץ זה.¹⁷

נמצאו עד כה שני שירים שפירסם באידיש, ואשר הנושא שלהם הוא המערכה נגד הנאציזם.

בשליחות פוליטית

הגיליון הראשון של "קול העם" היום, 14 בפברואר 1947

בוועידה השמינית של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית (מאי 1944) נבחר אליושה לוועד המרכזי של המפלגה.

15 ר' חלק שני.

16 ר' חלק שני, פרק 11.

17 ר' חלק שני, פרק 11.

ב־1946, יום אליושה את החלטת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית להפוך את "קול העם" משבועון לעיתון יומי. לאחר קבלת ההחלטה, הוא היה הרוח החיה בגיוס האמצעים והתרומות וכן בהכנות האירגוניות להפעלת המערכת, בית הדפוס ורשת המפיצים. המאמצים הוכתרו בהצלחה, העיתון החל להופיע כיומן ב־14 בפברואר 1947.¹⁸

בשנים 1946-1948, מילא אליושה תפקיד מרכזי במאמצים לשיקום האחדות של הקומוניסטים היהודים והערבים בארץ. בספטמבר 1948, הודיעו שתי המסגרות – הליגה לשחרור לאומי והמפלגה הקומוניסטית הישראלית, על החלטתן להתאחד.¹⁹ ב־23 באוקטובר 1948 התקיימה בחיפה ועידת האיחוד, אותה תיאר אליושה כמאורע חשוב ביותר בחייו.²⁰

ב־1947 התחברו יחד שתי התפתחויות: החריף המשבר בענף היהלומים וקשה היה למצוא בו תעסוקה, ובמקביל ריכוזה המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית מאמצים רבים יותר במשימה הפוליטית של המערכה לסילוק השלטון הבריטי ולהשגת העצמאות. כתוצאה מתנאים אלה, השתנה המיקוד בפעילותו של אליושה מענייני עובדים ופעילות פנים־מפלגתית לפעילות מטעם המפלגה בחו"ל. באותה עת החליטה הנהגת המפלגה להטיל על אליושה לבקר בארצות הדמוקרטיה העממית במזרח אירופה. במהלך נסיעותיו, שלח ל"קול העם" כתבות, בהן תיאר באופן ציורי את הדרך, את המבנה החברתי ואת הווי החיים במדינות הדמוקרטיות החדשות, שקמו לאחר הבסת שלטון הכיבוש הנאצי.²¹

במסגרת תפקידו כשליח המפלגה, נשלח אליושה בדצמבר 1948 לפולין לייצג את המפלגה הקומוניסטית הישראלית בוועידת האיחוד של שתי מפלגות הפועלים, הקומוניסטית והסוציאליסטית (פפ"ר ופפ"ס). ב־21 בדצמבר 1948, בשו בו מהוועידה, ניספה בתאונת מטוס בהרי הפלופונס ביוון. בן 34 היה במוות.

דרכו האחרונה

לאחר שאורנו הגיע לארץ, נערכה הלווייתו בתל־אביב. בכתבה ב"קול העם" (14.1.1949), הופיע תיאור של ההלוויה, בו נכתב, בין היתר, כי המונים ליו למנוחת עולם את אליהו גוז'נסקי, מנהיגה הדגול והאהוב של המפלגה הקומוניסטית הישראלית וחבר מליאת מועצת פועלי תל־אביב. בהמשך נכתב, כי במשך כל הלילה וכל שעות היום עמדו ליד הארון, שהוצב במועדון המפלגה בת"א, ברחוב מרכז בעלי מלאכה 26, משמרות של חברים, אוהדים, ידידים ופועלים, אותם הדריך במלחמתם המקצועית־מעמדית.

בין הבאים לכבד את זכרו היו מונעם ג'רג'ורה, מזכיר קונגרס הפועלים הערבים בנצרת; תופיק טובי, חבר מזכירות מק"י ועורך "אל איתחאד"; נציגי מועצת פועלי ת"א; נציגים של מפ"ם; נציג של אגודת פועלים היהלומים; משלחות רבות של ועדי פועלים במפעלי חרושת ובמקומות עבודה ברחבי הארץ; פועלי יהלומים רבים, שעבדו ולחמו יחד עמו; אישים ואמנים, וביניהם מישה אידלברג וד"ר שמואל איזנשטדט ורעייתו, המשוררים אלכסנדר פן ויוסף פפרינקוב, הפסנתרן

18 ר' רשימותיהם של שמואל בן אברהם ומרדכי כספי בחלק שלישי, פרק 13.

19 ר' בנספחים.

20 "חג האיחוד", חלק ב', פרק 9.

21 ר' חלק ב', פרקים 9 ו־11.

פרדריק פורטנוי והמנצח קונרד מן; הקונסולים של פולין ושל צ'כיה; נציג ועד היוצרים מגרודנה. מסע הלוויה יצא ממועדון המפלגה לעבר בית ברנר, בית מועצת פועלי תל-אביב. הארון נישא על כתפיהם של חברי מרכז המפלגה, ולאחריו הלכו אשתו של המנוח ובנו הקטן ויתר בני המשפחה. בהלוויה ההמונית צעדו שורות-שורות ילדים מברית הפיונרים, בני נוער מברית הנוער הקומוניסטי וחברי המפלגה הקומוניסטית.

בהגיע מסע ההלוויה לבית ברנר, יצאו למרפסת בקומה ב' נציגי מועצת פועלי ת"א, שכטר, טובין וביאלופולסקי. פנחס טובין, שהספיד בשם המועצה, אמר בין השאר: "המנוח עלה לצמרת המפלגה הקומוניסטית הישראלית מתוך מעמד הפועלים, בו היה מושרש עמוקות ואיתו היה קשור כל שנות פעולתו. מותו הטרגי הוא אבידה כבדה למפלגה ולמעמד הפועלים. הדגלים העוטפים את ארונו הסֵהם המציינים את הדרך הנכונה למעמד הפועלים".

אחריו נשא דברי הספד מאיר וילנר, מזכיר מק"י, שאמר: "אליושה היה חבר נאמן למפלגה וחבר מסור לבית הזה, לבית ברנר, למעמד הפועלים, לעם העובד ולמדינת ישראל. זכרו יהיה שמור בקרבנו לעד".

ההלוויה המשיכה דרכה ברחובות ת"א וחלפה על-פני בניין הוועד הפועל של ההסתדרות.

הארון הועבר למכונית עטופה שחורים ועליה דגל המפלגה. זרי פרחים כיסו את הארון. מסע ההלוויה פנה לבית הקברות בנחלת יצחק. שם, ליד הקבר, נשא דברי הספד שמואל מיקוניס, המזכיר הכללי של מק"י, שאמר, בין השאר:

"על קברו הפתוח של החבר אליושה היקר, אנו נשבעים לשמור כעל בבת-עיננו על האחדות והליכוד של מפלגתנו, ולהילחם ללא לאות למען תהא מדינתנו עצמאית באמת ודמוקרטית באמת".

הטקס ננעל בשירת "האינטרנציונל".

חלק ראשון

רקע היסטורי

זכרי לוקמן

השביתה הכללית של חודש אפריל 1946¹

התמורות החברתיות, הכלכליות והפוליטיות, שחוללו שנות המלחמה בפלשתינה, יצרו את הרקע לחידוש העימות הציוני-פלשתינאי. ההשמדה של מרבית היהודים באירופה חיזקה את ההחלטיות של התנועה הציונית, המגובה בידי הרוב המכריע של היישוב, לא רק להכריח את הבריטים לפתוח את פלשתינה בפני הגירה יהודית, אלא גם לנסות ולהשיג מדינה יהודית בכל האמצעים הדרושים. אפילו לפני שהסתיימה המלחמה באירופה, האופוזיציה הציונית למדיניות הבריטית החלה להתגלות בצורות חזקות יותר שלעיתים אפילו גלשו לאלימות, שבסופו-של-דבר התפתחה להתקוממות, שהבריטים הוכיחו שאינם מסוגלים לדכא. המערכה הציונית סייעה לדרבן את התחייה של התנועה הלאומית הערבית. למרות שתנועה זו והקהילה הערבית, שבה היו נטועים שורשיה, לא החלימו לגמרי מהתבוסה של המרד בשנים 1936-1939, הן היו נחושות יותר מאי-פעם בעבר לא רק לבלום את ההגירה היהודית ולחסום את המפעל הציוני, אלא גם להשיג את עצמאות פלשתינה כמדינה ערבית בלתי-מחולקת. היה ברור לכן, שכאשר המלחמה באירופה הסתיימה, יחל השלב המכריע והסופי במאבק הממושך למען פלשתינה.

מעורר סקרנות, כאחד מגילויי האירוניה, שבהם גדושה ההיסטוריה המודרנית של פלשתינה, כי אותן שנים (1945-1947), שהיו עדות להחרפת המתיחות בין הערבים והיהודים בפלשתינה, למתיחות אשר תגאה ותגיע למלחמת אזרחים רווית דם ולאחר מכן למלחמה בין מדינות, לכינונה של מדינת ישראל, ולהפיכת מחצית מהאוכלוסייה הערבית בפלשתינה לפליטים – יהיו עדות גם לרמה חסרת תקדים של מאבק משותף של עובדים ערבים ויהודים במטרה להשיג מטרות כלכליות משותפות, יחד עם מאמצים ניכרים (שלא תמיד הניבו פרי) מצד כוחות פוליטיים ערביים ויהודיים שונים, שחיפשו פתרון בדרכי שלום של המשבר הפוליטי המעמיק. במבט לאחור, זה נראה חסר סיכוי במידה רבה, שהמאורעות יכלו להתנהל בדרך אחרת. אך מבחינת הערבים והיהודים בפלשתינה של אותן שנים, לא הייתה שום דרך לדעת בדיוק, מה יביא בכנפיו העתיד; ולא מעט קבוצות ואישים השקיעו מאמץ פעיל לעצב את העתיד באמצעות השתתפות במאבקים הכלכליים-חברתיים והפוליטיים שעל סדר היום...

1 קטעים מהפרק "פעילות ופוליטיקה של העובדים 1945-1948", שהוא פרק 8 בספר: Zachary Lockman (1996), *Comrades and Enemies: Arab and Jewish Workers in Palestine, 1906-1948*, University of California Press. על השביתה הכללית בשנת 1946 – ר' גם במאמריו של אליהו גוז'נסקי: "ועדת החקירה וועדת השביתה" בחלק שני, פרק 4; ו"השביתה במלחמתו המקצועית והפוליטית של מעמד-הפועלים" בחלק שני, פרק 7. ההערות ממספר 2 ועד מספר 6 – של המחבר. הערת העורכת בסוגריים מרובעים. הקטע מספרו של פרופ' זכרי לוקמן – באדיבות המחבר והוצאת הספרים של אוניברסיטת קליפורניה.

האפיוודה הדרמטית ביותר ורחבת ההיקף ביותר בהיסטוריה של פלשתינה של פעולה משותפת בין עובדים ערבים ויהודים התרחשה באפריל 1946. עובדי הדואר, הטלפון והטלגרף נשאו באחריות לפרוץ השביתה, שהפכה לשביתה הרחבה ללא תקדים של עובדי המדינה בעלי הצווארון הלבן ובעלי הצווארון הכחול. נושאי התפקידים במחלקת הדואר, במשך תקופה ארוכה, דחו או התעלמו מהדרישות של עובדי הדואר. הדחייה הובילה את סמי טהא מאגודת הפועלים הערבים הפלשתינאים (PAWS) ואת יחזקאל אברמוב, מזכיר האיגוד הבינלאומי של עובדי הרכבת, הדואר והטלגרף (IU), לתכנן שביתה מוגבלת של עובדי דואר וטלפון, רובם יהודים, בתל-אביב, שמועדה נקבע ל-9 באפריל 1946. אברמוב עמד על כך, שהשביתה תידחה עד אשר ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית תצא מפלשתינה. זאת, משום שחשש, שהשביתה עלולה לצאת מכלל שליטה, או שהפעילים הלאומיים הערביים עלולים לכוון אותה נגד ועדת החקירה. במגזר הזה, לפעילים איגוד-מקצועיים, ערבים ויהודים, היו שנות ניסיון מרובות של עבודה משותפת, והיחסים היו בדרך כלל ידידותיים. יש אפילו כמה עדויות של קשרים על בסיס אחוות גברים, שהתפתחה ביניהם: ארבעה עשורים מאוחר יותר, אברמוב עדיין זכר בתחושה נעימה, כיצד לאחר ישיבות של משא-ומתן, היו הוא ועמיתיו הערבים יורדים לטיילת של תל-אביב וצופים בנשים יהודיות שרחצו בים.²

ביום שנקבע, העובדים, לרבות 30 עד 40 ערבים, המועסקים בבית הדואר בתל-אביב, פתחו בשביתה. המיליטנטיות שלהם הייתה מדבקת. וביום שלמחרת, כל עובדי הדואר בפלשתינה חדלו מעבודתם. במשא-ומתן, אנשי ההנהלה בדואר מיהרו ונקטו ויתורים מרחיקי לכת, וההסתדרות המליצה, שהעובדים יקבלו את ההצעה ויסיימו את השביתה. כמו במקרים דומים, ההסתדרות חששה, שהשביתה עלולה לחתור תחת המערכה הציונית, שהייתה אז בתחילתה, להכריח את הממשלה הבריטית לפתוח את פלשתינה בפני הגירה יהודית. אולם, העובדים מן השורה בדואר, שאיבדו כל אמן בהבטחות של אנשי ההנהלה, לא נטו להתפשר, הצביעו ברוב מוחץ בעד דחיית הצעת ההנהלה והמשיכו בשביתתם. המיליטנטיות שלהם התפשטה במהירות: ב-14 באפריל, פועלי הרכבת הערבים ויהודים, החברים באיגוד הבינלאומי של עובדי הרכבת, הדואר והטלגרף וב AURW, גם כן פתחו בשביתה, בגורמם לשיתוק של מערכת הרכבות בארץ.

מעולם בעבר לא הייתה בפלשתינה שביתה כללית של פועלי הדואר והרכבת. אבל מה שהפך את האירוע הזה ליוצא מן הכלל במידה רבה עוד יותר הייתה העובדה, שגם עובדי הממשלה ברמות הבינוניות ובעלי הצווארון הלבן הצטרפו לשביתה. כפי שציינתי בפרק 7, במאי 1943 דחף הייאוש, שנבר בשל השחיקה החריפה בשכר הריאלי, את עובדי המדינה, שבדרך כלל הם צייתנים (המאורגנים באגודה של חטיבה ב' של השירות הציבורי) לצעד קיצוני של ארגון שביתת-שבת. למרות שפעולה זו הניבה בפועל תוספת יוקר, הרי האינפלציה המתמדת ותנאי העבודה העלובים היו ערובה לכך, שאי-השקט יימשך. באביב של 1945, ארגנה האגודה כמה שביתות מחאה כל-ארציות קצרות; שביתות אלה זכו בתמיכת ההסתדרות, אף שההסתדרות פעלה גם מאחורי הקלעים, כדי להבטיח שמחאות אלה מצד עובדי המגזר

הציבורי, שרובם היו ערבים, לא יתחברו בדעת הקהל עם שביתות המחאה שארגנה התנועה הלאומית הערבית הפלשתינאית באותו זמן כביטוי של סולידריות עם המאבק לעצמאות בסוריה ובלבנון.³ הקשיים של הפקידים, בכל מקרה, לא חלפו, וכאשר עובדי הרכבת והדואר בהמוניהם הפסיקו את עבודתם, גם הם זרמו עם הגל שפקד את הארץ כולה של מיליטנטיות של עובדים, והצטרפו לשביתה, כפי שעשו גם העובדים של מחלקת העבודות הציבוריות ושל הנמל.

ב־15 באפריל 1946, פחות משבוע לאחר שעובדי הדואר בתל־אביב הפסיקו את עבודתם, שבתו 23 אלף עובדים של ממשלת פלשתינה. באותו זמן נדמה היה, שרובבות פועלים המועסקים בבסיסים הצבאיים הבריטיים, יחד עם פועלי חברות הנפט בחיפה ובסביבתה, עשויים גם הם להצטרף לשביתה. הקומוניסטים הערבים והיהודים קיוו מאוד, שזה אכן יקרה: בכרוז משותף, שהוצא ב־18 באפריל, קראו הליגה לשחרור לאומי והמפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית לפועלים בבתי הזיקוק ובבסיסי הצבא. כמו גם לעובדי העיריות, להצטרף לשביתה הכללית, כשהן מאשימות את "הממשלה האימפריאליסטית" של פלשתינה על שהיא מקציבה למעלה מחמישית מתקציבה השנתי למשטרה ולבתי הסוהר, אבל רק 8% לבריאות, לחינוך ולעזרה סוציאלית גם יחד.⁴ בכל מקרה, הן להסתדרות והן לאגודת הפועלים הערבים הפלשתינאים הייתה סיבה להתנגד להרחבת השביתה ולהשארת פועלי בתי הזיקוק והבסיסים במקומות עבודתם. בשיחות פרטיות, ביטאו פקידי ההסתדרות דאגה, שפועלי הנפט לא יהיו מסוגלים להישאר מחוץ לשביתה במשך תקופה ארוכה, ולהחליש בדרך זו את היכולת של עובדי הממשלה לנהל מאבק ארוך־טווח מוצלח. הם חששו כמו־כן, כי שביתה במגזר הנפט תשתק במהירות חלק גדול מכלכלת פלשתינה, תקטע את התחבורה המנועית ואת ההספקה של מזון לאזורים העירוניים, ותהיה גורם מעכב במאבק של היישוב להכריח את הבריטים להתיר הגירה יהודית רבה יותר.

התפקיד שמילאה ההסתדרות מאחורי הקלעים בהשארת פועלי הנפט במקומות עבודתם, לא מנע מאבא חושי להתעקש באוזני עמיתיו ולומר, שבעצם היה זה סמי טהא, אשר עצר בעדם מלהצטרף לשביתה הכללית. חושי טען, שכאשר החלה השביתה של עובדי הממשלה, טהא קיבל מהמטה של הליגה הערבית בקהיר שיחת טלפון, שהורתה לו שלא להרחיק לכת בשיתוף פעולה עם היהודים, ולכן הוא השתדל לעמעם את המיליטנטיות של הפועלים הערבים ומנע מפועלי הנפט להצטרף לשביתה. לחושי מעולם לא היה מוניטין של דובר אמת, אפילו לא לחבריו, אבל זה בהחלט אפשרי, שגם סמי טהא השתמש בהשפעתו, כדי לעצור את התרחבות השביתה; כפי שצינתי כאשר דנתי בפועלי הנפט, זה היה רגע פוליטי רגיש, וטהא ניסה למנוע שיתוף פעולה גלוי עם ההסתדרות.⁵

למרות שגם פועלי הזיקוק וגם פועלי המחנות לא הצטרפו לשביתה, זו שיתקה באופן יעיל את המינהל המנדטורי, ואילצה את הממשלה למלא אחר רבות מהתביעות של מועסקיה,

3 הוועד הפועל של ההסתדרות, 23 במאי 1945.

4 ארכיון לבון 425/33 [ר' הכרוז המשותף במלואו בנספחים].

5 על עמדת ההסתדרות והצעדים שנקטה, ר' בפרוטוקול הוועד הפועל, 24 באפריל 1946, ובפרוטוקול פגישה של המחלקה הערבית של ההסתדרות, 15 במאי 1946, בארכיון השומר הצעיר 28/90/2א.

לרבות הגדלה של שכר היסוד ושל תוספת היוקר ושיפורים במערכת הפנסיה. בסוף אפריל, כל השובתים שבו למקומות עבודתם. הכוחות השמאליים בשתי הקהילות, הערבית והיהודית, העלו על נס את השביתה הכללית של חודש אפריל כניצחון של העובדים היהודים והערבים וכהוכחה בלתי-מעורערת למה שיכולה להשיג סולידריות של מעמד הפועלים. בהתריען מפני "גורמים ריאקציוניים ותבוסתניים, ערביים ויהודיים", הליגה לשחרור לאומי והמפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית הכריזו, שהשביתה "היא מהלומה למדיניות של 'הפרד ומשול' של האימפריאליזם וסטירה בפני אלה בעלי האידיאולוגיות השוביניסטיות, אשר מנהלים תעמולה בעד חלוקה לאומית". "משמר", ביטאון השומר הצעיר, גם הוא הלל את השביתה וטען שהיא הפגינה את האפשרות והיעילות שבשיתוף פעולה יהודי-ערבי. "דבר", ביטאון ההסתדרות, שביטא נאמנה את הקו של מפא"י, נע בין הערכות אוהדות וצוננות, בשקפו את האמביוולנטיות של ההנהגה של תנועת העבודה הציונית. העיתונים השמרניים יותר היו נרגשים פחות. "פילסטין" ביקר את PAWS על היותו חלק ממה שהעיתון הגדיר כתנועה בעלת מניעים פוליטיים, ששאבה את השראתה מהציונים, נוהלה בידיהם, ושירתה במידה רבה את האינטרסים שלהם. היומון העברי הימני "מעריב", שתחילה קידם את השביתה בברכה, ביקר אותה מאוחר יותר כמזיקה לעניין הציוני.⁶

הייתה כאשר הייתה ההערכה של כוחות שונים ביישוב ובקהילה הערבית לגבי השביתה, זו הייתה בפועל אירוע מבודד. למרות שבמהלך החודשים הבאים, אי-השקט נמשך בקרב קבוצות מסוימות של עובדי הממשלה, לא אירעו יותר התפרצויות דרמטיות, ומוקד הפעילות של העובדים עבר למקום אחר. התקווה לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, שהשביתה הכללית נראה היה שהיא מעוררת, נמוגה במהרה, ככל שפלשתינה טבעה עמוק יותר במשבר פוליטי בשנה שלאחר מכן.

מדוע הרבו פועלי היהלומים לשבות בשנות מלחמת העולם השנייה?

בפרספקטיבה היסטורית, לא היה גל שביתות סוער מזה שפרץ בחברה הארצישראלית בשנים 1941-1946. ובתוך גל זה, לא היתה קבוצת עובדים שנטתה יותר לסכסוכי עבודה ושבפועל כה הירבתה לשבות, מאשר עובדיה של תעשיית היהלומים. עיון קצר בעובדות אלה מאיר פן מעצב בהיסטוריה החברתית של ישראל, שאליושה גוֹזֶ'נסקי נתן לו ביטוי בשנות הארבעים ואשר די נעלם מהזיכרון הקולקטיבי של מאבקים כלכליים וחברתיים ושל הזיקה בין קפיטליזם ומדינה.²

שורה של גורמים פוליטיים וכלכליים מיוחדים, שאיפיינו את שנות ה-40 של המאה ה-20, גרמו לנסיקתה של תעשיית ליטוש היהלומים בפלשתינה-א"י, להתמוטטותה תוך עשור אחד בלבד ולהשתקמותה בשנות החמישים. גורמים אלה גם עיצבו את פועלי היהלומים כקבוצת העובדים היותר מיליטנטית באותן שנים.

תעשיית היהלומים צמחה בפלשתינה-א"י בהשפעת הכיבוש הנאצי של בלגיה והולנד, שהיו המרכזים העולמיים המסורתיים של ליטוש היהלומים. עקב המלחמה, נמלטו יהלומנים יהודים מהארצות הכבושות באירופה והעבירו את עסקיהם לארצות אחרות, וביניהן – צרפת, אנגליה, ברזיל, קובה ופורטו ריקו.

ארבעה גורמים עיקריים חברו למהלך של חיפוש חלופה לתעשיית היהלומים של בלגיה והולנד, שהפך את פלשתינה-א"י תחילה למרכז עולמי של ליטוש יהלומים, ולאחר מכן גם למרכז עולמי של הערכת יהלומים ושל סחר בהם.

גורם אחד היה קרטל היהלומים דה-בירס (De Beers), ששלט בכריית היהלומים באפריקה (הודות לזיכיונות שקיבל מבריטניה) ובשיווק ממרכז המכירות שלו בלונדון של יהלומים גולמיים לצריכה פרטית ולשימוש תעשייתי ומלחמתי. הקרטל היה מודאג נוכח האפשרות, שעקב עליית הפאשיזם באירופה ופריצת מלחמת העולם השנייה, לא יהיו מפעלי ליטוש שירכשו ממנו יהלומים גולמיים. לכן החל לחפש מרכז ייצור חלופי, שיתמחה בעיבוד יהלומים. הוא ייעד את החלופה הזאת בעיקר לליטוש יהלומים לבני.

הגורם השני היתה בריטניה, שמזה זמן היה לה עניין רב בעסקיו של קרטל דה-בירס. לבריטניה הייתה השפעה עצומה בדרום-אפריקה, שהייתה מרכז כריית היהלומים ובת-בריתה

1 מתוך שיחה עם ד"ר דוד דה פריס, אוניברסיטת תל-אביב. ספרו של דוד דה פריס על תעשיית היהלומים הא"י עומד לצאת לאור: David De Vries, *Diamonds and War: State, Capital and Labor in British-Ruled Palestine* (New York and Oxford: Berghahn Books)

2 ר' להלן חלק שני, פרק 1.

של בריטניה במלחמה), ומשרד המושבות יכול היה לנווט את שיווק היהלומים הגולמיים, שמרכזו מאז 1934 היה בלונדון. בהקשר של מלחמת העולם, העניין של בריטניה היה קשור גם במאמציה לחסום את תעשיית ליטוש היהלומים הגרמנית, שהנאצים עודדו בשנות השלושים. לבריטניה היה גם צורך דחוף להגדיל את הכנסותיה למימון המלחמה, והיא חיפשה דרך להבטיח, כי הכלכלה בשטחים הנתונים לשליטתה במזרח-התיכון תממן בעצמה את ההוצאות האזוריות הקשורות במלחמה. מבחינת בריטניה, סיוע לכלכלת המלחמה פירושו היה – להבטיח (באמצעות יצוא לארצות-הברית) זרימת דולרים לשטחים שבשליטתה במזרח-התיכון. בדרך זו, יכלה הממשלה בלונדון להבטיח את מימון ההוצאות של הצבא הבריטי, המוצב באזורים שבשליטתה, והיא תפסה, לכן, את פיתוחו של עיבוד יהלומים בארץ-ישראל כתעשיית מלחמה.

הגורם השלישי הייתה יזמות מקומית, שנציגה הבולט היה עובד בן-עמי. לבן-עמי, שהיה בעל הון ויזם בקרקעות ובפרדסנות וראש מועצת העיר נתניה, לא היה רקע בתחום היהלומים. אך קשריו עם חוגי הממשלה הבריטית בפלשתינה-א"י בשנות השלושים איפשרו לו להבין, כי נקרתה בפניו הזדמנות לתעש את נתניה, לקדם את התעשייה הפרטית ביישוב ולהרחיב את עסקיו. תוכניתו הייתה ליצור קשר עם מומחים יהודים בענף היהלומים בבגיה, להעלות אותם ואת הונם לארץ, ולהפעיל את הידע והקשרים שלהם עם דה-בירס ומרכז השיווק בלונדון. בן עמי זיהה את האינטרס של דה בירס במרכז ליטוש הרחוק פיסית מחזיתות המלחמה באירופה והנתון לשליטת הממשלה הבריטית.

לשלושה גורמים אלה יש להוסיף את צמיחתו המהירה של השוק ליהלומי קישוט בארצות-הברית. בתקופת מלחמת העולם הגדיל מעמד הביניים האמריקאי את רכישת היהלומים הן לצורך שיבוץם בטבעות אירוסין והן כהשקעה כלכלית בטוחה.

מי שהפך את כל הגורמים הללו למנוף לפיתוח תעשיית היהלומים בארץ היה המיניסטריון ללוחמה כלכלית של ממשלת בריטניה, אשר הוקם בסוף 1939. המיניסטריון עסק רבות בגיוס תעשיית היהלומים לצרכי המלחמה, והוא השפיע על משרד המושבות לבצע את התהליך המורכב של העברת תעשיית היהלומים מאנטוורפן לארץ. בצורה זו, יהודים, שהיו יהלומנים מומחים, בעלי הון וידע, קיבלו אשרות כניסה לא"י (למרות קיומו של 'הספר הלבן'), ומרכז המכירות של יהלומי הגלם בלונדון התחייב לשלוח יהלומי-גלם לעיבודם בארץ. הממשלה העניקה לבן-עמי ולהתאחדות בעלי תעשיית יהלומים בא"י מעמד של מונופול בתחום רכישת יהלומים גולמיים מדה-בירס. משמעות ההרשאה הבלעדית בתחום הרכישה והייבוא של יהלומים גולמיים לארץ הייתה, שכל יזם שרצה להקים בארץ מפעל לליטוש יהלומים, היה חייב לקבל מראש הן אישור בריטי והן אישור מבן-עמי.

שיתוף הפעולה בין השלטון הבריטי לבן-עמי בהקמת תעשיית היהלומים הכתיב, שבתעשייה יהיו רק בעלי הון יהודים ושיועסקו בה רק פועלים יהודים. תוצאה זו עלתה בקנה אחד עם המדיניות של פילוח שוק העבודה, שניהלה ההנהגה הציונית של היישוב היהודי, אף שהבריטים ובן עמי בלמו את מעורבותה הישירה בתעשייה.

תנאים ייחודיים אלה איפשרו התפתחות מהירה של התעשייה של ליטוש יהלומים בארץ כתעשייה פרטית ומונופוליסטית. ראשית, לא היו לה בעיות של אספקת גלם, שכן למרות

המלחמה הובטחה לה אספקה שוטפת מדה-בירס. שנית, היה לה שוק יציב ליהלומים מלוטשים בארצות-הברית. ושלישית, לא הייתה לה בעיה של מחסור בכוח אדם. תחומי תעסוקה, שהיו זמינים לפועלים יהודים בשנים קודם למלחמה ובראשם הפרדסנות, צומצמו במידה רבה, וזאת בשל המשבר בענף ההדרים והירידה הדראסטית בייצוא הדרים לבריטניה. לפיכך, מכלל 'הגלויות התעשייתיות', שנוצרו בגין שיתוקו של ענף היהלומים בהולנד ובבלגיה, זו של ארץ-ישראל התפתחה בקצב המהיר ביותר, ותוך שנים ספורות הפכה מרכז ליטוש עולמי של יהלומים וענף הייצוא החשוב ביותר של הכלכלה הארץ-ישראלית.

אף שראשוני היהלומנים היהודים הגיעו מבלגיה כבר בשנים 1936-1938 והקימו מלטשות בפתח-תקווה ובתל-אביב, בן עמי יכול היה, מחורף 1940, ובפרט לאחר הכיבוש של בלגיה במאי אותה שנה, לכוון את פיתוח הענף בנתניה. מחצית מהמלטשות הוקמו בתל-אביב ובתי חרושת אחדים אף פעלו בירושלים ובפרדס-כץ, אולם כנשיא התאחדות בעלי תעשיית היהלומים וכבעלי מונופול, שלט בן עמי בתעשייה, ותוך זמן קצר הפך את מפעלי הליטוש לענף המוביל בכלכלת נתניה.

על צמיחת ענף היהלומים מעידים הנתונים הבאים: בשנת 1940 פעלו בארץ 5-6 מלטשות יהלומים, שבהן הועסקו כ-200 פועלים. בשנת 1943, כבר היו בארץ 33 מפעלים ומספר הפועלים הגיע ל-3,500. בשנת 1945 עלה מספר הפועלים במלטשות ל-4,500. זאת ועוד, בשנים 1943-1946, תעשיית היהלומים בפלשתינה-א"י התפתחה מעבר למגבלות שקבע ב-1940 המיניסטריון לכלכלת מלחמה. יצוא היהלומים המלוטשים צמח אף הוא במהירות: ב-1941 הסתכם יצוא היהלומים ב-140 אלף לירות, ואילו ב-1945 הוא התקרב כבר ל-5 מיליון לירות.

הענף הצעיר של ליטוש יהלומים משך אליו צעירים ובני נוער. מאות נערים, וביניהם גם מספר מצומצם של נערות, זרמו לתעשייה הזאת, שהיה לה דימוי של ענף שמעניק הכשרה מקצועית וגם טמון בו סיכוי לשכר טוב. לענף הגיעו עובדים מעדות שונות וגם פועלים בשנות העשרים והשלושים לחייהם, אשר נפלטו ממקומות עבודתם בפרדסים ובבניין.

בעלי המפעלים לליטוש יהלומים, שלא התקשו להשיג עובדים צעירים, לא המשיכו בארץ את המסורת הבלגית של הכשרת עובדים ושל העסקת עובדים. בבלגיה היה מקובל להעניק לכל פועל מתחיל הכשרה מקצועית שנמשכה שלוש שנים, ואשר במהלכה הוכשר המתלמד בכל שלבי העיבוד והייצור של היהלום המלוטש. בעלי המלטשות בארץ צמצמו את משך ההכשרה המקצועית לשלושה עד שישה חודשים, שבמהלכם הוכשרו המתלמדים לקטע מסוים בעבודה, ולא לכל שלבי החיתוך והליטוש. השיקול של המעבידים בארץ היה, שהכשרה קצרה תאפשר להם להאיץ את יצוא היהלומים לארה"ב וגם לעודד פועלים רבים יותר לבוא וללמוד, בתקווה שכעבור שלושה חודשים כבר יתחילו לעשות למחייתם.

ענף היהלומים היה גם ייחודי מבחינה ארגונית. מצד אחד פעל בענף זה רק הון פרטי, וכל בעלי המלטשות היו חברים בהתאחדות בעלי תעשיית היהלומים (שהסתנפה להתאחדות בעלי התעשייה רק ב-1943). מצד שני, בהבדל מענפים אחרים במגזר היהודי, מעמדה של ההסתדרות הכללית בקרב הפועלים היה מוגבל. ההסתדרות הכללית הייתה במשך שנים הכתובת להכשרה מקצועית לפועלים וגם לנוער, וגם זו שבאמצעות לשכות העבודה שלה

פיקחה על קליטתם בעבודה. משקיבל בן-עמי את המונופול על ענף היהלומים, הוא החליט לנהל בעצמו את תהליך קליטת הפועלים. הוא לא מנע מההסתדרות הכללית להיות נוכחת במפעלים כאיגוד מקצועי, אבל דאג להבטיח, שחברי ההסתדרות הכללית לא יהיו רוב בקרב הפועלים. לכן נתנו בן-עמי וחברי ההתאחדות מעמד ייצוגי שווה לכל האיגודים המקצועיים האחרים, שפעלו באותן שנים בקרב הפועלים היהודים: ההסתדרויות של הפועל המזרחי, של פועלי אגודת ישראל ושל העובד הציוני וכן הסתדרות העובדים הלאומית, שכן עמי היה קרוב אליה יותר מבחינה רעיונית וארגונית. בתנאים של פלשתינה-א"י, היה זה מצב ייחודי שבענף תעשייתי אין הגמוניה להסתדרות הכללית ולמפא"י.

גם מערכת יחסי העבודה בענף היהלומים נבנתה בצורה ייחודית. מצד אחד, העבודה במפעלים הייתה עבודה קבלנית ושכרו של הפועל נקבע לפי תפוקתו. מצד שני היה בענף גם הסכם עבודה קיבוצי. הדרישה להסכם עלתה, מאחר שכל מערכת הייצור בתחום ליטוש היהלומים הייתה תלויה באספקת הגלם מלונדון. לכן נוצר צורך להגן על הפועלים במקרה של שיבושים באספקת הגלם (תופעה שכונתה אז "ירידות"). בתנאים אלה, הסכימו בעלי המלטשות לחתום על הסכם שכר קיבוצי, שהבטיח שהפועלים יקבלו לפחות שכר מינימלי גם בתקופות של "ירידות" באספקה. ההסכם הקיבוצי היה זהה בתוכנו, אך כל איגוד מקצועי, מאלה שנימנו לעיל, חתם עליו בנפרד מול התאחדות תעשייני היהלומים. מצב ארגוני זה פילג את פועלי היהלומים פעמיים: ראשית, משום ששכרם היה לפי קבלנות, כלומר, לפי ההספק בעבודה; שנית, משום שהם היו חברים בחמש הסתדרויות מקצועיות מתחרות.

העובדה, שלהסתדרות הכללית בראשות מפא"י לא היה מעמד בלעדי בתעשיית היהלומים, איפשרה את קליטתן בה של קבוצות אוכלוסייה, שאותן ניתן לכנות "דחיות", כלומר כאלה, שהתקשו מאוד לקבל עבודה באמצעות לשכות העבודה של ההסתדרות. וכך קרה, שבענף היהלומים נמצאו, יחסית, פועלים רבים יותר שהשתייכו לארגוני הפורשים – האצ"ל והלח"י, וביניהם פועלים תימנים, וגם קומוניסטים, שעד לאמצע מלחמת העולם נמנע מהם להקים סיעה בהסתדרות הכללית, ואשר גם פוטרו ממקומות עבודה, שבהם מפא"י נתנה את הטון.

מהר מאוד מצאו עצמם פועלי היהלומים בראש סולם השכר של העובדים השכירים היהודים. פועל מומחה ביהלומים השתכר בשבוע שכר זהה לשכרו החודשי של פועל בענפי תעשייה אחרים. השוואת שכר בתעשייה היהודית, שנעשתה ביולי 1943, גילתה כי השכר היומי הממוצע של פועל יהלומים היה 1.300 לירות, וזאת לעומת שכר יומי של 800 מיל של פועל בענף המזון, של 900 מיל בענפי המתכת והעץ, ושל 850 מיל בענף הטקסטיל. לפועלים בענף היהלומים הייתה גם אפשרות ללשט יהלומים בעבודת-בית וכך להגדיל עוד יותר את הכנסתם.

התנאים הייחודיים הללו הפכו את תעשיית היהלומים לזירה של מאבק מעמדי אינטנסיבי. היא נתפסה כאתר בלעדי של הון פרטי וקשורה ישירות במשטר הקולוניאלי הבריטי, ענף שבו מתנהלת מלחמה מעמדית נטו וששכיתות בו לגיטימיות. וכך, בעוד שבמחצית שנות הארבעים היו פועלי היהלומים פחות מ-10% מכלל השכירים היהודים בארץ, הם רשמו לזכותם כשני שלישים מכלל ימי השביתה.

בדרך כלל, בכלכלה המצויה בשלב של גאות, פועלים שובתים יותר מאשר בעונת שפל. כך גם בענף היהלומים: גאות השביתות בקרב פועלי המלטשות הייתה תוצאה ישירה של הזינוק

הכלכלי של הענף. הסיבה השנייה לריבוי השביתות הייתה – הרווחים העצומים שגרפו בעלי המלטשות הודות להיותם מרכז הייצור והאספקה של יהלומי נוי. הפועלים, שהיו מודעים לרווחיות הגבוהה של הענף, תבעו לעצמם חלק מהרווחים והכרה במימנותם המקצועית. סיבה שלישית הייתה השחיקה המתמשכת בשכר הריאלי בגלל עליית המחירים האינפלציונית. משחיקת שכר סבלו כלל הפועלים בכלכלה של פלשתינה-א"י; אך בהבדל מקבוצות עובדים אחרות בתעשייה, פועלי היהלומים היו בטוחים, שמצב הענף מאפשר להם גם לשבות וגם להשיג את דרישותיהם. הסיבה רביעית לשביתות הייתה התמרמרות של העובדים נוכח מדיניות האגירה של היהלומים הגולמיים, שניהלו בעלי המלטשות מתוך חשש, שבשל המלחמה יחולו עיכובים באספקת היהלומים הגולמיים. כאשר חלה הפסקה בהספקת היהלומים הגולמיים, העדיפו המעבידים לא אחת להותיר את הפועלים למשך פרק זמן מסוים ללא עבודה, ואילצו אותם להתקיים על אותו שכר מינימלי, שהובטח בהסכם הקיבוצי. לכן אחת הדרישות של פועלי היהלומים הייתה – 'הוציאו מהכספות את היהלומים ותנו לנו לעבוד, או שאנחנו נשבות'.

התלות בתנודות של משלוחי הגלם מלונדון הייתה, לפיכך, סיבה מובהקת לשביתות. אולם תנודות אלה היו תוצאה של פוליטיקה של אספקת גלם, שניהלו מונופול דה-בירס והממשלה הבריטית, המיינסטריון ללוחמה כלכלית ומשרד המושבות, יחד עם הממשלה הבלגית הגולה ויהלומנים יהודים, שנמלטו מאנטוורפן והקימו בלונדון משרד. התפקיד של משרד זה היה, מצד אחד, למנוע את הגעתם של יהלומים תעשייתיים מעובדים לגרמניה הנאצית; ומצד שני, לאגור יהלומים גולמיים לקראת תהליך שיקום הענף בבלגיה לאחר סיום המלחמה. פוליטיקת אספקה זו גרמה לתנודות בהיקף ההספקה של יהלומים גולמיים לפלשתינה-א"י.

ההתמרמרות של פועלי היהלומים בגין שחיקת שכרם, התנודות באספקה והגאות ברווחים של התעשיינים לא נעלמה מעיני ההסתדרות הכללית. אך ככלל, ההסתדרות הכללית לא ארגנה את השביתות בענף אלא 'עלתה על העגלה', כאשר הן כבר היו לעובדה. כפי שצוין לעיל, להסתדרות לא היה מעמד של הובלה בלעדית בענף היהלומים. כאשר נוכחה לדעת, עד כמה לוחמני הענף היא ניסתה להתערב, ויזמה את הקמתו של האיגוד של פועלי היהלומים. האיגוד הזה נהג להצטרף לשביתות ולהיות חלק מהמשא-ומתן עם בעלי התעשייה. בעלותה על העגלה, ההסתדרות סייעה לשובתים באמצעות קרן השביתה, וכפי שאירע בשביתה הכללית בענף ב-1944 – גם על-ידי סידור פועלי יהלומים שובתים בעבודה זמנית בקטיף ובקיבוצים.

במקביל, ניסתה ההסתדרות הכללית לשכנע את ההסתדרויות האחרות ('ארגוני המיעוטים'),

לפנות לה מקום ולאפשר לה לשלוט בענף, כדי למנוע התארגנויות עצמיות של פועלים. מי היו, אם כך, המנהיגים של השביתות? בדרך כלל, הנהגת השביתות הייתה מורכבת מוועדי הפועלים, שנקראו אז ועדי המקום. שביתה הייתה מתחילה לרוב במפעל אחד ואז מתפשטת גם למפעלי יהלומים נוספים. קמו אז התארגנויות עצמיות של פועלים במלטשות, שבכל פעם היה להן שם אחר: 'הוועד העליון', שהיה מעין ועד של ועדי מקומות העבודה; 'האגודה הבלתית תלויה של עובדי היהלומים', וכן הלאה. ההתארגנויות העצמאיות של הפועלים דחפו לשביתה, ופועלי היהלומים נענו לקריאתן, משום שבשל הגאות בענף הם לא חששו שלא תהיה להם עבודה. גם הגיל הצעיר של הפועלים השפיע והעובדה, שכנערים מתלמידים, פועלים צעירים טרם הספיקו להתערות בהסתדרות הכללית על כל מנגנוניה.

לפועלי היהלומים בנתניה

עמדתם המאוחדת של כל פועלי היהלומים,

לארגוניהם ולמפלגותיהם בשבוע השני לשביתה הכללית, הניעה את התאחדות בעלי תעשית היהלומים, להוציא ממחסנה את הנשק המוחלד של „הפרד ומשול” ובעזרת העתונות הכפופה לה, היא מנסה להטייל דופי בחלקים מסוימים של ארגוני פועלים; לרמוז רמזים על קיצוניותם של נציגים אלה ופשרנותם של אחרים. תעשית הטלגרמות „המותאמות למצב” מלונדון ומדרום-אפריקה עובדת במלוא הקיטור. בכשרון „ובהצלחה” מופצות ידיעות המסלפות את העובדות והזרעות אי-הבנה ביחס לעמדתם של הפועלים.

אנשי ההתאחדות מפרסמים את ידיעותיהם תוך כדי העמדת פנים של צדיקים גבירים, אשר ניסו למנוע את השביתה ולא הצליחו בגלל סיצוניותם של „הפועלים המעוניינים”. כידוע רק בשביתות-

פועלים!

דרישותינו הכלכליות סולפו מתוך ידיעה וכוונה ברורה מראש כדי לזרוע פירוד, חכוכים וחשדות בין פועל לפועל ובין ארגון פועלים למשנהו. אחדות הפועלים לא זכתה לאצוא חן בעיני ההתאחדות ודבריה-

דרישותינו נוסחו על-ידינו באופן ברור ביותר:

הבטחת שכר מינימום, ביטול מס המקום, תוספת יוקר מלאה, והסדר שאלת מכתבי השחרור.

בעלי התעשייה הכניסו לארץ מנהגים ויחסים הזרים למציאות האמיתית ולרוח פועליה, המנהגים האלה נותנים לבעלי התעשייה שלטון בלתי אוגבל, כובלים את חרותו של הפועל ומעמידים אותו במצב של רכוש בעלי התעשייה. לדוגמה: **פועלים מומחים נמכרים בשוק**

היהלומים כממכר עבדים!

פועלים!

ההתאחדות מעונינת בפירוד בין הפועלים — **נשמור על אחדותנו!** בעלי התעשייה ושכיריהם זורעים אי-אמון בינינו — **בל נאמין להם!** **בענו ובאוגדירוח יעמוד צבוח הפועלים כולו למלחמה ולהגנה על זכויותינו על דרישותינו הצודקות.**

בכח של התמדה, אחדות ואימון הדדי ננצח!

ועד השביתה בנתניה

להתמרמרות ההסתדרות על שהפועלים במלטשות יהלומים אינם כפופים למרותה נוסף גם הכעס של שלטונות המנדט הבריטי. אלה באו בטענות לעובר בן-עמי, משום שמבחינתם, המונופול שקיבל חייב אותו להבטיח מצב של שקט תעשייתי בענף. הבריטים גם הקימו ועדות חקירה בנושא, שכן ענף היהלומים היה אחד מענפי תעשיית המלחמה. בסוף 1941, חוקקה ממשלת המנדט חוק שאסר שביתות בשירותים חיוניים, וזאת לאחר שחוק כזה חוקק בבריטניה עצמה. חוק איסור השביתות נכנס לתוקפו בינואר 1942. לפי החוק הזה, נדרשה בוררות לפני כל שביתה. אבל בפועל שביתות רבות פרצו ללא בוררות מוקדמת והחוק נותר עקר. עם זאת התקבל החוק בברכה מצד התאחדות בעלי התעשייה. ההסתדרות הכללית עצמה הסכימה שיש לרסן את השביתות, אם כי מאמציה בתחום נחלו בדרך כלל כשלון. בן עמי, ששאף לרסן את השביתות בענף היהלומים, תבע ממשלת המנדט לכלול את הענף ברשימת השירותים החיוניים, שעליהם חל החוק. הוא גם פנה לממשלה בבקשה לשגר כוח משטרה, שיבטיח את ישום חוק איסור השביתות. אך מאמצים אלה העלו חרס. כאשר בוטל חוק איסור שביתות באפריל 1946 (לאחר השביתה הכללית הגדולה של עובדי הממשלה הערבים והיהודים), ממילא חלה ירידה במספר סכסוכי העבודה בענף היהלומים.

לא המבוכה והכעס של ההסתדרות הכללית ושל שלטונות המנדט ולא חוק השביתות, לא עצרו את הפועלים מלשבות. פועלי היהלומים נחלקו, בהתאם להכשרתם המקצועית, לקבוצות התמחות: מנסרים, חותכים (שכונו גם משפשפים) ומלטשים. בעלי המלטשות שילמו לכל פועל תעריף בהתאם להתמחותו, ולכן לא היה לוח שכר אחיד בענף, אלא הייתה היררכיה בשכר. מסיבה זו, התקיימו לא אחת שביתות של קבוצה אחת של העובדים – מנסרים, משפשפים. אך בשביתות הכלליות, כולם היו מתאחדים. העובדים במלטשות חשו עצמם נפגעים מכך, שלא זכו בהכרה המטריאלית, שהם סברו שהם ראויים לה בשל המקצועיות שלהם. הם גם זעמו על המעסיקים שאינם מתחלקים איתם ברווחים. אף שכבר מסוף 1940 היה קיים בענף היהלומים חוזה קיבוצי ארצי, חוזה זה הבטיח רק שכר מינימלי נמוך והתביעות של הפועלים מולאו אך בחלקן.

דוגמא לדרישה, שהעלו הפועלים, הייתה הדרישה לביטול התשלום שגבו המעבידים עבור השימוש בשולחן העבודה (בשפת הענף – "מולה") ובמכשירים. בעלי המלטשות היו גובים את שכר המקום (שנודע כ'פלאץ געלט'), גם מהצעירים המתלמדים. מאחר שתמורת העבודה הקבלנית, הצעירים קיבלו מעט, נוצר מעין שיעבוד, והפועלים הצעירים צברו חוב, שאותו נאלצו לפרוע בהמשך. המערכה לביטול דמי השימוש בשולחן העבודה נמשכה כמה שנים, והתשלום בוטל רק בעקבות השביתה הגדולה של 1944.

לאחר שנסתיימה מלחמת העולם השנייה הדרדר ענף היהלומים בארץ למשבר. בלגיה שוחררה מהכיבוש הנאצי עוד ב־1944 והחלה בשיקום כלכלי, שבמסגרתו נטלה מחדש את ההגמוניה על יצוא יהלומי נוי מלוטשים לארה"ב. הבריטים, שעמדו מאחורי פיתוח תעשיית היהלומים בפלשטינה־א", עברו לאחר המלחמה לסייע לתעשייה הבלגית. לבריטניה היה אינטרס, שבלגיה תשוב להגמוניה, כדי שיישמר המעמד של קרטל דה־בירס וכדי שלא תופרע הבלעדיות של מערך שיווק היהלומים בלונדון. ארצות־הברית, שלאחר המלחמה הייתה שוק עיקרי ליהלומי נוי וליהלומים תעשייתיים, גילתה עניין רב דווקא בשיקום תעשיית ליטוש

היהלומים בגרמניה ובשליטה באפריקה, בה היו מצויים מרבצי אורניום חשובים. מאחר שלבריטניה היה חשוב לשמור על האינטרסים שלה באפריקה, היא שאפה לברית כלכלית עם בלגיה, בפרט ביחס ליהלומים שנכרו בקונגו הבלגית. לפיכך, במאבק בין המעצמות על אזורי השפעה באירופה ובאפריקה ונוכח העדר העניין של בריטניה להגן על תעשייה בשטח שהיא עמדה לפנות בקרוב – נפגעה תעשיית היהלומים בפלשתינה-א"י.

למהלכים אלה היתה השפעה מיידית על המצב בארץ: את הענף פקד משבר ומפעלי יהלומים נסגרו זה אחר זה. מספר הפועלים בענף ירד במהירות מ-4,500 באמצע 1946, ל-2,000 באמצע 1947, ול-800 בלבד במחצית 1948. נוכח ההתמוטטות, ההסתדרות הכללית ניסתה לתת תשובה לפועלים המפוטרים באמצעות הקמתם של קואופרטיבים במקום המפעלים שקרסו. אך מהלך זה סופו שנכשל, ורק לאחר קום מדינת ישראל, עם סיוע ממשלתי נדיב, השתקמה תעשיית היהלומים.

המשבר וההבראה האיטית של הענף גרעו כמעט לחלוטין את סכסוכי העבודה בענף היהלומים. אמנם ככל שהתקדמה השתקמות הענף, כך הופיעו בה מחדש השביתות, אולם עוצמתן הייתה מצומצמת במידה רבה. קצב הגידול הכלכלי של הענף בשנות החמישים היה נמוך במידה נכרת מאשר במהלך מלחמת העולם השנייה, והיכולת של העובדים בעשור הראשון להקמת המדינה להתארגן ולצאת בצורה מאורגנת לשביתות רחבות היקף פחת פלאים. ירידה זו בעוצמת השביתות בענף היהלומים נמשכה גם בעשורים הבאים, ודומה שדווקא היא אישרה את מה שבישרו השביתות המרובות בענף בשנות הארבעים: את ההתעצמות הגוברת והולכת של ההון הפרטי, את היכולת שלו, בסיוע המדינה, לשלוט בעובדים ואת אוזלת היד של האיגוד המקצועי במתן מענה להתפתחויות אלה.

רשמה: תמר גוז'נסקי

חלק שני

**כתבי אליהו (אליושה) גוז'נסקי:
מאמרים, רשימות עיתונאיות
ויצירות ספרותיות**

פרק ראשון

מאבק פועלי היהלומים

מול תכסיסי ההתאחדות בתעשיית היהלומים¹

ההסכם החדש

אחרי שלושה חודשים של סחיבה "תכסיסית" מצד נותני העבודה, נחתם הסכם בין התאחדות בעלי תעשיית היהלומים בארץ ובין מזכירי האירגונים למשך חצי שנה. ההסכם מכיל הישגים כמו תוספת שכר יסודי ותוספת יוקר, הוספה קוניונקטורלית, חופש שנתי, דמי מחלה, ביטול שכר לימוד.

אך הוא מכיל גם ויתורים, שהושגו על-ידי בעלי התעשייה על-ידי תכסיס הסחיבה:

1. הוא מנסה לבטל את ערך ועד המקום הנבחר על-ידי הפועלים ומחזק את שלטון המזכירים הממונים, אשר איתם יותר קל "להסדר".
2. אוסר שביתות ופעולות עצמאיות בבתי החרושת.
3. מבטל את כל ההישגים המקומיים הקודמים בבתי החרושת.
4. אינו מחייב ששה ימי עבודה בשבוע.
5. אינו מבטל את שכר האופנים, אלא רק הורדה של 25%.
6. אינו נותן דירוג מתאים.
7. תוספת השכר היסודי היא 15-20 אחוזים, בעוד שדרישת הפועלים הייתה 40-60 אחוזים.

את הישגי הפועלים יש לזקוף על חשבון הקשר האמיץ בין ועדי המקום, פעולות הוועדים והערנות מצד חלק גדול של פועלי היהלומים, שהצליחו להתגבר על ניסיונות מצד המזכירים להכניס פירוד בין הפועלים על בסיס פוליטי.

את הישגי ההתאחדות יש לזקוף על חשבון זה, שהמזכירים לא שיתפו במשאומתן את נציגי הפועלים וסחבו את המו"מ בהתאם לרצונה של ההתאחדות ונגד רצונם של הפועלים, שלושה חודשים עד תום העונה הבוררת.

ההצהרות האישיות

שיא ההתנכרות לאינטרסים של הפועלים הייתה חתימת כל המזכירים על הסכם חשאי, בו התחייבו להחתים את כל הפועלים על הצהרה אישית בדבר קבלת כל תנאיי ההסכם. מטרת

1 "קול העם", אוגוסט 1943.

המזכירים הייתה – החלשת כוח ועד הפועלים ושכירת כל אפשרות של ניהול פעולה עצמאית מצד הפועלים בבתי החרושת, הוצאת היוזמה מידי הפועלים והעברתה לידיהם.

ניסיונות הפרת ההסכם

ההתאחדות הכריזה חגיגת, שההסכם הכניס סדר לתעשייה, וכל המפר אותו – חותר תחת קיום התעשייה. אולם אנו רואים כבר ניסיונות מצד ההתאחדות להפר את ההסכם לרעת הפועלים. כל קיץ, לרגל סגירת שוק היהלומים בלונדון, יורדים מחירי היהלומים. זהו גם הזמן הקבוע להתקפות ההתאחדות על תנאי העבודה של הפועלים. נציגי ההתאחדות מעמידים כבר כבעייה את עניין התוספת הקוניונקטורלית והעלאת תוספת היוקר ל-148%. ההתאחדות נתנה את התוספת הקוניונקטורלית בתור תכסיס להורדת דרישת האסיפה להעלאת השכר היסודי. אין לקבל את הורדת התוספת הקוניונקטורלית בשל ירידת המחירים הרגילה בעונה המתה. אחרי שנת רווחים אגדיים של בעלי התעשייה, אל לנו להסכים לספקולציות על חשבון תוספת היוקר, המוכרת על-ידי הממשלה וההתאחדות, על-ידי ניצול העונה המתה.

שביתת פלדמן

לשיא הגיעה ההתאחדות בעניין שביתת פלדמן – אחד מעשירי ונכבדי ההתאחדות. הוא פתח לו בית חרושת ליהלומים בירושלים (נוסף על שניים שיש לו בתל-אביב ובנתניה), וקיבל לעבודה בחורי ישיבה על בסיס "חוזה אינדיבידואלי" דוגמת ימיהביניים. למרות זה שההסכם הארצי מבטל בסעיף מיוחד את כל החוזים הקודמים, הכלליים והאינדיבידואליים, סירב האדון פלדמן לקיים את תנאי החוזה בבית החרושת שלו בירושלים (בתל-אביב ובנתניה לא השיגה ידו לעשות זאת). אך בחורי הישיבה למדו מהמסורת המלחמתית של פועלי היהלומים והכריזו שביתה, שערכה שבועה שבועות. פלדמן אמר להם: "עם פועלים שבעים אינני רוצה לדבר, כאשר תהיו רעבים, אז אדבר איתכם". בתור אמצעי אחרון, אירגנו הפועלים שביתת שבת בתוך ההתאחדות בתל-אביב.

פועלי היהלומים תמכו בחבריהם השובתים במאות לירות. כשנאסרו הפועלים בגלל שביתת השבת, פרצה שביתת מחאה של פועלי היהלומים בכל הארץ במשך שעה. 1,400 פועלי נתניה הפגינו ברחובות המושבה עד למשרדי ההתאחדות. תחת לחץ זה, המאורגן בידי הוועדים, ללא התערבות ובניגוד להוראת ההסתדרות, הסכים פלדמן לבוררות.

מה יש לעשות?

1. בניגוד לרצון ההתאחדות והמזכירים, יש לחזק את משקלו של ועד המקום כביטוי לאחדות הפועלים במקום וכערובה לאפשרות של פעולות עצמאיות של הפועלים בבית החרושת.
2. לשמור ולחזק את אחדות הפועלים בבית החרושת ולא לתת לשוברת על-ידי מזימות מפלגתיות של מזכירי האגודות.
3. לחזק את הקשר בין הוועדים כבסיס למלחמה משותפת של פועלי היהלומים.
4. להלחם בתוך האירגונים על חיסול "התחרות" המזכירים, הנעשית על פי רוב בעזרת ההתאחדות ועל חשבון הפועלים.

5. לא לתת להתאחדות להוריד את תנאי העבודה שבהסכם.
6. בזמן מתאים, להיטיב את תנאי ההסכם על-ידי הישגים ארציים, או בבתי חרושת בודדים, שישמשו תקדימים לייתר בתי החרושת.
7. בזמן העונה הקייצית המתה, בה מעוניינת ההתאחדות בשביתות – לא להגרר אחרי פרובוקציות מצידה.
8. את הדרישות הצודקות של הפועלים להעמיד לפני נותני העבודה בכל מקום עבודה, לציין את התאריך, בו הוגשה הדרישה, ולדחות את הפעולה למען השגתה לזמן מתאים.

השביתה הכללית של פועלי היהלומים²

אחרי שכל הניסיונות מצד ארגוני הפועלים והנציגות הנבחרת של בתי החרושת, להניע את התאחדות בעלי תעשיית היהלומים לקיים את החוזה הקולקטיבי לא הביאו לתוצאות, ואחרי שפסק דין הסוכנות סיפק את דרישות ההתאחדות על-ידי קביעת בורות חובה של הסוכנות על העבר והכרעת הסוכנות בשאלת רביזיה בחוזה לעתיד – הוכרזה על-ידי הנציגות וארגוני המיעוטים שביתה כללית, ביום ששי בשעה 3. כמעט כל בתי החרושת הצטרפו לשביתה. שלושה-ארבעה בתי חרושת (מתוך 33), אשר בהם שולטת ההסתדרות, טרם הצטרפו לשביתה, היות שההסתדרות הכללית מתנגדת עדיין להכרזת שביתה ועומדת על בסיס החלטת הסוכנות.

מהן דרישותינו?

דרישותינו – מילוי החוזה בעבר ומשא-ומתן חופשי בין נציגי וארגוני הפועלים וההתאחדות לעתיד, ואם יוכיחו לנו, ולא לצד שלישי, על שינויים בחומר.

מהו המצב?

האגדות על הרווחים העצומים של פועלי היהלומים הן ביום של ההתאחדות. למעשה עובדים אנו בתנאים של קבלנות והממוצע בעד החודש הטוב ביותר, יוני – הוא 17 לירות שכר יסודי. דרישות ההתאחדות: העברות מסוג אבנים אחד לסוג שני על חשבון הפועל; הורדת השכר היסודי וביטול המינימום. דרישותיהם להחזיק את שיווי המשקל של רווחיהם הספקולטיביים על-ידי רביזיה בחוזה, זה אומר עבורנו לעבוד בשכר רעב ממש. אם נסכים לוותרים – אין גבול להם, ועל-כן כל פועל יהלומים, אשר חודשים רבים עבד בחינם, כדי לרכוש את המקצוע ולהגיע לשכר של קיום – מוכן לסבול ולשבות עד הסוף, כדי לקיים את תנאי עבודתו.

מה מוכיחה לנו ההתרוצצות בהתאחדות? חלק מבעלי התעשייה, המוכנים להסתפק ברווחים תעשייתיים ולא ספקולטיביים, והמקיימים כל הזמן את סעיפי ההסכם, מוכנים להמשיך בעבודה על בסיס החוזה. זה מוכיח, שכדאי לנו תנאי העבודה לעבוד בתנאים הקיימים. אך אסור לפועלי היהלומים להסכים לשביתה חלקית. אסור לעבוד באותם המפעלים, שיסכימו

לקיים את החוזה. על-ידי זה אנו נאפשר את שלום-הבית בהתאחדות. היות ונשבות במפעלים, שבעליהם מוכנים לכך, ונעבוד אצל אלה הרוצים בעבודה. על-ידי זה נגיע לחוזים נפרדים, המהווים ירידה מתמדת של השכר בדרך של "התחרות מלמטה" מטעם נותני העבודה על חשבון הפועלים, המפוררים לקבוצות מפעלים, או לפי מפעלים בודדים. על חברי ההסתדרות לדרוש מההסתדרות להצטרף מייד לשביתה ההגנתית שלנו, רק זאת היא הדרך לקיים את אחדות הפועלים ברגע מכריע זה. זאת גם הדרך לקיצור השביתה, כי נותני העבודה בונים על פילוגנו.

פועלי היהלומים! נמשיך בשביתתנו עד הניצחון! כי דרך אחרת אין. אל נסכים להפוך את תעשיית היהלומים לתעשיית הניצול בארץ. נחזק את הנציגות של נבחרי בתי החרושת על-ידי הצטרפות של פועלים נציגי ההסתדרות לנציגות הכללית. נציגות הפועלים היא ערובה לניצחון בשביתה.

ולציבור הפועלים! עימדו לימין השובתים! על ההסתדרויות והלשכה הכללית, על ועדי הפועלים לדאוג לסידור עבודה זמני לשובתים ולתמיכה מוסרית וכספית. פועלי היהלומים עומדים כיום בחזית הראשונה של מעמד הפועלים בארץ על הגנת שכר ותנאי העבודה נגד התקפת הבורגנות על קיום תנאי-העבודה, ובמלחמה על חוזה קולקטיבי. סולידריות של מעמד הפועלים כולו ואחדות בהנהגתה של נציגות כללית נבחרת של כל פועלי היהלומים – הן הערובה לניצחון.

אל כל פועלי תל-אביב
אל עובדי היהלומים פ נ י מ י
 חברים,
 700 פועלים בתעסית היהלומים עומדים
 כבר שבועים במערכה קשה נגד בעליהם
 ומעבידיהם, נגד התקפה מרוכזת
 ומבישה של התאחדות בעלי התעשיה
 ארגוני המעצוסים, המדברים, כביכול,
 בשם אינטרסים של הפועלים גילו את
 עצמם כעבדי המעבידים המוכנים
 להפקיר את חבריהם לשבט ולחמד
 המעבידים.
 הם ספחדים מהשפעת ההסתדרות, - זה
 הכח היחיד, המסוגל לעמוד נגד כל
 נסיונות הסבירה של המעבידים ולתת
 לפועלים הגנה ממסית ותקיפה.
 ההסתדרות חייבת לבוא לעזרת עובדי
 היהלומים.
 ההסתדרות חייבת להגן עד הסוף על
 תביעותיהם הצודקות של הסובבים
 ולסתף פעולה עם הועד העליון.
 הועד העליון שמנהל את הסביתה חייב
 לפנות לוועד הפועל של ההסתדרות
 בקריאה ובתביעה לעמוד לימין
 הסובבים.
 יש להשתחרר מיד וללא שום היסוס
 וחשבונות נפסדים של פריסטיז'ה
 ואמביציה מרוסה.
 העקר: להבטיח נצחון לפועלים
 במלחמתם הצודקת.
 העקר: להבטיח קיום אנושי לעובדי
 היהלומים.

6.2.42

האופוזיציה הבורוכובית
 בהסתדרות.

כרוז שהופץ בעת שביתת פועלי היהלומים, פברואר 1942

לקח השביתה הכללית של פועלי היהלומים³

אחרי שביתה כללית של שבועיים, נכנעה התאחדות בעלי תעשיית היהלומים לדרישות העיקריות של פועלי היהלומים. ההתאחדות התחייבה לסלק את כל חובות העבר בלי בוררות, תוך 7 ימים. בתוך זה נכלל גם שכר-הירידות והתוספת הקוניונקטורלית. המשא-ומתן ביחס לעתיד יתנהל באופן בלתי-אמצעי בין נציגי הפועלים ומזכירי האירגונים, מצד אחד, ונציגי ההתאחדות, מצד שני, בלי בוררות ובלי כל התערבות של צד שלישי, כמחייב או "מסתכל". אלו היו הדרישות העיקריות של האולטימטום, שהוגש להתאחדות. אי-אלה פרטים בעלי חשיבות פעוטה על סידורי קופת-חולים וקופת-תגמולין יעברו להכרעת הבוררות. מספר שגיאות טקטיות מצד הפועלים לפני השביתה גרמו לכך, שהוכנסו להסכם כמה נקודות שלא לטובת הפועלים. ראשית, שיטת האטת העבודה, כתגובת הפועלים בנובמבר על ביטול תוספת-היוקר הקוניונקטורלית, איפשרה את ביטול שכר הירידות בחודש הנ"ל, וגם לשבועיים של המשא-ומתן. שנית, הדרישות המקומיות של הפועלים במקומות העבודה, שהוכרו בהם שביתה לפני השביתה הכללית, ושלא נכללות בהסכם הכללי – עוברות להכרעת בוררות. בזמנו הזהרנו באספות ומעל דפי "קול-העם" על הנזק שבשיטת האטת-העבודה ועל הסכנות של שביתות נפרדות לפני שביתה כללית. כיום מבין כל פועל, שעמדנו הייתה נכונה.

היות ושאלת דמי-השביתה עוברת לבוררות, חייבים נציגי הפועלים לעמוד בתוקף על תשלום דמי השביתה. עצם כניעתה של ההתאחדות לדרישותינו הצודקות והתנהגותה המחפירה בדחיית הצעות הוועד הפועל שלה – מחייבות תשלום מלא בעד ימי השביתה. קבלת הדרישות העיקריות של הפועלים על-ידי ההתאחדות פירושה – נצחון השובתים. מהו ההישג העיקרי של השביתה? העבודה, שההתאחדות נאלצה לשמור על החוזה הקולקטיבי לגבי העבר וחיסול הנסיון להפרת חוזה באופן חד-צדדי על-ידי המעבידים מחזקים לאין-שיעור את עמדתנו לקראת המשא-ומתן על העתיד. לא על הברכיים כנכנעים, אלא כמנצחים ומלוכדים, נכנסים אנו למלחמה על העתיד. בראש ציבור הפועלים עומדת נציגות נבחרת, אשר תדע לנהל את המלחמה על העתיד באותה האחריות והעמידה התקיפה, שבאה לידי ביטוי בשביתה. ה"התאחדות" עומדת מול ציבור פועלים על אירגוניו, ציבור מלוכד ומאוחד. עמדת מנהיגי ההסתדרות, לרבות השומר הצעיר, היא פרשה מכאיבה. כל פועל, ובעיקר כל חבר ההסתדרות, צריך לראות בה לא רק חתירה תחת האינטרסים החיוניים של הפועלים מתוך חישובים פוליטיים – של "שלום בית" ושל השגת הגמוניה בתעשיית היהלומים בעזרת נותני העבודה – אלא גם פגיעה קשה בהסתדרות ובעמדתה בקרב ציבור הפועלים. מנהיגי ההסתדרות קובעים באסיפות ומעל דפי עתונייהם "דבר" ו"משמר", שהשביתה היא "פרקציונרית-רביזיוניסטית" וכי "הנציגות לא הסכימה לבוררות הסוכנות מטעמים פוליטיים והכריזה על השביתה מתוך הפקרת טובתם של פועלי היהלומים" ("דבר", 20.12.1943). ועוד: "פני הנציגות ואירגוני המיעוטים לשלטונות" ("דבר", 13.12.1943); "לאחר הפסד של 50,000

ימי עבודה (של השביתה), הוסכם בין הצדדים על מה שהוצע ע"י הסוכנות היהודית לפני השביתה" ("דבר", 21.12.1943).

ביחס ל"שביתה רביזיוניסטית-פרקציונרית" מטעמים פוליטיים, יש לקבוע: למעלה מ-90 אחוזים של הפועלים שבתו מרצונם הטוב, ופחות מ-10 אחוזים הוכרחו ע"י הנהגת ההסתדרות, מטעמים פוליטיים, להפר את השביתה, תוך דרישה ל"משמעת כלפי הסוכנות", ותוך רצון להשתלט על פועלי התעשייה, ויהיה זה על חשבון הפועלים, ויהיה זה על-ידי ביטול חוזה קולקטיבי וכריתת חוזים נפרדים.

הנימוק של ההתאחדות וההסתדרות על "פניכם לשלטונות" אינו מתקבל על הדעת, היות ואין אנו מכירים בחוק השביתות. התערבות השלטונות היא שנטאז'ה פוליטית. המתנקשת באינטרסים של הפועלים וביסודות של האיגוד המקצועי. מלחמת מעמד הפועלים נגד חוק השביתות האנטי-פועלי היא מלחמה לחופש פעולה של האיגוד המקצועי. הישג פוליטי רב בשביל מעמד הפועלים בארץ היא הדיפת ההתקפה של הממשלה על חופש השביתה על-ידי התנגדותנו בפועל לחוק השביתות, בהכריזנו שביתה למרות איומי הממשלה.

"דבר" מאשים אותנו, שלא הסכמנו לקבלת בורות הסוכנות. זה נכון. התנגדנו לכל בורות בשאלות היסודיות של הסיכסוך.

"דבר" קובע, שאין הבדל בין הצעת הסוכנות ובין ההסכם שנחתם בסיום השביתה. אולם הן הפועלים והן ההתאחדות רואים אחרת את הדבר. את הצעות הסוכנות קיבלה ההתאחדות מיד. לעומת זאת, ההסכם הסופי התקבל רק על-ידי מיעוט חברי ההתאחדות אחרי לחץ של שביתה במשך שבוע. ורק אחרי שביתה של שבועיים, הסכים לו רוב בעלי התעשייה.

למה דחינו את סיכום הסוכנות?

סיכום זה קבע ביחס לעבר: "אי-אלה סעיפים, כגון קופת-חולים וכו', שיש בהם חילוקי דעות, יימסרו להחלטת הסוכנות", וביחס לעתיד:

"הסוכנות (ולא שני הצדדים) תיקבע, אם המצב החדש מחייב דיון על שינויים בחוזה".

מה אומר לנו "קופת חולים וכו'", הסביר מר לנדאו, נציג ההתאחדות, למזכירים:

"זאת אומרת: שכר מינימום, תוספת יוקר וכל 23 סעיפי ההסכם".

חוזר פנימי של ה"התאחדות" (מספר 23), שנשלח לכל המעבידים, מסביר היטב את פירוש הסיכום של הסוכנות: "בישיבת הוועד הפועל (של ההתאחדות – א"ג) ביחד עם ועדת העבודה (של הסוכנות – א"ג) הוחלט לאשר את הסיכום הנ"ל מתוך הנחה, שיוכנסו בו מספר שינויים, אשר לדעת נציגינו הוסכם עליהם בפגישה המשותפת הנ"ל. כן הוחלט, בהתחשב עם זה שמטעמים פוליטיים 'הסתדרות העובדים הלאומית' לא השתתפה בפגישה הנ"ל, להציע לה, שבכל מקום, אשר נזכר בסיכום הנ"ל 'הסוכנות היהודית' להכניס 'בורות חובה' (ההדגשה שלי – א"ג). נא לסדר את התשלומים של חודש נובמבר שנה זו ולשלם על 8 וחצי לירות שכר יסודי לחודש תוספת יוקר של 148 אחוז. בעיית תוספת היוקר הקונינגסטורלית טעונה עדיין בירור ואין לשלמה. במקרה של פירושים, נא להמציא את עמדתכם בכתב להתאחדות".

וביחס לעתיד, הספיקה כבר הסוכנות לקבוע את עמדתה במכתבה מ-6.12.1943, האומר, כי "לפי הידיעות שקיבלה והתעודות שקראה, התהוו ומתהווים שינויים באספקת החומר הגולמי,

במחירי התוצרת הא"י ובתנאי השיווק, המחייבים דיון על התנאים והסידורים". עצם קיום המכתב הזה של הסוכנות. אינו לטובתנו, והוא משמש הוכחה נוספת ל"אובייקטיביות" של הסוכנות. זה קבע את התנגדותנו לשיתוף משקיף סוכנותי במשא"ומתן בינינו. הערכת מנהיגי ההסתדרות, שקיימת זהות, כביכול, בין ההסכם שנחתם ובין סיכום הסוכנות, מובנת.

מנהיגי ההסתדרות מעריכים כאן את כל מלחמת הפועלים מבחינת הכנסות "קופת חולים", ולכן אם נקודה זו היא "זהותית", הרי בעיני ההסתדרות החווה כולו הוא "זהותי". מזכיר אגודת פועלי היהלומים של ההסתדרות, סמגרינסקי, הודיע במשא"ומתן, שהוא רואה את סעיף קופת-חולים כסעיף עיקרי, משום שלפי סעיף זה ייכנסו אלפי לירות לקופת-חולים. אולם ברור, שהדבר הקובע בשביל מזכיר ההסתדרות אינו הדבר הקובע בשביל הפועלים. מה הן המסקנות, שפועלי היהלומים, ובפרט חברי ההסתדרות, חייבים להסיק מפרשה זו של מלחמתנו?

התנגדות מנהיגי ההסתדרות לשיתוף חבריה בנציגות, העדפת האינטרסים הכיתתיים שלהם והרצון לבצע את הפוליטיקה שלהם על חשבון הפועלים, כל אלה מבודדים את ההסתדרות. כפלגנית ומפירת שביתה. רק על-ידי שינוי עמדתה כלפי הנציגות וע"י השתתפות בה, תוך שמירה על אחדות מלאה של ציבור פועלי היהלומים, יכולה וחייבת ההסתדרות לעזור למלחמת הפועלים ולא לעמוד נגדם במלחמה הגורלית על תנאי העתיד, העומדת לפנינו. מהשלב הנוכחי של המלחמה יצאנו מחוזקים. נתאחד ונתחזק לקראת ההכרעה.

פועלי היהלומים במערכה על הגנת שכרם⁴

השביתה הכללית של פועלי היהלומים, שהתקיימה בדצמבר 1943, הופסקה אחרי שבועיים של עמידה איתנה מצד הפועלים, כשהוגשו מהתאחדות בעלי תעשיית היהלומים הבטחות לסלק את חובות העבר לפי החווה הקולקטיבי מ-22.6.1943, ואחרי הסכמתם לבוררות על דמי שביתה. שני הצדדים נכנסו למשא"ומתן ישיר בין נציגים נבחרים של הפועלים ומזכירי ההסתדרות, מצד אחד, ובין ההתאחדות, מצד שני, בלי כל התערבות של איזה שהוא גורם שלישי כבורר או כמייעץ. המשא"ומתן צריך היה להיגמר תוך שבועיים, ובזמן זה הסכימו הפועלים לעבוד בלי שכר-הירידות ולפי תוספת היוקר הקוניונקטורלית, שתיקבע על-ידי המשא"ומתן.

ההתאחדות השתדלה בכל האמצעים לשבור את החווה הקולקטיבי. גם מנהיגי ההסתדרות היו מעוניינים בחוזים נפרדים, מתוך חשבון של השתלטות על המקצוע. במקום לשאוף לאיחוד הפועלים מהארגונים השונים על-ידי הגנה על האינטרסים שלהם – על החווה הקולקטיבי – במקום זאת חתרו מנהיגי ההסתדרות לחוזים נפרדים, כדי להשתלט על המקצוע, ויהא זה על חשבון הפועלים. ה"קו" של חוזים נפרדים גרם לאי-הצטרפות מנהיגי ההסתדרות לשביתה.

אחרי שההתאחדות הסכימה רק לויתורים בלתי־חשובים, אבל עמדה על כל דרישותיה העיקריות – הופסק המשא־ומתן. נציגות הפועלים של כל ההסתדרויות (לרבות ההסתדרות הכללית) והבלתי מאורגנים, בהתייעצויות המשותפות עם כל מזכירי ההסתדרויות, לא איפשרו למזכירים לחזור על מסורתם הוותיקה.

אחדות זו של כל נציגי הפועלים במשא־ומתן היא הישג רב לפועלי היהלומים לקראת השלב המכריע של המלחמה. אחדות זו שברה את מזימת הפילוג, שהוא מטרת החושים הנפרדים של המעבידים. אם נדע לשמור על אחדות זו, היא לא תאפשר למנהיגי ההסתדרות לשוב ולהפר את השביתה. לעומת העידוד, שניתן לבעלי התעשייה על־ידי ה"אינפורמציות" של "דבר" ו"משמר" בדבר דילדולם, כביכול, של כוחות הפועלים, כתוצאה משביתתם על "ענייני העבר" – מבטיחה האחדות המלאה של פועלי הארגונים השונים בעמידתם במשא־ומתן, שפועלי היהלומים יצליחו להדוף את התקפת המעבידים.

השגייא העיקרית של הנציגות הנבחרת של הפועלים הייתה בהזנחת הקשר בינה לבין ציבור הפועלים בתקופה שלאחר השביתה. המתרחקות וחוסר ידיעת־המצב בבתי־החרושת, החלישו את אמונת הפועלים באפשרויותיהם וחזקו את תקיפות ההתאחדות.

יש לארגן מיד אסיפות פועלים בכל בתי־החרושת ולהסביר את המצב לאמיתו. יש להסביר, שמחירי היהלומים בשוק עלו ב־20-30 אחוזים, כלומר, הגיעו למצב של קוניונקטורה גבוהה. בעיית מחסור בחומר אינה קיימת. קיימת הבעיה של העברה מסוג לסוג. על כן אין כל יסוד אובייקטיבי להורדות.

יש לעמוד בכל תוקף על החלטות הנציגות התל־אביבית בהגנתה על החוזה הקולקטיבי והשכר. אותן ההחלטות של נציגות פועלי תל־אביב נתקבלו בכינוס הוועדים של פועלי נתניה ב־7.2.1944. פועלי היהלומים חייבים לצרף להחלטות אלו את התנגדותם המוחלטת לקנוניה המשולשת של המעבידים, הממשלה ומנהיגי ההסתדרות בדבר הורדת 18% מתוספת־היוקד לפי האינדקס הפיקטיבי של הממשלה, אשר מתפקידו ליצור תקדים להורדת השכר.

השביתה של פועלי היהלומים הופסקה לזמן המשא־ומתן. הפירצה שפרצו מנהיגי ההסתדרות בחומת שביתתנו החלישה את עמדתנו והכריחה אותנו לגשת למשא־ומתן. המשא־ומתן האחד איחד אותנו, את כל פועלי היהלומים (לרבות חברי ההסתדרות), לחזית אחת. כשלון המשא־ומתן הוא אות להמשכת השביתה הכללית. הנציגות, מועצת האגודה שעל־יד ההסתדרות, ועדי הפועלים וההסתדרויות חייבים לגשת במרץ לניצול העונה ולארגן את כל ציבור פועלי היהלומים להגנה מפני התקפת המעבידים.

לשם אירגון מלחמה זו, יש לקרוא מיד לכינוס (פתוח לכל פועל) של הנציגות, ועדי־הפועלים ומועצת האגודה שעל־יד ההסתדרות הכללית. רק באחדותו של כל ציבור פועלי־היהלומים על כל אירגונייהם – הערובה להצלחה בהדיפת ההתקפה על שכרם, תנאי עבודתם והחוזה הקולקטיבי.

ערב שביתה כללית ביהלומים⁵

אליושה וגרד (גינור שטילמן) בעבודתם במלטשת היהלומים

ביום 1 במרס 1944 התקיים כינוס ועדי הפועלים של כל בתי החרושת בארץ, שנקרא על-ידי מזכירי האגודות המקצועיות שליד כל אירגוני הפועלים. כינוס זה התקיים אחרי שהופסק המשא-ומתן בירושלים בין המעבידים ובין נציגי הפועלים על אירגוניהם.

המעבידים דרשו לשנות את ההסכם לרעתנו על-ידי הורדה משכר מינימום, העברת ימי האבטלה על חשבון הפועלים, הקטנת תוספת היוקר הקוניונקטורלית וכו'. הם דרשו זאת מבלי לנסות להוכיח, שיש יסוד אובייקטיבי לדרישותיהם. זהו שיא של ציניות, בעיקר כשידוע לכולם, כי המחירים עלו בהרבה ורווחי המעבידים גדלים מיום ליום.

פה אחד התקבלה החלטת חברי הוועדים: אולטימאטום של שלושה ימים בתביעה לקיים את ההסכם במלואו. ואם לא – תוכרז שביתה כללית.

המחירים הטובים בשוק היהלומים, החומר הגולמי הבלתי-מעובד שנשאר בארץ אחרי עיבוד ה"שמנת" (כך נהגו לעבוד בעלי התעשייה בארץ בגלל תיאבון הרווחים שלהם), המשלוחים העומדים להגיע – כל זה יוצר סיטואציה אובייקטיבית נוחה מאוד לשביתה, נסיונות ההתאחדות להכניס פאניקה של סכנת משבר ופיטורים על-ידי יצירה מלאכותית של עודף ידיים עובדות במחלקת הניסור (על-ידי הכנסה מכוונת של פועלים מיותרים), המאפשר

הפסקות עבודה במחלקה זו; או יצירת פאניקה על-ידי תחבולות אחרות – כל אלה לא יצליחו לסלף את המציאות של קוניונקטורה.

איחוד של כל הפועלים, קשר אמיץ בין הוועדים ושיתוף מלא בין ההסתדרויות, אשר כמוהו טרם היה – הם הערובה העיקרית לניצחון.

העמדה המחפירה של המעבידים מצד אחד, ומצד שני ניסיון העבר שלימד אותנו, שרק מאוחדים ננצח, יצרו את האחדות הזו. על כן גם מבחינה סובייקטיבית נוח המצב לשביתה. אולם בכניסתנו לשביתה עלינו לזכור היטב כמה דברים: מזכירי ההסתדרויות היו מוכנים לחתום על הצעות ההתאחדות בירושלים, ורק הודות להתנגדות הנמרצת של נציגי הפועלים (חברי הנציגות הנבחרת ומועצת האגודה של ההסתדרות הכללית) ניצלנו מכניעה מחפירה זו.

מזכירי ההסתדרויות עומדים בראש השביתה. הצעת בחירת נציגות כללית של הוועדים נדחתה על-ידי טריק של סחיבת האסיפה וסיכומה הפתאומי. סכנת התערבות הסוכנות, 'תיאבון' החווים הנפרדים, ויתור על 18%, ההכרזה על מרות ההנהגות ההסתדרותיות וזכות מייעצת לכינוס הוועדים, שהסעירה את הכינוס – כל זה דורש ערנות רבה מכל ציבור הפועלים. על ציבור פועלי היהלומים לזכור, כי למרות זה שהנציגות לא שמרה מספיק על קשר עם הפועלים ונתנה לסחוב את המשא-ומתן – בכל זאת יש לייחס לזכותה של הנציגות את אי-הצלחת ההתאחדות להשיג את דרישותיה. על כן אין לוותר על הניהול העצמי של ענייננו. תוך שמירה על אחדות ושיתוף עם ההסתדרויות, צריכים פועלי היהלומים, על ועדיהם ונציגיהם, לא לאפשר שום דיון עם ההתאחדות מעל לראשינו או בלעדינו.

על הנציגות הנבחרת לחדש את פעולותיה בייתר מרץ בקרב המכריע הזה, המתנהל במצב נוח ובאחדות מלאה – על פועלי היהלומים לשמור על ההנהגה הפועלית, המוכנה להילחם בכנות, כיוון ששום אינטרסים אחרים מאשר הגנת עניינם של הפועלים אינם עומדים לפנייה.

מלחמת פועלי היהלומים⁶

בזמן קוניונקטורה ומחירים גבוהים מאוד בשוק, ממשיכים בעלי תעשיית היהלומים את ההתקפה על השכר, שהתחילו בה לפני ארבעה חודשים, כאשר רווחיהם העצומים עמדו בסימן ירידה עונתית.

תוך הנחה, שהדרך הטובה ביותר להגנה היא התקפה, ובהישענם על עזרת מזכירי ההסתדרויות (אנשי ה"משא-ומתן"), מעמידים הם דרישות ל"הורדות" וכופים עלינו מלחמת הגנה על השכר, בו בזמן שהמצב מצדיק דרישה של תוספות.

פועלי היהלומים וועדיהם, בכינוסים ובאסיפות בתי-החרושת, החליטו לא לסגת. מזכירי ההסתדרויות משתדלים בכל הדרכים להשפיע על הפועלים להסכים לדרישות המעבידים. תכסיס המעבידים הוא להעמיד דרישות מופרזות מאוד ואחר-כך לסגת במשא-ומתן, להשיג ויתורים חלקיים מהפועלים ולתת לנו את ה"סיפוק" מ"נסיגתם" מרוב הדרישות, ועל הייתר הלא "לא כדאי" לשבות.

בניגוד להצעות הפשרה של המזכירים, הייתה לפועלים עמדה אחידה: לא לוותר במלחמה על שמירת התנאים הקיימים, לא להראות להתאחדות את הדרך להורדות בלתי-פוסקות ע"י הצגת דרישות מופרזות וויתורים חלקיים מצידה במשא-ומתן לאחר מכן.

המזכירים פתחו במלחמת-עצבים נגד הפועלים על-ידי הגשת אולטימטום של שביתה להתאחדות ודחייתו ברגע האחרון, למרות החלטות ברורות של כינוסי הוועדים. המזכירים דחו פעמיים את הכרזת השביתה במועד שנקבע באולטימטום. הפועלים הכריזו פעמיים – לפי יוזמת ועדי בתי-החרושת – הפסקות עבודה. אסיפה כללית של כל פועלי נתניה, שהתקיימה אחרי הפסקת העבודה בתום מועד האולטימטום ב-12.3.1944, יפתה את כוחם של הוועדים להחליט בכינוס הוועדים הארצי על הכרזת שביתה. גם כינוסי הוועדים בתל-אביב, שנקראו על-ידי ועדי הפועלים, אירגנו הפסקות עבודה. לאות מחאה על הפסקת העבודה הכללית בנתניה וברוב בתי-החרושת בתל-אביב לפי יוזמת הוועדים – לא השתתפו מזכירי ההסתדרות בכינוס הארצי של הוועדים, שנקרא על-ידי הוועדים ליום שני, 13.3.1944, ערב תום מועד האולטימטום השלישי.

תחת לחץ הכינוס וישיבות המועצות של האגודות ההסתדרותיות, החליטו המזכירים לקרוא לכינוס ועדים ב-14.3.1944 בתנאי, שהפועלים יחדשו בינתיים את העבודה, בהסתמכם על ההכרזות של כל המועצות, אשר הצהירו, שכינוס הוועדים הזה יקבע ויחייב את כל ההסתדרויות. למען שמירת אחדות הפועלים, ויתרו הפועלים למזכירים. הפסקות העבודה הוכיחו להתאחדות, שהפועלים מוכנים לשביתה, והקטינו את הנזק שנגרם על-ידי דחיות השביתה אחרי האולטימטום.

במלחמה זו על היוזמה בהכרזת השביתה ובהפגנת הכוח המלחמתי של ציבור פועלי היהלומים – ניצחו הפועלים.

ב-14.3.1944 בבוקר התקיים הכינוס. המזכירים דרשו בהתחלת הכינוס הצבעה חשאית על

קבלת הצעות ההתאחדות, או הכרזת שביתה. אך בראותם, שכל הצבעה באקטיב זה של פועלי היהלומים תהיה בעד שביתה ונגד הורדת השכר, הכריזו מזכירי ההסתדרות הכללית, שהוועד הפועל של ההסתדרות יקבל את ההחלטה בעד שביתה אך ורק לאחר שיערוך משאל בין כל הפועלים.

אף-על-פי שבדבר השביתה הוגש כבר אולטימטום שלישי; למרות ההצבעות באסיפת נתניה ובבתי-החרושת בתל-אביב; למרות ההצבעות בכל המועצות ובכינוסי הוועדים – מנסים עוד המזכירים להציל את ההתאחדות מסכנת השביתה. בראותם, כי המערכה על משא-ומתן אבודה, מקווים הם להשפיע על הפועלים, ובעיקר על החלק האדיש של הפועלים – לצאת נגד השביתה, בדרך של יפוי הצעות ההתאחדות, הגזמה בערך ויתוריה והפחדת הפועלים בשביתה ארוכה.

אותם המזכירים, אשר רמסו באופן גס ביותר את ההחלטות הדמוקרטיות של כינוסי הוועדים, שהיו מיופיי-כוח מטעם פועלי בתי-החרושת; אותם המזכירים, אשר לא פעם הדגישו, כי "קובע הוועד הפועל" ולא אסיפת הפועלים הדמוקרטית – אותם המזכירים נעשו פתאום "דמוקרטים", כאשר דבר זה נתן להם צל של תקווה לעזור להתאחדות בעלי-התעשייה.

כדי לא לתת להסתדרויות את האפשרות להתחמק מחלקן בשביתה, וכדי לאחד את כל הפועלים המאורגנים והבלתי-מאורגנים, החליט הכינוס לעבור בשתיקה על הכרזה גסה זו של אי-אמון ביחס אליו, לא להתחשב בזק שבאי-הכרזת שביתה, יחד עם הפסקת עבודה כללית בתום מועד האולטימטום השלישי – ולהסכים למשאל-עם זה. פועלי היהלומים הוכיחו, מצד אחד, את בגרותם ואחריותם, ומצד שני – את הגמישות המלחמתית נגד תכסיסי ההתאחדות והמזכירים. חברי הוועדים הבינו, כי אין זה הזמן המתאים לעשיית חשבון עם המזכירים ולמלחמה פנימית, כאשר השונא העיקרי היא ההתאחדות.

אנשי ה"משא-ומתן והפשרה" ייאלצו הפעם, בעל-כורחם, לפעול לפי הרצון והאינטרסים של ציבור הפועלים. ההתאחדות לא תצליח להגיש לנו את הרעל של הורדות בתוספת-יוקר, בשכר, במינימום, את הרעל שבימי הבטלה על חשבוננו – ביין מתוק של "קומפרומיס". פועלי היהלומים לא יצביעו בעד ההצעה לחזור לעבודה, לאחר שהופסקה העבודה בכל הארץ, לאחר שמייצגי האינטרסים של ההתאחדות מבפנים – נוצחו.

דרישותינו הן: קיום החוזה הקולקטיבי במלואו ובלי פירושים, המשתמעים לשתי פנים, כלומר: שכר יסודי במלואו, תוספת-יוקר מלאה; לא להוריד 18 אחוזים מתוספת-היוקר הכללית, כשם שלא הורדו בבתי-החרושת לאריג ובענפי תעשייה אחרים; שכר מינימום לפי סעיף ג'; לא להוריד את תוספת-היוקר הקוניונקטורלית, כי קיימת קוניונקטורה; החזרת החובות של העבר; דמי-שביתה.

את השביתה ננהל עד הניצחון! נדרוש מההסתדרויות עזרה לשובתים. נגייס אמצעי עזרה מכל פועלי הארץ, כי מלחמתנו על קיום החוזה ונגד ההתקפה על שכר העבודה היא מלחמת כל הפועלים בארץ. נדרוש סידורי עבודה זמניים בלשכה הכללית. רק ועדי המקום הנבחרים יחליטו על גמר השביתה, כשתושגנה הדרישות.

שביתה זו מתנהלת לא רק להדיפת ההתקפה על השכר. היא מתנהלת להסדרת תנאי

העבודה בתעשיית היהלומים, נגד הפקרות המעבידים, בעד יצירת יחס הוגן לפועל וכבוד למוסדותיו. השביתה מתנהלת בעד ביצוע ההתחייבויות של נותני העבודה ובעד שמירה על החוזה הקולקטיבי. בשביתה זו נילחם מלוכדים עד הניצחון!

בשביתה פועלי היהלומים⁷

במשאל החשאי הצביע רובו המכריע של ציבור פועלי היהלומים בעד הכרזה מיידית של שביתה כללית. כל הנסיונות, שנעשו על-ידי התאחדות בעלי התעשייה, לזרוע מבוכה בשורותינו – לא הצליחו. לא הצליחו גם הצעות הפשרה של מזכירי ההסתדרויות.

הפועלים מבינים, שהמצב נוח למלחמה על הגנת זכויותינו. תחת לחץ כל ציבור פועלי היהלומים, הוכרחו ההסתדרויות להכריז שביתה כללית ולעמוד לימין הפועלים.

ההתאחדות הופתעה על-ידי הכרזת השביתה. המצב האובייקטיבי, המתבטא, מצד אחד, במחירים בשוק היהלומים, העולים יום-יום ושהגיעו עד לממדים אגדתיים, במשלוחי חומרי-הגלם שהגיעו ארצה ובהפסדים העצומים, הנגרמים לבעלי תעשיית היהלומים בכל יום של שביתה; ומצד שני, הגורליות של שביתה זו לגבי מעמדם ועתידם של פועלי היהלומים – כל זה הביא לידי חילוקי דעות חריפים בתוך ההתאחדות.

חלק מהם מוכן כבר לוותר. החלק השני רוצה בהמשכת השביתה. הוא מבסס את תוכניותיו על הרעבת הפועלים לקראת החגים, על ההתייקרות של ערב-פסח, ומקווה לשבור את אחדותנו ולפלג אותנו.

אולם הולך וגובר הלחץ של אותם המעבידים, אשר אינם מוכנים להפסדים והדורשים לסגת מפני השביתה.

הפעם אנו עומדים מאוחדים מול החזית המפולגת של נותני העבודה. הפעם הוכרזה השביתה בעצם העונה הבוררת, והעמידה את המעבידים בפני ניסיון קשה מאוד.

הפועלים עומדים איתן בהחלטתם לשבות ולנצח. חלק גדול מהשובתים הסתדר בעבודה זמנית בעזרת ההסתדרויות, או באופן פרטי. קרן השביתה של ההסתדרות הכללית עוזרת אף היא לחבריה. גם קרן השביתה של 4%, שהוקמה על-ידי פועלי היהלומים, נותנת במידת-מה משענת לפועלים השובתים.

אולם העובדה העיקרית היא – הכרת הפועלים, שהשביתה הזאת הינה גורלית בשביל עתידנו ועל-כן עלינו לעמוד בה עד הניצחון. העובדה העיקרית היא, הכרתנו הבלתי-נרתעת, שאין מקום לשום ויתורים. כאשר אנו לוחמים על הגנת החוזה הקולקטיבי הקיים ועל הגשמתו המלאה על-ידי ההתאחדות.

לא יעזרו שום גישושי-שלום של ההתאחדות דרך הסוכנות. אנו לא נרשה להתחיל בגישושי-שלום גם למזכירי ההסתדרויות, העומדים כיום לימיננו. את השביתה הכריזו הפועלים על-ידי משאל ובאמצעות נציגיהם הנבחרים, חברי הוועדים והמועצות.

רק כינוס הוועדים רשאי להחליט על גמר השביתה לאחר נסיגתה המוחלטת של ההתאחדות. במלחמה זו על יציבות התנאים, קיום החוזה ויחס הוגן לפועלים, עלינו לזכור, כי הערובה לקיום ההתחייבויות להבא הם דמי השביתה. אם אנו לא נשמור על תביעת האולטימטום שלנו לגבי ההתאחדות: "תהיו אחראים בעד כל הנזק וההפסד שנגרם לפועלים כתוצאה מהשביתה" – יהיה הניצחון זמני בהחלט, עד לעונה המתה בשוק היהלומים. מתוך ההכרה באפשרות ובהכרח לנצח בשביתה גורלית זו, מתוך עירנות ושמירה על יוזמתנו, נמשיך באחדות ובביטחון את מלחמתנו עד הניצחון.

פועלי היהלומים הצביעו בעד שביתה⁸

זה השבוע השביעי נמשכת השביתה של 3,500 פועלי היהלומים. עמדת השוכתים איתנה. רוב הפועלים הסתדרו זמנית או חלקית. קרן חוסר העבודה של ההסתדרות והסתדרות "המזרחי" עוזרות לחבריהן. על ידי הקרן הכללית נעזרים פועלים בלתי-מאורגנים רבים. הקרן הפעילה גם עבודה גדולה לשובתים. אמנם יש חשיבות רבה לעזרה החומרית לשובתים, אולם לא היא הקובעת את עמידתם האיתנה. קובעת ההכרה של כל פועל בגורליות השביתה. במחנה המעבידים מורגשת עצבנות רבה. חלק מהם כבר מסכים לוותרים רבים. חלק שני מנסה עוד לעמוד בעקשנותו, כדי לשבור את חזית הפועלים למרות ההפסדים העצומים. ההתאחדות הוציאה כבר את כל הכדורים מאמתחתה. ההתייקרות של פסח והוצאות החג לא הצליחו להכניע את הפועלים, אף לא בנקודה החלשה ביותר – בירושלים. הפניות למצפון "הלאומי" של הפועלים בנוסח הידוע, כי "בגלל ריבוי השביתות בארץ, אין הסינדיקט רוצה לשלוח חומר גלם", לא עזרו גם הן. והנה הסכימה כבר ההתאחדות "לוותר" למרבית הדרישות של הפועלים, מלבד דמי-שביתה.

אך הפועלים מבינים היטב את חשיבות דמי השביתה, אשר אינה נמדת רק בסכום כסף. תשלום דמי השביתה הוא ערובה לשמירת העקרון של חוזה קולקטיבי בעתיד. ההתאחדות לוחמת נגד יציבות התנאים בתעשיית היהלומים, בהעריכה את התעשייה כתעשייה קוניונקטורלית, התלויה בתמורות בשוק. על-ידי האפשרות לשנות את התנאים בהתאם לתמורות במחירי השוק, רוצה ההתאחדות להבטיח לעצמה רווחים על חשבון שכר בלתי-יציב של הפועל.

ועל-כן יש חשיבות כלי-כך גדולה לסטביליזציה של תנאי העבודה. זוהי הערובה שלא נצטרך לשבות שוב בעוד חודשים מספר, עם גמר מועד החוזה, או עם כל שינוי קל של הקוניונקטורה.

על-כן יעמדו פועלי היהלומים איתן בשביתתם עד הסוף. נחזור לעבודה רק אחרי שההתאחדות תקבל את תנאינו ותחזיר לנו את הנזקים, שנגרמו על-ידי המדיניות של הרעבת פועלים ושבירת הסכמים מצידה.

כך חושב כל פועל. כך מבינים חברי המועצות. וכך עליהם גם להעמיד את עניינינו בפני המזכירים וחברי הוועד-הפועל.

הפועלים הצביעו בעד שביתה, והשביתה יכולה להיגמר רק בהתאם לרצונם ולהחלטתם של פועלי היהלומים. על-כן אין לנהל משא-ומתן בלי נציגי הפועלים. על-כן, אין לנהל משא-ומתן על שום בסיס אחר, אלא רק על בסיס שני הסעיפים, החשובים באותה המידה: מילוי כל הדרישות ותשלום דמי-שביתה. על כן אין לגמור את השביתה בלי החלטת ועדי הפועלים, שהנם נציגי בתי-החרושת.

זאת היא דרישתו של כל פועל יהלומים, בלי הבדל השתייכותו האירגונית. לא ניתן להוריד בזדון או בשגגה את דרישות מאבקנו, אשר גרם סבל רב כל כך לפועלי היהלומים.

המאבק של פועלי היהלומים⁹

למעלה מחודשיים עמדו 3,500 פועלים ב-33 מפעלים – בתל-אביב, בנתניה ובירושלים – בשביתה. השביתה הזאת היא אחת הגדולות ביותר בתולדות מעמד הפועלים בארץ, הן מבחינת היקפה והן מבחינת חשיבותה המעמדית.

התאחדות בעלי תעשיית היהלומים, הטרוסט העשיר והמאורגן ביותר של בעלי התעשייה בארץ, יצאה הראשונה להתקפה על שכרם ותנאי-עבודתם של הפועלים, בנימוק של התכוננות ל"תקופת-המעבר".

ההתאחדות דרשה לעצמה את הזכות "לתקן" את החוזה הקולקטיבי בכל זמן ובכל מפעל, אשר יהיה רצוי לה. בעלי התעשייה זממו לשים לאל את ההישגים העיקריים של פועלי היהלומים: (1) לבטל את שכר המינימום, המבטיח את הקיום ואת אי-התלות של הפועלים בקומבינציות המעבידים בחומר גלם, והמתקן את השיטה הקבלנית של העבודה. (2) לבטל את תוספת-היוקר "הקוניונקטורלית" (על סכום השכר היסודי של למעלה מ-8.5 לירות), הנותנת פיצוי חלקי לכך, שהמקצועיות והמאמץ הקבלני של הפועלים, היוצרים למעלה מ-8.5 לירות שכר-יסודי, משתלמים רק באופן חלקי. (3) להוריד את השכר היסודי של הפועלים. (4) לשבור את החוזה הקולקטיבי, ועל-ידי זה לפצל את אחדות הפועלים, המבוססת על תנאים שווים, המובטחים על-ידי חוזה קולקטיבי אחד.

השביתה פרצה בעונה הנוצרת ביותר בשוק היהלומים. ההסתדרות הכללית תמכה בחבריה מקרן השביתה. פועלים רבים הסתדרו וסודרו בעבודה זמנית, בעיר ובמשקים. הפועלים הבלתי-מאורגנים ומאותם אירגוני-המיעוטים שאין להם קרן-שביתה, נעזרו על-ידי קרן מאוחדת, שנאספה מכל פועלי היהלומים, ויצרה עבודה לפועלים רבים.

לא היה אף מקרה של הפרת שביתה. תוך הכרה בגורליות השביתה, הידקו הפועלים את חגורתם. ההתאחדות קיוותה, שתצליח לפלג את אחדות הפועלים על-ידי ניצול הניגודים הפוליטיים בין האירגונים.

המוזכרים לחצו בכל הדרכים על הפועלים, כדי לחסל את השביתה. פעמיים חתמו הם על הצעות הסכם עם ההתאחדות. אולם למרות הנזק הגדול, שגרמו לשובתים הכרוזות נאמנות אלו מצד המוזכרים כלפי המעבידים, ידעו הפועלים להילחם בשתי החזיתות, נגד המעבידים והמוזכרים גם יחד.

מועצות האגודות הצליחו לחסל את התקפת המוזכרים. הוועד הפועל של ההסתדרות נאלץ היה להכיר בהחלטות המועצות, אשר נשענו על הלחץ המתמיד של ציבור הפועלים הער. כעבור שני חודשים תמימים של עמדה סולידרית מצד כל הפועלים, הצליחה ההתאחדות לפלג את הפועלים. מוזכרי אירגוני המיעוטים הכריזו, כי "ההסתדרות העשירה" מעוניינת בהמשכת השביתה, כדי לצוד נפשות. בנימוק של הגנה על אירגוניהם, הצליחו מוזכרי הסתדרויות המיעוטים לקבל את הסכמת חברי מועצות המיעוטים לחתימה על חוזה, תוך ויתור על דמי-השביתה ותוך הסכמה לקבל במקומם סכום של 35 לירות לקופות התגמולין, המנוהלות על-ידי ההתאחדות והמוזכרים.

פועלי היהלומים הבינו את עקרונות המלחמה על דמי השביתה; הם הבינו, כי השגתם תחזק את רוח-ההקרבת ציבור פועלי היהלומים לימים הבאים. החלטת הוועד הפועל של ההסתדרות על מינום של 50% דמי שביתה חיזקה את הפועלים. החלטה זו הושגה תחת לחץ הפועלים ומועצת ההסתדרות.

כאן עשתה מועצת האגודה שעליה ההסתדרות את השגיאה הראשונה: תחת להציל ברגע המכריע את אחדות הפועלים על-ידי העברת ההכרעה לכינוס הוועדים, היא הסכימה לכינוס מועצות. בכינוס זה היה למיעוטים רוב מוחלט של צירים, מבלי שייצגו את דעת הציבור. חברי המועצות הינם ברובם אנשים, המייצגים את האינטרס המפלגתי של האירגונים, בזמן שחברי הוועדים, שהינם נציגי בתי-החרושת, מייצגים את האינטרסים של הפועלים. כינוס המועצות התפוצץ והעמיק את הקרע בין הפועלים.

פועלי היהלומים עזרו למועצת ההסתדרות במלחמתה להניע את חברי המיעוטים לחזור מהחלטתם. באסיפה של קרוב ל-500 פועלים, שאורגנה על-ידי חברי הוועדים בבית-ברנר, שבה השתתפו באופן רשמי נציגי המועצה ההסתדרותית, הוחלט לעמוד על הדרישה של 50% דמי-שביתה. האסיפה עברה לאולם "הפועל המזרחי" ודרשה מחברי מועצות המיעוטים לעמוד על הדרישה הנ"ל. משם יצאו פועלי היהלומים להפגין לפני בנין התאחדות בעלי התעשייה, בו נתיימה אז ישיבת חברי התאחדות בעלי תעשיית היהלומים.

באסיפת רחוב גדולה, שנערכה לפני בית ההתאחדות, ביטאו המוני הפועלים את זעמם ואת נכונותם להילחם עד הסוף.

נותני העבודה, שעזבו את בית ההתאחדות בחסות המשטרה, נתקבלו בקריאות בוז מצד הפועלים.

הפגנה זו של כוח ונכונות להמשכת המלחמה מצד הפועלים, הניעה את ההתאחדות לויתורים והחזירה את אחדות הפועלים.

אולם כאן עשתה מועצת האגודה ההסתדרותית את שגיאתה השניה. סמגרינסקי, מזכיר האגודה שעל-יד ההסתדרות, היה בדעה אחת עם מזכירי המיעוטים בדבר הצורך לגמור את השביתה תוך "ויתורים הדדיים" למען שמירה על התעשייה הלאומית. הוא ניצל את התקפת מזכירי המיעוטים, והצליח להניע חלק ניכר ממועצת האגודה ההסתדרותית לוותר (תחת סיסמת "השמירה על האחדות") על 50% דמי שביתה, ובמקום זה להעמיד דרישה להעביר לידי הפועלים את 35 הלירות.

זאת ניצלו מזכירי אירגוני המיעוטים וחתמו על הסכם. חברי אירגוני המיעוטים קיבלו הוראה לחזור לעבודה. ההסתדרות הכללית המשיכה בשביתה לפי רצון הרוב המכריע של הפועלים. כתוצאה מלחץ הפועלים, וביניהם חברי מועצת ההסתדרות, קראה ועדת השביתה לכינוס ועדים, שהחליט לדרוש להעביר את 35 הלירות לידי הפועלים כדמי שביתה למעשה וכסילוק חובות "מינימום" של העבר; לתת להתאחדות מועד של 24 שעות לקבלת דרישות הפועלים, תוך החלטה, שכל דחייה תביא להמשכת השביתה על בסיס דרישת 50% דמי שביתה. למחרת יצאו לעבודה רק כ-50% של הפועלים, חברי מפלגות המיעוטים, לפי הוראות מזכריהם.

בערב נקרא כינוס ועדים, ובו נתקבלה הסכמת ההתאחדות לדרישות כינוס הוועדים, פרט לסידור ההצהרה המשותפת על קבלת ההסכם בחתימת כל נותן עבודה לחוד וסידור ענין המנסרים, שהעמידו דרישות של מקצועם. את שתי הנקודות הללו הבטיחה ההתאחדות לסדר תוך שבוע.

לפי דרישת המנסרים ובהתחשב עם זה, שכל הפלייה לרעה בחלק של הציבור פוגעת בשלמותו, באחדותו ובאפשרויות המלחמה שלו, החליט הכינוס פה אחד: המנסרים אינם חוזרים לעבודה, הם מתכנסים לכינוס ארצי למחרת, וכל פועלי היהלומים מוכנים לחדש את שביתתם, אם ההתאחדות לא תספק את דרישות המנסרים במועד שייקבע על-ידי הכינוס; לקבל אחריות קולקטיבית בעד ביצוע החוזה במלואו בכל מפעל, ולעמוד בכל האמצעים לימין פועלי אותו המפעל, שבו ינסו המעבידים להפר את ההסכם; לחלק את סכום דמי-השביתה בין הוועדים לשימוש הפועלים. הצעות אלו אושרו גם על-ידי מזכיר ההסתדרות.

כינוס הוועדים שמע באהדה את הסיכום הזה של הערכת השביתה. הפועלים השיגו ניצחון ניכר, אולם לא מלא. ההתאחדות הפסידה את השביתה במלואה. משביתה הגנתית לקיום תנאי החוזה, הצלחנו לעבור להתקפה ולשפר כמה סעיפים של החוזה (בשאלת המינימום והבטלה), וגם להאריך את זמנו ב-5 חודשים. ההתאחדות הפסידה – לפי השערתה – כמיליון לירות בעונה הבערת. זה ילמד את המעבידים לא להסתכן בשביתה ולא להתקוף את הפועלים בקלות. יצרנו את התקדים, החשוב בשביל כל הארץ – של תשלום דמי-שביתה. עצרנו התקפה כללית של הבורגנות על השכר, ועל-ידי זה חיוקנו את חזית מעמד הפועלים בארץ. כינוס הוועדים הוא הבימה הדמוקרטית ביותר והעיקבית ביותר, הן מבחינת השמירה על דרישות הפועלים והן מבחינת אפשרויותיהם להתגבר על פלגנות ואינטרסים מפלגתיים צרים של נציגי אירגונים.

הנכונות הקרבית של הפועלים לא פחתה, למרות הסכום הזעיר של דמי שביתה. הוכחה לכך יכולות לשמש ההחלטות בענין המנסרים. יש לדאוג לכך, שהאחדות, אשר נשברה בימים האחרונים, תוחזר מיד עם התחלת העבודה.

פועלי היהלומים חוזרים לעבודה לאחר שביתה ממושכת ונועזת, בהרגשת כבוד וחיוזק השורות. ניסיון שביתה זו יחזק אותנו, כדי שנוכל לעמוד ביתר עוז על משמר השכר ותנאי העבודה, החווה הקולקטיבי והאחדות הפועלית. הצטרפות אירגוני המיעוטים להחלטתנו בענין המנסרים היא הישג רב בדרך להחזרת אחדותנו. עמדתם התקיפה של חברי מועצת ההסתדרות הכללית מוכיחה את התועלת של התארגנות הפועלים, תוך מלחמה באי-עקביות ההנהגה. הפיצול שהוכנס לשורותינו על-ידי ההתאחדות בימים האחרונים של השביתה, תוך ניצול ההתחזרות בין האירגונים, מעיד על הצורך בהסתדרות מקצועית כללית ואחידה. קשר קבוע בין הוועדים ופירוס קבוע של כינוסי ועדים הוכיחו, כי זוהי הדרך היעילה ביותר לשמירה על אחדות הפועלים. על חברי ההסתדרות ללמוד מנסיונם, שמדיניות מקצועית נכונה והגנה על האינטרסים של הפועלים, הן הדרך הטובה ביותר להרחבתה ולחיוזקה של האגודה המקצועית. הפועלים בארץ כולה למדו מניסיון שביתה היהלומים, שכוח מלוכד של הפועלים מצליח להדוף את התקפת הבורגנות.

מלחמת פועלי היהלומים לחווה קולקטיבי¹⁰

ב־1 בינואר נסתיים מועד החווה הקולקטיבי בין הסתדרויות הפועלים והתאחדות בעלי תעשיית-היהלומים.

החווה נסתיים בתקופה כשמחירי היהלומים עלו מאוד, רווחיהם של בעלי התעשייה גדלו לאין-שיעור, ואין כיום גם מחסור בחומר גולמי, ולפי הידיעות מאנגליה – גם לא יהיה. ברור, שבעלי התעשייה אינם מעוניינים שבתנאים כה נוחים ינהלו הפועלים משא-ומתן על דרישותיהם. ולכן משתדלים הם בכל מיני אמתלות לדחות את המשא-ומתן עד לאחר התקופה הבוערת. מצד אחד, דוחים הם את התחלת המשא-ומתן בטענה, כי נעדר נשיא ההתאחדות, מר בן-עמי, הנמצא בדרכו חזרה מלונדון. מצד שני, נותנים הם בזמן האחרון אבנים טובות יותר, הנוחות לעיבוד והמאפשרות לפועלים להשתכר יותר, על מנת להפחית את לחצם על בעלי התעשייה, במטרה להחיש את חתימת החווה. יחד עם זאת, מעבירים הם חלק מהפועלים, הפועלים במלחמה המקצועית, לעבודה חודשית או לעבודת בריילאנטים, אשר בה משתכרים יותר, ומנסים בדרך זו לערער את אמונו של ציבור הפועלים בפעילים האלה.

תפקידה של האגודה ההסתדרותית, שגדלה במידה ניכרת אחרי השביתה הכללית, הוא לנצל את העונה, להציג מיד את דרישות הפועלים ולהביא את המשא-ומתן לסיום מהיר ומוצלח.

אגודת פועלי היהלומים בהסתדרות העובדים, אשר כל צעד בלתי-נכון שלה מכשיל את מלחמת פועלי היהלומים, היא אחת המטרות לחיצי ההתאחדות. שערוריה שאין לה כמעט תקדים היא הפרשה המבישה של מזכיר האגודה בתל-אביב, וישקין, אשר כנראה בעד "שירותו הנאמן" לענייני הפועלים במשך שנה כמזכיר האגודה, קיבל מההתאחדות משרה של ממונה ואדמיניסטרטור בבית-החרושת ליהלומים של פיקל. עצם העובדה, כי וישקין לא הועמד למשפט הסתדרותי ומוסיף להיות חבר באגודה, איננה מוסיפה לה כבוד ואיננה מחזקת את אמון הפועלים בה.

כמו-כן נפוצו שמועות, אשר עדיין לא הוכחו על-ידי החוגים הרשמיים, שגם סמגרינסקי, המזכיר הראשי של אגודת פועלי היהלומים זה שנים, עומד "להסתדר" ולקבל משרה בבית-חרושת ליהלומים בפרדס-כץ. "יחסי-גומלין" אלה בין מזכירי ההסתדרות וההתאחדות הורסים כל אמן מצד הפועלים בכושרה של האגודה לבוא לעזרתם. ואם תצליח מזימת ההתאחדות גם ביחס לסמגרינסקי, הרי תהיה זאת פגיעה קשה בכל ציבור פועלי היהלומים. יש, על-כן, להכחיש את השמועות הללו, אם באמת שמועות-שווא הן, או להוציא מסקנות מיד, אם השמועות הן נכונות.

ההתאחדות משתדלת לעורר בציבור הפועלים ספקות ביעילות החוזה הקולקטיבי. אך החוזה הקולקטיבי הארצי הוא היסוד המאחד את הציבור הרבגוני של פועלי היהלומים למחנה אחד ומלוכד, על בסיס של שוויון בתנאים מול נותן-העבודה האחד והמאורגן. החלטות מועצת-האגודה של פועלי-היהלומים הן היסוד הנכון לדרישות הפועלים, אשר אין לזוז מהן ואין לוותר עליהן אף בחלקן:

תוספת לשכר יסודי מ-15% עד ל-50%, בהתאם לסטטיסטיקה של הרווחים; העברת התוספת הקוניונקטוראלית לתוספת קבלנית קבועה; ביטול סעיף הבוררות, הנותן אפשרות להתאחדות להפר את החוזה באופן "חוקי" ובכל זמן; הארכת ימי-החופשה, דמי מחלה וקופת-תגמולין.

הדרישות הללו מלכדות את ציבור פועלי היהלומים על כל הסתדרויותיו וכן את הבלתי-מאורגנים. אך כדי להשיג את הדרישות הללו, יש לפעול במהירות ובהחלטיות. נסינות ההשגה של ההתאחדות באמתלאות של העדר נשיא ההתאחדות, או העדר ועדת המשא-ומתן, אשר למען היבחרותה באסיפה הכללית של בעלי התעשיה דורשת ההתאחדות זמן של 10 ימים – אלה תכסיסי ההתאחדות לא לשם השגה בלבד. בדרך זו בוחנת ההתאחדות את נכונות הפועלים למלחמה. כל יום נוסף של הסכמה מצדנו לתכסיסים אלה, יחזק את עמדתה של ההתאחדות במשא-ומתן, כי מעריכה היא את סבלנותנו כחולשה וחוסר-נכונות לקרב.

על-כן גורם הזמן חשוב הוא לאי-ערוך. אסיפות פועלים כמעט בכל בתי-החרושת, וכן האסיפה הכללית של חברי ההסתדרות תבעו כינוס ועדים מיד למען שליחת אולטימטום להתאחדות. יש לקיים מייד את כינוס הוועדים. אין להכיר בהארכת החוזה לחודש ינואר. עד סוף ינואר חייבת ההתאחדות לחתום על דרישות הפועלים, כלומר על החוזה הקולקטיבי הארצי, המחייב מ-1 בינואר 1945.

אם ההתאחדות לא תיגש מיד למשא-ומתן על בסיס הדרישות הללו, יכריזו פועלי היהלומים שביתה כללית למען דרישותיהם הצודקות.

על תנאי העבודה בענף היהלומים באנגליה ובארץ^{12,11}

1. תנאי העבודה

(1) קיצור שבוע העבודה

פועלי היהלומים באנגליה השיגו עוד לפני המלחמה את ההישג הגדול – שבוע עבודה של 40 שעות, ויומיים מנוחה בשבוע. בתנאי העבודה הפרציזית והקבלנית במקצוענו, זה אומר – הבטחת בריאותו וכושר עבודתו של הפועל. בתנאים של דמוביליזציה, זה אומר – קליטה של עובדים נוספים במקצוע.

בתנאי הארץ, הן מבחינת שמירה על כושר ויעילות העבודה ובריאותו של הפועל, והן מבחינה יישובית כללית ביחס לקליטת פועלים נוספים, חיילים המשתחררים מהצבא, פליטים המגיעים ארצה, נוער ומחוסרי עבודה – יש לראות בדרישה הזאת לקיצור שבוע העבודה ל-40 שעות – דרישה מרכזית פועלית וכללית כאחת.

(2) מעבר משיטת הקבלנות לשיטה יומית וחודשית.

ההתמחות המקצועית מבטיחה לפועלי אנגליה מעבר לעבודה נורמלית יומית וחודשית. כלומר, השיטה הקבלנית המפרכת, ההורסת את בריאות הפועלים מצד אחד, והחותרת תחת הכרתם המעמדית של הפועלים העובדים בקבלנות, מצד שני – היא באנגליה תקופת מעבר, תקופה של התמחות. הוותק וההתמחות המקצועית מבטיחים להם תנאי עבודה הוגנים.

מבחינה זו, ובמטרה להרים את הרמה והטיב של התוצרת – תנאי הכרחי לביסוס תעשייתנו בשוק העולמי – הננו דורשים אותן הזכויות לפועלי היהלומים בארץ. יש להילחם על העברת פועל, לאחר שלוש שנים של עבודתו במקצוע, לעבודה יומית, ואחרי חמש שנים – לעבודה חודשית. יחד עם זאת, למען הנורמליזציה, יש לדרוש להעביר את כל פועלי הניסור, אשר מיספרם הופחת בהרבה, והמהווים כיום סקציה של פועלים ותיקים גרידא – לעבודה חודשית (כדוגמת הסקציות של משפשי האופנים ושל המדביקות).

(3) חופש שנתי וימי חגים

לפועלי אנגליה מובטחים החופשה השנתית ותשלום בעד ימי חגים לפי חוקת העבודה הכללית. ההסכם בתעשיית היהלומים מבטיח להם שכר נוסף מיוחד (בשיעור של 2% מהשכר החודשי) למען להבטיח להם את האפשרות של הבראה בימי החופשה.

דרישתנו צריכה להיות, על כן: (1) הגדלת החופשה השנתית; (2) תשלום מיוחד להבטחת ההבראה; (3) תשלום ימי חגים לפועלים היומיים ולעובדים בקבלנות.

(4) פיצוי על ימי בטלה מאונס

לכך יש להוסיף את הדרישה של תשלום בגובה של 100% מהשכר בעד ימי הבטלה מאונס לפועלים היומיים ולעובדים בקבלנות.

11 "קול העם", 19.12.1945.

12 במכתב של מאיר וילנר (בר קובנר) לאסתר וילנסקה, אשר נשלח מלונדון ב-4.12.1945, נכתב: "לאליזשה, אתמול שלחתי לך בדואר אוויר את החוזה הקולקטיבי של פועלי תעשיית היהלומים באנגליה. אני מקווה שזה יעזור לפועלי היהלומים בארץ במלחמתם". צילום של המכתב נמצא בארכיון ההגנה, תיק 112/1341.

(5) ימי מחלה

30 ימי מחלה בשנה, כפי שזה מובטח בחוזה האחרון למשפשפי האופנים.

2. שכר

לפועלי אנגליה הובטח שכר עבודה הוגן. על כך מוכיח: (א) הסעיף הקובע, כי שכר המינימום לפועל מקצועי הוא 7.500 לירות לשבוע. אם נחלק זאת ל-5 ימי עבודה, שכר המינימום ליום הוא 1.500 לירות.

את גובה השכר מראה גם הטבלה על הדרגות ועל הבונוסים בהתאם לדרגות. השכר בתוספת הבונוס מתחיל מ-8.500 לירות לשבוע, והדרגה הגבוהה של השכר בתוספת הבונוס מתחילה מ-17.500 לירות ומעלה לשבוע.

מכאן יוצא, שהשכר המינימלי באנגליה היה, במיספרים אבסולוטיים, גבוה יותר מהשכר הממוצע של פועלי היהלומים בארץ בשנת 1944/45. אם הדרגה הנמוכה והגבוהה ביותר לפי המינימום שלהם נעה בין 34-70 לירות לחודש, הרי השכר הממוצע המינימלי היה כ-52 לירות לחודש.

החשבון הפשוט הזה מראה לנו, שגם במיספרים נומינליים, היה שכרם של פועלי היהלומים באנגליה כמעט כפליים משכרנו. אך המיספרים הנומינליים אינם נותנים את התמונה במלואה. את השוואת השכר יש לעשות לפי הערך הקיים במציאות. וכאן חייב כל פועל לדעת את הדברים הבאים:

- (1) באנגליה נחשב שכר של 50 לירות לחודש כשכר הוגן.
- (2) האינדקס הרשמי באנגליה הוא 169 לשנת 1945, בו בזמן שהאינדקס הרשמי בארץ לשנת 1945 הוא 260.
- (3) האינדקס באנגליה הוא מציאותי, בו בזמן שהאינדקס בארץ הוא פיקטיבי בהחלט. כאחת ההוכחות נביא כאן את הערכת "חדשות הכלכלה הא"י" מס' 3 בהוצאת הסוכנות, המביא מתוך הירחון האנגלי "דה בנקר" את הידיעה, לפיה אינדקס המחירים הסיטוניים במרס 1945 היה בארץ 353.

בחוברת "מעמד הפועלים במערכה" בהוצאת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית,¹³ הננו מביאים הוכחות, שהאינדקס הממשי הוא לפחות 400. אם נוסיף לכך, שאת תוספת היוקר אין הפועל מקבל במלואה, אלא רק לגבי 8.500 הלירות הראשונות לחודש – נקבל את התמונה הברורה, באיזו מידה מפגר שכר העבודה של פועלי היהלומים בארץ אחרי שכרם של פועלי אנגליה. ואם נוסיף, שמחירי היהלום המעובד שווים לגבי בעלי התעשייה באנגליה ובארץ, ושתהליך הייצור בארץ, בענף היהלומים לפחות, אינו מפגר לגבי תהליך הנ"ל באנגליה, הרי שתקבל התמונה הברורה, באיזו מידה מנוצלים פועלי היהלומים בארץ על-ידי מעבידיהם, בהשוואה לחברינו באנגליה. ועל כן מעמידים אנו את הדרישה לקיצור שבוע העבודה עם העלאת השכר לדרגת שכר הוגן, לפי הדרגות בענף היהלומים.

אנו דורשים את קביעת השכר החודשי והיומי לפי השכר הממוצע של שלושת החודשים הטובים ביותר של השנה האחרונה לכל פועל, עם תוספת בהתאם לדירוג החווה החדש.

3. דרגות מקצועיות

לאחר 18 חודשי עבודה, מוכר פועל היהלומים באנגליה כפועל מקצועי ודרגתו נקבעת בהתאם לתוצרתו. כמו־כן מובטחת לו הזכות לעלות בדרגות. הוועדה המשותפת של פועלים ומעבידים אחראית למתן אפשרות של התקדמות מקצועית לפועל. את זאת דורשים אנו גם בשבילנו.

4. חוזה עבודה שאינו כובל

חוזה העבודה בין המעבידים והפועלים בענף היהלומים באנגליה מבטיח את תנאי המינימום לפועלים, וסעיף מיוחד בו מאפשר הטבת השכר והתנאים במיסגרת ההסכם מעל התעריפים המקובלים. זאת אומר, בין היתר, הסעיף הזה: "פועל המקבל שכר טוב יותר או נהנה מתנאים טובים יותר מאשר צויינו בהסכם זה, יקבל את השכר הקודם ואת התנאים הקודמים". בהסכם שלנו קיים הסעיף הזה רק ביחס למדביקות, בגלל תנאי העבודה הירודים שלהן. גישה כזאת כמו באנגליה, הופכת את חוזה העבודה לנשק בידי הפועלים לשמירת זכותם להטבת מצבם, בו בזמן שההסכם שלנו נתן כפי המעבידים את הטענה, שתנאי החווה מהווים את המקסימום של שכר ותנאים, אשר הם חייבים לתת. לא פעם בלם ההסכם שלנו את אפשרויות הפועלים לשפר את מצבם.

5. שיפור התנאים בחווה

יש לזכור, כי באנגליה, התנאים הכלולים בחווה העבודה הזה הם כבר נחלת העבר. הפועלים ניצלו את זכותם, המובטחת להם בחווה, כדי להיטיב את שכרם ותנאיהם. היום דורשים הם העלאת שכרם ב-50%, דרישה העולה כבר למעשה על תעריפי החווה הנ"ל.

6. המסקנה הסופית

באפשרותה של תעשיית היהלומים בארץ להבטיח תנאים ושכר הוגנים לפועליה ולקלוט עובדים רבים נוספים על־ידי קיצור שבוע העבודה. בכוחם של פועלי היהלומים להשיג זאת. לקראת כריתת החווה החדש. אך כאשר מחירי השוק כידוע מצויינים הם, וכאשר רווחיהם של המעבידים אינם בגדר סוד – מנסה התאחדות בעלי התעשייה בארץ להשתמש בנשקה המיושן – בטענה של "חוסר חומרי גלם".

מדי שנה בשנה, ערב חווה חדש – שומעים אנו על מחסור בחומר גלם.

והנה כמה עובדות המוכיחות את המציאות בשטח זה:

- (1) בדצמבר 1945, נסתיימו שתי שביתות במפעלי היהלומים "פיקל" ו"זהריר" בנצחון מזהיר, עם תשלום דמי שביתה והפרשים וקבלת דרישות הפועלים. ברור לכל אחד, כי במצב של חוסר חומר, אין המעבידים "רגילים" לשלם דמי שביתה.
- (2) מגמת פתיחת קואופרטיבים ובתי חרושת נוספים לעיבוד יהלומים על־ידי גורמים בעלי אינפורמציה מספקת בשטח זה – אף הם אינם הוכחה למחסור בגלם.

(3) קבלת פועלים נוספים, ובעיקר חיילים משוחררים, אינה רק מילוי של תפקיד נעלה בהחלט של התעשייה. זו גם הוכחה ליכולת.

(4) אפשרויות להשגת חומר גלם לא רק דרך הסינדיקט העולמי, אפשרויות עליהן הוכרו רשמית – גם הן אינן מוכיחות על חוסר חומר גלם.

ועל כן, אין מחסור בחומר גלם ומחירי השוק הם מצויינים. אין אנו מפגרים מבחינה מקצועית ואין תעשיית היהלומים בארץ פחות מודרנית ופחות מצויידת בציוד טכני חדיש, מאשר התעשיות בארצות אחרות.

ואם השכר ותנאי עבודתנו מפגרים בהרבה אחרי פועלי היהלומים באנגליה, בדרום-אפריקה ובאמריקה, יש לעשות את הכל, למען לא תחסר לנו אחדות פועלית, הכרה פועלית והבנת יכולתנו, כדי להכריח את תעשיית היהלומים למלא את תפקידה העיקרי: לתת תנאי עבודה וקיום הוגנים לפועליה וקליטת פועלים נוספים מבין החיילים המשוחררים, הפליטים והנוער.

למען התפקידים החשובים הללו ולא למען רווחים ספסריים של המעבידים, חייבים אנו להצמיד קדימה את תעשיית היהלומים בארץ כחלק של תהליך הפיתוח הכללי של משק הארץ.

פועלי היהלומים במאבקם¹⁴

בכניסה למפעל לליטוש יהלומים "הכוכב"
משמאל לימין: אליושה, מוריס וגרד (גינתר שטילמן), מחזיקים בידיהם את האופנים.

מיהם המיליונרים?

30 וכמה מפעלי תעשיית יהלומים משוכללים הוקמו בארץ בשמונה השנים האחרונות. בשנות עבודה קבלנית מפרכת, למעלה מ-3 אלפי פועלים מתחו את עצביהם, החלישו את עיניהם, סתמו את ריאותיהם באבק היהלום. כמה עשרות מעבידים צברו הון עצום בפקדונות ובתכשיטים; ולמעלה מרבע מיליון ימי שבתה, מלחמת עצבים קשה של משא-ומתן מתמיד, נסיונות לשעבד את הפועל על-ידי הרעבת ילדיו בהשבתות ארוכות – זאת היא הדרך הקשה, בה עברו פועלי היהלומים במלחמתם לקיום הוגן.

והנה, השכר הממוצע של פועל יהלומים, לפי חישובי ההתאחדות משנת 1945, הוא – 40-37 לירות. ובשנת 1944, בה השכר הממוצע היה נמוך במידה רבה יותר, האקספורט של יהלומים מעובדים מהארץ הגיע, לפי מספרי ההתאחדות, ל-4 מיליון לא"י. ברור, שבשנת 1945 גדל בהרבה ערך האקספורט. על כן, רחוקים מאוד מעבידינו מפשטת רגל. וכמו-כן – רחוקים מאוד פועלי היהלומים מלהיות 'מיליונרים'.

דרכי המלחמה של ההתאחדות

ההתאחדות לוחמת בנו בתכסיסים שונים. קודם-כל, רוצים הם להחליש את נכונות הפועלים להשתמש בנשק השביתה, לגלות התנגדות עקשנית גם בתנאים של קוניונקטורה של מחירים. שנית, משתדלים הם לנהל מלחמת עצבים על-ידי "ביום" של חוסר חומר. לשם כך, הקימו הם מחלקות גדולות מדי של מנסרים, כדי לביים, בעזרת פיטורים ועבודה חלקית בניסור – חוסר חומר ועל-כן חוסר עבודה.

שלישית, משתדלים הם לעייף את הפועלים במו"מ מייגע. ובהסתמך על הקו הפשוט של מזכירי ההסתדרות, דוחים הם אולטימאטום אחרי אולטימאטום, מוותרים לפועלים טיפין-טיפין, ומוסיפים, עם תום מועד האולטימאטום, לפי אחת הדרישות. ההתאחדות והמזכירים יצרו מסורת נפסדת של מו"מ מסחרי, בה נוהגת ההתאחדות מנהג של סוחר, הנותן ללקוחותיו להגיע עד לדלת חנותו, וכשהלקוח עומד כבר לצאת, מוריד הסוחר פרוטה ומחזיר את לקוחו ל... עמידה על המקח מחדש.

מזכירי ההסתדרות ירדו לדרגת מתווכים. לדעתם, אין להכריז שביתה, אלא אם כן דחו המעבידים את כל הדרישות אחת לאחת. הדוגמא המאלפת למצב זה היה במו"מ האחרון, בו נימקו המזכירים את התנגדותם להכרזת השביתה, אחרי דחיית הדרישה המלאה להרמת השכר, בטענה, שההתאחדות טרם ענתה "לא" על הדרישות הסוציאליות. בשיטה זו, משתדלת ההתאחדות לערער את ביטחון הפועלים בהוצאה לפועל של האולטימאטום שלהם. ייתר-על-כן, שיטת הפיטורים בזמן המו"מ מערערת את אמון הפועלים ברצינות דרישותיהם, ויוצרת גם אצלם גישה "סוחרית" לדרישה: הרי יש צורך ממילא להוריד ממנה. על-ידי כך, מאמינה ההתאחדות שתשיג את הסכמת הפועלים להוספות חלקיות, אחרי חודשים של מו"מ – כמו, למשל, ה"סוכריה" של הפרשים על חשבון החודשים שעברו מוזמן גמר החוזה הקודם ועד שנחתם החוזה החדש.

רביעית, משתמשת ההתאחדות במדיניות של "הפרד ומשול". מצד אחד, היא יוצרת הבדלים גדולים בשכר בין סוג לסוג, בין עובדי הבריליאנט והאכטקנט, בין החיתוך והליטוש. היא "מסדרת" ומעבירה לעבודה יומית פועלים "צעקנים", ובעיקר את אלה, שאפשר ל"השתיקם" בדרך זו. היא מביימת מלחמה בין פועלים של סוג עבודה אחד נגד השני. מצד שני, היא משתדלת להשתמש בהשפעתם "הפוליטית" של אירגוני המיעוטים ומנצלת את הקו של "שלום בית" המפא"י, כדי לפורר את אחדות הפועלים.

חמישית, היא משתדלת לנפח את "עושר" הפועלים ומנסה להעמיד את דעת הקהל נגד הפועלים, "המפריזים" בדרישותיהם והששים לקראת שביתות.

על מה לוחמים הפועלים?

פועלי היהלומים לוחמים על שכר הוגן בעד עבודתם המקצועית והקבלנית המפרכת. בו בזמן שפועלי היהלומים בארצות אחרות משתכרים הרבה יותר (שכר מינימום אחרי 18 חודשי עבודה, היה באנגליה 2.500 לירות ליום בתנאים של אינדקס המחיה של 169, מול אינדקס של 400 בארץ. כיום הם דורשים הוספה של 50%). יש לציין, שאת האבנים המעובדות מוכרים מעבידינו בשוקי העולם באותם מחירים כמעבדים מארצות אחרות, דבר המוכיח הוכחה נוספת את יכולת התעשייה להבטיח שכר הוגן לפועליה.

אך הדרישה של העלאת השכר למוצע הנדרש אינה מספיקה לכריתת חוזה. את הדרישה הזאת יש להעמיד במיסגרת סטטיסטית מוסכמת על שני הצדדים, המאפשרת לסכם את ההוספה באחוזים. במקרה אחר – יעמדו פועלי היהלומים בפני מערכה חדשה, אחרי חתימת ההסכם, אחרי שיתגלו ניגודים בין סטטיסטיקת ההתאחדות וזו של ההסתדרויות. יש לבקר קשה את מוכרי ההסתדרויות על כך, שלא הספיקו להכין את הסטטיסטיקה במועד.

ברור גם שיש לדרוש הוספה על שכרם של פועלי כל סוגי העבודה. המגמה של השוואה בדרך של הוספה חלקית, על-ידי הוספה סמלית גרידא לעובדי הבריליאנט, היא מסוכנת הן מבחינת האחדות הפועלית והן מבחינה עקרונית. ברור, שיש לעניין באופן חיוני גם את עובדי הבריליאנט במערכה של היום. אל נחזור גם אנו על "בלוף ההתאחדות" בדבר ה"מיליונרים", ונדרוש גם הוספה ל"מיליארדרים" שבין "המיליונרים". ובעיקר כשעובדי הבריליאנט הם הפועלים הוותיקים והמקצועיים ביותר, וכי רובם המכריע של הפועלים יעבור לעיבוד האבנים הגדולות בהתאם לסוג החומר שמגיע ועומד להגיע ארצה. הדרישה צריכה להיות: הוספה לבריליאנט והוספה יותר גודלה לחיתוך ולאכטקנט.

חיונית מאוד היא הדרישה להעביר לעבודה חודשית את עובדי הניסור, שהפכו סקציה קטנה של פועלים ותיקים; יש גם לספק את דרישות משפשי האופנים והמדביקות במלואן. לכל פועל יהלומים ברור, שהדרישה להבטחת דמי בטלה מאונס ומינימום מובטח יומי – היא דרישה חיונית, המסיבה את תנאי הקבלנות. כמו-כן, יש להשתחרר ממנהג "ימי הביניים" של תשלום דמי האופן.

אם נזכור את ההתפתחות שחלה בתנאי העבודה של פועלי היהלומים – הרי הצד השלילי הגדול הוא בהמשך שיטת העבודה הקבלנית. שיטת העבודה הקבלנית היא דרך לאינבלידיות. שיטת הקבלנות היא, מבחינת הפרספקטיבה, רצח המוני של ותיקי פועלי היהלומים. הדרישה לעבור אחרי שלוש שנים ליומית ואחרי חמש שנים לחודשית, היא דרישה של חיים ובריות לפועלי היהלומים. היא דרישת הדרישות. לכך יש לצרף את כל יתר הדרישות הסוציאליות, כגון הארכת חופשה ותשלום בעד הבטחת חופשת לידה ודמי מחלה. השיטה של תשלום דמי מחלה אחרי היום הרביעי – מסכנת את בריאותו של הפועל. אם הפועל מבוטח מהיום הראשון של מחלתו – הרי הוא יכול להרשות לעצמו לא לבוא לעבודה כשהוא מרגיש עצמו ברע. השיטה האחרת גרמה לכך, שפועל החש ברע יוצא לעבודה ומסכן את עצמו באפשרות של מחלה רצינית. לכן יש לדרוש פיצוי מלא מהיום הראשון של המחלה.

מילוי הדרישה של הפרשה של 5% לקופת תגמולים נותן את האפשרות לבסס את מצבו של הפועל. הוא מאפשר לגשת לשיכון אחרי שנים של עבודה. וגם כאן – אין לוותר על הדרישה של קיצור שבוע העבודה ל-40 שעה. זו דרישה למען הארכת החיים במובן הישיר של המילה והרמת תנאי חייו, מצד אחד, ואפשרות של קליטת חיילים משוחררים, פליטים ונוער כפועלים נוספים בענף היהלומים, מצד שני. לכן זו דרישה מעמדית ויישובית כאחד.

כזה חייב להיות מצע השביתה של פועלי היהלומים.

מה לעשות?

יש לסכם מייד את המשא-ומתן ולהסביר לפועלים את תוכנית מלחמתם. חוסר האינפורמציה, בו חיו הפועלים עד עתה – גרם למצב קשה בימים הראשונים של הפסקת העבודה, ויצר את הקרקע לשגיאות הטקטיות שנעשו. יש לקרוא לאסיפת פועלים כללית ולמסור קומוניקטים מדי יום ביומו על הנעשה. אם ההתאחדות לא תסכים לכל הדרישות עד ה-10 בחודש, יש להכריז את השביתה. יש להקים ועדת עבודה ולארגן את הסידור לעבודה זמנית בכל ענפי התעשייה, הבניין והמשק. יש להעמיד לימינם של הפועלים את קרן השביתה. ההתאחדות צריכה לדעת, שאין אנו רוצים שלום בכל מחיר. הפועלים חייבים לדעת, שלמען שלום צודק בענף היהלומים, יש לחזק את כוח ההתקפה המעמדית שלנו.

נשמור על אחדותנו וערנותנו ונכנס לקרב מאוחדים וחזקים, פעילים ודרוכים. באחדותנו ובפעילותנו – ערובה לניצחון מלא. תדע ההתאחדות: פיצוץ המו"מ אומר – חזרה לדרישות הראשוניות ותביעת תשלום הן בעד ימי השביתה והן בעד עשרת הימים של הפסקת העבודה. יידע ציבור הפועלים בארץ, כי מלחמתנו להגדלת השכר ולהטבת התנאים, לביטול הקבלנות ולשבוע עבודה של 40 שעות – היא מלחמת החלוץ של מעמד הפועלים בארץ. מאוחדים – לניצחון!

החוזה הקולקטיבי בענף היהלומים¹⁵

הצעת ההתאחדות לחוזה חדש

תאריך ה-10 בינואר, המועד האחרון להכרזת השביתה הוא מאחורינו. ההחלטה על הכרזת השביתה לא הוצאה לפועל. מדוע? כי... ההתאחדות נותנת את הדברים כדלקמן:

1. שכר יסוד: לפועלי האכטקנט בחיתוך וליטוש תינתן הוספה עד לממוצע של 1.200 לא"י ליום, ולבריליאנט – עד 1.400 לא"י.
2. אבטלה: פועל המשתכר 55 לא"י שכר כולל לחודש, לא יקבל עבור ימי האבטלה. פועל שלא ישתכר סכום זה, יקבל עבור כל יום אבטלה 80 גרוש שכר יסוד.
3. באבנים קשות ביותר יעבדו פועלים יומית. מי יקבע איזו אבן היא "קשה ביותר" – לא הוגדר.
4. העברה לסוג עבודה יותר מכניסה, זאת אומרת מאכטקנט לבריליאנט, מבריליאנט רגיל לגדול ולבגטים, ליומית ולחודשית תעשה על-ידי בעלי המפעל בלי התייעצות עם ועד הפועלים.
5. שכר מינימום: נקבעות שתי דרגות נוספות של 90 גרוש ושל לירה אחת שכר יסוד.
6. תוספת יוקר קוניונקטורלית: ללא שינוי.
7. דמי מחלה: אחרי היום השלישי 60 גרוש במקום 50, ו-15 ימי מחלה במקום 12.
8. חופשה: מקסימום ימי החופשה – 16 במקום 14, ותשלום של 50 גרוש שכר כולל עבור ימי החופשה בחוה"מ פסח ובסוכות.

9. קופת תגמולים: ללא שינוי, או לבוררות.
10. על דרישות המנסרים, משפשי האופנים והמדביקות מתנהל משאומתן.
- הדרישות היסודיות של חיסול השיטה הקבלנית ומעבר ליומית ולחודשית וקיצור שבוע העבודה ל-40 שעות – לא הוגשו להתאחדות ולא התנהל עליהן שום משאומתן.

מה נותנת לנו הצעת ההתאחדות?

דרישת הפועלים הייתה הוספה לפי הממוצע של 1.500 לא"י לאכטקנט ו-1.800 לא"י לבריליאנט. אך הגרוע ביותר הוא, שההוספה המובטחת על-ידי ההתאחדות ניתנת על "הן צדק" שלה. הסטטיסטיקות, שלפיהן צריכות להיקבע התוספות באחוזים – טרם סוכמו. הפועל צריך לחזור לעבודה מבלי לדעת, מהו השכר שיקבל. לכן יישאר החוזה מיסמך סתום גם אחרי חתימתו. סעיף האבטלה מאפשר, למעשה, למעביד להטיל את נטל האבטלה על שכמ הפועלים. קיצור שבוע העבודה יושג במקרה זה על חשבון הפועל. אפשר לסמוך על נותני העבודה, שהם יידעו לסדר את חלוקת העבודה ככה, שהפועלים לא יעלו אף פעם על השכר של 55 לא"י לחודש. השכר הממוצע של 1.400 לא"י לבריליאנט ייהפך למעשה לשכר מקסימום. אי-שיתוף הפועלים בקביעת המידה של קושי האבן, יחד עם שלילת זכותם של ועדי הפועלים בקביעת תור, לפי ותק ומקצועיות, בהעברת פועלים לסוג עבודה מכניסה יותר, מבטלים למעשה את אחת הזכויות היסודיות של הפועל המאורגן. הוויתור מראש על הדרישות הפרינציפאליות לחיסול שיטת הקבלנות, ההופכת אותנו בהדרגה לאינבלידים, ועל קיצור שבוע העבודה, החיוני הן מבחינת בריאותו של הפועל ולאור סכנת האבטלה, והן מבחינה יישובית כללית של קליטת פועלים נוספים לתעשייה, ויתור זה אין להסבירו, אלא בהפקרת האינטרסים שלנו לאינטרס הספסרי של המעבידים.

מהן כוונות ההתאחדות?

כל פועל חייב להבין, כי הצעה זו של החוזה פירושה, למעשה – דחיית מועד השביתה לתקופה יותר נוחה עבור ההתאחדות. המעבידים מעוניינים כיום בעבודה מלאה. אולם להתאחדות תהיה שהות לסחוב את הכנת הסטטיסטיקה עד בוא העונה השקטה. עד אז, יוכלו גם לצבור מלאי של אבנים מעובדות, ואז, בייחוד במקרה של חוסר חומר גולמי – יוכרחו הפועלים לשבות על פירוש הממוצע ועל כך, איזו סטטיסטיקה לקבל בתור מודד לקביעת גובה התוספת באחוזים. הסעיפים הנוגעים לאבטלה ואבנים קשות יוצרים תקדים לסכסוכים מתמידים, ומאפשרים להתאחדות להכריח את הפועלים לשביתות מקומיות, תוך יצירת רקע חדש לפילוג בין פועלים, שהגיעו לשכר של 55 לא"י לחודש, לבין אלה, שטרם הגיעו לשכר זה. על כן חייב כל פועל לדעת, כי ההתאחדות חוזרת על תכסיסה משנות 1943-1944, אלא בהסוואה אחרת. ההתאחדות דוחה את השביתה לזמן מתאים יותר בשבילה, ומחלישה בינתיים את כוח ההתנגדות של הפועלים על-ידי פגיעה באמון הפועל ביכולתו להשיג את דרישותיו בשביתה.

דרכי הפעולה של המזכירים והמועצות יוצקות מים על גלגלי המכניציות של ההתאחדות.

אנו מאשימים את המזכירים והמועצות

לפני 10 ימים, החליטו מועצות פועלי נתניה לקיים את ההחלטה הברורה של המועצות – להפסיק את העבודה ב־1 בינואר, במקרה שהמו"מ לא ייגמר. היה ברור בהחלט, שהסימא – "אין חוזה, אין עבודה" פירושה, שהשביתה מתחילה, אם המעבידים לא ייענו בחיוב על כל דרישות הפועלים.

באותו הזמן, בכינוס נפרד של מועצות הפועלים ובכינוס ועדים בתל-אביב, נתקבלה החלטה אחרת: לדחות את הכרזת השביתה ב־10 ימים.

חוסר הקשר בין שני מרכזי תעשיית היהלומים בארץ גרם להחלטות והופעות שונות של פועלי נתניה ות"א. 10 ימי עבודה – זה השכר ששילמו הפועלים בעד חוסר התיאום בין ת"א לנתניה.

במשך הפסקת העבודה, חסר הקשר בין המועצות והפועלים. פורחות ידיעות על מו"מ בין המזכירים להתאחדות בלי נציגי הפועלים; על אי-הגשת הדרישות הפרינציפיות של קיצור יום העבודה וביטול הקבלנות; על ויתורים גדולים בשטח השכר והדרישות הסוציאליות. אנו מאשימים את מועצות הפועלים ואת מזכירי האגודות ביצירת אווירה של חוסר ידיעה ושל חוסר ביטחון. לא התקיימה אפילו אסיפת הסברה אחת לפועלים במשך עשרת הימים של הפסקת העבודה. החריפו ניגודים מלאכותיים בין פועל לפועל, בין סוג עבודה אחד למישנהו. ההתאחדות מנצלת את כל השפעותיה בעיתונות וברדיו, נחפזת להודיע לנו, שההסכם נחתם.

מה לעשות?

אנו פונים בדרישה נמרצת למועצות הפועלים: קיראו מייד לאסיפה כללית של פועלי היהלומים. הבהירו את המצב, השמיעו לציבור הפועלים מה עשיתם עבורו ומה אתם דורשים בשמו. אפשרו לפועלים להתווכח ולהחליט על דרכי פעולותיכם. חברי המועצות וועדי הפועלים של נתניה חייבים לבוא לאסיפות פועלי ת"א, וועדי הפועלים והמועצות של ת"א – לאסיפות בנתניה.

נחזק את האחדות בינינו! נילחם על דרישותינו!

נתבע אסיפת פועלים כללית מייד, לשם מסירת אינפורמציה רשמית ולוויכוח פומבי. קיימות כל האפשרויות להשגת הדרישות המלאות של הפועלים. לשם כך דורשים אנו: להפסיק את המו"מ המסחרי עם המעבידים ולקיים את ההחלטה על הכרזת שביתה, תוך כדי העמדת דרישותינו המקוריות, הן בשטח השכר והשאלות הסוציאליות, והן בדבר ביטול הקבלנות וקיצור שבוע העבודה.

סיכום שביתת היהלומים¹⁶

למעלה משבועיים נמשכה השביתה הכללית של פועלי היהלומים. מעמד הפועלים בארץ ופועלי היהלומים חייבים להוציא את מסקנתם מן המערכה הזאת.

רקע השביתה

פועלי היהלומים למדו מנסיונם, איזה נזק גרמה להם בשנות מלחמתם שיטת ה"משא-ומתן הגמיש" – מו"מ שנמשך חודשים על גבי חודשים, תוך השגת הדרישות "טיפין, טיפין". מדי פעם, כאשר המו"מ עמד להתפוצץ, הוסיפו המעבידים משהו. פועלי היהלומים, כפועלים בענפי תעשייה אחרים, הכירו את התכסים הזה של סחיבה עד גמר העונה הבערת. המחירים הגבוהים של היהלום המעובד והרווחים העצומים של המעבידים לא היו בגדר סוד. תנאי העבודה של פועלי היהלומים בארץ הוכיחו הוכחה נוספת את יכולת התעשייה להבטיח קיום הוגן לפועליה. לפועלים יש אי-אמון בהנהגת ההסתדרות, אשר מילאה תפקיד של מתווכת בין הפועלים והמעבידים, במקום לנהל את מלחמתם המעמדית של הפועלים. גם לכך הייתה השפעה רבה על קביעת הטקטיקה של פועלי היהלומים. כל הגורמים הללו הולידו את הסיסמא: "אין חוזה, אין עבודה". ב־1 בינואר, עם תום המועד של החוזה הישן, הופסקה העבודה.

דרישות הפועלים

ניסיון של שנים בעבודה הקבלנית, העמיד בפני פועלי היהלומים את הדאגה הרצינית ביותר לעתידם. הפועלים הוותיקים הרגישו, כי לא ייתכן לעמוד שנים במירוץ פראי של הקבלנות. בעיית המעבר לעבודה יומית וחודשית הפכה לבעיית חיים בשביל פועלי היהלומים. וזאת הייתה גם דרישתם המרכזית.

כמורכן הבינו פועלי היהלומים את חשיבות הדרישות הסוציאליות. הם הבינו את הצורך לשמור על בריאותם, על רמת חיים תרבותית מצד אחד, ומצד שני – את תפקידם הפועלי היישובי: ליצור מקומות עבודה נוספים לחיילים משוחררים, לפליטים ולנוער. בד בבד עם דרישת העלאת השכר, הועמדה הדרישה של קיצור שבוע העבודה ל־40 שעות, כפי שהונהג באנגליה. פועלי היהלומים הבינו את סכנת האפוליות בין פועלים וסוגי עבודה שונים, ודרשו השוואת שכר רציונלית, תוך התאמת התוספות לממוצע הכללי בהתחשב בהתמחות הפועל.

תכסיסי ההתאחדות...1. המזכירים

הנשק ה"סודי" היעיל ביותר של פועלי היהלומים הוא נכונותם למלחמה. ניסיון של "רבע מיליון ימי שביתה", שעמד מאחורי פועלי היהלומים ולעיני המעבידים, הכריח לא פעם את המעבידים לנסיגות רציניות. המזכירים נאלצו לא פעם להיאבק קשה וללא הצלחה עם ההתאחדות, עקב נכונותם המלחמתית של פועלי היהלומים. קרן השביתה של ההסתדרות הופעלה לא פעם למלא את תפקידה, למורת רוחם של מנהיגי ההסתדרות. ושוב יצאו המעבידים, בעזרת

המזכירים, לקרב מתוך מגמה עיקרית: להחליש את אמונת הפועלים ביעילות נשק השביתה. וכאן השתמשו נגד הפועלים בכמה תכסיסים ישנים בהסוואה מחודשת. בראש וראשונה הצליחו המזכירים לנתק את הקשר בין מועצת פועלי נתניה לתל-אביב ולקבל שתי החלטות נפרדות: האחת, בכינוס ועדים של נתניה, והיא: "אין חוזה, אין עבודה"; והשנייה – במועצות וכינוס ועדים בת"א: "שביתה מחאה של יום ואולטימטום של שביתה אחרי 10 ימים".

וכשנתניה שבתה כבר – הצטרפו פועלי ת"א לשביתה. המגמה העיקרית במזימה הזאת הייתה – לסלף את תוכן הסיסמא – "אין חוזה, אין עבודה". הפועלים השובתים הוכנסו למצב משונה ומסוכן. שביתתם הוכרזה לא כשביתה אלא כ"הפסקת עבודה". המעבידים שוחררו מראש מתשלום דמי שביתה. גם קופת קרן השביתה של ההסתדרות נשארה בלי "פגיעה", והפועלים, ש"נחו" שבועיים ולמעלה מזה – גדולה הייתה התמרמרותם. הרורבות אילו ולא הייתה שום תקווה להחזיר את דמי השביתה. לא אורגנו לא עזרה כספית וגם לא סידור לעבודה זמנית.

ובינתיים נמשך המו"מ ה"ידידותי". נציגי הפועלים כמעט שלא שותפו בו, למרות החלטות מפורשות של המועצות לא לנהל מו"מ בלי נציגי פועלים. המזכירים ניהלו "שיחות פרטיות" והכינו את הסוף באווירה שקטה, ללא "התערבות" של הפועלים. המזכירים "שוחחו" עם המעבידים והפועלים על כך ש"מכרו אותנו", שהם "נפלו קורבנות" לאינטרסים "הקאופרטיביים" של ההסתדרות, וכו'.

הקשר בין הפועלים והמועצות לא היה קיים. לפועלים לא הייתה שום אינפורמציה על הנעשה. מו"מ התנהל בקונספירציה מפני השובתים. גדלו ההתמרמרות וחוסר האמון. הפועלים ניסו להתארגן לפי סוגי עבודה. במקום לאחד את האירגון, עשו את הכל, כדי להגביר את הפילוג. על אף כל זאת, לא היה אף מקרה של שבירת שביתה. הפועלים היו נכונים לעמוד במלחמתם עד הסוף, אך הם דרשו אסיפה כללית, דרשו שיתוף נציגי פועלים במו"מ, דרשו להעמיד את הדרישות העקרוניות בתוכנית מלחמתם: ביטול הקבלנות וקיצור יום העבודה.

פעולות הסיעה הקומוניסטית

חטיבת היהלומים של הסיעה הקומוניסטית הוציאה שני ביולטינים לפועלי היהלומים בזמן השביתה, נוסף לביולטין שהוצא ערב השביתה. חברי הסיעה השתתפו מבוקר עד ערב בוויכוחים במקומות הריכוז של פועלי היהלומים, חיזקו את רוחם והיתוו את קו הפעולה. הסיעה הקומוניסטית אירגנה אסיפה, בה השתתפו מאות רבות של פועלי היהלומים. יחד עם זאת, פנתה הסיעה למזכירות האגודה ולמזכירות מועצת פועלי תל-אביב בדרישה – לארגן אסיפות פועלים לדיון פתוח על המצב.

הסיעה הקומוניסטית פנתה לחטיבות היהלומים של חזית השמאל למען לאחד את הפעולה וההופעה כלפי ציבור פועלי היהלומים בימים החמורים של ההאבקות. ויש לציין בצער, שלמרות רצונם של חברי חזית השמאל, אסרו מנהיגיהם את ההופעה המשותפת הרשמית. למעשה עזרו חברי הסיעה הקומוניסטית לארגן אסיפה של פועלי היהלומים מטעם חזית השמאל ואף השתתפו בפועל באסיפה זאת ובהסברת המצב מבימת האסיפה.

התכסים העליון

כשלא הייתה אפשרות להכריח את הפועלים לעבוד ללא חוזה ולהסכים למו"מ ממושך בדרכים המקובלות, הרי נעשה הדבר על-ידי ההתאחדות והמזכירים בעקיפין. בנצלם את רצון הפועלים להגיע לשכר אחיד ולדרגות רציונליות, נחתם חוזה על שכר ממוצע, שעליו יוסיפו את ההפרש, לאחר שייעבדו את הסטטיסטיקה של השכר הממוצע בכל סוגי העבודה. החוזה נחתם, על כן, בלי לקבוע את גובה התוספת. להתאחדות ניתנה, איפוא, האפשרות לדחות את הגשת הסטטיסטיקות עד לזמן בלתי מתאים לשביתה, להגיש סטטיסטיקה מסולפת, או להכריח את הפועלים להסכים להוספות שהוצעו על-ידי ההתאחדות. הפועלים הוחזרו לעבודה ומקבלים תשלום מפרעות עד ל... חישוב ההוספה. הדרישות העקרוניות של ביטול הקבלנות לא הועמדו בכלל לדיון (פרט לסקציית הניסור, המהווה כ-5% מפועלי היהלומים). גורל דומה מצא את הדרישה לקיצור שבוע העבודה. הושגו אי-אלה ויתורים בדרישות הסוציאליות (אחוז נוסף ל-2% הקיימים לקופת תגמולים, הארכת החופשה, שכר המינימום הוגדל ב-10% בערך). הוכנסו סעיפים הממעטים את ערכו של ועד המקום, וכמו-כן סעיף מסוכן על ימי בטלה, המכוון נגד הפועלים המקצועיים, אשר יכול להוות רקע לפילוג בין הפועלים. החוזה כאילו נחתם, אך למעשה חוזרים הפועלים לעבודה ללא חוזה והמו"מ נמשך. כך הצילו המזכירים את העקרון של מו"מ "גמיש". כאשר דרשו פועלים להעמיד את הצעת ההתאחדות ל"משאל עם" ולהחליט, אם לחזור לעבודה או לשבות, דחה זאת הוועד הפועל של ההסתדרות ודחו המיעוטים. אך בהמשך הזמן התהפכו היצירות: הוועד הפועל הסכים והמיעוטים דחו.

לקח השביתה: המלחמה נמשכת

1. לא פעם נגמרו שביתות פועלי היהלומים ללא הצלחה מלאה. אך ההישג החשוב ביותר של המאבק היה ונשאר רכישת ניסיון מלחמתי ושמירה על הרצון לקרב של פועלי היהלומים. גם הפעם לא הצליחה ההתאחדות להוציא מידי פועלי היהלומים את נשקם החשוב הזה.
2. על פועלי היהלומים להתכונן למערכות הבאות על הדרישות העקרוניות של ביטול הקבלנות וקיצור שבוע העבודה, תוך הסברה פנימית וליכוד כוחות.
3. על פועלי היהלומים להבין את התוכן האמיתי של הסיסמא: "אין חוזה – אין עבודה", אשר פירושה מלחמה במו"מ ה"גמיש" והתכסיסי. הסיסמא הנכונה היא: "אין חוזה – שביתה".
4. על פועלי היהלומים לעמוד על זכויות ועדי המקום ולאמץ את הקשר ביניהם.
5. על פועלי היהלומים לארגן התנגדות מקומית וכללית לכל ניצול לרעה של סעיפי החוזה.
6. על פועלי היהלומים לדרוש מייד להעביר את ה"ממוצע" האבסטרקטי למיספרים ממשיים של תוספת שכר.

לקראת איגוד ארצי בהסתדרות

ברור, שאין להגיע לידי ניצחונות מכריעים במאבק זה בלי אירגון חזק של פועלי היהלומים. ההסתדרות הכללית חייבת להיות אירגון לוחם וכללי של פועלי היהלומים. המדיניות

הפשרנית והמזיקה של מזכירי ההסתדרות היא תוצאה של שיטה מדינית ומקצועית של מפלגת השלטון.

אך בכוחם של פועלי היהלומים לשנות את השיטה המזיקה של מנהיגי האגודה הנוכחיים. ייתר-על-כן, שינוי המדיניות הזאת הוא תנאי לאפשרויות המלחמה של פועלי היהלומים. ועל כן, התפקיד הראשוני של כל פועל יהלומים בעל הכרה הוא: להיות חבר פעיל בהסתדרות למען לשנות את דרכה ולכוון אותה לפסים של אירגון מעמדי לוחם. פעילי הוועדים, פעילי מקומות העבודה חייבים להפוך את האגודה לביתם הם, למקום פגישתם ואירגונם. וכאן תפקיד מכריע לאופוזיציות. חוסר אחדות בין מפלגות חזית השמאל, שמצאה את ביטויה בשיבות מועצת ההסתדרות, מצד אחד, וגישת פלגנית כלפי הסיעה הקומוניסטית, מצד שני – אינם יכולים לעזור לתפקיד החשוב של הפיכת האגודה למעמדית, לוחמת, כללית ודמוקרטית. על כן הכרחי להקים שיתוף פעולה בין החטיבות של המפלגות האופוזיציוניות בהסתדרות.

ההחלטות המנוגדות בין נתניה ותל-אביב, שהשפיעו על החלשת חזית הפועלים הייתה ניכרת, מוכיחות פעם נוספת את הצורך במועצה ארצית ובאיגוד ארצי של פועלי היהלומים. מול התאחדות מעבידים ארצית, יש להקים את האיגוד הארצי של פועלי היהלומים. על כן דורשת הסיעה הקומוניסטית להחליט על מועד הבחירות למועצת האיגוד הארצי, כדי להעביר לקראתן פעולה מאומצת של אירגון להסתדרות. כמו-כן, דורשים אנו את התפטרותן של המועצות הקיימות, אשר לא עמדו במבחן במערכה האחרונה.

לחברי אירגוני המיעוטים

הפועלים, אשר השקפותיהם הפוליטיות מעמידות אותם בשורות אירגוני המיעוטים – חייבים לשמור על עקרון שיתוף פעולה עם חברי ההסתדרות והבלתי-מאורגנים במלחמה המקצועית, ולא לאפשר למעוניינים בכך לנצל את הניגודים הפוליטיים, כדי לחסל את אחדותם של פועלי היהלומים.

* * *

פועלי היהלומים ומעמד הפועלים בכללותו חייב להוציא את המסקנות מהמערכה האחרונה, כדי להימנע משגיאות וכדי לשכלל את דרכי מלחמתם.

פועלי היהלומים ערב מאבק רציני¹⁷

מה מיוחד בענף היהלומים?

ראשית, זהו הענף היחיד, אשר קיים בו חוזה קולקטיבי ארצי; שנית, זהו ענף התעשייה היחיד בארץ, אשר מכשירי הייצור והאירגון הרציונאלי של העבודה בו אינם מפגרים ואף עולים על התעשייה באירופה ובאמריקה. יחד עם זאת, כידוע, תעשיית היהלומים ואף הסינדיקט שלהם מתבססים על הון רורבי עצום, ורווחי מעבידיו עלו בהרבה על המקובל בתעשייה.

החשוב ביותר בשביל ציבור הפועלים הוא הניסיון של המלחמה המקצועית הקשה והעקשנית, שהתנהלה בענף זה, אשר קיבל את השם "ענף השביתות".

מהרגע הראשון, בו קיימת תעשיית היהלומים בארצנו, מהזמן בו עבדו פועלי היהלומים בתנאי עבודה ושכר הירודים ביותר בארץ עד היום, כאשר הודות לשש שביתות כלליות וקרוב למאתיים שביתות מקומיות, שופרו תנאיהם ושכרם של פועלי היהלומים, ואף ביחס לענפי תעשייה אחרים – מתרכזות ההתנגשות המקצועית ביהלומים סביב שלוש בעיות מרכזיות:

- (1) מדי שנה בשנה משתדלת ההתאחדות לפצל את אחדותם של הפועלים ולהוציא מידם את ההישג העיקרי, המבדיל את פועלי היהלומים לטובה מייתר פועלי הארץ – החוזה הקולקטיבי.
- (2) מדי שנה בשנה נלחמים פועלי היהלומים למען לבטל את ההפליה לרעה, המבדילה בינם לבין יתר פועלי הארץ והיא – השיטה הקבלנית, השולטת בענף היהלומים כולו.
- (3) ההתנגשות הזאת, אם היא הולכת בד בבד עם המלחמה על שכר העבודה, ואם היא מתרכזת רק מסביב שתי הבעיות המרכזיות הנזכרות למעלה – הרי היא כשלעצמה מהווה בעיה של שכר. היא משפיעה השפעה ישירה על גובה ורציפות השכר, ועל אחדותו בכל המפעלים. ההתאחדות יצרה את ה"מסורת" שלה.

את מזימות ה"התאחדות" ואת האוריינטציה שלה על גורמים מסייעים, חושף כרוז הסיעה הקומוניסטית:

"השנה החליטה ההתאחדות להקדים בהתקפתה, כי למורת נסיון היא מאתקד, כשהכריזו הפועלים בראשון בינואר את הסיסמה 'אין חוזה – אין עבודה'. על כן מוקדם יותר מאשר תמיד, יש להכריז על 'ימים נוראים' לתעשיית היהלומים. העונה המסורתית של 'משבר חמור' ו'קינות', הבאה תמיד לפני חתימת כל חוזה, הקדימה לבוא הפעם. החשבון הישן והתכסיס המנוסה בא וחוזר. אין ההתאחדות חושבת שתצליח לבלבל את המוחות לכל ציבור פועלי היהלומים, אך מקווה היא להצליח להכניס דמורליזציה בלבם של חלק מהפועלים, וע"י זה לשבור את אחדותנו וכוח התנגדותנו.

הפעם, יש גורמים מסייעים למדיניות ההתאחדות. מזכירי ההסתדרות מדברים בוודאות ומתוך 'ידיעה ברורה' על המצב, כי הרי גם אנחנו בעלי עסק, אנו בתוך העניינים. מבחינתם, ההוכחה למשבר – ה'גרעון בקאופרטיבים שלנו'. אנב, על גרעון בקאופרטיבים אין מדברים, כשמטכונים לקשור את הפועל למרכבת המנגנון ולהפכו ל'מודה אני' ע"י הבטחת זכותו להיכנס לקאופרטיב.

זאת ועוד: ההתאחדות מפרסמת שחומר מעובד רב, המוערך במיליוני לירות, מונח באמריקה כאבן שאין לה הופכין. יש ומסבירים, שדבר זה תוצאה היא ממדיניות ההיאבקות סביב מחיר האבן לקראת עונת החגים. ההתאחדות מנסה, ע"י צמצום החומר בשוק, להעלות את המחירים. הסוחרים באמריקה רוצים לנצל את צבירת המלאי של חומר מעובד ולהוריד את מחירו. על כל פנים – היאבקות מסחרית זאת מתנהלת על גודל הרווחים והמצב רחוק מאוד ממשבר.

זאת היא השיטה הישנה של "מלחמת עצבים".

כידוע, במלחמת עצבים אפשר לנצח רק במקרה כשעצביו של המתנגד חלשים מאוד. אך גם פועלי היהלומים יש להם מסורת משלהם. עצביהם בסדר גמור. ולמרות קיום כמה ארגונים מקצועיים, המתנגדים לעקרון המלחמה המעמדית, ולמרות עמדתה הפשרנית של ההסתדרות, יודעים פועלי היהלומים לארגן ולאחד את חזיתם. פועלי היהלומים ילחמו השנה על:

- (1) העברת כל פועל, העובד שלוש שנים במקצוע, מקבלנות ליומית, ולאחר חמש שנות עבודה – לחודשית.
- (2) הבטחת מינימום הוגן לפועלים הקבלניים.
- (3) חופש מוגדל עם תשלום כפול, הנקרא דמי הבראה, בהתאם להחלטת הוועידה הבינלאומית של פועלי היהלומים.

ביטול שכר האופנים

יחד עם זאת מתנהלת השנה מלחמה על עוד סעיף חיוני ועקרוני לפועלי היהלומים, והחשוב גם למעמד הפועלים בארץ כולה.

המדובר הוא בקיצור שבוע העבודה ל-40 שעות. מבחינת הטבת תנאי העבודה, קליטת עובדים נוספים ופתרון לבעיית חוסר עבודה על חשבון המעבידים – חיונית היא דרישה זאת. בענף היהלומים בעולם כולו – אושר קיצור שבוע העבודה. החלטת הוועידה העולמית של פועלי היהלומים חייבה את פועלי היהלומים בארץ לעבור לשבוע עבודה מקוצר. יתר-על-כן, הסינדיקט העולמי של יצרני היהלומים חייב אף הוא את ההתאחדות בארץ (מבחינתו הוא – בחינת חלוקת החומר הגלמי וההתחרות) לעבור לשבוע עבודה מקוצר. ההתנגשות היא – על חשבון מי יבוצע קיצור שבוע העבודה. המעבידים מתכוונים לקצר את שבוע העבודה על ידי 'קיצור' השכר. זה הוא הרקע העיקרי להתקפה הפסיכולוגית של 'משבר חמור' – בו בזמן שלפי פרסומי הממשלה ("הבוקר", 30.9.1946) עלה אקספורט היהלומים השנה עליה ניכרת.

ברור, שבשאלה עקרונית זאת – הורדת שכרם ויצירת תקדים לקיצור שבוע העבודה על חשבון הפועלים – לא יוותרו פועלי היהלומים על דרישתם: לקצר את שבוע העבודה תוך תוספת שכר פרופורציונלית לפועלים הקבלניים ושמירה על שכרם של פועלים יומיים וחודשיים.

ההתאחדות שוקלת את האפשרות להתקיף את הפועלים בכל מפעל לחוד. ולמרות איומי סגירת מפעלים, הפסקת עבודה, מעבר לשיטת עבודה 'קוסטארית' – הם לא יצליחו להביא

את הפועלים לווייתורים. כי מול איום זה, קיימת מסורת, קיימות עובדות וקיים מושג, אשר המעבידים למדו לכבדו, והוא – שביתה.

אין פועלי היהלומים מנהלים מלחמת עצבים נגד המעבידים. יידעו המעבידים, שבמליצות לא יוכלו לנו, ואף אנו, פועלי היהלומים יודעים: במליצות לא נוכל להם. על כל ניסיון של השבתה, בהסוואה של "הפסקת עבודה", נענה במלחמה מיידית, בהכרזת שביתה מיידית על תנאי החוזה החדש. ויידע ציבור הפועלים: כוח זה בידי פועלי היהלומים הוא הודות לחוזה הקולקטיבי, המאחד אותם, והודות למסורת המלחמה המקצועית, המחשלת אותם.

פועלי היהלומים להגנת קיומם¹⁸

באחד בנובמבר 1946, שלחה התאחדות בעלי התעשייה הודעה לפועלי היהלומים במפעליהם בדבר "כניעתה" להצעות הוועדה ה"יישובית" מטעם הסוכנות. לפי ההחלטה הזאת, נשאר החוזה הקולקטיבי בתוקפו עד לתאריך סיומו, כלומר עד 1 בינואר 1947, מלבד פרט "פעוט": "הפועלים יעבדו שלושה ימים וחצי בשבוע, ושכרם יצומצם ל-60%". הסעיף העיקרי בחוזה, המבטיח דמי אבטלה לפועלים הקבלניים במקרה של אבטלה בתעשייה, אף הוא "לא" בוטל, אלא "צומצם" ל-60%.

כך, בצהרייזום, מודיעים ל-4,000 פועלים על שבירת החוזה הקולקטיבי שלהם ועל תנאי-עבודה אחרים לגמרי, אשר לפיהם עבדו עוד באותו בוקר.

נציגי הסוכנות, המשוחחים בשלווה עם נציגי האימפריאליזם הבריטי ומבטיחים לו בסיסים צבאיים בארצנו, בזמן שדם יהודי נגיר מהכידונים הבריטיים – הוכיחו את "דאגתם" לענייני הישוב אף בענייני הפנימיים. נציגי הסוכנות הפקירו את עניינן של אלפי משפחות פועלים לקבוצת ספסרי היהלומים.

פועלי היהלומים לא קיבלו את פסק־הדין ה"ישובי" הזה. פועלי היהלומים לא הסכימו לשוד "לגלי" זה לאור היום, ועוד בחיפוי מוסדות ישוביים "אובייקטיביים".

פועלי היהלומים אינם מאמינים לדמעותיהם של בן-עמי ואנשי ההתאחדות, המכריזים מדי שנה בשנה, ערב כריתת חוזה חדש, על מצב קטסטרופלי בתעשיית היהלומים. אין הם מאמינים למשקר בהתמדה, לשקרן מועד. אנו שואלים את אנשי הכלכלה של הסוכנות: האם לא ידוע להם, כי משבר בתעשייה אינו נוצר בחודשים ספורים, אפילו אם עונת חג המולד מאחרת לבוא כתוצאה מהקומבינציות הספסריות, שעליהן לא פורסם ולא כלום בדין־וחשבון של ה"וועדה"... מה קרה באמריקה? האם בעלי־ההון ואנשי־הביזנס חדלו להתקשט ביהלומים? האם חדלו הם להעניק מתנות לגברות הנכבדות?...?

לא. לא באמריקה העניין. שם צוברים ספסרי היהלומים את החומר המעובד, כדי למוכרו במחיר טוב יותר בעונת חג המולד.

בעלי התעשייה רוצים לשבור את החוזה הקולקטיבי, המאחד והמארגן את כלל פועלי

היהלומים. הם מעוניינים בשורת הסכמים נפרדים ושונים, כדי בדרך זו לא רק להוריד את תנאי העבודה והשכר, אלא גם להופכם לבלתי־יציבים. הם רוצים "לאחד" את השיטה הרציונלית של תהליך הייצור החרושי בארצנו עם השיטה הקוסטארית של בלגיה, על בסיס פירוק החוזה הקולקטיבי, הגברת השיטה הקבלנית והחזרת פועלי היהלומים לצורות העסקה ולתנאי עבודה של ימי־הביניים – תוך שמירה על רנטביליות של תהליך הייצור המודרני. במלים פשוטות, הם רוצים לבטל במכה אחת את כל ההישגים של רבע מיליון ימי שבתות, ולבטל את השיפורים בתנאי העבודה, שהושגו ע"י פועלי היהלומים, תוך מאבק מר במשך כל שנות קיום התעשייה. הם רוצים לשמור על רווחי־המלחמה שלהם על ידי הרעבתן של אלפי משפחות.

ולכל זה נתנה הסוכנות את ידה.

שום פועל לא הסכים. שום חבר מועצה או מזכיר מבין האירגונים המקצועיים לא הסכים. ההסתדרות, בתי־החרושת, הפועלים לא הסכימו. ההתאחדות איחדה את כל הפועלים, היא נסוגה מהמסורת המפוקחת לפלג את הפועלים ולהתקיפם לפי המקצועות, לפי המפעלים וסוגי העבודה. כנראה, שההסתמכות על הסוכנות נסכה בה ביטחון מופרז. אך פועלי היהלומים לא יסמכו על מוסדות "אובייקטיביים".

בתולדות ענף היהלומים בארץ, עוד לא היו הפועלים כה מאוחדים בסירובם. מעולם לא עמדו הם מול התקפה טוטאלית כזאת. מעולם לא הועמדו מול ברירה כה גורלית: להתקיים או להיות מופקרים לרעב. פועלי־היהלומים יידעו לארגן את התקפותיהם. הם יידעו לארגן את הגנתם ואף לעבור להתקפה.

בצאתו למאבק זה, חייב כל פועל להבין בדיוק את תכסיסי המעבידים.

מה החיפזון הזה של ההתאחדות בהחלטה הנ"ל? מדוע החליטו בעלי־התעשייה על חלוקת 60% מי־העבודה לחודשיים, במקום לעבוד למעלה מחודש ברציפות, ורק אז לסגור את המפעלים, אם המשבר הוא כה רציני?

כיוון שההתאחדות יודעת, שקרובים אנו לעונה, היא יודעת, כי המצב בשוק לא יתן לה את האפשרות להפסיק את ייצור היהלומים בחודש דצמבר. ברצונה להרעוב את הפועלים בהקדם, כדי שלא יוכלו לשבות לקראת החוזה החדש.

מדוע מוכנה ההתאחדות להפסידים ברווחיה, שהם תוצאה הכרחית מצמצום העבודה בחודשיים הבאים?

היא מביאה בחשבון את עודף הרווח, שישאר לה במשך כל השנה הבאה מגזילת שכר הפועלים, מהרעת תנאי־עבודתם ומשבירת החוזה הקולקטיבי, כי היא מתכוונת להחזיר כמה מונים את ההפסד הזה של 20 ימי עבודה על־ידי השגת תנאי ניצול למשך כל השנה הבאה, לשנים הבאות.

עם הבנת חשבון זה של המעבידים, יקבעו פועלי היהלומים את דרכי תגובתם.

א. כדאי יותר לפועלי היהלומים לקבל על עצמם סבל של חודשי שבתות, מאשר להתחייב לסבל של שנות ניצול מחריד.

ב. על פועלי היהלומים לא להתחשב בפרובוקציה של ההתאחדות. עליהם לבוא יום־יום לעבודה, תוך הודעה מוקדמת, שאין הם מקבלים את ההחלטה של ההתאחדות. עליהם לדרוש עבודה ולא לעזוב את מקום עבודתם בשעות הרגילות של העבודה, אף אם יצטרכו

- לבלות אותם בפני דלתות נעולות של המפעל. יש לדרוש תשלום מלא אף בימי האבטלה, בימי ההשבתה. הפועלים ישבתו על הדרישה הזאת בזמן המתיאם.
- ג. תפקידם של ההסתדרויות וועדי המקום לארגן אסיפות הסברה ולקבל את ההחלטות הנ"ל. בכל מפעל יש לבחור ועד אחיד מנציגי כל המחלקות.
- ד. באסיפות הכלליות ובאסיפות פועלי בתי-החרושת, תפקיד ההסתדרויות הוא לקבוע את תאריך השביתה.
- ה. יש לקרוא לכינוסים פתוחים של מועצות ההסתדרויות, של ועדים ופעילים, ולאסיפות כלליות לשם התאמת הפעולה ואינפורמציה מתמדת.
- ו. לדרוש מהעיתונות הפועלית פעולת הסברה רחבה ולתאר בפני דעת הקהל את המצב האמיתי.
- ז. לארגן את הסולידריות של מעמד הפועלים בארץ, לגייס את מלוא כוחה של ההסתדרות לימין פועלי היהלומים, להסביר לפועלי הארץ, כי ההתקפה על פועלי היהלומים היא הצעד הראשון בתוכנית של התאחדות בעלי התעשייה להנהיג את שיטת הקבלנות בכל הענפים והמפעלים של התעשייה בארץ.
- ולפועלי היהלומים!
- לפנינו מאבק מר. נעמוד בו מאוחדים ומלוכדים, נגן על מקומות עבודתנו! נילחם לקיום אנושי לנו ולמשפחותינו. לא ניכנע! את הניצחון אפשר להשיג רק על-ידי מאבק מאוחד נגד מזימות המעבידים.

המהלומה לפועלי היהלומים – שלב במדיניות התאחדות בעלי התעשייה¹⁹

לא רק פועלי היהלומים, אלא כל מעמד הפועלים בארץ חייב לתת לעצמו דין וחשבון ולהוציא את המסקנות הדרושות ממה שקרה בחודש נובמבר בענף היהלומים.

לאחר ההודעות המרובות על משבר בענף היהלומים, יצאו המעבידים להגשים את תוכניתם והיא: שבירת החוזה הקולקטיבי, ביטול כל הזכויות הסוציאליות, הורדת השכר והחמרת הקבלנות. על התאחדות בעלי התעשייה אין להתפלא. האירגון הזה של המעמד הרכושני מבצע את מדיניותו האנטי-פועלית, את מדיניותו המעמדית. ב-31 באוקטובר, ערב פירסום המסקנות של ועדת החקירה של הסוכנות, קראנו ב"הארץ", ביטאון ההתאחדות, שתי הודעות, זו ליד זו: "באסיפה הדו-שנתית של ההתאחדות, הציע מר שנקר הנהגת עבודה בקבלנות בכל ענפי הייצור התעשייתי, ד"ר שמורק יציע לקונגרס להקציב מיליון לא"י לתעשייה". ומיד לאחר מכן: "תעשיית היהלומים – במצב קריטי".

לכן, יש קשר בין הנעשה ביהלומים לבין המתהווה בייתר ענפי התעשייה. אך אין זה העיקר. החשוב ביותר – לראות את התכסיסים החדשים של ההתאחדות, את תוכניותיה ובעלי-בריתה.

המרות ה"לאומית"

הסוכנות התערבה בסיכוסך היהלומים לטובת בעלי התעשייה כצד מכריע וקובע. ההתאחדות הזמינה את ועדת החקירה, אשר הזדרזה להוציא את המסקנות, שהוזמנו על-ידי ההתאחדות. ההתאחדות דרשה מהסוכנות השבתה בחודש נובמבר. הסוכנות מילאה את הדרישה. ההתאחדות דרשה מהסוכנות "לסדר" את עניין השכר "הגבוה" של פועלי היהלומים. הסוכנות הסכימה גם לכך, ומסקנות ועדת החקירה משמשות תקדים רשמי לדרישות ההתאחדות לקראת החווה של שנת 1947. ההתאחדות דורשת קרדיטים מהסוכנות. ד"ר שמורק דורש הקצבה מהקונגרס הציוני. והם ימלאו גם דרישה זו.

יתר-על-כן: הם – אנשי ההתאחדות – דורשים "מרות לאומית". הפועלים חייבים להבין, כי "מרות לאומית" פירושה – התערבות והכרעת הסוכנות לא רק כבורר מכריע בסיכוסך עבודה, אלא כמוסד הקובע מלמעלה את תנאי העבודה והשכר בתעשייה ה"לאומית". במקום מלחמה מקצועית-מעמדית, דיקטטורה של ההתאחדות באמצעות הסוכנות – זה עתיד תעשייתנו, אם מעמד הפועלים לא יידע לעמוד בפרץ. זהו הדבר, המסתתר מאחורי ההקצבה של מיליון לירות לבעלי-התעשייה "המסכנים". זוהי הפרקטיקה החדשה של ועדת חקירה סוכנותית. זוהי הדרך "להגדלת פיריון העבודה על-ידי קבלנות". וזאת היא המסקנה הראשונה, אשר מעמד הפועלים בארץ חייב להוציא כלפי המדיניות העתידית של ההתאחדות והסוכנות, מיכשולם של פועלי היהלומים.

מדיניות הוועד הפועל של ההסתדרות והמפלגה השלטת

מפא"י, המפלגה השליטה בוועד הפועל ובסוכנות, שולטת במידה רבה הודות לתמיכה ההדדית בינה לבין המעמד הרכושני בארץ. המדיניות המסורתית של שלום בין הסוכנות ובין הממשלה האימפריאליסטית, בין מפא"י והרכושנים בארץ – אינה יכולה להתנהל, אלא על חשבון ענייניו החיוניים ביותר של מעמד הפועלים ובדרך של ריקון ההסתדרות מתוכנה המעמדי-מקצועי. במועצת ההסתדרות האחרונה התרעם הח' אליעזר קפלן על הדמוקרטיה בהסתדרות. גל השביתות והחרפת המלחמה המעמדית בארץ (עקב גידול מעמד פועלים חרושתי, פועלי מחנות וחברות בינלאומיות, מצד אחד, והודות לניסיון הרכושנים לשמור על רווחיהם המלחמתיים בתקופת המעבר לשלום, על חשבון הפועלים, מצד שני), דחף את אנשי "שלום הבית" לא רק לחידוש הברית, אלא אף לריכוז ההתקפה המעמדית. הוועד הפועל של ההסתדרות התייצב לימין הסוכנות על משמר ה"מרות הלאומית". במקום שביתות – מרות הסוכנות, במקום משא-מתן עם המעבידים על תנאי עבודה ושכר, תוך ניהול מלחמה מעמדית – הכנעת הפועלים להתאחדות – זה פירושה של מרות זו ולאומיות זו. ההערכה, כי האינטרסים של כת ספרנים, ולא אלה של מאות אלפים פועלים ועמלים, הם-הם ה"לאומיים" – זו הערכתו של הוועד הפועל של ההסתדרות המקצועית, אירגונו של מעמד הפועלים, וזוהי המסקנה השנייה, שכל פועל חייב להוציא מכשלונם של פועלי היהלומים.

וכדי להראות את "עודף הדמוקרטיה" בהסתדרות ובענף היהלומים, נביא כמה עובדות: כתוצאה של מדיניות "דמוקרטית" זו, הרוב המכריע של פועלי היהלומים אינו מאורגן

בהסתדרות. ולא רק אירגוני "המיעוטים" קיימים בענף תעשייה זה. כאלף פועלים התארגנו ב"אגודה בלתי־מפלגתית". הפועלים האלה התייאשו מההסתדרות ומהאירגונים הקיימים, והגיעו למסקנתם הבלתי־נכונה: במקום להילחם בתוך ההסתדרות על שינוי מדיניותה – ליצור להם אירגון משלהם.

והנה אחרי שבועיים של הפסקת עבודה, העמיד הוועד הפועל למישאל, למרות התנגדותם של רוב הפועלים, את בעיית הכניעה של פועלי היהלומים. המישאל הזה מסמל את המדיניות האנטי־דמוקרטית של הוועד הפועל. רק 30% של פועלי היהלומים השתתפו במישאל, מאלה, קרוב ל־60% הצביעו נגד הכניעה. עמדת המחרימים הייתה ברורה. ביום המשאל הוציאה "האגודה הבלתי־מפלגתית" כרוז, הקורא לא להשתתף במישאל. אף הרביזיוניסטים התנגדו למישאל. ולמרות כל אלה, החליט הוועד הפועל לעמוד מאחורי דעתם של 15% מפועלי היהלומים, שהצביעו בעד הכניעה. אנו חושבים, שמעמד הפועלים בארץ חייב להוציא את מסקנותיו אף מעובדה זאת: לאילו תוצאות גורם פילוג בין פועלים. סירוב ה"אגודה הבלתי־מפלגתית" להשתתף במישאל, תוך התנגדותם למדיניות הוועד הפועל – עזרה, למעשה, לוועד הפועל בהחלטתו, והקטינה במידה מכרעת את מיספר השוללים את הכניעה. אך אין זה עוד הכל.

ההצבעה נערכה לא על בסיס הצעות ההתאחדות, אלא על בסיס פירושי הוועד הפועל למסקנות הסוכנות, שניתנו ערב המישאל, כדי לשכנע את הפועלים להצביע בעדו. על פתק ההצבעה היה כתוב: "תוספת היוקר חודשית ולא יומית". אך בזמן שההתאחדות פתחה את המפעלים, היא פירסמה הודעה בכתב בכל המפעלים, ושבה נאמר: תוספת יוקר לפי ההסכם הקולקטיבי, כלומר, יומית. למרות זאת, לפי הודעה ב"דבר", הוחזרו הפועלים לעבודה לאחר הפסד חודש עבודה. מיואשים ביחס לאפשרויות המלחמה על חוזה־עבודה קולקטיבי בשנת 1947, הם הוחזרו לעבודה לא על בסיס המישאל, ואף לא לפי התנאים, אשר עליהם הצביעו אותם 15% מהפועלים שהסכימו להיכנע. פועלים שבעבודתם תלויה השרשרת ושסירבו לחזור – קיבלו הודעות איום במשפט ובהוצאה מההסתדרות, אם יעמדו בסירובם. כזה הוא "עודף הדמוקרטיה".

הקואופרטיבים ועבודת־בית

בתקופת הפסקת העבודה, הוקמו "מולות שחורות" – תעשיית בית, שהורידה את השכר ל־50% ויותר. המולות השחורות עיבדו את החומר הדרוש ביותר להתאחדות, וחזקו את הרזרבות שלה למקרה של שביתה. בכוחה של הנהגת ההסתדרות היה לחסלן – אך גם זה לא נעשה, כדי להגביר את הייאוש ואת הנכונות לקבלת ה"מרות" על־ידי הפועלים.

הקואופרטיבים המשותפים עם המעבידים – זוהי אחת הדרכים להחדרת השיטה הקבלנית, להורדת התנאים, להרחבת רווחי המעבידים ולחיסול המלחמה המקצועית־מעמדית לא רק בענף היהלומים. אשליות בעל־ביתיות, ה"שאנסה" להיכנס לקואופרטיב – עומדות לימין מפא"י ועוזרות לה לחזק את שלטונה.

הסיבוב הראשון – כשלון הפועלים.

הסיבוב הראשון בתוכנית ההתאחדות הסתיים, איפוא, בכשלון הפועלים. אך הסיבוב השני הוא המכריע. פני ההתאחדות – לעתיד. כאן רוצה היא לשבור את החוזה הקולקטיבי, לפלג את הפועלים על-ידי חוזים נפרדים, לחזור לשיטת עבודה ביתית ולהחכרת מקומות עבודה לקבוצות קבלניות בבתי-חרושת. כאן טמונה הסכנה לא רק לפועלי היהלומים, אלא לציבור הפועלים כולו. אם יצליחו מנהיגי ההסתדרות להשליט את מרות הסוכנות ולהעביר לידיה את עתיד תנאי העבודה ביהלומים – הרי הדבר יעבור גם לענפי תעשייה אחרים. על כן הכרחי ליצור כוח התנגדות מספיק להדיפת ההתקפה המסוכנת הזאת.

לקראת ההכרעה

בהתחלת 1947 תיפול ההכרעה. ועל חברי ההסתדרות בענף היהלומים להיות אחראים למצב. שיתוף הפעולה בין האופוזיציות – זה צו השעה. ההכרה בהכרח של שיתוף זה פעלה אצל כל חברי האופוזיציות. בזמן השביתה, הופיע בנתניה כרוז החתום על-ידי המפלגה הקומוניסטית, השומר הצעיר והתנועה לאחדות העבודה. בתל-אביב, מנע מרכז התנועה לאחדות העבודה את ההופעה המשותפת, ומרכז השומר הצעיר היתנה את ההופעה המשותפת בהסכמת התנועה לאחדות העבודה. אנו פונים בזאת לכל חברי האופוזיציה לבחון את הסכנות הכרוכות בפלגנות זאת. ועדי המקום בכל בתי החרושת חייבים להראות יותר יוזמה, לחזק את הקשר ההדדי, להסביר לפועלים כי המשבר אינו אלא ירידת רווחי המעבידים, לחזק את רוחם, ולהכינם לקראת המערכה הבאה.

מרכז פועלי היהלומים

אנו מתנגדים לצורת הקמת המרכז על-ידי מינויים מלמעלה. אנו דורשים בחירות דמוקרטיות. כצעד אנטי-דמוקרטי נוסף, רואים אנו את הצעת המרכז לאיגוד מקצועי בדבר ציר עם דעה מייעצת לסיעה הקומוניסטית בהסתדרות. זה ניצול של חוסר בחירות במועצת האגודות בת"א, אשר נערכו בפעם האחרונה שבועיים לפני שהתקבלה המפלגה הקומוניסטית להסתדרות. תפקיד מכריע נועד למרכז זה לקראת המערכה העומדת לפנינו, ועל כן רק בדרך דמוקרטית ואחראית אפשר להקימו.

מאוחדים – למערכה הבאה

פועלי היהלומים יידעו להתאושש ולהקים את חזיתם למערכה העומדת לפנינו. מחובתם של ההסתדרות וציבור פועלי הארץ לעמוד לימיננו.

להגנת זכויות פועלי היהלומים²⁰

הדרישות "הסוציאליות" של נותני העבודה

אחרי הכנה ממושכת, בעזרת השבתות, ועדות סוכנותיות ופיתוח השוק השחור – הציגו נציגי התאחדות בעלי התעשייה את "דרישותיהם" כלפי הפועלים. אלו הן דרישותינו – אמרה ההתאחדות – ואם לא יתקבלו – נמשיך ב"שביתה". ומהן דרישותיה? דרישתה הראשונה: לבטל את כל הזכויות הסוציאליות של הפועלים. במקום דמי האבטלה, פיצויים במקרה של פיטורים ודמי מחלה, ישלמו המעבידים 9% משכר, אשר לא יעלה על 25 לירות לחודש בעד 25 ימי עבודה לפחות.

החלוקה הפנימית של 9% אלה אומרת:

מס מקביל לקופת חולים – 2%, דמי מחלה – 1%, קרן אבטלה ופיצויים – 6%. הפועלים מוסיפים מצידם – 4% מהשכר.

נוסף לדרישות "הצנועות" הללו, דורשת ההתאחדות לבטל את ההישג העיקרי, שעליו לחמו פועלי היהלומים במשך שבע שנות קיום הענף – את שכר דמי האבטלה. הישג זה נתן לפועל היהלומים ביטחון של שכר קבוע במקרה של אבטלה מסיבות הקשורות בהנהלה ובסידוריה. הסעיף הזה ריכך במידה רבה את משטר הקבלנות, אשר הכה שורשים בענף היהלומים, אולם המעבידים עומדים על הקבלנות ללא כל הבטחת מינימום לפועל. כמורכב, הם מבטלים את כל זכויות הוותק של הפועלים ואת זכותם לקבל פיצויים במקרה של פיטורים. לירה ו-25 גרוש לחודש (מקסימום) – זוהי התרומה של המעבידים לאבטלה ולפיצויים, זאת אומרת, שאם פועל מובטל יום בחודש, אזי הוא הפסיד את הפיצויים. את הדרישות הללו מסכם פסוק קצר ועסיסי: "בעל המפעל לא יהיה אחראי לפיצויים ולאבטלה, והמפעל יהיה רשאי להפסיק את עבודתו של הפועל בכל עת שימצא צורך בכך".

אחרי זה בא דירוג החופש.

2.0% מהשכר אחרי השנה הראשונה.

2.5% מהשכר אחרי השנה השנייה,

3.0% מהשכר אחרי השנה השלישית,

4.0% מהשכר אחרי השנה הרביעית ובכל השנים הבאות.

מה פירוש הדרישה הכוללת הזאת של ההתאחדות? פירוש הדבר, להפוך את פועלי היהלומים ל"קבלנים". פירוש הדבר: להפוך את נותני העבודה לשליטים בעלי חופש פעולה של אפנדים כלפי עובדים, אשר האפנדים מעניקים להם ברוב חסדם סכומים יומיים ובלתי-קבועים. לבעלי התעשייה ולמעמד הפועלים בארץ, פירוש ההתקפה הזאת: להשריש בענף תעשייה שלם קבלנות טוטלית, משטר של אי-קביעות ותנאי עבודה כמו בפרדסנות.

אם כי בבלגיה משלמים המעבידים 17% לקופת הביטוח, וזה משכרם הכולל של הפועלים – הרי חכמי ההתאחדות קוראים להצעתם – "נוסח בלגיה".

20 "קול העם", 23.1.1947; מאמר זה הוצא לאור גם ככרוז, עליו חתומה הסיעה הקומוניסטית בהסתדרות.

“דרישות השכר” של נותני העבודה

ואחרי “הדרישות הסוציאליות” של ההתאחדות, באות דרישות השכר:

1. ביטול תוספת היוקר הקוניונקטורלית, אשר למעשה הייתה תוספת קבלנית (38% משכר העולה על 8.5 הלירות הראשונות).
2. ביטול תוספת היוקר המקובלת בתעשייה וקביעת תוספת יוקר משכר האבן, בגובה של 50% יחסית לאינדקס הממשלתי הפיקטיבי (173 נקודות).
3. הורדת השכר היסודי למחצית ויותר.
4. על הפועלים לשלם את המחיר השלם של שכר האופנים והאבק (חוץ משלושה האופנים הראשונים).

להלן מבטלת ההתאחדות לחלוטין את העבודה היומית בתעשייה. האבנים הגדולות תעובדנה בקבלנות. משפשי האופנים יעבדו בקבלנות ואת שכרם יקבלו מהפועלים, הפועלים והמעבידים רשאים למסור את אופניהם במלואם או בחלקם לעיבוד לבעלי מלאכה. זאת ועוד: בעלי התעשייה, כשהיו מעוניינים להעביר פועל מסוג עבודה אחד לשני, היו חייבים לשלם לפועלים את שכרם המלא במשך תקופה של 3 חודשי הסתגלות לסוג החדש של העבודה. כיום, דורשת ההתאחדות לעשות זאת על חשבון הפועלים. באופן הציני ביותר נאמר בהצעותיהם: “לשם מניעת תשלום בעד העברה מסוג לסוג, על כל פועל לעבד שני חלקי האבן (חוץ מבריליאנדראן) לפי דרישת המפעל וללא כל תשלום נוסף”.

ההתקפה על חופש הארגון

ההתאחדות למדה לרעת, מה מסוכנת עבודה יוזמת הפועלים וכוח ארגונם. ועדי הפועלים לא פעם מילאו תפקיד חשוב במלחמת פועלי היהלומים. על כן הכריזה ההתאחדות (בנוסח מפקדי מקומות העבודה במחנות הצבא):

“ועד פועלים בכל מפעל הוא בא-כוח של כל הפועלים כלפי ההנהלה בקשר לסידורים בעניינים פנימיים, מחוץ לענייני שכר העבודה, ואותם התנאים השייכים להסכם הנוכחי”.
מעניין במה יצטרכו לעסוק הוועדים? אולי... בארגון נשפי ריקודים, או... מגביות.
ומייד אחרי זה באה דרישה נוספת ובקיצור נמרץ:
“אין לכנס אסיפות פועלים בשעות העבודה”.

הורדת השכר במספרים

אלו הן דרישותיהם, והנה חשבון, אשר כל פועל חייב לראותו בבהירות:
פועל, אשר שכרו החודשי היסודי בשנת 1946 הגיע ל-28 לירות, שכרו הכולל היה 51 לירות. עבור אותה התוצרת החודשית, לפי הצעות ההתאחדות החדשות, משתכר הפועל 25.2 לירות (60% מ-28 לירות – 16.8 לירות, ועוד 50% כתוספת יוקר – 8.4 לירות, יחד – 25.2 לירות). ברור, שהצעות מסוג זה אין לראותן אלא כפרובוקציה של ספסרים, המעריכים שפועלי היהלומים מונחים כבר על הברכיים.

מניין נובעת חוצפת המעבידים?

בראש וראשונה, העמידה של הנהגת ההסתדרות, אשר הפקירה את המוני הפועלים לרעב ולמבוכה, ובמקום לארגן את חזית הפועלים ולהכריז שביתה – נענתה לסוכנות ולוועדותיה, ועדות אשר דקלמו לפי רצונה של ההתאחדות. בהסתמך על ועדות הסוכנות, יצרו את התקדים האנטי-פועלי של "הפסקת עבודה" – במקום שביתה. הפועלים הרגישו את עצמם מרומים ומופקרים. על רקע זה, פרח השוק השחור לעיבוד היהלומים, שהפך לשוט בידי המעבידים. הסחיטה האחרונה של המעבידים מבוססת על ההכרה, שלימנם עומדת עבודה פרועה של עובדי השוק השחור, ומולם רוקדות ההסתדרות והסוכנות "מה יפית" במשרדי ההתאחדות, ונגדה – ציבור פועלים מוכה, מפולג וללא הדרכה. זאת היא התוצאה העקבית של מדיניות שלום הבית – שלום מעמדי, המבוסס על העיקרון של "סוס ורוכבו".

פועלי היהלומים מרגישים על בשרם את תוצאות המדיניות הזאת, את ההשפעות של התערבות הסוכנות ושל החוק אוסר השביתות, שקבעה הנהגת ההסתדרות. למשלמי מסים גבוהים עונים בשעת הצורך – "קופת קרן השביתה ריקה". ההתאחדות יודעת את כל זה, ועל כן כה חצופות דרישותיה.

תשובתנו

תשובת פועלי היהלומים חייבת להיות "מותאמת" לדרישת המעבידים:

1. יש מייד להפסיק את המשא-ומתן.
 2. יש להכריז שביתה כללית.
 3. לפתוח את קרן השביתה לפועלי היהלומים.
 4. לפנות בקריאה אל עובדי השוק השחור להפסיק את עבודתם ולהצטרף לשביתה, להכריז על כל עובד כמפר שביתה ולנהוג כלפיו כמו שנוהגים כלפי מפירי שביתה.
 5. מול הדרישות של המעבידים יש להציג את דרישותינו:
 1. אין לזוז מהתנאים של שנת 1946.
 2. יש לדרוש קיצור שבוע העבודה ל-40 שעות על חשבון ההתאחדות. קיצור בפועל מבוצע על-ידי ההתאחדות על חשבון הפועלים באמצעות ההשביתות, ההולכות וחוזרות מדי שנה בשנה.
 3. יש להגן על חוזה קולקטיבי ולא להיגרר אחרי פרובוקציות של בעלי תעשייה "בודדים", ולא להסכים לחוזים נפרדים.
- הנהגת ההסתדרות, האחראית כלפי מעמד הפועלים בארץ וכלפי אלפי פועלי היהלומים ומשפחותיהם בעד המצב החמור הזה – חייבת לארגן את מלוא כוחה של ההסתדרות להגנת הפועל וההסתדרות.
- רק על-ידי עמידה תקיפה ופועלית, רק על-ידי הכרזת מלחמה ברורה, אפשר להקים מחדש את חזית הפועלים המאוחדת, ולגייס למערכה המעמדית גם אותם פועלים של "המולה השחורה", אשר התאכזבו מכוח הארגון של פועלי היהלומים.
- תשובת פועלי היהלומים לסחיטת ההתאחדות, צריכה להיות:

חידוש המערכה המקצועית, אחדות למען הגנה על קיומנו, זכויותינו, שכרנו ומעמדנו כפועלי תעשייה.
מלחמה זו ותוצאותיה – גורליות לכלל מעמד הפועלים בארץ.

במפעל היהלומים (משמאל לימין): אליזשה, גרד שטילמן, מוריס ופועל ששמו אינו ידוע

פרק שני

ממשלת המנדט והמונופולים מול הפועלים

לקח הבוררות הממשלתית

(סביב פסק-הדין של הבוררות הממשלתית לפועלי הטבק)¹

מנסיונם העצמי למדו הפועלים, כי רק על-ידי מאבק מקצועי יכולים הם להשיג את הטבת תנאיהם ושכרם. את התיאבון הספסרי של המעבידים אפשר לרסן רק אז, כשמכריחים אותם לכך. הממשלה אינה יוצאת לעזרת המעבידים, כאשר מולה עומד כוח פועלי חזק, היודע להילחם על דרישותיו.

גל השביתות, שהתפשט בחודשיים האחרונים, הביא הישגים חשובים בשכר, בתנאי-העבודה ובשיפור החוזים הקולקטיביים ברוב התעשיות בארץ. זה הכריח את הממשלה "לשכוח" את החוק האוסר שביתות. זה גרם להחלטת ועידת ההסתדרות לבטל את זכות הווטו של הוועד-הפועל, כלומר את אי-אישור השביתות והכרזתן כ"פראיות". כל זה הוכיח לפועלים את החיוב הרב שבמאבק המקצועי-המעמדי העיקבי.

פסק-הדין בבוררות הממשלתית לפועלי הטבק, לא רק הכשיל את השגת הדרישות הצודקות של הפועלים, אלא אף הרע את תנאיהם הקיימים.

פסק-הדין הזה הוכיח בעליל את השלילה הרבה, הטמונה בהסתמכות הפועלים על "מצפון" הבוררים, כלומר את השלילה שבכניעה בדרך של בוררות.

מבין 400 פועלי-הטבק, 70% עובדים במפעלים הגדולים. פסק-דין זה הישווה את תנאיהם לתנאים הגרועים יותר של אותם 30%, העובדים במפעלים קטנים יותר.

פסק-דין זה יצר, למעשה, תנאים של קארטל בתעשיית הטבק. השוואה כזאת של תנאים הופכת את החוזה הקולקטיבי למכשיר של הגברת הניצול בידי המעבידים. פועלי היהלומים, המצבעות, האריג וכו' השיגו על-ידי השביתות חוזים קולקטיביים, המשפרים את תנאי-העבודה, חוזים המחזקים ומאחדים את הפועלים לקראת הבאות. אך החוזה הקארטלי, שנגזר על פועלי הטבק על-ידי הממשלה, החליש את כוחם.

איך הגיעו פועלי הטבק למצב זה? איך באה ההתערבות הממשלתית?

בשביתות "משי-זקס", "ארגמן" ועוד, הייתה הממשלה נאלצת לא להתערב.

על ידי שביתתם, ביטלו הפועלים למעשה את תוקף החוקים האנטי-פועליים של איסור שביתות והקפאת השכר.

אך פועלי הטבק לא שבתו. הם הציגו דרישות. והמעבידים, בהסתמכם על הקו האפורטוניסטי של מזכירות האגודה ועל חולשתם המקצועית של פועלי הטבק, הכריזו על מצב של סיכסוך-עבודה והזמינו את הממשלה לעזרתם. וכשהפועלים לא יצאו למאבק, הרגישה הממשלה את עצמה חזקה למדי, כדי להשתמש בחוקים האנטי-פועליים לטובת המעבידים.

מנסיונם של פועלי הטבק צריך מעמד הפועלים להסיק מסקנות חשובות: ראשית, הממשלה והמעבידים מסוגלים להפעיל את החוק האנטי-פועלי של איסור שביתות נגד פועלים, שאינם מוכנים לשביתה. כמו-כן, מסוגלים הממשלה והמעבידים להפעיל את החוק האנטי-פועלי של הקפאת השכר נגד הפועלים, שאינם מוכנים ללחום להעלאת השכר עד כדי שביתה. הממשלה מתערבת ומורידה את תנאי העבודה, כאשר מולה עומדים פועלים חלשים. הנהגת ההסתדרות מסוגלת להוביל לכניעה פועלים, המעדיפים בורות על שביתה. המעבידים מצליחים להפוך את הנשק הפועלי הכביר של חוים קולקטיביים למכשיר של קארטליזציה, אם הפועלים סומכים על המצפון ה"נייטרלי" של פקידי הממשלה, או של חוגים "אזרחיים", כלומר, אם הפועלים מוסרים את ענייניהם לידים זרות.

שנית, הממשלה והמעבידים לוחמים נגד הדרישה, ההולכת וגוברת מצד הפועלים בארץ, לחוקת-עבודה. במאבקם זה, עוברים הם להתקפה עלידי החייאת החוקים האנטי-פועליים, שבוטלו למעשה עלידי התפשטות גל השביתות.

הפועלים מכינים את הקרקע לחוקת-עבודה בדרך של הצגת דרישות סוציאליות, יחד עם דרישות להעלאת השכר.

המעבידים והממשלה, המתנגדים למילוי הדרישות הסוציאליות של הפועלים, כוונתם לבטל את הישגי הפועלים, ועל-ידי כך להשמיט את הקרקע מתחת למאבק המקצועי.

מכאן נובעת המסקנה הכללית, אשר אותה חייב להסיק ציבור הפועלים:

מחד גיסא, בורות חובה, הן כחוקה ממשלתית והן כמסורת הסתדרותית, מפקירה את הפועלים לחסדם של המעבידים והממשלה, ומשמיטה את הקרקע מתחת לכל פעולה ומאבק עצמאי של מעמד הפועלים וההסתדרות.

ומאידך גיסא, חופש השביתה להלכה ולמעשה כלפי הממשלה, המעבידים ובתוך ההסתדרות, ערובה הוא לעצמאותו של מעמד הפועלים במאבקו על תנאים, שכר, חוזה קולקטיבי וחוקת-עבודה, ומחזק את עמדתו הכלכלית והפוליטית של מעמד הפועלים וההסתדרות.

זהו הלקח של גל השביתות.

זהו הלקח של כניעת פועלי הטבק.

שביתת "נשר"²

1. פועלי "נשר" לא שגו

שביתת "נשר" – סמל להעמקת ההכרה המעמדית של מעמד הפועלים ולתהליך המונופוליוזציה של ההון.

חברת "נשר" היא החברה הקפיטליסטית היהודית הראשונה בארץ.

פועלי "נשר" הם הגרעין הראשון של הפרולטריון התעשייתי בארץ – כולם מוותיקי התנועה הציונית וההסתדרות, ובחלקם הגדול נאמני מפא"י ואנשי בית-ספרו של אבא חושי. פועלים אלה עברו את שבעת מדורי הגיהנום של בניית מפעל "לאומי", כשניסיון המלחמה ל"עבודה עברית טהורה" מאחוריהם. על פועלים אלה אמר בן-גוריון, בחודשים הראשונים של גל השביתות הנוכחי, בוועידת ההסתדרות האחרונה: "הסברתי להם על נזק השביתה. דברתי להכרתם על שגיאות השביתה – ואלה לא שגו. פועלי נשר לא שבתו". ואמנם לא שגו פועלי "נשר" – הם שבתו. בן-גוריון – הוא אשר שגה.

חברת "נשר" גדלה והתעשרה, המפעל ה"לאומי" התאחד עם מפעלים "לאומיים" אחרים – חברת האשלג וחברת החשמל – אשר רוב מניותיהם שייכים להון הבריטי, והפך למפעל "בינלאומי" כסניף של הטרנסט הבינלאומי הגדול למלט-פורטלנד. המעביד הבינלאומי הנהיג במפעל שיטות מודרניות של הניצול הקפיטליסטי. תנאי עבודתם ושכרם של פועלי "נשר" היו ירודים מאלה אשר במפעלים אחרים. מנהלי המפעל מטעם הטרנסט ידעו לנצל לטובתם את המתיחות ה"חלוצית" של הפועלים ואת נאמנותם ה"בונה" למפעל בנוסח בן-גוריון, ולהנהיג במפעל שיטת דיפרנציאציה ופירוד לעשרות דרגות ובנות-דרגות. הם ידעו לנצל את נכונות הפועלים להקרבה עצמית למען מאמץ המלחמה האנטי-פאשיסטית. ואמנם, הראו פועלי "נשר" דוגמה של עבודה מסורה, סדירה ומאומצת אף בזמן ההפצצות. אך כשהעמידו הפועלים את דרישתם האלמנטרית ביותר לשכר הוגן, קיבלו מהנהלת המפעל תשובה "ג'נטלמנית": "אתם אולי צודקים, אבל לא בנו תלוי הדבר".

אמנם, לפועלי "נשר" קשה היה המעבר מן האידיאולוגיה ה"חלוצית" של בניית התעשייה ה"לאומית" לחלוציות פרולטרית לוחמת בארץ.

אך הסתירות הגלויות שבחברה הקפיטליסטית ובאידיאולוגיית הכניעה המפא"יית טפחו על פניהם, והם הרגישו על בשרם את הסתירה שבין המושג "מפעל לאומי" לבין ניצול מאות פועלים יהודים על-ידי מונופוליסטים בריטים ויהודים כאחד. הם ראו את הסתירה שבין "לאומיות" המפעל ובין צריפתהם הדלים, בזמן שכמויות עצומות של מלט – פרי-עמלם – מוצאות לארצות התבל לאו דוקא לצורכי החזית, אלא לפי חשבונותיו המסחריים ומחיריו הספסריים של המונופול העולמי למלט. הסתירה הגלויה בין "לאומיות" המפעל לבין המציאות בארץ הודגמה בייתר-ישאת ע"י העובדה, שבו בזמן שקיימת קוניונקטורה של בנין בארץ – כי יש מחסור עצום בדירות – דואגים המעבידים רק לענייניהם הספסריים, כי אפילו המחיר הממשלתי של המלט עולה על מחירו באנגליה, אחרי כל הוצאות התובלה. פועלי "נשר"

ראו, כי הממשלה יוצרת, יחד עם המעבידים, רעב מלאכותי למלט בארץ, בזמן שפליטי חרב הנאצים מתגוררים במקלטים, ופועלי בניין נאלצים לעבור למקצועות אחרים. פועלי "נשר" הבינו, כי דבר-מה אינו בסדר ביחס ל"לאומיות" של המפעל. הם הבינו, שהאינטרס הלאומי אינו שלהם, של הפועלים, של רוב תושבי הארץ, העשירה במלט והרעבה למלט, אלא הוא של החברות הבריטיות והיהודיות, הצוברות הון תועפות.

ועל כן יצאו פועלי נשר "לשגות" את "שגיאת" השביתה (כדברי בן-גוריון) ולהילחם על כך, שהמפעל "נשר" ישרת את העניין הלאומי האמיתי, את העניינים של הפועלים והמוני העם.

תהליך של פרולטריוזיה, תהליך ההתפתחות הטבעית, אשר שורשיו נעוצים בהתקדמות הכלכלית של הארץ, גרם לתמורות מעמדיות בהכרת הפועלים. בזה מסמלים פועלי "נשר" את תהליך הרדיקליזציה של הפרולטריון בארץ, באותה מידה, שההתפתחות של חברת "נשר" (שהתפתחה ממפעל "לאומי" לסניף של הטרנסט העולמי למלט פורטלנד) מסמלת תהליך המונופוליציה של התעשייה ה"עברית".

2. האסטרטגיה של חברת "נשר"

מדוע עומדת החברה בסירובה העקשני למלא את דרישות הפועלים, בו בזמן שלמלט מובטח שוק עולמי בכמויות בלתי-מוגבלות, הן באירופה ההרוסה, העומדת לפני שנים של בנייה, והן בארץ, אשר פרוספריטי של בניין לפניה? והתשובה היא:

1. המונופוליסטים בטוחים, שהפסד השביתה יחזור להם ע"י העלאת המחיר בשוק העולמי ובראש ובראשונה בארץ, כי הלא בידיהם המונופול. כתוצאה מן השביתה, רעבה הארץ למלט במידה יתרה, ולכן חושבים בעלי המפעל, כי יעלה בידיהם להעלות על נקלה את המחיר בשוק השחור ואף את המחיר הממשלתי.

2. חברת "נשר" והמונופול הבריטי בטוחים, כי הממשלה תסייע בידם להתגבר על כל התחרות (של המלט הסורי, למשל).

3. החברה מקווה, כי תצליח להטיל על השובתים את האחריות בעד הרעבת הארץ למלט והפקעת מחיריו, וליצור בדרך זאת לחץ "שובי" על השובתים.

4. כתוצאה מן השביתה, נוצר מצב של חוסר עבודה במקצוע הבניין. החברה מנסה לנצל את המצב הזה, כדי להשפיע על פועלי הבניין ועל פועלי הלשכה לארגן התנגדות לשביתה – ועל ידי כך לפלג את מעמד הפועלים, כדי לשבור את שביתה "נשר". לימין החברה התייצב מיד "סולל בונה" ה"הסתדרותי", אשר השבית הראשון את פועליו במחצבות אבני המלט ליד "נשר".

ההון הבריטי, הממשלה וההתאחדות (של בעלי התעשייה) שואפים לחסל את גל השביתות ע"י שבירת השביתה ב"נשר".

3. גל חסולידריות

הפועלים רואים בשביתה "נשר" את מלחמתם לתנאי עבודה ושכר הוגנים וליחסים מאורגנים ביניהם לבין המעבידים. אך לא זאת בלבד. פועלי הארץ רואים במלחמת פועלי "נשר" את

המלחמה נגד השתלטות מונופולים זרים ע"י הכנסת שיטות-שיעבוד קולוניאליות בתעשייה, בעזרת הבורגנות המקומית והממשלה. לא מקרה הוא, שהשביתה בבית-החרושת "פליז" התחילה בשליחת מכתב עידוד לשובתי "נשר". לא מקרה הוא, שפועלי "זוהר", בד-בבד עם הגשת דרישותיהם למעבידים – שלחו את ברכתם ל"נשר".

4. מלחמת פועלי "נשר" ותפקיד מעמד הפועלים וההסתדרות הבטחת הניצחון לשובתי "נשר" – זאת היא סיממת היום לפועלי הארץ ולהסתדרות. בכל מקומות העבודה – זכות הבכורה לעבודה זמנית לשובתי "נשר". תפקידה העליון של קרן השביתה הוא לעמוד מול קרן ההשבחה של הטרסט. יש לארגן אוסף תרומות בכל המפעלים בארץ, כדי להבטיח את הבסיס הכלכלי להמשכת השביתה עד הניצחון, וכדי להפגין את הסולידריות של פועלי הארץ עם שובתי "נשר". אך העיקר הוא, כי ההסתדרות מחוייבת לעמוד בראש המלחמה נגד "מדיניות המלט" של חברת "נשר" והממשלה.

סכנת משבר בארצנו³

סכנת משבר מרחפת על תעשיית הארץ. סכנת חוסר עבודה בממדים רציניים מאיימת על מעמד הפועלים שלנו. ברור, שאין מדובר על אבטלה כללית. אך כל אבטלה שהינה למעלה מגדר הרגיל – פוגעת במישרין ובעקיפין בכל פועל. אם למחוסר העבודה ומשפחתו מביאה האבטלה רעב וניוון רוחני, הרי גם הפועל העובד נפגע. נפגעות אפשרויותיו להיטיב את מצבו, ולעיתים נפגע גם כושר השמירה על שכרו ותנאי העבודה, שהשיג בשנים הקשות של המאבק המקצועי בתקופת התעסוקה המלאה. על כן ברור, שבעיית צמצום העבודה בתעשייה או בענפי משק אחרים מעניינת אותנו, את פועלי הארץ, לא פחות מאשר היא מעניינת את בעלי התעשייה.

מהו המצב בתעסוקה?

אלפי חיילים חוזרים הביתה במשך השבועות הקרובים, רובם פועלים המעוניינים להשיג עבודה. פליטים רבים מגיעים ארצה, וברור שיש צורך דחוף לסדרם בעבודה. זאת היא מציאות שאיננה תלויה במידת הגשמתן של ה"הבטחות" האימפריאליסטיות בדבר 100 אלף סרטיפיקטים. מאידך גיסא, הננו עדים לצמצום עבודה ולהפסקות בעבודה במפעלים רבים. בענף האריג, שהיה בשנת 1945 הענף הגדול ביותר מבחינת התעסוקה (15.7% מפועלי התעשייה), מתפשט חוסר עבודה בממדים עצומים. כמעט כל המפעלים הקטנים סגורים. מפעלים גדולים כמו "פ.ט.פ.", "דלפינר" ואחרים, עומדים להיסגר, ורק חלק קטן של פועלים גומר את ההזמנות האחרונות. "ירושלמי" מעסיק חלק קטן של פועלים. ב"משי זקס" עובדים במשמרת אחת.

במפעלים הקטנים פוטרו הפועלים ללא פיצויים, ואף במפעלים הגדולים מנצלים את ההסכם הקיים עם האגודה בדבר האפשרות של הפסקת עבודה לחדשיים וחצי ללא פיטורים ופיצויים.

אף בענף השני (לפי כמות הפועלים המועסקים בו) אחרי ענף האריג, בענף המזון (15.6% מפועלי החרושת), המצב הוא בסימן של "ירידה". "עסיס" מעסיק רק עשרות פועלים (בזמנו עבדו בו – עד 700 פועלים). ב"עלית" וב"צ.ד." – שביתה והשבתה.

בתעשיית ראשון-לציון המצב אינו טוב יותר. ב"תרזה" עבדו אחרי השביתה למעלה מ-200 פועלים. כיום עובדים שם כ-60 פועלים. "כתר" שובת זה חודש שמיני. בקואופרטיב "הגביש", בו נעשו הפועלים לשותפים למעביד בעזרת מרכז הקואופרציה – צומצמה העבודה, ירד השכר והעסק ניצב בפני פשיטת רגל. ב"בירה" בוטלו השעות הנוספות. ב"אוקבה" – אין עבודה.

העובדות הללו מדברות בעד עצמן. לכך יש להוסיף את מצב התעסוקה בחקלאות. ב"חדשות הכלכלה הא"י" (אפריל 1946, עמוד 13) קוראים אנו: "שיחרור החיילים וחזרתם למשק המעורב יחד עם ריבוי הנוער שעלה ונכנס למשקים אלה, חיסל את המחסור החרף בידיים עובדות בסקטור זה". ברור, שאם הביטאון הכלכלי של הסוכנות מדבר על "חיסול המחסור החרף בידיים עובדות" – הרי זה אומר, שבחקלאות אין מקומות עבודה נוספים.

הסקטור היחידי, בו רבה התעסוקה בחודשים האחרונים, הוא ענף הבניין. כידוע, פורח בתל-אביב בזמן האחרון שוק שחור חדש, המכונה "ספסרות באוויר". ספסרים וריזים קונים את הזכות לבנות קומות עליונות על בתים בעלי קומה אחת אצל אותם הבעלים, שהינם חסרי יוזמה וכסף. הם תובעים מחירים מופרזים בעד חדר או דירה (קרוב ל-700 לירות לחדר), בעד שנים מיספר מראש – ובכספי דיירים מקימים הם בתים על מגרשים שאינם שייכים להם. זוהי, לצערנו, צורת "שיכון עממי" המקובלת ביותר כיום בערי הארץ. ברור, שאין לסמוך על יציבות של תעסוקה מסוג זה. יחד עם זאת, יש לראות בענף הבניין מקלט חשוב לפועלים, שחוסר העבודה דוחף אותם מהתעשייה.

צמצום מעמד פועלי תעשייה הינו, הן מבחינה כלכלית והן מבחינה מעמדית, תופעה שלילית, המבשרת משבר.

מה גורם להחרפת סכנת המשבר?

יש האומרים, בעיקר בחוגי המעבידים: שכר העבודה הגבוה פוגע באפשרויות של תעשייתנו לעמוד בתחרות עם המצרבים הזולים מחוץ לארץ. והמסקנה מהנחה זו היא: התקפה על שכרם ותנאי עבודתם של הפועלים.

באיזה מידה בדויה ההנחה הזאת, אפשר לראות מהמיסמכים הבאים.
ב"ידיעות הכלכלה הא"י" (אפריל 1946, עמוד 11), אנו קוראים:

"שכר העבודה הממוצע בתעשיית ארצות-הברית היה 0.85 דולר לשעה. זאת אומרת, 1.750 לא"י ליום. ברוב המפעלים התעשייתיים הועלה כעת שכר העבודה בשיעור של 15-20 אחוזים, והשכר הבינוני יגיע איפוא ל-2 לא"י ליום בקירוב".

אין מספרים מדוייקים על השכר הממוצע בתעשייה בארץ-ישראל, אבל ברור לנו, כי אין הוא מתקרב ליותר מאשר 1.250 לא"י ליום. כלומר, דווקא באותה ארץ תעשייתית גדולה, אשר ממנה מגיעים המצרכים הזולים ביותר, שכר העבודה הוא גבוה כמעט כפליים מאשר בארצנו. ואם נוסיף לכך, שאינדקס יוקר החיים בארצ"ב היה בסוף המלחמה 142 ("חדשות הכלכלה הא"י", יולי 1945), והאינדקס הרשמי בארץ הוא 260 (והמעשי – קרוב ל-400), הרי נראה באיזו מידה ירוד הוא שכר העבודה הריאלי של פועלי הארץ בהשוואה לפועלי ארצ"ב. אך המסקנה החשובה לנושא מאמר זה היא, כי לא גובה השכר קובע את מחיר המצרך.

זאת ועוד: לפי הערכה מוסמכת של כלכלני "הארץ", מהווה שכר העבודה עד 20% מערך המצרך, ועל כן כל התקפה על שכר העבודה אין בידיה אלא להוזיל במידה פעוטה את ערך המצרך. אך אם נביא בחשבון, שקרוב ל-90% מתוצרת תעשיית הארץ נמכרים בשוק הפנימי – הרי כל פגיעה בשכר פוגעת בכוח הקנייה של ההמונים ומהווה סכנה רצינית לקיום התעשייה.

* * *

בעיית כושר ההתחרות היא בהזלת מחיר הגלם. לפי סטטיסטיקה של הממשלה משנת 1942 יוצא, כי 60 עד 70 אחוזים מערך המצרך הן ההוצאות לחומר גולמי. אין כל סיבה לחשוב, שהממשלה הגזימה בעניין זה, או שדבר מה השתנה לטובה בשטח זה במשך הזמן. 10-20 אחוזים זה הרווח של המעבידים (בתוך הרווח יש לכלול את ההשקעות במכונות ואת הגדלת המפעל – כהגדלת רכוש הפרטי). יוצא, איפוא, שעודף הרווח של המעבידים שווה לשכר הפועלים. וזה אומר, רווח ספסרי מוגזם ולא רווח תעשייתי רגיל (שהוא 3-6 אחוזים). אך פי כמה גדול הרווח של המונופולים, שבידיהם מצוי החומר הגולמי.

נביא דוגמא אופיינית: הננו עדים להעלאה נוספת במחירי הסבון ומוצרי השמן. ב"דבר" (13.7.1945), פורסם ויכוח שהתנהל בבית הנבחרים המצרי על ספסרות של חברה מונופוליסטית בריטית (יו.ג'י.סי.פי.):

"החברה הייתה קונה גרעיני שמן ב-18 לירות הטונה בסודן והייתה מוכרת אותם ב-60 לירות הטונה במצרים, וב-80 לירות הטונה בארץ".

ועל כן, כאן קבור הכלב. הנה הוא הגורם ליוקר המצרכים של תעשייתנו. ואומנם קיימת עוד סיבה ליוקר המצרכים והיא: צורת עיבוד המצרכים הללו וחוסר מכונות חדישות. באיזו מידה מצמצמת הממשלה את יבוא המכונות החדישות ארצה, אפשר ללמוד מטענותיה של התאחדות בעלי התעשייה, אשר אין לחשוד בה בחוסר לויאליות כלפי הממשלה. האימפריאליסטית.

ב"חדשות הכלכלה הא"י" (מרס 1946) כתוב:

"אנגליה אינה מאפשרת יבוא מכונות מארצות־הברית והיצרנים באנגליה, הפועלים כיום לפי הוראות ממשלתיות, אינם מספקים מכונות או מצרכים מוגמרים חיוניים אחרים לא", אלא בכמויות מצומצמות מאוד".

מדיניות הממשלה הייתה והינה שירות נאמן לאינטרסים של המונופולים. בתקופת המלחמה, הייתה נאלצת הממשלה לאפשר התפתחות תעשיית מסוימת בארצות הקולוניאליות. לכך גרמו שלוש סיבות: תעשיית המטרופולין הייתה עסוקה בתצרוכת הדרושה למאמץ המלחמתי; הטרנספורט היה יקר ומסוכן בגלל צוללות האויב; והיה צורך להקים תעשיית עזר לתצרוכת הצבאית בקרב כל החזיתות.

כל הגורמים האלה אינם קיימים כיום. והממשלה התכוננה כבר בימים ההם לחזור למסלול המקובל של ניצול קולוניאלי.

האימפריאליזם מעמיד בפני ארצנו, כמו בפני כל הארצות הקולוניאליות, את התפקיד הכלכלי לשמש שוק טוב לתוצרת של תעשיית המטרופולין ומקור לאספקת חומר גולמי זול. על כן כה טיפחה הממשלה את השוק השחור, על כן עשתה היא את הכל, למען להעלות את אינדקס המחירים בקולוניות, על־ידי מתן ידיים חופשיות למונופולים ולספקרים המקומיים. אם נשווה את אינדקס המחירים בקולוניות (הנע בין 300 עד 1000) עם אינדקס המחירים באנגליה, בארה"ב, בקנדה, באוסטרליה (שהוא בשיעור של 150), נבין שאין זה מקרה, אלא תוצאה של מדיניות תוכניתית.

בהיותה נאלצת לאפשר את הקמת התעשייה בקולוניות – הכינה הממשלה האימפריאליסטית, כבר בתקופת המלחמה, את התנאים למיגורה על־ידי יצירת מצב של אי־יכולת להתחרות עם התוצרת של אותן הארצות, שלא סבלו מאינפלציה ניכרת של מחירי המצרכים.

תוכנית אימפריאליסטית מרחיקת ראות זאת מתבטאת גם בקשירת הבורגנות המקומית במדיניותה ובכלכלתה למונופולים הזרים ולמשטר הקולוניאלי. רוב המפעלים הגדולים הפכו סניפים של חברות בינלאומיות. הבורגנות המקומית, שהפיקה רווחים שמנים מקשר זה בתקופת המלחמה, מסרה את בסיסי התעשייה המקומית לחברות אימפריאליסטיות. שתי מטרות השיג האימפריאליזם על־ידי כך: ראשית, הוא חיזק את השפעתו על משק הארץ, ושנית, הוא חיסל מתחרה פוטנציאלי רציני.

הבורגנות המקומית בארצות הקולוניאליות, הלוחמת על קיומה והתפתחותה העצמית, היא הבורגנות הלאומית, המתנגשת עם האימפריאליזם (חוגים של הוואפד במצרים ושל מפלגת הקונגרס בהודו). העדר בורגנות כזאת ביישוב היהודי, מחליש את החזית האנטי־אימפריאליסטית, מחזק את האפשרויות של המדיניות של "הפרד ומשול" בארץ, ובסופו־של דבר מקל על שיעבוד המוני שני העמים בארצנו.

* * *

מדיניות הפיכת ארצנו לבסיס צבאי נגד עמי הקולוניות ונגד ברית המועצות דורשת שיעבוד ייתר של העמים, ובראש וראשונה – החלשת עמדות מעמד הפועלים. יצירת משבר וחוסר עבודה בארץ – הינם אחת הדרכים להגשמת המדיניות הזאת.

את מגמות הממשלה לבלום את פיתוח התעשייה וליצור חוסר עבודה בארץ אפשר לראות גם מעובדות אחרות. הנה, למשל, משתדלת הממשלה לבלום את התפתחות תנועת הבניין. בתקופת המלחמה לא ניתנו רשיונות בנייה ולא הייתה אפשרות לקנות חומרי בניין, באמתלה של מאמץ מלחמתי. כיום מנסה הממשלה לפגוע בתנועת הבניין על-ידי החרמת בניינים, שבנייתם עומדת להסתיים. הדבר הזה פוגע לא רק ב"ספרות אוויר", אלא גם באפשרויות השקעת כסף בבנייה.

* * *

כל זה אומר לנו, שהמשבר הכלכלי, המאיים על הארץ, נובע ממדיניות המונופולים והממשלה הקולוניאלית. ועל כן, המלחמה נגד סכנת המשבר היא בראש ובראשונה מלחמה פוליטית להגבלת שלטון המונופולים, להורדת מחירי החומר הגולמי, לחופש האימפורט של מכוניות תעשייה, ולצמצום רווחי המעבידים. כל זה דורש ליכוד של כוחות מעמד הפועלים, שיתוף פעולה בין הפועלים היהודים והערבים על אירגוניהם המקצועיים. כל זה דורש שינוי מדיניות ההסתדרות והגברת המערכה המעמדית והאנטי-אימפריאליסטית.

מול סכנת המשבר⁵

המתנגד העיקרי למדיניות קולוניאלית ומיליטריסטית הוא מעמד הפועלים. הוא הקרבן הראשון לניצול המונופולים. אותו בעיקר, את חייו, את משפחתו ואת אירגונו מסכנת המלחמה. יתר-על-כן – הוא המטרה הראשונה להתקפה עוד בזמן ביצוע התוכנית להכנת מלחמה. ואם חותרת הממשלה ליצירת משבר וחוסר עבודה בארץ, אין כאן רק מדיניות של "שווקים" בלבד. המשבר הוא הדרך להחלשת כוח ההתנגדות של מעמד הפועלים, הדרך להשתלטות יתר של האימפריאליזם בארצנו.

עם הבנת המטרות האימפריאליסטיות של הממשלה, יבין מעמד הפועלים, כי יצירת משבר היא אחת הדרכים לביצוע המדיניות הזאת.

פועל קבוע, העובד במפעל תעשייתי, נלחם על שיפור תנאי עבודתו לא כבודד, אלא תוך כדי היאבקות לאירגון. מלחמתו היא, מן ההכרח, קולקטיבית-מעמדית. במלחמתו זאת, הוא מתנגש עם המעביד והמעמד הבורגני, וגם עם המדינה – באת-כוחם של המעבידים. במלחמתו מרגיש הפועל את כוחו היוצר, את כוח אירגונו, אשר בעזרתו יכול הוא להפסיק את תהליך הייצור על-ידי שביתה.

כל זה אין באפשרותו של מחוסר-העבודה לעשות. מספר רב של מחוסרי עבודה גורם להורדת השכר ותנאי העבודה.

חוסר העבודה מקל על האפשרות להרחיק את הפועל ממלחמה מעמדית ומהזירה המדינית, כי לפניו מטרה אחת – רדיפה אחרי מקום עבודה או סיוע.

משום כך, חייב מעמד הפועלים בארץ לראות את סיבת הצמצום המלאכותי של התעשייה במדיניות האימפריאליסטית של הממשלה. יוצא, איפוא, שמאבק לתעסוקה מלאה הוא מאבק לשלום, פשוטו כמשמעו. זאת מבינים הפועלים בעולם כולו, זאת היא גם אחת הנקודות החשובות בפרוגרמה של הפרדיה העולמית של האיגודים המקצועיים. "מאבק נגד המשבר הוא מאבק לשלום" – הוכרז בוועידה הבינלאומית של האיגודים המקצועיים. מהי הדרך לתעסוקה מלאה, עליה מצביעים אירגוני הפועלים וכוחות הדמוקרטיה בעולם?

1. מאבק לקיצור שבוע העבודה ל-40 שעות. הדרישה הזאת הוכתרה בניצחון באנגליה, בצרפת ובארצות אירופה אחרות.
2. מאבק להורדת המחירים תוך כדי שמירה על גובה השכר, למען העלאת כוח הקניה של ההמונים.
3. מאבק לרציונליזציה ע"י: (א) חידוש אמצעי הייצור (מכונות חדשות וכו') ותנאי עבודה טובים (בנינים מתאימים, איוורור וכו'); (ב) העלאת הדרגה המקצועית של העובדים.

מאבק זה התנהל כמאבק על ממשלת פועלים, או על ייצוג יותר רחב של מעמד הפועלים והחוגים הדמוקרטיים בשלטון. מאבק זה נגד שלטון המונופולים הוא גם הפרוגרמה היעילה היחידה והדרך המתאימה גם בשבילנו, בתנאי ארצנו, ועל בסיס מציאותנו. קרוב ל-150 אלף פועלים ועובדים עסוקים בסקטור התעשייה, הבניין, עבודות הממשלה והצבא.

קיצור שבוע העבודה ל-40 שעות עשוי ליצור כ-25 אלף מקומות עבודה נוספים. אם נוסיף לכך את ביטול שעות העבודה הנוספות ואת ביטול השיטה הקבלנית, המורידה את השכר והפוגעת בתנאי העבודה, בבריאותו של הפועל ובאירגונו, ניצור אפשרויות חדשות לקליטת עובדים נוספים.

ברור, שהשמירה על השכר חשובה גם מבחינה זאת, שכל ירידה בשכר העבודה מתנקשת בכוח הקניה של ההמונים וחותרת, על-ידי כך, תחת קיום התעשייה והמשק המקומי. אמנם, הננו עדים לגישה הפוכה לבעיה הזאת מצד מנהיגי ההסתדרות. הסכמתם לקיצור שבוע העבודה ניתנה בתנאי שהקיצור ייעשה על חשבון הפועל. זאת היא המשמעות האמיתית של הסיסמה ה"הומנית" כביכול – סיסמת החילופים. אמנם, אפשר "לקצר" את שבוע העבודה על-ידי חילופים באופן "יסודי", אך זה גם "מקצר" את שכר העבודה, ועליכן גם את כוח-הקניה של ההמונים.

הסיסמה "בל יהיה רעב בתוכנו", הופכת למציאות של "בל יהיה שבע בתוכנו". "חלוקת הדלות" הזאת פוגעת בקביעות הפועל, אם כי היא מלווה בסיסמה של שמירה על קביעות. הקביעות אינה מושג אבסטרקטי, אלא מציאות, המבטיחה את יציבות העבודה והשכר, ועל כן

גם את תנאי המלחמה המעמדית של הפועל. משטר של חילופים פירושו – שיחרור הבורגנות והממשלה מכל עול של המשבר והטלתו על שכם הפועלים. מעמד פועלים מחוסר עבודה – זאת היא משמעות ה"חילופים". הסכמה לפיטורים המוניים – זוהי האמת שבשיטת החילופים. פיטורים ללא פיצויים – זהו הצד השני של אותו המטבע.

השקפתם של מנהיגי ההסתדרות בשאלת הרציונליזציה מזדהית אף היא עם עמדתם של הרכושנים והממשלה. במקום מאבק לחידוש המכונות ונגד בלימת הייבוא של ציוד חריש ע"י הממשלה; במקום מאבק להקמת ועדות מקצועיות, שמתפקידן לעזור לפועלים להשתלם במקצוע ולעלות בדרגות המקצועיות תוך העלאת דרגת שכרם, במקום מאבק למעבר מקבלנות לעבודה יומית וחודשית – במקום כל זה הוקמו "ועדי ייצור" בתעשייה ההסתדרותית, אשר מטרתם להמריץ את השיטה הקבלנית.

כדי להגשים את תוכניתם זאת, מאפשרים מנהיגי ההסתדרות התערבות של הלשכות במקומות העבודה, ואת קביעת הפיטורים לא לפי ותק במקום, אלא לפי מפתח הוותק שבלשכה. מקרים דומים קרו ברמת-גן ("פ.ט.פ."), בראשון-לציון ("תרזה") וכו'. חזוק שלטון הלשכה והרחבתו גם על מקום העבודה, מרוקן למעשה מתוכנה את האגודה המקצועית ואת ועד המקום.

הלשכה אינה אירגון הסתדרותי, מעורבים בה גם גורמים בעל-בתיים. תפקידה הוא לשמור על תור בסידור העבודה ולא להתערב בבעיות של מקום העבודה. התערבות הלשכה במקומות העבודה מבוצעת בראש ובראשונה באמתלה של דאגה לחייל המשוחרר. אנו חושבים, שדאגה לחייל המשוחרר היא תפקיד ראשוני של הישוב וההסתדרות. אך את בעיית התעסוקה של החיילים אין לפתור על חשבון הפועל. ברור שיש לחשב את זמן שירותו של החייל כנקודות בתור של הלשכה. ברור, שיש להחזיר כל חייל למקום עבודתו הקודם ולשמור על שנות שירותו כשנות ותק במפעל. יש להקציב בכל מפעל כמה אחוזים של מקומות עבודה לחייל המשוחרר, לפי חישוב יחסי של החיילים המשוחררים מחוסרי העבודה ומקומות העבודה הקיימים.

אך בלתי-מוצדקת היא ההחלטה, האומרת שכל חייל משוחרר, הנכנס למקום עבודה, אין חלים עליו פיטורים במקרה של פיטורים במפעל. הסדר "פרינציפיוני" כזה מטיל במקרים ידועים מעמסה בלתי-מוצדקת ובלתי-פרופורציונלית על פועלי כמה בתי-חרושת בלבד ("תרזה").

יתר-על-כן, על יסוד זה מתחילים סיכסוכים בין החיילים המשוחררים לבין הפועלים, אשר, בסופו-של-דבר, רק המעבידים בלבד יכולים להרוויח מהם. החוגים הריאקציוניים בישוב מעוניינים להעמיד את החייל מול הפועל, ולהיפך.

כמורכן קיימת מגמה של הריאקציה להפוך את ארגון החיילים המשוחררים ל"מעמד בתוך מעמד", ולעתים אפילו לגוש אנטי-פועלי.

הדרך הזאת היא הרת סכנות למעמד הפועלים כולו, לרבות החיילים המשוחררים. גם במקרה זה דרושה מלחמה אחידה של כל מעמד הפועלים למען פתרון מלא של בעיית התעסוקה.

עוד "פתרונות" לבעיית התעסוקה נמצאו במחסני ההתאחדות ומפא"י, והם "מלחמה למען תוצרת הארץ" ו"מלחמה לעבודה עברית". ה"פתרון" הראשון פירושו – לחייב את הפועל לקנות תוצרת עברית יקרה. הפתרון השני פירושו – הורדת תנאי העבודה והשכר על ידי התחרות בין פועלים יהודים וערבים להנאתם של המעבידים.

שני הפתרונות האלה נוסח מפא"י פירושם – לחזק את החרם ההדדי ולהעמיק את הניגוד בין שני העמים, ובעיקר בין פועלי שני העמים, במקום מלחמה משותפת בשונא האמיתי: הממשלה האימפריאליסטית, המונופולים הזרים והבורגנות המקומית. נוכח הפיטורים ההמוניים בענפי האריג, המזון, העור ובענפי תעשייה אחרים, מתייצבת בכל חריפותה השאלה: מה לעשות?

יש המציעים חזית עם הרכושנים על בסיס של "תוצרת הארץ" או של "עבודה עברית", או של שניהם גם יחד.

בעלי התוכנית הזאת מגשימים "בינתיים" את שיטת החילופים והקבלנות, את השיטה של "חרם" בין שני עמי הארץ ושל לויאליות כלפי הממשלה, תוך כדי שיתוף עם מונופולים זרים.

יש המציעים על העובדה, שבונים בניינים לתעשייה בעצם תקופת הפיטורים והצמצום. יש גם שפותחים מפעלים חדשים בשיתוף בית-החרושת עם המונופולים. דוגמה לכך הוא הקשר בין בית החרושת לקופסאות-פח של בעלי "עסיס" עם חברה בריטית. כל פועל, שנכנס לעבוד במפעל זה, נותן את חתימתו האישית, כי הוא מוותר על זכויות קביעות, ותק, פיצויים וחופש. אין דריסת רגל להסתדרות במפעל החדש. ברור, כי זוהי צורה מסוכנת של התקפה על תנאי העבודה ועל האירגון המקצועי, תוך ניצול הפיטורים וחוסר העבודה. ברור שהמעבידים מוכנים לשיתוף ויצורים חזית משותפת עם הממשלה והמונופולים נגד הפועלים, ולא להיפך.

על כן הקמת בניינים למפעלי תעשייה, אם כי היא מוכיחה פעם נוספת, שאינו קיים הכרח של התפתחות כלכלית לקראת משבר מידי, אינה צריכה להרדים את עירנותו של מעמד הפועלים לקראת סכנת המשבר.

יש הרואים פתרון בהקמת קואופרטיבים בשיתוף עם ההון הפרטי. הפתרונות של קואופרטיבים בשיתוף עם הון פרטי אינם אלא זריית אשליות בעל-בתיות בין הפועלים, הפקרת כל זכויותיהם המעמדיות לטובת "שותפים" ממחנה הבורגנות והממשלה. כל פועל חייב להבין, כי מדיניות הרכושנים בארץ אינה מתנגדת למדיניות המשבר של הממשלה, אלא מכוונת לניצולה, לשם התקפה על השכר ולספסרות במחירים, ועל כן אין כל אפשרות לראות בהתאחדות בעלת-ברית במאבק נגד מדיניות המשבר.

מהו הפתרון?

את הפתרון יש לחפש במאבק נגד הגורם העיקרי, כלומר נגד השתלטות המונופולים הזרים על משק הארץ, נגד ספסרות המעבידים ונגד הממשלה האימפריאליסטית, התומכת בספסרות המונופולים וברכושנים. מעמד הפועלים חייב לנהל את המלחמה הזאת, ויש לאל ידו לנהל אותה. השביתה הגדולה של עובדי הממשלה הוכיחה, שבכוחות מאוחדים של פועלי שני עמי הארץ, אפשר להכריח את הממשלה לסגת. עובדי הממשלה הכריחו את הממשלה להוציא 2,500,000 לירות נוספות בשנת 1946 לסיפוק תביעותיהם.

במאבק משותף נגד מדיניות הממשלה, אפשר להכריח אותה להקציב הקצבות ניכרות לשם יצירת מקומות עבודה נוספים בשביל חיילים משוחררים ומחוסרי-עבודה. במלחמה משותפת של פועלי הארץ, אפשר להכריח את הממשלה לחוקק חוק נגד ספרות המונופולים, ואף להכריח אותם למכור את החומר הגולמי במחירים של אנגליה או ארצות-הברית.

על ידי פעולות מרוכזות של מעמד הפועלים, אפשר להכריח את הממשלה להתיר יבוא של מכונות חדשות מכל הארצות, המוכנות למוכרן. על-ידי מלחמה משותפת של פועלי הארץ, אפשר להכריח את הרכושנים לצמצם את רווחיהם הספסריים ולהמשיך את עבודת מפעליהם ברווחים נורמליים, לא מופרזים. על ידי מלחמה משותפת של פועלי הארץ, אפשר להכריח את הממשלה לחוקק חוקת עבודה, המבטיחה את קיצור שבוע העבודה, שיפור תנאי העבודה וסיוע ממשלתי למחוסרי העבודה.

על-ידי מלחמת מעמד הפועלים, אפשר לחייב את הממשלה להטיל מסים על החברות הזרות ולהגדיל את מס הרכוש ומסי הרווחים של הרכושנים המקומיים, כדי ליצור סכומים רורביים למלחמה בחוסר-העבודה.

מעמד הפועלים יכול להילחם נגד סגירת המפעלים, אם פועלי המפעלים הנסגרים לא יופקרו, אם שביתת-שבת שלהם במפעלים הנסגרים תתבסס על עורף מוצק של פועלים עובדים, המוכנים להכריז שביתה סולידרית במפעלים, אשר בהם לא הושבתה העבודה. לא יצליחו לרתום את החייל המשוחרר נגד הפועל העובד. מחוסר העבודה לא ייהפך למתחרה ולמוריד שכר – אם לא נעזבם לנפשם ואם נתגייס לחזית אחת אתם, לא על-ידי חלוקת הדלות, אלא על ידי ניצול כל האפשרויות וריכוז מלוא היכולת של מעמד הפועלים למאבק נגד הממשלה, המונופולים והמעבידים, נגד מזימות הצמצום של התעשייה ובעד קיצור שבוע העבודה תוך תוספת שכר.

משמעותם של כל אלה היא, כי מעמד הפועלים מסוגל ללחום נגד סכנת המשבר על ידי חיזוק מלחמתו המעמדית נגד הממשלה, המונופולים והרכושנים. זה אומר, שמעמד הפועלים נדרש לאחדות יתר ולליכוד יתר. רק חזית משותפת של פועלים, העובדים במשק הממשלה, בחברות הזרות, בתעשייה, בתחבורה ובכל ענפי המשק – חזית של פועלים עובדים ומחוסרי-עבודה, של חיילים משוחררים ופועלים, של עמלים יהודים וערבים – רק חזית כזאת תוכל להדוף את מדיניות המשבר של הממשלה, המונופולים הזרים והרכושנים המקומיים. חזית כזאת תוכל להסתייע באינטרנציונל המקצועי, ולהיעזר על-ידי פועלי ארצות אחרות.

חזית כזאת יש להקים על-ידי חיזוק הקשר בין ועדי המקומות, בין מקומות העבודה, וקודם כל על-ידי ליכוד האיגודים המקצועיים. כוחם המשותף של ההסתדרות והאיגודים המקצועיים הערביים מסוגל להדוף את סכנת המשבר. אך הנהגת ההסתדרות, ובמידה רבה גם הנהגת האגודות הערביות אינן מוכנות לקבל על עצמן מלחמה מעמדית עיקבית.

שינוי מדיניות ההסתדרות היא הדרך היחידה לצאת מן המיצר. כל פועל המתנגד לקו השליט בהסתדרות, חייב לתת יד למאבק לשינוי פני הדברים. כל פועל בעליהכרה חייב להסביר זאת לחבריו בעבודה ובאגודה. כל סיעה בהסתדרות תיבחן במציאות הקשה של

מצבנו. המבחן לכל פועל בעל הכרה הוא בנכונותו לשיתוף־פעולה בין הפועלים ובין הסיעות ובמידת הסתערותו באגודתו ובמקום עבודתו למען הפיכת ההסתדרות לארגון מעמדי ואנטי־אימפריאליסטי לוחם.

מול סכנת המשבר, המצוקה וחוסר־העבודה – נקים את אחדותו הלוחמת של מעמד הפועלים בארץ.

פרק שלישי

פועלי טקסטיל ועץ

להדיפת ההתקפה של התאחדות בעלי התעשייה (בשולי שביתת "ארגמן")¹

האינפלציה הולכת וגוברת. יוקר החיים עולה בזמן שה"סטאביליזאציה" של האינדקס על גבי הנייר נמשכת. גל השביתות, שהציף את הארץ, התייצב כחומת מגן מול בעלי-התעשייה, המאורגנים באירגון מעבידים פוליטי וכלכלי מודרני, הנתמך על-ידי הממשלה. כל זה מחמיר את ההתנגשות המעמדית בארץ ומעמיד בייתר בהירות את מעמד פועלי התעשייה מול מעמד בעלי-התעשייה. שביתת פועלי "ארגמן" והשביתת פועלי "דלפינר" ו"קשת" בענף המצבעות על-ידי ההתאחדות – אופייניות לתהליך זה.

מה מלמד מאבק פועלי המצבעות?

1. פועלי "ארגמן" העמידו דרישות לשיפור תנאיהם בגלל שכרם הירוד ועבודתם המפרכת. הדרישות היו מינימליות. בד בבד עם הדרישות להעלאת השכר, הבינו פועלי "ארגמן" – כדוגמת פועלי המפעלים האחרים, שכבר ניצחו ועומדים להמשיך בקרב בגל השביתות הנוכחי – להעמיד גם את הדרישות להטבת התנאים הסוציאליים, כגון חופשה שנתית, דמי מחלה, פיצויים בעד אבטלה, ביטוח במקרה תאונה, חופשת לידה וכו'. מלחמת פועלי התעשייה על דרישות סוציאליות, יחד עם הדרישות להעלאת השכר, מוכיחה את הבגרות המעמדית של ציבור פועלי התעשייה, הנלחם למעשה למען חוקת-עבודה בתנאים של העדר חוקת-עבודה ממשלתית.
 2. במלחמתם הכללית על שכר ותנאים סוציאליים, ידעו פועלי המצבעות לבחור בטקטיקה של שביתה לוקאלית. על בסיס של תוכנית כללית לכל הענף, הם הוציאו לקרב את המפעל המתאים ביותר לעמוד בראש מלחמתם. על-ידי החזקת ייתר המפעלים ברורבה של עזרה חומרית ונכונות לשביתה כללית ברגע המתאים – התכוננו הם, על-ידי השגת דרישותיהם, לסלול את הדרך להעלאת השכר ולהטבת התנאים בכל המפעלים.
- בהתחשב, מצד אחד, עם קיום אירגון המעבידים של ענף המצבעות בקארטל, השוקד על שמירת שכר ותנאים ירודים אחידים בכל המפעלים; ובהתחשב, מצד שני, במצב הפנימי במפעלי המצבעות, אשר בהם עוד לא התפתחה הנכונות המלחמתית במידה שווה – הרי צורה זאת של מלחמה היא נוחה יותר משביתה כללית.

1 "קול העם", 1.2.1945.

3. לאור האהדה של כל פועלי התעשייה לשובתי "ארגמן", הייתה הנהגת ההסתדרות נאלצת להכיר בשביתה ולתמוך בה תמיכה חומרית מקרן-השביתה, ותמיכה מוסרית בהתייצבותה לימין השובתים.
4. פועלי "ארגמן" ביטלו למעשה את שיטת הבוררות. שיטה זו היא הסכמה מראש לפסקי-דין "נייטרלי" של נציג המעבידים, נציג "אזרחי", כלומר מעביד "נייטרלי", ובא-כוח הנהגת ההסתדרות כ"נציג הפועלים". שיטה זו היא, בתנאי מציאותנו, שיטת כניעה ללא-תנאי מצד הפועלים.

מה מלמדת התקפת התאחדות בעלי התעשייה?

ראשית, התאחדות בעלי התעשייה החליטה להעדיף את חשבונם המעמדי של התעשיינים על החשבון המסחרי הזמני של בעלי "ארגמן", "קשת" ו"דלפינר", אשר כל יום של שביתה עולה להם – בתקופה של ריבוי עבודה ומחירים גבוהים – בהפסדים מרובים. על-כן הגיבה ההתאחדות על שביתה פועלי "ארגמן" בהשבתת יתר המפעלים ("קשת" ו"דלפינר").

ההתאחדות הפעילה את קרן ההשבתה של המעבידים לעזרת בעלי "ארגמן", "קשת" ו"דלפינר", כדי לפתוח בהתקפת-נגד מעמדית בהתאם להחלטות הכינוס האחרון של בעלי התעשייה.

על-ידי הנסיון לשבור את שביתה "ארגמן", מתכוונת ההתאחדות להדוף את גל השביתות הגואה והולך ולהציל את מוסד הבוררות, שסבל קשה בתקופת השביתות האחרונות. ההתאחדות מבקשת להדוף את סכנת השביתות במפעלי תעשייה רבים על-ידי החלשת נכונות פועלי התעשייה לקרב בעזרת "לקח ארגמן".

שנית, ההתאחדות מנסה להוכיח לפועלים, שגם בתקופת הקוניונקטורה, היא מוכנה להדוף שביתות של פועלים למרות ההפסדים העצומים. והדבר מובן, כי ההון העצום של המעבידים, שנצבר מרווחי המאמץ המלחמתי של הפועלים, מסוגל לאזן את קרנותיה המעמדיות, את קרן ה"שביתה" של המעבידים.

שלישית, במסווה של הסכמה לחוזים קולקטיביים, לוחמת ההתאחדות לקרטליזציה. בהתאם לתוכנית, שנקבעה בכינוס האחרון של בעלי התעשייה, שואפת ההתאחדות לרסן את מלחמת הפועל על הישגים לוקאליים, המשמשים תקדים לכל התעשייה – על-ידי כבילת התנאים והשכר במסגרת של חוזה קולקטיבי, המבוסס על שכר ותנאי-עבודה ירודים ו"השוואה למטה", כלומר, לפי תעריף השכר הנמוך ביותר. במלחמתה זו, מתכוונת ההתאחדות להעזר בקרן ה"שביתה", מחד גיסא, ובמדיניות המקצועית הפשרנית של מנהיגי ההסתדרות, ובעיקר של מזכירי האגודות הצהובות, מאידך גיסא. ההתאחדות מכירה היטב את תשובת מזכירי האגודות, שבה נתקלים תמיד הפועלים: "דרישותיכם אינן חוקיות, כי קיים חוזה".

בהשבתה הכללית של "דלפינר" ו"קשת", מתכוונת ההתאחדות להגן על שיטת הקרטליזציה שלה. יחד עם זאת שואפת ההתאחדות להבאיש את ריחו של החוזה הקולקטיבי בקרב ציבור הפועלים בארץ, ערב המערכה הכללית למענו מצד הפועלים.

רביעית, על-ידי ההשבתה מתכוונת התאחדות בעלי התעשייה להוציא את היוזמה

מהפועלים וליצור אצלם רושם, כאילו השביתה אינה פוגעת במעבידים כלל וכלל. ההתאחדות מבקשת לערוך התקפה פסיכולוגית על פועלי המצבעות, לשבור את נכונותם לשביתה ולהשתדל להכשיל את השביתה על-ידי התקפה כללית.

נוכח כל אלה, מקבלת התמודדות פועלי המצבעות חשיבות מעמדית ארצית ממדרגה ראשונה.

מה הן המסקנות הראשונות של התמודדות פועלי המצבעות עם התאחדות בעלי התעשייה?

מלחמת הבזק של בעלי-התעשייה הביאה כבר לתוצאות הפוכות. פועלי "ארגמן" עומדים איתן. פועלי "קשת" ו"דלפינר" התייצבו במהירות על רמת תפקידם המעמדי. הם עומדים איתן לימין פועלי "ארגמן". ההשבתה, לא זו בלבד שלא שברה את נכונות הקרב של הפועלים, אלא ליכדה אותם יותר, הגבירה את גל האהדה של כל ציבור הפועלים והכריחה את הנהגת ההסתדרות לעמדה ברורה יותר. הפועלים השובתים מסתדרים בעבודה על-ידי הלשכה. קרן השביתה של ההסתדרות תעזור לשובתים. פועלי התעשייה במפעלים רבים הכריזו על נכונותם לתמיכה חומרית ומוסרית.

משנשברה ההתקפה הפסיכולוגית, הפך גורם הזמן לבעל-בריתם של השובתים, כי כיום קשה יותר להתאחדות לעמוד מול שביתה כללית בענף שלם, הנעזרת על-ידי כל ציבור הפועלים, לרבות אירגונו המקצועי, מאשר מול שביתה לוקאלית. ומכאן המאמצים התעמולתיים של העתונות הבורגנית – אשר אף היא ממלאת את תפקידה המעמדי בהתאם לתוכנית שנקבעה בכינוס בעלי-התעשייה – להצביע על פועלי "ארגמן", הלוחמים על תנאים מינימאליים, כעל "הורסי" תעשיית-הארץ. אך למדנו כבר מנסיונות גדולים יותר מבחינה היסטורית, שבלוף פרופגנדיסטי אינו מסוגל להציל את כשלון מלחמת הבזק.

ציבור הפועלים צריך להסיק את מסקנותיו. מול קרן ה"שביתה" של המעבידים, יש לעורר את הסולידריות הפועלית ולדרוש מהנהגת ההסתדרות להרחיב את קרן השביתה, לארגנה מחדש, למסור דין-וחשבון בפני ציבור הפועלים על פעולותיה ולהבטיח את הרחבתה על-ידי דמוקרטיזציה של מנגנונה. יש לפתח את מפעל העזרה במקומות-העבודה לחבריהם השובתים, ולעזור בסידור הפועלים השובתים בעבודה זמנית.

בעל חשיבות ממדרגה ראשונה הוא המאבק על דמי-שביתה. יש לחייב את המעבידים בתשלום מלא של דמי-השביתה כאמצעי יעיל ומעשי ביותר נגד תכסיס ההשבתות של המעבידים. לאחר שביתה של חודשיים, השיגו פועלי היהלומים דמי-שביתה חלקיים. לאחר שביתה של שלושה שבועות, השיגו פועלי "משי-זקס" דמי-שביתה של 100% בקירוב.

המלחמה ל"דמי-שביתה" בשביל פועלי "ארגמן" השובתים ודמי-השביתה בשביל פועלי "קשת" ו"דלפינר" המושבתים היא דרישה, אשר בלעדי השגתה יהיה ניצחון הפועלים חלקי ומקומי. השגת הדרישה לדמי שביתה תשווה לנצחונם אופי של נצחון מלא ומכריע של כל ציבור הפועלים על ההתאחדות, ויהדוף אותה לעמדותיה האחוריות.

מאבק לחווה קולקטיבי על-ידי השוואת השכר והתנאים "למעלה", כלומר לפי התעריף הגבוה ביותר, הוא מאבק לאחדות מלחמתית של הפועלים על התנאים והשכר בענפים שלמים והפניית הנשק הפועלי החד ביותר נגד הקרטליזציה.

ההתאחדות לא זו בלבד שלא הצליחה להוציא את היוזמה מידי הפועלים, אלא הכשירה גם את התנאים בשביל הפועלים לעלות מטקטיקה של מאבק לוקאלי, בתמיכת פועלי הענף, לטקטיקה של שביתה כללית של הענף כולו, בתמיכת כל ציבור פועלי התעשייה, לרבות ההסתדרות. הפועלים וועדי המקומות מצווים לשמור על סולידריות מוסרית וחומרית, וללחוץ על הנהגת ההסתדרות לעמוד עד הסוף לימין השביתה.

ניצחון פועלי המצבועות יסלול את הדרך להישגים חדשים ובתנאים קלים יותר בשביל פועלי התעשייה.

ניצחון פועלי המצבועות ירסן את תיאבון הרווחים של בעלי-התעשייה ויפר את מזימותיהם, יכריח אותם להתחשב בדרישות הצודקות של הפועלים, ויפחית את הסיבות לשביתות וועזועים בתהליך התעשייתי על-ידי חיזוק עמדותיהם, אחדותם והכרתם של הפועלים.

ניצחון פועלי "ארגמן" יסייע להתגבשות האסטרטגיה והטקטיקה המעמדית, בניגוד לשיטת הבוררות.

ניצחון פועלי המצבועות יסייע להפעלת האגודות בתפקידן המעמדי ולמלחמתן הכללית של ציבור הפועלים לתנאי עבודה ושכר הוגנים, לחווה קולקטיבי, לחוקת עבודה, לאירגון פועלי המפעלים לפי הענפים, להקמת אגודות דמוקרטיות ולקידום הדמוקרטיזציה של ההסתדרות.

התקפת הנגד של התאחדות בעלי התעשייה (מסביב לשביתת "תרזה")²

בכל האמצעים, משתדלת התאחדות בעלי התעשייה לעצור את גל השביתות המתפשט והולך. אחרי מפלאת ב"ארגמן", ממשיכה ההתאחדות במאבק לפי "קו ארגמן" ב"תרזה". כמו ב"ארגמן", העמידה לפניה ההתאחדות תפקיד מעמדי-פוליטי חשוב: לעצור את גל השביתות ולהתנקש בהישג העיקרי של פועלי התעשייה בתקופת המלחמה האנטי-פאשיסטית – בחווה הקולקטיבי.

ההתקפה ב"תרזה" היא מן המחושבות ביותר, אשר ההתאחדות הכינה בהקפדה יתרה. המשא-ומתן, שנמשך חודשיים וחצי, היווה תכסיס הכנה ובחינה של נקודות התורפה בעמדות הפועלים. המשא-ומתן התנהל תוך ויתור אחר ויתור מצד הפועלים, העובדים בבית-החרושת, על דרישותיהם. המעבידים השתמשו בתכסיס-עורמה זה של פריצת סעיפי ההסכם ודין על כל דרישה לחוד. הוויכוח לא התנהל על הצעת הסכם כוללת כדרישה אחת. המורכבת מכמה סעיפים. המעבידים עמדו ימים ושבועות על כל אחת מן הדרישות. הפועלים עשו את החשבון התמים, כי לא כדאי לשבות רק על הדרישה לחופשה, לא כדאי לעמוד על 5% במקום 3%, אשר מציעים המעבידים לקופת התגמולין. וכך ויתרו הפועלים על כל הדרישות בזו אחר זו. אחרי

הוויתור על הדרישות ה"קטנות", באו הוויתורים הגדולים. הפועלים ויתרו על זכותם לוותק ולפיצויים עד שנת 1944, בקבלם את הנימוק המיוחד במינו של המעבידים על שינוי השם של המפעל: "תרזיה" במקום "תרזה". הנימוק האבסורדי הזה, אילו היה מתגשם בתעשייה, היה יוצר תקדים, אשר פירושו הנכון הוא, כי די לבעלי התעשייה להוסיף אות אחת על שלט מפעלם, כדי לבטל את כל זכויות הוותק של הפועלים, או במקרה שני – מספיק היה לצרף שותף למפעל, כדי להוריד את הפועלים לדרגת מתלמדים.

אך פועלי "תרזה" נכנעו גם לדרישה זו של המעבידים. ההישג העיקרי והיחיד כמעט (מלבד קופת תגמולים ומס מקביל) היה התוספת לשכר, אשר גם אחרי ההסכם החדש הנהו קטן מן השכר המקובל באגודה. למעבידים לא נשאר אלא לחתום על ההסכם, שהתאים לרצונם. וכאן העריכו המעבידים את התנאים כמתאימים לפתח את ניצחונם הכלכלי להתקפה מעמדית פוליטית, הנושאת בחובה מטרות כלליות, המכוונות נגד כל ציבור פועלי התעשייה. בעלי "תרזה" סרבו לחתום על חוזה קולקטיבי, אם כי הסכימו למלא את הדרישות לפי הסכם "בעל-פה". הנימוק הפורמלי לדחייה זו של החתימה על החוזה הקולקטיבי היה, כי הממשלה מתנגדת להוספה על השכר. כמובן, לא קשה היה למעבידים להשיג מיסמך מתאים מידי הממשלה בצורת מכתב של המפקח על התעשייה הכבדה, המביע את התנגדותו להסכם החדש – כי הממשלה כמעביד עיקרי מעוניינת לעזור להתקפה הפוליטית של ההתאחדות, המכוונת נגד חוזה עבודה קולקטיבי.

אך פועלי "תרזה" הבינו את מזימת המעבידים. הם הבינו, כי שאלת החתימה על ההסכם היא בעלת ערך עקרוני ומעשי גם יחד: עקרוני, כי המאבק על חוזה קולקטיבי הוא של כלל פועלי התעשייה; ומעשי, כי ללא חוזה קולקטיבי, מופקרים הפועלים לחסדו של המעביד ומעמדם – כפועלים בלתי קבועים, ללא הבטחת ותק ופיצויים, דמי-מחלה, חופשה, וגם ללא הבטחת שכר – נתון בידי ההנהלה ותלוי בחשבונותיהם הספסריים.

ואף-על-פי שניציג מועצת הפועלים – איש מפא"י – ניסה לדבר על לב הפועלים, כי "לשבות על חתימת הסכם – זה 'אידיאליזם'", הרי הבינו הפועלים, שאם המעבידים מוכנים לשלם, כדי להימנע משביתה, ואינם מוכנים לחתום, כדי להימנע ממנה – הרי יש כאן משהו. הפועלים הבינו, שאם המעביד מוכן לשביתה בזמן של עבודה מרובה, הרי מטרותיו אינן פורמליות גרידא.

המעבידים, בהישענם על קרן ההשבתה של ההתאחדות, העדיפו את חשבונם המעמדי על חשבונם המסחרי. הם הסכימו להפסדים כספיים ניכרים לשם שבירת גל השביתות וביצוע התקפה על החוזה הקולקטיבי. יחד עם זאת, קיוו המעבידים "להשפיע" על הפועלים בעזרת מזכירות המועצה המפא"ית ע"י נימוק, אשר הכניסו בפייהם, כי "לא כדאי לשבות על חתימה", כי "הסכם השכר, אשר עליו מדובר בחוזה, הוא למחצית השנה בלבד, והלא מחצית הזמן הזה כבר עברה". כך התכוונו המעבידים לנצל את סחיבת המשא-ומתן להחלשת נכונות הפועלים למאבק על חוזה קולקטיבי. על פועלי התעשייה להסיק מכאן שתי מסקנות:

1. אין להתחיל בדיון על חוזה חדש לאחר שתוקף החוזה הקודם נגמר, אלא לסיים את המשא-ומתן על החוזה החדש בטרם פג כוחו של החוזה הקודם.
2. אין לראות בחוזה שורה של דרישות נפרדות, אלא דרישה אחת ואחידה, הכוללת סעיפים

רבים. הפרדת הדיון על שורת הסכמים בנוגע לכל דרישה לחוד נותנת את האפשרות ל"סחיבת" המשאומתן ולוויתורים רבים לטובת המעבידים. פרשת "תרזה" היא חולייה אחת בשרשרת ההתקפה של התאחדות בעלי-התעשייה נגד פועלי התעשייה. המעבידים הפכו את שביתת "תרזה" מסכסוך על רקע כלכלי למערכה מעמדית רחבה. על כן מאבקם של פועלי "תרזה" לחתימת חוזה קולקטיבי הוא מבחינה מעמדית הרבה יותר מאבק על תוספת שכר או הטבת תנאים רגילה. זהו מאבק מעמד הפועלים כולו.

* * *

ומכאן כמה מסקנות עקרוניות. התאחדות בעלי התעשייה תומכת בבעלי "תרזה" בקרן ההשבתה שלה. היא פירסמה חוזר סודי – "רשימה שחורה" – של שמות השובתים, אשר נשלח לכל המעבידים, והאוסר עליהם לקבל את השובתים לעבודה, זמנית או קבועה, בזמן השביתה. מול סולידריות מעמדית קפיטליסטית של המעבידים – יש להעמיד את הסולידריות הפועלית. מול אירגונים – את אירגוננו. מול קרן ההשבתה שלהם – לפתוח בהרחבה את קרן השביתה ההסתדרותית. מול "רשימה שחורה" – עזרה של כל ציבור הפועלים ומוסדות ההסתדרות להשגת עבודה לשובתים.

קרן השביתה שליד ההסתדרות היא מנוף כביר למאבק המקצועי של הפועלים בארץ. אך אירגונה הלקוי של קרן זאת מפחית במידה רבה מערכה המעשי. יש לשלם לשובתים מקרן זו מיום פרוץ השביתה, ולא כפי שנהוג עד עכשיו – 25% משכרו של הפועל כעבור שבוע מתחילת השביתה, ו-50% כעבור שבועיים ובמשך כל זמן השביתה. רבבות פועלים חברי ההסתדרות יש בידם לתת עזרה ממשית יותר לשובתים, הן לחברי ההסתדרות והן לפועלים שובתים בלתי-אורגנים. כי קרן השביתה אינה ביטוח רגיל של חברי ההסתדרות, אלא קרן מלחמתית של מעמד הפועלים.

יש לפרסם דין-וחשבון על ההכנסות וההוצאות של קרן השביתה ולהעמידה תחת ביקורת ציבורית-פועלית רחבה. לא ייתכן להשאיר את הבעלות על קרן השביתה בידי אנשי המנגנון המפא"י בלבד. כל פועל, חבר ההסתדרות, משלם לקרן זאת. כל פועל חייב לדעת, כיצד משתמשים בכספו. דמוקרטיזציה של קרן השביתה תביא בעיקבותיה את הרחבתה של הקרן ואת הרחבתה וחיווקה של ההסתדרות כולה. כל פועל מוכן להגדיל את השתתפותו בקרן השביתה, אם יהיה לו הביטחון, כי זאת היא קרן כלל-מעמדית. גל השביתות הנוכחי, החרפת הניגודים בין התאחדות בעלי התעשייה ובין הפועלים, התגברות המערכה המעמדית בארץ – מחייבות את הריאורגניזציה של קרן השביתה.

בגל השביתות הנוכחי פיתחו הפועלים במידה רבה את מאבקם בדרך של חיוזק וקונקרטיזציה של הסולידריות הפועלית. הנה הקימו פועלי "תרזה" קופה משותפת לתקופת השביתה. כל הכסף שמשתכר שובת בעבודתו הזמנית עד לירה אחת ליום – נכנס לקופת השביתה. הקופה נמצאת בידי ועד השביתה, שנבחר על-ידי הפועלים. כל חבר מקבל ממנה בהתאם למצבו המשפחתי ואפשרות הקרן.

אכן, בגרות מעמדית הראו פועלי "תרזה". על פועלי ראשון-לציון והסביבה לעזור למלחמת פועלי "תרזה", העומדים כיום בחפירות הראשונות בחזית מאבק פועלי התעשייה. תפקידם של פועלי ראשון-לציון והסביבה להילחם ב"רשימה השחורה" של המעבידים. את "הרשימה השחורה" חייב מעמד הפועלים למגר בכל האמצעים של מאבק מעמדי, עד לשביתה. זהו מאבק על חופש השביתה ועל האפשרויות הכלכליות לנהל את השביתה. פועלי ראשון חייבים למסור את כל השעות הנוספות באותם סוגי עבודה, אשר בהם אפשר להעסיק את השובתים. מן ההכרח למסור לשובתים את כל מקומות העבודה הפנויים למשך זמן השביתה. זוהי הדרך היעילה ביותר להבטחת חופש השביתה נגד קרן ההשבתה ו"הרשימה השחורה" של ההתאחדות. למטרות אלו חייבים ועדי הפועלים לעמוד בקשר הדוק עם ועד השובתים. הקופות המקומיות של פועלי התעשייה חייבות לעזור בהלוואות לקרן השביתה של פועלי "תרזה". יש לשבח את עזרתו של קיבוץ השומר-הצעיר, שיצר מקומות עבודה לשובתים. בקיבוצים, במשקים, בחקלאות ובתעשייה יש לסדר מקומות עבודה לשובתים. אסור לתת למעבידים לנצל את התייקרות המצרכים העונתית של "ערב פסח" ואת קירבת החג כנשק נגד השובתים. השביתה צריכה להיות מובטחת מבחינה כלכלית להתמודדות ארוכה. ביטוח זה של השביתה יכריח את המעבידים להיכנע במהירות, יקצר את זמן השביתה ויקרב את הנצחון. יחד עם זאת חייבים השובתים להציג מייד את דרישת דמי-השביתה. המעבידים חייבים לשלם את הפיצוי המלא בעד ההפסד שנגרם לפועלים ע"י השביתה. המעבידים והממשלה גם יחד יודעים, כי המאבק על חוזה קולקטיבי הוא השלב הראשון במאבק הפוליטי-מעמדי על חוקת עבודה.

המשא-ומתן של חודשים וחצי, תוך ויתורים על הדרישות בזו אחר זו מצד הפועלים, שימש למעבידים כעין "מדחום", אשר בעזרתו העריכו את הנכונות לקרב ואת כוח ההתנגדות של הפועלים. אך למרות כל החישובים, טעו המעבידים בחשבונם, בדחותם את חתימת ההסכם. אחרי שהמעבידים דחו את חתימת ההסכם, למרות האולטימטום הראשון והשני של הפועלים – הכריזו הפועלים שביתה. כשנציגי הפועלים הודיעו למעבידים על הכרזת השביתה, סירבו המעבידים לשלם את השכר, המגיע לפועלים, ושכר וותק בהתאם להסכם! הפועלים הגיבו על כך בשביתת-שבת. במשך 32 שעות לא עזבו הפועלים את בית-החרושת. המעבידים איימו במאסרים, גם הזמינו משטרה. אך עמדתם המלוכדת של פועלי "תרזה" הכריחה את המשטרה לעמוד מן הצד. המעבידים נכנעו לדרישות הפועלים והסכימו לשלם את המגיע. גם כאן ניסו המעבידים להכניס טריז בין הפועלים, בנסותם לשלם לבעלי מקצוע לפי ההסכם החדש, ולפועלים הפשוטים – לפי התנאים הקודמים. אך שביתת-השבת נמשכה וזה הכריח את המעבידים לסגת. בסיבוב הראשון ניצחו הפועלים.

שביתת-השבת נפסקה והחלה השביתה על הדרישה לחתימת ההסכם. המעבידים ניסו להשפיע על הפועלים על-ידי שליחיהם מאנשי מפא"י, אויבי מעמד הפועלים, בעזרת הטענה השגורה בפהם, כי השביתה היא "איר-נטבילית" בשביל הפועלים. – טענה האומרת, כי "הרי הפסדכם בשכר ימי-העבודה של זמן השביתה גדול יותר מאשר ההישג שתשיגו בדרישותיכם". המאבק על דמי-שביתה חשוב עוד מטעם זה, שתשלום דמי-השביתה מכביד על "קרן השביתה" של המעבידים, הנוכחים לדעת, כי השביתה אינה עולה

להם "בזול". דמי-שביתה היא דרישה עקרונית, אשר בצד החוזה הקולקטיבי, יש לה חשיבות מכרעת.

ולבסוף, מלבד הנימוק על "אי-רנטביליות" של שביתה, יש למעבידים תכסיס נוסף לשבירת שביתה ולהורדת ערכה בעיני הפועלים. "הרי כל שביתה נגמרת בבוררות" – לא פעם שמענו את הנימוק הזה נגד שביתה מפיהם של המעבידים והמזכירים. הניצחון הגדול ביותר של גל השביתות האחרון הוא דווקא בזה, שרובן נגמרו ללא בוררות. על פועלי "תרזה" לא להסכים למסור את גורלם לידיים זרות של בוררים "נייטרליים". בוררות ממשלתית ובוררות זבל"א – זאת היא אינטרבנציה בורגנית בכסיות משי. זהו – הקברן המנוסה של הישגי הפועלים. פועלי "תרזה", כפועלי "משי-זקס", "ארגמן", "סיליקט" ואחרים, יעמדו במאבקם – מאבק פועלי התעשייה – עד הניצחון. ציבור הפועלים יידע להדוף אחורה את התקפת-הנגד של המעבידים ויצעד קדימה במאבקו על שיפור תנאי עבודתו, הגדלת שכרו, על חופש השביתה ועל חוזה קולקטיבי. ציבור הפועלים יצא כמנצח בשלב הראשון של המאבק על חוקת עבודה.

שביתה פועלי "תרזה"³

למעלה מחודשיים נמשכת השביתה ב"תרזה". עקשנותם של המעבידים שסירבו לחתום על החוזה למרות שהגיעו לידי הסכם עם הפועלים בכל השאלות שנדונו במשאומתן – מוכיחה ביטירות, שהסכסוך הוא הרבה יותר עמוק מאשר סכסוך על דבר "פורמלי". בזמן פרוץ השביתה כתבנו: "כשהמעבידים מוכנים לשלם, כדי שהשביתה לא תפרוץ, אך אינם מוכנים לחתום, יש דבר-מה בכך". הסברנו, שהתנגדות המעבידים ב"תרזה" היא ניסיון להתנקש בחוזה-העבודה. מטרה מעמדית זאת של המעבידים הכריעה את חשבונם המסחרי הזמני. התאחדות בעלי התעשייה פירסמה בזמן פרוץ השביתה את "הרשימה השחורה". רשימה זו אסרה על מעבידים אחרים לקבל לעבודה זמנית את שובתי "תרזה". זוהי אחת ההוכחות, שבעלי "תרזה" פעלו לא על דעת עצמם בלבד.

פועלי "סיליקט" והעובדים בבניין בית-החרושת לבירה בראשון-לציון הבינו את ערך השביתה ואת חובתם הפועלית כלפי השובתים, והודיעו שישבתו, אם המעבידים יסרבו לקבל את שובתי "תרזה", הנשלחים על-ידי הלשכה. בכך ביטלו הם, למעשה, את "הרשימה השחורה".

ברור שהשביתה הזאת חשובה לכל פועלי-התעשייה. זאת חייבים לזכור פועלי "תרזה" ונציגי ההסתדרות במקום בדיוניהם על הצעות המעבידים ועל תנאי חידוש החוזה. ב-2 במאי 1945, הופיע ב"הבוקר" מאמר, המאיים שהמעבידים עומדים למכור את המפעל לחברה מצרית ולהעבירו למצרים, אם השביתה תימשך. בזה האופן רוצה התאחדות בעלי התעשייה להכשיר את הקרקע בשביל אלה, הדואגים לבעלי "התעשייה הלאומית" בתוך

המנגנון של מפא"י – לשם הצדקת לחצם על השובתים למען ייכנעו. אחרי הצעד הזה, הוזמנו ל"סוכנות" ועד השביתה ומוזכיר פועלי-התעשייה בראשון-לציון, שם נדרש מהם למסור את הסכסוך ואת שאלת דמי-השביתה לבוררות ולחזור לעבודה. הפועלים והמוזכיר (חבר "השומר הצעיר") דחו את דרישת הסוכנות, ויחד עם זאת הודיעו על דרישות חדשות בעניין חוזה חדש.

ברור שעמדת הפועלים והמוזכיר היתה נכונה. אין למסור את גורל השובתים להכרעת צד שלישי, לאחר שביתה של חודשיים. כל הפועלים, בלי הבדל השקפה פוליטית, חייבים להתנגד לזכות הסוכנות לקבוע בסכסוכי עבודה. זכותם של הממשלה, הסוכנות או צד שלישי אחר לנסות לתווך בזמן השביתה, אך לא לשפוט ולקבוע. וכן יש להוסיף, שהתאחדות בעלי התעשייה גם היא אינה מכירה במרות הסוכנות בשאלת סכסוכי-עבודה.

הקו האופייני של שביתה "תרזה" עיקרו בכך, שהיא פרצה בגלל סירוב המעבידים לחתום על חוזה, שהוסכם עליו. תוקף החוזה הישן על השכר פג ב-1.7.1944; בשל הסירוב לחתום על החוזה הזה, הכריזו הפועלים שביתה. ואם יסכימו כיום (במאי 1945) לחתום על הסכם, שיהיה לו תוקף רק לחודש אחד (עד 1.7.1945), לאחר שהם שובתים חודשיים, הרי מובן שניצחון כזה אינו ניצחון. עליכן הופכת הדרישה לדמי-שביתה לדרישה יסודית מבחינה מוסרית וחומרית, הן כלפי הפועלים והן כלפי המעבידים. גם הפועלים וגם בעלי בתי-החרושת צריכים להרגיש ולדעת, שהשביתה, בה מנצחים הפועלים, היא מאוד בלתי-רנטבילית בשביל מעבידים, החייבים לשלם את הפיצוי המלא לפועלים בעד סבלם והפסדיהם. העברת עניין דמי-השביתה להכרעה של בוררות פירושה, איפוא – לשים ללעג ולקלס את סבל השובתים ולהכריחם להיכנע ללא תנאי לאחר מערכה קשה וארוכה.

ברור, שאין לחזור לעבודה עם חוזה שתוקפו הוא חודש ימים. מניסיון העבר ב"תרזה" יש להסיק את המסקנה: אם הפועלים לא ישיגו בתוך השביתה חוזה מחודש לזמן ממושך, ינסה המעביד לסחוב את המשא-ומתן לאחר תום החוזה הקיים (אשר תוקפו פג כעבור חודש וחצי), וללחוץ על תנאי עבודה ושכר, בתקווה שהפועלים לא ישבתו שוב אחרי השביתה הנוכחית הממושכת.

על כן מעוניינים פועלי "תרזה" לשמור את עצמם ואת המפעל מזעזועים, חודש לאחר חזרתם לעבודה. אסור להם לחזור לעבודה טרם נחתם הסכם, המחייב לפחות לשנה שלמה. ברור, שהבסיס של ההסכם החדש צריך להיות: שכר-עבודה ותנאי-עבודה של אגודת פועלי-העץ.

רק בתנאי שתתמלאנה שתי דרישות היסוד הבאות: (א) חתימת חוזה קולקטיבי לשנת העבודה הבאה על בסיס התנאים והשכר המקובלים באגודה; (ב) תשלום דמי-שביתה בעד כל תקופת השביתה – רק אז יוכלו פועלי "תרזה" לחזור לעבודתם אחרי ניצחון עקרוני ומעשי גם יחד.

ברוח זו החליטה גם האסיפה הכללית של פועלי "תרזה" שהתקיימה ב-21.5.1945. יש להעיר, שמתפקידה של הלשכה לדאוג דאגה יתרה לפועלים הפשוטים הבלתי-מסודרים, הסובלים מיחס של הפלייה מצד המזכיר המפא"י של הלשכה. מזכיר זה נוהג לפי דוגמא הפוכה מזו שלפיה נוהגים פועלי "גביש" ו"בירה".

עיתונות הפועלים חייבת להקדיש תשומת־לב גדולה יותר לשביתה זו. היא צריכה להדריך את הפועלים, לעודדם במלחמתם ולגייס את אהדת הפועלים בארץ לשובתי "תרזה".

שביתה "תרזה" נמשכת⁴

ארבעה וחצי חודשים שובתים פועלי "תרזה". המערכה המעמדית הזאת אופיינית להתנגשות בין הפועלים והמעבידים בתקופת המעבר של התעשייה מתנאי מלחמה לתנאי שלום. התנגדות המעבידים לחתום על חוזה־עבודה קולקטיבי, שגרמה לשביתה, גיוס כל הגורמים הריאקציוניים של התאחדות בעלי התעשייה, הממשלה ומצדדי הכניעה המעמדית בין אנשי "מפלגת השלטון" בהסתדרות – כל זה מבטא את התגברות ההכרה המעמדית של פועלי התעשייה. תכסיסים ותחבולות של רמאות והסוואה מצד המעבידים, מלחמתם הנואשת נגד תשלום דמי־השביתה מחד גיסא, ומאידך גיסא – קשיות־עורף מעמדית של הפועלים. כל זה הופך את שביתה "תרזה" לקרב, אשר חשיבותו חורגת ממסגרת של שביתה מקומית. על־ידי יצירת תקדים רציני לסיכויי המלחמה המקצועית להבא. הופכת המערכה ב"תרזה" למלחמתו של כל מעמד הפועלים בארץ.

המעבידים, המודרכים ע"י התאחדות בעלי התעשייה, הגיעו לשיא של רמאות במאמציהם לזרוע פירוד ובהלה בין הפועלים.

כאשר המעבידים לא הצליחו לפורר את מערכת שובתי "תרזה", בהבדילים בין "קבועים" ו"זמניים", "מקצועיים" ו"פשוטים", בניסיונם ליצור הפליות ע"י הכרה בזכויותיו של חלק בלבד מבין הפועלים – התחילה ההתאחדות בדרכים שונות להפיץ שמועות, המסתמכות על "אינפורמציה ממקור ראשון", כדי להחדיר תבוסתנות בקרב הפועלים. כדאי לבדוק את השמועות הללו, כדי להבין את מידת האמת שבהן ואת מטרתן.

תחילה הודיעו המעבידים, שאין להם הזמנות, ועל כן הם "מעוניינים" בשביתה. כאשר דבר זה לא עזר, פירסם "הבוקר" הודעה, שיש למעבידים הזמנה "ענקית" של 27,000 דלתות – אך השביתה מפריעה לקבלה. ובנוסף השמועה, שהפיץ בשעתו הטרוסט "נשר", כבר התחילו "להוכיח", שהשביתה הזאת גורמת להפסקת תנועת הבניין בארץ.

כדי להקל על "מחפשי שלום" לחדש את חתירתם מבפנים, עבר מפה לאוזן הסוד, כי את "תרזה" עומדים למכור ולהעבירה למצרים. גם הנוסחה הזאת אינה חדשה. בזמנו עמדו "להעביר" את "נשר" לג'נין. וכשהתותח ה"לאומי" לא קלע למטרה, וסכנת "הכיבוש הערבי" לא השפיעה על הפועלים – ניסו להסביר לפועלי "תרזה", הגרים בראשון־לציון, שהמעבידים עומדים להעביר את המכונות מ"תרזה" לבית־החרושת החדש, אי־שם בסביבת תל־אביב. בתחבולה זו השתמש מוזכר מועצת פועלי ראשון־לציון, איש מפא"י, י. גולדמן, אשר דרש מפועלי "תרזה" הגרים במקום, בשם ה"לוקל־פטריטיזם הראשונאי", להעביר את שאלת דמי־השביתה ואת כל שאר השאלות (פרט לשאלת השכר) לבוררות הסוכנות. גולדמן, המזכיר הנ"ל

של מועצת פועלי ראשל"צ, העמיד במקרה זה את הצעת התאחדות בעלי התעשייה להצבעת הפועלים בתור הצעתו "המקורית", כביכול. אך לא רק הצעת כניעה זו באה מההתאחדות. הניסיון התכסיסי לפלג את פועלי "תרזה" ל"בני ראשון" ו"בני תל-אביב", על-ידי העמדת העניינים של שובתי "תרזה", הגרים בראשלייז, מול שובתי "תרזה", הגרים בתל-אביב – ניסיון זה מקורו אף הוא במשרדי התאחדות בעלי התעשייה.

פועלי "תרזה" הבינו את מזימת המעבידים. הם הבינו, שאין סוגרים בית-חרושת, שבו הושקעו רבבות של לירות, בגלל דמי שביתה. עוד לא קרה בתולדות המלחמה המקצועית, ששביתה תהפוך איזה מפעל תעשייתי ל... לומברד, גאראז' או מחסן, כפי שהשתדלו מדי יום ביומו להפריח שמועות בין שובתי "תרזה".

וכאשר ה"בלוף" של המעבידים לא הביא לתוצאות המקוות, קראו הם לעזרתם את הממשלה. ואמנם הוזמנו שני הצדדים למחלקת העבודה הממשלתית לשם בירור "אובייקטיבי". אחרי שצורפה אל ההתקפה הפסיכולוגית של ה"שמועות" גם הזמנת הממשלה – נקראו הפועלים על-ידי מזכיר פועלי ראשל"צ להצביע בהצבעה חשאית על בורות או שביתה. גולדמן הוסיף מציגו ארגומנט של "ברזל" לחיזוק הצעתו: "אף-על-פי שאין לחץ כלכלי או חולשה בעמדת הפועלים – השביתה הפסידה, כי היא ארוכה מדי". לפי דבריו, אפשר לנצח, כנראה, רק בשביתות "בזק". תוצאות ההצבעה החשאית היו: רוב עצום בעד המשכת השביתה.

תשובת הפועלים הייתה ברורה למדי. אך ההתאחדות ועוזריה לא הניחו את נשקם. בבירור שהתקיים, ניסה באיכוך הממשלה לשחק תפקיד "נייטרלי". אותה הצעה של התאחדות בעלי התעשייה, שהיא גם הצעתו של מזכיר המועצה גולדמן, הציע, במלים אחרות, גם נציג הממשלה: הם מוכנים לקבל את כל דרישות הפועלים ואף להוסיף דבר-מה, חוץ מדמי-שביתה, שהיא הדרישה העקרונית והיום התביעה המרכזית. במלים אחרות, המעבידים, אשר השביתה העמידה אותם במצב קשה, אינם מוכנים עדיין לוותר על אפשרותם להשבית את המפעל בכל זמן, כאשר זה יהיה כדאי להם, וללא כל התחייבות כלפי הפועלים.

אך הפועלים מבינים, שחזרתם לעבודה ללא דמי-שביתה פירושה – כישלון ואי-ביטחון לעתיד. בידי המעבידים נשארת האפשרות לספסר בהרעבת משפחות הפועלים ולהשבית את העבודה ללא דמי-אבטלה, במקרה שהם לא ישלמו דמי-שביתה. כל זה ברור לפועלי "תרזה", כשם שברורה מטרתו של נציג הממשלה ב"הסברתו" לפועלים, לפיה "בשום ארץ דמוקרטית אינו קיים חוק של דמי שביתה".

בהמשך מלחמת העצבים נגד השובתים, המתנגדים לוותר על דמי-השביתה, שוב פורחות שמועות וסברות: "הממשלה תוציא את מסקנותיה!" ; "הוועד הפועל של ההסתדרות ידרוש, תחת לחץ הממשלה, להפסיק את השביתה"; "האינטרס הלאומי דורש להפסיק את השביתה, כדי להציל את המפעל מפשיטת רגל". אך פועלי "תרזה" כבר "התרגלו" לשמועות ועמדו על טיבן. מלחמת העצבים אינה מצליחה, כשהמותקף מבין, שמטרת השמועות היא – מלחמת-עצבים.

אין לקבל ברצינות את ההגדרות "הדמוקרטיות" של נציגי המעבידים והממשלה. מדוע "שכח" הנציג ה"נייטרלי", שבאמצעות רבות קיימת חוקת-עבודה, המחייבת חוזה-עבודה ושמירה קפדנית עליו? מדוע "שכח" הנציג ה"נייטרלי", שחוק איסור השביתה הוא חוק

אנטי־דמוקרטי, אשר קיבל את תוקפו בתקופת החירום של ימי המלחמה? מדוע "שכח" הוא, כי ל"חוק השביתות" התנגדו פועלי הארץ באופן מוחלט ועברו עליו מאות פעמים בפועל? מדוע "שכח" נציג הממשלה, שהחוק האוסר שביתות והשבחות פירשו, שאם הממשלה אינה מתנגדת לשביתה תוך 18 יום – הרי השביתה היא חוקית אפילו לפי החוק הריאקציוני הנ"ל. ועל־כן "מסקנות הממשלה" – שהן הנשק הסודי החדש של המעבידים – יכולות להיות רק הצעות, וזכותם של הפועלים היא לעבור על הצעות אלו לסדר־היום. ועל כן אינה קיימת כל זכות של לחץ חוקי ממשלתי על הוועד הפועל של ההסתדרות, כדי להפסיק את השביתה.

ומצד שני, בוועידה האחרונה של ההסתדרות (הוועידה השישית) נתקבלה החלטה, המחייבת את הוועד־הפועל למסור את ההכרעה בעניין הכרות שביתה או הפסקת שביתה לידי הצבעה חשאית של הפועלים. הצבעה כזאת נערכה זה עתה ב"תרזה". ועל כן, גם ניסיון ההתאחדות לאיים על השובתים בוועד הפועל של ההסתדרות – אינו אלא ניסיון – פועלי "תרזה" וכל פועלי התעשייה צריכים לדרוש מהוועד הפועל של ההסתדרות לתת תשובה נמרצת למעבידים ולעוזריהם, המנסים לחתור תחת ההסתדרות ומוסדותיה.

ואשר לתפקיד הלאומי של שובתי "תרזה": בעמידתם האיתנה על זכות הפועל למלחמה מקצועית חופשית, בעד חוזה קולקטיבי ודמי־שביתה באה לידי ביטוי חובתם הלאומית, המעמדית וההסתדרותית. במלחמתם לתנאי־עבודה ושכר הוגן ונגד החוקים האנטי־פועליים – כלומר, במלחמתם הממשית הזאת בעד דמוקרטיה, ממלאים שובתי "תרזה" את חובתם הלאומית והמעמדית כאחת. פועלי כל הארץ וההסתדרות כולה חייבים לעזור לשובתי "תרזה" להגיע לניצחון מלא. אסור שהמאמץ המעמדי של שביתה בת 4 וחצי חודשים, בתנאים של עמידה מוסרית וכלכלית איתנה של השובתים והחלשה מתמדת של המעבידים – תיגמר שלא בניצחון מעמדי שלם. צידקת דרישות הפועלים לדמי־שביתה הוכחה בייתר־שאת על־ידי כך, שאפילו הממשלה אישרה את כל דרישות הפועלים. המעבידים, שגרמו לשביתה, חייבים לשאת בהוצאותיה. השגת דמי־השביתה, חוזה קולקטיבי ותנאי האגודה תוכיח למעבידים את אי־הרנטביליות של שביתות והשבחות, תעזור לפועלי התעשייה להעלות את שכרם ולשפר את תנאי עבודתם, ובחשבון אחרון תחסוך לפועלי התעשייה בארץ הרבה שביתות.

על העיתונות ההסתדרותית לגייס את פועלי הארץ לימין השביתה הארוכה והחשובה הזאת. על ועדי המקום בבתי־החרושת להסביר את ערך השביתה, להביע את סולידריותם עם השובתים ואת עידודם לפועלי "תרזה". אגודות פועלי העץ צריכות לארגן את הפעולה הזאת באגודותיהן. ועדי־הפועלים של ראש־ל"צ חייבים לחזק את קשריהם עם שובתי "תרזה".

עוד על שביתת "תרזה"⁵

פעולה דיפלומטית נמרצת מתנהלת מסביב לשביתה. בעלי בית־החרושת רוצים לסיים את השביתה במשך שבועיים, היות ונתקבלו הזמנות גדולות ודחופות. מזכיר מועצת הפועלים, הח' גולדמן, דן עם נמירובסקי, מנהל מחלקת העבודה של ההסתדרות, על הבוררות הממשלתית. גם הח' יהודה, מרכז התעשייה בראשון־לציון, הוזמן לנמירובסקי.

מצד שני, משתדלת התאחדות בעלי התעשייה להשפיע על הסוכנות לדכא את השביתה. אחרי הדיון בסוכנות, נמסר לח' שקולניק, מ"מ של גרינבוים, לבוא במגע עם מזכירות הפועלים בראשל"צ. לקראת אותה פגישה דנה המזכירות בענין הבוררות של הממשלה ושל הסוכנות. הח' יהודה וכל חזית השמאל במזכירות הופיעו נגד כל בוררות, לעומת מפא"י ו"עלייה חדשה", שהצביעו בעד בוררות הסוכנות. היות והקולות נתחלקו שווה בשווה – 3 לעומת 3 – הוחלט למסור את ההכרעה לאסיפת פועלי "תרזה". האסיפה עומדת להתקיים ביום חמישי. באסיפה זו כמו בכל האסיפות הקודמות, יביעו פועלי "תרזה" את עמדתם המלוכדת במאבק הממושך על קיום תנאים הוגנים של הפועלים בבית־החרושת. הם יתנגדו לכל בוררות מאיזה צד שלא תבוא, וידרשו למלא את כל דרישותיהם הצודקות ביחס לשכר, ביטוח, זכויות ודמי־שביתה. הוזמן עובד לטובת השובתים! העמדה האיתנה של הפועלים תביא את ניצחונם בשביתה.

עם ניצחון פועלי "תרזה"

אחרי 5 וחצי חודשים בערך, נסתיימה שביתת "תרזה" בניצחון השובתים. לא פעם כתבנו והסברנו את ערכה הרב של שביתת "תרזה" למעמד הפועלים בארץ. נסיונם של פועלי התעשייה במלחמה מעמדית מקצועית נתעשר במידה רבה במערכה זאת. לכן חשוב סיכום התוצאות והמסקנות בשביל פועלי "תרזה" וציבור הפועלים כולו, אחרי ניצחון השביתה הזאת.

השביתה פרצה לאחר שהמעבידים התנגדו לחתום על חוזה קולקטיבי, בהסתמכם על איסור הממשלה לאשר את "הסכמתם" לדרישות הפועלים.

ב"תרזה" ניסתה התאחדות בעלי התעשייה לעצור בעד גידול הדרישות המעמדיות בתקופת גל השביתות. ההתאחדות רצתה, בעזרת הממשלה, לבלום את מלחמת הפועלים בארץ למען חוזים קולקטיביים מתקדמים, המאחדים את הפועלים ומבססים את מעמדם, תוך העלאת שכרם ותנאי עבודתם. לחזית הריאקציונית של ההתאחדות והממשלה הצטרפה מפא"י ונציגה, מזכיר מועצת הפועלים בראשון־לציון, גולדמן, שהכריז כי "לשבות בעד חתימה על חוזה – זה אידיאלי". את החוזה הקולקטיבי השיגו השובתים, ובוה ניצחונם המעמדי החשוב. אך מלבד זאת, הרכיבו הפועלים את מלחמתם בשעת השביתה הממושכת.

5 "קול העם", 9.8.1945.

6 "קול העם", 31.8.1945.

מלבד השגת דרישות סוציאליות חשובות (כגון חופשה שנתית, ימי מחלה וכו'), אופיינית לניצחונם של פועלי "תרזה" העלאת השכר. בחוזה העבודה שהושג. לפני השביתה, היה שכרם היסודי של הפועלים המקצועיים (רובם של פועלי "תרזה" הם בעלי מקצוע) 40-50 גרוש, ושל הפועלים הפשוטים – 30 גרוש. לפי ההסכם, אשר עקב הסירוב לחתום עליו פרצה השביתה, הועלה שכר הפועלים המקצועיים ל-50-70 גרוש, ושכר הפועלים הפשוטים – ל-37-50 גרוש (שכר יסודי). ברור, שבלעדי חוזה עבודה, לא הייתה קיימת במפעל כל דרגה קבועה של שכר. חוזה זה, שנחתם בין מועצת פועלי ראשון-לציון וועד הפועלים מצד אחד, ובין המעבידים ונציגי ההתאחדות מצד שני, אחרי ניצחון השביתה, שנמשכה 5 חודשים וחצי, כולל גם 10 אחוז של ותק לאחר שנת עבודה במפעל.

מלחמת שובתי "תרזה" על דמי-השביתה הייתה לגורם שני, לפי הסדר אך לא לפי החשיבות, אשר העלה את שביתת "תרזה" כמערכה מעמדית חשובה בארץ. אף בסעיף זה התייבבו במאוחד ההתאחדות, בסרבה מטעמים עקרוניים להכיר בדרישה הצודקת לדמי שביתה; הממשלה, באומרה, כי "בכלל אין ארץ דמוקרטית אשר ישלמו בה דמי שביתה"; ו... מפא"י, אשר דרשה בורות לא רק בעניין דמי שביתה, אלא ביחס לכל הדרישות. אך נגדם התייבבו פועלי "תרזה" וציבור פועלי ראשון-לציון, כל הגורמים המעמדיים בהסתדרות, כל סיעות האופוזיציה. מזכיר פועלי התעשייה בראשון-לציון הח' יהודה, חבר השומר-הצעיר, אף הוא עזר לא במעט בהקמת חזית זאת, ובהתנגדותו לשיטה המפא"יית תרם תרומה חשובה לניצחונם של פועלי "תרזה".

את הצלחת המערכה העקרונית על דמי השביתה יש לראות כתוצאה של שני גורמים: הכרת הפועלים בחשיבות העקרונית של הדרישה על דמי-השביתה וסולידריותם של פועלי ראשון-לציון עם שביתת פועלי "תרזה", אשר שברה את שיטת "הרשימה השחורה" של התאחדות בעלי התעשייה, האוסרת על חבריה להעסיק שובתים בעבודות זמניות במפעליהם.

המטרה העיקרית של דמי השביתה היא – ע"י פיצוי ההפסדים, שנגרמו בשל הבטלה בזמן השביתה, לתת לפועלים אפשרות לנקוט בנשק השביתה ללא פחד מפני הפסדים כספיים; כלומר, להוציא מידי מתנגדי המלחמה המעמדית המקצועית את הנימוק, ש"ההפסד בשביתה הוא כה גדול, עד שההישג אינו כדאי". מכאן, בעיקר, נובעת התנגדותם של המעבידים לדמי השביתה.

פועלי "תרזה" השיגו בשביתתם הטבה ניכרת בשכר ובתנאים: דמי השביתה, אשר ישולמו לפועלים, יכסו בחלקם הגדול את ההפסדים, שנגרמו ע"י השביתה.

פועלי "תרזה" חוזרים לעבודה כמנצחים והמעבידים יעשו עתה את חשבונם בזהירות רבה יותר, בטרם יחליטו להתגרות בפועליהם.

השגת דמי-השביתה היא חשובה יותר מבחינה מעמדית-עקרונית, מאשר מבחינה כספית. וההוכחה היא, שהמעבידים כבר מנסים לטשטש את חשיבות ההישג הזה ע"י השתקתו בעיתונות וע"י מאמצים להסוותו, בנסותם לשלם את הכסף הזה ע"י מתווכים וכו'. וכדאי לציין, כי גם שקולניק, חבר הוועד הפועל, ביקש מאוד לא לפרסם את העניין, היות ו"הממשלה מתנגדת". כל אלה הוכחה הם לכובד מפלתם של המעבידים.

במשך חודשים רבים, הגנה ההתאחדות על עמדתה העקרונית. חודשים נלחמו המעבידים נגד תשלום דמי השביתה. "גמישות" רבה הראתה ההתאחדות במלחמה זאת, אך בשבוע האחרון לשביתה עברה אף את שיאה היא בכושר התמרון.

אירגון יצרני ראשון-לציון (הסניף המקומי של ההתאחדות בעלי התעשייה) מסר אולטימטום למועצת פועלי ראשון-לציון: "תפסיקו את השביתה, ואם לאו – נפסיק את היחסים אתכם וננקוט באמצעים חמורים". כינוס ועדי הפועלים של ראשון-לציון ענה למעבידים, שגם הפועלים יודעים "להפסיק את היחסים", והדוגמה הטובה ביותר היא – שביתה "תרזה". כשראו המעבידים, שה"יריה" לא קלעה למטרה, קראו לעזרה את הממשלה ואת... הוועד הפועל.

הממשלה לחצה על הוועד הפועל למסור את הענין לבוררות. בשם הוועד הפועל, איים לוביאניקר על שובתי "תרזה" בהוצאה מן ההסתדרות, אם לא יקבלו את תנאי הוועד הפועל. מ. נמירובסקי הודיע לוועד הפועלים, שעליו לענות מייד לממשלה, "המחכה ליד הטלפון" לתשובתו, והביריה היא – בורות ממשלתית, או הסכמת הפועלים להצעת ההתאחדות. וכאן עשתה ההתאחדות ממש "סלטר-מורטלה". במקום "להפסיק את היחסים" עם מועצת פועלי ראשון-לציון – הציעה היא למסור את השאלה האחרונה שעמדה במחלוקת, לבוררות... ההסתדרות. והשאלה הזאת הייתה – האם להכליל את ימי השביתה כימי עבודה רגילים ביחס לחופשה שנתית, ותק ופיצויים. המעבידים הציעו כמתווך את מוכיר מועצת פועלי תל-אביב, ל. שקולניק.

אם כי הסעיף הנדון אינו משנה את תוצאות השביתה, והדרישה לבוררות ביחס לסעיף זה באה לשם הצלת הפרסטיז'ה בלבד של המעבידים מחרפת "הכניעה ללא תנאי", יותר מאשר מבחינה ממשית, הרי כל פועל חייב לשאול את עצמו: הייתכן שהוועד הפועל של ההסתדרות יהיה צד נייטרלי בשביתה, שנמשכה 5 חודשים וחצי ושנתמכה ע"י ההסתדרות? הייתכן, כי אחד ממנהיגי ההסתדרות יוצע כמתווך אובייקטיבי דווקא ע"י המעבידים, בו בזמן שהוא נציגם של הפועלים?...

ניצחון פועלי "תרזה" הוא ניצחון מעמד הפועלים בארץ במלחמתם על חוזה-עבודה ותנאי-עבודה הוגנים, ומפלה להתאחדות בעלי התעשייה, המנסה להגן על עמדותיה הספסריות.

ניצחון פועלי "תרזה" הוא ניצחון מעמד הפועלים במלחמתו נגד החוקים האנטי-פועליים ונגד התערבותה הריאקציונית של הממשלה.

ניצחון פועלי "תרזה" הוא ניצחון השיטה המעמדית של מלחמה מקצועית עקבית על מדיניות "שלום בית" על חשבון הפועלים, אשר נוקטת בה הנהגת מפא"י. זהו ניצחון חופש השביתה על שיגרת הבוררות. זה ניצחון של מעמד הפועלים בארץ וניצחון ההסתדרות. את הניצחון החשוב הזה השיג מעמד הפועלים הודות לאחדות הפועלית של השובתים, הודות לסולידריות המעמדית של פועלי ראשון-לציון, והודות להנהגה המעמדית של השביתה.

שביתות משותפות של פועלים יהודים וערבים

ההיאבקות נמשכת (השביתה המשותפת במחנה התערוכה)¹

בשלב זה של מעבר המשק לתנאי שלום, גוברים הניגודים בין מעמד הפועלים מצד אחד, ובין הבורגנות הגדולה, המונופוליסטים והממשלה הקולוניאלית, מצד שני. במאבק זה מתגבשת ההכרה המעמדית ומתחילה להתפתח ההבנה בדבר האינטרסים המשותפים של עמלי שני העמים בארץ. זה מתבטא בהתחלות של שיתוף פעולה נגד השיטות של שיעבוד פועלים מצד השלטון הקולוניאלי והבורגנות המקומית הגדולה. שביתת פועלי הממשלה במחנה התערוכה בתל-אביב היא הביטוי המובהק ביותר לתהליך הנ"ל. פועלי התערוכה לוחמים על זכותם העקרונית והאלמנטרית ביותר – להכרה בארגונם ובוועדיהם.

החלטת ההנהלה הצבאית לבטל את הזכות הזאת של פועלי הקמפים היא הביטוי הברוטאלי והגס ביותר של השיטה הקולוניאלית. המאבק נגד החלטה זאת הוא מאבק למען דמוקרטיה אלמנטרית ונגד השיטות של שלילת הזכויות האלמנטריות של הפועלים, אשר בהן נקטו המשטרים הפאשיסטיים. החוק הזה עומד בסתירה לאועל רק להחלטת הקונגרס של האגודות המקצועיות בלונדון ולמצע הבחירות של ממשלת הלייבור: הוא עומד בסתירה גמורה גם לכל הנהוג והקיים בארצנו ביחסי עבודה בין פועלים ומעבידים. להיכנע למצב זה פירושו – להשאיר פתח להתקפת הריאקציה על הפועלים בענפי-משק אחרים. להיכנע למצב זה – פירוש הדבר לעזור לחוגי השלטון הצבאי לחתור תחת הדמוקרטיה האלמנטרית.

ועל כן, מלחמת פועלי הממשלה בתל-אביב אינה רק מלחמתם בלבד. היא חלק מן המאבק בשיטה הקולוניאלית, היא חוליה בשרשרת של המערכה הדמוקרטית בעולם, והיא משמשת מפנה חשוב במערכה הזאת בארצנו. מהכשלות הקשה של שביתת הקמפים במאי 1943 למדו הפועלים לקח.

מה גרם לכשלות שביתות הקמפים בשנת 1943? הסיבה העיקרית – הצלחת הממשלה והריאקציה להכניס פירוד בין הפועלים היהודים והערבים. ובעיקר – "ניצחון" הדעות הקדומות בתוך ההסתדרות והאגודות המקצועיות הערביות, שסירבו להכיר אחת בשנייה ולשתף פעולה. הסיבה לכשלות שביתת הקמפים הייתה – פילוג שחל בין הפועלים היהודים והערבים. קשה היה הפילוג וקשה הייתה המפלה, וקשה היה לפועלי הקמפים להתעורר למאבק חדש.

והנה, דברים רבים נשתנו בשנתיים וחצי האחרונות. הרוחות החדשות המנשבות מאירופה, הניצחון על הפאשיזם, קידום אחוות העמים בעולם, גיבוש כוחות המעמד בארץ בתהליך התיעוש ובגלל השביתות – כל אלה יצרו מציאות חדשה. בתוך ההסתדרות מתפתח תהליך התפכחות ממושגים קדומים. באגודות המקצועיות הערביות חל פילוג והתגברה השפעת הכוחות המתקדמים. נשק השנאה הלאומית נכשל הפעם לאור עמידתם המלוכדת של פועלי התערוכה.

שיתוף פעולה, על רקע של מאבק משותף נגד המעביד הקשה, יצר את היסודות המוצקים לשיתוף פעולה בין האגודות המקצועיות של ההסתדרויות – הערבית והיהודית. בכרוז הוועד הפועל קוראים אנו:

”1,300 פועלים יהודים וערבים מאוחדים על הסתדרויותיהם במלחמה, תוך אמונה, שהם החלוץ העובר לפני כל המחנות“.

”דבר“ מוסר על ההפגנה המשותפת, על הקריאות הנלהבות – ”יחי שיתוף הפעולה בין הפועלים היהודים והערבים!“, ו”תחי ההסתדרות הערבית וההסתדרות היהודית!“, וכל פועל מבין, שזו דבר־מה בארץ.

הנשק ה”סודי“ של הממשלה הקולוניאלית הוא ”הפרד ומשול“. הנשק הזה הצליח תמיד הודות לעזרה הנאמנה של הריאקציה המקומית. בנשק זה, מקווים עדיין אנשי השלטון הצבאי להכניע את הפועלים, והם מתאמצים לעשות זאת כמיטב יכולתם. פועלי התערוכה לא הוציאו מן היד את נשקם היעיל והבטוח – את אחדותם הפועלית.

הבנה עמוקה ואחדות בין פועלי שני העמים והסתדרויותיהם;

התייעצות מתמדת וקשר הדוק בין חברי ועד המקום של הפועלים היהודים והערבים;

הופעה אחידה ומלוכדת של נציגי שתי ההסתדרויות והעובדים היהודים והערבים;

פועלי כל הארץ – לימין השובתים!

הכל למען הניצחון המעמדי והדמוקרטי הגדול, למען ביטול החוק הריאקציוני על איסור ועדים ופיטורים שרירותיים!

מלחמת פועלי התערוכה היא מלחמת מעמד הפועלים בארץ בעד אחוות עמים ואחדות המעמד בארץ נגד שיטות השיעבוד של המשטר הקולוניאלי.

פועלי התערוכה ניצחו, כי הכריחו את ההנהלה הצבאית לסגת ולבטל את הפקודה הריאקציונית בדבר אי־הכרה בזכות הפועלים להתארגן ולבחור ועד. ואם אמנם הכרה בוועד זה באה ב”קישוט“ השם ובצמצום זכויותיו, הרי עצם ההכרה בנציגות נבחרת של פועלי המחנות – יש בה ניצחון מעמדי רב־ערך.

פועלי התערוכה ניצחו, כי הצליחו לסיים את השביתה בהפגנה משותפת של הפועלים היהודים והערבים, והם נכנסו לעבודה מלוכדים ומאוחדים, ובאחדותם הפועלית הזאת התגברו על ה”הפרד ומשול“ האימפריאליסטי.

ואם אמנם לא כל המפוטרים הוחזרו לעבודה, הרי במאבק על הדרישה המעמדית הכללית – הכרה בזכות הארגון – הושג ניצחון מכריע.

פועלי הקמפים חייבים להמשיך במלחמתם. ההישג בתערוכה הוא ניצחון בסיבוב הראשון. על-ידי בחירת ועדים ודרישה מאת השלטונות הצבאיים להכיר בהם, מחד גיסא, ועל-ידי ארגון פטיציה אל הממשלה מצד כל פועלי הקמפים, היהודים והערבים, הכוללת דרישה לחוקת עבודה מתקדמת בשביל פועלי המחנות, מאידך גיסא, יש להמשיך בפעולה. יש לקיים התייעצות מתמדת וקשר הדוק בין חברי ועדי הפועלים היהודים והערבים ולשמור על הופעה משותפת של נציגי ועדי הפועלים וההסתדרויות של היהודים והערבים כלפי השלטונות – הופעה, שתסייע לאחווה העמים ולאחדות המעמד בארץ, ותשמש נשק יעיל ביותר נגד השעבוד של המשטר הקולוניאלי.

ועדת החקירה וועדת השביתה²

”כדי להבין את עומק הניגוד בין היהודים והערבים, יש ללמוד את התנ”ך ואת הקוראן” – את הרעיון העמוק הזה שמענו מפיו הנכבד של מיניסטר בוין חודשים מיספר לפני השביתה המשותפת הגדולה של הפועלים היהודים והערבים.³ “במשך 28 שנים עשינו כמיטב יכולתנו, כדי לקרב את היהודים והערבים, אך הדבר אינו בריבצו!” – הכריז אותו מיניסטר בריטי שבועות אחדים לפני השביתה היהודית-ערבית הגדולה נגד הממשלה האימפריאליסטית. על-ידי ניצול מחירי, קירבו הבווינים של היום ואתמול רבבות יהודים וערבים. והנה, כנראה בגלל בורות בהלכות התנ”ך והקוראן, הכריזו רבבות עובדים, ערבים ויהודים: “תחי אחדותם של הפועלים הערבים והיהודים מרבית עמון עד קנטרה!” ברוח זו דיברו באסיפותיהם פועלי הנמל והרכבת, עובדי הדואר ופקידי הממשלה. בוועידת ההסתדרות האחרונה, הצהיר פרומקין חגיגית, כי “תעלה לפנינו בתקופה הקרובה ככל חומרתה מצוות הכיבוש הכלכלי”. הקולגים הערבים של בן-גוריון מהאקדמיה של בוין, הצליחו להכריז על חרם נגד “הסבון הציוני”. ומעניין, כי השביתה המשותפת באה בניגוד ל”מצוות הכיבוש” ובניגוד לרוח החרם הערבי. והנה, ביקרה בארצנו ועדת החקירה. היא חקרה כיצד להמשיך במעשי השלום של צ’מברלין ובוין. ואומנם, היא הסיקה מסקנות מרחיקות לכת. על-ידי ניסיון “חדיש”, החליטה היא לגייס את הערבים נגד היהודים בגלל הכרזה אנגלית-אמריקאית על 100 אלף סרטיפיקטים, אשר יוענקו, אם זה יהיה אפשרי ומתי שיהיה אפשרי, ואם ישרור שלום בארץ, ואם האצ”ל יחזיר למשטרה את הנשק שנשדד בדרכים “פירטיות”, ואם חאלדי וחוסייני לא יפרו את השלום, ואם האמריקאים ירצו לשלוח יחד עם כל פליט חייל אמריקאי, כדי לעזור לאנגלים לשמור עליו ועל השלום בארץ גם יחד, ועוד כהנה וכהנה. ומאידך גיסא, גם חקרה הוועדה, באיזו מידה מוכנים היהודים להכריז מלחמה על הערבים,

2 “קול העם”, 23.5.1946.

3 ר’ כרוז משותף של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית ושל הליגה לשחרור לאומי בנספחים.

אשר מסכנים את השלום על-ידי התנגדותם ל-100 אלף הסרטיפיקטים, שהאנגלים מבטיחים ליהודים ואינם נותנים.

והנה, "הוכיחה" הוועדה, שהסיכסוך היהודי-ערבי הוא כה עמוק, עד שהוא עלול לסכן את שלום העולם. ועל כן תובע אטלי להביא ארצה "משטרה" אמריקאית-בריטית בינלאומית, כי אין לדרוש מאנגליה, שרק היא בלבד תעמוד על משמר השלום במזרח. אך הוועדה חקרה, והעובדים – בשלהם.

הם הכריזו שביתתה והפגינו בחיפה ובירושלים ובידיהם שלטים בערבית ובעברית וגם באנגלית, כדי לגרום הנאה ל"עושי השלום הבינלאומיים", ועל השלטים חרתו הם באותיות גדולות: "מלוכדים ומאוחדים ננצח".

נושאי השלטים על דבר אחדות פועלית יהודית-ערבית הכריזו עוצר על השירותים והתחבורה של הממשלה.

וכאשר ה"אנטי-אמפריאליזם" של הטוריסטים שימש הוכחה לסכנה הנשקפת לשלום וגרם להגברת ריכוזי רבבות חיילים בארץ, כמובן, נגד... קבוצת שטרן, באו המוני העובדים, נתמכים בידי אהדת הציבוריות היהודית והערבית, והכריחו את הממשלה לסגת ולהגשים את דרישותיהם, למרות ריכוזי הצבא.

כן, יש אומרים, כי השביתה הגדולה השפיעה במקצת על הדין-וחשבון של הוועדה. הנה, הופיע באסיפת פועלי הרכבת נער בן 12 כנציג פועלי הטבק ובירך את השובתים. הנער לא עסק בענייני ועדת-החקירה. הוא סיפר רק, כי שכרו – 12 גרוש בעד 12 שעות של יום עבודה. הוא עובד במפעל הבינלאומי (בריטי-ערבי) 6 שנים. אין לו זמן ללמוד קרוא וכתוב, למרות שבנו של קרמאן אפנדי לומד בלונדון. ולבסוף שאל הנער:

"אומרים, שהננו מקימים את ההון הלאומי שלנו. ואני שואל: או שההון אינו לאומי, או אני אינני ערבי!..."

נער בטלן במקצת אומר, כי רוצה הוא ללמוד ולא לעבוד. וכאשר מציעים לו שיעורי ערב חינם אין כסף, עונה הוא: "לאחר 12 שעות עבודה בבית חרושת, אפשר עוד לשבת על ספסל הלימודים?"

כן, כאלה, הם נערים רבים. אולי רצה האדון קרוסמן הנכבד לקנות פעם את "פלסטיין פוסט". ואולי פגש הוא פעם בילד יהודי פעוט מוכר עיתונים, אשר לא ידע לספור את העודף, כי הוא רק בן חמש, ובפשוטו את ידו אמר לג'נטלמן:

"אדון, קח כסף!"

ועל כן, החליטה הוועדה שיש להקים קסרקטינים, כדי לשמור על נערים שאינם רוצים ללמוד...

ועוד דבר "פעוט ערך": משלחת שנבחרה על-ידי הפגנת היחפים והרעבים דרשה ממושל מחוז חיפה חוקת עבודה.

מאין להם ל"פראים" הללו מילים מסוג זה? כנראה, שאיזה "סוכן מוסקבה" הסתתר בשורותיהם. ועל כן לא התחשבה הוועדה בדרישה זו, כי אין זו אלא "הסתה סובייטית". חוקי חירום מועילים יותר לשלום הבוויני... וגם "אחינו בני ישראל" הבינו זאת, אם כי פירשו

את הדבר אחרת במקצת: "השביתה היא מעשי ידי הליגה הערבית" – כתב עיתון צהריים בחיפה, ו"פילסטין" לא טמן ידו בצלחת והזדרז להוכיח, ש"השביתה היא חלק של מדיניות הסוכנות".

אך הפועלים "לא הבינו". הם איימו בבויקוט על העיתונות "הלאומית" הזאת, וכאשר אמרו להם, שהשביתה היא "פוליטית", ענה פועל רכבת בקול רם מעל בניין האגודה המקצועית בחיפה: "כן, מלחמתנו היא גם פוליטית במידה שהיא חלק של מלחמת יהודים וערבים נגד האימפריאליזם!"

כנראה, גם כן "סוכן מוסקבה".

ובינתיים הפועלים בשלהם. שביתת העובדים היהודים והערבים בסוקוני-ואקום נמשכה גם בימי ה"שבתון" והסתיימה רק לאחר שהדרישות הושגו. פועלי הקמפים, הנאפ"י ובתי הזיקוק עומדים להמשיך במעשה השביתה נגד שלטון ה"נאמנות הבריטית-אמריקאית" של חברת "של", סטאנדרד אויל, א.ס.איי. והמיפקדה הבריטית.

כנראה, מתייחס חלק ניכר ממעמד הפועלים בארץ ברצינות קטנה מדי להוכחות הוועדה. הוא אינו מכיר את הקוראן ואת התנ"ך. אך הוא הכיר מקרוב את "מדיניות השלום" של בוין וטרומן.

ניסיון שביתת עובדי הממשלה הוא נכס למעמד הפועלים בארץ. ומהמסקנות האלה לא יזיזו אותו, לא בעזרת הקוראן, התנ"ך ואף לא במדיניות ההסכמה למשמר הכבוד של מאות אלפים חיילים אנגלוסקסיים על-יד המקומות הקדושים לנצרות, הנמצאים בהודו ובמצרים, בין הנפט העירקי והכותנה המצרית ו... בדרום באקו.

פרק חמישי

עובדים בעיריות ובהסתדרות

לקח שביתת עובדי עיריית תל-אביב

שביתת עובדי העירייה נסתיימה לאחר 17 יום של עמידה מלוכדת של 2,500 עובדי העירייה מכל הסוגים. מסקנות המערכה הזאת חשובות לא רק לעובדי העירייה, אלא לכל תושבי הארץ, ולמעמד הפועלים בראש וראשונה.

כידוע, מצבם של עובדי העירייה והממשלה הוא גרוע על פי רוב ממצבם של הפועלים והעובדים אצל המעבידים הפרטיים. מדיניות הממשלה הקולוניאלית היא מדיניות של ניצול מוגבר של הפועלים והפקידים הנמוכים. הממשלה מקצצת בתקציבים לשירותים העממיים, היא מחפה ב"גבה הרחב" על המדיניות האנטי-פועלית של "פרנסי העיר" מהגוש האזרחי. הממשלה מבטלת למעשה כל ניצן אוטונומיה של העיריות, היא מבקרת כל גרוש בתקציבן, היא שמה את ה"ווטו" שלה בכל מקרה, כשעובדי השירותים המקומיים דורשים תוספת שכר והטבת תנאים. והם, אנשי "הגוש האזרחי" ה"מסכנים", אשר רצונם כה "לוהט" להוסיף על שכר עובדיהם, נאלצים, נעביך, להיכנע. שביתת עובדי העירייה משמשת לכל בר-דעת הוכחה ברורה ביותר לקשר ההדוק בין הבורגנות מ"הגוש האזרחי" לבין הממשלה הקולוניאלית. לא במקרה הציע ראש העיר הממונה, רוקח, לשובתי העירייה בורות ממשלתית. על כן ברור, שבשביתת פועלי העירייה היו אלמנטים של התנגשות בין ציבור הפועלים והעובדים ובין הממשלה הקולוניאלית ובת בריתה – הבורגנות, המאוגדת ב"גוש האזרחי".

בנסיונו לבלבל את המוחות, ניסה ה"גוש" להציג את השביתה כ"משחק פוליטי של מפלגות". התנגשות השובתים עם הממשלה והבורגנות ועבירה על חוק האוסר שביתות במוסד עירוני – הן מאבק מעמדי ואנטי-אימפריאליסטי, ועל כן יש להן משמעות פוליטית, כשם שהחזית האנטי-פועלית והאנטי-עממית של "הגוש" והממשלה מהווים גורם של מדיניות ריאקציונית. לכל פועל בעל הכרה ברור הקשר בין המאבק ללחם לבין המאבק למדיניות דמוקרטית. אחדותם של פועלים ועובדים בעלי השתייכות מפלגתית שונה והשקפות מנוגדות מוכיחה, שלא "משחק מפלגות", אלא חזית מאוחדת נגד הממשלה והבורגנות הוגשמה למעשה ע"י עובדי העירייה.

שביתת עובדי העירייה הצטיינה בתכונה מיוחדת. השביתה לא הפסיקה את הכנסות העירייה או של האבות החורגים של העיר מ"הגוש האזרחי". אך היא גרמה סבל רב לתושבים.

כל שעה של שביתה סיכנה יותר את בריאות ההמונים. אמהות עובדות הפסידו ימי עבודה, משום שנסגרו הגנים ומעונות הילדים. התלמידים הושבתו מלימודיהם. תושבי תל-אביב חייבים לזכור את אדישותם של הפרנסים מ"הגוש האזרחי" לסבלם. נזכור את הספרות בסבלנו, כשניסו הפרנסים הללו לנצלו נגד השובתים. נזכור שרק הודות לשביתה ורק אחרי 17 ימי שביתה, נאלצו "פרנסי העיר" ובעל-בריתם האימפריאליסטי לסגת ולמלא את דרישות השובתים.

יש להעריך את עמידתה של העיתונות ההסתדרותית לימין השובתים ואת הלחץ של "הסיעה הפועלית" בעירייה. אך יחד עם זאת יש להדגיש, שלא נוצלו במידה מספקת אפשרויות הלחץ ההמוני של תושבי העיר, אשר סבלו באופן ישיר מהמשכת השביתה. כדי להמעיט את סבלם ולקצר את ימי השביתה חייבים היו מנהיגי ההסתדרות לארגן אספות מחאה ושביתות סולידריות. מתפקידם היה לארגן הפגנות המוניות נגד המדיניות המתנכרת של ה"גוש" והמשלה.

היעדר מלחמה המונית, נתן אפשרות ל"גוש" להאריך את השביתה עד ל- 17 יום. זאת אומרים אנו לא לשם ביקורת בלבד, אלא כלקח לימים הבאים.

זאת ועוד: המשא-ומתן, שנמשך כשנה לפני השביתה, נמשך גם במצב החמור של השבתת כל השירותים החיוניים, לפי המסורת הפשרנית. הדרישות שהוצגו והושגו היו מינימליות ביותר, והשגתם מקילה על מצוקת העובדים אך במעט. מצבם לא השתפר שיפור רציני. בעזרת עמידתם המאוחדת והאיננה של שובתי העירייה, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשביתה, אפשר היה להשיג הישגים גדולים יותר. וכאן עמדה למכשול מדיניות הכניעה של המנהיגים מאנשי מפא"י בהסתדרות.

ההישג העיקרי של שביתת עובדי העירייה הוא בניתוק מהמסורת הפשרנית וביצירת מסורת מעמדית לוחמת של עובדי העירייה. עובדי העירייה חדלו מדרך הכניעה המעמדית ויצאו למלחמה בממשלה ובגוש האזרחי לשיפור שכרם ותנאי עבודתם. הם השיגו את הנכס היקר ביותר – נכס האחדות הכוללת. הקרב הראשון נסתיים בניצחון, אך מלחמת עובדי העירייה לקיום הוגן לא נסתיימה. למודי ניסיון, ימשיכו עובדי העירייה את מלחמתם הצודקת. המוני התושבים ידעו לתמוך במלחמתם של אלה, המשרתים את ענייניהם החיוניים ביותר – לא רק על ידי הבלגה על סבלם בעת השביתה, אלא על ידי השתתפות פעילה במערכה מול הממשלה הקולוניאלית והבורגנות.

"מרד" האחיות²

15-20 לירות – זהו שכרן של רוב האחיות בקופת חולים של ההסתדרות. אחת הסיבות לשכר הנמוך הוא חוסר דירוג מקצועי. אותן האחיות, אשר בעבודתן המסורה והמפרכת עוזרות לאלפי פועלים ומשפחותיהם לשמור על בריאותם – הן עצמן נתונות לרעב ומחסור.

לא פעם פנו האחיות למוסדות ההסתדרות בתביעה לבדוק את מצבן ולהעלות את שכרן בהתאם לדירוג מקצועי. אבל אנשי המוסדות אינם נחפזים, כידוע, במשא ומתן. והנה פקעה סבלנות האחיות. אותן האחיות, אשר עצם קבלתן לעבודה זו וקשריהן הכלכליים עם מוסדות ההסתדרות מעמידים אותן, ברובן המכריע, לכאורה במצב של "נאמני" הנהגת ההסתדרות ולסמל של לויאליות לפי רוחם של מנהיגי ההסתדרות – הן הכריזו את השביתה נגד המוסדות.

וכאן, נזדרזו המוסדות והתאזרו לפעולה. השובתות נתבעו למשפט ההסתדרות במהירות הבזק, מייד עם פרוץ השביתה. אך את מי הושיב בית הדין על ספסל הנאשמים? את מי האשימו פנחס לוביאניקר וגולדה מאירסון – אנשי מפא"י, וברל רפטור ואלכסנדר מאנשי האופוזיציה?

לא את המשביתים, אלא את השובתים.

מדוע לא הושיבו על ספסל הנאשמים את המעביד, את המנגנון ההסתדרותי הנחשל, אשר לא מילא את חובתו האלמנטרית כלפי ההסתדרות כולה וכלפי כל מעמד הפועלים בארץ – לספק מייד את הדרישות הצודקות של האחיות?

ב"דבר" (19.10.1945), קוראים אנו, שהשביתה פרצה, אף כי הגיעו להסכם על כל הדרישות. כנראה, התעקשו הבחורות לשבות, ויהי מה! העמדת פני תם מסוג זה רגילים אנו לראות במשאומתן עם מעבידים על שביתה, שפרצה במפעלם "ללא כל סיבה" – "ירושלמי", "יהלומים", "תרזה" ועוד – בתקופות שונות, ובמקרים רבים גם מעל דפי העיתונים האזרחיים – "הבוקר", "הארץ" וכו' – וכנראה גם "דבר" "למד משהו". בפסק הדין קובע הסעיף השני:

"השביתה הנדונה היא עבירה לפי סעיף 2 של תקנון משפט החברים. משפט ההסתדרות רואה בה הפרת משמעת הסתדרותית ופגיעה בזדון בהסתדרות ומוסדותיה, והעונש הראוי לעבירה זו הוא – הוצאה מההסתדרות ומכל מוסדותיה".

כן, מסכימים אנו, כי השביתה הזאת גרמה נזק רב לפרסטיז'ה של הנהגת ההסתדרות, אשר ירדה מאוד בעיני כל חברה. המנגנון ההסתדרותי הראה את עצמו מן הצד השחור ביותר, כמעביד המנצל פועלים בתנאים ובשכר נמוכים ביותר. ברור, כי כל זה נותן את הטענה בפי המעבידים בכל מקרה של סכסוך עם פועליהם ובמשאומתן עם שליחי ההסתדרות: "קודם תהיו אתם עצמכם בסדר!". והרי בכינוס האחרון של המעבידים לא מעט דובר על כך.

יתר־על־כן. משפט ההסתדרות, המוציא את החברות השוכחות מן "ההסתדרות ומכל מוסדותיה", מוציא אותן גם מן העבודה, כי הרי ברור, שרק לחברי ההסתדרות יש אפשרות לעבוד במוסד הסתדרותי, לרבות "קופת חולים". מעטים מאוד הם המעבידים, אשר יעזו להשתמש באיום כזה בזמן שביתה. מעתה יידעו היטב המעבידים להשתמש באיום זה בזמן שביתה.

לשיא הצנינות מגיע פסק הדין בסעיפים 5-6:

"5. ביחס לאחיות, שתיענינה לדרישת משפט ההסתדרות ותחזרנה לעבודה לא יאוחר מאשר עד שעה 11 לפני הצהרים ביום 21.10.1945, יתחשב בית הדין בעובדה זו בשעת הוצאת פסק הדין הסופי.

"6. ביחס לאלו האחיות, שהופיעו כאן ולא תיענינה לדרישה של משפט ההסתדרות, יקבל פסק־הדין של הוצאה מההסתדרות ומכל מוסדותיה תוקף אוטומטי בשעה 11 ביום א', 20.10.1945."

על־כן, רגע אחרי שעה 11 ביום א' מפורטות השוכחות מעבודתן, והעניין נגמר; אם כלשון ה"זהב" של מפא"י נקרא נוסח זה בשם "פסק־דין", הרי בעינינו אנו אין זה אלא איום ואולטימטום.

ב"כ האחיות הודיע לחברים ח. קרונגולד, אלכסנדר ור. שרייבמן (השופטים), שהן אינן מוכנות להסביר עתה את עמדתן, אלא עם גמר השביתה, כי רואות הן במשפט אמצעי לחץ. לא, לא את האחיות הרעבות יש להושיב על ספסל הנאשמים.

על ספסל הנאשמים יש להושיב את הנהגת ההסתדרות בעד "פגיעה בזדון בהסתדרות ובמוסדותיה"; וכ"עונש הראוי" יש להוציא מההסתדרות את השיטה הנפסדת של מנהיגי ההסתדרות להטיל את כל כובד הביטוח הסוציאלי על שכמ הפועלים. בהרבה ארצות קפיטליסטיות מחזיר מעמד הקפיטליסטים לפועלים חלק מן "הערך העודף", או יותר פשוט, מרווחיו, הבאים מניצול הזולת, בצנורות הממשלה, ע"י ביטוח סוציאלי, קופת חולים, חינוך עממי וכו'.

הממשלה בארץ אינה מטילה מסים גבוהים על הרכושנים. מנהיגי ההסתדרות מבקשים שלום־בית עם המעבידים, ואינם דורשים מהממשלה להטיל על עצמה את התפקידים השייכים לה, אינם דורשים תקציב פרוגרסיבי ולא שיטת מסים פרוגרסיבית. הפועל חייב לתת משכרו, כדי להחזיק את כל אותם המוסדות, אשר הכרח הוא, כי יהיו ממשלתיים. אנשי "בילטמור" בהסתדרות רואים את הדרך להגשמת ה"עצמאות היהודית" ב"הסתמכות על כוחות עצמנו", כלומר, בהטלת תפקידים "ממלכתיים" על שכמ הפועל עד לבלתי־נשוא. מכאן – המסים הגבוהים בהסתדרות. מכאן – מפגרים פועלים רבים בתשלום מסיהם, ורבים נמצאים מחוץ למסגרת ההסתדרות. ומכאן – הרעבת אחיות, המקבלות שכר אפסי, והוצאתן מן ההסתדרות, כשהן מגיעות לשביתה.

על כן אנו אומרים: במקום המשפט ופסק־הדין המביש של האחיות, קצת ביקורת עצמית ובדק הבית, חברים גולדה מאירסון, אלכסנדר ורפטור!

במקום עמידה כה "הירואית" על משמר ה"משמעת" ההסתדרותית, מוטב לעמוד על משמר כבוד ההסתדרות כלפי חוץ וכלפי פנים. במקום הוצאת עובדות שובתות מן ההסתדרות – מוטב לספק את דרישותיהן ולהעמיד למשפט את האחראים לסחיבת המשא־ומתן עם האחיות. והעיקר, במקום האשמות על 'חתירה בזדון' – גיוס כוחות המעמד למלחמה תקיפה בממשלה ובבורגנות, לתקציב ממשלתי מוגדל לקופת חולים, לבתי חולים, לחינוך ועוד, להטלת מסים גבוהים על רכוש ורווחי הרכושנים, ובעד תקציב פרוגרסיבי של הממשלה.

פרק שישי

בוויכוח עם הנהגת ההסתדרות

תפקידי התנועה המקצועית במלחמה¹

א.

ההכרה בגורליות הקרבות בברית-המועצות לגבי העולם כולו גרמה לכך, שתנועת הסולידריות הבינלאומית עם מלחמת הצבא האדום עולה על זו של שנות האינטרבנציה 1918-1920. כל זה חייב את המנהיגים של האגודות המקצועיות הבריטיות, העומדים תחת הלחץ הכביר של ההמונים, לקבל את הצעות האחדות של האגודות המקצועיות הסובייטיות. הוקם ועד האיגודים המקצועיים האנגלו-סובייטי.

תפקידי הוועד הם: א) לגייס את מעמד הפועלים למלחמה בפאשיזם; ב) להילחם בסבוטז'ה של חלקי הבורגנות הריאקציוניים בשטח הייצור, תוך מאבק למאמץ מלחמה יעיל; ג) להילחם לניצחון מהיר ע"י הפעלת כל הכוחות של הצבא והעורף להתקפה על הפאשיזם, ע"י פתיחה מיידיית של חזית שנייה במערב-אירופה; ד) לשמור בקפדנות על ביצוע ההתחייבויות ההדדיות של החוזה האנגלו-סובייטי ע"י הממשלות; ה) להכשיר את כוחו של מעמד הפועלים הבינלאומי לקביעת תנאי השלום ובניית העולם אחרי הניצחון.

ברור שכל זה מחייב מאבק מתמיד לאחדות-יתר של האגודות המקצועיות בכל העולם האנטי-פאשיסטי, תוך צירוף האגודות המקצועיות של אמריקה הצפונית והדרומית, הדומיניונים הבריטיים, הקולוניות ועמי אירופה המשוועבדת, לוועד האיגודים האנגלו-סובייטי. בקונגרס ה-75 של האיגודים המקצועיים הבריטיים, אמר הח' נ. שברניק:

"הוועד של האיגודים המקצועיים האנגליים והסובייטיים צריך לפתח פעילות רבה, כדי לצרף אליו את האיגודים של אמריקה הצפונית והדרומית ואת האיגודים המקצועיים של כל אותן הארצות, אשר עמיהן לוחמים לצד הקואליציה האנטי-פאשיסטית. מנהיגי האגודות המקצועיות של ארצות רבות מעמידים לפנינו את שאלת הרחבת הוועד האנגלו-סובייטי והצטרפותם אליו. את הרחבת הוועד הם רואים כהכרחית לא רק למען השגת הניצחון המהיר על הפאשיזם, אלא באותה המידה גם לשם השיתוף הפעיל של האיגודים המקצועיים בפתרון הבעיות שלאחר המלחמה" ("פרבדה", 11.9.1943).

מה מפריע לאחדות הפעולה המאורגנת של התנועות המקצועיות בעולם הדמוקרטי? חלק מהמנהיגים הריאקציוניים המובהקים של האגודות האמריקאיות כגון לואיס, יול, הוצ'סון ואחרים, ממשיכים את המסורת הפלגנית האפורטוניסטית של מנהיגי הסוציאל-דמוקרטיה, את המסורת מהתקופה שלפני המלחמה האנטי-פאשיסטית, אשר האנושות שילמה מחיר יקר כל כך בעדה. מנהיגים אלה מעזים עדיין להופיע בעמדות אנטי-סובייטיות מובהקות: "המשטר הסובייטי האנטי-דמוקרטי ותלותם של האיגודים הבלתי-דמוקרטיים במשטר הסובייטי האנטי-דמוקרטי מפריעים לאחדות" – אומרים הם. אולם כל פועל בעל הכרה מבין, שדווקא הדמוקרטיה הסובייטית, שהיא הדמוקרטיה האמיתית, מהווה את מקור הכוח העצום של הצבא האדום, אשר הודות לו יכולים עדיין אדונים כגון יול, נגלר ושותפיהם להתווכח על צורות של דמוקרטיה עם חיסולו של הקפיטליזם המדכא, האגודות המקצועיות הסובייטיות הן לא רק האגודות החופשיות בעולם, אלא הן בעלות השלטון האמיתי בברית-המועצות, ארץ הפרולטריון. כנראה, קשה הבנת הדבר לאותם המיניסטרס הסוציאל-דמוקרטים בממשלות הבורגניות, הרואים בוויכוחיהם עם השליטים הבורגניים את אידיאל החופש והדמוקרטיה. המשטר הפנימי באגודות הסובייטיות מבוסס על בחירות חשאיות וביקורת קפדנית מצד הבוחרים על המזכירים הנבחרים.

"פועלי ברית-המועצות מרוצים מהסדרים באגודותיהם המקצועיות וחושבים, כי הן טובות יותר מאשר האגודות של יול או הוצ'סון" – אומר העיתון "המלחמה ומעמד הפועלים" (מס' 2, ע' 17). העיתון מעמיד את השאלה, אשר שואלים פועלי ברית-המועצות: "כשביקורת כזאת ביחס לאגודות הסובייטיות מביא גבלס, אין מתפללים על כך פועלי ברית-המועצות; זה אומר שונא, המעוניין להטעות את דעת הקהל העולמית. אך אם בהכרזות מסוג זה מופיעים מנהיגים של אגודות מקצועיות אמריקאיות, שואלים פועלי ברית-המועצות את עצמם: נגד מי לוחמים המנהיגים הללו? נגד אויב האנושות היטלר או נגד ברית-המועצות?"

ב.

הרוב המכריע של פועלי אמריקה, וגם חלק מהמנהיגים הפרוגרסיביים, דורשים את הצטרפותם המלאה של פועלי אמריקה לוועד האנגלו-סובייטי. מנהיג ס.איי.או. (ארגון האגודות המקצועיות באמריקה, הגדול ביותר אחרי א.פ.ל.), מורי, הביע את דעת אגודת פועלי המתכת, פועלי תעשיית המכוניות והאגודה הבלתי-תלויה של עובדי הרכבות, המהווים, יחד עם חלקים גדולים של אגודות אחרות, את רוב פועלי אמריקה, כאשר העמיד את הדרישה להצטרפות פועלי אמריקה לוועד האנגלו-סובייטי ולגינני החלטת מנהיג א.פ.ל. להקים ועד אמריקאי-בריטי, ורק באמצעותו לעמוד בקשרים עם האגודות הסובייטיות. מנהיג קונפדרציית העבודה המקסיקאית טולדאנו דורש בכל תוקף את הצטרפות אירגונו לוועד האנגלו-סובייטי. הולכת וגדלה תנועת האחדות בקרב פועלי אמריקה, הרואים בוועד האמריקאי-בריטי "תחליף" לאחדות והמשכת הפוליטיקה הפלגנית והאנטי-סובייטית של מנהיג א.פ.ל.

אין לפקפק בחשיבותו העצומה של הוועד האנגלו-סובייטי. אך אין הוא ממלא עדיין את תפקידו כראוי. ומי האשם בכך? מנהיגי האגודות המקצועיות הבריטיות. הם נסוגו, אמנם, תחת הלחץ של חברי האגודות, אך הם משתדלים להמשיך במדיניותם הישנה.

בווין, אטלי, מוריסון ומנהיגי האגודות האחרים, חברי הממשלה הבריטית, מצדיקים בגלוי את מדיניות הממשלה בשאלת החזית השנייה ואת מדיניותה בקולוניות. גם הם מעמידים את שאלת החזית השנייה כשאלה אסטרטגית גרידא, בניגוד לכמה מנהיגי הבורגנות, כגון ונדל וילקי או לורד ביברברוק, שקבעו, כי יש די כוחות ואין צורך בהכנות נוספות לפתיחת החזית השנייה. יתר-על-כן, בקונגרס ה-75 של האגודות המקצועיות הבריטיות – בניגוד לדרישתו הנמרצת של החבר שברניק, נציג האגודות הסובייטיות, ובניגוד לעמדתם החיובית של הרוב הגדול של הצירים – השתמש סטרין בתחבולת עורמה, כדי להוריד את שאלת החזית השנייה מסדר היום. סטרין הודיע על פעולות אמפיביות ענקיות, שפתחו בהן עתה בתעלת למנש. חברי הכינוס חשבו, כי החזית השנייה נפתחה, אולם היו אלה רק תמרונים. הדבר גרם להפגנות סוערות של פועלי לונדון בסיסמה: "חזית שנייה מיד!", אך סדרי "הפרלמנטריות הדמוקרטית" לא איפשרו להעלות שוב את שאלת החזית השנייה על סדר היום...

בקונגרס הזה היו הופעות אנטי-סובייטיות מצד ריאקציונרים אמריקאיים, שוב בחסותו של סטרין, כמו, למשל, הופעתו של נגלר, שתבע להפסיק את היחסים עם האגודות הסובייטיות, כי אלו אינן דמוקרטיות ואינן חופשיות, מפני שהן "עומדות תחת ביקורת חזקה של השלטון". לחבר שברניק לא ניתנה האפשרות לענות במקום, והוא הודיע, שיפרסם את תשובתו בעתונות.

בקונגרס הזה, חייב חלק ממנהיגי האגודות הבריטיות את מדיניות ממשלתם בקשר לחזית שנייה, והתקיף את תביעת ברית-המועצות לחזית שנייה מיד. אך עמדות אלה הוכשלו ע"י הרוב המכריע של הצירים.

עלי-ידי תחבולה פרלמנטרית שנייה, הצליח סטרין להוריד מסדר-היום את שאלת "החזרה השחורה" (האוסר על חברי המפלגה הקומוניסטית להיות מיוצגים במועצות האגודות המקצועיות), כי ידע שרוב הצירים ידרשו לבטלו.

ההצעה הסובייטית להרחיב את הוועד האנגלו-סובייטי ולכלול בו את כל האומות הלוחמות נגד הציר, נדחתה על-ידי החלטת-תחליף לכנס ועידה עולמית של פועלים.

ברור, שהעמדות הללו של מנהיגי האגודות הבריטיות מפריעות לביצוע המדיניות של אחדות בינלאומית אנטי-פאשיסטית עקבית של מעמד הפועלים. אך לחץ פועלי אנגליה – הכורים, פועלי המתכת, התובלה ואחרים, המאוחדים באירגון מקצועי אחיד, יחד עם גידול המפלגה הקומוניסטית והרחבת השפעתה, נותנים את הערובה להתפתחות נוחה יותר. מאבק המפלגות הקומוניסטיות והפועלים בעלי ההכרה לאיחוד האגודות המקצועיות באנגליה, באמריקה ובארצות אחרות, אשר בהן הן מפולגות, לאחדות בינלאומית, לניהול עקבי של המלחמה האנטי-פאשיסטית ולהשתתפות בקביעת תנאי השלום – המאבק הזה הוא כיום גורלי למעמד הפועלים ולאנושות כולה.

אף מעמד הפועלים בארץ מעוניין בהגשמה מהירה של סיסמת נ. שברניק בדבר אחדות בינלאומית של האגודות המקצועיות לשם מיגור הפאשיזם וקביעת סדר העולם לאחר הניצחון, אם כי גם נציג ההסתדרות בוועידת האינטרנציונל המקצועי, לפני פרוץ המלחמה האנטי-פאשיסטית, השתתף בפשע, הגורלי כל-כך לגבי עמנו, ויחד עם החלקים הריאקציוניים של

מנהיגות האינטרנציונל הצביע נגד הצטרפות האגודות המקצועיות הסובייטיות לאינטרנציונל המקצועי.

הפועלים היהודים למדו לא מעט מהנסיון המר של זוועות הפאשיזם. אחד הגורמים העיקריים להצלחת הפאשיזם היה פילוגה של התנועה המקצועית העולמית. הפועלים והמוני-העם היהודי למדו להכיר את האמת על ברית-המועצות ועל תפקידה המשחרר. על כן חייבים אנו להעמיד בפני הנהגת ההסתדרות את הדרישה החיונית של ציבור הפועלים – לתמוך בסיסמתו של נ. שברניק ולדרוש את הצטרפותה של ההסתדרות לוועד האגודות האנגלו-סובייטי.

יחד עם זאת, יש להעמיד את שאלת האחדות הפנימית של האיגוד המקצועי בארץ. המטרות הפוליטיות המשותפות של המלחמה נגד הפאשיזם והמלחמה המקצועית היומיומית דורשות הקמת הסתדרות פועלים אחידה. להסתדרות כזאת יבואו גם המוני הפועלים הבלתי-מאורגנים. המלחמה בין אירגוני הפועלים מחלישה את חזית המעמד ומפוררת את כוחותינו במאבק נגד הפאשיזם, הבורגנות והשיטות הריאקציוניות של המנהיגים. במידת האחדות הפנימית של מעמד הפועלים תלוי הדבר, באיזה מחיר של קורבנות ומתי יבוא הניצחון, ומה יבוא אחריו.

התוכן הכלכלי של "בילטמור"²

במועצת ההסתדרות הנ"א, הגיש פרומקין תוכנית כלכלית לביצוע המצע הבילטמורי. תוכנית זו נובעת מהפרספקטיבה, שאחרי הניצחון על הפאשיזם, ימשיך המשטר להיות ללא שינוי. תוכניתו מתבסס על חיזוק שלטון הבורגנות על מעמד הפועלים ושכבות העם הרחבות בעולם ובארץ.

התוכנית דנה על ניצול "תקופת המעבר" ממלחמה לשלום. משמעות תקופת המעבר לפי הכלכלן הציוני פרומקין היא "לארגן את כל המנגנון המשקי – לקיום התפקיד העיקרי המוטל עליו: קליטת עלייה עברית גדולה".

איך מציע פרומקין "לארגן את כל המנגנון המשקי לקיום התפקיד העיקרי"? הנה דבריו: "משק ההדר, שהעסיק לפני המלחמה 10-15 אלפי פועלים עברים, מעסיק עתה רק ערבים. עלינו לדאוג מאוד, שיכולת לא תבוזבז ולא תצא מחוץ למעגל הכלכלה והעבודה העברית".

איך "עלינו לדאוג"? מסביר פרומקין כך: "נחדש במושבה את ימינו כקדם, נדאג למקומו הראוי של העובד העברי בתוכה".

"ימינו כקדם" הם ימי המשמרות, ימי המתיחות הלאומית והתנגשויות הדמים בין פועלים יהודים וערבים, אשר גרמו לשנאה גזענית בין פועלים יהודים וערבים, אשר עזרו במידה רבה לאימפריאליזם לשעבר את הארץ, וסייעו לבורגנות היהודית ולאפנדים להוריד את תנאי העבודה ואת שכר הפועלים.

הפועל היהודי הוכרח על-ידי הפרדסנים ומנהיגי ההסתדרות להתחרות עם הפועל הערבי בעבודה למען "לאפשר" לפרדסנים להגשים את "מצוות" העבודה העברית; פועלי העיר הוכרחו לא להשתכר "יותר מדי", כדי לא למשוך את פועלי המושבה להגירה העירה. ופרומקין מבשר את הבשורה הטובה, שאמנם כבר ניגשו להגשמת התוכנית: "קיבלנו את הסכמת הסוכנות להשתתפותה בהקמת מוסד מרכזי לקבלנות במשק ההדר, לשם שמירה על העבודה העברית בתוכה". ופועלי המושבות, הם כבר הספיקו לקבל את חלקם ב"שמירה על העבודה העברית" על-ידי המוסד הקבלני: מ-80 גרוש ליום עבודה הורד שכרם ל-60 גרוש; מעבודה יומית הם עברו לעבודה קבלנית. והדבר נעשה בחסותו האדיבה של המשרד הקבלני בכל מקום שידו מגעת.

נגד פועלים ותיקים, שניסו להתנגד ל"טיהור" המשק העברי מפועלים ערבים על חשבון השכר והבריאות של הפועל היהודי, השתמש המשרד ב"חלוצי העלייה העברית הגדולה", שהגיעו ארצה מתימן.

אלו הן התוצאות הראשונות בשביל פועלי המושבות מהגשמת התוכנית החדשה-ישנה של כיבוש העבודה. את שיטת המשמרת בכיבוש העבודה מציע פרומקין להעביר גם העירה:

"להחזיר לנמל חיפה את העמדות שנשמטו מידינו בשנות המלחמה"; "יש לחזק את מעמדה הכלכלי של ירושלים העברית. יש לדאוג לטבריה ולצפת".
 "אין לדעת בדיוק את מהלך העניינים בעתיד בתעשייה, על כל פנים, ברור כי יעלו לפניה בתקופה הקרובה בכל חומרתה מצוות הכיבוש הכללי... וכן שמירה מעולה על עקרון העבודה העברית".

וכמובן, שגם כאן נטל "השמירה על העקרון" הוא על כתפי העובדים והמוני היישוב. ואומר פרומקין:

"יש לדאוג... 1. להשיג חומר גלם. 2. לאירגון משוכלל של תהליך הייצור, כלומר שיכלולים טכניים, ציוד טוב, מכונות ומכשירים ופיריון עבודה ראוי. 3. טיפול מרוכז לאומי עברי להגנה על שוקי פנים ולהשגת שוקי-חוץ".

כלומר, לפי פרומקין, "פיריון עבודה ראוי" אינו בא כתוצאה משיכלולים טכניים, אלא כדבר לשם עצמו, "שיש לארגנו" בשיטות של המשרד הקבלני, על-ידי הגדלת התוצרת והורדת השכר. לא לשווא מתפאר פרומקין, ש"המוסדות האשראיים והכלכליים של חברת העובדים הגדילו את הונם והקפ פועילותם ומהווים עתה יחד קונצרן משקי פיננסי". ועל הקונצרן הזה, על "סולל בונה", "משרד קבלני" וכו', אפשר לסמוך באירגון "פיריון עבודה ראוי" של מעמד הפועלים...

וזכרים אנו עוד היטב גם את פתיחת "הטיפול המרוכז הלאומי העברי להגנה על שוקי פנים", את שפיכת הנפט על ירקות ותוצרת חקלאית ערבית; את הכרחת דיירי השכונות המדולדלים ואת נשי הפועלים לרעוב ולשלם כפליים בעד תוצרת עברית של מחלקה מ"הקונצרן של חברת

העובדים" – תנובה; את גירוש הפלאח הערבי מהשוק ה"עברי" ואת דחיפתו לידי מסיתים גזעניים לאומניים. כאשר תוך מלחמה בתוצרת הערבית, השתדלו להחניק כל אפשרות של התפתחות תעשייה, מלאכה ומעמד הפועלים הערבים, הם הגיעו לסגירת השוק הענקי של הארצות הערביות בפני התעשייה היהודית.

על כן, תוכנית "כיבוש העבודה", "תוצרת עברית" וכו' היא למעשה תוכנית להגברת ניצול הפועל היהודי והערבי גם יחד; מונופול לבורגנות העברית ול"קונצרן המשקי פיננסי-לאומי" על "פתיחת השוק הפנימי", תוך סחיטת מחירים גבוהים מהמוני היישוב בעד הפרודוקטים החיוניים ביותר; שיטת התחרות פרוצה הרת משברים, מאורעות דמים ודיכוי המוני היישוב והמוני העם הערבי על-ידי האימפריאליזם, הבורגנות היהודית והאפנדים הערבים. בדאגתו ל"מימון התקומה העברית בארץ" אומר פרומקין:

"לתקופת המעבר יהיו דרושים לנו 20 מיליון לירות הון לאומי... האם קבענו אנחנו את אשר יש לתבוע מהיהדות: מלווה ציוני גדול או מפעל תרומות או שניהם יחד".

אנו יודעים מה זה מלווה ציוני או מפעל של תרומות: "בקונצרן הלאומי" וברוב המפעלים הפרטיים של בעלי התעשייה "הלאומיים", מורידים את המסים משכרו הזעום של הפועל באופן אוטומטי.

מלווה בינלאומי מממשלות אימפריאליסטיות פירושו – חיזוק השפעות ההון המונופוליסטי על המוני הארץ והגברת הדיקטטורה הפיננסית על המוני היישוב, שיצטרכו להחזיר את המילווה בתוספת ריבית.

את התוכנית הזאת מסכם פרומקין בסיסמא: "הרחבה וריכוז". פירוש הסיסמא הזאת להמוני היישוב: הרחבת הניצול, מלחמות והתנגשויות לאומיות, וריכוז ההון והשלטון בידיים "הלאומיות" של "הקונצרן המשקי-פיננסי של חברת העובדים" והממשלה האימפריאליסטית.

כזאת היא ההתכוננות לתקופת המעבר, וכזאת היא תוצאת הניצחון על הפאשיזם לפי תוכניות אנשי-בילטמור.

המלחמה בקומוניסטים – הכנה להתקפה על השכר³

תוך קורבנות אין גבול בחזית ובמאמץ המלחמה בעורף, מתקדמים המוני העמים לקראת הניצחון על הפאשיזם.

הנושא העיקרי בסבל ובמאמץ הוא מעמד הפועלים. בד בבד עם גיוס כל הכוחות להחשת הניצחון, מתגייס מעמד הפועלים, בראש המוני העמים, למלחמה על שלום צודק, למען הקמת חברה דמוקרטית ומשטר, שיבטיח חיי שלום וחופש, ביטחון כלכלי ופוליטי.

בכל הארצות הבורגניות הדמוקרטיות, הועמדה בכל חריפותה הבעייה, כיצד להעביר את המשק המלחמתי לתנאי שלום, כלומר, כיצד לספק עבודה למיליוני פועלים וחיילים, שיחזרו מהחזית הצבאית וממערכת המאמץ המלחמתי.

כיצד מתכוננים מנהיגי ההסתדרות להבטיח את המעבר מתנאי מלחמה לתנאי שלום בארץ? במקום להטיל את עול המעבר על הבורגנות והממשלה; במקום לדרוש את הפעלת 50 מיליון הלירות – רווחי המלחמה של הספרים ובעלי ההון, המונחים בבנקים של הארץ, דורש בן-גוריון מציבור הפועלים "מתיחות חלוצית ונכונות לקורבנות"...

במקום לדרוש הטלת מס רווחי-מלחמה על הבורגנות למטרה זאת, מתנגד ד"ר קצנלסון, בשם מפא"י, להטלת מסים על הבורגנות, תוך תמיכה בשיטה הריאקציונית הממשלתית של מסי-עקיפין, היות שה"בורגנות היא בעיקר יהודית ומסי עקיפין משלמים בעיקר הערבים. בהיותם רוב בארץ".

במקום להילחם על הפחתת מספר השעות של שבוע העבודה, תוך שמירה על השכר – דורש פרומקין "לארגן את פריון העבודה". כלומר, להוזיל עוד יותר את מחיר העבודה ולחזק את שיטת ההוצעה על-ידי פרמיות וקבלנות.

במקום להילחם על שיפור תנאי העבודה ושכרם של הפועלים, מציעים מנהיגי ההסתדרות לחזק את הקונצרן הלאומי "סולל בונה" ואת "המשרד הקבלני", חלוצי הורדת השכר.

האדון נובומייסקי מציע שיטה פאשיסטית של קורפורציה – "שותפות הפועל בדאגה למשק" והרחבת "השיטה הקיבוצית", אשר "השיטה הקפיטליסטית הטהורה אינה יכולה להתחרות בה".

במקום להילחם לחוקת עבודה, לפיקוח על המחירים, לחוזים קולקטיביים, לחופש השביתה, לביטוח ממשלתי למחוסרי עבודה, לתקציב ממשלתי לקופת-חולים וכו' – ממשיכה הנהגת ההסתדרות במשטר של בורות-חובה, אשר בהיותה בורות של רוב נציגי המעבידים ונציג אחד של ההסתדרות, פירושה – כניעת הפועלים ללא תנאי.

הנהגת ההסתדרות ממשיכה בהפעלת חוק איסור שביתות הסתדרותי, שהינו למעשה חמור פי כמה מהממשלתי, האוסר על הפועלים להכריז שביתות ומחרים את רוב השביתות כ"שביתות פראיות".

היא ממשיכה בשיטת "משען" וחילופים בעבודה, כלומר בהטלת נטל חוסר העבודה על שכרו הזעום של הפועל. על-ידי-כך היא מפקירה לחסדי הביורוקרטיה ההסתדרותית את מחוסר העבודה, המקבל סיוע, ומשאירה אותו במצב של "לא לחיות ולא למות".

היא דורשת מהפועלים מסים גבוהים. בהיותה מחוסרת נימוק אחר לאירגון הפועלים בהסתדרות – היא מוציאה את הנימוק האופייני: "תיכנס להסתדרות – תהיה חבר בקופת-חולים!".

במקום לדאוג לפיתוח התעשייה ולהרחבת השווקים תוך מלחמה במונופולים, תוך מאבק להעלאת רמת-החיים וכוח הקנייה של ההמונים, תוך שיתוף פעולה כלכלי בינלאומי רחב, המתבטא, בתנאי הארץ, בשיתוף עם ארצות-ערב השכנות, ובעיקר עם העם הערבי בארץ; במקום לארגן למטרה זו, קודם-כל, את אחדות המעמד, תוך שיתוף עם האגודות המקצועיות הערביות, תוך אירגון מאבק משותף עם הפועל הערבי – במקום כל אלה, מעמידות מפלגות ההסתדרות – מפא"י, סיעה ב', פועלי-ציון ו"השומר הצעיר" – כפרוגרמה את "כיבוש העבודה" באופן גלוי וברור, כמו שמעמיד זאת פרומקין :

"להילחם על טוהר העבודה העברית בפרדסים, בהם עסוקים כ-15,000 ערבים, לכבוש את מקומות-העבודה הממשלתיים ובחברות הבינלאומיות בחיפה, ירושלים וכו'".

במקום מאבק על שיתוף כלכלי יהודי-ערבי, נוקטים הם במלחמה ל"תוצרת עברית". ומי שאינו זוכר מה מביאה המשמרת לפועל היהודי, הזכיר לו זאת המשרד הקבלני בכפר, שטיהר כמה פרדסים מפועלים ערבים על-ידי הורדת שכר העבודה של הפועל היהודי מ-80 ל-60 גרוש ביום.

השיטה הזאת פירושה לא רק ליבוי השנאה הגזענית ועזרה ל"צד השלישי" ולריאקציה הערבית – אלא גם הפקרת ביטחון היישוב, מאורעות דמים, סגירת השווקים הערביים לתוצרת הארץ, הרעבת הפועל היהודי.

למען משיכת הון ארצה, מקפיד בן-גוריון על שמירת הרווחים של בעלי התעשייה והספרסים, ואף נלחם על הורדת שכרו של הפועל, על חיזוק שיטת ההזעה, על הרעבת והפקרת הפועלים.

מנהיגי ההסתדרות מפחידים את הפועלים בדחליל של משבר, כדי לשבור את התנגדותם, ובאותו זמן עצמו הם הולכים בדרך, המביאה בהכרח למשבר.

בכל זמן ובכל מקום, בו משרתים מנהיגים מסויימים של מעמד הפועלים את הריאקציה בשטח הפוליטי והכלכלי, כפי שהסברנו לעיל, מכריזים הם מלחמה על הקומוניסטים, כדי לשבור את אחדותו של מעמד הפועלים, כדי להכשיל את המאבק על שכרו, תנאי עבודתו וזכויותיו של הפועל. זהו הסימן המובהק ביותר של כל מדיניות ריאקציונית.

משמעות הדמוקרטיה בהסתדרות⁴

האגודות המקצועיות הן הארגון הרחב והדמוקרטי ביותר של מעמד הפועלים. כרטיס כניסה לתוכן הוא: לא לנצל עבודת הזולת ולהתקיים מיגיע כפיים.

כוח הפעולה של אגודה מקצועית הוא בריכוז מקסימלי של פועלי המקצוע ללא הבדל לאום, דת או השקפה פוליטית. במידה שהאגודות המקצועיות כוללות בתוכן את כל ציבור הפועלים, במידת כלליותן של האגודות, תלויה מידת יכולתן לשרת את ענייני מעמד הפועלים.

ולמען כלליות זאת, הכרחי משטר דמוקרטי באגודות המקצועיות, המבטיח את זכות הבעת הדעה הפוליטית לכל אחד מחבריה, יתר-על-כן – משטר המבטיח ויכוח חופשי בין מפלגות פוליטיות, בלי לפגוע בשלמות האגודות.

על כן מידת הדמוקרטיה שבאגודה קובעת את כוחה הלוחם, קובעת את מידת אפשרותה לשרת את ענייני מעמד הפועלים.

הדמוקרטיה בארגון המקצועי מבטיחה את האפשרות למאבק מעמד הפועלים כולו על בסיס המלחמה לשכר, תנאי עבודה וזכויות הפועלים.

פגיעה בדמוקרטיה של הארגון המקצועי פירושה – צמצום בסיסו ההמוני וכוחו הלוחם; פגיעה בשכר, בתנאי העבודה ובזכויות הפועלים.

הבורגנות ואנשי שלומה באגודות נלחמים נגד דמוקרטיה בתוכן, כדי להכשירן לביצוע המדיניות האנטי-פועלית שלהן.

מנהיגי ההסתדרות עושים בנאמנות את מלאכת הפיכת ההסתדרות מארגון מקצועי מעמדי של הפועלים לארגון, הבולם את מלחמת הפועל, והעוזר, בשם "הגשמה ציונית ושותפות הדאגה למשק", לשעבד את הפועל לענייניה של הבורגנות.

על-כן כה אנטי-דמוקרטי הוא המשטר בהסתדרות.

טועים אלה החושבים, שטרור המעבידים ומנהיגי ההסתדרות מכון נגד הקומוניסטים בלבד. בעיניהם, כל פועל הלוחם על ענייניו הוא קומוניסט, כלומר, לפי דעתם, סמל ה"רע בישוב". ולבו, לקומוניסטים, שנאה זו של שונאי מעמד הפועלים היא לתפארת!

מנהיגי ההסתדרות מנסים להשתיק לא רק עמדות פוליטיות המתנגדות להשקפתם. הם לוחמים נגד זכות הפועלים לקבוע את גורלם, נגד עצמאותו של ועד המקום והחלטות האסיפות הכלליות.

רוב השביתות בארץ הוכתרו בתואר "שביתות פראיות" ורובם של הקומוניסטים ומאות פועלים כנים הוצאו מההסתדרות לא בגלל "בעד או נגד העליה", אלא בגלל ארגון "שביתות פראיות".

למען ביצוע החוק ההסתדרותי של איסור שביתות; למען סיום שביתות מאחורי גבם של הפועלים נוסח שביתת א.ב.ג.; למען המשך הורדת השכר באותה הדרך, בה הורידו את 18% תוספת היוקר למרות התנגדותו של כל ציבור הפועלים, ובהתנגדותן המילולית בלבד של ה"אפוזיציות" (אשר "אירגנו" את מעמד הפועלים לוויכוח פנימי בהסתדרות, במקום לארגן

שביתות נגד המעבידים) – למען כל אלה מעוניינת הנהגת ההסתדרות במשטר מזכירים ממונים וכו'. כדי להצליח בדרך זאת של התקפה על הפועל, מעוניינת ההסתדרות לצמצם במידת יכולתה את אפשרויות הקומוניסטים לארגן התנגדות.

מנהיגי ההסתדרות, תוך פחד מפני עמידת מפלגתנו על משמר עניינינו של הפועל מול הסתערויות, יחד עם הבורגנות, על שכרם ותנאי העבודה של הפועלים, מנסים לנתק את הקומוניסטים מהאגודה. על כן ההתקפה על הקומוניסטים מצד מנהיגי ההסתדרות היא הכנה להתקפת מחודשת על השכר!

לא ניתן להוציא אותנו מעמדות ההגנה של מעמד הפועלים! נילחם להפעלת האגודות למלחמה להטבת השכר, תנאי העבודה וזכויותיהם של פועלי הארץ.

לא נסכים לניווט ההסתדרות כתוצאה של מדיניות ההנהגה האנטי-פועלית. ירידת המספר היחסי של ההתארגנות בהסתדרות בקרב פועלי התעשייה ל-2/3 מהגידול המוחלט של הפרולטרין התעשייתי במשך 5 השנים, היא הוכחה חותכת לשיטה האנטי-דמוקרטית בהסתדרות. כל פועל ישר, בלי הבדל השקפותיו הפוליטיות, יעמוד איתנו במערכה זו להטבת תנאי העבודה, שכרו וזכויותיו של מעמד הפועלים על-ידי חיזוק ההסתדרות ויכולתה המלחמתית-מעמדית, על-ידי מאבק לדמוקרטיזציה של ההסתדרות וזכותו של כל פועל, בלי הבדל השקפותיו, להשתייך אליה.

כינוס בעלי התעשייה⁵

כינוס בעלי התעשייה, שהתקיים בהתחלת דצמבר 1944, דן על עתיד התעשייה ועל אופני-העברתה מתנאי-מלחמה לתנאי-שלום. בדיוניו על כושר ההתחרות של התעשייה, העמיד הכינוס במרכז העניינים את תוכנית ההתקפה על שכרו, תנאי עבודתו ואירגונו של הפועל. הפועל נדרש על-ידי המעבידים להתגייס למאמץ של התחרות התעשייה הא"י. קריניצי מזהיר את הפועלים לבל יתנגדו לעבוד בתנאי-רעב, כי "אנו יושבים על אוניה אחת, ואם תטבע – ירדו גם הם תהומה". שנקר פונה במישרין אל לב הפועלים: "אוניות עם סחורות מעבר לים כבר עומדות בשערינו. אני רואה אותן מתקרבות ואנו חדלים להיות מונופוליסטים".

מהו הנכון בשאלת ההתחרות? יצואנים מארה"ב מייצאים אמנם סכיני גילוח בעלי אותה האיכות ב-9 מיל חבילה במקום 9 גרוש – מחיר סכיני "אוקבה". הם גם מייצאים משי בעל אותה איכות, אולם זול ב-85% מ"משי זאקס".

וכאן יש לבדוק, מה גורם ליוקר התוצרת של תעשיית הארץ. שכר העבודה של הפועל היהודי הינו נמוך בהרבה משכרם של פועלי אמריקה. ובכל זאת, התוצר אצלנו הוא יקר פי כמה. מדוע?

חלקי-הארי של ערך התוצר נוקף על חשבון מכשירי-הייצור הפרימיטיביים ושיטות העבודה ה"קוסטאריות" בהשוואה לבתי-החרושת הענקיים והמודרניים של ארה"ב. באיזו מידה משפיע השכר על ערך התוצר, נוכל ללמוד גם מהדוגמא הבאה: פועלת תופרת ביום 10 כותנות ומקבלת 70 גרוש, כולל תוספת-יוקר. שכר-העבודה לכותנת הוא 7 גרוש. אולם הכותנת נמכרת ב- 1.6 לירות. יוצא ששכר העבודה מהווה 5% בקירוב מערך התוצר. האם הפחתת השכר, המהווה במוצק 5% של ערך התוצר, יכולה לתת אפשרות להתחרות עם התוצר האמריקאי, הזול פי כמה מהתוצר בארץ? ברור שלא.

הדרך לאפשרות של התחרות היא בהגשמת הדרישות, שהוחלט עליהן בכינוס בעלי התעשייה, אף-על-פי שהן הועמדו במקום שני לעומת שאלת שכר-העבודה. ההחלטות הן: "לדרוש מהממשלה וממרכז האספקה של המזרח-התיכון בקהיר לעזור לחידוש הציד, שנוצל במלואו, וכן לתוספת ציוד תעשייתי, כדי להגביר את כוח הייצור של התעשייה. הממשלה נדרשת להגדיל את כמות חומרי הגלם, המיובאים ארצה, ולדאוג להוזלת המחירים."

בלתי-מציאותית והרת-סכנות היא החלטת בעלי-התעשייה "לחדש את התנועה למען 'תוצרת הארץ' (קרי: 'תוצרת עברית')". גם החלטה זו נובעת מהתיאבון המונופוליסטי של המעבידים, הרוצים להכריח את ההמונים לקנות תוצרת יקרה. החלטה זו מבטלת, למעשה, את האפשרות לבצע את ההחלטה האחרת: "להעמיד כבר מעתה את סחר-הארץ עם הארצות השכנות על בסיס משקי בריא, בדרך של הסכמים הדדיים". אין לתאר ביצוע של "הסכמים הדדיים", המהווים תנאי יסודי להתפתחות תעשייתנו, אם תעשיית הארץ תדגול בסיסמאות של "תוצרת עברית", כלומר: של חרם על תוצרת ערבית. ובהתחשבות בעובדה, שהארצות הערביות השכנות הן הלקוח העיקרי (אם כי לא היחיד), הרי הרפתקה של חרם כלכלי כלפי התוצרת הערבית מעמידה את היישוב בפני סכנת משבר. כדי שהתעשייה היהודית תוכל לעמוד בהתחרות, יש לנקוט במדיניות של שיתוף-פעולה כלכלי עם העם הערבי בארץ ובארצות השכנות. רק כך נוכל להבטיח שווקים לתוצרתנו. כדי שהתעשייה תוכל לעמוד בהתחרות, יש לדאוג להוזלת המחירים. הוזלת המחירים אפשרית על-ידי ראציונליזציה ומודרניזציה של המכוונות והוזלת חומרי-הגלם.

פועל רעב, כאשר גם משפחתו רעבה, אינו מסוגל להגדיל את פריון עבודתו. תנאי עבודה הוגנים ושכר הוגן הם תנאי לפריון-עבודה מעולה.

וכאן יש לפנות "לשכל הישר" של בעלי-התעשייה. אמנם נוסעים אנו באוניה אחת. אנו במחלקה הרביעית, אתם במחלקה הראשונה. אך אם תטבע המחלקה הרביעית, תטבע כל האוניה.

פועל רעב לא יוכל להעלות את פריון-עבודתו; מחוסר אמצעים – לא יקנה תוצרת. ועל-כן, במקום חרם על תוצרת ערבית, מונופול ספסרי, שוק שחור, הפקעת מחירים והתקפה על שכר – במקום כל אלה תאפשרו לפועל לחיות, להיות לא רק יצרן, אלא גם צרכן, תזוילו את המחירים ותבטיחו שכר הוגן, תבטלו את השעות הנוספות – ואז תקלוט התעשייה יותר פועלים.

הקבלנות מסכנת את טיב התוצרת. וטיב התוצרת הוא תנאי הכרחי לאפשרות של התחרות. חוסר כל תמיכה להשתלמות מקצועית של הפועלים מצד בעלי-התעשייה – מוריד הן את טיב התוצרת והן את פריון העבודה.

סיסמת "המאמץ ההתחרותי" הינה חיפוי מצד בעלי-התעשייה לתוכנית ההתקפה המעמדית הכללית על שכרו ותנאי-עבודתו של פועל התעשייה.

את החלק העיקרי בוויכוח בכינוס בעלי-התעשייה תפסה שאלת האסטרטגיה המעמדית של המעבידים בהתקפתם על מעמד הפועלים בארץ: "גם בארץ צריכים החוגים האנטי-סוציאליסטיים להתגבש בתוכנית קונסטרוקטיבית, כדי לבצר את מעמדם בהנהגת הישוב" (ליפשיץ); "רצוננו בשלטון יהודי-ציוני. צריך להבטיח לנו קרנות למלחמה בשמאל. צריך לבצר את מעמדנו" (הוז). פירוש הדברים האלה – קרנות להשבתות, לאירגונים הצהובים, למשטרה מיוחדת, לתעמולה אנטי-פועלית וכו'.

בין המעבידים קיימות שתי אוריינטאציות. הרוב שואף להקמת אירגונים צהובים ושיעבוד לשכת-העבודה להתאחדות בעלי-התעשייה. למיעוט (ירושלמי, קאליר ומזור) יש אוריינטאציה "שמאלית".

והרי הוויכוח. ליפשיץ: "בהסתדרות שולט כעת 'קו קרנסקי' ועליכם לזכור מה בא ברוסיה אחרי קרנסקי". ירושלמי: "התאחדות בעלי-התעשייה צריכה לתמוך בקו קרנסקי-רמז". אכן, זכרון טוב יש למר ירושלמי. זוכר הוא איך מנהיגי ההסתדרות שברו את שביתת פועליו בשנת 1942. גם האדון מזור יודע מנסיונו ביהלומים, כי אפשר להתפשר עם "קרנסקי-רמז" על חשבון הפועלים. ועל-כן פירוש האוריינטציה "השמאלית" הוא – להשתמש במנגנון ההסתדרותי כשוט נגד הפועלים בהתקפה על תנאי-עבודתם. מוסכמת בין המעבידים היא עצם ההתקפה, אולם הוויכוח הוא רק על הטקטיקה של ההתקפה. הוויכוח בכינוס גילה, שרוב המעבידים אינם סומכים על יכולתו של "קרנסקי" לעמוד מול "הבולשביקים", כלומר, אינם סומכים על יכולת הנהגת ההסתדרות להכריח את פועלי-התעשייה לקבל את תנאי-העבודה הירודים, אשר הבורגנות רוצה לכפות עליהם.

מעמד הפועלים צריך לראות בכינוס בעלי-התעשייה אזהרה חמורה ולהתכונן להדיפת התקפת המעבידים על-ידי ביצור האגודות המקצועיות, על-ידי ליכוד בהסתדרות ובמקומות-העבודה.

המאבק למדיניות פועלית בהסתדרות

הפגנת ה'ו במאי, 1944, של המפלגה הקומוניסטית ברחוב הרברט סמואל (הטיילת) בתל-אביב
אליושה – במרכז השורה הראשונה

הקו הפוליטי של רוב מנהיגי ההסתדרות הנוכחיים קובע את אופי אירגונה הבלתי-דמוקרטי של ההסתדרות. האוריינטציה של רוב זה על עזרת הריאקציה הבינלאומית אינה מאפשרת לו לנהל מאבק במונופולים; והאוריינטציה על הרכושנים, אשר יש להבטיח להם "רנטביליות" בהכנסותיהם על-ידי העלאת הנורמות והורדת השכר, דורשת לבלום את התרחבות המאבק המקצועי על הטבת תנאי העבודה, ובעיקר – לא לאפשר ערובות חוקיות ממשלתיות להישגי הפועלים על-ידי חוקת עבודה, העלולה לקשור את ידי הבורגנות והספרסים. מכאן נובע חוסר נכונותם של רוב מנהיגי ההסתדרות להילחם על חוקה סוציאלית וחוקי עבודה, והשתמטותם מלארגן מלחמה זו כמלחמה משותפת של פועלים יהודים וערבים נגד השיטות הקולוניאליות של הממשלה.

ולכן בולמים הם כל גילוי יוזמה של פועלים. יותר מזה: הם מטפחים צורות אירגון כאלו, שמראש אינן מאפשרות גילוי יוזמה. מטרתם באגודה היא להוציא כל אפשרות של הכרעה מידי הפועלים. הם ממנים מזכירים מגבוה, ללא כל התחשבות עם הכללים הדמוקרטיים, הנהוגים בתנועה המקצועית בכל הארצות; הם מרכיזים את כל השלטון בידי מזכירים אלה ומפחיתים, לעומת זאת, מערכו של ועד הפועלים במקום. לכן מובאות כל השאלות, שאין להעביר אותן

בקלות על-ידי הכרעת המזכיר המפא"י – אל "המוסדות המרכזיים" של ההסתדרות. לכן השתלטו הם על קרן השביתה וכו'.

מסים

שאיפת מנהיגי ההסתדרות להטיל את רוב התפקידים הממשלתיים לגבי העובדים על הסתדרות הפועלים עצמה, כגון: ביטוח מחוסר עבודה, ביטוח סוציאלי, קופת חולים, חינוך, דאגה לחייל וכו', תוך שיחרור הממשלה והבורגנות מכל אחריות כלפי ההמונים – שאיפה זו מתבטאת בהקמת מנגנון עצום והחזקתו, במסים וקרנות, המצטרפים לסכום של כמה וכמה ימי עבודה לחודש מכל פועל. מסים אלה נגבים מהפועל המאורגן באיגוד המקצועי. אין עוד ארץ בעולם, בה משלמים פועלים מסים גבוהים כאלה לאגודתם, כי אין קיימות אגודות מקצועיות, ואפילו בין אלו אשר בראשן עומדים מנהיגים ריאקציוניים, המשחררות את הממשלות מתפקידיהן האלמנטריים ביותר.

הוצאות חבר הסתדרות על מסים הן, בממוצע: 5% משכרו בתור מסים להסתדרות; 4% "מס התגייסות והצלה", ולכך יש להוסיף את ההורדות לקופת תגמולין וכו'. יוצא, איפוא, שחבר הסתדרות משלם מסים העולים על 10% משכרו! ויש לזכור, כי ממוצע זה אינו עדיין "מס אמת", כי רק אחוז קטן מאוד של הפועלים משלם לפי "דרגת אמת" זו.

קיום "דרגת אמת" פיקטיבית, המאפשרת פרוטקציוניזם וכל מיני "הסדרים" בשטח המסים, מגביר את הדמורליזציה. המסים הגבוהים מרחיקים פועלים רבים מההסתדרות. יש תופעות של עזיבת ההסתדרות בגלל נטל המסים הכבד מנשוא. כך, למשל, עזבה קבוצה של יותר מ-20 איש, פועלים בבית החרושת ליהלומים "אורה", ערב הבחירות (!) את האגודה ההסתדרותית ועברה לאגודת הציונים הכלליים. גובה המסים הוא גם אחד המכשולים הרציניים, המונעים בעד הרחבת ההסתדרות עד כדי הסתדרות כללית של כל הפועלים היהודים בארץ. יש מפעלים ואף ענפי תעשייה שלמים (יהלומים, מתכת, מחט וכו'), בהם אחוז הפועלים הבלתי-מאורגנים, או המאורגנים בהסתדרויות הצהובות, גדול מאוד. זה בא בעיקר בגלל גובה המסים בהסתדרות.

מתוך כך מסתבר, שהדרישה הפוליטית-המעמדית לגבי הממשלה והבורגנות, שהן תקבלנה על עצמן את הוצאות הביטוח מפני חוסר עבודה, הוצאות הבריאות, החינוך ואת הדאגה למשפחת החייל – קשורה במאבק בשטח ההסתדרותי הפנימי למען הורדת מסים.

קרן השביתה

קרן השביתה צריכה להבטיח את יכולת העמידה של הפועל במלחמה המקצועית. יותר מזה: קרן השביתה צריכה לאפשר לאירגון המקצועי לעמוד בראש המלחמה המקצועית של כלל ציבור הפועלים, לרבות הפועלים הבלתי-מאורגנים. גם לאלה חייבת הקרן לעזור להביא את שביתתם לידי ניצחון.

לא כך מבינים זאת רוב מנהיגי ההסתדרות. לדידם קרן השביתה זוהי קרן לביטוח אישי של חברי ההסתדרות גרידא, כעין "ביטוח למקרה של שביתה". את שליטתם במערכה המקצועית, משתדלים הם להבטיח על-ידי שליטת עזרה משותפת בלתי-מאורגנים. זה התבלט שוב לפני

זמן קצר, כשאסרו על חברי ההסתדרות להגיש עזרה מוסרית וכספית לשובתים בלתי-מאורגנים או לשביתות, אשר הוכרוזו בלי הסכמת המזכירים, תוך כינוי שביתות אלו בשם "שביתות פראיות". כך ניסו הם להפוך את קרן השביתה ממכשיר העוזר למלחמת הפועל למכשיר המחזק את שלטון הבורגנות.

לעומת הנוהג הנוכחי, יש ללחום לאירגון קרן השביתה על בסיס רחב ודמוקרטי, לפירסום הדינים-וחשבונות על הוצאותיה, להעברת חלק ניכר יותר מסכום מסי החברים לקרן השביתה והעמדתה לרשות כל פועל שובת, ולא רק לרשות חברי ההסתדרות. זהו צו השעה, בייחוד נוכח גל השביתות, הפורצות כתוצאה של סיכסוכים עם חברות תעשייתיות בינלאומיות; יש להכשיר את קרן השביתה לעמידה איתנה מול חברות אלו, המסוגלות לעמוד במלחמה ממושכת, וכן מול קרן ההשבחה של התאחדות בעלי התעשייה. יחד עם זה, יש להגדיל את התשלומים לשובתים מעל למכסה הניתנת עכשיו (אי-תשלום בשבוע הראשון, 25% בשבוע השני ו-50% עד סוף השביתה).

צעדים אלה הם הכרחיים, כדי שההסתדרות תוכל למלא את תפקידה כמארגנת ומדריכה את המעמד כולו בעת שביתות, וכדי לחסל את מעמדה הנוכחי כ"חברת ביטוח" שבביל חלק מהשובתים. צעדים אלה הינם הכרחיים, כדי לארגן את הפועלים, שהם עדיין בלתי-מאורגנים, וכדי להציאם מהאגודות הצהובות.

הפיכת קרן השביתה לקרן מעמדית-כללית, וכן אירגון התנגדות פעילה של מעמד הפועלים ל"רשימה השחורה" של ההתאחדות, האוסרת על התעשיינים להעסיק בעבודה זמנית פועלים שובתים – קשורים במלחמה על קו פועלי-מעמדי בהסתדרות, באשר האירגון הלקוי של קרן השביתה הינו תוצאה של התנגדות המנהיגים, השולטים בהסתדרות, למלחמה מעמדית, הן מקצועית והן פוליטית, נגד הבורגנות והממשלה הקולוניאלית.

המזכירים

לנין אמר: "תפקידו של מזכיר להיות טריבון עממי, המארגן והעומד בראש מלחמת הפועל". מה עלובה, לאור הגדרה זו, היא דמותו של ה"מזכיר" ההסתדרותי! התפקיד העיקרי של רוב מזכירי האגודות הוא למעשה להוות מעצור במלחמת המעמד ולדאוג ל"יחסי שלום" עם המעבידים.

המזכיר הוא, למעשה, המתווך בין הפועלים והמעבידים; איתו נאלצים הפועלים לא להתייעץ, אלא להיאבק על עצם זכותם להילחם. קרו מקרים, שמעבידים מסרו למזכירים תפקידים של פקיד בתשלום (משפט מישורי). קרה שמזכיר פועלי היהלומים (וישקין) הפך למנהל אדמיניסטרטיבי של בית-חרושת בתעשיית יהלומים. קרה, שהמעבידים קראו בסיכסוך ביניהם לבין פועליהם בתור בורר מכריע – למזכיר האגודה (סמגרינסקי – יהלומים)! ברור, כי לא סגולות או חסרונות אישיים קובעים את המצב הפרוע הזה. זוהי שיטה, הנובעת מהקו הפוליטי של מפלגת הרוב בהסתדרות.

לכן קשור המאבק המקצועי-אירגוני במאבק נגד שיטת המזכירים הממונים ובעד מזכירים נבחרים על-ידי הפועלים; נגד שיטת הבחירות המפלגתיות באגודה ובעד כינוסי ועדים והרחבת סמכויותיהם, תוך הפחתת כוח-השלטון של המזכירים; בעד מסירת ההכרעה לידי

אסיפות כלליות של האגודה ושל מקומות העבודה ונגד שלטון המנגנון המפא"י. כל המלחמה המקצועית האירגונית הזאת קשורה במלחמה פוליטית-אירגונית לשינוי הקו הפוליטי הכללי של ההסתדרות.

האירגון הבלתי-דמוקרטי הוא חלק של מדיניות בלתי פועלית. חברי ההסתדרות וכל ציבור הפועלים בארץ חייבים לדעת, שחוסר דמוקרטיה ואירגון קורופציוני, המתחיל באגודות והשורר בהסתדרות בכללה, אינם תופעות בודדות או מקריות. זוהי שיטה אירגונית מותאמת ומשועבדת לתוכנית פוליטית ולתפקידים פוליטיים, הנובעים מתוכנית זו, ואשר המנהיגים המפא"יים בהסתדרות משתדלים להטילה על כל חברי ההסתדרות ועל ציבור הפועלים כולו. מכאן נבעה גם התנגדותם הממושכת להחזרת הקומוניסטים להסתדרות. התנגדות זו הייתה חלק ממלחמתם להשלטת הקו הפוליטי הביילטמוריסטי, המחייב אירגון בלתי-דמוקרטי של ההסתדרות.

על כן, יוקם שיתוף-פעולה של כל הכוחות האנטי-ביילטמוריים בהסתדרות למלחמה בעד מדיניות מקצועית-מעמדית ואירגון דמוקרטי בהסתדרות! נסיגת מפא"י בשטח המדיניות המקצועית מוכיחה, שבכוחו של מעמד הפועלים לשנות את המצב הטובה ולהפוך את ההסתדרות לדמוקרטית יותר, המנהלת בעקביות את המלחמה המקצועית-מעמדית של הפועל. מפלגות הפועלים בארץ תיבחנה בעיני הפועלים לפי מלחמתם הכנה והאמיצה למען מטרה זו.

לשאלת שכר העבודה⁷

ב-5 באוקטובר 1944 וב-3 במאי 1945 נתפרסמו ב"הארץ" שני מאמרים של האדון בן-אלכסנדר תחת הכותרת "לוויכוח על שאלת השכר". במאמרים אלה (אשר מרחק של חצי שנה מבדיל ביניהם), מנסה המחבר להוכיח, כי "השכר הריאלי של פועלי התעשייה עלה ב-25% בהשוואה לשנת 1939, ועלייה זו גרמה להעלאת רמת חייו של הפועל"; כי – כותב בן-אלכסנדר – "השכר הנומינלי עלה במידה יותר גדולה מן המחירים". להלן מוכיח המחבר, שפריון העבודה של הפועלים בתעשייה ירד: "הייצור ברוטו של 'הפועל הממוצע' לא עלה על ייצורו ב-1937, אף-על-פי שהשקיע יותר יחידות זמן (קרי: שעות עבודה) בעבודתו". יוצא, איפוא, שמצבו של הפועל בארץ בשנות המלחמה הוא מצב של פרוספריטי, כי "הודות להסתדרות החזקה ומלחמתה הנמרצת, עלה בידי הפועל העברי בארץ לזכות תוך שנה אחת לאותן ההגדלות היחסיות, שעליהן היה הפועל האנגלי נאלץ להילחם למעלה מ-4 שנים".

לגילוי מרעיש זה הגיע האדון בן-אלכסנדר במשרדו כשבדין... האינדקס הממשלתי, אם כי מר בן-אלכסנדר עצמו כותב, כי "אין בכוחו של האינדקס בתנאי אינפלציה לשקף את התנודות ביוקר החיים", כלומר, למעשה האינדקס הוא פיקטיבי. אך ידיעת המצב לאמיתו לא הפריעה למחבר להגיע למסקנותיו על אודות עליית שכרו הריאלי ורמת חייו של הפועל, בכיכול. קשה להאמין, כי המחבר אינו יודע, שיוקר המחיה עלה ועולה יום-יום והצרכן מוכרח

להשיג את רוב רובם של המצרכים בשוק השחור. קשה להאמין, כמו־כן, כי אינן ידועות למחבר מסקנות הממשלה והסוכנות בדבר ירידה מדאגיה בבריאות המוני־העם עקב תזונה גרועה ובלתי־מספקת. אך האדון בן־אלכסנדר הוא סטטיסטיקאי ואין לו עסק עם שוק הכרמל או שוק פלורנטיין. יש בידו אינדקס, המראה שחור על גבי לבן, שהשכר עולה במידה גדולה יותר מהמחירים.

בנוגע להישגים ה"כבירים" של ההסתדרות בארץ בשטח השכר ותנאי העבודה של פועלי התעשייה ו"חולשתן" של האגודות המקצועיות הבריטיות, יש גם לנו מה להגיד:

הרי גם באנגליה יש אינדקס ושם הוא עלה בזמן המלחמה ל־147. אך שכח המחבר, כי באנגליה הפועל כמעט שאינו נזקק לשוק השחור, כי הממשלה דואגת לסיפוק 80% לפחות ממצרכיו, ושכרו היסודי של הפועל האנגלי עלה ב־25%, ועל כן תוספת היוקר של הפועל הבריטי (47%) היא תוספת יוקר המתאימה לאינדקס הריאלי, בניגוד לתוספת היוקר של הפועל בארץ, המבוססת על אינדקס פיקטיבי.

אך בכל אלה אין חשיבות מרובה לגבי בן־אלכסנדר, כי הלא תוספת היוקר של הפועל האנגלי היא 47% ואילו של הפועל בארץ 159%, והחשבון "ברור" לגבי המחבר: הישגי הפועלים בארץ עולים פי כמה על הישגי הפועל האנגלי.

אמנם גם מר בן־אלכסנדר מודה, כי

"הטבה זו באורח חייו של הפועל מוקנית במידת־מה ע"י התאמצות מוגברת (שעות נוספות, עבודת לילה), אולם לעומת זאת אין לבטא את מלוא הטבה זו במספרים סטטיסטיים. איזה סטטיסטיקאי יוכל להעריך, למשל, במספרים מופשטים את ערכם של תנאי העבודה ששופרו; חופשה שנתית מוארכת, קופת־תגמולין וכו'. גם ההגבלות הפיסיות הזמניות ברמת־החיים של הפועל, ביחוד בשטחי התזונה והשיכון, שנגרמו ע"י תנאי־המלחמה, לא יכלו למנוע שיפור ניכר במצבה הכספי של משפחת 'הפועל הממוצע', שיפור זה הומחש בחלקו בפקדונות פועלים בבנקים".

ובאמת! מה ערכן של כמה שעות עבודה נוספות כל יום, לעומת חופשה שנתית מוגדלת ביום או אפילו בשבוע?! ואם רק(!) בשטח התזונה והשיכון ירדה רמת החיים של הפועלים... הרי ביתר(!) השטחים, למשל... בשטח ה"בנקאות" עלתה הרמה. אמנם הפועלים רעבים במקצת, גרים קצת בדוחק, אך לעומת זאת הם צוברים הון!

אך מר בן־אלכסנדר אינו עוסק בהרהורים סתם. דאגתו נתונה למשק הארץ וליישוב על "כל" מעמדותיו. ולכן לקראת העברת התעשייה ממשק מלחמה למשק שלום, מזהיר מר בן־אלכסנדר את היישוב מפני הסכנות המאיימות עליו, ובעיקר מפני חוסר העבודה, אשר מן ההכרח כי יבוא עקב ... "רמת חיים מורמת, שכר עבודה גבוה ופריזם עבודה נמוך".

והבעיה נעשית חמורה עוד יותר, היות ו"בענפים ידועים גם של התעשייה וגם של החקלאות, מגיעות הוצאות העבודה עד 60% ומעלה מכלל ההוצאות". ולבסוף קובע הוא: "והרי המחיר והאיכות הם שני היסודות, שעליהם בנוי כוח ההתחרות של כלכלתנו, גם בשוק הפנימי וגם בשוק העולמי".

אמנם, קובע המחבר, הפריזם ירד גם "עקב אדמיניסטרציה נכשלת. ציוד לא־חדשי, ניהול

גרוע ויעילות עבודה נמוכה". מסכימים אנו בהחלט עם המחבר, שכדי להעלות את הפריץ יש צורך בצידוד חדיש, בהקמת קאדרים מקצועיים של הפועלים, בשיפור ניהול העבודה ובהעלאת רמת האדמיניסטרציה. אך, קודם כל, חושבים אנו, כי מן ההכרח להטיב את תנאי עבודתו של הפועל, לתקן את "מצבו הכלכלי בשטח התזונה והשיכון", לשחררו מ"התאמצות המוגברת" (שעות נוספות, עבודת לילה, קבלנות וכו').

כל זה הכרחי לשם העלאת פריץ העבודה. אך מדוע קובע בן-אלכסנדר, שפריץ העבודה ירד לעומת זה שלפני המלחמה?

האם הפועלים שכחו לעבוד?

האם המכונות לפני המלחמה היו משוכללות יותר? האם שכחה האדמיניסטרציה את תורת הניהול?

מר בן-אלכסנדר מתאונן, כי שכר העבודה מהווה את חלק הארי במחיר התוצרת. אמנם בענפים ידועים של החקלאות והתעשייה הגיעו הוצאות העבודה ל-60%, אבל ברוב רובה של התעשייה המעבדת חומר גולמי זר או המשלימה חצאי-פבריקאטים, המובאים מחו"ל, מהווה שכר העבודה פחות משליש של מחיר התוצר, ויש ענפים בהם חלק זה הוא קטן עוד יותר. למשל, בעבודות סטנדרטיות, מחט וכו', יותר משני-שלישים של מחיר התוצר מהווה מחיר החומר הגולמי, התובלה, המכס וכו'. ומכאן ברור, שלא על-ידי הורדת השכר אפשר להוזיל את התוצרת הוזלה ניכרת. מדוע "שכח" מר בן-אלכסנדר לבדוק את אחוז הרווחים של המעבידים והספקרים למיניהם במחיר התוצר?

הורדת שכר העבודה מורידה את "רמת החיים שאליה התרגלו הפועלים" ומורידה את כוח הקנייה של ההמונים. הורדת הרווחים המוגזמים, הקטנת המכס, הוזלת התובלה, כלומר הקטנת רווחי המעבידים, הספקרים והמונופולים מעלה את כוח הקנייה של ההמונים ומוזילה את התוצר.

ואם המחבר דואג להוזלת התוצר, הרי חייב הוא בראש וראשונה להפנות את הדרישות כלפי הממשלה, ולא כלפי הפועלים.

מהממשלה יש לתבוע את הורדת המכס, את חופש הייבוא והייצוא, את השחרור מעול המונופולים.

לכן חייב כל כלכלן רציני לבסס את מדיניותו על שיתוף כלכלי עם העם הערבי בארץ ובארצות השכנות. שיתוף כלכלי זה בכוחו להבטיח שווקים וחומר גולמי זול. להלן מצביע בן-אלכסנדר על ה"סכנה":

"מנסיון העבר אנו למדים, שארגוני הפועלים מעדיפים ויתור על מקומות עבודה ואף על תעסוקה מלאה, מאשר ויתור על דרגות השכר".

מניסיון העבר למדים אנו את ההיפך, כלומר, את נכונות מנהיגי ההסתדרות להשתמש בשיטות של חילופים במקום מאבק על תעסוקה מלאה. לא פעם שמענו מפייהם של בן-גוריון, פרומקין ומנהיגי מפא"י אחרים את הדרישה, שציבור הפועלים יסכים להורדת שכר לשם שמירה על "התעשייה הלאומית", "כושר ההתחרות", "כיבוש עבודה".

ולבסוף, חבל שמר בן-אלכסנדר רק כותב במדור הכלכלי של "הארץ", אך אינו קורא בו. באותו גיליון מיום 18.10.1944 ובאותו עמוד, בו הופיע מאמרו של בן-אלכסנדר, קוראים אנו במאמר "סיכומי התעשייה העברית":

"תוצרתו הכללית של פועל התעשייה היא כיום (בשנת 1943) 900 לא"י במשך שנה, לעומת 330 לא"י לפני המלחמה".

הערך הממוצע של תוצרת פועל התעשייה עלה ב-270% לעומת ערכו לפני המלחמה. אינדקס יוקר החיים בשנת 1944 היה 240. ההבדל הזה בין 270% של ערך התוצרת לבין 240% של הגובה הממוצע של האינדקס הממשלתי מעיד על העלייה בפריון העבודה. הבדל זה אינו מבטא עוד במלואה את עליית הפריון של עבודת הפועל, כי תוספת היוקר, אשר הפועל מקבל, ניתנת לו רק מ-8.500 הלירות הראשונות של שכרו היסודי. והמסקנה היא ברורה בשבילנו, אם כי אינה ברורה למר בן-אלכסנדר: פריון עבודתו של "הפועל הממוצע" עלה בשנות המלחמה למרות הציוד הישן והניהול הגרוע. ברור כמו כן, מהו החלק אשר, מהווה שכר הפועל בסכום של 900 לא"י – מחיר התוצרת של הפועל לפי מחירי הממשלה.

לפי ג. צידרוביץ' יוצא, שהשכר היסודי הממוצע במאי 1943 הוא 35 גרוש לפועל, 25 גרוש לפועלת ו-17 גרוש לנוער. הוא קובע, כי השכר היסודי מהווה 42% מהכנסת פועלי התעשייה. מכאן יוצא, ששכרו השנתי הממוצע של הפועל הוא פחות מ-300 לירות. כלומר, השכר מהווה פחות מ-33% מערך התוצרת לפי מחירי הממשלה, והרבה פחות מזה לפי מחירי השוק השחור.

ועל כן, לא במספרים מזוייפים אפשר לבטל את ההישגים של פועלי התעשייה בארץ בשטח קידום התעשייה. לא בסטיסטיקות לקויות אפשר לכסות על הסבל והקורבנות של מעמד הפועלים למען המאמץ המלחמתי. לא בחשבונות משרדיים אפשר לחפות על ספסרים הגורפים ריווחי מלחמה, המכניסים את תוכניותיהם לעבור מספסרות מלחמתית לספסרות בימי שלום.

האמת על היוקר ותנאי העבודה⁸

הרכושנים היהודים הגדילו פי כמה את רכושם ואת רווחיהם במשך שנות המלחמה. לפי הנתונים של הסוכנות, הוכפל משנת 1938 עד 1945 מספר הפועלים וגדל פי 2 הייצור התעשייתי, ובו בזמן ירד שכרם הריאלי של הפועלים ירידה מבהילה. אמנם בשנתיים האחרונות עלה השכר היסודי של פועלי התעשייה ב-10-20 אחוזים. אך עליית זו אינה משנה את המצב ביסודו, היות ונגרמה ירידה בשכר הריאלי כתוצאה מהתנאים הבאים:

1. אינדקס יוקר החיים, אשר לפיו נמדדת תוספת היוקר, הוא פיקטיבי בהחלט, עקב השתלטותו הגמורה של השוק השחור, הפקעת המחירים והספסרות הפרועה. כך, למשל, הודיע המפקח על המזונות, כי בשנת 1943 השיגה האוכלוסייה רק 5-10 אחוזים של המצרכים לפי מחירי הממשלה.

2. תוספת היוקר חלה רק על חלק מהשכר (עד 8.500 הלירות הראשונות).

3. לא בכל המפעלים ולא בכל ענפי העבודה קיבלו הפועלים תוספת יוקר לפי האינדקס הממשלתי. מצב זה אופייני בעיקר לפועלי הקמפים, פועלי ופקידי הממשלה והעיריות, אשר לא קיבלו עד היום הזה את תוספת היוקר לפי האינדקס הממשלתי, או שהשיגו אותה בשנה האחרונה של המלחמה.

יש להביא בחשבון גם את טיב המצרכים (לחם, בשר, קמח, בד, לבנים). לפני המלחמה אפשר היה, הודות לאיכות המשובחת יותר של המצרכים, להסתפק בכמויות קטנות יותר. סל המזון של לפני המלחמה הכיל קלוריות וויטמינים בכמות מרובה יותר מאשר אותו סל המזון של היום.

את הורדת השכר הריאלי באמצעות תוספת יוקר חלקית, גם לפי האינדקס הממשלתי, אפשר להוכיח על-ידי הנתונים הבאים:

שכר העבודה של הפועל בתעשייה מורכב כך:

שכר יסוד – 42%,

תוספת יוקר – 45%,

שעות נוספות – 10% (בכלל זה, שכר יסוד – 5.8%, ותוספת היוקר 4.2%)

פרמיות – 3%

(לפי ד"ר צידרוביץ', ביולטין של המכון לחקר הכלכלה, מרס 1944)

טבלה זו מוכיחה: (א) תוספת היוקר בשכר הכללי של הפועל מהווה פחות מ-50%, כלומר: אינדקס תוספת היוקר אינו 150%, אלא רק 100% לגבי כל השכר; (ב) בעד שעות נוספות משתכר הפועל פחות מאשר בעד שעות העבודה הרגילות.

אם נשווה את גובה האינדקס הריאלי, שהוא 400, ל-100% תוספת היוקר, מתקבלת ירידה עצומה בשכר הריאלי של הפועל.

בסיכום: ברור, שבשנות המלחמה ירדו תנאי העבודה של הפועלים, אשר היסוד הנורמלי שלהם הוא: 8 שעות עבודה, יום מנוחה בשבוע ועבודה יומית ולא קבלנית. על-ידי הארכת

יום-העבודה ושבוע העבודה, ועל-ידי הרחבת שיטת העבודה הקבלנית, הצליחו המעבידים להוריד את תנאי העבודה וכן לבלום את העלייה בשכר היומי הנומינלי ע"י הכללת השכר עבור שעות נוספות, ימי חג והתוספת הקבלנית בתוך השכר הכולל. זאת חייבים הפועלים לדעת, כשהם עומדים מול מזימות המעבידים והממשלה בתקופת המאבק לשכר ותנאי עבודה הוגנים בארצנו אחרי הניצחון על הפאשיזם.

תשובה למר נובומייסקי⁹

"לאן פנינו מועדות? מה המוטל עלינו?" – תחת כותרת זו מפרסם ב"הארץ" (8.7.1945), מנהל חברת האשלג, אחד ממנהיגי הרכושנים בארץ, את תוכניות התאחדות בעלי התעשייה להבא. התוכנית היא תוקפנית מאוד, למרות הטון האדיב של המאמר והעמדת פני דואג ל"גורלם המשותף של המעבידים והפועלים". גם "הארץ" מציגו כ"אישיות בעלת דעות סוציאליות מתקדמות מאוד", אשר אין לנגד עיניו, אלא פריחת התעשייה בארץ. להלן מתברר בהחלט, לאן פני ראש חברת האשלג מועדות. חושבים אנו, כי המאמר נכתב על רקע מסויים של ערב שביתה בחברת האשלג ושל מזימות התאחדות בעלי התעשייה להתחיל בהתקפה על שכר הפועל בארץ. במאמרו כותב מר נובומייסקי, כי

"שכר העבודה היסודי עלה בשיעור של 30% ומעלה, ואם להוסיף לכך את התנאים הסוציאליים והתוספות כגון: בונוסים, מס מקביל לקופת חולים, חופשה, קופת תגמולים, פיצויים, תוספת יוקר לשעות נוספות במידה שאינה מצוייה בארצות תעשייתיות אחרות, הרי יעלה חלק של שכר העבודה בתוך כלל הוצאות הייצור לשיעור של 42% בתעשייה ולשיעור של 30% בבניין".

השאלה השנייה המעסיקה את האדון נובומייסקי היא – פיריון העבודה הנמוך. "שכר עבודה גבוה – כותב הוא – מוצדק על-ידי פיריון עבודה גבוה". אך "הפיריון שלנו אינו עולה על 60-70 אחוז מהתפוקה הנורמלית ביום עבודה של 8 שעות. הקושי שלנו הוא היעילות הפרודוקטיבית הנמוכה מאוד של העבודה". ומכאן מסקנתו של נובומייסקי:

"הארצות השכנות ששימשו שווקים לתוצרת שלנו יוצפו סחורות מאמריקה ומאנגליה במחירים זולים הרבה יותר... אפשר שגם גורמים פוליטיים [ההדגשה שלי – א"ג] ישפיעו על האקספורט שלנו לארצות אלה. מי איפוא יקנה את תוצרתנו שהוצאות ייצורה כל כך גבוהות?" – שואל נובומייסקי.

ומהן הצעותיו הממשיות להגדלת כושר התחרות של התוצרת?

כיסוד להצעות אלה קובע הוא: א) הורדת מחיר הגלמים – הסעיף הראשון בהוצאות הייצור – המיובאים מחו"ל, לא תביא עמה הורדה מיידית במחירי סחורות התעשייה שלנו עד לרמה של כושר התחרות עם סחורות חוץ; ו-ב) הוצאות העבודה – הסעיף השני בהוצאות הייצור – לא ירדו מייד באותה פרופורציה, אשר תגביר את כושר התחרות של סחורותינו. ועל יסוד שתי ההנחות הללו, פונה האדון נובומייסקי, ראשית, למנהיגי ההסתדרות ומציע להם לחוס על ה"נטע הרך" – על ה"תעשייה הלאומית", ולנקוט באמצעים, כדי להשפיע על הפועלים לשנות את 'רוח התקיפות שאחזות' ו"להפסיק את האש כדוגמת בנות הברית ביום הניצחון". שנית, מציע האדון נובומייסקי למעבידים "לשתף" את הפועל ב"גורלו הכספי" של המפעל, כדי שיוכל להגדיל את הכנסותיו על-ידי אירגון משוכלל של הייצור ועל-ידי העלאת פיריון העבודה של כל ציבור הפועלים.

שלישית, מציע המחבר להנהגת ההסתדרות ולמעבידים גם יחד, לעבד הסכמים לזמן ארוך, שיקבעו מנגנון בורות ותחיקת עבודה מקיפה, כדי לשים קץ ל"שיטה רבת המבוכה" של דרישות ומשא-ומתן. נוסף לכך מציע הוא לפנות לאירגון "הנדסה תעשייתית" באמריקה, הפועל ליד החברות המונופוליסטיות הגדולות, ולהזמין ממנו מומחים, כדי להגדיל את הפיריון. את מאמרו מסיים האדון נובומייסקי באזהרה לציבור הפועלים בדבר המשבר הממשמש ובא, ואשר ישפיע בעיקר על מצבו של הפועל.

* * *

נשיב נא לאדון נובומייסקי על ראשון – ראשון, ועל אחרון – אחרון.

1. שאלת השכר

אמנם נכון שהשכר הנומינלי עלה. אך כבר בגיליון הקודם של "קול העם" הסברנו, שהאינדקס הריאלי של המצרכים הוא בערך 400, בו בזמן שתוספת היוקר אינה עולה על 100% משכרו הכולל של הפועל. גם האדון נובומייסקי אומר זאת במאמרו, בכותבו, כי קשה לפועל, בעל המשפחה 'לאזן את התקציב', הואיל והוא נאלץ לשלם מחירים נפוחים עבור המצרכים, ובאותו זמן הדגיש הוא, "שרבים מנותני העבודה הרוויחו רווחים יפים, בשעה שגורלו הוא לא נשתנה" (כאן אנו מסכימים בהחלט לדברי נובומייסקי).

שנית, לפי מיספרים של ד"ר צידרוביץ', מגיע שיעור כל ההענקות והפרמיות, אשר אותן מביא נובומייסקי, ל-3.3 אחוזים בלבד משכרו הכולל של הפועל, ומכל זה ברור, ששכרו הריאלי של הפועל ירד בזמן המלחמה, בזמן שרווחי המעבידים עלו במידה עצומה. כמובן שותר נובומייסקי את עצמו. בכותבו כי שכר העבודה מהווה 35-42 אחוזים של מחיר התוצרת. והלא כך כותב הוא במאמרו:

"מחירי החומרים הדרושים לתעשייה המקומית עלו בשיעור אגדתי". לפי הערכת הסוכנות, היה שווייה של תוצרת פועל התעשייה – 900 לא"י, בו בזמן ששכר העבודה עלה לסכום של 240 לא"י – כלומר 26% של מחיר התוצרת.

השיעור הנמוך של שכר העבודה במחיר הכולל של התוצרת נקבע על-ידי כמה וכמה גורמים: יוקר של חומר הגלם ומכשירי הייצור, האחוז הגבוה של רווחי המעבידים, עיבוד חצאיי פבריקטים ותוצרת פרימיטיבית, הדורשת פחות עבודה. המסקנה ברורה: הורדת השכר לא תשפיע במידה ניכרת על הוזלת התוצרת, כי לא השכר קובע את גובה המחירים, אלא כל ייתר ההוצאות. האם אין כל זה ידוע למר נובומייסקי? כוונתו, על כן, ברורה: "איש כלכלה" זה, הדואג ל"כושר התחרות" ול"פריחת התעשייה", אינו אלא סולל דרך להתקפת המעבידים על השכר.

2. פיריון העבודה

פיריון העבודה מותנה באמצעי הייצור, בשיטת העבודה ובאירגונה היעיל, בטיב חומר הגלם, במומחיות העובדים ובתנאי העבודה והשכר. המשלחת הכלכלית הא"י, בתזכירה לממשלת בריטניה, קבעה:

(א) לתת אפשרות להחליף את המכונות הבלויות בחדשות ולחדש את אספקת חומר הגלם וגורמי הייצור בכמות שדרושה ובאותם מחירים כלתעשייה הבריטית; (ב) לתת לא"י זכות קדימה לרכוש במחירים נוחים את המכונות וכלי הרכב מן המחסנים הצבאיים; (ג) אם הדרישות האלה לא יתמלאו על-ידי בריטניה ואמריקה, יש להרשות לא"י קניית מצרכים כאלה בארצות שבהן אפשר להשיגם.

הדברים האלה התפרסמו באותו גיליון של "הארץ", שבו פורסם מאמרו של נובומייסקי, והמסקנות הנובעות מתוך הדרישות הללו הן:

(א) שיש אפשרויות לפיתוח התעשייה והגדלת פיריון העבודה על-ידי שיכלול הייצור והוזלת מחירי הגלם.

(ב) שאת הדרישות הללו, העיקריות מבחינת הוזלת התוצרת, יש להפנות לממשלה, ולא לפועל.

(ג) שפיריון העבודה הנמוך יסודו בפוליטיקה הקולוניאלית של הממשלה ושל המונופולים הזרים, ולא בפועל המקומי. כל זה ידוע לאדון נובומייסקי. אך דרישות המשלחת הן דרישות כלפי חוץ. ואילו לציבור הפועלים מציע האדון נובומייסקי לשמור על "הנטע הרך" ו"להפסיק את האש" – כלומר, להפסיק את המלחמה המקצועית.

3. התנאים הפוליטיים

נכון שתנאים פוליטיים מסויימים "ישפיעו על האקספורט שלנו לארצות השכנות", כשם שהם ישפיעו גם על השיווק הפנימי. המסקנה מכאן – כי השאלה הכוללת של פיתוח התעשייה, וכמו כן שאלת הוזלת התוצרת, קשורה בתנאים הפוליטיים התלויים, ראשית, בממשלה הקובעת את שיטת המכס, האקספורט והאימפורט, ושנית – במונופולים, אשר המשלחת הכלכלית הא"י הציעה להם בתזכירה: "ארץ-ישראל רוצה לקנות את קניותיה העתידיות בכל מידת האפשר מבריטניה, ויש לעבד תוכנית של תיאום ושיתוף פעולה" ("הארץ", 8.7.1945).

האם עובדות אלה אינן ידועות לאדון נובומייסקי? האם לא ידוע לו, כיצד נוהגות חברת סטיל וחברת נשר, או חברת האשלג?
האם לא ידוע לו, שבארץ הורסים מכונות צבאיות, כדי לשמור על גובה המחירים לפי דרישת המונופולים. מי, אם כן, מעלה את המחיר – הפועל או המונופול?
ואם להוסיף לכל אלה את המדיניות השובינית של אנשי בילטמור, המצמצמת, על-יד סיסמא של "תוצרת עברית", את השוק הנרחב של האוכלוסייה הערבית בארץ ובארצות השכנות, תהיה התמונה ברורה לגמרי.

גם בתנאים הסוציאליים יש לראות, כמו-כן, גורם חשוב להוזלת התוצרת. 80% של הייצור התעשייתי ימכר עדיין בארץ. בכוח הקנייה של ההמונים תלויה אפשרות הפיתוח של התעשייה בארץ. לא בהורדת שכר הפועל אפשר להגביר את כוח הקנייה של ההמונים. הורדת שכר הפועל פוגעת בכל המעמדות – מלבד הספסרים, ועל כן גם כאן דבר מה לא בסדר בתוכניתו של נובומייסקי. והסיבה מובנת למדי. האדון נובומייסקי שכח להוסיף לשני הסעיפים, שכר העבודה והחומרים, הקובעים את מחיר התוצרת – סעיף "פעוט" – רווחי המעבידים. המחירים בשוק השחור לא פעם עלו פי כמה על המחיר הממשלתי, והרי רוב המצרכים נמכרו בשוק השחור. דווקא בהורדת רווחי המעבידים ובמלחמה בספסרות, רואים אנו את אחד האמצעים העיקריים להוזלת הפרודוקט, והעשוי על-ידי כך להגביר את "כושר ההתחרות" של תעשיית הארץ, להרים את סטנדרט החיים וכוח הקנייה של ההמונים.

* * *

מר נובומייסקי מציע לשתף את הפועל ב"גורלה הכספי" של התעשייה. במלים אחרות, להטיל על שכמ הפועל את הדאגה לרווחי המעבידים. לכך יש "דרכים שונות". אחת מהן היא – קבלנות. האמצעי הזה ידוע למדי לפועלי הארץ, מנסיונם, כאמצעי המוריד את השכר והתנאים והורס את בריאות הפועל ואת המעמד. "סולל בונה" מציע "לשפר" את הקבלנות על-ידי אירגון "ועדי הייצור", שישתתפו "בגורל הכספי של החברה" על-ידי דאגה לגודל הפיריון. והיות "ומלחמתנו רק מתחילה" הרי יש להטיל – לדעתם – על פועלי הארץ את שיטות המאמץ המלחמתי, כשם שהיה זה בזמן המלחמה האנטי-פאשיסטית, כשמתפקידם של ועדי הפיקוח היה גם לעזור לממשלות האומות המאוחדות בפיקוח על המונופולים, אשר נהגו סבוטאז'ה במאמץ המלחמתי. אך הפועלים יוותרו בחפץ לב על שיתוף ב"גורלם הכספי" של המפעלים.

ואם רוצה האדון נובומייסקי להביא "מומחים" מן המונופוליסטים האמריקאיים ב"אמצעים משותפים" של ה"הסתדרות וההתאחדות", כדי להכניס את שיטות הרציונליזציה האמריקאית בתנאים של ארץ קולוניאלית ומפגרת, אנו עונים על כך: (א) נתמוך בכל צורה של התמחות מקצועית של פועלים תוך העלאת השכר; (ב) נתנגד בכל תוקף שההסתדרות "תתמוך" בקרנות מעבידים, למען להביא מומחים לאדמיניסטרציה מבתי הספר של המונופולים.

ביחס לפנייתו של האדון נובומייסקי "למעבידים ולפועלים גם יחד" בדבר הסכמים לזמן ארוך יותר, שיכללו גם חוקת עבודה, אנו אומרים לבעלי התעשייה: (א) תקיימו את ההסכמים

הקיימים ואל תפרו אותם; (ב) אנו בעד חוקת עבודה ותחיקה סוציאלית ממשלתית, המבטיחה הן את יחסי העבודה והן את התנאים והשכר, ולכך קוראים אנו את ציבור הפועלים להילחם; (ג) אנו בעד חוזים קולקטיביים ארציים, אך לא בדרך של "השוואה למטה", אלא בדרך של הטבת השכר והתנאים. נגד מזימות של קרטליזציה, נעשה את הכל למען לגייס את מעמד הפועלים למלחמה.

ובסוף, בדבר פנייתו של מר נובומייסקי למנהיגי ההסתדרות:

"לעתים קרובות אין התביעות המוגזמות של הפועלים נתמכות רשמית על-ידי ההסתדרות, אך ידוע להם, שהאגף השמאלי שלה יתמוך בהם... כאן אסוננו".

אכן, הפעם צדק האדון נובומייסקי.

האדון נובומייסקי בעצמו קבע במאמר זה, שהישגי מעמד הפועלים וההסתדרות הושגו במאבק קשה ובשביתות ממושכות. לעומת עמדתו של האדון נובומייסקי, חושבים אנו, הפועלים, שעוד טרם השגנו די, ועל-כן נמשיך במאבק לשכר ולתנאים הוגנים, לביטחון כלכלי, לפיתוח התעשייה לא על חשבון הפועלים, ולהסרת המיכשולים הפוליטיים לפיתוח המשק, התעשייה ורמת החיים של המוני הארץ.

מול ההתקפה המחודשת של התאחדות בעלי התעשייה על שכרם ותנאיי עבודתם של המוני הפועלים, הננו קוראים לציבור הפועלים להגביר את מלחמתנו המעמדית-הפוליטית והמקצועית, ולא להיכנע לדמגוגיה של אנשי נובומייסקי, הדורשים ממעמד הפועלים ויתורים מרחיקי לכת בעזרת איום של משבר, אשר כאילו מוכרח לבוא.

מדיניותם ותוכניותיהם הכלכליות של אנשי נובומייסקי, נושאות בתוכן משבר ועוני להמוני העם. ועל-כן, לא להפסיק את האש, אלא לרכז את האש של מעמד הפועלים נגד מדיניות זו ובעד מדיניות ותוכנית כלכלית פרוגרסיבית – זאת הדרך למניעת משבר כלכלי בארץ.

כיצד נקדם את פני החיילים המשוחררים?¹⁰

א.

בעיית הדמוביליזציה היא אחת השאלות המרכזיות, העומדות בפני כל האומות אחרי הניצחון על הפאשיזם. אם מיליוני החיילים, יחד עם מיליוני הפועלים. שעבדו בעבודות הצבא, לא יסודרו בעבודה – הרי נעמוד בפני משבר כלכלי קשה. ועל כן, בכל הארצות הדמוקרטיות ניגשות הממשלות לפתרון הבעיה הזאת בדרך של פיתוח התעשייה והחקלאות, כשלעניינה מטרה כפולה: א) תעסוקה מלאה והעלאת תנאי החיים של ההמונים; ב) הבטחת שלום בר-קיימא.

תנאי הדמוביליזציה בברית-המועצות הולמים את המשטר הסוציאליסטי. חייל, החוזר מן החזית, מקבל בית ומקום עבודה; איכר חוזר אל משקו; תלמיד מקבל את כל האפשרויות לסיים את לימודיו. כל זה מובן מאליו וגובע מעצם המשטר הסוציאליסטי. פועלי אנגליה רוצים לפתור את בעיית התעסוקה המלאה על-ידי הגברת הפיקוח הלאומי על ענפי-היסוד של הכלכלה (בנקים, תעשייה כבדה, וכו'), צמצום זכויות ואפשרויות המונופולים והרכושנים, רפורמה סוציאלית רחבה, קיצור יום העבודה, קביעת שבוע עבודה של 40 שעות, תוך שמירה על השכר וכו'. ניצחון פועלי אנגליה בבחירות לפרלמנט והקמת ממשלת הלייבור מוכיחים, שהמוני אנגליה הבינו, כי אין לפתור את בעיותיהם אלא תוך שילוב דרישותיהם הכלכליות במלחמה פוליטית-מעמדית.

ב.

בעיית החייל המשוחרר היא בעיית מעמד הפועלים כולו, משום שחוסר העבודה מסכן את העמדות הכלכליות של ציבור הפועלים, ומשום שהרכושנים ושליחיהם כבר מנסים להעמיד זה. מול זה את הפועל ואת החייל.

מתפקידו של אירגון החיילים המשוחררים הוא לארגן מאבק ולדרבן את מוסדות הישוב לפעולה בעניין זה. ומתפקידו ועניינו של מעמד הפועלים לעמוד בראש הפעולה – היות ואנו רואים את מאבק החייל המשוחרר לעבודה כחלק בלתי-נפרד של מאבק ציבור הפועלים לתעסוקה מלאה, מאבק המכוון נגד צמצום התעשייה והבניין על-ידי מדיניות הממשלה ונגד התוכניות הספסריות של הרכושנים, מצד אחד, ובעד פיתוח המשק החקלאי והתעשייה, מצד שני. חושבים אנו, שאירגון החיילים המשוחררים חייב לראות את עצמו כחלק של מעמד הפועלים המאורגן, ובמסגרת המעמד לנהל את מלחמתו. בכוחות משותפים יש לעמוד מול ניסיונות המעבידים והממשלה להכניס פירוד בתוך מעמד הפועלים. על החיילים המשוחררים להוציא מתוכם את כל שליחי הריאקציה, המשתדלים לכוון את מלחמתם נגד הפועל העובד, במקום לכוון אותה נגד המעביד והממשלה.

אנו רואים את פתרון השאלה הזאת, המרכזית לגבי כל ציבור הפועלים, בניהול מאבק לתוכנית הבאה למען תעסוקה לחיילינו המשוחררים:

1. לדרוש עבור החייל הארץ־ישראלי תנאי דמוביליזציה שווים לאלה של החייל הבריטי;
2. תקציב ממשלתי מיוחד למען שיכונם וסידורם של חיילים משוחררים בעבודה;
3. על הממשלה והעיריות ליצור עבודות ציבוריות ולהעסיק בהן בקביעות חיילים משוחררים;
4. חיילים, אשר עבדו לפני התגייסותם במפעל ממשלתי, עירוני או פרטי – זכותם לחזור לעבודתם; על המעבידים ליצור מקום עבודה זה בלי לפטר פועל במפעל;
5. את קיצור שבוע העבודה בארצנו יש להגשים, קודם כל, ע"י איסור עבודת שעות נוספות. ביטול השעות הנוספות ייצור מקומות עבודה נוספים בכל המפעלים הממשלתיים, העירוניים והפרטיים. על הפועלים להילחם על שכר הוגן בעד 8 שעות עבודה.
6. זכות קדימה לכל המישורות הממשלתיות והעירוניות לחיילים משוחררים;
7. לגשת מייד לבנין שכונות ובתים משותפים לחיילים על אדמות ציבוריות ועירוניות. בעבודות אלו, וכמו־כן בעבודות ההנהלה יש להעסיק בראש ובראשונה חיילים משוחררים. הקצבות למטרה זו יש להשיג מן הממשלה והעיריות. הממשלה חייבת להקציב למטרה זו סכומים מהכנסות המסים של רווחי־המלחמה, ולהגדיל את המסים על הרכושנים למטרה זו.
8. בהוצאות אלו חייבת להשתתף "קרן ההתגייסות".
9. למכור לחיילים משוחררים מכוניות ממחשני הצבא במחירים נוחים, בתשלומים לזמן ארוך ובלי ריבית. "קרן ההתגייסות" צריכה לתת לחיילים את ההלוואות הדרושות להתאמת המכוניות להובלת משא או נוסעים. העיריות והממשלה חייבות לתת רישיונות לכל חייל או חיילת, שעבדו בנהגות.
10. יש לבדוק את מצב העבודה בקואופרטיבים בכללם, ובראש וראשונה בקואופרטיבים של התחבורה ("המעביר", "אגד" ועוד), ולבטל גם כאן את השעות הנוספות, כדי לקבל חברים חדשים מבין החיילים המשוחררים לפי מחיר המניה שמלפני המלחמה, בתשלומים לזמן ארוך ובשיעורים שינוכו מן המשכורת.
11. על הממשלה לשלם פנסיה למשך כל החיים לנכים, או לסדרם בעבודה, המתאימה לאפשרויותיהם, כמו, למשל, סידור קיוסקים על חשבון הממשלה, העיריות והמוסדות.
12. פנסיה למשפחות החיילים, שנפלו במלחמה, חינוך חינם לילדיהם, סידור פרנסה קבועה לאלמנות.
13. לארגן קורסים להשתלמות מקצועית לחיילים משוחררים, תוך הבטחת קיומם בתקופת ההשתלמות מקרנות הממשלה, העיריות והמוסדות.
14. להגשים מייד את החלטת הממשלה על עזרה לחיילים, שהתגייסו באמצע לימודיהם באוניברסיטה או בבתי־ספר אחרים, כדי שיוכלו לסיים את לימודיהם, וגם להרחיב את העזרה הזאת.
15. לסדר מייד את שיכון החיילים המשוחררים על־ידי חלוקת הדירות המרווחות. על העיריות להעביר רישום של הנפשות בכל דירה ולשכן, בעזרת הממשלה, את החיילים בחדרים, שיתפנו על־ידי כך.

בראש המלחמה לתוכנית זו, חייבת לעמוד ההסתדרות. לשם כך יש למנות בכל ועד אגודה חבר אחראי, שיעמוד בקשר עם ועד החיילים המשוחררים; מתפקידו לארגן ולהפעיל את כל חברי האגודה למלחמה על זכויות החיילים, בראש וראשונה את החיילים חברי האגודה. יש לאפשר לכל חייל להצטרף לאגודה מקצועית לפי מקצועו או לפי המקצוע, שהוא בוחר להשתלם בו. בשאלה זאת הכרחי הסדר מרכזי מטעם הוועד הפועל.

על ההסתדרות להקים קורסים מקצועיים לחיילים משוחררים. יש להקים מוסד מאוחד של נציגי האגודה והחיילים, כדי לברר מייד כל סכסוך או אי-הבנה, שנפלה בין פועלי המקום וחיילים משוחררים על רקע סידורם בעבודה. חוסר הסדר מידי של הסכסוכים ואי-סילוק של חיכוכים, שצמחו על רקע זה, מסכנים באופן רציני את אחדות מעמד הפועלים, נותנים מקום להפלות ולכן גם להתערבות של אלמנטים ריאקציוניים, המעוניינים בפילוג מחנה הפועלים.

כפי שאמרנו לעיל, החייל המשוחרר הוא פועל וזכות לעבודה שמורה לכל פועל. על כן לא נכונה תהיה הדעה, שמעמידים אנו כביכול דרישות מיוחדות של חיילים משוחררים, אשר הן בניגוד לאינטרסים של מעמד הפועלים. הדרישות הללו הן חלק בלתי-נפרד של תוכנית לביטחון כלכלי עבור כל ציבור הפועלים, ביצוען אפשרי על יסוד של פיתוח התעשייה, החקלאות וכל ענפי המשק, כדרך להעלאת רמת החיים של המוני העם על-ידי תעסוקה מלאה, שכר ותנאים הוגנים. המאבק לפיתוח התעשייה הוא מאבק להגדלת כוח הקנייה של ההמונים ושיתוף פעולה הדוק עם העם הערבי בארץ ובארצות השכנות, כדרך להרחבת השווקים ופיתוח אוצרות הארץ והארצות השכנות ולהסרת כבלי המונופולים; מאבק נגד השיטות הספסריות של המעבידים ובשיטות הקולוניאליות של הממשלה.

ובסיכום, קיימים התנאים לפיתוח התעשייה בארץ ולתעסוקה מלאה, והמכשולים על הדרך לכך הם בראש וראשונה פוליטיים ולא כלכליים. לכן, בכוחות משותפים של היהודים והערבים היושבים בארץ, וקודם-כל בדרך של האחדות המעמדית של פועלים יהודים וערבים – פועלי התעשייה, הקמפים, החקלאות והחיילים המשוחררים – יש להיאבק להסרת המכשולים האימפריאליסטיים, הפיאודליים והרכושניים מדרך הפיתוח של משק הארץ.

הבחירות באגודת פועלי המזון¹¹

שערוריית הבחירות באגודת פועלי-המזון בתל-אביב היא חוליה בשרשרת המדיניות האנטי-פועלית של מפא"י. יותר ויותר נעשה ברור לפועלים, שכל האמצעים כשרים בעיני מפא"י במאבקה לשלטון בהסתדרות. סילופי בחירות כלפי סיעות האופוזיציה וטרור כלכלי כלפי הפועלים – לא מפא"י היא הראשונה שהמציאה את הדרך הזאת למלחמה באגודות. עוד לפניו נהגו כך אנשי הריאקציה בפולין, ביוון, ההנהגה הריאקציונית של פדרציית-העבודה האמריקאית וכו'.

סילופי בחירות בעזרת לשכת המס, לא מאגודת המזון התחילו. כשהאמצעי הזה לא עזר, ומפא"י נכשלה בבחירות לאגודת המתכת – הרי הגבירה היא את התקפתה עליידי שימוש גלוי באמצעי רמאות וסחיטה, במסווה של "החלטות" ו"פסקי דין" של ועדות ומוסדות. כיצד הושג ניצחון מפא"י באגודת הבניין, מלמד הפלקט של "הרשימה המאוחדת", ובו פורסמו 89 שמות עם כתובות של פועלים בעלי מקצועות אחרים, אנשי המעמד הבינוני, פקידים, בעלי חנויות וקיוסקים, שהצביעו בעד מפא"י כפועלי בניין. כידוע, הושג הניצחון של מפא"י באגודת הבניין בעודף של 17 קולות של מפא"י ו"העובד הציוני" לעומת מספר הקולות של "הרשימה המאוחדת".

ההכנות לבחירות באגודת המזון סודרו "עוד יותר טוב".

באגודת המזון לא נערכו בחירות למעלה מ-10 שנים. מזכירה מישורי התפרסם מאוד כגיבור המשפט ההסתדרותי, בו נאשם בקבלת "בקשיש" של כמה מאות לירות מהמעבידים. פסקי-הדין של משפט-חברים זה היה מאוד מעורפל. פסק-דין זה זיכה את מישורי מאשמה בקבלת "בקשיש" ונוף בו בעד קבלת כסף מהמעבידים, כדמי טירחה בשירותם, ללא ידיעת מוסדות ההסתדרות.

אנשי מישורי יצאו לארגן את ה"מערכה" ההסתדרותית. הצעד הראשון במערכה הזאת היה הפרדת פועלי רמת-גן מפועלי תל-אביב, תוך מגמה ברורה להקטין את משקלם של פועלי המפעלים הגדולים באגודת-המזון עליידי ניתוק "עסיס", "עלית", "בית-לחם" ומפעלים אחרים. כדי להגדיל את משקלו של הפועל הבודד באגודה – הוכנסו לאגודה פועלי אגודת-הבשר. ולבסוף, כדי לחזק את השפעת מפא"י, צורפו לאגודה בעלי קיוסקים, מחלקי חלב, פקיד "תנובה" ובעלי בתי-קפה "תנובה".

"חזית השמאל" דרשה פאריטט בבדיקת פנקסי-הבוחרים ומיפקד פועלי המזון למען קביעת זכות הבחירה של פועלי אגודת-המזון, שיבוצע עליידי ועדה בעלת אמן מצד כל הגורמים. כשסירבה מפא"י להיענות לדרישה צודקת זאת, החליטו סיעות האופוזיציה להחרים את הבחירות המסולפות. הצביעו כ-30% מן המופיעים ברשימת הבוחרים. פועלי מקומות העבודה הגדולים החרמו את הבחירות ברובם המכריע. מפא"י, שביצעה בכל זאת את הבחירות, גילתה לעין כל את כוונות השתלטותה ואת נכונותה לעלות על דרך של שיטות טוטליטאריות בהסתדרות.

אך מפא"י איבדה את השליטה על עצביה ואת חושה הריאליסטי. השיטות הריאקציוניות לא תצלחנה. בכוחו של מעמד הפועלים להגן על הסתדרותו בפני מכשילים מבחוץ ומפנים. בדרך של אחדות כל הכוחות האופוזיציוניים בהסתדרות, אפשר ואפשר לשנות את פני ההסתדרות. בדרך של אירגון הכוח המעמדי של הוועדים המקומיים בבתי-החרושת, אפשר להכריח את מפא"י לסגת.

על סיעות השמאל בהסתדרות לארגן נציגות של הוועדים, שתעמוד בראש ענייני הפועלים הן כלפי חוץ והן כלפי פנים. ועד האגודה, שנבחר בבחירות האנטי-דמוקרטיות, חייב להתפטר. פועלי התעשייה וכל חברי ההסתדרות חייבים לקחת חלק במערכה הזאת, אשר איננה של פועלי המזון בלבד. מערכה זו היא מאבק על נפש ההסתדרות, על מדיניותה הפועלית וארגונה הדמוקרטי. בפעם הראשונה בתולדות ההסתדרות, מחרימים יותר ממחצית חברי אגודה מכל ארגוני האופוזיציה בחירות באגודה מקצועית באחד הענפים המרכזיים בתעשיית הארץ. המערכה על ארגון מעמדי ודמוקרטי של ההסתדרות עולה על שלב רציני מאוד. ואין לסגת במערכה זו, כי הכרח הוא לשבור את הקו הטוטליטארי של מפא"י. למען תפקיד הסתדרותי ופועלי זה, חייבים אנו לאחד את כל הכוחות בהסתדרות.

פרק שביעי

המערכה המעמדית בשנות ה-40

מעמד הפועלים במערכה¹

1. המלחמה לביטחון כלכלי – היא מלחמה לשלום ולקידמה בשלב הנוכחי במדיניות הבין-לאומית, נלחמים ההמונים העובדים בעד הבטחת שלום דמוקרטי ובר-קיימא. אין להבטיח את השלום ללא הבטחת עבודה ורמת חיים גבוהה יותר להמוני הפועלים. חיזוק כוחות הפועלים בשטח הבינלאומי ובתוך כל עם ועם; גידולם והתחזקותם של ארגוני מעמד הפועלים; התגבשות האחדות בקנה מידה ארצי ובינלאומי של מעמד הפועלים אחרי הניצחון על הפאשיזם; התחזקותה של ברית-המועצות כגורם בינלאומי בעל עמדה מכרעת; התגבשות המשטרים הדמוקרטיים באירופה; הקמת הפרדציה הבינלאומית של האגודות המקצועיות; גידול ההשפעות על המפלגות הקומוניסטיות, הגברת השיתוף בינן לבין המפלגות הסוציאליסטיות וארגונים דמוקרטיים אחרים וניצחון מעמד הפועלים הבריטי על השמרנים – כל זה מסייע להשגת הביטחון הכלכלי. תוכנית העברת המשק ממלחמה לשלום על חשבון הממשלה ובעלי ההון, ולא על חשבון ההמונים, היא חלק של התוכנית הדמוקרטית לרקונסטרוקציה בכל הארצות הדמוקרטיות, ובאותו הזמן בעיה בינלאומית בעלת חשיבות יסודית לגבי הבטחת שלום יציב.

התפקיד המרכזי של מעמד הפועלים בארץ, כמו בעולם כולו, הנו בהגשמת תוכנית פרוגרסיבית להעברת המשק מתנאי המלחמה לתנאי שלום. המערכה למען תוכנית כזאת קשורה במלחמה נגד תוכניות ה"רקונסטרוקציה" הריאקציונית של הממשלה. מלחמה זו מתבטאת במאבק של הפועלים והמוני העם בעד הבטחת עבודה, תנאי עבודה ושכר הוגנים, בעד תוכנית פיתוח התעשייה והמשק כולו על יסודות של ביטחון כלכלי ורמת חיים גבוהה יותר להמוני הפועלים ודלת העם, היהודים והערבים. הממשלה והרכושנים לוחמים בעד הגברת כוחם של המונופולים, בעד הגברת הניצול וחופש הספסרות, באמצעות ההסוואה של "תוכנית לרקונסטרוקציה" ושל סיסמאות של "הגנה על כושר ההתחרות של התעשייה ומשק הארץ", תוך טיפוח שוביניזם בין המוני שני העמים בארץ.

לשם קביעת תפקידיו ודרכו של מעמד הפועלים בארץ, יש לבחון את ההתפתחות הכלכלית והפוליטית בארץ בשנות המלחמה ואת תוכניות הרקונסטרוקציה השונות.

1 קטעים מחוברת שהכין אליהו גוז'נסקי, כחלק מהדין וחשבון של הוועד המרכזי לוועידה התשיעית של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, ספטמבר 1945.

2. תהליך האינדוסטריאליזציה בארץ בשנות המלחמה

במשך המלחמה חלה התפתחות תעשייתית הן בסקטור היהודי והן בסקטור הערבי. אולם בסקטור היהודי, קיבלה התפתחות זו ממדים גדולים יותר. התפתחות זו התבטאה: (1) בריבוי מיספר המפעלים והפועלים; (2) בגודל המפעלים ובריכוזו של מיספר גדול יותר של פועלים במפעלים גדולים; (3) בגידול הייצור; (4) בריכוזו הון ותעשייה בידי חברות מקומיות ובינלאומיות; (5) בחיזוק השפעת המונופולים הזרים.

נעמוד כאן על כמה מיספרים של הסוכנות היהודית (המתייחסים לסקטור היהודי):

הגידול	1943	1937	
46%	2,250	1,556	מספר המפעלים
106%	46,000	22,000	מספר העוסקים בתעשייה
40%	21	15	מספר העוסקים בכל מפעל (בממוצע)
800%	29	3.6	ערך הייצור ברוטו (במיליוני לירות)

האופייני לתהליך הריכוז של הפועלים וגידול המפעלים הוא ההבדל בין שיעור הגידול במיספר המפעלים (46%) לבין שיעור הגידול במיספר העובדים בתעשייה (106%). שיעור הגידול במיספר העוסקים בכל מפעל בממוצע עלה, לכן, ב־40%. רק בעשרה מפעלים, הגדולים ביותר, עובדים 6,600 פועלים, וערך הייצור שלהם הוא כ־6 מיליון לירות, כלומר 17% מערך הייצור הכללי.

את תהליך האינדוסטריאליזציה ביישוב היהודי מבטאים המיספרים הבאים:

- משנת 1938 עד שנת 1945 גדל הישוב ב־30%.
 - משנת 1938 עד שנת 1945 גדל הייצור הכללי ב־116%.
 - משנת 1938 עד שנת 1945 גדל מספר פועלי התעשייה ביותר מ־100%.
- (מקור הנתונים: מחלקת הסטטיסטיקה של הסוכנות היהודית).

יחד עם זאת, חלה התפתחות ניכרת גם בתעשייה הערבית:

הגידול	1942	1939	
460%	1,558	339	מספר המפעלים
110%	8,804	4,177	מספר העוסקים בתעשייה
375%	5.7	1.5	ערך הייצור ברוטו (במיליוני לירות)

מנתונים אלה אנו למדים, שחלה התפתחות ניכרת גם בסקטור התעשייתי הערבי, אף שהמיספרים (המתייחסים ל־1942) – אינם מוכיחים גידול כה מהיר כמו בסקטור התעשייתי היהודי. אך אם נביא בחשבון את ריבוי הפועלים הערבים במפעלים הבין־לאומיים, בתחבורה, בתעשייה הצבאית והממשלתית ובעבודות אחרות בקמפים, נגיע לסיכום, שחוץ מ־9,000

פועלי תעשייה ערבים, העובדים במפעלים ערביים, ישנם עוד עשרות אלפי פועלים ערבים בענפי משק שונים (עד 90 אלף פועלים ערבים שכירים). כל זה מצביע על תהליך של גידול מהיר של הפרולטריון בארץ בקרב שני העמים גם יחד. גידול זה מחזק את המלחמה המעמדית ומחייב התפתחות לקראת מלחמה משותפת של פועלים יהודים וערבים בארץ.

3. השלבים בהתפתחות התעשייה בשנות המלחמה

השלב הראשון (עד 1941) הינו שלב של חוסר עבודה ומשבר כלכלי, שלב אופייני, מצד אחד, להמשכת המשבר, שנגרם על ידי המאורעות, ומצד שני – להמשך המדיניות המינכנאית מצד הממשלה, המתבטאת בהזנחת גיוס האמצעים למלחמה בפאשיזם.

כניסת ברית-המועצות למלחמה (1941) גרמה להפעלת הכוחות הצבאיים והמשקיים של הממלכה המאוחדת, מה שהתבטא בארצנו בהתחלת שלב חדש בהתפתחות המשק והתעשייה. השלב השני (עד אמצע 1943), אלה הן שנות ההתפתחות של התעשייה המלחמתית. הקווים האופייניים לשלב זה הם: צורת עבודה סטנדרטית בעלת אופי זמני וחולף; העבודה העיקרית – עיבוד חצאי פבריקטים עבור הצבא; תמורות תכופות בהרכב ובמיספר הפועלים, בכמות ובסוגי העבודה. כל זה מנע התגבשות ריכוזי פועלים קבועים בבתי-חרושת והתקדמות מקצועית יציבה, ועל כן מנע גם אירגון יעיל של המערכה לשכר ולתנאי עבודה. אי-הקביעות בעבודה של חלק גדול של הפועלים, הגביר את תלותם בלשכות וחזיק את שלטון הלשכות והמנגנון של מפא"י על פועלי התעשייה.

את המצב הזה, בשני השלבים הראשונים, קבעו התנאים, שנוצרו עקב האופנסיבה הגרמנית, התקרבות החזית לארץ, והסכנה הישירה שנשקפה לארץ. תנאי בהלה אלה, מצד אחד, והשיטות הקולוניאליות של אירגון המאמץ המלחמתי מצד שני, החלישו עוד יותר את האפשרויות למלחמה על תנאי עבודה ושכר טובים יותר.

המפנה, שחל עם הניצחון בסטלינגרד והודות לו גם באל-עלמיין, גרם למיפנה בהתפתחות התעשייה בארץ, תהליך אשר התפתח בדרכו עם הניצחונות הצבאיים והפוליטיים של הכוחות האנטי-פאשיסטיים.

בשלב השלישי (מאמצע 1943), התחילה תקופת גיבושה של התעשייה בארץ. התעשייה התחילה לעבור מהזמנות לחזית לעבודה למען התצרוכת של הצבא, ובעיקר של האוכלוסיה האזרחית. את מקומן של העבודות הסטנדרטיות מילא הייצור לאקספורט ולתצרוכת השוק הפנימי. התחילו לעבור ליצירת תוצרת, המותאמת גם לתנאי שלום. את זאת יש ללמוד מהמספרים כדלקמן: "בשנת 1942, הגיע ערך הזמנות הצבא כמעט ל-30 אחוז מערך הייצור התעשייתי. בסוף 1944, מעריכים חוגי התעשייה את שעור הזמנות הצבא ב-8 עד 10 אחוזים מערך הייצור התעשייתי" ("משמר", 27.7.1945).

נוצרו ריכוזים קבועים של פועלים מבוססים במפעליהם; התפתחו קאדרים מקצועיים; התגבשו מקומות עבודה וענפים. ועדי המקומות התפתחו למוסדות פועלים בעלי חשיבות ויוזמה. התחזק הקשר בין ועדי מקומות העבודה והאירגונים בענפי התעשייה. האגודות המקצועיות התחילו להתגבש במידה מסוימת. צצה הבעיה של איגודים ארציים. פועלים זמניים רבים הפכו להיות פועלים קבועים, מה שגרם להחלשת שלטון המנגנון והשפעות הלשכה בתעשייה.

הפועל מתעורר למלחמה תקיפה יותר על עניניו, למרות המכשולים מצד מנהיגי ההסתדרות.

* * *

הטבלה הבאה מראה את התפתחות ענפי התעשייה העיקריים ואת המגמה הברורה של התעשייה לעתיד.

הרכב התעשייה לפי ענפים (באחוזים), שנים שונות

1945	1943	1937	
15.7	12.5	7.0	טקסטיל
15.6	16.4	16.7	מזון
15.5	19.7	13.1	מתכת
11.8	10.6	9.1	כימיה
8.7	7.9	-	יהלומים
32.7	32.9	54.1	שאר הענפים
100%	100%	100%	סך הכל

התעשייה הכימית מעבדת חומר גולמי, שישנו בארץ (ים המלח, מחצבות מלט וכו'), ולהתפתחותה המתמדת ישנם התנאים הכלכליים הטובים ביותר, המתבטאים בקיום חומר גולמי יקר ערך בארץ, אשר השוק העולמי זקוק לו, ובקיום קדרים מקצועיים לעבודות. תעשיית המזון מעבדת בחלקה הגדול את פרי ההדר ואת התוצרת החקלאית, הנמצאת בארץ במזרח ובמערב.

תעשיית היהלומים יצרה קאדרים מקצועיים. משלוח החומר הגולמי וכמו כן משלוח התוצרת המעובדת, הינו קל עד מאוד. אך העיקר הוא, שבתי החרושת לליטוש יהלומים בארץ הם הגדולים והמשוכללים ביותר ומצויידיים בציד המודרני ביותר בעולם.

תעשיית המתכת, שהגיעה בשנת 1943 לאחוז הגבוה ביותר, מבחינת התעסוקה, הודות להזמנות הצבאיות ולייצור הסטנדרטי – עברה לפסי ייצור יציב, ייצור של ימי שלום. יש לציין את ההתפתחות המיוחדת בענף מכונות וכלי עבודה, המשרתים את משק הארץ.

4. חיזוק השפעת המונופולים על משק הארץ

חברת האשלג – אופיינית ביותר לתהליך זה. ניצול אוצרות ים המלח נעשה בעיקר על ידי הון בריטי; רוב המניות של מפעל המלט "נשר" שייכות לטרוסט העולמי של מלט "פורטלנד קומפני"; חברת החשמל הינה למעשה סניף של "ג'נרל אלקטריק קורפוריישן". באותה מידה, בתי החרושת הגדולים של טבק, הן היהודיים והן הערביים ("מספרו", "קרמן, דיק וסלטן"), בתי החרושת לגפרורים "נור" – כל אלה שייכים ברובם לחברות בינלאומיות.

לפי הסטטיסטיקה הממשלתית משנת 1939, ההון המושקע במפעלי הזכויות (קונצסיות) הוא 53.2% מכלל ההון המושקע בתעשיית הארץ; 74.9% מעוצמות המנועים (המחשבים בכוחות-סוס) מצויים במפעלי הזכויות. משקל מפעלי הזכויות בתפוקה נטו של מפעלי התעשייה הוא 28.5%. לעומת זאת, בהוצאות לקניית החומר הגולמי, חלקם של מפעלי הזכויות (המעבדים בעיקר חומר גולמי הנמצא בארץ) – 2.9% בלבד, ובתשלום שכר העבודה והמשכורות – 19.5%. שיעור המועסקים במפעלי הזכויות הוא 13.8% מהמועסקים בתעשייה, בעוד ששיעור מפעלי הזכויות הוא 0.5% מכלל המפעלים.

במלים אחרות: המפעלים הגדולים ביותר הינם בידי בעלי הזכויות הזרים, המעבדים את החומר הגולמי של הארץ, ואשר הודות לבעלותם על תעשיות וענפים יסודיים (חברת החשמל, אשלג, מפעלים כימיים – אי.סי.אי. וכו'), מנציבים את כיוון וממדי פיתוח התעשייה בארץ.

החווה בין הממשלה הבריטית בארץ לבין "עירק פטרולים קומפני" (שפורסם בעתון הרשמי של הממשלה במאי 1934, ושנמצא בתוקפו עד היום) אופייני למדיניות הממשלתית של תמיכה בשלטון המונופולים. לפי החווה הנ"ל, לא רק שיש לחברה זכויות אקסטרטריטוריאליות, היא גם רשאית להחזיק משטרה מיוחדת נגד מורדים ו"שובתים", וכמו כן להטיל מס על כל האוניות המשתמשות בחופיה.

מצד שני, הולכת ומתפתחת, בהשפעת המונופולים הזרים, מגמת הקרטליזציה בין הרכושנים המקומיים, לרבות התעשייה ההסתדרותית. התוצאה הממשית מכך היא, סינוף מפעלים מקומיים רבים למונופולים הבינלאומיים. המשביר המרכזי, אחים ירושלמי, טיבר וכו' קנו את המניות של חברת "שמן". קניית חברת "נשר" ע"י "סולל בונה" וחברות הון מקומיות אינה משחררת את שוקי המלט בארץ משלטון המונופולים, הקובעים את המחירים, אלא קושרות את חברות ההון המקומיות בחברות המונופוליסטיות הבינלאומיות. כך, בשותפות עם הרכושנים המקומיים, ואפילו עם התעשייה ההסתדרותית – מתחזקות העמדות של המונופולים הזרים בארץ. דוגמאות למונופולריות ולקרטליזציה של התעשייה המקומית הם ענפי היהלומים והטבק, ומגמות של קרטליזציה מתפתחות גם בענף המתכת.

המונופולים הזרים משתלטים גם על התחבורה, המסחר והחקלאות. חברת "סטיל" קיבלה מהממשלה את הזכיון על ההובלה בארץ. כאשר הוצאו צווים לצמצום השיווק של בנזין וצמיגים (צווים אשר עומדים בתוקפם גם אחרי הניצחון על הפאשיזם ופוגעים קשה בתחבורה, ועל כן גם במשק הארץ), הם לא חלו על חברת "סטיל". אותה חברה ריכזה בידיה את המסחר בתבואה. רק בשנת 1942, הוציאה החברה מהתושבים בארץ כ־700,000 לירות ברווחיה מהלחם ("משמר", 9.12.1943). יוצא איפוא, שכל תושב שילם לחברת "סטיל" למעלה מחצי לירה מס גולגולת מלחמות בשנת 1942.

ההון הזר, בהשתלטותו על הבנקים, קבע ריבית גבוהה לחקלאות 10% לשנה – שיעור הגבוה פי 3 מאשר באמריקה. על ידי זה, הוא לא רק מדלדל את החקלאי היהודי והערבי, אלא מייקר את המצרכים החקלאיים בשוק. כך הם מורידים את רמת חיי ההמונים. הטבלה הבאה מראה את השפעת שלטון המונופולים על המסחר והמחירים בארץ.

מחירי תוצרת תעשייתית בפלשתינה ובאנגליה (בלירות)

המחיר של:	בארץ	באנגליה
טונה ברזל	40	15
טונה פח	7	3
ארגז נייר	81	32

הערה: הטבלה סודרה לפי המחיר הממשלתי בארץ. ברור שבשוק השחור המחיר הרבה יותר גבוה.

הבעלות של בעלי הזכויות הזרים על תעשיות וענפים יסודיים מאפשרת להון הזר להשפיע על תהליך פיתוח הארץ. שלטון המונופולים הזרים על המסחר, הבנקאות והתחבורה, כלומר על החומר הגולמי ואמצעי הייצור, על האקספורט והאימפורט – כל זה מעביר לידיהם את האפשרויות לקבוע את תהליך הפיתוח של משק הארץ.

השיתוף של הבורגנות היהודית עם המונופולים הזרים, נתמך על ידי הממשלה. כיום אין כמעט מפעל גדול, אשר אינו עומד תחת ביקורת ההון הבריטי.

את המדיניות הפושעת של המונופולים בארץ, מציינת עוד עובדה: בזמנו פורסם שחברת האשלג שלחה חלק מתוצרתה לגרמניה; המשלוחים התבצעו בתקופת המלחמה. דבר זה חיוק את תעשיית החימוש הנאצית. חברות בין־לאומיות היו מעבירות תבואה מהארץ, דרך תורכיה, לארצות האוייב.

גם יהלומים תוצרת הארץ נשלחו בזמן המלחמה לגרמניה על ידי השוק השחור דרך תורכיה.

מכל זה נובעת המסקנה: המונופולים הזרים, יחד עם השלטון הקולוניאלי, הם המייקרים את המצרכים ויוצרים אינפלציה בארץ.

המונופולים הזרים, בשותפות עם הבורגנות המקומית הגדולה ובעזרת הממשלה הקולוניאלית, ביוצרים אינפלציה בארץ, לא רק מורידים את רמת החיים של המוני היהודים והערבים, אלא פוגעים באפשרויות התעשייה ומשק הארץ לעמוד בתחרות הן בשוקי הארץ והן בשוקי חוץ עם תוצרת זולה יותר של הארצות, בהן שער המטבע הוא יציב הרבה יותר ושיעור ההתייקרות קטן מאוד ביחס לארצנו.

המגמה הפוליטית של המדיניות האימפריאליסטית הזאת היא להעמיד את התעשייה, שהתפתחה בתקופת המאמץ המלחמתי בארצות הקולוניאליות, במצב של אי־אונים במערכת התחרותית כלפי תעשיית המטרופולין, בזמן שבעיית השווקים תעמוד בפניה.

5. מדיניות הרכושנים

הודות לעמדתם המונופוליסטית בשוק, המדיניות של התאחדות בעלי התעשייה ממזגת את האלמנט הקפיטליסטי ואת האלמנט הספסרי. מדיניות זו הייתה הקובעת והמכריעה בשנות המלחמה.

הרוב המכריע של הבורגנות היהודית קשור עם ההון המונופוליסטי: בשטח החקלאות והמטעים; בשטח התעשייה והמפעלים הבינלאומיים. בראותו בשיתוף עם הכוחות האימפריאליסטיים של ממשלת בריטניה את הדרך להגשמת שאיפותיה הפוליטיות והכלכליות בארץ, מהווה החלק המכריע של הבורגנות היהודית הגדולה אחת המשענות של האימפריאליזם.

חלק זה של הבורגנות, התומך בשיטות הקולוניאליות של הממשלה, עומד בהתנגשות חריפה עם הכוחות הפרוגרסיביים בציבור היהודי והערבי, ומתנגד לכל צעד של דמוקרטיזציה של הארץ. כל זה מציין את האופי האנטי־לאומי של רוב הבורגנות היהודית בארץ. הקשר הזה עם המונופולים והאימפריאליזם מצד אחד, והשאיפות לשלטון פוליטי וכלכלי בארץ מצד שני – מוצאים את ביטויים בתמיכתה של הבורגנות היהודית הגדולה במדיניות הבילטמוריסטית, מדיניות של "מדינה עברית לאלתר", שצריכה להתגשם, כביכול, בכוח ההון והזרוע ובעזרת הריאקציה האימפריאליסטית.

במיסגרת ההתפתחות הזאת, מתחיל להיראות חלק של התעשייה, המקבל אופי מקומי, העשוי להגיע לידי התנגשויות עם הפוליטיקה הכלכלית של האימפריאליזם. חלק זה עשוי לחפש גישה אחרת לבעיית השיתוף עם העם הערבי ולהיות מעוניין בדמוקרטיזציה מסויימת של הארץ, בעיקר בשטח הכלכלי.

6. מדיניות הממשלה²

ממשלת הארץ המשיכה במדיניותה האנטי־דמוקרטית ובשיטותיה הקולוניאליות, גם בזמן המלחמה האנטי־פאשיסטית. הממשלה אינה מעוניינת בהתפתחות חופשית של התעשייה ומחזיקה אותה בתלות מתמדת בחישובי בעלי ההון המונופוליסטי. הממשלה מעודדת את שיטתם הכלכלית הפרימיטיבית של המעבידים, מפנה את תיאבונם הספסרי לניצול מוגבר של הפועלים, ומסייעת להפקעת מחירי המצרכים, המדלדלת את ההמונים. הממשלה מעודדת את הפוליטיקה הכלכלית צרת־המוח של אי־שיתוף עם העם הערבי בארץ ועם ארצות ערב הקרובות, העשירות בחומר גולמי ובעלות שווקים רחבים.

מדיניות הממשלה כלפי מעמד הפועלים מתבטאת בהעדר חוקת עבודה מתקדמת ובחקיקת חוקים אנטי־פועליים. מדיניות זו התבטאה בפעולות החקיקה הבאות:

- (1) מתן חופש פעולה מלא למונופולים ולחברות בורגניות, שנהנו מספסרות בלתי מרוסנת ומחופש הפקעת המחירים, ובמקביל – חקיקת חוק של הקפאת השכר.
- (2) חוק לאיסור שביתות והתנגדות מעשית לשביתות בכל מקרה, שהפועלים הראו חולשה. זאת לעומת חופש מעשי להשבתה³ למרות האיסור החוקי, שהינו אחיזת עיניים בלבד.
- (3) חוק המרתק את כוחות האדם וקושר את הפועל למקום עבודתו ללא אפשרות של מלחמה חוקית לשיפור שכרו ותנאי עבודתו, לעומת החופש המלא לסגירת מפעלים ולצמצום עבודתם, בהתאם לחשבונות ספסריים של בעליהם.

2 הממשלה – ממשלת המנדט הבריטי בפלשתינה־א"י.

3 השבתה – סגירת מפעל בידי המעבידים.

- (4) הטלת מיסי עקיפין ומס הכנסה שהוא פרוגרסיבי למחצה; שיעורי מס נמוכים ביותר על רווחי מלחמה, על רכוש ועל ירושה.⁴
- (5) תקציב, אשר חלקו הגדול הוזן את מנגנוני השלטון והמשטרה, לעומת תקציב זעום לחינוך, לעזרה סוציאלית ולהוספיטליזציה.⁵
- (6) חוק של בוררות חובה (הנובע מתוך חוק השביתות), לעומת העדר חוק בדבר חוזה עבודה קולקטיבי.
- (7) אינדקס פיקטיבי ופיתוח השוק השחור, לעומת תוספת יוקר חלקית וכמות סמלית של מצרכים במחירים ממשלתיים.
- המצב הזה גרם לאינפלציה, לדילדול המוני העם ולהורדת סטנדרד החיים. אמנם קיימים בארץ אי־אלה חוקים האוסרים על עבודת לילה ועל עבודת שעות נוספות של נוער ונשים. קיים גם חוק "מסורתי" של פיצויים במקרה של פיטורים. אך מי יכול להצביע על עובדה אחת של התערבות הממשלה לטובת הפועלים, הנוער או הפועלות בהסתמכות על חוקים אלה? איזה אחוז של פועלים יודע על קיום חוקים אלה? חוקים אלה הינם מאותו סוג של החוק האוסר השבתות. המערכה להגשמתם דורשת מהפועלים מלחמה מעמדית פוליטית, כלומר – יותר מאמצים מאשר אירגון והתנגדות לוקאלית למעבידים.
- בקו המדיניות האימפריאליסטית הזאת, מונחית שיטת ההתערבות הגדלה והולכת של הממשלה בכל שטחי הכלכלה והמשק של הארץ והפיקוח עליהם. מדיניות הממשלה בענייני עובדים פוגעת קשה במעמד הפועלים ובהמוני העם. היא הפריעה להשתתפות המלאה של המוני הארץ במאמץ המלחמתי, והיא מתכוונת להפריע להתפתחות החופשית של המשק ושל תעשיית הארץ. מדיניות זו מתכוונת להמשיך לתת הענקות יתר למעמד הבורגנות על חשבון המוני העם, לאפשר ניצול מוגבר של ההמונים ולהפריע להתעוררותם הפוליטית.

7. יוקר המחיה והורדת השכר ותנאי העבודה בשנות המלחמה

השכר היסודי היומי הממוצע של פועל בשנת 1943 היה 350 מיל, לפועלת – 250 מיל, ולנוער 175 מיל – כך עולה מנתונים של הסוכנות, שבחנה 14,000 פועלי תעשייה במקומות העבודה הגדולים ביותר, בהם התנאים טובים יותר.

אמנם, בשנתיים האחרונות עלה השכר היסודי של פועלי התעשייה ב־10 עד 30 אחוזים, אך העלייה הזאת אינה משנה את המצב ביסודו, היות והשכר הריאלי ירד כתוצאה מהתנאים הבאים: (1) אינדקס יוקר החיים, שלפיו נמדדה תוספת היוקר (שהוא סביב 250) הינו פיקטיבי בהחלט, עקב השתלטות גמורה של השוק השחור, הפקעת מחירים וספסרות פרועה. כך, למשל,

4 במשך שנת הכספים 1944/45, כוסו 46.6 אחוזים מהוצאות הממשלה בארצות־הברית של אמריקה על־ידי מיסים והכנסות שוטפות אחרות; בבריטניה הגדולה – 53.4 אחוזים; בקנדה – 53.8 אחוזים; בוילנדיה החדשה – 68.6 אחוזים. במצרים הגיע שיעור ההכנסות שמקורן במיסים ל־100 אחוז מהתקציב, ובארץ־ישראל – ל־79.5 אחוזים. המיסים החדשים, שהממשלה עומדת להנהיג כעת בארץ, מכוונים להגדיל את הכנסותיה של הממשלה, והנטייה היא לכסות את כל הוצאותיה של הממשלה על ידי מיסים (לפי "ידיעות הכלכלה הא"י") [הערת המחבר].

5 התקציב הפלשתינאי לשנת 1944/45, המסתיים ב־31.3.1945, הגיע ל־17.5 מיליון לירות. אנו מוצאים שם חצי מיליון לירות לחינוך, פחות מ־300 אלף לירות לעזרה סוציאלית, לעומת 3.4 מיליון לירות למשטרה ובתי הסוהר. ייתר התקציב הוקדש לשירותי מלחמה ולאדמיניסטרציה [הערת המחבר].

הודיע מפקח המזונות, שבשנת 1943, רק 5-10 אחוזים של המצרכים שרכשו הצרכנים היו לפי מחירי הממשלה.

- (2) תוספת היוקר חלה רק על חלק מהשכר – עד 8.5 הלירות הראשונות.
 (3) לא בכל המפעלים ולא בכל ענפי העבודה, קיבלו הפועלים תוספת יוקר לפי האינדקס הממשלתי. מצב זה אופייני בעיקר לפועלי הקמפים, לפועלי ולפקידי הממשלה והעיריות, אשר את תוספת היוקר לפי האינדקס הממשלתי לא קיבלו עד היום, או שהשיגו אותה רק בשנה האחרונה של המלחמה.

ברור לכן, שבשנות המלחמה ירדו תנאי העבודה של הפועלים, אשר היסוד הנורמלי שלהם הוא: 8 שעות עבודה, יום מנוחה בשבוע ועבודה יומית ולא קבלנית. ע"י הארכת יום העבודה ושבוע העבודה וע"י הרחבת שיטת העבודה הקבלנית, הצליחו המעבידים, גם להוריד את תנאי העבודה וגם לבלום את העלייה בשכר היומי, וזאת ע"י הכללת השכר עבור שעות נוספות, ימי חג והתוספת הקבלנית בשכר הכולל.

הרעת תנאי העבודה בתקופת המלחמה התבטאה גם בריבוי של תאונות בעבודה. הצצה קלה בביולטין הממשלתי לסטטיסטיקה לשנת 1943 מעמידתנו על ריבוי מבהיל של התאונות בייחוד בקרב הפועלות והנוער. מיספר התאונות עלה מ-837 בשנת 1937 ל-4,200 בשנת 1941 (מהן 1,123 תאונות בתעשייה ו-1,333 בבניין); המיספר הכולל של ימי עבודה שאבדו בשל תאונות בשנת 1941 נאמד באותם סיכומים ב-80,283(!).

כזאת היא התוצאה הממשית מעייפות אל-אנושית של פועלים, פועלות ונוער, העובדים שעות נוספות רבות, משמרות לילה מייגעות, לעיתים בלי יום מנוחה לשבוע, בשיטת הזעה קבלנית ובנורמות מופקעות, בתנאים סניטריים ירודים, בדוחק ובמחנק, במצב של תזונה בלתי-מספקת ושל ירידה מתמדת בבריאות, עקב שכר בלתי-מספיק ויוקר חיים מחפיר.

8. גל השביתות

גידול וגיבוש של הפרולטריון התעשייתי בשנות המלחמה, בתנאים של הורדת רמת החיים של הפועלים, מול התעשרותם של הרכושנים והמדיניות האנטי-פועלית של הממשלה, גרמו להתחדדות הניגודים המעמדיים ביישוב. בשנת 1944, התפשטו שביתות בעיקר בענפי תעשייה גדולים, והן היו ממושכות יותר.

השביתות וימי השביתה 1940-1944

1944	1943	1942	1941	1940	
85	126	88	71	89	מספר השביתות
247,507	107,526	134,226	29,955	24,361	סך ימי השביתה

מטבלה זאת נראה, שגל השביתות, שפרץ ב-1942, עלה בשנת 1943, שנת המפנה לסטביליזציה ולגיבוש התעשייה, ולא ירד בשנת 1944.

הבסיס המעמדי של השביתות בשנת 1942 היה צר בהרבה מזה של 45-1944; בגל השביתות הקודם, האיניציאטיבה להתקפה מעמדית הייתה בידי הבורגנות במידה רבה יותר, ורוב השביתות פרצו להגנת התנאים הקיימים, ולכל היותר – בדרישה לתוספת יוקר. מלחמה לחוזים קולקטיביים ולדרישות סוציאליות התנהלה במידה מצומצמת מאוד. העלייה בגל השביתות חלה הן כתוצאה מהמצב החומרי הירוד של הפועלים, והן כתוצאה של התארגנותם בתנאים היציבים יותר של מאמץ מלחמתי, של תעסוקה מלאה ושל קביעות במפעלים. השביתות בתעשיית היהלומים אינן משנות שינוי יסודי את ההערכה הזאת. הן היוו 60%-70% מהמספר הכללי של ימי השביתות בכל אחת משלוש השנים האחרונות (1942-1944). השביתות היו יותר ממושכות, כתוצאה מהתרחבות הבסיס המעמדי. דרישות הפועלים הכילו, מחוץ להעלאות בשכר ותוספת יוקר, גם דרישות סוציאליות ותביעה לחתימת חווי עבודה קולקטיביים. הייתה זאת התפתחות לקראת מלחמה על חוקת עבודה וחוקה סוציאלית.

השביתות בשנים 1941-1944 לפי הסיבה לשביתה (באחוזים)

סיבת השביתה	1941	1942	1943	1944
שאלות שכר עבודה ותוספת יוקר	64.0	59.5	42.0	40.5
חלוקת עבודה, פיטורים, תנאים סוציאליים וחווי עבודה	30.5	34.0	38.0	46.0
שונות	5.5	6.5	20.0	13.5

הטבלה הזאת, המוכיחה עלייה מתמדת של השביתות על רקע דרישות מעמדיות סוציאליות, אינה מבטאת את העלייה הזאת במלואה. כך, למשל, שביתות פועלי היהלומים, אשר הנקודה המרכזית בהן היתה: כיבוד החוזה הקולקטיבי – נכללות משום מה על ידי פרויס בקטיגוריה של שכר ותוספת יוקר. במידה רבה המצב דומה גם בשביתות אחרות, את זאת מוכיחה הטבלה הבאה:

השביתות העיקריות בתעשייה בבעלות יהודים בשנת 1944

בית החרושת	הסיבה	סך ימי השביתה
מולדת – עפרונות	פיטורי פועלים, לאחר שהתארגנו בהסתדרות	1,368
פלאלום – מתכת, רמת־גן	הורדת שכר העבודה	1,590
א.ב.ג. – הלבשה, ת"א	השתתפות המעביד בקופת תגמולין	3,000
ארמו – כפתורים, רמת־גן	העלאת שכר היסוד, הגדלת החופשה השנתית	1,440
הנמר, ראשון־לציון	העלאת שכר וחופשה שנתית	1,600
שביתה כללית בענף היהלומים	קיום חווה ארצי, ובמיוחד הסעיפים בדבר שכר מינימום ותוספת יוקר	182,000
פרימן – מזון, רמת־גן	העלאת שכר היסוד ועוד	1,800
זן־כל – מזון, חיפה	הפרת הסכם והורדת שכר	700
תעשייה כימית, פתח־תקוה	פיטורי פועלים ללא תשלום פיצויים	1,800
עליון, נתניה	סירוב לעבוד שעות נוספות ללא תשלום נוסף	4,500
גביש, ראשון־לציון	העלאת שכר יסוד, חופשת לידה, השתתפות בקופת תגמולין, המצב הסניטרי	18,200
אופיר, יהלומים, נתניה	פיטורי פועל	6,000
המלחים – מתכת, ת"א	פיטורי עובדים	2,500
משי זקס, ת"א	העלאת שכר ותביעות סוציאליות	1,800
יעקובוביץ – אריגים, בני־ברק	הטבת תנאים סוציאליים, תוספת לילה למשמרת שלישית, חופשה שנתית	1,800

את החרפת המערכה המקצועית מוכיחה גם עמדתם של המעבידים, המתבטאת בריבוי מתמיד של ההשביתות והתמשכותן.

השביתות ביוזמת המעבידים, 1940-1944

1944	1943	1942	1941	1940	
11	8	6	9	4	מספר ההשביתות
13,574	7,051	845	16,002	802	ימי השביתה

את התפתחות ההכרה המעמדית בשטח המקצועי מציינת העובדה, שבשנת 1941 רק 17.7 אחוז מהשביתות נסתיימו בבוררות, ואף כאן, רק על חלק מהדרישות. את העובדה הזאת יש לזכור, כי היא סותרת את השיגרה, הנפוצה בין הפועלים מפי המזכירים, כאילו "כל השביתות נגמרות בבוררות, ולכן לא כדאי לשבות"⁶.

6 הטבלאות והמספרים בפרק זה נלקחו מהמאמר של הח' פרויס ב"דבר" (23.5.1945). הממשלה מביאה נתונים אחרים, הכוללים לא רק את השביתות בתעשייה היהודית, אלא את כל השביתות בכל ענפי המשק היהודי, הערבי והממשלתי (הערת המחבר).

9. הטקטיקה במלחמתה של התאחדות בעלי התעשייה

התאחדות בעלי התעשייה העריכה את הסכנה שבהתפשטות המלחמה המקצועית על בסיסה המורחב (מלחמה לחוזים קולקטיביים ותנאים סוציאליים) בתקופת גיבושו של פרולטריון תעשייתי בארץ. הרכושנים והממשלה העריכו, שהבסיס החדש הזה של המלחמה המקצועית, מהווה שוב מלחמה מעמדית לחוקים של פיקוח על רווחי התעשייה ולחוקים נגד הספסרות, להגבלת זכויות המונופולים, נגד החוקים האנטי-פועליים והאנטי-דמוקרטיים ובעד חוקת עבודה מתקדמת. ההתאחדות יצאה, על-כן, להתקפה נגדית, בכוונה לרסן את גל השביתות ולקדם את הסכנות הפוליטיות-מעמדיות, הכרוכות בו. ההתאחדות העדיפה את החשבון המעמדי המרחיק לכת של בעלי התעשייה על פני הפסדים זמניים הכרוכים במערכה זו.

מול התארגנות פועלי התעשייה למלחמה על חוזים קולקטיביים ותנאים סוציאליים, פתחה ההתאחדות במלחמה על קרטליזציה וחוזים קרטליים. המלחמה הזאת מתנהלת מצד ההתאחדות תחת המסווה של הסכמתה לחוזים קולקטיביים (למשל, במתכת). חוזה קולקטיבי יוצר ביטחון וקביעות לפועלים במפעלים, באשר תנאי עבודתם ושכרם מוגדרים ומובטחים לזמן קבוע ואירגונם מוכר. על ידי כך מאחד החוזה את הפועלים ליחידה מגובשת, יוצר תנאים לחיזוק אירגונם הפנימי ומעמידם מול המעבידים, ככוח מאוחד ומלוכד. חוזה קולקטיבי ארצי לענף עבודה מסויים מאחד את הפועלים באגודתם על בסיס השוואת התנאים, יוצר תנאים למלחמה מקצועית של ענף שלם, ומעלה את כוחם של הפועלים, על ידי הגברת משקלם של המפעלים הגדולים והמאורגנים היטב בתוך כל ענף עבודה.

היות והיוזמה של מלחמה לחוזים קולקטיביים באה מפועלי המפעלים הגדולים והמאורגנים יותר, המנהלים מלחמה על חוזה קולקטיבי ותנאים סוציאליים, דרישות הפועלים הן להעלאת התנאים והשכר לדרגה של המפעלים המבוססים והמאורגנים. העדר חוזים קולקטיביים ארציים גרם להבדלים ניכרים בשכר ובתנאי עבודה בין מפעל למפעל באותו ענף עבודה. השכר והתנאים בכל מקום נקבעו על-ידי מלחמת הפועלים במקומות העבודה, ויעילותה של מלחמה זו נקבעה על ידי תנאי המקום ומשקל הכוחות המעמדיים-העיקביים של פועלי המקום. מצב זה גורם לכך, שפועלי המפעלים הגדולים והמאורגנים יותר טוב, עקב העדר נסיון וחינוך מעמדי – מעדיפים לעיתים את החוזה המקומי על החוזה הקולקטיבי לפי ענפי תעשייה, בראותם את חשבונם הכלכלי-הרגעי ולא את ההיקף המלא של המלחמה המקצועית-מעמדית (למשל, במפעל "ארגמן").⁷ חוסר הבנה זה לאינטרס המעמדי הכללי, הקיים אצל חלק מהפועלים, מנצלת לעיתים קרובות ההתאחדות בדרכים הבאות:

- 1) הגברת הלוקאליזציה של המלחמה המקצועית בדרך של הגברת ההבדלים בתנאים ובשכר באותו ענף במקומות עבודה שונים (אריג, מזון, מפעלים כימיים).
 - 2) מלחמה לחוזים קרטליים, אשר מכוונים ל"השוואה למטה", כלומר הבסיס לתנאי עבודה והשכר הוא הממוצע בין המפעלים, שבהם הפועלים מאורגנים טוב יותר, לבין המפעלים בהם, עקב אירגונם החלש של הפועלים, התנאים והשכר ירודים (מתכת, מצבעות).
- בד בבד עם המלחמה להורדת השכר והתנאים, שואפת ההתאחדות, תוך מלחמה על קרטליזציה,

להבאיש את ריחו של החוזה הקולקטיבי ולבלום את מלחמתם של הפועלים למענו. כך הצליחו המעבידים להגיע לחוזה קרטלי בעזרת בוררות ממשלתית בענף הטבק.⁸ מצבם של פועלי היהלומים, שהינו טוב ממצבם של הפועלים בענפי תעשייה אחרים, ואשר שופר בתקופת המלחמה, בתוקף השגת חוזה עבודה לכל הענף – מוכיח את יעילות החוזה הארצי.

על התפשטות גל השביתות ענתה ההתאחדות בהשבתות. ההשבתות אורגנו בידי המעבידים, במלחמתם על היוזמה במערכה הזאת ובנסותם, על-ידי התקפה פסיכולוגית, להחליש את אמונתם של הפועלים בהצלחת השביתה. המעבידים רוצים להוכיח לעובדים, כי גם במצב של קוניונקטורה, אין המעבידים מפחדים מפני שביתה. ההשבתות, שהן אמצעי מלחמה יקר מאוד למעבידים בודדים, אופשרו על ידי קרן השביתה וההשבתה של ההתאחדות, אשר על חיזוקה הוחלט בכינוסה האחרון של התאחדות בעלי התעשייה.

מידת האירנטביליות של האמצעי הזה עבור המעבידים תלויה בכושר עמידתם של הפועלים המושבתים ובמלחמתם על דרישת התשלום עבור ימי השביתה, כתנאי להפסקת השביתה. מפתלם של המעבידים ב"משי-זקס", ביהלומים, ב"ארגמן", ב"קשת", ב"דלפינר", ב"גביש", ב"תרזה" ועוד – היא הוכחה חותכת לכך. השביתה הממושכת ביותר בארץ, של פועלי "תרזה", אשר במרכז מלחמתם עמד עניין דמי השביתה – היא דוגמה חותכת להבנת הפועלים והמעבידים גם יחד לגבי הערך העקרוני של דמי שביתה.

במלחמה נגד גל השביתות, התחילה ההתאחדות לפרסם "רשימות שחורות" של פועלים שובתים, אשר אוסרות על כל המעבידים להעסיק שובתים בעבודה זמנית במפעלם. ביטול "הרשימה השחורה" ע"י פועלי "גביש" וע"י פועלי בניין בית החרושת לבירה בראשון-לציון באמצעות אולטימטום של שביתה, כתגובה לסירוב המעבידים לקבל לעבודה זמנית את שובתי "תרזה" – מלמדת את פועלי התעשייה, כיצד לבטל את "הרשימה השחורה".

המעבידים מנסים, לפעמים, למלא את דרישות הפועלים, אך יחד עם זה מסרבים הם לחתום על חוזה עבודה ("תרזה"). לפעמים מנסים הם על ידי צירוף שותפים חדשים למפעל ("פישניגר") או על-ידי שינוי שם המפעל ("תרזה" – "תרזיה") לשבור את החוזה, או לא להכיר בזכויות הוותק של הפועלים, בטענה כי ההסכם נעשה עם ההנהלה הקודמת.

הנימוק האבסורדי הזה, אילו היה מתגשם בתעשייה, היה יוצר תקדים, אשר פירושו הנכון הוא, כי די לבעלי התעשייה להוסיף אות אחת לשלט מפעלם, כדי לבטל את כל זכויות הוותק של הפועלים, או מספיק לצרף שותף למפעל, כדי להוריד את הפועלים לדרגת מתלמדים. המעבידים מנצלים את החוקים האנטי-פועליים ואת עמדת הממשלה לטובתם, כמו כן את מדיניות "שלום הבית" של מנהיגי ההסתדרות, כדי להחזיר את יחסי העבודה בתעשייה למשטר של בוררות חובה.

המעבידים משתדלים לפטר פועלים, בהתקרב יום השנה לעבודתם באותו המפעל, להחליפם בפועלים חדשים, כדי להפחית את זכויות הוותק של הפועלים ולא להגדיל את מספר הפועלים הקבועים, ועל-ידי זה להחליש את עמדתם והשתרשותם במפעל, וכן באמצעות חילופים של פועלים בין המפעלים, ההופכים את הפועלים לבלתי-קבועים.

ההתאחדות משתדלת להגדיל את מספר מחוסרי העבודה, כדי להוריד את שכר העבודה והתנאים ולהחליש את נכונות כלל ציבור הפועלים למלחמה מקצועית. המעבידים יוצרים בהלה של פיטורים ואי־ביטחון כלכלי על ידי יצירת חוסר עבודה מלאכותי. הממשלה אף היא מעודדת את השימוש בשיטות הנ"ל.

10. ההתפתחות המעמדית בגל השביתות

גל השביתות האחרון שיפר במידת מה את תנאי העבודה של פועלי התעשייה. אך השגו הפוליטי־מעמדי, אשר חשיבותו עולה על עצם השיפורים הכלכליים, מתבטא בראש וראשונה ביצירת תנאים מעשיים לחוקת העבודה. היוזמה בהתמודדות הכללית הזאת היא בידי מעמד הפועלים. השגי החווים הקולקטיביים ברוב ענפי התעשייה, הכוללים תנאים סוציאליים. כגון חופשה שנתית, ותק וחופשת לידה, תוספת לשעות נוספות, שיפור־מה בתנאים הסניטריים, הכרה בוועד המקום ובוועד האגודה – כל ההישגים האלה מהווים התקדמות ניכרת במלחמת מעמד הפועלים בארץ, ומחייבים את הממשלה והבורגנות לווייתורים לא רק בשאלות כלכליות של שכר ותנאי עבודה, אלא גם בשטח המעמדי. התפשטות גל השביתות וההסתערות המעמדית בארץ מחד גיסא, וההתפתחות האנטי־פאשיסטית הבינלאומית, המחייבת שינויים בשיטות השילטון האימפריאליסטי מאידך גיסא, הכריחו את הממשלה והבורגנות לנסיגה, בפרסמה את הצעת החוק להגנת העובד. החוק הזה קובע אי־אלו הבטחות להגנת האישה והנוער העובד ולשמירה על הפועל מתאונה בעבודה. אין בהצעת חוק זו שום דבר, שיחייב חוזה עבודה, הכרה בוועד המקום ובמוסדות האגודה, הבטחת שכר הוגן, הגדרת אורך יום העבודה וזכויות סוציאליות של הפועלים, ואין שום דבר על ביטול חוקי החירום האנטי־פועליים, ברור לנו על כן, שגם לשם הגשמת הסעיפים, הכלולים בהצעת החוק הזאת, ובעיקר, לשם הרחבתה עד כדי חוקת עבודה מתקדמת, דרושה מלחמה מעמדית מתמדת. אולם, עם כל זאת, את עצם פירסום הצעת "חוק הגנת העובד" יש לראות כהישג מעמדי ודמוקרטי מסויים.

התוצאות המקצועיות־מעמדיות עקב גל השביתות התבטאו בתופעות אלו: התחזקות ציבור הפועלים השכירים בארץ והתבססותם בתעשייה; התחדדות המלחמה בשטח הכלכלי־מקצועי בין מעמד הפועלים לבין הרכושנים והממשלה. תוצאות אלה הגדילו את האפשרויות להתפתחות ההכרה המעמדית בקרב המוני הפועלים.

הפיכת חלק של חברות ההון הארציות לסניפים של קרטלים בין־לאומיים גרמה לכך, שכמה מהשביתות האחרונות של פועלי התעשייה היו, בעקיפין, חלק ממלחמת החזית הדמוקרטית הבינלאומית נגד המונופולים והקרטלים.

מלחמת פועלי התעשייה, שהתפשטה והקיפה גם את עובדי השירותים הממשלתיים (רכבת, דואר וטלגרף), פקידים ומורים, משווה למאבקם אופי של מערכה כללית של שכבות עובדים רחבות בארץ נגד הניצול הקולוניאלי של הממשלה ובעלי ההון המונופוליסטי.

המערכה המשותפת של פועלים ופקידים, יהודים וערבים, ברכבת, בדואר, בטלגרף ובקמפוס, מבטאת את ההתנגשות בין האינטרסים של העמלים בארץ לבין מדיניות השעבוד הקולוניאלי של הממשלה.

על רקע זה נוצרים תנאים נוחים יותר לשיתוף לוחם של פועלים יהודים וערבים ולשיתוף פעולה בין שני עמי הארץ.

11. הצדדים הלקויים במלחמת מעמד הפועלים בתקופת המלחמה

המלחמה הכלכלית המקצועית של מעמד הפועלים הכשירה את הקרקע לצמיחת הכרה מעמדית ודמוקרטית בקרב ציבור הפועלים והמוני העם. אולם למרות זאת יש לציין, כי בדרך כלל, רובו של ציבור הפועלים לא קשר את המלחמה המקצועית-כלכלית עם המלחמה הפוליטית. הדרישות של הפועלים היו כלכליות גרידא. מבחינה מעמדית פוליטית לא אורגנה המלחמה; השביתות לא היו מלוות בדרישה מהממשלה לחוקק חוקת עבודה פרוגרסיבית בארץ, אשר תגן על מעמד הפועלים.

הפועלים לחמו לדרישות סוציאליות ואף השיגו אותן במפעלים רבים. אף הדרישה לחווה קולקטיבי נתמלאה בענפי תעשייה שונים. אך המלחמה הזאת לא נוהלה למען דרישה כללית, פוליטית, התובעת מהממשלה ערובה חוקית להישגים המקצועיים והסוציאליים. ההישגים היו מקומיים בכל מקום עבודה לחוד, ובלתי מובטחים על ידי חוק ממשלתי.

אפילו המלחמה בחוקי העבודה האנטי-פועליים (כגון החוק האוסר שביתות, המקפיא את השכר והמרתק את כוח האדם), לא התנהלה כמלחמה פוליטית מעמדית, כללית. הפועלים הגנו על זכותם לשבות בכל מקרה לחוד. מלחמה זו היתה נכונה, אך יחד איתה הייתה צריכה להתנהל המלחמה הפוליטית-הכללית.

הפירוש המסולף על המאמץ המלחמתי, שניתן על ידי הנהגת ההסתדרות, המטיל את כל כובד המאמץ על שכם הפועלים והמוני העם, הזדהה עם עמדת הממשלה (החוקים האנטי-פועליים) ועם עמדתם של המעבידים, שניצלו את הפירוש האנטי-פועלי הזה, כדי להגדיל את רווחיהם.

הגישה האנטי-דמוקרטית הזאת לביצוע המאמץ המלחמתי היא חלק של הפוליטיקה הקולוניאלית של הממשלה, של המדיניות הריאקציונית של הבורגנות היהודית, ושל המדיניות הבילטמורית של מנהיגי ההסתדרות.

התפיסה המסולפת הזאת של מאמץ מלחמתי, בלמה את התפתחות ההכרה הדמוקרטית בקרב המוני הפועלים בארץ. הגישה הזאת לבעיית פיתוח הארץ, בתנאי שלום – היא המעצור העיקרי להתפתחות מערכה יעילה למען תוכנית כלכלית ופוליטית דמוקרטית של העברת המשק מתנאי מלחמה לתנאי שלום בארץ.

12. מנהיגי ההסתדרות הבילטמוריים במלחמתם לשלום מעמדי

התוכנית הבילטמורית מכתובה למנהיגי מפא"י בהסתדרות את מדיניות השלום המעמדי ביישוב, כלומר, "שלום בית" עם הבורגנות על חשבון מעמד הפועלים. בשם אינטרסים לאומיים, כביכול, גילתה הנהגת ההסתדרות נכונות להגשים בפועל את החוקים בדבר איסור השביתות, ריתוק כוחות האדם והקפאת השכר. לעיתים קרובות, התנגדה הנהגת ההסתדרות לדרישות הפועלים להעלאת השכר, לעיתים הכריזה על שביתות, שעליהן החליטו פועלי מפעלים רבים ואף ענפים שלמים (יהלומים, ירושלמי וכו') כעל שביתות פראיות.

הדרך הזאת של מנהיגי ההסתדרות גרמה ל"חידוד" היחסים בין ההנהגה ובין פועלי התעשייה. הפועלים פיתחו את יוזמתם גם בממדים רחבים, ולעומת שיתוק האגודות המקצועיות, הפך ועד פועלי המפעל למדריך מלחמת המעמדות במקומות העבודה. בענפים רבים, הקימו פועלי התעשייה את מנגנונם המלחמתי. ועדי המקומות התקשרו ביניהם לפי ענפי התעשייה. עקב עמדתם של מנהיגי ההסתדרות, התפתחה מלחמת המעמדות לא במסגרת האגודה המקצועית, אלא מחוצה לה.

גל השביתות, אשר הציף את הארץ בשנה האחרונה הכריח את הממשלה לשכוח את חוק איסור השביתות, ובה במידה הכריח את מנהיגי ההסתדרות לשכוח את הביטוי "שביתה פראית". הנהגת ההסתדרות הוכרחה, ברוב המקרים, או לעמוד בראש השביתה, או לנקוט עמדה "נייטרלית".

מנהיגי ההסתדרות עומדים איתן על תפיסתם המסולפת של ה"אינטרס הלאומי" כלפי בעית התפתחות התעשייה ובעיית השביתות. האינטרס הלאומי האמיתי הוא אינטרס של הרוב.

עליית רמת החיים של המוני העם היא האינטרס הלאומי הראשון והעיקרי. מצבו של מעמד הפועלים משפיע במידה רבה על רמת החיים של המוני העם. על כן, כל מלחמה להטבת מצבו של מעמד הפועלים היא האינטרס הלאומי החיוני. כל שביתה, העוזרת להרמת תנאי החיים של הפועלים והעוזרת את התנופה הספרטית של המעבידים – היא רצויה מכל הבחינות. השביתה היא נשק יעיל בידי מעמד הפועלים במלחמה להטבת תנאי החיים ולריסון התיאבון של הספרטים. על כן, חוק המבטיח חופש שביתה הוא דרישה דמוקרטית, המתאימה לאינטרסים של המוני העם, מצד אחד. מצד שני, ההשבתה היא נשקם של המעבידים להגנה על "חופש" הורדת השכר, "חופש" הפקעת המחירים ו"חופש" הספרטות. עמדת מנהיגי ההסתדרות ביחס לבעיית השביתה מזדהית למעשה עם עמדות המעבידים, האומרים: "השביתה מסכנת את התפתחות התעשייה בארץ".

אך האמת היא הפוכה: במידה שהשביתה מטיבה את מצבם של הפועלים ומרסנת את תיאבון המעבידים, היא מחסנת את התעשייה ומעמידה אותה לשירות האינטרס הלאומי האמיתי – האינטרס של המוני העמלים.

ענף היהלומים מכונה בפי בעלי התעשייה "ענף השביתות". בשנת 1943, בתוך הסכום הכולל של ימי השביתה שנגרמו על ידי שביתות – 107,623, היה מספר ימי השביתה בענף היהלומים – 65,713. בשנת 1944, מתוך 247,700, היה מספר ימי השביתה בענף היהלומים 182,000. והתוצאות? זהו הענף היחידי, שבו קיים חוזה קולקטיבי ארצי והשכר הממוצע של פועלי היהלומים עולה על הממוצע בכל ענף תעשייה אחר. נוסף לכך – המעבידים למדו לקח, והיו נאלצים להוציא את המסקנות מנכונותם המלחמתית של פועלי היהלומים. ממאי 1944 עד היום (ספטמבר 1945), לא היו כמעט שביתות בענף היהלומים, והחוזה חודש לשנת 1945 תוך הישגים חשובים וללא כל שביתה.

ולעומת זאת, פסק הדין המחפיר של הבוררות הממשלתית בענף הטבק, שכתוצאה ממנו הורדו התנאים והשכר בבתי החרושת הגדולים בענף זה, בזמן שמחיר הסיגריות עלה ב־300 אחוזים ויותר, מוכיח מה יכולים "להשיג" פועלים ללא נכונות למלחמה.

וכדוגמא אחרונה נשווה את התנאים והשכר בבית חרושת "משי זקס", בו הוכיחו הפועלים לא פעם בשביתותיהם את כושר פעולתם ואת התנגדותם לשיטת הבוררות, עם התנאים הירודים יותר והשכר הנמוך בהרבה במפעל גדול יותר, השייך לאותו ענף התעשייה – "לודז'ה", כאשר בין פועלי מפעל זה הצליחה מפא"י להשריש את הנכונות לפשרנות ובוררות לאומית.

13. בעיות נוספות הדורשות את פתרון

כמו שכבר נאמר, את הפתרון לבעיית התעסוקה המלאה, בכל הארצות וגם בארצנו, אפשר לפתור בראש וראשונה על ידי פיתוח המשק על כל ענפיו, והעלאת רמת החיים של ההמונים. יחד עם זאת, ישנן דרכים נוספות למלחמה בסכנת חוסר עבודה, שגברה לרגל סיום תקופת המאמץ המלחמתי. הדרכים הן: קיצור יום העבודה; איסור העסקת ילדים למטה מגיל 14 (והחובת לימוד חינוך); יום עבודה מקוצר לנשים ולנוער; שמירה קפדנית על יום מנוחה בשבוע; בערבי חגים ושבבות יום עבודה מקוצר; הגדלת החופשה השנתית וחופשת הלידה; העברה מעבודה קבלנית לעבודה יומית וחודשית. כל אלה מהווים סעיפים חשובים בפרוגרמה של האגודות המקצועיות הדמוקרטיות, ופיקוח על הגשמתן נמצא בידי ועדי ייצור, שהוקמו בשעתם למען לפקח על ביצוע המאמץ המלחמתי היעיל.

גם בארץ יש להעמיד את הדרישות האלה, בהתאמתן למציאות בארץ. את קיצור יום העבודה יש להגשים, קודם כל, ע"י ביטול השעות הנוספות, תוך הרמת שכר הפועלים. היו זמנים, שמנהיגי ההסתדרות קיצרו את יום העבודה של הפועלים באופן "רדיקלי" מאוד ע"י שיטת החילופים, הגישה שלהם היתה "פשוטה מאוד". היות ואין עבודה לכולם ומבחינה "מדינית" אסור להכיר בקיום חוסר עבודה ואין לנהל מלחמה ברכושנים, בעריות או בממשלה, שיירתמו בעול הפתרון של בעיית חוסר העבודה – הרי יש לחלק את מקומות העבודה שנשארו לשניים. באופן כזה התקבל "קיצור יום העבודה" ו... "קיצור השכר". מעמסת חוסר העבודה הוטלה על שכמ הפועלים. הסיסמא "אל יהיה רעב בתוכנו" הפכה למעשה למציאות הפוכה: "אל יהיה שבע בתוכנו".

מובן שמתנגדים אנו לחילופים, כפתרון לחוסר עבודה. החילופים לא רק מרעיבים את הפועלים, אלא הורסים את כל היסודות של זכויות ותק במפעל, והופכים את כל ציבור הפועלים לבלתי־קבועים, דבר ההורס את האפשרויות של מלחמה מקצועית ומעמדית תקינה. אנו דורשים מהממשלה ומהמעבידים להשקיע את רווחי המלחמה שלהם בעבודות ציבוריות שונות ובסיוע מלא למחוסרי העבודה.

ע"י ביטול שעות נוספות בארץ, אפשר לעזור לא במעט לפתרון בעיית התעסוקה המלאה. המיספרים האחרונים מעידים על אחוז שעות העבודה הנוספות בתעשייה בכלל זמן העבודה בשנת 1943. לפי ד"ר צידרוביץ', בשכר העבודה הכולל של פועלי התעשייה, למעלה מ-10% היו תמורת שעות נוספות. אם נקבל שחל צמצום בכמות שעות העבודה הנוספות, הרי גם במקרה זה אפשר – ע"י ביטולן – ליצור כמה אלפי מקומות עבודה.

כמו כן אפשר ליצור ע"י ביטול ההתחרות בנורמות ובשיטות הקבלניות מקומות עבודה נוספים. כידוע, ישנם ענפי עבודה שלמים, העובדים בשיטה קבלנית (יהלומים, חלק ניכר מהאריג, רוב העבודה בענף ההלבשה ועוד). ע"כ גם מבחינה זאת, אקטואלית הדרישה לעבור בכל המפעלים לשיטת עבודה יומית.

* * *

מכל זה ברורה המסקנה – קיימים התנאים לפיתוח הארץ ולתעסוקה מלאה, אך ההפרעות הן בראש וראשונה פוליטיות.

בכוחות משותפים של שני העמים ובראש וראשונה בדרך של אחדות המעמד של פועלים יהודים וערבים, פועלי תעשייה והקמפים, החקלאות והחיילים המשוחררים, יש להסיר את המכשולים האימפריאליסטיים, מונופוליסטיים, פיאודליים, רכושניים בפני פיתוח משק הארץ.

14. מלחמתנו לשיתוף פעולה בהסתדרות

ההסתדרות, הארגון ההמוני ביותר של מעמד הפועלים והעובדים היהודים בארץ, היא מבחינת היכולת שלה גורם ראשוני ביישוב היהודי. מדיניות דמוקרטית של ההסתדרות – ביכולתה לשנות הרבה ביחס־הכוחות בתוך היישוב, ואף בין המוני העם הערבי בארץ. אין לשנות את מדיניות היישוב, מבלי לשנות בראש ובראשונה את מדיניות ההסתדרות. על כן הוצאת המפלגה הקומוניסטית מההסתדרות הייתה הישג לכל הריאקציונרים בארץ, כמו שהחזרתנו להסתדרות היא הישג של כל הכוחות המתקדמים בארץ.

המפלגה הקומוניסטית היא, בראש ובראשונה – מפלגת מעמד הפועלים. העדרה של המפלגה הקומוניסטית שנים רבות מההסתדרות עזרה, מצד אחד, לפסיביות של האגודות המקצועיות, לשיתוק המלחמה המקצועית והמעמדית בתוכן, ולשלטון אנטי־דמוקרטי של המנגנון המפא"י. מצד שני, הבינו מתנגדינו, שבמידה שהצליחו לנתק אותנו מההסתדרות, בה במידה הם החלישו את מלחמת המעמד. לכן, החזרתנו להסתדרות היא ניצחון למעמד הפועלים. עם כניסתנו להסתדרות, נעשה את הכל, כדי להגביר את פעולות האגודות המקצועיות. זאת המערכה שלנו למדיניות פועלית ולארגון דמוקרטי של ההסתדרות.

הנסיון של השנים האחרונות בכל ארצות העולם הוכיח, כי הדרך לניצחון הדמוקרטיה ומעמד הפועלים היא לא בפירוד, אלא בהקמת אחדות ושיתוף הפעולה הרחב ביותר בתנועה המקצועית ובין מפלגות הפועלים, בברית עם כל השכבות הפרוגרסיביות בעם.

* * *

קיימות נקודות רבות, המשותפות לנו עם יתר מפלגות ההסתדרות, במאבקנו לשלום ב־קיימא בעולם ובארץ, להענשת הפושעים הנאציים, נגד ההסתה השוביניסטית האנטי־סובייטית, בעד אחדות יהודית־ערבית, בעד קימום ההריסות ועזרה ליהודי העולם, בעד אחוות עמים, בעד חירויות דמוקרטיות, בעד התפתחותו החופשית של הבית הלאומי ונגד הספר הלבן, נגד ניצול העובדים, נגד הספסרות וכו'. למען הצלחת המאבק הזה, נעשה את הכל, כדי לגייס בהסתדרות וסביבה את מקסימום הכוחות על בסיס של פרוגרמת מינימום. בפני מעמד הפועלים עומדים תפקידים חשובים, המחייבים איחוד של כל מפלגות ההסתדרות במלחמה נגד הרכושנים והממשלה, כמו, למשל, במערכת הבחירות לרשויות המקומיות.

במערכה בתוך ההסתדרות על מדיניות פועלית וארגון דמוקרטי, נעשה את הכל, כדי להקים חזית משותפת של כל ארבע הסייעות האופוזיציוניות, המתנגדות במידה זו או אחרת לקו הבילטמוריסטי של מפא"י בשטח המדיני, הכלכלי והמקצועי.

כיצד להגשים זאת?

להגשים שיתוף פעולה אפשר עליידי שמירה מוסכמת על חופש הדעה ועל העצמאות הפוליטית והאירגונית של כל אחד מהגורמים הבאים בחשבון. לשם כך יש להבין, ששיתוף פעולה יוכל לקום רק על בסיס של נקודות משותפות לפעולה קונקרטית-חיובית, או על בסיס של התנגדות משותפת ואירגון ההתנגדות הזאת בכוחות משותפים.

קיימת גישה סקטנטית, האומרת שאם מישו אינו מסכים "לדעת" במאה אחוזים – הרי הוא שונא ואין לשתף אותו פעולה. גישה כזאת עוזרת רק לריאקציה. הגישה הזאת נחלה את מפתה המכרעת במלחמה נגד הפאשיזם, ביצירת הקואליציה האנטי-פאשיסטית, בממשלות העממיות באירופה, בחזיתות הלאומיות בארצות דמוקרטיות ובאחדות הבינלאומית של האגודות המקצועיות. הדרך לשיתוף פעולה היא, לכן, בהסכמה להקימו על בסיס נקודות משותפות, ולפעמים אפילו על נקודה אחת משותפת.

הנסיון של שיתוף הפעולה האנטי-פאשיסטי הוכיח, שתוך הגשמת השיתוף, מתרחב בסיס השיתוף.

התפתחות הקואליציה האנטי-פאשיסטית מברית צבאית להגנה משותפת נגד ההתקפה הנאצית, לברית למיגור הפאשיזם, ולבסוף לארגון הביטחון והשלום העולמי – הינה הוכחה בולטת לכך.

שיתוף פעולה בין מפלגות הפועלים בהסתדרות, יכול וחייב לקום על יסוד של דמוקרטיה פועלית וחופש הויכוח הפוליטי.

החברים ממפלגות האופוזיציה חייבים להוציא את המסקנות מתוצאות הבחירות לאגודת המתכת בתל-אביב, בה הושג ניצחון על מפא"י בכוחות משותפים של כל סיעות האופוזיציה, לרבות הסיעה הקומוניסטית. הם חייבים להוציא את המסקנות מכך, ש"הסיעה הקומוניסטית" הכריעה בהשגת ניצחון זה, תוך תמיכה ברשימת האופוזיציה המאוחדת, אם כי עקב היותנו מחוץ להסתדרות לא ניתנה לנו האפשרות להעמיד מועמדים שלנו ברשימת "חזית השמאל". המפלגה תמכה ברשימת "חזית השמאל", תוך הופעה עצמאית והעמדת הפרורגמה שלנו למאבק של אגודת פועלי המתכת בפני ציבור הפועלים (בכרוז לבחירות באגודת המתכת).

שיתוף הפעולה למעשה בין חברי הסיעה הקומוניסטית לבין חברי סיעת השמאל ופועלים בלתי-מפלגתיים היא עובדה קיימת בבתי החרושת ובמקומות עבודה אחרים. חברי הסיעה הקומוניסטית נבחרו לוועדים במקומות העבודה, יחד עם חברי סיעות אחרות, על יסוד מלחמתם העיקבית בעד האינטרסים היום-יומיים של הפועלים. שיתוף פעולה זה נתן תמיד תוצאות טובות לציבור הפועלים, ליכד אותם, חיזק את הקשר בין הוועדים, ועודד את הפועלים למלחמה עיקבית. שיתוף פעולה זה עורר גם את האגודות לפעולה (כדוגמאות לכך נזכיר רק את השביתות של "א.ב.ג.", יהלומים, "משי זקס", "תרזה" ועוד).

יוקם שיתוף פעולה של כל הכוחות האנטי-בילטמוריסטים בהסתדרות למלחמה על מדיניות מקצועית מעמדית וארגון דמוקרטי

בהסתדרות. נסיגות מפא"י בשטח המדיניות המקצועית מוכיחות, שבכוחו של מעמד הפועלים לשנות את המצב לטובה ולהפוך את ההסתדרות לדמוקרטית יותר, המנהלת בעקביות את המערכה המקצועית-מעמדית של הפועל. מפלגות הפועלים בארץ תיבחנה בעיני הפועלים לפי המערכה הכנה והאמיצה שינהלו למען מטרה זו.

גל השביתות

מה השתנה ביחסי-הכוחות המעמדיים בארץ בשנות המלחמה?

גל שביתות הציף את הארץ במשך החודשים האחרונים. פועלי התעשייה לחמו לא רק להגנת תנאיהם הקודמים, אלא גם למען שיפורם.

יחד עם התפתחות התעשייה, התגבש גרעין חזק של פועלי-תעשייה. שנים של עבודה ומאבק משותף ליכדו את ציבור העובדים בבתי-החרושת.

במקומות-עבודה רבים נבחרו ועדי-פועלים, המורכבים מפועלים כנים בעלי נסיון במאבק המעמדי. אך גם המעבידים רכשו נסיון פוליטי וארגוני, ביצרו את התאחדות בעלי-התעשייה, הקימו טרוסטים, כגון הטרסט בתעשיית היהלומים, ואחרים. השאיפה ליצירת קרטלים נהפכה לקו כללי אצל בעלי-התעשייה בענפי האריג, המתכת וכו'. חלק מהמעבידים משתפים פעולה עם הון אנגלי ומפעליהם מסונפים לחברות קפיטליסטיות בינלאומיות.

מול אחדות המעבידים, התחשלה יותר ויותר אחדות הפועלים במקומות-העבודה.

כינוסי הוועדים המקומיים במפעלים מילאו במשך תקופה ארוכה את מקום האגודות, ששותקו על-ידי המנגנון ההסתדרותי.

לפי יוזמת הפועלים והוועדים במקומות העבודה, התפתחה הסולידריות המעמדית עם הפועלים השובתים.

פועלי היהלומים; פועלי האריג עם פועלי "משי זאקס" ו"ירושלמי" בראשם; פועלי המתכת ב"פאלאלום", "בורג", "המלחים" וכו' – נתנו את מלוא חלקם להקמת מסורת לוחמת של אחדות מעמדית.

ועדי המקומות, העומדים תחת ביקורת בוחריהם, שינו במידה מסויימת את פני האגודות ואת מועצות האגודות, והצליחו לפעמים להופכן ממכשיר מפלגתי גרידא בידי המנגנון ההסתדרותי – לבימה של פגישות הוועדים. פועלי החרושת והוועדים הצליחו, במידה ידועה, להזיז את האגודה מנקודת הקיפאון. תמורה זו מתבטאת בעובדה, שלמרות התנגדות מנהיגי ההסתדרות לרוב הגדול של השביתות, שפרצו בחודשים האחרונים, נאלצו הם בכל זאת לעמוד בראשן (בשביתה הכללית של פועלי היהלומים, ב"סיליקט", ב"המלחים" וכו'), או לעמוד מן הצד (למשל, בשביתה "משי זאקס"), בלי להכריז עליהן שהן "שביתות פראיות".

הרחקת הביטוי "שביתה פראית" מהלקסיקון של מנהיגי ההסתדרות בתקופת גל השביתות

האחרון היא אחד הביטויים להישג מסויים של פועלי-התעשייה במלחמתם על הבראת האגודה. האוריינטאציה האנטי-הסותרות של רוב בעלי-התעשייה מעידה אף היא על המצב החדש, שבו הנהגת ההסדרות שוב אינה יכולה להתייצב ברוב המקרים לצדם של המעבידים.

הקווים החדשים באופי השביתות האחרונות

פועלי התעשייה, אשר למדו פרק במאבק-הגנה מעמדי על שכרם, פתחו לאחרונה בהתקפה – בשביתות על דרישה לשיפור התנאים והעלאת השכר היסודי. למרות יציבות האינדקס הפיקטיבי, נטושה המלחמה על תוספת שכר-יסודי.

פועלי "סיליקט" השיגו, אחרי שביתה של חודש, תוספת שכר יסודי – 100 מיל ליום. פועלי "המלחים" השיגו, אחרי שביתה שנמשכה למעלה מחודש – הסדר בשאלת הקביעות והפיצויים במקרה פיטורים. פועלי "משי זאקס" השיגו, אחרי שביתה של 3 שבועות, את כל דרישותיהם: תוספת שכר יסודי של 18%-22%; תשלום בעד ימי חגים; ובעיקר – דמי שביתה (במסווה של תוספת שכר יסודי לשלושה חודשים לפני פרוץ הסכסוך).

הנצחון במאבק על דמי שביתה הנו תקדים חשוב במאבק המעמדי. פועלי "משי זאקס" הצליחו להכריח את המעביד לשלם את הנזק, שנגרם להם עקב סירובו להכיר בדרישותיהם הצודקות. הישג דמי השביתה יעודד את פועלי התעשייה להילחם על דרישותיהם בייתר עוז. כל השביתות, שפרצו בתקופה האחרונה, הסתיימו בנצחון מלא או חלקי של הפועלים, כל השביתות לוו בגל של סולידריות מעמדית וחזקו את אחדות הפועלים.

אף אחת מהשביתות לא הוכרזה ע"י המנגנון ההסתדרותי כפראית. העובדות הללו מעידות, כי התהליך של חיזוק מעמד הפועלים בעקבות הניצחון על הפאשיזם מטביע את חותמו גם על ארצנו.

תוצאות גל השביתות

ראשית: בעלי התעשייה נאלצים לשנות את תוכניותיהם ותכסיסיהם. הם מנסים לפצל את האחדות בבתי-החרושת על-ידי תוספות חלקיות ועל-ידי בהלה של ביום פיטורים. רוב המעבידים עוברים מהאוריינטציה על מנהיגי ההסתדרות כבעלי-ברית בהתקפה על פועלי התעשייה, לאוריינטציה על ארגונים צהובים.

שנית: גל השביתות התפשט מפועלי התעשייה אל פועלי הבניין, המסעדות, פקידי הממשלה, המורים, פועלי העירייה וכו'.

שלישית: גל השביתות ביטל, למעשה, את חוק השביתות האנטי-פועלי.

רביעית: בהקדימו את השנה החדשה, הכריח גל השביתות את המעבידים לוותרנות בשעת כריתת הסכמים וחזק את עמדת הפועלים.

חמישית: גל השביתות גרם לתזווה מסוימת בתוך האגודות המקצועיות, לחיזוק הקשרים בין ועדי המקומות ולסולידריות מעמדית.

ש י ש י ת : גל השביתות היפנה את הפועלים השובתים מסיסמאות של שוביניות ו"כיבוש" לעבר מאבק מעמדי עיקבי.
 ש ב י ע י ת : גל השביתות חזק את האחדות וההכרה המעמדית של ציבור הפועלים בארץ.
 נקודת-החולשה בשביתות האחרונות הייתה הלוקאליות שלהן ואי-התרחבותן לענף שלם.

מה יש לעשות?

מה יש לעשות, כדי לאחד את המאבקים הלוקאליים למאבק אחד וכללי של מעמד הפועלים?
 יחד עם המאבק להגדלת השכר היסודי ולשיפור התנאים, יש להיאבק על חוזים קולקטיביים לפי ענפי העבודה. בדרך זו אפשר להשיג את השוואת התנאים ושכר העבודה במקומות-עבודה שונים של אותו מקצוע ולפי דרגות מקצועיות אחדות בכל ענף עבודה.
 תנאים אחידים ושכר אחד על בסיס חוזה קולקטיבי מאחדים את כל הפועלים העובדים במקצוע, מחזקים את הקשר בין הוועדים ואת האגודות המקצועיות. חיסול ההבדל בשכר בין מקום למקום מבטל את אפשרות המעביד להעמיד מול דרישת הפועלים לתוספת שכר במקום עבודה אחד את המצב הירוד במקום השני. שוויון בתנאים ובשכר, אחדות בארגון ובאינטרסים יוצרים את הבסיס לאחדות לוחמת של הפועלים ואגודותיהם המקצועיות.
 יש לדרוש את ביטול החוקים האנטי-פועליים וללחום למען חוקת-עבודה.
 כדי לנהל את המאבק הזה, יש להפוך את האגודות לכלליות, מעמדיות ודמוקרטיות. בל יסאר אף פועל מחוץ למסגרת האירגונית של האגודות המקצועיות. חופש הדעה הפוליטית, אסיפות כלליות של האגודות, נציגות דמוקרטית נבחרת, הקטנת עול המסים בהסתדרות – כל זה הכרחי להגשים בהסתדרות, כדי שהיא לא תעמוד מן הצד במאבק מעמד הפועלים, אלא תתייצב לימינו.

מלחמת פועלי התעשייה¹⁰

להמוני-העם, ובראש-ובראשונה למעמד הפועלים, יש עניין חיוני בהתפתחות התעשייה. התעשייה תצטרך לקלוט המוני חיילים, שיחזרו מן החזית; יש לדאוג לקליטה זו בלי שתפגע ע"י כך התעסוקה המלאה של הפועלים, העובדים בה כיום.
 ציבור הפועלים בתעשייה מעוניין בהתפתחות כזאת, אשר תבטיח קיום הוגן – שכר ותנאי עבודה הוגנים. המעבידים רואים במפעלם אך ורק מקור לרווחים. המעבידים בונים את החישובים שלהם בדרך הנראית להם פשוטה וקלה יותר – ניצול-יתר של הפועלים. את בעיית פריון-העבודה מנסים הם לפתור על-ידי שיטת-הזעה – שיטת פרמיות וקבלנות – וע"י הארכת יום-העבודה של הפועלים. את כל כובד ההתחרות בינם לבין עצמם ולבין תעשיית-החוץ

מעבירים הם על שכם הפועלים – כי שיטת הנורמות מביאה לידי התחרות בין פועל לפועל ולהגדלת הנורמה. הגישה הזאת גורמת לכך, שאין בעלי-התעשייה דואגים לרציונאליזציה, לחידוש המכונות ואמצעי-הייצור. אותה גישה פרימיטיבית של מנצלים ללא-הסוואה בולטת גם בעמדתם לבעיית הוולת התוצרת. במקום השקעות-הון במכונות חדשות וביצירת קאדרים מקצועיים של פועלים, במקום תביעות מן הממשלה להוזלת חומרי הגלם, התובלה והמכס – במקום כל אלה באה הורדת השכר ורמת-החיים של הפועלים.

ממשלת הארץ אינה מעוניינת בהתפתחותה הטבעית של התעשייה ומחזיקה אותה בתלות מתמדת בחישובי המונופולים האימפריאליסטיים. הממשלה מוסרת לידי המונופולים הזרים את הפיקוח על אוצרות הטבע של הארץ, כגון ים-המלח, הנפט וכו'. היא מעודדת את שיטתם הכלכלית הפרימיטיבית של המעבידים, מפנה ע"י כך את תיאבונם הספסרי לניצול מוגבר של הפועלים, ומסייעת להפקעת המחירים, המדלדלת את ההמונים. הממשלה מעודדת את הפוליטיקה הכלכלית צרת-המוח של אי-שיתוף עם העם הערבי ועם ארצות ערב הקרובות, העשירות בחומר גולמי (צמר, נפט) ובעלות השווקים הנרחבים. הממשלה מגינה על האינטרסים המונופוליסטיים ובולמת את התפתחותה של תעשיית הארץ.

כדי לקיים את מדיניותה הכלכלית, אשר תוכנה הוא תמיכה בתיאבונם הספסרי של המעבידים, חוקקה הממשלה את החוקים האנטי-דמוקרטיים – חוק איסור השביתות, הקפאת השכר וריתוק כוח האדם. כוונת חוקים אלה (מבעד למסווה של דאגה למאמץ המלחמה) – לקשור את הפועלים למקום-העבודה בלי לתת להם אפשרות להיאבק על רמת שכרם והטבת תנאי עבודתם. לשם יצירת רושם של אובייקטיביות ו"שיווי-משקל" מדומה, חל החוק גם על נותני העבודה. אך הנסיון הוכיח בעליל, מהי מידת ה"אובייקטיביות" של הממשלה.

אנו זוכרים משפטים נגד שובתים, אך לא זכינו לראות משפטים נגד מעבידים, אשר השביתו פועלים באמתלה של סגירה זמנית של מפעליהם, של פיטורים זמניים, או ללא כל אמתלה בכלל. האם החוק, המקפא שכר ללא שמירה על גובה המחירים, אינו חוק חד-צדדי, הנותן אפשרות "חוקית" לפריחת הספסרות הפרועה ולהורדת רמת-החיים של הפועלים? האם שיטת הפיטורים השרירותיים לא הייתה מקובלת בידי המעבידים, כדי לקיים לחץ על הפועלים, בזמן שאלה באו בדרישות אל בעלי בתי-החרושת? כוונתיה של הממשלה והברית הגלויה עם המעבידים ברורות למדי.

בשלוש השנים האחרונות, מאז הכריזה הממשלה על חוקתה האנטי-פועלית, היה מספר השביתות והיקפן הכללי גדול כפליים, מאשר בשלוש השנים הקודמות. אי-אפשר היה לאסור ולהושיב בבית-הסוהר את רובם של פועלי התעשייה. מעמד הפועלים אילץ את הממשלה, אחרי כמה משפטי-שביתות, לא להפעיל את החוק הזה.

הנהגת ההסתדרות שואפת לשלום-בית. בשם אינטרסים לאומיים, כביכול, מנסה היא להגשים בפועל את חוק איסור השביתות, חוק ריתוק כוחות-האדם והקפאת השכר. הנהגת ההסתדרות התנגדה לדרישות הפועלים להעלאת השכר. היא הכריזה על שביתות, שעליהן החליטו מפעלים רבים ואף ענפים שלמים (יהלומים) – כעל שביתות "פראיות". הדרך הזאת של מנהיגי ההסתדרות גרמה ל"החרפת" היחסים בין הנהגתה ובין פועלי התעשייה. הפועלים פיתחו את יוזמתם הם בממדים רחבים, ולעומת שיתוק האגודות המקצועיות, הפך ועד פועלי

המפעל למדריך המאבק המעמדי במקומות העבודה. בענפים רבים, הקימו פועלי התעשייה את מנגנונם הלוחם. ועדי המקומות התקשרו ביניהם לפי ענפי התעשייה. עקב עמדתם של מנהיגי ההסתדרות, התפתח המאבק המעמדי לא במסגרת האגודה המקצועית, אלא מחוצה לה.

כבר בגליונות "פועלי התעשייה" בשנת 1943, קוראים אנו: "רוב השביתות בתעשייה באו לפי איניציאטיבה של הפועלים וללא הדרכת מוסדות ההסתדרות". הפועלים במאבקם שברו את הכבלים ה"חוקיים" של הממשלה ושל הנהגת ההסתדרות גם יחד. גל השביתות, שהציף את הארץ בשנה האחרונה, הכריח את הממשלה, לשכוח את חוק איסור השביתות, ובה במידה הכריח את ההסתדרות לשכוח את הביטוי "שביתה פראית". הנהגת ההסתדרות הוכרחה, ברוב המקרים, או לעמוד בראש השביתה, או לנקוט עמדה "נייטרלית".

ההתעוררות המעמדית של פועלי התעשייה מצאה את ביטוייה בוועידת ההסתדרות. בן־גוריון דרש להשאיר את היוזמה של הכרזת שביתה בידי הפועלים: "יכריעו הפועלים וילמדו משגיאותיהם..." "לא הייתי אומר וטו בשביתת המורים". בן־גוריון, כנראה, למד לקח – אם מנהיג מכריז על וטו והפועלים אינם מתחשבים בווטו שלו, הרי המנהיג חדל להיות מנהיג. האם רצה בן־גוריון לוותר על מדיניותם הפשרנית של מנהיגי ההסתדרות? האם היה בן־גוריון למהפכן?

הוא לוחם על כך, שהיוזמה תישאר בידו ומתאמץ לשכנע את הפועלים, כי שוגים הם בהכרזת שביתה. והדרך הקלה ביותר היא להכשיל את השביתה. הוא למד מנסיון השנים האחרונות, כי אין בכוחו לעמוד מול גל השביתות בנשק של וטו בלבד. וראוי לציון שגם כינוס בעלי־התעשייה החליט לא לסמוך על קו קרנסקי־רמז, כי אין ביכולתם של רמז ובן־גוריון להתגבר על גל השביתות.

במלחמתו על עמדתו בראש הפועלים והמעבידים גם יחד – נקט בן־גוריון בטאקטיקה של "דמוקרטיזציה".

מנהיגי ההסתדרות עומדים איתן על תפיסתם המסולפת של "האינטרס הלאומי" כלפי בעיית ההתפתחות התעשייתית ובעיית השביתות. האינטרס הלאומי האמיתי – הוא האינטרס של הרוב. עליית רמת־החיים של המוני העם הוא האינטרס הלאומי הראשון והעיקרי. מצבו של מעמד הפועלים משפיע במידה רבה על רמת־החיים של המוני העם. על כן, כל מאבק להטבת מצבו של מעמד הפועלים הוא האינטרס הלאומי החיוני. כל שביתה, העוזרת להעלאת תנאי החיים של הפועלים והעוצרת את התנופה הספרטית של המעבידים, היא רצויה מכל הבחינות. השביתה היא הנשק היעיל ביותר בידי מעמד הפועלים במאבק להטבת תנאי־החיים ולריסון התיאבון של הספרסים. על כן, חוק המבטיח חופש שביתה הוא דרישה דמוקרטית, המתאימה לאינטרסים של המוני העם.

ומצד שני – ההשבתה היא נשקם של המעבידים להגנה על "חופש" הורדת השכר, ו"חופש" הפקעת המחירים ו"חופש" הספרטות. עמדת מנהיגי ההסתדרות לבעיית השביתה מזדהית למעשה עם עמדת המעבידים, האומרים: השביתה מסכנת את התפתחות התעשייה בארץ. אך האמת היא הפוכה: במידה שהשביתה מטיבה את מצבם של הפועלים ומרסנת את תיאבון המעבידים, היא מחסנת את התעשייה ומעמידה אותה לשרות האינטרס הלאומי האמיתי – האינטרסים של המוני העמים.

מנהיגי ההסתדרות מתאמצים להוכיח לפועלים, שהשביתה היא מעשה ייאוש. הגישה הפרו-בורגנית והדפיטיסטית הזאת עוברת כחוט השני בכל המדיניות המקצועית של מנהיגי ההסתדרות. בוועידת ההסתדרות הגדיר סירוטה, נציג מפא"י, את המניע הנפשי של השביתות במלים אלו: "הפועלים שובתים, כשהגיעו מים עד נפש". שונה לגמרי היא ההגדרה המעמדית – הגדרתנו אנו – לסיבה הגורמת לשביתה. הסיטואציה, הגורמת לשביתה, נוצרת, כשהפועלים הגיעו להכרה מעמדית לוחמת ומוכנים לשביתה; כשיש להם הנהגה, המוכנה להדריך את השביתה (ועד מקומי או אגודה מקצועית); וכשהעונה נוחה לשביתה, כלומר, כשהמעביד זקוק לעבודה סדירה ואינו מעוניין בהפסקתה.

בשביתה רואים אנו לא פעולה מתוך ייאוש, אלא מעשה לוחם. פועלים מיואשים אינם מסוגלים לשבות. הם מסוגלים לשביתה, כשמאמינים הם לא בצדקתם בלבד, אלא גם ביעילות מאבקם. בכוחם ובנחיצותם. מן המעבידים שוללת השביתה את הרווח, אך מן הפועל היא שוללת את האמצעים לקיום ומסכנת אותו בחובות. אולם דווקא משום כך, שהשביתה לגבי הפועל אינה דבר שבמותרות, הרי דורשת הכרזת מצד הפועלים אמונה והכרה, ולא רגשות ייאוש. מנהיגי ההסתדרות משתדלים להציג את השביתה באור של כמעט "איבוד לדעת קולקטיבי".

לא פעם שמענו את הנימוק הדמגוגי מצד מנהיגי ההסתדרות: "הקומוניסטים מעוניינים במצב הרע של הפועל, שאם לא כן, הוא לא ישובת". והרי ההיפך הוא האמת. המאבק העיקרי של המפלגה הקומוניסטית הוא להטבת מצבו של מעמד הפועלים והעמלים בכלל. כשלב ביניים בדרך לשינוי רדיקאלי – למשטר סוציאליסטי – רואים אנו. הקומוניסטים, את המאבק להטבת יום-יומית של תנאי החיים של ההמונים.

האם משבר וחוסר עבודה מחזקים את עמדתו של מעמד הפועלים? אנו עונים: לא! חוסר עבודה גורם להתחרות בין פועל עובד ובין מחוסר-עבודה. הוא מפלג את מעמד הפועלים לשני מחנות. בזמן שהפועל העובד לוחם לשיפור תנאי עבודתו, לוחם הפועל מחוסר העבודה להשגת עבודה בכל תנאי. את התופעה המעציבה הזאת ידעו לנצל הפאשיסטים בגרמניה. הם נתנו עבודה למיליוני מחוסרי עבודה, העסיקו בחרושת הנשק בתנאים ירודים, אך רכשו את אהדתם, כי מילאו את דרישתם העיקרית: עבודה. לכן מסכן חוסר העבודה לא רק את העמדות הכלכליות, אלא גם את העמדות הפוליטיות של מעמד הפועלים.

ואשר לבעיית השביתה: פועל אשר שכרו ירוד ביותר, הוא נחשל מכל הבחינות. אין לו אפשרות חומרית לשבות. תלותו במעביד גוברת והולכת, הוא אינו יכול להתאושש, ועל כן אין הוא מסוגל להילחם. ההכרה והמסורת המעמדית אינן מתפתחות, כי הרי את הטבת תנאי החיים אין הפועל משיג כמתנה אלא במאבק, המגביר את הכרתו המעמדית, המרבה את נסיונו ומחזק את ארגונו. לא רק עמדתו החומרית היא איתנה יותר, אלא גם הכרתו המעמדית נותנת לו את הכושר הנפשי להילחם על תנאי קיומו.

והנה דוגמאות מארצנו. פועלי "משי-זקס" שבתו יותר מאשר פועלי "לודויה". ופועלי "משי-זקס" משתכרים הרבה יותר מפועלי "לודויה". פועלי היהלומים – זו "תעשיית השביתות" – העלו את שכרם ותנאי עבודתם משביתה לשביתה, מתנאים ירודים ביותר לתנאים מבין הטובים ביותר.

גם המעבידים הם יותר "רכים", כשיודעים הם שפועליהם מסוגלים לשבות. בדרך של סילוק סיבות השביתה ע"י הטבת התנאים וריסון תיאבונם של המעבידים, בדרך של כוח מול כוח, מעמד מול מעמד, אפשר להבטיח התפתחות תעשייתית בהתאם לאינטרסים של ההמונים.

לבעיית חוקת העבודה בארץ¹¹

הפרוגרסיביות של המשטר נמדדת במידת ההגנה על זכויות המוני-העם הרחבים באמצעות החוקה ובמידת הגשמת החוקים הפרוגרסיביים למעשה.

ברור, שרק המשטר הסוציאליסטי, המבטל את היסודות הכלכליים והפוליטיים של הדיכוי הסוציאלי, מסוגל ליצור חוקה מתקדמת שלמה ולהגשימה הגשמה מלאה.

אך גם במשטר הקפיטליסטי, יכולים ההמונים להשיג חוקה דמוקרטית ולהכריח את הבורגנות להגשימה. בארצות מפותחות מבחינה תעשייתית, בהן הצליח מעמד הפועלים להקים כלים אירגוניים חזקים, כגון אגודות מקצועיות ומפלגות פועלים מתקדמות; או בארצות בהן קמה תנועה לאומית דמוקרטית חזקה של איכרים כברית עם מעמד הפועלים – בארצות אלה הוגשמה תחוקה מתקדמת הלכה למעשה תוך מאבק מתמיד של המוני-העם.

המלחמה האנטי-פאשיסטית, שהינה במהותה מלחמה בין הקידמה והריאקציה, חיזקה בתהליך המאבק האנטי-פאשיסטי את כוחות המוני-העם. היא חישלה בארצות הלוחמות את הברית בין מעמד הפועלים והאיכרות, האינטליגנציה והבורגנות הזעירה, וחיזקה את מעמדו של הפרולטריון כראש החזית הלאומית.

השינוי הגדול שחל ביחסי הכוחות הבינלאומיים ובתוך כל ארץ לטובת הכוחות המתקדמים, מצא את ביטוי ברפורמות סוציאליות רחבות, בחוקות מתקדמות וביצירת כוחות חזקים במידה מספקת להגשמתן בחיים.

ברור, שתחוקה להגנת העובד היא החלק החשוב ביותר בתחוקה הכללית של הארץ. את העברת משק המלחמה לפסים של משק שלום לא על חשבונם של ההמונים – אפשר לבצע, כאשר קיימת ומוגשמת תחוקה להגנת העובד; תחוקה המבטיחה עבודה, תנאים הוגנים וביטחון כלכלי.

לא ייתכן שלום בר-קיימא בלי הבטחת האינטרסים של ההמונים. המאבק לחוקת-עבודה מתקדמת בעולם הדמוקרטי הוא המאבק להבטחת הניצחון האנטי-פאשיסטי.

זוהי בעייה בינלאומית ולאומית בעלת חשיבות ממדרגה ראשונה. זאת היא אחת המטרות העיקריות של האינטרנציונל הפועלי החדש, שעליו הוחלט בוועידת לונדון. עזרה הדדית של עמי הדמוקרטיה בשמירה על שלום ושיגשוג כלכלי, שעליה הוחלט בוועידת יאלטה, ופתרון מעשי של בעיות השלום, שעליו הוחלט בוועידת האומות בסן-פרנסיסקו, תלויים במידת ההגשמה של המטרות הללו.

המלחמה לשבוע עבודה של 40 שעות באנגליה, המלחמה על הלאמת המיכרות וענפי היסוד של התעשייה ורפורמה אגררית מלאה – זהו הביטוי למלחמה על חוקת עבודה פרוגרסיבית. ברור, שמאבק זה הוא מאבק נגד משטר המונופולים, הטרסטים והקרטלים, אשר אחד מיסודותיהם העיקריים הוא הורדת תנאי העבודה של הפועלים. המאבק נגד שלטון המונופולים הוא מאבק גם נגד צורות שלטון אימפריאליסטיות קולוניאליות ישנות. ועל כן טבעי הדבר, שמלחמת מעמד הפועלים לחוקת עבודה מתקדמת מוצאת את בעל-בריתה בתנועות הלאומיות המתקדמות בקולוניות, הבונות את האוריינטציה שלהן על הניצחון האנטי-פאשיסטי המלא. בקרב עמי הקולוניות, אשר השתתפו במאמץ המלחמתי בתקופת המלחמה האנטי-פאשיסטית על-ידי הקמת תעשייה והופעת הפרולטריון, פיתוח הכפר והתקדמות פוליטית של המוני האיכרים – התחזקו הכוחות הלאומיים המתקדמים, הקושרים את שחרורם הלאומי בהקמת משטר דמוקרטי פנימי, אשר ישפר את מצבם הכלכלי החוקי והמעשי של ההמונים. ועל כן רק תנועה לאומית, המעמידה את מצע השחרור שלה על בסיס הניצחון על הפאשיזם ברוח החלטות טהרן וקרים, ועל תיקונים סוציאליים הן ביחסים האגרריים והן בשאלת חוקת עבודה מתקדמת – היא תנועה לאומית, עממית, המסוגלת לאחד שכבות עם רחבות ביותר למען שחרור ארצה. מלחמה על חוקת עבודה מתקדמת בקולוניות היא חלק חיוני בפרוגרמה של כל תנועה מתקדמת.

חוקי העבודה בארץ

במשך המלחמה האנטי-פאשיסטית התפתחה התעשייה היהודית התפתחות ניכרת. קם פרולטריון של למעלה מ-50,000 פועלי תעשייה יהודים. התעשייה הערבית פיגרה בהרבה מאחורי התעשייה היהודית, אולם בעבודות הצבא ובמפעלים בינלאומיים, התפתח פרולטריון ערבי. תהליך דומה בממדים יותר מצומצמים עברה החקלאות. אך ההתפתחות התעשייתית לא גרמה לשיפור מצבם של המוני העם ובראש וראשונה של מעמד הפועלים. בין הגורמים היסודיים למצב זה יש לציין את הצלחת מדיניות הממשלה והבורגנות, שהתבטאה בהיעדר חוקת עבודה מתקדמת ובחיקת חוקים אנטי-פועליים. מדיניות זו באה לידי ביטוי על-ידי :

1. מתן חופש מלא למונופולים ולחברות בורגניות, שנהנו מספרות בלתי מרוסנת וחופש הפקעת המחירים, לעומת חקיקת חוק של הקפאת השכר.
2. חוק לאיסור שביתות והתנגדות מעשית לשביתות בכל מקרה, שהפועלים הראו חולשה, לעומת חופש מעשי של השבתה, למרות האיסור החוקי, שהינו אחיזת עיניים בלבד.
3. חוק המרתק את כוחות האדם וקושר את הפועל למקום עבודתו ללא אפשרות של מאבק חוקי לשיפור תנאי עבודתו, לעומת החופש המלא של סגירת המפעלים וצמצום בהתאם לחשבונות ספסריים של בעליהם.
4. הטלת מסי עקיפין מרובים ומס הכנסה בלתי-פרוגרסיבי, לעומת מס פעוט על רווחי מלחמה, רכוש וירושה.
5. תקציב אשר חלקו הגדול הזין את מנגנון השלטון והמשטרה לעומת תקציב זעום לחינוך, עזרה סוציאלית ובריאות.

6. חוק של בוררות-חובה לעומת היעדר חוק המחייב חוזה עבודה קולקטיבי.
 7. אינדקס פיקטיבי ופיתוח השוק השחור, לעומת תוספת-יוקר חלקית וכמות "סמלית" של מצרכים לפי מחירים ממשלתיים.
 המצב הזה גרם לאינפלציה, לדלדול המוני העם ולהורדת רמת החיים.
 אמנם קיימים בארץ אי-אלה חוקים, האוסרים עבודת לילה ועבודת שעות נוספות של נוער ונשים. קיים גם חוק "מסורתי" של פיצויים במקרה של פיטורים.
 אך מי יכול להצביע על עובדה אחת של התערבות הממשלה לטובת הפועלים, הנוער או הפועלת על-פי חוקים אלה?
 חוקים אלה הינם מאותו הסוג של חוק האוסר השבתות. המאבק להגשמתם דורש מהפועלים מלחמה מעמדית-פוליטית, הכרוכה במאמצים גדולים יותר מאשר אירגון התנגדות מקומית למעבידים.

בחוקת ברית-המועצות הסוציאליסטית קיימים חוקים, המבטיחים לפועל זכות חוקית ומעשית לעבודה מתמדת, לחופשה, לביטוח סוציאלי מלא, זכויות מיוחדות לאישה ולאם העובדת ולחינוך הנוער. באנגליה אינו קיים חוק להבטחת עבודה לכל דורשיה, אלא רק חוק של סיוע ממשלתי במקרה של חוסר-עבודה, קופת חולים וביטוח ממשלתי, חוק של חוזה קולקטיבי הכולל חופשה, ותק והגנת הנוער העובד והאישה.
 בארצנו אין זכר אף לאחד מהחוקים הללו.

הניצחון המעמדי של גל השביתות

ההסתדרות הכללית היא כוח גדול מבחינת הפוטנציאל המעמדי. ביכולתה להשיג הרבה יותר מאשר הושג בשטח חוקת העבודה בארץ. אך מנהיגי ההסתדרות לא אירגנו את המלחמה המעמדית לחוקת עבודה.

למרות המדיניות הרשמית של מנהיגי ההסתדרות, חותר הפרולטריון היהודי בארץ במאבקו היום-יומי לשיפור תנאי עבודתו – לקראת הבטחת חוקית של הישגיו.
 גל השביתות האחרון שיפר במידת-מה את תנאי העבודה של פועלי התעשייה.
 אך הישגו הפוליטי-מעמדי, אשר חשיבותו עולה על עצם השיפורים הכלכליים, מתבטא בראש וראשונה ביצירת תנאים מעשיים לחוקת עבודה.

ההישג הזה מתבטא קודם כל במיגור מעשי של כל שלושת החוקים האנטי-פועליים, אשר היוו את "ראש הגשר" של הממשלה והמעבידים נגד עמדות הפועלים. תפקידו של "ראש-גשר" זה היה: להילחם נגד הסתערות מעמד הפועלים להשגת חוזה קולקטיבי וחוקת עבודה על "הטריטוריה" שלנו ולהחזיק מעמד עד הגבול האפשרי. הצגת שביתת "נשר" כ"בלתי חוקית" הייתה אחד הניסיונות מצד המעבידים והממשלה לעבור ממלחמת הגנה למלחמת התקפה.
 אך היוזמה בהתמודדות הכללית הזאת היא בידי מעמד הפועלים. השגי החוזים הקולקטיביים ברוב ענפי התעשייה, הכוללים תנאים סוציאליים, כגון חופשה שנתית, ותק וחופשת לידה, תוספת שכר לשעות נוספות, הכרה בוועד ובאגודה – כל ההישגים האלה הנם "ראש גשר" אדיר נגד הממשלה והבורגנות. התפשטות גל השביתות וההסתערות

המעמדית בארץ, מחד, וההתפתחות האנטי־פאשיסטית הבינלאומית, המחייבת שינויים בשיטות השלטון האימפריאליסטי. מאידך, הכריחו את הממשלה והבורגנות לנסיגה.

סיכום

העולם כולו צועד לקראת דמוקרטיזציה מדינית וכלכלית. עליונות הכוחות המתקדמים בזירה הבינלאומית מבשרת טובות גם לנו. מלחמת פועלי התעשייה להטבת תנאיהם הממשיים והחוקיים וניצחונות מעמד הפועלים בגל השביתות – יוצרים את התנאים להישגים דמוקרטיים בארץ. לחץ מעמד הפועלים לשינוי מדיניות ההסתדרות, יאפשר להעמיד את הפוטנציאל המעמדי הגדול של ההסתדרות לשירות המאבק למטרות דמוקרטיות ולהשגת שיתוף־פעולה בין העמלים היהודים והערבים. זאת היא הדרך למאבק יעיל על חוקת־עבודה מתקדמת בארץ ולהשגתה.

בעיות מעמד הפועלים¹²

1. תהליך האינדוסטריאליזציה

בשנות המלחמה עברה הארץ תהליך של התפתחות תעשייתית. קמו מפעלים אשר הבעלות עליהם רוכזה בידי חברות הון ארציות ובינלאומיות. מצד שני, נוצרו ריכוזים גדולים של פרולטריון תעשייתי. הקרטליזציה של מפעלים רבים (מצבעות, יהלומים, מפעלים כימיים וכו') איחדה פועלים מבתי חרושת רבים בתנאי עבודה שווים, על בסיס של חוזה קולקטיבי, מול התארגנות המעבידים.

תהליך זה של ריכוז ההון והפרולטריון יצר תנאים לאירגון רחב יותר של המלחמה המעמדית ולהעלאת ההכרה המעמדית בקרב המוני הפועלים.

הפיכת חלק של חברות ההון הארציות ("נשר" וכו') לסניפים של קרטלים בינלאומיים גורמת לכך, שכמה מהשביתות האחרונות של פועלי התעשייה מהוות במישרין או בעקיפין חלק ממלחמת החזית הדמוקרטית הבינלאומית נגד המונופולים, הטרסטים והקרטלים.

מלחמת פועלי התעשייה, שהתפשטה אל פועלי השירותים הממשלתיים (רכבת, דואר וטלגרף), הפקידים והמורים – מכניסה למלחמתם יסוד של מלחמה כללית של שכבות עובדים רחבות בארץ נגד השיטות הקולוניאליות של הממשלה והבורגנות המונופוליסטית.

המלחמה המשותפת של פועלים יהודים וערבים ברכבת, בדואר, בטלגרף ובקמפיים, מבטאת את ההתנגשות של האינטרסים של כל תושבי הארץ עם המדיניות הקולוניאלית של הממשלה. אולם עד עתה, לא קשרו הפועלים, בדרך כלל, את מלחמתם המקצועית־הכלכלית עם המלחמה הפוליטית, ומנהיגי ההסתדרות פעלו למען זה שהמלחמה המקצועית לא תתפתח למלחמה פוליטית.

2. התפתחות המלחמה המקצועית – שלב ראשון לקראת ההכרה הפוליטית הדמוקרטית הקרטליזציה של המפעלים, היד החופשית לספרים להפקיע את המחירים, ירידת השכר הריאלי של הפועלים – כל זה גרם לגל של שביתות. אך הדרישות של הפועלים היו כלכליות גרידא. בשטח המלחמה המעמדית פוליטית לא אורגנה המלחמה. השביתות לא היו מלוות בדרישה מהמשלה לחוקק חוקת עבודה פרוגרסיבית בארץ, אשר תגן על מעמד הפועלים. הפועלים לחמו לדרישות סוציאליות ואף השיגו אותן בהרבה מפעלים. אף הדרישה לחווה קולקטיבי נתמלאה בענפי תעשייה שונים. אך המלחמה הזאת לא הועמדה כדרישה כללית, פוליטית, התובעת מהמשלה ערובה חוקית ממלכתית להישגים המקצועיים והסוציאליים. ההישגים הושגו כמקומיים בכל מקום עבודה, ובלתי־מובטחים לעתיד על־ידי חוק ממשלתי. אפילו המלחמה בחוקי העבודה האנטי־פועליים (כגון החוק האוסר שביתות, המקפיא את השכר, והמרתק את כוח האדם), לא התנהלה כמלחמה פוליטית־מעמדית כללית. הפועלים הגנו על זכותם לשבות בכל מקרה לחוד, על העלאת שכר בכל מפעל לחוד. מלחמה זו הייתה כנונה. אך יחד איתה צריכה הייתה להתנהל המלחמה הפוליטית הכללית.

מהן המסקנות?

1. בזמן בו קושרות האגודות המקצועיות בעולם בייתר שאת את המלחמה היומיומית של הפועל עם האינטרס הפוליטי־הכללי של המעמד (ועידת לונדון היא הדוגמא המובהקת לכך), אינה מתנהלת עדיין בארץ מלחמה על הדרישות המעמדיות הכלליות של מעמד הפועלים (תחיקת עבודה, תחיקה סוציאלית וכו').
 2. הקו הפוליטי של הנהגת ההסתדרות המקצועית קובע במידה רבה את הקשר בין המלחמה המקצועית לבין המלחמה המעמדית־פוליטית.
 3. הקו הפוליטי הבילטמורי של הרוב בהנהגת ההסתדרות גרם לבלימת המלחמה המקצועית של הפועלים. אולם כשהפועלים פיתחו את המלחמה לפי יוזמתם העצמית, נאלצו מנהיגים אלה לסגת מעמדתם האופורטוניסטית בשטח המלחמה המקצועית, ולהכריז בוועידה ה־6 של ההסתדרות על ביטול החוק מטעם ההסתדרות, האוסר שביתות. אך הנסיגה באה לא כתוצאה של שינוי קו, אלא כדי להמשיך להחזיק את ההגה ביד ולא לתת לפתח את המלחמה המקצועית של הפועלים לשלב גבוה יותר של מלחמה מעמדית־פוליטית. זו הסיבה להעדר מלחמה כללית כלפי הממשלה בדרישות פוליטיות ולדצנטרליזציה של גל השביתות הנוכחי.
- במידת ההכרה המעמדית של המוני הפועלים, ובראש וראשונה של חברי ההסתדרות – תלוייה המהירות, בה יעבור מעמד הפועלים בארץ משלב של מלחמה מקצועית גרידא, לשלב של מלחמה מעמדית־פוליטית.

3. המדיניות הבילטמורית בהסתדרות

מבחינה כלכלית, התוכנית הבילטמורית פירושה – ברית בין המונופולים היהודיים והבינלאומיים על חשבון המוני העם, היהודים והערבים כאחד. מכאן, המדיניות המקצועית של הרוב בהנהגת ההסתדרות. מתוך שותפות פוליטית עם הבורגנות, משתדלת המדיניות

של בן-גוריון להטיל את המעמסה הסוציאלית על הפועלים ולפטור את הבורגנות מכל עול. פועלי ההסתדרות נושאים על שכמם תפקידים ממלכתיים, תפקידים כאלה שבכל ארץ לוחמת התנועה המקצועית למען להטילים על הממשלה והבורגנות. המדיניות של בן-גוריון מכינה את ה"עצמאות" באופן כזה, שהיא מטילה על שכם הפועלים את עול הדאגה לחוסר-עבודה, לביטוח סוציאלי, להוספיטליזציה, לקופת חולים, לחינוך, את הדאגה למשפחת החייל וכו'. כל זה מקימה ההסתדרות ב"כוחות עצמאיים", כמובן מכספי הפועלים עצמם בצורת מסים, קרנות וכו', שמצטרפים יחד להרבה ימי עבודה בחודש.

ומצד שני, עלידי כבילת הפועל בכבלים כלכליים של תלות בעבודה, בביטוח, בעזרה רפואית ובחינוך ממוסדות הסתדרותיים, רוצים מנהיגי ההסתדרות לכבול את ציבור הפועלים לתוכנית בילטמור.

ועל כן, מלחמה לחוקת עבודה ולתחיקה סוציאלית פרוגרסיבית בארץ, תוך הטלת החובות (כמו בארצות אחרות) על הממשלה והבורגנות – היא הניגוד לקו הפוליטי של מנהיגי מדיניות-בילטמור.

ועוד: מלחמה לחוקת עבודה היא חלק מהמלחמה למוקרטיזציה של הארץ. ואילו זו לא תיתכן, אלא כמלחמה משותפת של המוני שני העמים, ובמיוחד של פועלי שני העמים בארץ. וכאן שוב באה ההתנגשות עם התוכנית הבילטמורית, הדוגלת בכיבוש ובהשתלטות, והמתנגדת לתוכנית דמוקרטית לפיתוח הארץ.

4. המלחמה בעד תוכנית דמוקרטית להעברת המשק מתנאי מלחמה לתנאי שלום
עומדת הבעיה החיונית של מעבר המשק לפסי שלום. זו בעיה של פועלי תעשייה, פועלי קמפים וחיילים משוחררים. לאור זה, עומדת הבעיה של הפיתוח הכלכלי כבעיית יסוד למעמד הפועלים ולהסתדרות.

את התוכנית הדמוקרטית לפיתוח הארץ יש ליסד על הנחות אלה:

- (1) פיתוח חופשי של אוצרות הארץ לטובת התושבים;
 - (2) העלאת סטנדרד החיים של ההמונים למען הגדלת כוח הקנייה בדרך של הורדת המחירים ושל שכר הוגן;
 - (3) הרחבת השיווק ושיתוף פעולה כלכלי עם העם הערבי בארץ ובארצות השכנות.
- פיתוח חופשי של אוצרות הארץ (פיתוח תעשייה כימית, אשלג, מלט, נפט), קשור בהשתחררות מכבלי המונופולים, הנעזרים עלידי הממשלה, מה שבולם את ההתפתחות הכלכלית של הארץ.

הפיתוח התעשייתי קשור באימפורט של מכונות חדשות, בהורדת המכס על חומרי גלם, המעובדים בארץ.

הורדת המחירים אפשרית ברציונליזציה של תהליך הייצור ובפיקוח על המחירים; במלחמה בספסרות ובפיקוח על המפעלים הגדולים (שכר הוגן, גם הוא חלק של פיקוח על תהליך הייצור); ביצירת קאדרים מקצועיים; ובראש וראשונה – בהגנה חוקית על הזכויות וההישגים של הפועלים, לרבות ביטול החוקים האנטי-פועליים, הגנת הנוער והאישה העובדת, ואיסור השבתות וקומבינציות ספסריות של המעבידים על חשבון הפועלים וההמונים.

פיתוח השווקים, הן בארץ והן בארצות השכנות, אפשרי למען התועלת ההדדית. חומר גולמי ממצרים ועירק יכול לספק את התצרוכת של תעשיית האריג בארצות האלה, לרבות התעשייה בארץ.

כתוצאה של הטבת תנאי חייהם ושכרם והורדת המחירים, יכולים המוני־העם בארצנו ובארצות השכנות להעלות בהרבה את התצרוכת בשוקי הארץ ובארצות השכנות גם יחד. כל זה, יחד עם התפתחות החקלאות והבניין בארץ ואומר – שבמלחמה משותפת של ההמונים בארץ, ובראש וראשונה של מעמד הפועלים, למען פרוגרמה דמוקרטית להעברת המשק מתנאי מלחמה לתנאי שלום – אפשר לא רק להימנע ממשבר כלכלי, אלא אף לעלות על שלב גבוה יותר של התפתחות הארץ ורמת־החיים של תושביה. הפרוגרמה הזאת היא חלק של תוכנית לדמוקרטיזציה של הארץ. המערכה להגשמת פרוגרמה זו היא מלחמה פוליטית נגד המונופולים והשיטות הקולוניאליות. המערכה הזאת היא חלק ממלחמת מעמד הפועלים לניצחון אנטי־פאשיסטי עממי מלא. ההחלטה של הוועידה הבינלאומית של האגודות המקצועיות בלונדון (אשר בה השתתפו גם נציגי ההסתדרות) בדבר מלחמה בשיטות הקולוניאליות, מחייבת גם את ההסתדרות.

5. מלחמה להסתדרות פועלית במדיניותה ודמוקרטית באירגונה

הבעיה המרכזית של מעמד הפועלים בארץ היא, איפוא, במלחמה על קו מעמדי־פוליטי של ההסתדרות. ההסתדרות חייבת לעמוד בראש מעמד הפועלים בארץ כחלק של מעמד הפועלים הבינלאומי, בהגשמת החלטות ועידת לונדון בדבר "מלחמה בטרסטים, במונופולים ובמדיניות של קולוניות".

בשילוב הדרישות הכלכליות עם המלחמה הפוליטית המעמדית על חוקת עבודה פרוגרסיבית ונגד החוקים האנטי־פועליים – יובטח שהמאמץ המקצועי של פועלי התעשייה יהפוך להישג כללי, הן של מעמד הפועלים והן של המוני העם בארץ, בדרך לדמוקרטיזציה. ב־1 במאי 1945, נאחד את כל הכוחות בהסתדרות במלחמה זאת.

שביתה או בוררות¹³

"כל שביתה נגמרת בבוררות". את הפזמון הזה שמע כל פועל מפי מזכיר אגודה מפא"י, מכל "נאמן" ההסתדרות מן הסוג הידוע. במלים אלו מתחיל או גומר המזכיר הממונה, מאז היות ההסתדרות ועד היום הזה, את נאום ההסברה שלו באסיפה כללית של בית-חרושת או אגודה, כל אימת שהפועלים דורשים שביתה.

אך מה אומרת המציאות?

ב"דבר", דווקא ב"דבר", פירסם ב־23 במאי (1945) הח' פרויס, איש מפא"י, מספרים מן המחלקה הסטטיסטית של הוועד-הפועל:

"בדרך-כלל נמסרו בשנת 1944 לבוררות 17.7% של השביתות, להוציא את ענף היהלומים, בו נמסרו לבוררות 28.5% של השביתות. לא בכל מקרה נמסרו כל השאלות, שגרמו לשביתה, להכרעת הבוררות. במקרים רבים רק חלק מהן, לפעמים רק שאלה אחת, כגון שאלת המי-שביתה ועוד. 8-8 מקרים מתוך 17 (המספר הכללי של הבוררות) גרמה שאלת פיטורי עובדים לכך, שהיה צורך למסור את גמר השביתה להכרעת הבוררות". על כן המציאות אומרת, ש־83.3% מהשביתות נסתיימו ללא בוררות, ובדרך כלל לא נמסרו לבוררות שאלות יסודיות מתוך דרישות הפועלים.

יש לתת לפועלים "לשגות את שגיאת השביתה", למען ילמדו מנסיונם הם את אי-יעילותה. כך נימק בן-גוריון בוועידת ההסתדרות האחרונה את הצעתו לביטול "איסור השביתה", אשר ההנהגה ה"בילטמורית" של ההסתדרות השתדלה להגשימו במציאות. "הדמוקרטיזציה התכסיסית" בחיי ההסתדרות, בד בבד עם העדר אירגון של מאבק נגד "חוק איסור שביתות" הממשלתי, נובעים מאותו הקו הפשרני של "שלום-בית", אשר אנשי מפא"י מתאמצים להגשימו גם בתקופת הגברת המאבק המעמדי, בשלב זה של העברת המשק מתנאי מלחמה לתנאי שלום.

הנהגת ההסתדרות המפא"יית, על אף ההכרה להלכה במאבק המעמדי, משתדלת להגשים כמיטב יכולתה את התורה הרביזיוניסטית, הדוגלת, בשטח המערכה בין המעבידים והפועלים, בסיסמה של בוררות לאומית. וכשם שבשטח המדיני הכללי, ההבדל בין הרביזיוניסטים וה"בילטמוריות" המפא"י הוא למעשה רק הבדל תכסיסי, כך גם בשטח המקצועי מאוחדים הם בהגשמת הקו של "שלום-בית מעמדי" ע"י פשרות על חשבון הפועלים. "הפועלים שובתים כשהגיעו מים עד נפש" – טוענים אנשי מפא"י, כלומר, השביתה היא מעשה יאוש. "אך הבוררות היא הדרך היעילה ביותר להסדר היחסים בין הפועלים והמעבידים, כבין שני צדדים שווים". גם את ה"תיאוריה" הזאת התרגלו הפועלים לשמוע ממזכיריהם ומנציגי מפא"י. אך הנה מה שאומרת המציאות:

תוצאות השביתות בשנת 1944 (באחוזים)

תוצאת השביתה	אחוז השביתות	אחוז ימי השביתה
הצלחה מלאה	44.8	76.0
הצלחה חלקית	34.7	16.2
כשלון	9.4	5.3
לא ידוע	11.1	2.5

(הסטטיסטיקה של הוועד הפועל של ההסתדרות. לפי פרויס, "דבר", 23.5.1945)

על כן: 79.5% של השביתות בארץ בשנת 1944 נסתיימו בהצלחה מלאה או חלקית. אלו הן דווקא שביתות ארוכות יותר ובמפעלים גדולים. 11.1% של השביתות, אשר תוצאתן אינה ידועה ולא נכללו במפקד, הן רק 2.5% מזמן השביתות. 9.4% של השביתות שנכשלו מהווים רק 5.3% מזמן השביתות.

כלומר, 92.2% של המאמץ הלוחם של הפועלים השובתים (לפי מספר ימי־השביתה) הוכתרו בניצחון מלא או חלקי.

וביחס לתוצאות הבוררות, מבהיר הח' פרויס, כי מתוך 17 בורריות (לעומת 85 שביתות):
 6 בורריות נסתיימו לטובת הפועלים;
 5 בורריות נסתיימו בפשרה;
 2 בורריות נסתיימו לא לטובת הפועלים;
 לגבי 4 בורריות לא פורסם פסק־דין, או שפסק־הדין הוא בלתי־ברור.

הח' פרויס מסכם, ש 10% של השביתות נגמרו לא לטובת הפועלים וכ- 90% לטובתם. ביחס לבורריות, אין הח' פרויס מפרסם את הסיכום. על כן, ננסה אנו לסכם את תוצאות הבורריות. 5 בורריות נסתיימו בפשרה. לנו ברור, שפשרה בבוררות איננה לטובת הפועלים. פש רה בין נציג ההסתדרות, נציג המעבידים ונציג מעבידים "נייטרלי" (זהו ההרכב של הבוררים) בשאלת פיתורים או דמי־שביתה – הווה אומר, דמי־שביתה "סמליים" ולא דמי־שביתה ממש, ופיתורים עם פיצויים בסכום "פשרני" למדי.

ל-5 פסקי דין אלה יש להוסיף את פסקי־הדין שהם לטובת המעבידים, וכן יש להוסיף לכל אלה את 4 פסקי־הדין, שלא פורסמו או "אינם ברורים". לכל פועל ידוע, ש"סחיבת" פסק־דין או פסק־דין בלתי ברור – משמעו דחיית דרישת הפועלים והמשכת המצב הקיים, כלומר כשלון.

את לקח המספרים ההסתדרותיים נסכם בטבלה הבאה:

התוצאות של שביתות ושל בורריות, 1944 (באחוזים מימי השביתה)

שביתות שנמסרו לבוררות	שביתות שלא נמסרו לבוררות	כיצד נסתיימה השביתה
35	92.2	הוכתרה בניצחון מלא או חלקי
65	5.3	נסתיימה בכישלון
	2.5	התוצאות אינן ידועות

לשם ברור יתר של הבעיה הזאת, נזכיר לציבור הפועלים את העובדות הבאות למען ילמד מניסיונו העצמי את שגיאת הבוררות, למען יידע להימנע ממנה, ולמען יבין את יעילות המאבק המקצועי-הפועלי – את יעילות השביתה, כשהתנאים דורשים לשבות והם מתאימים לשביתה מבחינת העונה בענף תעשייה זה או אחר, מבחינת ליכוד הפועלים והנהגתם והתנגדות המעבידים לדרישות הפועלים.

ענף היהלומים מכונה בפי בעלי-התעשייה "ענף השביתות". בשנת 1943, בתוך הסכום הכולל של ימי השביתה שגרמו השביתות – 107,625 – היה מספר ימי השביתה בענף היהלומים 65,713 ; ובשנת 1944, מתוך 247,700, היה מספר ימי השביתה בענף היהלומים 182,000. והתוצאות? זהו הענף היחיד, שבו קיים חוזה קולקטיבי ארצי והשכר הממוצע של פועלי היהלומים עולה על הממוצע בכל ענף תעשייה אחר. נוסף לכך – המעבידים למדו לקח והוציאו את המסקנות מנכונותם הלוחמת של פועלי היהלומים. ממאי 1944 עד מאי 1945 כמעט לא היו שביתות בענף היהלומים, והחוזה חודש לשנת 1945 תוך הישגים חשובים ללא כל שביתה. לעומת זאת, פסק-הדין המחפיר של הבוררות הממשלתית בענף הטבק, שכתוצאה ממנו הורדו התנאים והשכר בבת-החרושת הגדולים בענף זה, בזמן שמחיר הסיגריות עלה ב-300% ויותר, מוכיח מה יכולים "להשיג" פועלים ללא נכונות למאבק.

ובתור דוגמה אחרונה, נשווה את התנאים והשכר בבית-חרושת "משי-זקס", בו הוכיחו הפועלים לא פעם בשביתותיהם את כושר פעולתם ואת התנגדותם לשיטת הבוררות, עם התנאים הירודים יותר והשכר הנמוך בהרבה במפעל גדול יותר, השייך לאותו ענף תעשייה – "לודויה", כאשר בקרב פועלי מפעל זה הצליחה מפא"י להשריש את הנכונות לפשרנות ול"בוררות לאומית".

בתקופת מעבר התעשייה מתנאי מלחמה לתנאי שלום, תקופה בה תתנגשנה תוכניות הרכושנים, הלוחמים על "זכותם" להגברת הניצול ולתנאים נוחים לספסרות חופשית, עם שאיפות מעמד הפועלים, הלוחם על תנאי עבודה ושכר הוגן ויציב, שיובטח על-ידי חוזה קולקטיבי וחוקת-עבודה – בתקופה זו במיוחד חייב כל פועל, כל ועד פועלים וכל פעיל בהסתדרות להוציא את המסקנות הנכונות מניסיון המלחמה המעמדית-המקצועית בארץ.

המאבק לקיצור יום־העבודה ולהעלאת השכר בארץ¹⁴

כמה וכמה גורמים משפיעים על כך, שהמאבק לקיצור יום העבודה הוא בארצנו דחוף עוד יותר, מאשר בארצות אחרות.

(א) התעשייה וכל משק הארץ תלויים במידה הרבה יותר גדולה בשוק הפנימי, מאשר המשק בארצות הקפיטליסטיות המפותחות. קרוב ל-90% של התוצרת התעשייתית של ארצנו נמכרים בארץ. ועל כן חוסר עבודה ודילדול כוח־הקניה של ההמונים מסכנים במידה מקסימלית את משק הארץ.

(ב) יוקר המחיה בארץ עולה בהתמדה. מחירי המצרכים עולים בהרבה על המחירים בארצות הקפיטליסטיות המפותחות. כך, למשל, אינדקס יוקר החיים בארצות־הברית, בקנדה ובאוסטרליה הוא בין 139-142, ובארצנו הוא 400 לעומת 1938. לכך יש להוסיף, שבארץ תוספת היוקר, המותאמת לאינדקס הפיקטיבי, אינה מדביקה את האמרת המחירים, דבר הגורם לדילדול יתר של ההמונים.

(ג) אין בארצנו כל דאגה ממשלתית למחוסרי עבודה, לחיילים משוחררים ולנוער.

(ד) שלטון המונופולים, שלטון הדיכוי הקולוניאלי, יכול להסיח את תשומת־לב ההמונים לעבר מלחמה הדדית, לבלום את הכרתם המעמדית על־ידי טיפוח הניגודים הלאומיים בארץ. דבר זה מאפשר לו, בהסתמכו על השכבות הבורגניות והפיאודליות, לבלום את התפתחותו של משק הארץ. כך, למשל, אין בארץ חוקת־עבודה וחוקה סוציאלית מתקדמת, והחוקים הקיימים בשטח זה מפגרים מאוד אפילו ביחס לחוקים ממין זה באנגליה, באמריקה ובארצות קפיטליסטיות אחרות.

כל זה מוכיח, באיזו מידה חיונית היא בשבילנו המלחמה לקיצור יום־העבודה ולהעלאת השכר.

א. התנאים הקיימים

למעשה עובדים רוב הפועלים בארץ למעלה מ־8 שעות ביום. אין זה כלל וכלל קשור בהמשך המאמץ המלחמתי, אלא קשור ביוקר המחיה ובשכר העבודה הנמוך. דבר זה קשור בקו הנפסד של מנהיגי ההסתדרות, שהדריכו את הפועלים בכיוון של עבודת שעות נוספות. דבר זה בא כתוצאה מבלימת מלחמת הפועלים לעליית השכר על־ידי מדיניות "השלום המעמדי" של מנהיגי ההסתדרות. עובדה אופיינית למצב זה היא תעמולת אנשי מפא"י לקראת הבחירות לועד בית־החרושת לכירה: "אם תצביעו בעד האופוזיציה – לא תעבדו שעות נוספות!".

באיזו מידה הורידו שעות־העבודה הנוספות את שכרם של הפועלים, אפשר ללמוד מגילוי־הדעת של התאחדות בעלי התעשייה במלחמתה נגד שובתי "א.ב.ג." (1944). בגילוי־הדעת פירסמה ההתאחדות את השכר החודשי של הפועלים, בלי להזכיר שזהו שכר של חודש עונתי, בו עבדו הפועלים 13-16 שעות ביום.

באיזו מידה צימצמו שעות־העבודה הנוספות את יכולת הקליטה של התעשייה, אפשר ללמוד מהסטטיסטיקה של ד"ר צידרוביץ', המראה, כי למעלה מ-10% של השכר הכולל

של פועלי התעשייה בשנת 1943 היה שכר שעות עבודה נוספות. אם נביא בחשבון, שבעד שעות נוספות על פי רוב לא קיבלו הפועלים תוספת יוקר, יוצא שביטול שעות העבודה הנוספות היה מאפשר לקלוט בתעשייה למעלה מ-10% פועלים נוספים (למעלה מ-5,000 פועלים).

ברור, שהסיבה אינה ברצון הפועלים לעבוד יותר. הסיבה היא בתנאי-שכר ירודים בתעשייה, בבנין ובעיקר במשק הממשלתי, בחוסר מלחמה תקיפה מצד ההסתדרות להעלאת השכר, ובהתחרות המתמדת בין הפועל היהודי והערבי. כל זה גרם לאי-אימון הפועלים ביכולתם לשפר את מצבם בדרך של מלחמה מעמדית – כל זה גרם להעדפת ה"ריאליות" של השעה הנוספת על פני "אשליות" המלחמה להעלאת השכר.

ב. הקבלנות

את המלחמה להעלאת השכר ולקיצור יום העבודה בלמה במידה ניכרת הקבלנות. בתעשייה (יהלומים, אריג, מחט ועוד), בחקלאות ובבנין. לפי היוזמה של מנהיגי ההסתדרות ובהתאם לאידיאולוגיה המפא"ית של "שלום-בית" – באה הקבלנות כ"דרך להעלאת השכר". התעשייה ההסתדרותית, "המשרד הקבלני" ו"סולל-בונה" הכשירו את הקרקע לתהליך זה. הקבלנות בצורותיה השונות (התחרות בנורמות, פרמיות וכו') הורידה את השכר. לא רק את בריאות הפועל הפקירה השיטה הקבלנית. היא בולמת את התפתחות ההכרה המעמדית, ביוצרה אשליה של שיתוף אינטרסים עם המעביד. פועל שכיר מעונין לעבוד יותר קל ולהשתכר יותר, וע"י כך האינטרסים שלו עומדים בניגוד גמור לאינטרסים של המעביד. הפועל, העובד בקבלנות, מעונין לעבוד יותר במידה מקסימלית ומשתווה בנקודה זו עם המעביד.

המצב הזה גרם ליצירת שתי שכבות פועלים, בעלי אינטרסים שונים, יותר נכון, בעלי אשליה של אינטרסים נפרדים. דבר זה בלם את התפתחות ההכרה המעמדית והמלחמה המקצועית. התוצאה הכללית של שיטת הקבלנות היא: הורדת שכר-העבודה של הפועל וצמצום האפשרויות לקליטת עובדים על-ידי התעשייה והמשק החקלאי.

אם נוסיף לכך את הצורה המודרנית של הקבלנות – הקואופרציה בשיתוף עם ההון – שיטה, בה הפועל חי ועובד באשליה שגם הוא "בעל-הבית", והמביאה להארכת יום-העבודה, להגברת הקבלנות ולהורדת ערך העבודה בהסכמתו של העובד תמורת פיסת-נייר, הקובעת את זכותו לאחוזים ידועים, כשותף למפעל יחד עם המעביד – הרי נקבל תמונה ברורה של המצב.

אם נוסיף שההסתדרות, בהתאם לסיסמתה, המשותפת לה ולראשי התאחדות בעלי התעשייה (נובומייסקי), סיסמת "שיתוף בין המעבידים והפועלים במפעל", רואה בפיתוח הקואופרציה עם המעביד, בשיתוף עם ההון הזר, את תפקידה האקטואלי – הרי נבין, שעל-מנת להגשים את התפקיד המעמדי-כלכלי של קיצור יום העבודה והעלאת השכר, מוכרחים הפועלים לנהל מלחמה בשתי חזיתות. המלחמה על שינוי מדיניות ההסתדרות היא תנאי להצלחה במלחמה הכללית על קיצור יום העבודה והעלאת השכר.

ג. חופש הפקעת המחירים

יש לדון עוד על שאלה אחת, כאשר אנו בודקים את התנאים, בהם נתון מעמד הפועלים בארץ במלחמתו לקיצור יום העבודה ולהעלאת השכר: האם ביכולתה של תעשיית הארץ להוסיף על השכר תוך קיצור יום העבודה? אין לנו כל ספק, שהתשובה היא חיובית.

המעבידים בארץ נהנו ונהנים מחופש הפקעת המחירים. הספרות הפורחת, שהתחילה בשנות המלחמה, מקבלת מדי יום ביומו ממדים גדולים יותר. שוב עלה אינדקס יוקר המחיה. אבל בממדים גדולים יותר עולה אינדקס הרווחים. לפי מספרי הסוכנות ("חדשות הכלכלה הא"י", יולי 1945), עלה אינדקס יוקר המחיה (הרשמי) ל־258 ואינדקס הפקדונות ומחזורי המטבע (כלומר, אינדקס הרווחים) הוא 497. כ־100 מיליון לירות מונחות בבנקים וסכומים גדולים בניירות־ערך. את הסכום הזה שילשלו המעבידים לכיסיהם – סכום שבא מרווחי יתר, מניצול הפועלים בשנות המלחמה. המעבידים, לא זו בלבד שנהנו מאפשרויות של ספרות פרועה, אלא גם מסי המלחמה שלהם הם קטנים פי כמה מן המסים על רווחי המלחמה של המעבידים בארצות הקפיטליסטיות המפותחות. ולא זאת בלבד: בו בזמן שיוקר המחיה עלה ל־400% ויותר, לא הייתה ירידה בערך המטבע,¹⁵ כלומר, ההון של המעבידים, אשר הוצאות המחיה אינן מהוות אחוז ניכר בהוצאותיהם, לא איבד כלל וכלל מערכו.

כל זה אומר, שיש ויש באפשרות המעבידים להעלות את שכר העבודה ולקצר את יום העבודה.

כל זה אומר, שרק בדרך של מלחמה מעמדית להעלאת רמת־החיים של ההמונים תוך קיצור יום העבודה והעלאת השכר, אפשר להגיע לתעסוקה מלאה ולפיתוח התעשייה והמשק החקלאי.

בימי המאבק לחוזי עבודה קולקטיביים חדשים, חייב כל פועל לדעת, שקיצור יום העבודה והעלאת השכר פירושו – הארכת חייו, העלאת רמתו התרבותית, הפועלית, המעמדית, החברתית.

ועל כן, סיסמת קיצור יום־העבודה על־ידי הקטנת שבוע העבודה ל־40 שעות, צריכה להיפך למלחמתו של כל ועד פועלים וכל ציבור הפועלים בבית־החרושת, באגודה, בהסתדרות, בישוב ובארץ. למטרה זאת, חייבים להתאחד הפועלים במקומות העבודה, ועדי־הפועלים במקומות העבודה, הוועדים באגודותיהם, סיעות האופוזיציה בהסתדרות, הפועלים היהודים והערבים בארץ.

ערכו המעמדי של חוזה קולקטיבי¹⁶

חוזה עבודה בין המעביד ופועליו הוא היסוד לעמידה מאורגנת וקולקטיבית של ציבור פועלים מאורגן במקום העבודה מול המעבידים.

החוזה מאחד את הפועלים על בסיס תנאי עבודה שווים ומוסכמים, הוא מצמצם במידה ניכרת את האפשרות של פילוג והתחרות אישית בין הפועלים; לעומת זאת קובע החוזה יחסי עבודה יציבים, בהם ציבור הפועלים כולו ערב לכל פועל.

חוזה עבודה יוצר תנאים יציבים לתקופה מסוימת ויחד עם זאת מבטיח, שגם בעתיד כל הבעיות של מקום העבודה תמצאנה את פתרונן בדרך מאורגנת, תוך הכרה במוסדות הפועלים כצד המופיע בשם כל הפועלים, ותוך מניעת הסכמים פרטיים ונפרדים בין המעביד והפועל כפרט.

הננו חיים בארץ קולוניאלית, בה אינה קיימת שום חוקה סוציאלית, וכמובן גם לא חוקת עבודה. בתנאים של היעדר חוקת עבודה, מהווה חוזה עבודה, הכולל את גובה השכר, את התנאים הסוציאליים וההכרה באירגון – שלב חשוב לקראת חוקת עבודה, ותנאי חיוני להבטחת יחסי עבודה מסודרים ולמניעת הפקרת גורלו של הפועל בידי המעביד.

היעדר חוזים קולקטיביים ארציים לענפי תעשייה שלמים מרחיק את המלחמה לחוקת עבודה מסיומה המוצלח. המצב הזה גורם לתנאי עבודה ושכר שונים במפעלים באותו ענף עבודה, דבר המהווה אחת הסיבות החשובות לרמת שכר ותנאי עבודה נמוכים בארץ.

בהיעדר חוזים קולקטיביים ארציים, קובע המצב האירגוני בכל מפעל את השגי הפועלים. יותר מזה: תנאי עבודה ירודים במפעל מסויים מקטינים את אפשרויות המלחמה המקצועית של המפעלים, בהם הפועלים מאורגנים יותר טוב.

היעדר חוזה עבודה קולקטיביים ארציים מבודד את הפועלים בכל מפעל במערכתם ומפחית מהערך הכללי של הישגיהם.

רק בתנאים של חוזה קולקטיבי ארצי, ערבים פועלי כל המפעלים למצבם של פועלי כל מפעל נפרד.

ענף העבודה היחידי בארץ, בו קיים חוזה ארצי, הוא ענף היהלומים. ב-6 שביתות כלליות, שיפרו פועלי היהלומים את שכרם ותנאי עבודתם במידה העולה על התנאים של כל יתר פועלי התעשייה. על כן, החוזה הקולקטיבי הוא המטרה להתקפות מתמידות מצד בעלי תעשיית היהלומים.

היעדר חוזים קולקטיביים ארציים הוא תוצאה של היעדר איגודים ארציים ושל חולשת האגודות המקומיות. זהו הביטוי האירגוני לקו הפשרני של מנהיגי ההסתדרות. כתוצאה מכך, המערכה המקצועית של הפועלים מתחילה תמיד במקום העבודה כמערכה מקומית, וברוב המקרים, הקשר המוקדם בין הוועדים מלמטה מחייב ומפעיל את האגודה, ואילו הנכון הוא שהדרך תהיה הפוכה.

חוזה עבודה מקומיים יוצרים את התקדים לחוזים ארציים. ועליכן מגמת כל פועל בעל

הכרה צריכה להיות – מלחמה לשלב אירגוני גבוה יותר של יחסי עבודה: להפוך את החוזים המקומיים לארציים.

אחת התוצאות של היעדר חינוך מעמדי ושל חוסר הדרכה מצד האירגון המקצועי הוא היעדר כל הבנה בקרב המוני הפועלים לגבי החיוניות של חוזה קולקטיבי ארצי. לא פעם מעדיפים פועלי המפעל המאורגן את החשבון צר־האופק, שהם לברם יכולים להשיג יותר. בשביתה ובהשבתה הכללית בענף המצבעות ב־1946 ובענף השוקולדה – ב"ארגמן" אשתקד וב"עלית" השנה – הפועלים היו "חזקים". אך הישגיהם החשובים בשביתתם לא היו מלאים, כיוון שהוחמזה הזדמנות מצויינת לכריתת חוזים קולקטיביים עבור הענף כולו.

כמה עצות ממשיות

חוזה עבודה בתקופה הנוכחית מורכב מהנקודות העיקריות הבאות:

- (א) שכר־עבודה: שכר יסודי ותוספת יוקר, תוספת ותק, ותק משפחתי, בונוסים ותוספות מיוחדות.
 - (ב) פיטורים (עם מתן פיצויים).
 - (ג) חופשה שנתית.
 - (ד) ימי מחלה.
 - (ה) דמי אבטלה.
 - (ו) דירוג מקצועי.
 - (ז) קופת תגמולין.
 - (ח) מס מקביל וביטוח.
 - (ט) שעות נוספות, עבודת לילה.
 - (י) תשלום חגים.
 - (יא) הכרה בוועד המקום ובאגודה.
 - (יב) הסכם לכוררות על פירושי החוזה.
- חברי המועצות וועדי המקומות חייבים לזכור את הדברים הבאים, כשנאבקים הם על תנאי חוזה־העבודה:

1. שכר. יש להשתדל תמיד להבטיח בחוזה את השכר בענף, תוך שאיפה להגיע לשכר אחיד. את השאיפה המובנת הזאת של הפועלים, משתדלים המעבידים לנצל למען הורדת שכר על־ידי הצעות של השוואת השכר לשכר הממוצע.
- ניסיון ענף הטבק מוכיח, שפירוש כזה להשוואת שכר אומר – הורדת שכרם של רוב הפועלים, באשר פועלי המפעלים הגדולים, שמצבם האירגוני עולה על פי רוב על זה של פועלי המפעלים הקטנים, משתכרים יותר טוב. על כן, את השוואת התנאים לפי שכר האגודה האחיד, יש לראות כהשוואה לשכר המקובל במפעלים המאורגנים ביותר, ששכרם ותנאי עבודתם הם טובים ביותר.
- דרישה זאת מקרבת את הפועלים להשגת חוזים קולקטיביים ומחזקת את הפועלים, שאירגונם ירוד יותר, ע"י תגבורת כוח של הפועלים, המתקדמים ביותר בענף העבודה. כל זה מתייחס גם לכל שאר התוספות.

2. מועד. יש להתאים את זמן כריתת החוזה לתקופת העבודה בענף ולהשתדל שהחוזים ייכרתו באותו זמן ולמשך אותה תקופה בכל מפעלי הענף.
3. פיטורים. יש לשמור על התור במקום העבודה לפי העקרון: הראשונים נשארים, האחרון מקבל את הפיטורים. המצב המשפחתי של הפועלים, נקודות הלשכה – כל זה יכול להשפיע רק בהבדלים של חודשים מספר לגבי הוותק; אין לדרוש מהרוק או הרוקה אחריות למשפחת חברו בעבודה. אין להסכים להתערבות הלשכה בענייני פיטורים. אלה הם תפקידי ועד המקום והאגודה.
- יש לחתור לקראת השגת הסכם, הקובע פיזיויים לפי שכר החודש האחרון של השנה האחרונה, ולא לפי השכר הממוצע.
- כאחד האמצעים נגד פיטורים שרירותיים אחרי 11 חודשי עבודה וללא פיזיויים (דוגמת "אל-הר"), יש לדרוש פיזיויים יחסיים גם לאלה שעבדו פחות משנה.
4. חופשה שנתית. יש לדאוג לחופשה שנתית פרוגרסיבית, המתחילה מעשרה ימים ומגיעה עד 3 שבועות. אין להסכים לחופשה הניתנת בעונת החורף, או לפי עקרון העונה בעבודה.
5. ימי מחלה. העיקרון צריך להיות – תשלום של שכר מלא מהיום הראשון של המחלה, ולא תשלום חלק של השכר מהיום השלישי (הצעות קופת-חולים). (א) העיקרון הנ"ל מבטיח את בריאותו של העובד – בזמן שתשלום מהיום השלישי או הרביעי מכריח פועל חולה לבוא לעבודה, וכך מפקיר הוא את בריאותו לסכנת מחלה רצינית; (ב) העיקרון הנ"ל יוצא מנקודת ראות עניינים של רוב רובם של הפועלים, אשר מספר של 10-20 ימי מחלה לשנה לגבי דידם הוא הממוצע. ההצעות המתקנות של קופת-חולים, המתקנות את המצב במידה ידועה, אינן מספיקות עדיין.
6. דמי אבטלה. יש לדרוש תשלום בעד ימי אבטלה מאונס, באשר רק הוא מבטיח את קביעותו של הפועל ויוצר עבורו ביטחון כלכלי. ימי אבטלה אינם מפחיתים את הוותק.
7. דירוג מקצועי. יש להבטיח את האפשרויות של התקדמות הפועל בדרגתו המקצועית ובשכרו. יש להבטיח, שכל פועל פשוט, כעבור מספר שנים במפעל, יועבר לעבודה מקצועית, וכן להבטיח את עלייתו של הפועל המקצועי בדרגות המקצועיות. בהרבה מפעלים, במשך שנים רבות, נשאר הפועל בדרגה של פועל פשוט. דבר זה מהווה סכנה גם לפועל המקצועי ובולם כל פרספקטיבה של התקדמות וע"י זה מפחית את ערך הקביעות במפעל. לשם כך יש להקים ועדות מקצועיות במפעל, לדרוש הקצבות מיוחדות מהמעביד, ולדרוש מהאגוד המקצועי קורסים להשתלמות מקצועית.
8. פועלות ונוער. יש לדרוש שכר לפי העיקרון: שכר שווה בעד עבודה שווה; איסור עבודת לילה ושעות נוספות לפועלות ונוער; חופשה שנתית ארוכה יותר לפועלות ולנוער; חופשת לידה של 3 חודשים וזכות לחזור לעבודה תוך שנה; איסור להשתמש במתלמידים לעבודה פשוטה.
9. קופת-תגמולין. (א) קופת-תגמולין משכר כולל; (ב). לא פחות מ-3% מהשכר; (ג) החזרת הסכום המלא ביום הפיטורים, או ביום עזיבת המפעל (לא במקום פיזיויים); (ד) אפשרות של הלוואות בלי ריבית בגובה הסכום שנצטבר.

10. מס מקביל וביטוח. יש להפריד את תשלום המס המקביל של המעביד, לדרוש ביטוח נגד מקרי אסון ומוות ע"ח המעביד.
11. שעות נוספות ועבודת לילה. יש לדרוש 50% תוספת; בזכותו של הפועל לסרב לעבוד שעות נוספות; עבודת לילה – לא יותר משבוע בשלושה שבועות.
12. תשלום חגים. 100% עם תוספת־יוקר.
13. הכרה בוועד הנבחר על־ידי הפועלים כצד, המייצג, יחד עם מזכיר האגודה, את הפועלים; יש לעמוד על הכרה מפורשת בהסתדרות.
14. הסכם לבוררות על פירושי החוזה. הסעיף הנ"ל מאפשר למעבידים להתקיף את הפועלים ולשבור את החוזה. במקום הסעיף הסטנדרטי הזה – חוזה ברור, אשר לא יאפשר פירושים שונים, ואירגון יציב של הפועלים במקום העבודה ובאגודה, המסוגל להכריח את המעבידים לכבד את החוזה.

השביתה במלחמתו המקצועית והפוליטית של מעמד־הפועלים¹⁷

1. הקשר בין המלחמה הפוליטית והמקצועית

המטריאליזם ההיסטורי קובע, שההתפתחות הפוליטית מושתתת על יסודות ההתפתחות הכלכלית. יחד עם זאת, קובע המטריאליזם ההיסטורי, שההתפתחות הפוליטית משפיעה מצידה על ההתפתחות הכלכלית. קשר הגומלין והתלות ההדדית שבין הכלכלה והמדיניות הוא היסוד לקשר הגומלין בין המלחמה המקצועית והפוליטית.

המשברים הכלכליים במשטר הקפיטליסטי משתקים את בתי־החרושת, מנשלים עשרות מיליונים פועלים מעבודתם, מצמצמים את כוח־הקנייה של המוני העם, מצד אחד, בו זמן שההתפתחות הטכנית, מצד שני, מגבירה את כוח הייצור. זוהי הסתירה של הקפיטליזם. לאחר מלחמת העולם השנייה החמירה וגברה הסתירה הזאת עוד יותר. החרף המשבר הכלכלי של הקפיטליזם. ההון המונופוליסטי, השולט בארצות הקפיטליסטיות, אינו מוצא לו מוצא אחר מן המשבר אלא במלחמה טוטלית, המביאה בעקבותיה השמדה המונית של אנשים והרס כלכלי. כדי לנהל מלחמה, כדי להפוך את המוני העמים לבשר תותחים ממושמע, משתמש ההון המונופוליסטי באמצעי דיכוי מוגברים, תוך שלילת הזכויות הדמוקרטיות מן ההמונים. השעבוד הכלכלי והסוציאלי של ההמונים כרוך ושלוש בשעבוד הפוליטי. מן ההכרח, איפוא, שהמלחמה נגד השעבוד הכלכלי תנהל בד בבד עם המלחמה נגד השעבוד הפוליטי.

ההנחה הזאת היא אחד היסודות של תורת המרקסיזם־לניניזם.

בוויכוח עם האקונומיסטים והמשביקים, עם הליקבידטורים והרפורמיסטים, עם כל אלה, שרצו לנתק את המלחמה המקצועית מן המלחמה הפוליטית, אמר לנין, כי ההתנגדות לזכות הפועלים לנהל מלחמה פוליטית היא תכסיס של המדיניות הבורגנית, שמטרתו להוליך שולל

17 המאמר, שנכתב בשנת 1946, נתגלה בעזבונו של אליהו גוֹ'נְסְקִי. פורסם לראשונה בכתב העת "הדרך" מס' 1, ינואר 1951.

את מעמד הפועלים. רק תוך ראיית המטרות הפוליטיות של המעמד, אפשר לנהל מדיניות מקצועית נכונה לשיפור תנאי העבודה ולחיווק אירגונו של מעמד הפועלים. בספרו "מה לעשות", כותב לנין :

"פועלי התעשייה אינם יכולים למלא את שליחותם ההיסטורית העולמית לשיחרור האנושות מעול חקפיתל ומהמלחמות, אם דואגים הם לענייניהם המקצועיים בלבד".
 "הסוציאלי-דמוקרטיה (כלומר, המפלגה המהפכנית בתחילת המאה ה-20 – א"ג) מדריכה את מלחמת מעמד הפועלים לא רק להשגת תנאים טובים למכירת כוח עבודתם, אלא גם לביטול אותו. המשטר החברתי, המכריח את המעמדות משוללי הקנין למכור את כוח-עבודתם לבעלי ההון. הסוציאלי-דמוקרטיה מייצגת את מעמד הפועלים לא רק ביחסו לקבוצה מסוימת של מעבידים, אלא ביחסו לכל המעמדות של החברה הנוכחית, ביחסו למדינה בתור כוח פוליטי מאורגן. ברור, איפוא, שהסוציאלי-דמוקרטים לא זו בלבד שאינם יכולים להגביל את עצמם במלחמה כלכלית, אלא חייבים לא להסתפק בכך, שאירגון הפעולה הכלכלית יהווה את הפעולה העיקרית. אנו חייבים לגשת לפעולת חינוך פוליטי של מעמד הפועלים, לפיתוח הכרתו הפוליטית".

2. השביתה הפוליטית והכלכלית

הקפיטליזם מביא בהכרח למאבק בין הפועלים והמעבידים, והתפתחות התעשייה גורמת בהכרח לשביתות.

"מובן, שהמעבידים מעוניינים תמיד להוריד את שכר הפועלים. במידה שיתנו פחות לפועלים, כן יגדל הרווח הנשאר בידם. לכן מתנהלת מלחמה מתמדת בין מעבידים ופועלים על גובה השכר" (לנין וסטלין, "על העבודה", ע' 183).

אם נביא בחשבון, שהשכר וכמו-כן תנאי העבודה יכולים להיות מובטחים רק ע"י חוזים קולקטיביים, ואלה מקבלים יציבות רק בתנאי של קיום חוקת עבודה ממשלתית – הרי מתפתחת המלחמה המקצועית בחזית רחבה מאוד, כמלחמה עם הממשלה הבורגנית לחוקת עבודה מתקדמת. על כן השביתה אינה מקרה בודד של התנגשות בין המעביד ופועליו על דרישות כלכליות לוקליות בלבד, אם כי לעתים קרובות נראית היא כך. השביתה אינה גם תגובת הפועל הבודד על הניצול מצד המעביד. פועל בודד אינו יכול לשבות. השביתה היא חוליה במלחמה קולקטיבית של כל הפועלים נגד המעבידים. השביתה היא מעשה של התארגנות פועלית, הבאה כתוצאה של הכרה מעמדית. השביתה היא מעשה לוחם, הדורש מהפועלים ליכוד וטקטיקה של לחימה נכונה – בחירת הנהגה פועלית, בחירת הזמן המתאים לשביתה, כלומר להתקפה נגד המעבידים. השביתה מחייבת את הפועלים לחדור לעומקן של הבעיות, מפתחת את הכרתם ומעמידה במבחן את הנהגתם. ואחרון-אחרון, השביתה מגלה את פרצופם האמיתי של המעבידים ועוזריהם הן מצד הממשלה הבורגנית והן מבין המנהיגים הריאקציוניים של הפועלים. השביתה נותנת אפשרות לפועלים להכיר את מהות הדמגוגיה הלאומנית, הדתית וכו' של המעבידים ועוזריהם. לנין כתב:

“השביתות, הנובעות מעצם מהותה של החברה הקפיטליסטית, מסמנות את התחלת מאבק מעמד הפועלים נגד המבנה של החברה הקפיטליסטית”.

“השביתות מדריכות את הפועלים לאחדות, מראות להם, שרק במאוחד יכולים הם ללחום נגד הבורגנות. הן מלמדות את הפועלים לחשוב על מאבק מעמד הפועלים כולו נגד כל המעמד הבורגני והמשטר המשעבד. משום כך קוראים הסוציאליסטים את השביתות בשם ‘בית־ספר למאבק’ – בית־ספר, בו לומדים הפועלים להלחם נגד אויביהם למען שיחרור כל העמלים וכל העם משעבוד ההון וממשלתו. אך בית־ספר למאבק אינו עדיין המאבק בשלמותו. השביתה היא אחד האמצעים של מאבק מעמד הפועלים למען שיחרורו, אך לא האמצעי היחיד. ואם הפועלים לא ישימו את לבם לאמצעי מלחמה אחרים, הם יאטו את התפתחותו ואת הצלחתו של מעמד הפועלים” (לנין וסטלין, “על העבודה”, ע’ 185, 188).

כבר בשנת 1853, לחמו הצ’ארטיסטים באנגליה נגד ניתוק המלחמה המקצועית מהמלחמה הפוליטית, נגד צמצום מלחמת המעמד ל”מלחמות קטנות” בבתי־החרושת, תחת לנהלן על שטח המדינה למען משטר פוליטי מתקדם. מרקס מצטט את דברי ארנסט ג’ונס באסיפת פועלים המונית באנגליה:

“אתם משתתפים בתנועה המונית לקיצור יום העבודה והעלאת השכר, וגם השגתם הישגים במלחמתכם. אך שימו לב! לא הישגתם זאת דרך הפרלמנט. סיסמת המעבידים היא: ‘לטפו אותם בהוספות קטנות, אך אל תתנו להם שום חוק אחד! אל תתנו להעביר בפרלמנט חוק על שכר־העבודה. מוטב, כי תוסיפו דבר־מה בבית־החרושת’. עובדים שכירים יכולים להגיד: ‘לשם מה נחוץ לנו אירגון פוליטי במלחמה על יום עבודה של 10 שעות ועל העלאת השכר? השגנו זאת בלי הפרלמנט, בבית־החרושת’. כן, אבל היכולים אתם לשמור על הישגכם בלי הפרלמנט? מה נתן לכם את הניצחון? ההתעוררות בתעשייה. מה יטול מכם את פרי הניצחון? הפסקת ההתעוררות בתעשייה. המעבידים יודעים זאת. על כן מוכנים הם בתקופת הפרוספריטי להעלות במידת־מה את שכרם ולקצר את יום העבודה, בתקווה שבדרך זו יצליחו לשכנע אתכם לוותר על אירגון פוליטי עצמאי”. “אנו קוראים לכם להקים את אירגוננו, למען תוכלו לנהוג בסטיכיה, ולא להיות מונהגים על־ידיה” (מרקס ואנגלס, “על האגודות המקצועיות”, ע’ 62, 63).

חושבים אנו, שדברים אלה, שנאמרו לפני כמאה שנה, כוחם לא פג גם כיום.

3. הגישה האופורטוניסטית והגישה המהפכנית לבעיית השביתה

אנו, הקומוניסטים, החמושים בתיאוריה המרקסיסטית־לנינית, יודעים שהשינוי היסודי במצב של מעמד הפועלים והמוני העם יכול לבוא רק כתוצאה משינוי המשטר, עם ניצחון הסוציאליזם. למטרה האסטרטגית הזאת משועבדת הטקטיקה שלנו בכל שטחי המלחמה המדינית והמקצועית.

על כן, גם את ערך השביתה מודדים אנו במודד אחר לגמרי מאשר ה’אקונומיסטים’ למיניהם. מרקס כתב :

"במשטר הכלכלי, המבוסס על ניגודי המעמדות, כל הרוצה לעקור את העבדות לא בפראות בלבד, אלא למעשה, חייב להיות בעד המאבק (המעמדי – א"ג). כדי להעריך נכונה את ערך השביתות והתאגדויות הפועלים, אסור לנו להירתע רק משום שהישגיהן הכלכליים הם קטנים לכאורה; אנו חייבים בראש ובראשונה להביא בחשבון את תוצאותיהן המוסריות והפוליטיות" (מרקס ואנגלס, "על האגודות המקצועיות", ע' 59).

אנו חייבים לראות בשביתה "בית-ספר למאבק". לפי דברי לנין, המצטט את דברי אנגלס: "כל שביתה דוחפת את הפועלים בכוח עצום למחשבה על סוציאליזם" (לנין וסטלין, "על העבודה", ע' 186).

את הדברים האלה אנו מעמידים לעומת התיאוריות האופורטוניסטיות, הנשמעות לעתים קרובות בכל התקופות מפהם של "מנהיגי פועלים" רפורמיסטיים. "השביתה היא נשק יקר ובלתי רנטבילי לפועלים ועל-כן הוא משגה" – אמר בן-גוריון בוועידה השישית של ההסתדרות ב-1946. ברור, כי מי שמתנגד למלחמת מעמדות, מי שניגש לבעייה זו מבחינה רפורמיסטית, מוכרח להעריך כך ולא אחרת את השביתה, ברור כמו כן, כי הם מעריכים הערכה אחרת גם את סיבת השביתה. "השביתה היא מעשה יאוש, הפועלים מכריזים על שביתה, כשאין להם מה להפסיד" – בתיאוריה זו משתמשים כל הרפורמיסטים, וגם מנהיגי מפא"י בארצנו. גישה זו באה לידי ביטוי בוועידת ההסתדרות השישית ובמדיניות המקצועית של מפא"י. והנה כמה דוגמאות מהנסיון של המלחמה המקצועית בארץ, המוכיחות, כי תיאוריה זו מופרכת מעיקרה.

(1) פועלי היהלומים שבתו יותר מכל פועלי תעשייה אחרים (60-70 אחוזים מכל ימי-השביתה בשנים 1944/46), אם כי מצבם של פועלי היהלומים הוא, באופן יחסי, הטוב ביותר. ברור, כי אין זה מקרה. הפועלים הצליחו לשפר את מצבם מפני שלחמו נגד המעבידים. (2) מתנגדי הקו המעמדי בהסתדרות, השולטים במנגנונה, ניסו להשליט ביחסינו הבינ-מעמדיים את עקרון הבוררות; אולם עם גידולו וגיבושו של מעמד הפועלים, הודח עקרון זה למעשה. הטבלה משנת 1944 (לפי פרויס, "דבר", 23.5.1945) מוכיחה, שסיכסוכי עבודה בשנה הזאת נסתיימו ב-86 שביתות ורק ב-17 בוררות. 92.2 אחוזים של ימי-שביתה הוכתרו בניצחון מלא או חלקי, ורק 35 אחוזים מהבוררות נסתיימו לטובת הפועלים. בסיכום: הישגים כלכליים יסודיים משיג מעמד הפועלים רק בדרך של מאבק מקצועי-מעמדי, המהווה חלק בלתי נפרד של המאבק לדמוקרטיה ולסוציאליזם. לא לשווא כתב לנין: "כל שביתה מזכירה לפועלים שמצבם אינו נואש, שהם אינם בודדים" (לנין וסטלין, "על העבודה", ע' 188).

לנין מצטט גם את דברי אנגלס על שביתות באנגליה באמצע המאה ה-19:

"לעתים מספיק שישבות בית-חרושת אחד ומיד מתלקח גל שביתות בבת-חרושת רבים – עד כדי כך עצומה ההשפעה המוסרית של השביתה, עד כדי כך משפיע על הפועלים מראה חבריהם, שהפכו, ולו זמנית, מעבדים לאנשים בעלי זכויות שוות עם העשירים" (שם, ע' 186).

4. התפתחות השביתות בארץ־ישראל

ננסה להעריך את התפתחות מלחמת המעמדות בארץ ע"י ניתוח השביתות ומהותן.

א. התפתחות התעשייה – ההתפתחות הקפיטליסטית גורמת להחרפת המלחמה המעמדית ולהתרחבות תנועת השביתות.

בשנות מלחמת העולם השנייה, גדלה התעשייה בארץ פי 2 ויותר. באותה המידה גדל גם הפרולטריון התעשייתי (עד 60,000 איש). אם נוסיף לכך את פועלי המחנות הצבאיים (הקמפים – 45,000 איש), את עובדי הממשלה, התחבורה והחברות הבינלאומיות – הרי נראה, כי הפרולטריון בארץ גדל במשך המלחמה פי 4. יש לציין גם את ריכוזו הפרולטריון במקומות עבודה גדולים (ביחוד של הממשלה והצבא). את החרפת מלחמת המעמדות יש לראות כתוצאה מהתפתחות קפיטליסטית זו.

הנה הנתונים הרשמיים על מספר ימי השביתה בשנים 1940–1944:

1944	1943	1942	1941	1940
247,705	170,625	134,226	29,955	24,361

על שנת 1945 טרם פורסמו המספרים. אך אם נעריך בזהירות יתרה את מספר ימי השביתה בשליש הראשון של שנת 1946, נראה, כי הוא הגיע לשיא. כ־45,000 ימי שביתה של פועלי היהלומים, למעלה מ־30,000 ימי שביתה של עובדי עיריית תל־אביב, למעלה מ־10,000 ימי שביתה של פועלי "נור", וכ־10,000 ימי שביתה בתעשייה ובבנין בסקטור ההסדרותי וכ־45,000 ימי שביתה של עובדי הממשלה – מהווים יחד למעלה מחצי מיליון ימי שביתה!

ב. התרחבות הבסיס המעמדי של השביתות

המאמץ המלחמתי, שהיה המטרה העיקרית של מעמד הפועלים בתקופת המלחמה, בלם במידה מסויימת את התפתחות תנועת השביתות, באשר הפועלים ידעו לשעבד את מלחמתם המקצועית למטרה הפוליטית המרכזית של הניצחון על הפאשיזם. אולם יחד עם זאת, הגשמת המאמץ המלחמתי במשטר קפיטליסטי וקולוניאלי, משטר של ספרות פרועה ושוק שחור, משטר של חוקים אנטי־פועליים ואינדקס פיקטיבי, שלפיו נקבעת תוספת היוקר – החרפה את הניגודים המעמדיים, אשר באו לידי ביטוי בגל השביתות בתקופת המלחמה ובמערכה מעמדית עצומה לאחר הניצחון. גם בתקופת המלחמה יש לציין כקו אופייני את התרחבות הבסיס המעמדי של השביתות.

בהעדר חוקת עבודה, לחמו הפועלים נגד חוק איסור השביתות ובעד חוזים קולקטיביים ודרישות סוציאליות, אשר עם השגתם הולכים ונוצרים התנאים המוקדמים להשגת חוקת עבודה. הטבלה הסטטיסטית הבאה (פרויס, "דבר", 23.4.1945) מוכיחה זאת, אם כי יש להתייחס אליה בהסתייגות, כי, למשל, את סכום־העבודה הגדול בענף היהלומים, בו הופיעו בד בבד עם דרישות תוספת שכר גם דרישות סוציאליות, מעמיד המחבר, משום מה, בשורה אחת עם השביתות על תוספת־שכר.

הרכב השביתות לפי סיבותיהן, 1941-1944 (באחוזים)

1944	1943	1942	1941	הסיבות לשביתות
40.5	42.0	59.5	64.0	שאלות שכר ותוספת יוקר
46.0	38.0	34.0	30.5	אירגון, תנאים סוציאליים, חוזים קולקטיביים
13.5	20.0	6.5	5.5	שונות
100%	100%	100%	100%	סך הכל

הטבלה הזאת משמשת הוכחה להתרחבות הבסיס המעמדי של המלחמה המקצועית של מעמד הפועלים בארץ.

אם נצרך לכך, כפי שהזכרנו לעיל, את פשיטת הרגל של שיטת הבוררות, הרי נראה שביחסי העבודה בין המעבידים והפועלים בארץ דחתה שיטת המלחמה המעמדית את השיטה של "שלום-בית" בין-מעמדי.

ג. לקראת העלאת המאבק הכלכלי של הפועלים ושילובו עם המערכה הפוליטית הצד החלש בשביתות של תקופת המלחמה היה בהיעדר דרישות פוליטיות, בהיעדר מאבק לחוקת עבודה. אף המאבק נגד חוק איסור שביתות התנהל, למעשה, בצורת הפרת חוק ריאקציוני זה בלי מלחמה פוליטית לביטולו. חשיבות המערכה הזאת נתגלתה לעיני מעמד הפועלים בארץ בהתנגשות בין המעביד הגדול ביותר – הממשלה – לבין עובדיה, על דרישות פועלי "קמפ התערוכה" בתל-אביב, ואחריהן – של עובדי הרכבת והנמל, אשר שבתו יחד עם אלפי הפקידים הממשלתיים.¹⁸

זו הייתה, על כן, התנגשות עם המצב החוקתי הריאקציוני, השורר בארצנו. המשלחת של שובתי הרכבת והנמל, שהתייצבה לפני מושל מחוז חיפה, ואשר ייצגה את האינטרסים של אלפי פועלים יהודים וערבים, העמידה כדרישה ראשונה את חוקת העבודה. דרישת חוקת-העבודה, בד בבד עם דרישות לשיפור השכר ותנאי-העבודה – זוהי צורה גבוהה יותר של שביתה. זוהי שביתה מעמדית-פוליטית, בה אווזים הפועלים בנשק השביתה לא רק כדי לשנות את תנאיהם הכלכליים, אלא כדי להבטיח את ההישגים ע"י שינויים בחוקת הארץ לטובת הפועלים. כאן הננו עדים לאמיתות ההנחה הלנינית: "השביתה הפוליטית מתבססת על היסוד המוצק של השביתה הכלכלית". על-כן השביתה הכללית של עובדי הממשלה משמשת מיפנה חשוב בתולדות המלחמה המקצועית בארצנו.

5. האחדות בין הפועלים היהודים והערבים

האסטרטגיה המרקסיסטית-לנינית מבוססת על שילוב מלחמת המעמד לשיחרור מעול הקפיטל המונופולי עם מלחמת העמים לשיחרור מהאימפריאליזם. אנו מעריכים, כי גל השביתות

18 על השביתה הכללית ב-1946 – ר' הקטע מספרו של זכרי לוקמן בחלק הראשון.

העצום באמריקה ובאנגליה והשביתות הכלכליות והפוליטיות בקולוניות מהווים חזית אחת. הקמת הפדרציה העולמית של האגודות המקצועיות, בהשתתפות האגודות המקצועיות של ברית־המועצות, אשר העמידה על סדר היום את ביטול המשטר הקולוניאלי, את המאבק לחיזוק כוחות מעמד הפועלים ובעד משטרים דמוקרטיים אמיתיים, כסיסמת השלום האמיתית – משמשת הוכחה לרוח הסולידריות הבינלאומית, הנושבת בייתר עוז בקרב מעמד הפועלים והמוני־העם בעולם כולו.

השביתות האחרונות בארץ־ישראל הן חלק של חזית אינטרנציונלית זו. שתי תופעות מציינות את התהליך בארצנו:

הראשונה היא, שדווקא בתקופת התככים האימפריאליסטיים, אשר באו לידי ביטוי בחרם ההרדי, בהפחת השנאה בין שני העמים בארץ, הופגנה. לעין כל אחדות הלוחמת של מעמד הפועלים בארץ. "תחי האחדות בין הפועל היהודי והערבי" – הכריזו הנואמים באסיפה המונית של פועלי הרכבת בחיפה, וביניהם נציג פועלי הרכבת של עבר־הירדן, שהצטרפו לשביתה. בראש ההפגנות בחיפה ובירושלים התנוססו הסיסמאות של אחדות ערבית־יהודית. דווקא בתקופה, כשסוכנים בריטיים ברחוב הערבי הפיצו את האידיאולוגיה של החרם, כשדברי מפא"י בנו את תוכניתם הכלכלית על מצוות "כיבוש העבודה" בפרדסים ובערים, ברכבת ובנמל; דווקא לאחר נאומי־ההסתה של בן־גוריון וג'מאל חוסייני בפני ועדת החקירה – באה שביתת הרכבות כסטירה מצלצלת על פניהם של בעלי תורת־הגזע וההסתגרות הלאומנית ברחוב היהודי וברחוב הערבי כאחת.

הריאקציה הערבית והיהודית הרגישה סכנה חמורה לעצמה בשילוב זה של שביתה כלכלית עם מאבק פוליטי־מעמדי של מעמד הפועלים היהודים והערבים – והתגייסה ללא סייג לימין הממשלה. והאופייני הוא, שהמסיתים משני הצדדים, מ"פילסטין" הערבי ועד ל"ידיעות אחרונות" היהודי, ניסו להתקיף את החזית המאוחדת של העובדים היהודים והערבים בטענה הישנה של ה"אקונומיסטים". הם ניסו להוכיח, שהשביתה היא פוליטית גרידא. "פילסטין" הכריז, שהשביתה היא "ציונית" – ו"דפי הצהריים" מחיפה ו"ידיעות אחרונות" צעקו לעומתו, כי זוהי שביתה של "הליגה הערבית".

התופעה השנייה של התהליך החרפת המלחמה המעמדית באה לידי ביטוי בתגובת השובתים וההמונים: הם הרגישו, כי דרישותיהם הפוליטיות נובעות מהדרישות הכלכליות. פועלים בעלי הכרה הבינו, כי השביתה היא גם פוליטית, משום שהיא אנטי־אימפריאליסטית. משלחת של פועלים יהודים תבעה ממערכת "דפי הצהריים" להכחיש את הידיעה הפרובוקטיבית. האגודות המקצועיות הערביות איימו על "פילסטין" בחרם, אם לא יחזור מדבריו. שביתת סולידריות של סוחרי יפו עם השובתים, האהדה הרבה של המוני הערבים והיהודים לשובתים – משמשים ביטוי להשפעה האנטי־אימפריאליסטית והמעמדית של השביתה על המוני העם בארץ.

* * *

האהדה הזאת מצד הציבור סייעה לא במעט לשובתים. השביתה של עובדי הממשלה הייתה דוגמא ומופת, כיצד לנהל מלחמה אנטי־אימפריאליסטית בארץ: שיתוף פעולה יהודי־ערבי

במקום "המשמרות" והחרם ההדדי; אחדות פעולה בין עובדים יהודים וערבים במקום "כיבוש עבודה"; התעוררות המונית נגד האימפריאליזם, מול הרפתקנות טרוריסטית לאומנית – זוהי המשמעות החדשה של תקופתנו.

הננו יכולים כאן להשתמש בדברי לנין, שנכתבו בתחילת שנת 1913 לגבי רוסיה, אך הנכונים במלואם גם לגבי ארץ־ישראל. במאמר "החיים מלמדים", כותב לנין את הדברים הבאים:

"כל המתעניין ברצינות בגורלה של תנועת השיחרור בארצנו, אינו יכול שלא להתעניין בראש ובראשונה בתנועת הפועלים שלנו. שנות עליית המהפכה, כמו שנות הקונטר־מהפכה, הוכיחו באופן ברור ביותר, שמעמד הפועלים צועד בראש כל כוחות השחרור, וכי הודות לכך משתלב גורל תנועת הפועלים באופן הדוק ביותר עם גורל התנועה החברתית הכללית" (לנין וסטלין "על האגודות המקצועיות", ע' 414).

תנועת הפועלים מהווה את היסוד למלחמת השחרור גם בארץ־ישראל.

לקראת הבחירות בהסתדרות (לאחר מועצת ההסתדרות ה־60)¹⁹

א. על מה דנה מועצת ההסתדרות?

בשני המושבים של מועצת ההסתדרות, התרכזו הדיונים סביב בעיית הפרוצדורה של הבחירות. אין אנו מזלזלים בחשיבות הבעיה הזאת, שאינה פורמלית, אלא מהותית מאוד, באשר היא משקפת את מידת הדמוקרטיה הפועלית באירגוננו המקצועי. עצם העובדה, שוויכוחים מרים וממושכים כל כך התנהלו סביב הפרוצדורה של הבחירות, מעידה על ליקויים בדמוקרטיה ההסתדרותית, ולאו דווקא זו החיצונית של זכות לדיון ולוויכוח, אלא בדמוקרטיה האמיתית של התאמת הכלים האירגוניים של ההסתדרות לתפקידה ויעודה המעמדי.

מובנת היא ההיאבקות על פרוצדורה באירגון האומות המאוחדות. שם, מאחורי בעיית הפרוצדורה, מסתתרים ניגודים פוליטיים, שאיפה להשתלט מצד האימפריאליסטים וניגודים מעמדיים. אחר לגמרי צריך להיות המצב בתוך הסתדרות פועלים, אשר אין בה מקום לניגודים מעמדיים ושאיפות השתלטות. לצערנו, הוויכוח במועצת ההסתדרות על הפרוצדורה של הבחירות צמח דווקא על רקע של אינטרסים מעמדיים מסויימים ומגמות השתלטות של הנהגת מפא"י על "סולל בונה" והקואופרטיבים המשותפים שלה.

בהסוואה של הגנה על ענייניהם של הפועלים השכירים מפני... אנשי המשקים והקיבוצים (ולא מפני המעבידים דווקא), עלה בידי מפא"י לקבוע את המפה האירגונית שלה. את העקרון הנכון של "רוב", של הגנה על ההגמוניה של הפועל השכיר במועצות, התאימה מפא"י באורח מלאכותי למטרות, שאין להן ולדמוקרטיה ולא כלום. המפה האירגונית של מפא"י הוקמה לא

למען הגן על ענייני הפועל השכיר, אלא כדי להחליש את כוחה של האופוזיציה במועצת פועלי חיפה ובמושבות רבות.

ועתה רשאי הוועד הפועל להחליט על בחירות של יומיים, אם מצב הביטחון ידרוש זאת. ידוע גם ידוע, כי סכנות רבות אורבות לביטחון הציבורי יום־יום במציאות ארצנו המשוועדת. ואם בידי הרוב המפא"י של הוועד הפועל הרשות להחליט, אם תימשכנה הבחירות יום או יומיים. הרי נשאלת השאלה, לאיזה ביטחון דואגת כאן מפא"י – לביטחון האנשים או לביטחון רשימתה? יומיים של בחירות יוצרים אפשרויות נוספות להשיג יותר קולות ע"י ניצול היתרון במנגנון ובהון.

במאבק על הפרוצדורה, שנסתיים במשא־ומתן בין־מפלגתי, לא השתתף הפועל. האופוזיציות ויתרו על התנגדותן למפה האירגונית ועל מאבקן לעקרון בחירות של יום אחד, ומפא"י נאלצה לוותר על דרישתה החשודה מאוד בעיני כל אדם – לתת חופש הצבעה בכל קלפי. ובכך הסתיים הוויכוח על הפרוצדורה.

ב. על מה לא דנה המועצה?

יש להתרעם לא על הדיונים בסעיפים, אשר הועמדו על סדר היום, אלא על היעדר דיון בשאלות עקרוניות ויסודיות במועצות ההסתדרות.

בעיית הארץ מונחת על כף המאזניים לא רק בזירה הבינלאומית של האו"ם, אלא בראש ובראשונה כאן בביתנו. לא רק קיומנו המדיני, אלא אף חיינו נתונים בסכנה לאור המזימות האימפריאליסטיות להטביע את עצמאות היהודים והערבים בדם המוני הפועלים והעובדים של שני העמים. הפטנט של חלק ממנהיגי הסוכנות, מצד אחד, ושל האמירים, מצד שני, פטנט הנקרא "ביצוע מידי" ו"הגשמה עצמית" – שייך למעשה לצד השלישי, שהוא הראשון – לגיון הבריטי ולג'ונסון האמריקאי. והביצוע אינו אלא ביצוע התנגשות מזוינת בין יהודים וערבים, כדי על גופות העמלים משני העמים ועל השנאה הגזענית לבסס את צינורות הנפט ואת הקונצסיות הזרות. מועצת ההסתדרות, בתור הכינוס המקצועי הגדול ביותר בארץ, לא דנה על אמצעי הגנה נגד המזימות האימפריאליסטיות, לא נעשה כל ניסיון ברגע האחרון, לפני השעה ה־12, לחפש את הגישה לפועל הערבי... היא דנה על שאלת הפרוצדורה.

המונופולים הזרים ממשיכים להשתלט על משקנו באמצעות הזיכיונות. ענפי תעשייתנו הופכים יותר ויותר לסניפים קטנים של הקונצרנים הגדולים. הספסרים מנצלים את מצב אי־הביטחון ומעלים את המחירים על מצרכי המחייה. נערכות הפגנות של פליטים מחוסרי עבודה (ראשון־לציון), חוזרים ונשנים הניסיונות להחליף את הפועלים הוותיקים בחדשים וזולים, ע"י הקמת קואופרטיבים משותפים עם ההון הפרטי ("גביש", "לודוזה"), או ע"י העברת המפעלים לכבנינים חדשים ("משי זאקס"). עבודה קבלנית במסווה של רציונאליזציה, הורדת שכר העבודה הריאלי, היעדר חוקת עבודה, ניצול הנוער העובד והפועלת, נטל המסים בהסתדרות, התקפות על פועלי הצבא, מצבם של פועלי הבניין, החקלאות, התעשייה והעבודות הציבוריות, בעיית חוסר־העבודה והמצב בלשכות – ועל הכל, פוגרומים של "דוברי אנגלית" בתל־אביב, ירושלים, נתניה, חיפה; ציד פליטים והחזרתם לגרמניה, שחרור פאראן – לא! על כל אלה לא דנו. דנו על הפרוצדורה!

הצעת "התנועה לאחדות העבודה" לדון על היחסים בין המעבידים והפועלים ועל הקמת ועדה משותפת של ההתאחדות וההסתדרות נדחתה. ואם כי ימים מספר דנו על הפרוצדורה של הבחירות דווקא, בכל זאת לא מצאו זמן לדון בהצעת השומר הצעיר על בחירות יחסיות בסקציות ובמקומות העבודה הגדולים, והיא הועברה לוועדה המתמדת...

ג. מה שכחו?

יוצא, אפוא, שהדיון במועצת ההסתדרות היה דיון מפלגתי, בו עלה בידי מפא"י להעלים את הדעת מדבר פעוט: מבעיות הארץ. וממילא נשכחו המעבידים והפועלים, העם היהודי, העם הערבי, כוחות השלום בעולם, המשעבד האימפריאליסטי... ועל הכל, נשכחה שאלת השלום בארץ ובעולם. ואולי דנו על שאלות אלו בכינוס הסגור של המושב. ואם כן, לשם מה הקונספירציה הזאת? מדוע לא לשתף את ציבור הפועלים ואת היישוב כולו בדיון על שאלות הקשורות בקיומו במובן הישר של המלה? מדוע איננה מועיקה ההסתדרות את הפועלים, את היישוב, את עמלי שני העמים, את בעלי בריתנו הכבירים בעולם הדמוקרטי ואת מעמד הפועלים בעולם? מדוע אין הכרזה ברורה, שמתייצבים אנו להגנת השלום נגד מציית המלחמה בעולם ובארץ? האין זה חשוב יותר מדיון מסובך על פרוצדורה?

ד. הפתרון – אחדות האופוזיציה לקראת הבחירות

והתשובה: מקור הרעה הוא במדיניות המפלגה השלטת בהסתדרות. הפרוצדורה של בחירות והמבנה האירגוני של ההסתדרות מותאמים ע"י המפלגה השלטת למטרותיה הפוליטיות. נוכח המצב החמור בעולם ובארץ, רוצה כל פועל לראות בהסתדרותו את המשענת העיקרית במלחמתו לקיום ולביטחון. יש בכוחה של ההסתדרות להבטיח זאת. אך את האפשרות הזאת מן ההכרח להוציא מן הכוח אל הפועל.

הדרך לכך היא בשינוי המדיניות ובדמוקרטיזציה של ההסתדרות. ולשם כך, מן ההכרח ללכד את כל הכוחות, המעריכים את חיוניות התפקיד הזה.

סיעת המפלגה הקומוניסטית בהסתדרות קוראת לכל האופוזיציות, המתנגדות לקו המפלגה השלטת, להקים חזית משותפת בהסתדרות. החזית הזאת בין סיעתנו ובין סיעות "השומר הצעיר" ו"לאחדות עבודה – פועלי ציון" היא צו השעה. מידת הנכונות של מפלגות הפועלים לוותר על חשבונות צרים ולאחד את כוחותיהן לטובת מעמד הפועלים, לטובת ביטחוננו של הישוב ושיחורור הארץ, למען השלום עם העם הערבי השכן, וכדי לתפוס את מקומן בשורות הלוחמים לשלום העולם ולעצמאות העמים – תהיה תעודת בגרות לכל אחת מהמפלגות האלו בעיני מעמד הפועלים בארץ ובעיני כוחות הקידמה בעולם.

סיעת המפלגה הקומוניסטית בהסתדרות קוראת את מפלגות השמאל בהסתדרות להופיע ברשימה מאוחדת למען שינוי המדיניות ולדמוקרטיזציה של הסתדרותנו, על מנת להופכה למבצר השלום בארץ, על בסיס הנקודות העקרוניות הבאות:

- מאבק לביטול המנדט והוצאת הצבא הבריטי, מאבק לעצמאות אמיתית של שני עמי הארץ על בסיס של שוויון לאומי ומשטר פדרטיבי במולדתם המשותפת השלמה והבלתי-

- מחולקת; מאבק נגד המשכת השיעבוד במסווה של חלוקה או תוכנית מוריסון; מאבק נגד מציתי המלחמה האימפריאליסטיים בעולם ובארץ, בעד שלום וביטחון כללי;
- מאבק לשחרור המשק מהמונופולים הזרים ובעד תוכנית פיתוח, שתיצור תנאי קיום הוגנים למעמד הפועלים ותנאי קליטה הוגנים לפליטי המחנות; נגד ציד פליטים והפקרת חיי התושבים לסולדטסקה הזרה; בעד שלום עם העם הערבי ואחוות עמים, נגד תורת הגזע, השוביניות והאנטישמיות; בעד אחדות מעמד הפועלים ושיתוף פעולה בין ההסתדרות והאגודות המקצועיות של הפועל הערבי;
 - מאבק מעמדי אקטיבי נגד המעבידים והספסרים הזרים והמקומיים, בעד העלאת השכר, שיפור תנאי העבודה, חוקת עבודה מתקדמת, הגנת הנוער העובד והפועלת – נגד הפקרת הפועל לידי המעבידים והספסרים; נגד הקו האופורטוניסטי של שלום מעמדי על חשבון הפועל;
 - מאבק בעד אוריינטציה על כוחות השלום בעולם – על ברית־המועצות, עמי הדמוקרטיה העממית, מעמד הפועלים ועמי הקולוניות במלחמתם לשיחרור; בעד הגברת השתתפותה של ההסתדרות בפדרציה העולמית של האגודות המקצועיות במאבק נגד האימפריאליזם והפאשיזם;
 - מאבק בעד כלליותה של ההסתדרות, הורדת נטל המסים, בחירות יחסיות בסקציות ובמקומות העבודה הגדולים, בעד מוזכרים נבחרים והגדלת השפעתו של ועד המקום והחייאת האגודות המקומיות והארציות – נגד שלטון בירוקראטי של מפלגת הרוב. המפלגה הקומוניסטית מציעה לקיים דיון מידי בין נציגי האופוזיציה על תוכנית של הופעה משותפת בבחירות ועל שיתוף פעולה מקיף לאור המצב החמור בארץ. המפלגה הקומוניסטית מוכנה לדון על תיקונים ושינויים בתוכנית הנ"ל.
- כמו־כן מציעה המפלגה הקומוניסטית לקיים מושב דחוף של מועצת ההסתדרות, כדי להעמיד לדיון מקיף את כל הבעיות החיוניות, שלא הועמדו במועצה ה־60 של ההסתדרות.

בעד רוויזיה של שיטת השכר: בעניין ההסכם בין התאחדות בעלי התעשייה וההסתדרות בדבר תוספת יוקר לפועלי התעשייה²⁰

התאחדות בעלי התעשייה בא"י וההסתדרות הכללית של העובדים העברים חתמו על זכרון דברים, שבו נאמר:

"בהתחשב עם העובדה, שוועדת השכר הממשלתית הפסיקה לפרסם החל מחודש דצמבר 1947 את אינדקס יוקר-המחיה, הוסכם בין ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י והתאחדות בעלי התעשייה בא"י:

1. החל מ-15 בינואר 1948, תשולם תוספת היוקר בתעשייה לפי 298 נקודות (לעומת 285 נקודות ששולמו עד כה).

2. מ-15 באפריל 1948, תשולם תוספת היוקר בתעשייה לפי אינדקס הסוכנות היהודית."

מה אומרת תוספת יוקר זאת? לא לפי נקודות, אלא בגרושים, ביחס לשכר העבודה? פועל תעשייה, יקבל כתוספת 13% מ-8.500 לירות לחודש, המהוות את החלק מהשכר היסודי שעליו חלה תוספת היוקר, כלומר, 1.050 לירות לחודש, פחות מ-45 מיל ליום. אם נחשוב את השכר הממוצע של פועל תעשייה ל-33 לירות לחודש (כממוצע אופטימי של פועל, פועלת ונוער עובד, המועסקים במישרה מלאה), הרי התוספת שיקבל הפועל הינה פחות מ-3.5%.

מה, לעומת זאת, היא ההתייקרות?

לפי הערכת "דבר" (2.3.1948), עלו מצרכי החלב רק בין ינואר לפברואר בלמעלה מ-30%, יוצא אפוא, שההתייקרות עלתה לנו בערך באותו השיעור; ובמחירי השוק השחור, שהמוני העם נאלצים להעזר בו – למעלה מ-100%. הבשר – במידה שמשגים אותו, מחירו הרשמי עלה ב-15%, אך בפועל עלה מחירו בקרוב ל-80%. בעלי המאפיות מאיימים בשביתה, בדורשם להעלות את מחיר הלחם ב-30%. יוצא שההתייקרות עלתה פי 10 ויותר מעל תוספת השכר. אם נוסיף לכך את עול המגביות והקרנות הקשורות במצב, בהקף של 15% משכרו של הפועל – הרי נראה ירידה מבהילה בהכנסות הריאליות של הפועל לעומת הוצאותיו. כבר פירסמנו את עמדת הסיעה הקומוניסטית בהסתדרות על פתרון מתקבל על הדעת ביחס לבעיה הזאת.

בכרוז שהופץ על-ידינו ומועתק בדף הסיעה, הננו מביאים את הצעתנו בדבר מלחמה בהתייקרות ורביזיה בשאלת תוספת היוקר.

הסעיף השני של ההסכם בעניין תוספת היוקר מחייב בייתר תוקף להעמיד את הדרישה בעניין שינוי הבסיס של תוספת היוקר. לא מספיק להכריז על מעבר לאינדקס הסוכנות. מועצת הממשלה היהודית חייבת לטפל מייד גם בבעיה הזאת. על המועצה לחוקק חוק, המתקן את עול שנות השלטון הזר כלפי המוני הפועלים.

יש לקבוע את השכר הכללי של הפועלים מחודש נובמבר 1947, החודש האחרון של שלום בארץ – כשכר יסודי, ואת תוספת היוקר לחשב בהתאם להתייקרות שחלה מאז. באי־כוח הפועלים במועצת הממשלה חייבים להתחיל במלחמה מיידית על שינוי זה לטובת הפועלים. שינוי זה יגדיל את כוח הקנייה של ההמונים, ועל ידי כך יחזק את משק הארץ בכללותו.

השירותים הסוציאליים של ההסתדרות והמדינה היהודית²¹

א. השירותים הסוציאליים של ההסתדרות

השלטון הקולוניאלי לא הראה כל נכונות למלא את התפקיד המוטל על כל ממשלה, לארגן ולממן את מוסדות הבריאות והחינוך להמוני העם. הנהגת ההסתדרות לא גילתה כל יוזמה כדי להכריח את הממשלה המנדטורית למלא את תפקידה. הנהגת ההסתדרות לא לחמה גם על כך, שנטל ההוצאות של מוסדות הבריאות והחינוך של העובדים יוטל על הרשויות המקומיות, על הבורגנות המקומית. ליד ההסתדרות הוקמו קופת־חולים ובתי־חינוך, ועל הפועל, חבר ההסתדרות, הוטלה כל המעמסה הכספית להחזקת המפעלים החיוניים הללו. מסי ההסתדרות כוללים בתוכם תשלום לקופת־חולים ולמוסדות סוציאליים הסתדרותיים אחרים. כל חבר ההסתדרות חייב להיות חבר בקופת־חולים. גובה המסים הוא מעמסה כבדה על כל חבר ההסתדרות וסיבה שכיחה לאי־כניסת פועלים רבים להסתדרות. החברות של חלק מחברי ההסתדרות עומדת תמיד תחת סימן שאלה בגלל פיגורים בתשלום המסים.

אמנם קיימת גם תופעה הפוכה. יש חברים בהסתדרות, אשר לא המלחמה המקצועית וההכרה בצורך של אירגון מעמדי קשרו אותם להסתדרות, אלא הביטוח הסוציאלי וקופת־חולים דווקא. אלמנט פסיכי ונחשל זה בתוך האגודות הוא נוח לניצול ע"י המנגנון המפא"יי למטרות ההשתלטות שלו.

כל המצב הזה נובע מהקו האופורטוניסטי, הפשרני של מפא"י כלפי האימפריאליזם וכלפי הבורגנות, ומשאיפות המפלגה הזאת לחזק את השפעתה לא ע"י מלחמה עקבית למען ענייניהם של הפועלים, אלא ע"י הרחבת התלות של הפועל במנגנון ההסתדרותי, הנמצא בידה. פעמים רבות העלו פועלים בעלי הכרה מעמדית את הדרישה להטיל על הממשלה והבורגנות המקומית את נטל השירותים של ההסתדרות, כדי להבטיח את העזרה הרפואית המלאה לפועל ולמשפחתו, חינוך לילדו וביטוח סוציאלי מלא. לא פעם נאמר, כי זאת היא הדרך להורדת נטל המסים בהסתדרות למען הרחבתה, כלליותה וריכוז פעולותיה סביב תפקידה היסודיים של הגנת זכויות הפועלים.

ב. "הפרדת הפונקציות"

בזמן האחרון, דווקא בחוגי מפא"י, צצה ועלתה ההצעה של "הפרדת הפונקציות". ההצעה הזאת הוכנסה ע"י מפא"י כקלף במלחמת הבחירות למוסדות ההסתדרות, וכאחד מהשינויים הפנימיים שיחולו במבנה ההסתדרות עם הקמת המדינה. ואם כי הבחירות נדחו ויחד עמן נדחה הוויכוח הציבורי על בעיות ההסתדרות והמדינה – הבעיה כשלעצמה שרירה וקיימת. נביא כמה הסברים, אשר הושמעו ע"י דברי מפא"י בכיוונים שונים. הנימוק הכללי הוא: "המדינה שלנו תדאג לקיום הפועל ולידה נמסור את השירותים הסוציאליים שלנו. ההסתדרות תהיה מקצועית גרידא. מסי ההסתדרות יוקטנו. על-כן למען כלליות ההסתדרות, למען הבטחת אופייה המעמדי ולמען הטלת נטל השירותים על הממשלה היהודית – נחוצה הפרדת הפונקציות".

הנימוק של הימין בהסתדרות הוא:

"נצטרך להכניס פועלים ערבים להסתדרות. מדוע זה צריכים הם ליהנות משירותים, אשר הקים הפועל היהודי? לא למען הגוי עמלנו! על כן הפרדת הפונקציות!"

כלפי פנים, בשורות הנאמנים, הנימוק הוא פיקנטי יותר:

"למה לנו להיות אחראים בשעת בחירות לרוגז המצטבר בקשר עם אי-הסדרים בקופת-חולים ובשירותים הסוציאליים שלנו ובקשר עם המסים הגבוהים? – תהיה הפרדת הפונקציות!"

ולבורגנות – בסתר, על האוזן:

"תקבלו לידיכם את קופת-חולים, את רשת החינוך והשפעתכם על מעמד הפועלים תגדל".

אלה הם הנימוקים – איש איש ונימוקו עמו.

ג. ההוצאות ע"ח הממשלה, השירותים בידי הפועלים!

מספיק להעמיד את הנימוקים השונים והמשונים הללו אחד מול השני, כדי לבטל את כולם. עמדתנו כלפי הבעיה ההסתדרותית החיונית הזאת נובעת מתוך הערכת התפקידים הבאים:

- א. לחזק את כוחו של הפועל והסתדרותו במדינה היהודית.
- ב. לשאוף לאחדות המעמד והקמת הסתדרות אחת לכל הפועלים במדינה היהודית, ללא הבדל עם, דת וגזע.
- ג. להבטיח שירותי בריאות, חינוך וביטוח יעילים, מפותחים ופעילים ככל האפשר לטובת המוני הפועלים.
- ד. להעביר את הנטל של השירותים על שכם הבורגנות באמצעות הממשלה.
- ה. להוריד את מס החברות בהסתדרות.

למען כל זה, דורשים אנו לשמור על רשת החינוך והבריאות ההסתדרותית, המהווה כלי השפעה חשוב על מעמד הפועלים והנוער. יש להעמידה לרשות הפועלים היהודים והערבים במדינה היהודית במידה שווה. כלליות ההסתדרות ואחדות המעמד תהוינה הישג עיקרי למעמד הפועלים, לעצמאות הארץ, לשלום-העמים ולדמוקרטיזציה של הארץ ומכה קשה לריאקציה של שני העמים גם יחד.

יחד עם זאת, יש לדרוש תקציב ממשלתי לכיסוי כל ההוצאות של שירותי הפועלים הללו. המדינה חייבת להבטיח את השירותים הללו לציבור הפועלים, המהווה חלק גדול של האוכלוסייה ואת המעמד היוצר העיקרי. מסי הבורגנות צריכים להיות המקור לכיסוי הוצאות אלו, אך בשום פנים אין לוותר על זכות האוטונומיה של המוסדות, שהוקמו ע"י ההסתדרות ואשר צריכים להישאר תחת פיקוחה המלא.

זאת היא, כמו־כן, הדרך להורדת מסי החברות בהסתדרות. הרכב מועצת הממשלה הזמנית ועמדתה הפרויבורגנית של מפא"י מבשרים, שהשלטון במדינה היהודית ישאר בינתיים בידי הבורגנות. כדי שהמצב הזה ישונה בהקדם האפשרי, חייבים אנו לשמור על השפעתה, כוחה ומשקלה של ההסתדרות. ועל כן, עד שהממשלה לא תמצא בידי הפועלים – הסיסמה של הפרדת הפונקציות חותרת למעשה תחת כוחה של ההסתדרות.

תקציב ממשלתי למימון הוצאות השירותים הסוציאליים של ההסתדרות, תוך שמירה על האוטונומיה המלאה שלהם – הדרישה הזאת חייבת לאחד את שתי מפלגות האופוזיציה בהסתדרות למלחמה נגד ההצעה המכשילה של חלק ממנהיגי מפא"י בדבר הפרדת הפונקציות.

למען חוזים קולקטיביים ארציים²²

א. תפקידם החשוב של האיגודים הארציים

חוזה עבודה קולקטיבי הוא כלי חשוב בידי מעמד הפועלים והאיגוד המקצועי. הוא מאחד את הפועלים על בסיס תנאי עבודה ושכר אחידים לפי דירוג קבוע, מעמידם מול המעביד כקולקטיב, בו הכלל אחראי ליחיד, והיחיד נשען על הכלל. הפועלים יודעים, ששיפור מצבם אפשרי בדרך מאורגנת תוך מלחמה משותפת, המעמידה אותם מול המעביד ככוח מלוכד. מצד שני, החוזה הקולקטיבי הופך כל מפעל לתא אירגוני יציג של האגודה, אשר יחד עם פועלי המפעל אחראי לחוזה.

אם מצליחה האגודה להשיג חוזה קולקטיבי ארצי, או אפילו שורה של חוזים אחידים באותו ענף, הרי יוצר דבר זה השוואת התנאים והשכר בכל ענף העבודה, מחזק את אפשרויות המלחמה להטבתם, הופך את האגודה לכוח מעמדי עצום, בו המפעל המאורגן טוב יותר בא לעזרת הפועלים במפעלים חלשים מבחינה מעמדית.

על שיפור התנאים לוחמת האגודה בהיקף ארצי. למלחמה זאת תנופה כבירה ומעבידים אינם מצליחים לפצלה או להחלישה ע"י הטענה של התחרות מצד המפעלים, בהם התנאים ירודים יותר. על כן החוזה הקולקטיבי הוא המארגן של האגודה וההסתדרות, והמכשיר היעיל ביותר הן להשוואת השכר והתנאים, והן להעלאתם המקסימלית בדרך זאת.

ואם כי קיימים בארץ זה שנים רבות חוזי עבודה קולקטיביים, הרי כיום אינו אף חוזה עבודה ארצי. להיפך, בשטח זה יש לציין נסיגה: בענף היהלומים היה חוזה ארצי והוא בוטל ע"י התקפת ההתאחדות בשנה שעברה.

היעדר חוזים קולקטיביים ארציים גרם בשורה של מקרים לכך, שהמעבידים ניצלו את החוזים הקולקטיביים המקומיים להתקפה על השכר, כלומר למגמה של "השוואה כלפי מטה". האמתלה של תנאים ירודים יותר בחוזה פלוני שימשה פעמים רבות למעבידים סעד להורדת השכר והתנאים במפעל אלמוני. ומחמת היעדר חוזים ארציים, שהנו חולשת כל ענפי העבודה, הרי ברוב הענפים החוזים המקומיים הקיימים אינם אחידים, ובכל מפעל שונים הם תנאי העבודה והשכר של הפועלים בעלי אותו הוותק והדירוג המקצועי. ועל כן התפקיד הראשון במעלה של האיגודים הארציים, שהוקמו בתקופה האחרונה ברוב ענפי התעשייה ובבניין, הוא להילחם לחוזים קולקטיביים ארציים.

ב. חוזה קולקטיבי ותוספת יוקר

כדי להשיג תנאי עבודה יציבים, יש לחתום על חוזה המחייב לא פחות משנה. האמרת המחירים הקדחתנית של החודשים האחרונים משנה את ערכו של שכר הפועלים, המהווה את היסוד העיקרי של כל הסכם עבודה. ועל כן הננו עדים לתופעה בלתי־רצויה של חתימת חוזה עבודה לתקופה קצרה של חודשים מספר בשורה של מפעלים. הסדר זה הורס למעשה את הביטחון הכלכלי המינימלי של הפועל הפשוט. התופעה השלילית הזאת נובעת מחוסר הסדר של בעיית תוספת היוקר. הפיקטיביות של האינדקס הממשלתי בשנים הקודמות וההיאחזות בתאריך ה"טרום־היסטורי" של שנת 1939 כבסיס לחישוב האינדקס, העמידו כבר בשנים הקודמות את הבעיה על יסודות רעועים. כתוצאה מכך, חלה העלאה נומינלית בלבד בשכר היסודי, ותוספת היוקר אינה חלה על חלק ניכר מהשכר היסודי של הפועלים.

כתוצאה מהסדרים ארעיים, הסדרים למחצה, פוצל שכר העבודה לשורה של סעיפים (שכר יסודי, תוספת יוקר, בונוסים, פרמיות) – דבר המאפשר למעבידים לסחוט מכל סעיף לחוד ולדלדל את השכר הממשי. יתר־על־כן, המצב הזה, שהורע במידה רבה בחודשים האחרונים, נתן אפשרות למעבידים להפוך את חוזה העבודה מהישג פועלי חשוב לאויקים, הכובלים את הפועלים ומפקירים אותם ע"י התחייבויותיהם למכת האינפלציה והאמרת המחירים. על כן מלחמה לתוספת־יוקר ממשית ונעה, רביזיה של חישוב האינדקס על בסיס ההתייקרות לכל חודש, וביטול השיטה הממשלתית הנפסדת, הקובעת את שנת 1939 כבסיס – הם תנאי יסודי להחזרת כוחו של החוזה הקולקטיבי.

האיגודים הארציים וההסתדרות כולה חייבים, על כן, יחד עם המלחמה לחוזים ארציים, לגייס את מעמד הפועלים למלחמה על תוספת יוקר בהתאם להתייקרות ולחישוב המציאות של האינדקס. יחד עם כל יתר הזכויות, המוגדרות בחוזה העבודה, יש להבטיח את הזכות לתוספת יוקר נעה ומציאותית.

ג. חוזה קולקטיבי וחוקת עבודה

בכל שנות השלטון האימפריאליסטי בארצנו ובהיעדר חוקת עבודה להגנת הפועל (חוץ מכמה חוקים בלתי־מחייבים), שימש החוזה הקולקטיבי שלב למלחמה על חוקת עבודה. כיום, במלחמתנו לעצמאות נגד הכיבוש האימפריאליסטי, רואים אנו במלחמה על חוזה עבודה קולקטיביים ארציים עבודת הכנה חשובה מאוד להגשמת חוקת עבודה מתקדמת

בארצנו. חוזה עבודה קולקטיבי ארצי, בעל תוקף מבחינת החוק ואשר המדינה ערבה לו, הוא סעיף חשוב בחוקת עבודה. ועל כן המלחמה לחוזים קולקטיביים ארציים, חלקה אינו מבוטל במלחמתנו למען משטר דמוקרטי במדינה.

מעמד הפועלים בארץ ב־1 במאי 1948²³

א. הכרת הסולידריות הבינלאומית

השנה הננו חוגגים את האחד במאי בתנאי מאבק קשה בעולם בין כוחות הקידמה וכוחות השחור, ובתנאי מאבק קשה בארץ.

סיסמת הסולידריות הבינלאומית של מעמד הפועלים, הצועד בכל ארץ, ובחזית העולמית, בראש כל כוחות הדמוקרטיה נגד האימפריאליזם, קרובה להבנתו של ציבור הפועלים בארץ. הכרה זו גברה הודות לתמיכה של נציגי ברית־המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית, בהן עומד מעמד הפועלים ליד הגה השלטון, במלחמתנו לעצמאות. הכרה זו התפתחה נוכח התקפת האימפריאליזם האנגלו־אמריקאי וגרוריו על ישובנו ונגד עצמאותנו. הכרה זו גברה נוכח מאבקם של מעמד הפועלים וכוחות הדמוקרטיה בארצות, בהן שולט ההון המונופולי, נגד הממשלות הריאקציוניות.

הכרה זו התחזקה לאור העובדה הבולטת לעין־כל, שנגד אותם הכוחות, השואפים להעמיק את השיעבוד הקולוניאלי בארצנו, לוחמים פועלי יוון, סין, אינדונזיה, פועלי כל העמים הנאבקים לשיחרורם.

והכרה זו הפכה להרגשת ביטחון וכוח עקב הצלחות תוכניות החומש בברית־המועצות; הודות להישגי המשטרים הדמוקרטיים־עממיים בבלגיה ובפולין; עקב ביטול המונרכיה ואיחוד תנועת הפועלים ברומניה, וחסול הגייס החמישי בצ'כוסלובקיה. הכרה זו גברה עם חיזוק החזית המאוחדת באיטליה (תוספת של 30 אחוז מצביעים), וגידול השפעת הקומוניסטים והסוציאליסטים האמיתיים בפרציה העולמית של האגודות המקצועיות. הכרה זו גברה עם ההישגים הגדולים של מעמד הפועלים הבינלאומי, עם הידוק האחדות בין המפלגות הקומוניסטיות והסוציאליסטיות בארצות רבות, עם גידול ההשפעה של המפלגות הקומוניסטיות.

מדיניות השלום של ברית־המועצות הצליחה להכות במחרחר־המלחמה האימפריאליסטיים ולהוות את מלט האחדות הבינלאומית של מעמד הפועלים ושל כוחות הקידמה בעולם כולו. ואמנם, גילה מעמד הפועלים בארצות רבות – בצרפת, באיטליה, באמריקה, באנגליה, באוסטרליה ובשורה של קולוניות – התנגדות נמרצת להשתלטות המונופולים על־ידי שביתות עצומות, שלא היו כדוגמתן בעבר.

נוכח הישגים אלה, הופעלו הסוכנויות האימפריאליסטיות בתוך שורות מעמד הפועלים. בוויין, בלום, ספאק, סאראגאט, שומאכר וזוהו חידשו את האינטרנציונל השני ואת מסורת

השירות הנאמן לאימפריאליזם. בהסתמכם על "האריסטוקרטיה הפועלית" ועל החלקים הנחשלים במעמד הפועלים, בתמיכת הדולרים האמריקאיים והז'אנדרמרים הבריטיים, מנסים הם להקים את התנועה "האמריקאית" במעמד הפועלים, לפלג את האגודות המקצועיות ולסכל את האחדות האנטי-אימפריאליסטית.

תוצאות הבחירות באיטליה, יחסי הכוחות בפדרציה של האגודות המקצועיות בצרפת וברוב הארצות, מוכיחים, שמעמד הפועלים עמד על טיבם של "חברים" אלה ומוותר על ה"נדוניה" האמריקאית, על תוכנית מארשל, האומרת לקנות עצמאות עמים בסכום דולרים.

ובסיכום: עיקר ההישג של התקופה האחרונה בהיקף בינלאומי הוא בהקמת חזית אנטי-אימפריאליסטית דמוקרטית עם מעמד הפועלים בראשה. אך מעמד הפועלים בעולם ובארץ חייב לזכור את החותרים מבית, לא לזלזל בכוחם ההרסני, לעשות הכל, על מנת לבודדם ולהקיעם, ולהקים את אחדותו תוך מאבק נגד המדיניות הפלגנית של חבלני האימפריאליזם בשורותינו.

ב. למען אחדות מעמד הפועלים היהודי והערבי

מעמד הפועלים חוגג את האחד במאי 1948 תחת דגל המלחמה במלחמה, ומתגייס לסיכול מזימות הרשע של האימפריאליזם האנגלו-אמריקאי וגרוריו. מעמד הפועלים בארץ עומד באחד במאי זה במלחמת העצמאות האנטי-אימפריאליסטית. ואם הערכנו לעיל את התפתחות ההכרה בחשיבות הקשר עם כוחות מעמד הפועלים בעולם במלחמה נגד האימפריאליזם – הרי ההישג הגדול של בוויין ועושי דברו הוא בהצלחתם לטשטש את התוכן האנטי-אימפריאליסטי של מלחמתנו, אשר השיתוף היהודי-ערבי ישמש לו ביטוי נאמן.

אך אם נעמיק לעיין בבעיה, נמצא, שהישג זה של בוויין הוא בן-חלוף. את מעמד הפועלים היהודי-ערבי מאחדים יסודות משותפים, בעלי-ברית בינלאומיים משותפים, אינטרסים חיוניים משותפים, שונא אימפריאליסטי משותף. מאחדים אותו המאבק נגד הלאומנות והשובניות של הריאקציה הפנימית, סכנת המלחמה בעולם והשאיפה לשלום ברי-קיימא בארץ. מי שזוכר את שנות 1936-39 בארץ, כשהאימפריאליזם הצליח להעמיד זה מול זה את העם הערבי ואת העם היהודי, על מעמד הפועלים שלהם, ולגייסם תחת דגלו – יראה את השינוי היסודי שחל מאז עד היום. הועם, בו קיבלו הפועלים היהודים את רצח דיר-יאסין; סגירת העיתון "אל-איתחאד", הביטאון האנטי-אימפריאליסטי של הפועלים הערביים, ע"י האנגלים; האינטרבנציה של כל כוחות השחור בעולם ובמזרח-התיכון, מחמת אי-רצונם של ערביי הארץ להשתתף בהתקפה על הישוב; ההתנגשויות בין הכנופיות הזרות לבין פועלי הנמל הערבים ביפו; התגברות המלחמה האנטי-אימפריאליסטית בכל ארצות המזרח הקרוב, החל בסיכול החווה עם בריטניה ע"י המוני עירק וכלה בשביתת עובדי האריגה באלכסנדריה ושביתת השוטרים שם; העובדות של הצלת יהודים עלידי חבריהם הערבים אפילו במקרים עגומים, כמקרה הרצח ההמוני בבתי-הזיקוק בחיפה; המקרים המרובים של יחסי ידידות בין פועלים ערבים ויהודים במקומות עבודה משותפים, למרות המלחמה המתנהלת; ההתנגשויות ההולכות ומתרבות בין היהודים לבין הבריטים ובין הערבים לבין הבריטים; אחדות הפעולה בין הקומוניסטים היהודים והערבים – כל אלה מלמדים, שהאנגלים לא הצליחו במלאכתם.

ובאחד במאי זה נרים מעלה מעלה את דגל הסולידריות הבינלאומית בארצנו. הסולידריות הבינלאומית של מעמד הפועלים ניצחה כבר פעמים רבות את מפיחי השנאה הגזענית וכיבתה אש מלחמות.

משני עברי החפירות, תתלכד תנועת השיחרור האמיתית, המושתתת על הכרה עמוקה בשותפות הגורל, בשותפות המטרה להשגת העצמאות הלאומית של שני העמים, בשאיפתם להשתחרר מהמשעבד שהוא אחד לשניהם. ובראש תנועה זו יצעד מעמד הפועלים היהודי והערבי, יצעד עד לניצחון השלם.

על אף הזוועה בבתי הזיקוק, בדיר־יאסין, בשייח' ג'ראח, על אף המנוסה של ערביי השרון, חיפה, שייח' מוניס, מאמינים אנו בהתפתחות האחדות של מעמד הפועלים היהודי והערבי בארץ. אנו שואפים אליה ובונים אותה בכל התנאים ובכל הדרכים – כי בכך תלוי עתיד הישוב היהודי.

פרק שמיני

במאבק האנטי-אימפריאליסטי לשחרור לאומי

רדו מן הרכבת, ג'נטלמנים!

בהפגנה של המפלגה הקומוניסטית בתל-אביב (1947)
בשורה הראשונה (מימין לשמאל): אברהם פייגנבוים, יהושע אירגה, אליושה

מיסטר צ'רצ'יל, הגענו לתחנה.

אנו, המוני העמים, לחמנו נגד הפאשיזם, אתם – נגד המתחרה האימפריאליסטית הגרמני.
אנו לחמנו בעד הדמוקרטיה; אתם – להגמוניה אימפריאליסטית אנגלו-סקסית.
אנו לחמנו למען חירות לאומית; אתם – למען המונופול של זאבי ההון האנגלו-סקסיים
לשעבר את העמים.
אנו לחמנו למען אחוות עמים, למען חיסול כל אפליה בשל גזע; אתם – למען הניצול

הקולוניאלי האנגלו־סקסי ונגד חלוקת זכות זאת לשוד "חוקי" עם אחיכם למעמד, בעלי ההון הגרמנים, היפנים והאיטלקים.

אנו לחמנו למען חיים טובים יותר ללבנים, לשחורים ולצהובים – פועלים, איכרים, משכילים; אתם – למען שלטון הטרסטים האנגלו־אמריקאיים על העולם כולו. אנו לחמנו, כדי שאוצרות הטבע ישמשו את המוני העמלים; אתם לחמתם, כדי לשים את האוצרות הללו בקופות הפלדה של הבנקים האנגלו־סקסיים.

אנו שתתנו דם בחפירות, כדי שהמושג "אדם" – צלצולו יהיה גא ומשמח לבבות; אתם שלחתם בני אדם לחפירות, כדי להפוך דם לנפט, גוויות – לפחם, זיעה – למתכת, והכל למניות נושאות רווחים.

אנו גייסנו את חייו וכוחותינו בזמן המלחמה למען שלום לאנושות המשוחררת. אתם גייסתם את אנשיכם, כדי להשקיע הון לפי תוכנית מחושבת, על מנת להפיק רווחים מהעסק "הנהדר" – "מפעל" המלחמה.

אנו עברנו יחדיו שלב היסטורי ברכבת אחת. ועכשיו, במחילה, תסתלק מן הרכבת, מיסטר צ'רצ'יל!

אתה מדמה בנפשך, מיסטר צ'רצ'יל, כי רשאי ויכול אתה להחזיר את הרכבת של ההיסטוריה האנושית אחורנית. דבר זה לא יקום. אתה מצליח לבלום במקצת, להאיט מעט את הקצב. וגם דבר זה עולה בידך לתקופת זמן קצרה, כשהקטר נע ב"מהלכו" הראשון. אתם המצאתם פצצת אטום, ופוצצתם אותה בהירושימה – לא כל־כך נגד האימפריאליזם היפני, אלא מפחד ההשפעה המדינית של הכניעה היפאנית לאחר 4 שבועות של התקפה סובייטית.

אתה מנסה ליצור "שיווי משקל" חדש של כוחות לאחר המלחמה, כשאתה רוכב על סוס זה של פצצת האטום. אך משום מה לא עולה הדבר בידך. מעמד הפועלים והמוני העמים הבינו זה כבר, כי המדע חדל להיות "חזקה" של הבורגנות. הם הכירו לדעת, במהלך המלחמה, את כוחה המדעי של המדינה הסוציאליסטית. ובמוסקבה לא אבו לקבל את ההנחה, כי פצצת האטום מסוכנת יותר כשהיא מתפוצצת מעל הבירה הסובייטית, מאשר מעל לונדון, הבירה האנגלית. והאדם הסובייטי, יחד עם כל האנשים הפרוגרסיביים בעולם כולו, הכיר לדעת, כי כל נשק משקלו רב יותר בידי לוחמי החופש והשלום, מאשר בכפותיהם של השודדים והמשעבדים, המאיימים על האנושות במלחמה. וכשבווין נחל את מפלתו בעצרת האומות המאוחדות – התפוצצה "פצצת האטום" של שערוריית הריגול בקנדה ביום האחרון של מושב האו"ם. ואז הסבירה מוסקבה, כי גם "התפוצצות זאת" החטיאה את המטרה משום... שהאנרגיה האטומית איננה אנגלו־סקסית דווקא... ולכן לא היה שום צורך בריגול. ועל כן, מיסטר צ'רצ'יל אנד קומפני, "פצצת האטום" הפוליטית שלכם פעולתה לא הייתה אלא כפעולת פצצת סרחון רגילה.

* * *

דרך אגב, צודקים הנכם, כשאתם אומרים, כי ברית־המועצות – "דרך ארץ" לה בפני כוח. האנשים הסובייטיים, מעמד הפועלים וכוחות הקידמה בעולם כולו הוכיחו זאת בעליל וללא פקפוק, בדורשם

חזית עממית אנטי־פאשיסטית וקואליציה של עמים שוחרי חופש עוד בשנת 1935. הוכיחה זאת גם ההתנגדות הנמרצת נגד מדיניות מינכן האנגלו־סקסית. ודבר זה הוצג בבהירות מוחלטת ליד סטלינגרד, ליד הדנייפר, הנייבה, הוויסלה והאודר. מעולם לא קיבלה האנושות הפרוגרסיבית את הנחתכם, שקיימת "דמוקרטיה לכל" בקפיטליזם. מעולם לא הזדהו הדמוקרטים האמיתיים עם מדיניות ה"א־התערבות" שלכם לגבי פראנקו, הן בזמן ההתערבות הפאשיסטית נגד ספרד הרפובליקאית, הן לאחר המלחמה האנטי־פאשיסטית, עת בוין מתנה אהבים עם פראנקו. מעולם לא הסכמנו ליחס ה"סובלני" שלכם לסוכני הפורעים הנאצים – אנדרס, מיכאילוביץ' ואחרים – "גנראלים" סלאביים ממין ה"פולקס אנגלו־סאקסה" (להבדיל מן ה"פולקס־דויטשה").

מעולם לא הסכמנו לבריתכם עם הקוויסלינגים ביוון, לאחותכם עם כנופיית הסמוראים במלחמתכם נגד תנועת השחרור הלאומית באינדונזיה, ולתמיכתכם בפאשיסטים האיטלקים ובפקידים הנאציים. לעולם לא נסכים להחזקת "רייכסוור" נאצי מזויין בגרמניה בן מיליון איש. מאז ומתמיד הוקענו את אהדתכם למלכים ולפיאודלים הערבים, את "זכותכם" לירות בסטודנטים ובפועלים מצרים ובמלחים ובעמלים הודים. ואנו מתנגדים ניגוד מוחלט להזמנת אנשי הגסטאפו היהודים, ה"קאפו'ס", להמשיך בתפקידיהם במחנות הפליטים. ההבדל בינינו הוא בכך, שבו בזמן שרצונו עז לחשל את כוח העמים נגד הפאשיזם, האימפריאליזם והריאקציה – זוממים אתם להגביר את כוחם של אלה נגד העמים והמוני העמלים.

יס, מיסטר צ'רצ'יל, יש לה, לברית־המועצות, יחס של כבוד לכוח הדמוקרטי של העמים והמוני העובדים במלחמה נגד שותפיך. תוכנית ה"התערבות החדשה", ההסתה למלחמה בנוסח ה"מנומס" שלכם תנופץ אל הכוח הזה.

אנו מבינים אותך, מיסטר צ'רצ'יל. רצונך לחדש את המסורת הישנה ואת תוכניות המלחמה והפלישה של האימפריאליזם הטרומ־מלחמתי, אשר כל מהותן הייתה – להקיף את ברית הסובייטים במקומים של הסתה לאומנית. זכורה לנו היטב אירופה לפני המלחמה. וזכרים אנו היטב את פולין של פילסודסקי ואת פינלנד של טאנר וריטי. נחרתו בזכרוננו הבלקנים. שם התגוששו ורצחו איש את רעהו הסרבים והסלובנים, הקרואטים והאלבנים. מחזה מחיה נפשות ממש! ומן הצד ארבו אימפריאליסטים מכל המינים, אשר הרגישו את עצמם כדגים... סליחה, כזאבי־הים במים עמוקים.

העמים סבלו עינויים רבים תחת עול השיעבוד הזר. הקוויזלינגים, מלחכי הפינכה המקומיים, שירתו בנאמנות את אדוניהם, והנפט והפחם הרומני והבולגרי היו רומניים או בולגריים, בדיוק כשם שהנפט של עירק הוא עירקי. העמים שחטו איש את רעהו. אתם עסקתם בבלקניזציה, בוולקניזציה של אירופה. את ה"גייס החמישי", הבולשביקים, אשר בגדו ב"לאומיות" מסוג זה שלכם – עיניתם ורצחתם נפש, וכבלתם באזיקים. ו"בולשביקים" היו כל אלה, שלא הסכימו להיות "עבדיכם הנאמנים" ("יור אובריאנט סרוונט'ס").

אלא... הניצחון האנטי־פאשיסטי דחק את רגליכם מן הבלקנים ומאירופה – אירופה הדמוקרטית.

אמנם, יש לכם ארץ "חופשית" אחת בבלקנים – יוון. שם שוב מתענים ה"בולשביקים" בבתי הסוהר ומתנועעים על עמודי התליה. שם עוד שומרים על "חירותכם" הקוויסלינגים

הנאציים בעזרת ה"כלניות". ואמנם, נציגי הממשלה היוונית בכינוס האו"ם, בשם ה"עם" היווני, מאשרים את הגנתכם על "שלום" הדמוקרטיה ביוון נגד דברי ויטנסקי ה"מחזפים". אך, כנראה, אין אתם מרגישים גם שם בטוב. לכן גמרתם אומר להעביר את ה"בלקנים" הלאה, אלינו למזרח־הקרוֹב. כדי שנוכל כאן ל"התבלקן" במקצת, יצרתם ליגה ערבית. איחדתם את המלכים הערבים, אך לא שכחתם לשסותם "במקצת" אחד במשנהו. וכי למה לא יהיה האמיר עבדאללה השליט של המדינות הערביות? ומדוע בכל זאת לא יהיה פארוק, מלך מצרים, השליט עליהן? ואולי באמת יענו את כתר הכליפות איבן־סעוד? וכי סעודיה ותימן, עבר־הירדן ומצרים, סוריה ועירק – האם כלתה כל אפשרות של מריבה ביניהן?...

ועוד: תוצרת המטרופולין הבריטית זקוקה לשוק. והנה צץ פתאום "חרם" ערבי או "ארגון למען תוצרת הארץ", הפועל בסיסמה אקטואלית: "נקנה רק אצל בעלי בריתנו"...

וכשהבלקניזציה מגיעה עד השלב הדרוש, הרי יש גם צורך במעט אחדות ביניהם. ואין לך דבר קל מזה: לפתע מתאחדים כולם נגד ה"אימפריאליזם האדום" ונגד הרחבת ההשפעה הסובייטית.

ומה פירוש הדבר – ללחום נגד השפעת הסובייטים?

פירוש הדבר ללחום נגד התנועה הדמוקרטית, נגד תנועת השחרור הלאומי, נגד חיזוק מעמד הפועלים. כפי שנאמר: "הקומוניסטים הקדיחו את תבשיל השביתות בהודו ובמצרים". ברור, כי חיזוק הקידמה בארץ אחת, הן ע"י מלחמת המעמדות והן ע"י המאבק לשחרור לאומי, מגביר את הכוחות האלה בכל הארצות.

ברור, כי המדינה הסובייטית, חלוץ הקידמה, מגבירה כוח עם עליית כוחות הקידמה. מאורעות השנים האחרונות הוכיחו, כמו כן, כי הכנת מלחמה נגד ברית־המועצות כמוה כהתקפה על הכוחות הפרוגרסיביים בכל ארץ וארץ. הדוגמא הקלאסית ביותר לעובדה זו היא ה"ציר" הפאשיסטי – העמדה הראשית של תוכנית האינטרבנציה.

כיום, כשכוחות הקידמה בעולם הרחב עורכים התקפה מדינית גדולה לאחר הניצחון הצבאי, מפנה הריאקציה במלחמה נגד הכוחות האלה את נשקה – את הסיסמה של מלחמה נגד ההשפעות הסובייטיות. הנה עומדים "לפלוש", לפי הידיעות בעתונות, "30 אלף עולי רגל מברה"מ לארץ הקדושה". הנה מפרסמת העיתונות המקומית, כי "מצרים עומדת להפסיק את היחסים הדיפלומטיים עם ברית־המועצות, על כי הצירות הסובייטיות תומכת במיליון (!) לירות בחודש במחוסרי העבודה במצרים".

הנה מודיע דן פינס במסיבת עיתונאים בניו־יורק, כי

"הגורל היהודי קשור בגורל הדמוקרטיה האנגלו־סקסית, ועל כן עליית ההשפעה הסובייטית במזרח הקרוב, המסכנת את האינטרסים של הדמוקרטיה הנ"ל, מאיימת גם על האינטרסים של היהודים" ("יונייטד פרס").

וה"שערוריה" שבהתנהגות ה"רוסים" באזורביידוֹאן שבאיראן, שם תומכים הם במלחמת הדמוקרטיה המקומית נגד האימפריאליזם האנגלו־סקסי והריאקציה המקומית, הרי ידועה לכל.

יוצא, איפוא, כי ברית־המועצות סכנה גדולה בה, וביחוד ב"אנשי הדת" וב"עולי הרגל" שלה...

היא "מעשירה" את מחוסרי העבודה המצריים "ומכעסה" את הממשלה המצרית; היא "מתקיפה" את היהדות ע"י תמיכתה במלחמה האנטי־אימפריאליסטית, ועוד. ברור כי כל אלה מעשיות הן. העיקר הוא, כי כל זה מכווך נגד הכוחות הפרוגרסיביים האנטי־אימפריאליסטיים, כלומר, "נגד השפעת הסובייטים".

אנו משתתפים בצער של צ'רצ'יל אנד קומפני על כי חסרי אונים המה במלחמת הגנה זו, אשר נאלצים הם לנהל.

ואנו מבינים יפה־יפה, כי ההסתה האנטי־סובייטית היא חלק מתוכנית הבלקניזציה של המזרח הקרוב.

אנו רואים בעין, כי הוד מעלתם – עצבנות תוקפת אותם. כדי לארגן בלקניזציה, יש הכרח בהסתה לאומנית, בפאשיזציה, בחיזוק הבסיסים הצבאיים. על כל נפשות מספר בארצנו יש חייל אחד. קיימת בארצנו תחיקה טוטליטרית. כל חייל רשאי לאסור כל "נייטיב", אם חוטמו של זה האחרון חשוד בעיניו. וה"נייטיב" חייב להוכיח, כי חוטמו הישלה את החייל והביאו לידי טעות.

הטרור ה"אנטי־אימפריאליסטי" מסב רוב נחת לאימפריאליזם. את התשובה לשאלה, אם הטרור נגד הממסד הוא מלחמה נגד האימפריאליזם – אפשר לקבל לא מהמציאות בארץ זו דווקא. הנה גם מיכאילוביץ' ניהל מלחמה "אנטי־פאשיסטית" מסוג זה, בנהלו הסתה שובינית נגד רוב העמים היוגוסלביים ובזורקו מזמן לזמן פצצה אחת או שתיים על תחנת משטרה נאצית. בור־קומורובסקי אפילו קומם את וארשה לקרב ולמרד. אך כל אלה לא הפריעו בעד "אנטי־פאשיסטים" מפורסמים מסוג זה לברוח ... לברלין!

מלחמה אנטי־אימפריאליסטית – פירוש הדבר, קודם־כל, מדיניות אנטי־אימפריאליסטית, דמוקרטית של אחוות עמים. הטרוריוזם בארץ הוא חלק בלתי־נפרד מהתוכנית האימפריאליסטית של בלקניזציה במזרח הקרוב.

אחת העמדות החשובות ביותר של תוכנית הבלקניזציה הבריטית היא החלוקה. המסייעים לתוכנית אימפריאליסטית זו הם אנשי בילטמור מצד היהודים, ואנשי הוועד הערבי העליון, מצד הערבים. שניהם דורשים – אחד מדינה יהודית, והשני מדינה ערבית – בארץ כולה. שניהם כאחד מביטחים את כל הזכויות למיעוט. שניהם כאחד מתעלמים מהאופי הדו־לאומי של הארץ. הדיפלומטים האנגלים יוותרו, כמובן, לשני הצדדים. רצונם, כמובן, בשלום. הם רוצים בשלוש מדינות שלמות בתוך הארץ – יהודית, ערבית – ואחת, שתיים, שלוש אנגליות. כלומר, את ארצנו העצומה יבתרו ל"מלוכות", וע"י כך יבטיחו את העצמאות – הלאומית, הכלכלית והמדינית – של כל "שלוש" האומות. והרי "מדינת תל־אביב" תהיה בלתי־תלויה ב"מדינת יפו" ולהיפך. ומתפקידה של המדינה האנגלית, כמובן, יהיה לפקח כל כמה שיירש על שני "שכניה".

כדי לבצע את התוכנית הזאת שיגרו אלינו, כחידוש גמור, ועדה. היא הביאה איתה 22 ארגונים מלאים וגדושים תזכירים. והיא שכחה, משום־מה, את האומות המאוחדות. היא שכחה את הזכות הנובעת מההחלטה על המזרח הקרוב – את זכותו של ה"שכן" הגדול, כלומר, של ברית־המועצות. התזכיר הראשון, אשר עליו הודיעו מהארץ הזאת בעתונות, הוא של יהודי הטוען, כי נצר הוא ממשפחת אברבנאל, ולדעתו בנו זכאי למלוך בארץ־ישראל. אפשר, וזהו תכנית רצינית בשביל הוועדה. מדוע, באמת, לא להמליך מלך בישראל?...

אם כן, קיבלנו מבויין "משלוח מנות" לפורים – את הוועדה, במקום ה"עדלאידע" המסורתית. ובמטענה – תזכירים, ספרות בכמות המספיקה לכל חברי הוועדה החשובים לכל ימי חייהם. ומופיעים בפניה ערבים ויהודים, כשהם מעלימים עין איש מרעהו, ודורשים מדינה – כל צד מדינה לעצמו.

האם לא ימצאו הכוחות לאחדות, שיילחמו נגד ביצוע תוכנית הבלקניזציה על חשבון עתידנו?

לא ! לא נרשה לגזור! אנו – היהודים והערבים – הפטריטיים של מולדתנו המשותפת, בכוחות דמוקרטיים מאוחדים נוציא את הסכין מידי השוחט. רדו מן הרכבת, ג'נטלמנים!

ערב ועידת השלום²

כבר למעלה משנה נמשכת המערכה למען ועידת שלום. למעלה משנה נאבקת הדיפלומטיה הסובייטית, יחד עם המוני העם הרחבים בכל העולם, למימוש עקרונות השלום של ועידת פוטסדאם, כדי שוועידת השלום תהיה התפתחות נמשכת של ההחלטות של האו"ם.

במהלך השנים של המלחמה האנטי־פאשיסטית, עמי ברית־המועצות, בגבורתם, השיגו ניצחון רווי דם, והפכו את ברה"מ לגורם בינלאומי דומיננטי. "מלחמה נגד הפאשיזם תובעת מערכה למען שלום יציב" – הייתה הסיסמה של כל הכוחות האנטי־פאשיסטיים והדמוקרטיים ברחבי העולם. החלטות הוועידות, שנערכו בטהראן ובמוסקבה, היו צעד בדרך לביצוע הסיסמה הזאת.

חיסול הפאשיזם בכל מקום בו הוא נמצא; הענשת פושעי המלחמה; הבטחת שלום באמצעות אירגון האו"ם; הבטחת התפתחות שוויונית, עצמאית וחופשית, בלתי־תלויה ודמוקרטית של כל עם בארצו; חיסול כל מערכת הדיכוי הקולוניאלי; הסדר סכסוכים דו־צדדיים לא בכוח צבאי, אלא באמצעות בית משפט בינלאומי של העמים – כאלה היו הנקודות החשובות ביותר בתוכנית השלום.

מייד לאחר הניצחון על הצבאות הגרמניים והיפניים, התחילה המערכה בין הכוחות השואפים לממש בחיים את תוכנית השלום לבין אלה שמלכתחילה התייחסו לתוכנית השלום רק כאל הצהרה טקטית. החלה המערכה למען השלום בין הכוחות הדמוקרטיים לבין הריאקציה.

האימפריאליסטים והטרסטים האמריקאיים והאנגליים מתייצבים מול הכוחות הדמוקרטיים באירופה ומקווים להכריע אותם. העוצמה הכלכלית והפוליטית של ברה"מ; הניצחון של הדמוקרטיה בארצות הסלאביות; הניצחון של הקומוניסטים בצרפת; התביעה המתחזקת בשורה שלמה של מפלגות סוציאליסטיות לאחדות עם הקומוניסטים; עוצמת תנועות השיחרור הלאומי בקולוניות – מהודו ועד סודאן; ההכנות להקמתו של אינטרנציונל איגוד-מקצועי, שיאמץ לעצמו את הסיסמאות של ביטחון ושלוש דמוקרטי (הסיסמאות של ועידות טהראן ופוטסדאם) – כל אלה גייסו את הריאקציה למערכה.

הריאקציה החלה את מתקפת הנגד שלה. תוכניתה: לא לאפשר את ביצוע ההחלטות של פוטסדאם, לא לאפשר שום שלום דמוקרטי יציב. הדרך לכך: לפרש את השלום בגרסה חדשה – להקים סביב ברה"מ בסיסים צבאיים; להחניק את התנועות הדמוקרטיות בכל מקום שניתן; לטפח בכל מקום את שרידי הפאשיזם המוכה; ללבות הסתה אנטי-סובייטית; להגן על "הדמוקרטיה המערבית" מול ונגד "הדיקטטורה" הסובייטית; להטעין את ארגון האו"ם בהלוך-רוח אימפריאליסטי. האמצעים לביצוע התוכנית, גם הם מאוד "דמוקרטיים", כמו למשל: הקמתן של מדינות "עצמאיות"; "עידוד" של חוגים "עממיים", כמו הפאשיסטים והסוכנים האימפריאליסטיים ביוון; מדיניות אי-התערבות ב"עסקים" של פרנקו בספרד; תמיכה במבצעי הפוגרומים של אנדראס במערכה שלהם נגד ה"דיקטטורה האדומה"; הצדקת מדיניות הטרור הבריטית ביאווה, במלאיה, בהודו ובפלשתינה; "הצלתה" של אורביג'אן מברית-המועצות, וכן הלאה. כל זה נעשה במסווה של "דאגה" ושל הגנה על זכויות העמים נגד סכנה, כביכול, הנובעת ממדיניות ברית-המועצות כלפי ועידת השלום, מהשגת הסכם שלום בין המעצמות הגדולות.

מנסים שוב את "הסוציאליסט" של "מינכן" – בלום, כדי שיבצע את תוכנית צ'רצ'יל בדבר "גוש מערבי". זה לא הצליח. העם הצרפתי למד היטב את בלום, ועוד יותר טוב את צ'רצ'יל. מהצד השני, העם הצרפתי למד להכיר היטב את ברית-המועצות.

אטלי ובוויין, יחד עם הפוליטיקאים שידמאן ונוסקה, אשר כפי הנראה יקבלו תואר של לורד, שלחו את צ'רצ'יל לאמריקה, לארגן את הגוש האנגלו-סקסי נגד ברה"מ. אבל הוא חזר בידיים ריקות. מדיניות הסחיטה של דיפלומטיית האטום נחלה מפלה. האפקט של הפיצוץ באוקיאנוס השקט הורגש במוסקבה פחות, מאשר במפרץ ביקיני.

העיתונים השחורים והצהובים ברחבי העולם הרימו קול צעקה, כאשר מולוטוב חשף את הדברים המוסתרים של שרי החוץ. אטלי אפילו הרשה לעצמו להכריז בפרלמנט, בהתרגשות רבה, שרגלו של מולוטוב לא תדרוך בטקס הסיום של ועידת פוטסדאם.

למרות העמדה "הדוגמטית" של ברה"מ, למרות ההתבטאויות של כותבים ופרשנים... ועידת השלום תתקיים. כל אלה, שתחת דגלי אנגליה וארה"ב ניפחו את הקשיים, נאלצו בחרפתם להפסיק. אפילו פרנקו ייאלץ לקבל על עצמו את ההחלטות, לא עזרו "הסוציאליסטים" בלום ובוויין. לא עזר האמיר של אורביג'אן, אפילו האפיפיור עצמו לא עזר. טרייסט, כאזור בינלאומי עם שלטון דמוקרטי בפיקוח האו"ם, תהיה גשר לאחדות ולחירות בין הדמוקרטיות של יוגוסלביה ושל איטליה. יימצא גם פתרון לשטחים הקולוניאליים, שנמצאים תחת פיקוח חבר הלאומים. קשה יותר המצב של העמים הקולוניאליים, ששטחיהם נמצאים בתחום האינטרסים של שני האימפריאליסטים הגדולים, האנגלי והאמריקאי.

יחד עם השאלה בדבר חיסול שרידי הפאשיזם בגרמניה, יחד עם הצורך לשים קץ למשטר הטרור של פרנקו, יחד עם הצורך לפרק את הצבאות "הפריטיים" של הפאשיסטים בפולין, ביוגוסלביה וביוון, הנמצאים תחת פרוטקטוראט של מנהיג הלייבור – יחד עם השאלות הבערות האלה – עולות גם הנקודות החשובות לשלום, התביעה של העמים הקולוניאליים להגדרה עצמית ולעצמאות.

הכוחות המתקדמים רבי הכוח של העולם, עם ברה"מ בראש, עומדים על משמר ההחלטות של ועידת פוטסדאם: למען שלום בריקיימא, נגד התימרונים של הריאקציה, המתייצבת נגדן ומנסה למנוע את ביצוען.

ביצור חוזה השלום פירושו ניצחון לדמוקרטיה על הריאקציה.

גם מהאימפריאליזם האמריקאי לא ניוושה³

א. האוריינטציה על אמריקה או על האנגלו־סקסים בכלל

לא מעט נכתב בעתונות ארצנו על "ידידתנו" הגדולה – אמריקה. בעיקר מרבים לדבר על כך אלה, אשר התייאשו מידידתם הוותיקה – אנגליה. יש שעושים זאת משום שידעים הם, כי ה"דוד סאם" הוא הדוד העשיר ממש. הם מעוניינים בזאת גם "להכעיס", כביכול, את הידיד שבגד. יש שמעמידים פנים, שהם מנצלים את הניגוד האימפריאליסטי בין אמריקה ואנגליה. ויש המשליכים את יהבם על האיחוד בין שני ה"ידידים", תוך אוריינטציה על אחדות האינטרסים של שניהם. ה"רבי" הרפובליקאי אבא סילבר, לאחר הודעת טרומן על "תמיכתו" בתורכיה ויוון, קידם בשם היישוב בברכת "ברוך הבא" רחב את פני אמריקה. ש"התחילה סוף־סוף להתעניין בבעיות המזרח הקרוב".

עורך "הפועל הצעיר", לופבן, טוען במאמרו (20.9.1947), כי "יש להוכיח – וזה קל ביותר להוכיח – שלאנגלים ולאמריקאים, לערביי הארץ והארצות השכנות, יהיה זה המועיל, שתקום בחלק זה של העולם מדינה עברית – תרבותית וציביליזטורית".

הרבי סילבר רואה ברכה לארץ בברית בין הפאשיזם היווני, הריאקציה התורכית והמונופולים האמריקאיים, ומבקש לקשור את היישוב למשולש ה"מכובד" הנ"ל. אך לזכותו יש להגיד, שהוא אינו מכריז על "וגר זאב עם כבש" – כלומר, האימפריאליזם עם הערבים והיהודים. הרבי סילבר אינו חסיד גם של ההנחה "וגר זאב עם זאב" – כלומר, האימפריאליזם הבריטי עם האמריקאי.

אולם אנו, אין אנו בעד האוריינטציה לא על אנגליה ולא על אמריקה, לא על אחת מהן ולא על שתיהן יחד. אך חשוב להבהיר את דבר היחסים האנגלו־אמריקאיים במזרח הקרוב ובארצנו, נוכח הנסיון של העבר, הדיון באו"ם והתוכניות לעתיד.

ב. סכנת המשבר האמריקאי והשפעתו על העולם

מהמלחמה יצאה אמריקה חזקה פי כמה מאנגליה והפכה למדינה הקפיטליסטית החזקה ביותר. אך יחד עם זאת, יש לראות שגם ה"דוד סאם" לא נעשה צעיר יותר, וסרטן הניגודים החברתיים המכרסם בגופו הקפיטליסטי אף התפתח במידה מבהילה. זוהי הדיאגנוזה של הפרופ' וארגה, אשר בדק היטב את מחלתו של ה"דוד סאם".

מהו הפתרון?

הסוציאליזם והדמוקרטיה העממית נותנים פתרון שלם והוא: משק תוכנית; הלאמת התעשייה כולה או הלאמת תעשיות היסוד ופיקוח על כל ענפי המשק; מיגור המונופולים וניצול כל אוצרות הטבע וכוחות המדע והאדם לטובת העם; שיתוף פעולה בין העמים; והעלאת רמת החיים וכוח הקניה של ההמונים, בד בבד עם התפתחות המשק.

אך בעלי המונופולים האימפריאליסטיים אינם מסוגלים לפתרון זה, העומד בניגוד לעצם קיומם. דרכם – בכוח הדולר והעליונות הצבאית לפתור את הקשיים שלהם, על חשבון המוני העמים. אך בו בזמן שואפים הם להכניע כל כוח מונופוליסטי מתחרה אחר. במילים אחרות, הפתרון האימפריאליסטי הוא בהכנת מלחמה אימפריאליסטית. והאימפריאליזם האמריקאי, החזק יותר, רואה בביסוס ריבונותו בעולם הקפיטליסטי שלב הכרחי בהכנת מלחמה, המכוונת בראש וראשונה נגד ברית-המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית.

הדוקטרינה של טרומן, תוכנית מארשל, המלחמה לביטול זכות הווטו, כלומר לביטול עקרונות השלום של האו"ם – אלה הם שלבי-ביניים במדיניות זו. ואנגליה, האכולה גם היא בפגעי המשבר הקפיטליסטי, מופיעה ביחס לאמריקה בעת ובעונה אחת כבעלת-ברית וכמתחרה: כבעלת-ברית בתוכניות האנטי-סובייטיות והאנטי-דמוקרטיות, וכמתחרה במאבק על השלטון האימפריאליסטי. אולם ברור, שבהתחרות זו ידה של אמריקה על העליונה, ובברית זו מופיע הדוד סאם כרוכב על הסוסה הבוינית הזקנה...

ג. חדירת אמריקה למזרח הקרוב

שתי מטרות לאמריקה במזרח הקרוב. שתיהן רחוקות מאוד מסנטימנטים ומקורן לא באהבה לערבים או ליהודים דווקא.

המטרה הראשונה היא נפט – הנוזל המשמש כוח מניע של התעשייה והצבא, והמהווה גורם משקי ואסטרטגי יסודי. אירן, סעודיה, עירק, פלשתינה – כל ארצות המזרח הקרוב הן כיום בריכת הנפט העשירה ביותר בעולם הקפיטליסטי. אמריקה שואפת למגע ישיר עם הנפט של המזרח הקרוב ואינה זקוקה לתיווך בריטי. אנגליה, אמנם, אינה נלהבת לאבד את המשקה האהוב ביותר גם עליה, אולם בכוח הדולר והעליונות הצבאית האמריקאית, נאלצת היא לבצע נסיגה ג'נטלמנית. כך הפך הים התיכון יותר ויותר ל"אגם אמריקאי" על נמליו ביוון, במצרים, בא"י ובתורכיה. ואם כי על הגיברלטאר והסואץ עדיין שומר צבא בריטי ובנמל חיפה מתנופף הדגל האנגלי, הרי ביקורי ידידות ותמרונים של הצי האמריקאי אינם לשם ספורט בלבד. חלק ניכר ממניות חברות הנפט הקיימות והרוב המכריע של הזכויות החדשים על זכויותיהם האקסטרטריטוריאליה הרחבות, שייכים למונופולים האמריקאיים.

הצמרת הפיאודלית ואילי ההון המקומיים בארצות המזרח הקרוב משתעבדים יותר ויותר

להון האמריקאי. בתימן, בסעודיה ואפילו בעבר־הירדן, באירן ובעירק, קובעים הצירים האמריקאיים יותר מהנציבים והשגרירים הבריטיים. את המצב במצרים מגדיר "בורס אג'פשיין": "בין ההמונים מתחזקת העמדה הפרו־סובייטית, ובעלי ההון נוטים לאמריקה". מטרתה השניה של אמריקה בחירתה למזרח הקרוב קשורה בתוכנית הצבאית, הכלולה בדוקטרינה של טרומן, להפוך את המזרח הקרוב לבסיס צבאי נגד ברית־המועצות והבלקן הדמוקרטי. כמובן, בסיס זה מכון גם נגד כל התנועות לשחרור לאומי במושבות באפריקה ובאסיה. התוכנית הפוליטית הזאת היא היוצרת את הבסיס לברית האנגלו־סקסית. מכל האמור לעיל ברור, שבברית הזאת, תפקידה של אנגליה הוא להיות הוֹאֵנדרם האמריקאי. ה"דוד סאם" העשיר והתקיף מטיל את כל העבודה השחורה על בעל־בריתו. אנגליה, בתור המדכא הישיר, קוצרת את שיגאת העמים אליה, הגדלה והולכת. ואילו ארה"ב מורידה את השמנת, וע"י מדיניות דו־פרצופית, הנעזרת ע"י הריאקציה המקומית, משחקת תפקיד של "ידיד העמים". הדוגמא הבולטת ביותר היא הטקטיקה האמריקאית ביחס לארצנו.

ד. חדירת ארצות־הברית לארץ

הענין התחיל בוועדה האנגלו־אמריקאית לבעיית פלשתינה, ובשלב זה הסתיים במסירת זכויות נפט בארץ לחברות אמריקאיות. זכויות אלה מעניקים להן זכויות מיוחדות ברכבת, בשדות התעופה, בהנחת צינורות הנפט ובקידוח, בביטול המכס על סחורותיהן וכד'. ואשר לא"י, התפתח הענין כדלהלן: כשלון האוריינטציה הבריטית וניצחון האמריקאית בקונגרס הציוני, חיזוק פעולות הטרור של האירגון הצבאי הלאומי, והבטחת 100 אלף סרטיפיקטים ע"י טרומן עם מסירת הודעה לערבים, כי "אין זה אלא תכסיס". השלב המאוחר יותר הוא – העמדת בעיית הארץ בפני האו"ם ע"י בוין דווקא, כדי בלחץ אמריקאי לפתוח את שערי הארץ ל"עליה" אמריקאית (והכוונה לאוו דווקא ליהודי אמריקה...).

ובינתיים קרה מה שקרה לפליטי "יציאת אירופה", כאשר 4 אוניות הובילו את קורבנות הנאציזם חזרה ל... המבורג. הוועד הלאומי הכריז על צום... הרבי הרפובליקאי ומשה שרתוק מכריזים על הישג היסטורי – ריאיון עם מארשל, אשר הואיל לשמוע את דבריהם ב"הקשבה רבה"...

במשך אותו מספר דקות ובאותה מידת הקשבה, שמע מארשל גם את דברי הנציגות הערבית – כמובן, לא נציגות העם הערבי, המתנגד לחלוקה נוסח אמריקה לא פחות מאשר לחלוקה נוסח בוין־מוריסון... לנציגות המוני־העם הערבי לא נתנו להיכנס לאמריקה. ולשבחו של הצדק האמריקאי יש לומר – בשטח זה נהג מארשל לפי העיקרון של שוויון זכויות לאומי. מספר דקות של הקשבה שווה לדברי נציגי הריאקציה של שני העמים ואיסור שווה על נציגי הכוחות המתקדמים של שני העמים לבוא לעצרת האו"ם באמריקה.

ה. הפתרון – ברית של אמת בין שני העמים

נרשה לעצמנו להזכיר לממשלת ארצות־הברית את אי־התערבותה בענין הנבלה של האמבורג ואת התערבותה בוון. אך יורשה לנו כמו כן, לבני ששת מיליוני היהודים, קורבנות המלחמה

והטבח הנאצי, להכריז כי די לנו במלחמות וכי פנינו לשלום. נשתדל להסביר במלים, שאין לפרשן לכאן ולכאן, שמציתי המלחמה מכל העמים שנואים עלינו שנאת מוות, ואין אנו מוכנים לקבל מיידאנק חדש במעטפת דולרים.

ו"לחבר" בוויין והפמליה שלו יוגד, שאם כה אדיר חפצו לעזוב את ארצנו, נשתף הפעם פעולה עמו בכל לבנו. אך... לא נסכים לתנאי של מיניסטר-המושבות, הקובע, שהיות והיהודים והערבים לא יסכימו לתוכנית הוועידה המיוחדת, יעשה את הכל, כדי לשכנעם לקבל את תוכניתו. ואם נתרגם את שפת הדיפלומטים לשפת אנוש פשוטה, הרי התכוון הוד מעלתו המיניסטר, בהכרזתו בפני האו"ם, לתוכנית בוויין-מוריסון...

לא. אנו נעשה את הכל למען יקבלו היהודים והערבים את העקרון של תוכנית המיעוט, את עמדתו של גרומיקו, את ברית האמת של שני עמי הארץ על בסיס של שוויון ואחוה, שלום, דמוקרטיה ועצמאות.

מהמיניסטרים ומהג'נטלמנים אין אנו רוצים דבר. אנו מאחלים להם הגירה מהירה ביותר מארצנו ו"עליה" ללונדון ולוואשינגטון.

מדינת ישראל ומאבקה לעצמאות אמת⁴

ידידים נכבדים!

בתור אורח של מדינת ישראל ונציג הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית, יש לי הכבוד למסור לכם את ברכת-הקרב הגדולה נגד האימפריאליזם. עם זאת, רצוני להביע תודה עמוקה לרפובליקה הרומנית ולשאר הרפובליקות הדמוקרטיות-העממיות, ובראשן ברית-המועצות הסוציאליסטית, מגינתם הגדולה של כל העמים הנאבקים לעצמאות ושלום – העוזרות לנו בימים הקשים ורבי-התהילה של מלחמתנו הצודקת.

האופי המשחרר של מלחמתנו

הרשוני להביא בפניכם את הערכתנו ביחס למאבק של מדינת ישראל. יוגד פה ברורות, שהמלחמה המתנהלת על גבולות ישראל אינה מלחמה בין העם היהודי והעם הערבי, אם כי האימפריאליזם הצליח לשוות לה צורה זו. למלחמתנו אופי אנטי-אימפריאליסטי. אויבנו הוא האימפריאליזם עם הגרורים שלו – העומדים במלחמה נגדנו בראש הצבאות של ארצות-הוואסאלים הערביות (למעשה לגיונות בריטיים קולוניאליים), ואלה הרוקמים את הבגידה ומכינים שיתוף-פעולה עם האימפריאליזם מאחורי חפירותינו אנו.

מזימות האימפריאליזם

את המלחמה כפה עלינו האימפריאליזם האנגלו-אמריקאי, ששאף לחסל בדרך צבאית, בכוח גרורו, את החלטת האו"ם מ-29 בנובמבר בדבר הקמת שתי מדינות עצמאיות בארץ-ישראל,

יהודית וערבית. החלטה זו בדבר פתרון מתקדם לבעיית א"י היא ברוח המגילה האטלנטית – האו"ם מחליט לשחרר שני עמים קולוניאליים מדיכוי אימפריאליסטי. תחת לבצע החלטה זו, שנתקבלה בלחץ ברית־המועצות, משתדלים האימפריאליסטים האנגלו־אמריקאיים לבצע את תוכניתם להמשכת הדיכוי, ע"י הקמתה של מדינה־בובה יהודית וסיפוח המדינה הערבית למושבה הבריטית עבר הירדן. אותה תוכנית מתכוונת ליצור את סוריה־ערבית, כפי שקוראים לכך – מין גוש אימפריאליסטי של מדינות קולוניאליות נגד ברית־המועצות, הדמוקרטיות העממיות ותנועות השחרור הלאומיות. לפי תוכנית זו, על המדינה היהודית להיות מאוחדת עם עבר־הירדן הבריטית מבחינה כלכלית, ותלויה באנגליה ובאמריקה מבחינה פוליטית, ואילו אמריקה תקבל את זכויות הנפט והאשלג החשובים ביותר. שני העמים ישארו עבדים. זוהי תוכניתו של האימפריאליזם האנגלו־אמריקאי. מלחמתנו להקמת המדינה היהודית והמדינה הערבית, להגנת החלטות האו"ם היא, לפיכך, לטובת האינטרסים של עם ישראל, של העם הערבי ושל הדמוקרטיה בעולם כולו.

הוגי הכניעה

ההמונים הרחבים בקרב שני העמים, ובראשם מעמד הפועלים, הם המעוניינים העיקריים בשחרור מעול האימפריאליזם. ואילו השכבה הדקה של הפיאודלים והבורגנות הגדולה בקרב שני העמים מעוניינת בקיום הקשר עם האימפריאליזם. האימפריאליזם מבטיח את הפריבילגיות המעמדיות שלהם, ושלטונו משמש תריס בפני התפתחות הכוחות הדמוקרטיים בארצנו. עם התגברות המלחמה הפטריטית של ההמונים היהודיים, עם גבור תנועת ההתנגדות הערבית למלחמת־הדמים ההרפתקנית של מלכי ערב – גוברות והולכות נטיות הריאקציה להתפשר עם האימפריאליזם. ברחוב היהודי נעשה הדבר בראש־ובראשונה על־ידי הקבוצות הרביזיוניסטיות הפרו־אמריקאיות. הללו מסוות את הקולבורציה בסיסמאות לאומניות, קיצוניות, אנטי־ערביות נגד החלטות האו"ם; הן מכוונות את עיקר הביקורת כלפי האימפריאליזם הבריטי, החלש יותר, ועוברות בשתיקה על הסכנה הראשית, האמריקאית, ולעתים קרובות הן קוראות בגלוי לשיתוף־פעולה עם אמריקה.

כך, למשל, כותב פון וייזל כמה מאמרים ב"המשקיף" על חטאה ופשעה של ממשלת ישראל, המעוררת עליה את חמת אמריקה ע"י הכללת נציג קומוניסטי במועצת המדינה. פון וייזל תובע ברורות להצטרף לגוש האנגלו־אמריקאי, וכהתחלה תשמשה הרדיפות נגד הקומוניסטים. מנהיגי הריאקציה הערבית, המתרכזים ב"ליגה הערבית", עושים פירסומת גדולה ל"עזרת בריטניה בהצלת פלשתינה".

המשא־ומתן בין שתי הריאקציות, המאורגן ע"י ה"מתווך" ברנאדוט, שליח האימפריאליזם, מתכוון למצוא הסכם בהתאם לחלוקת אזורי־ההשפעה במזרח הקרוב בין אנגליה ואמריקה. עבדאללה, מלך עבר הירדן, המקבל מבריטניה 2 מיליון לירות משכורת שנתית, אשר בארצו מצויים למעלה מ- 100,000 חיילים בריטיים על 400,000 תושבים, אשר את לגיונו מנהלים ומציידים קצינים בריטיים, והמפקד העליון של אותו לגיון הוא איש־צבא בריטי, גלאב פחה – עבדאללה זה הריהו המועמד הנאמן והבטוח של האימפריאליזם לייצוג הקוויסלינגים הערביים באותו משא־ומתן.

סכנת המארגוליוציה של מדינת ישראל

הניגוד האמריקאי-בריטי במזרח התיכון כל עיקרו הוא בכך, שאמריקה, החזקה יותר, אשר שמה נבאש פחות בקרב ההמונים, שואפת להאדיר את המונופולים האמריקאיים של הנפט ולהרחיב את השפעתה המדינית והצבאית על חשבון השלטון הבריטי. הבריטים נהפכים, עליפי התוכנית האמריקאית, לשוטרים ממונים על ענייני המונופולים האמריקאיים. האימפריאליזם הבריטי, לעומת זאת, לוחם על קיום עמדותיו. המדיניות המשותפת של הכנות מלחמה נגד ברית-המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית מאפשרת פשרות חלקיות וארעיות בין השתיים. התוכנית לניתוק הנגב ממדינת ישראל באה להגן על העמדות הבריטיות ליד הסואץ. באינטרנציונליוציה של ירושלים, לוד וחיפה, אומרים האימפריאליסטים לחפות על חדירת הצבא האמריקאי לתוך המדינה היהודית. כאשר מדברים הם בשם כל הקדוש, הכוונה היא לבתי-הזיקוק של חיפה ולאשלג של ים המלח.

במצב הנוכחי, לא נשאר בידי האימפריאליזם הבריטי אלא קלף הריאקציה הערבית. ואילו אמריקה מחזיקה בידה את שני הקלפים גם יחד – את הקוויסלינגים הערבים והיהודים. אף את הבריטים הופך האימפריאליזם האמריקאי לקלף שלישי במשחקו שלו. נוסף לכך את השפעת הדולרים האמריקאיים ואת הגורם, שבין 5 מיליוני היהודים באמריקה, מצויים גם "אמריקאים ממש" משתי המפלגות הריאקציוניות, התופסים עמדות באגף הימין של המחנה הציוני, ומיד יתחוו לנזק, שגדולה סכנת המארגוליוציה לישראל, ושהאימפריאליזם האמריקאי הוא-הוא הסכנה מס' 1.

תמרוני ברנאדוט

כיום יש לנו בארצנו הפוגה. היא באה אחרי 8 ימי קרבות עקשניים, שפרצו לאחר ההפוגה הראשונה. ב-8 ימים אלה, ביצע הצבא התקפה גדולה, כבש את לוד – שדה-התעופה הגדול בארץ, את רמלה, את נצרת, את אזור החוף והדרך לחיפה.

וזה כל פתרונו של הסוד. משום כך נודרז שליח האימפריאליזם ברנאדוט לצוות על הפוגה. הוא רצה להציל את המלכים-הקוויסלינגים ממפלה צבאית קשה, וע"י כך – גם ממפלה פוליטית. ההפוגה מתכוונת לתת נופש לאימפריאליזם, שיוכל להחיש תגבורת מכל שטחיו, בין השאר ממושבות פרנקו באפריקה, לארגן מחדש את הצבא, לשפר את ציודו, ובה בשעה לפתוח בהתקפה פוליטית להגשמת תוכניות-השיעבוד שלו.

מאחר שהאימפריאליזם לא הצליח לכבוש את ארצנו בדרך צבאית, בעזרת הצבאות הערביים, הריהו מנסה את כוחו באמצעי לחץ פוליטי ובסחטנות.

המלחמה של מדינת ישראל היא למען השלום. נתמוך בכל שביתת-נשק, שתקרב את השלום. אבל אין להבטיח שלום אלא ע"י כינון המדינות העצמאיות, היהודית והערבית, ע"י הגשמת ההחלטה של האו"ם.

מכאן – התנגדותנו לפעולות נוסח-מינכן של הווען ברנאדוט.

תביעתנו – להפסיק כל משא-ומתן של נציגי ישראל עם אותו נציג חד-צדדי של האו"ם. האינטרסים היסודיים של עמנו דורשים שלא להכיר בשום נציגות של האו"ם בלעדי השתתפות של ברית-המועצות או של ארצות הדמוקרטיה העממית.

עמדתנו כלפי הממשלה הזמנית

הרשוני להבהיר את עמדת מפלגתנו כלפי ממשלתנו. ראשית, יהא נא ברור, שאנו מכירים בממשלתנו כבסמכות השלטון החוקית העליונה של מדינת ישראל. יחד עם מועצת המדינה, שומה עליה להכריע בכל השאלות של המדיניות הפנימית והחיצונית בתחומי השטח, שהוקצה לנו ע"י האו"ם, אך אין פירושו של דבר, שאנחנו מזדהים עם כל הצעדים של ממשלתנו, אלא רואים אנו חובה לעצמנו ללחום במגמות המזיקות לדעתנו.

למען חזית מאוחדת של מפלגות הפועלים

לאור הקרבות הקשים, אשר עוד צפויים לנו, מקדישה המפלגה הקומוניסטית הישראלית את מיטב מאמציה להקמת חזית פועלית מאוחדת. בשורת שיחות בין מזכירותנו לבין המזכירות של מפלגת הפועלים המאוחדת, הונחו היסודות הפוליטיים לשיתוף־פעולה בין שתי המפלגות במועצת המדינה, בשאלות המלחמה, גיוס עזרה, מדיניות פנים וחץ דמוקרטית. אנחנו עושים הכל, כדי שחזית זו תקום. ולכשתקום, עשויה היא להשפיע בחיוב גם על עמדותיה של מפא"י. רק בכוחותינו המאוחדים של הפרולטריון נוכל לנהל את מלחמת־העצמאות עד לניצחון הסופי.

זוהי סיסמתה המרכזית של מפלגתנו.

אם איבוד לדעת, מיסטר, הרי באקדח ולא בפצצה אטומית!⁵

קולומבוס חף מפשע

בשעה שקולומבוס גילה את אמריקה, ודאי לא שיער בנפשו, שכעבור מאות שנים יגלו שם את הפצצה האטומית. הוא גם לא חלם על שיקאגו והגאנגסטרים שלה, כשם שהנזיר, אשר גילה את הנפט והחל מרפא בו את האיכרים הסיניים, לא חשב על רוקפלר.

יתכן, שאילו קולומבוס היה רואה בדרך נס שבנבואה את הגאנגסטרים בני שיקאגו, כשהם יושבים מזויינים בפצצות אטומיות בכורסות המיניסטרים ב"בית הלבן" – היה ממהר ומחזיר את אונייתו ושב בדרך הארוכה שעשה, ולא היה מספר לאיש על תגליתו. יתכן, שאילו הצליח הנזיר, בעזרת אחד הקדושים, להשקיף מבעד לשנות ההיסטוריה על שדות הקטל של מלחמות־עולם וקרבות מקומיים, על המשרדים של "סטאנדארד אויל", "של" וחברות סולידיות דומות – היה מניח אז לאיכריו החולים לגווע והיה מעלים את דבר הרפואה שגילה...

אך לא על קולומבוס ולא על הנזיר רצוננו לדבר. אמריקה כבר נתגלתה, ומלבד הגאנגסטרים היא מאוכלסת במאה ועשרים מיליון איש, שבוודאי יעלה בידם סוף־סוף לטהר את ארצם מהגאנגסטרים. הנפט מצוי גם בבאקו, והמפעל האנושי של ה־7 בנובמבר מורה, שפועלי הנפט ומהנדסי הנפט יצליחו להפריד את הנזול החשוב מהטרדינגים, הרוקפלרים והמורגנים – כשם שהצליחו בכך בבאקו.

רצוננו להזכיר לאדם הפשוט, שהיום אין זה מספיק לדעת, כי את אמריקה גילה קולומבוס; צריך להזכיר את הגאנגסטרים משיקאגו, שמלבד הפצצה האטומית והדולרים, נתון בידיהם גם השלטון בעולם האימפריאליסטי.

שודדים-רומנטיקאים וגאנגסטרים-דיפלומטים

לפנים לא היו השודדים עוסקים בדיפלומטיה. הם נהגו לשלוף את הפגיון ולפסוק באופן רומנטי מאוד: "הכסף או החיים!"

הגאנגסטרים הם אנשי-רומנטיקה גם כיום... ברומנים ובסרטים האמריקאיים. במאה ה-20 קידמה ההתפתחות הטכנית את אמצעי-הייצור גם בענף זה. תחת פגיונות ואקדחים, באים גאזים ונשק אטומי. תחת רומנטיקה – דיפלומטיה.

ההתפתחות של אמצעי-הייצור יצרה צורות-ארגון חדשות, התהליך של ריכוז ההון יצר טרוסטים וקונצרנים. הגאנגסטרים משיקאגו הפכו לאנכרוניזם, למוצגים של בית-נכות, או במקרה הטוב ביותר לאומניידי. את האקדח חדלו לכוון אל עוברי-אורח נודדים – כיוונוהו נגד עמים, נגד האנושות.

לפנים היו השליטים של עם אחד מובילים את צבאותיהם לדיכוי עמים אחרים, כדי להופכם לעבדים. הם לא היו אומרים בשעת מעשה, שהם באים לשחררם. אחר-כך למדו תחבולות-עורמה: היו עושים את מלאכת הדיכוי בשם ישו בן-האלוהים, בשם הנביא מוחמד, בקיצור: "לטובת העמים", על מנת לקרבם אל ריבונות-של-עולם. בתקופה מאוחרת יותר הלכו להפיץ תרבות בין העמים. אחר כך – להגן על עם אחד מפני משנהו. לבסוף – "לעזור" להם.

כך הכניסו האבירים הפרוסיים את הסלאבים תחת כנפי הנצרות, נושאי-התרבות הבריטיים הביאו את הציוויליזציה להודו, היטלר עמד להשליט סדר.

אמריקה עברה את כל התהליכים האלה בטמפו אמריקאי. תחילה שיעבדו את הכושים, אחר כך "שיחררום". מרוב טמפו נזקקים הם תכופות לכל השיטות בבת-אחת: עורכים לינץ' "לשחורים", שוללים מהם את זכות הבחירה, קובעים גיטאות ובתי-קפה, חשמליות, רחובות, ערים "נקיים מכושים" – ובונים אנדרטאות לחירות. הם עוזרים להיטלר בממונם ומנהלים מלחמה בפאשיזם. הם תובעים נאצים למשפט, ומזכים אותם, כדי להקים מחדש את הנאציזם. הם מטיפים לדמוקרטיה ותומכים בפרנקו. הם עוזרים לעם היווני לעלות לתלייה וליפול קורבן לטבח בידי הרומנטיקאים נוסח-שיקאגו מהאקרופוליס.

הם לוחמים ב"ברבריות" הבולשביקית ומגינים על התרבות.

ואמנם, אם התרבות אומרת אמצעי טבח המוני מודרניים – או אז, כן! אז היא שייכת להם.

החזיר בספריה

אך הבה ונאמר באמת מלים אחדות על התרבות.

...אני רואה לפעמים סרטים אמריקאיים. "ציביליזציה" עשירה מאוד. מיליוני דולרים, מקהלות ותזמורות עם אלפי משתתפים, שפע צבעים, רגלי נשים נאות, אלילי הון טובי-מזג, שוטרים גיבורים, שודדים מאוהבים – וסאדיזם אחד, גדול וכהה, על פני כל. יש "תרבות" אחת שבה הגיעו האמריקאים לשיא. הרי זו "אמנות" ההרצאה, הזירה היחידה

שבה השיגו הלבנים והשחורים שוויון־זכויות מסויים. אלוף הבוקס של אמריקה הוא כושי. גם במקרה זה מתאמצים ה"יאנקים" לגול מעליהם את החרפה לא באמצעי־ספורט בלבד. אך מה יעשו, והכושי מיטיב בכל־זאת להרביץ מאחרים. והעיקר הוא – מיליונר אחד יש לו זכיון על הכושי. וכידוע, "ביונס ביפור פלוז'ר", העסק קודם לשעשעים. לעקרון זה נאלצת להשתעבד אפילו תורת הגזע. כאלה הם פני ה"תרבות" של "נושאי ה"תרבות" הללו. כמובן, אין זה אלא צד אחד של המטבע. באמריקה אתה יכול לשמוע גם את היפים שבקונצרטים, בהם מנצחים טוסקניני וגדולים אחרים. ואולם לעתים קרובות אתה רואה דווקא בסרטים אמריקאיים, כיצד בעלי־ההון טובי־המזג מנמנמים להם בנחת בעת קונצרט מעין זה. מראים לך את ספריותיהם הנהדרות – שאין איש קורא בהן. האמריקאים העשירים מגלים עניין רק בכריכות המוזהבות. יתר על כן, הם מתגאים בכך, שהם מנמנמים בקונצרטים ומשמרים ספרים. הם מטיפים לפולחן של עס־הארצות. ואתם, מיסטרס, רוצים להציל את התרבות האנושית מידי הבולשביזם, מידי גורקי ושולוחוב, מאיאקובסקי ושוסטאקוביץ, מידי פיקאסו וטארלה, אראגון, סטאניסלאבסקי, בארביס! הדבר יעלה בידכם, כשם שעלה בידכם להציל את אמריקה מידי מארק טווין ותיאודור דרייזר, פול רובסון, צ'ארלי צ'אפלין, איינשטיין וטוסקאניני, מידי כל אלה, שהייתם רוצים להופכם לאנשי הג'ונגל, לעושים בלהטים, במקרה הטוב ביותר – לפרסומת חיה למסע־תרבותכם הפילנתרופי... לא, רבותי, קומדיה זו לא תצלח הפעם. כי הם כולם אינם שייכים לכם, כשם שאמריקה אינה שלכם. הם שייכים לאמריקה האמיתית, לאלה, היוצרים את תרבותם בזיעתם ובשכלם. הם שייכים לכל האנושות – כשם ששייכים לה גורקי ומאיאקובסקי ופיקאסו ודרייזר – וכשם שאתם אינכם שייכים לה! ובשעה שג'נטלמנים אלה מדברים על תרבות, דומים הם, במטותא, לחזיר בספריה.

"קח כסף, אני יורה!"

ברור, שה"שליחות התרבותית" אינה העיקר; אף הג'נטלמנים עצמם מביאים נימוק זה כשני במעלה.

הם באים להציל את העולם, והעיקר – את אירופה העניה, מבולשביזם, מרעב, ממצוקה ומכל הצרות כולן. אירופה מדולדלת שכזאת, רחמנא ליצלן – היטלר החריבה, המלחמה הרסה אותה. האין מוכרחים להושיט יד אחים ודולרים בכף היד? אך דברים משונים התרחשו בעזרה זו באירופה העניה.

ככל שהארצות חרבות יותר, כן ממעטות הן לגלות תיאבון לעזרת ה"אחים" המארשליית. ארצות ה"גוש הסובייטי" הצהירו בחוצפה: "טנק יו, מוותרים אנו על החסד!" צרפת ואיטליה, ההרוסות פחות, נחלקות לשתיים: העשירים צועקים – "הבו!" העניים, הפרולטרים משיבים: "לא, וחסל". אנגליה נופלת על המציאה. ומי שמקבל – הרי זו גרמניה המערבית.

באמת תופעה משונה – ומשונות עוד יותר התוצאות. המדינות ההרוסות הבלתי־נעזרות ש"מאחורי מסך הברזל", נהפכות למעצמות; המעצמות הנעזרות נהפכות למושבות־למחצה. הייתכן? כן. כי יש עוד תופעה אחת משונה. שעה שהמושיעים האמריקאיים הכריזו על תוכנית מארשל, הבטיחו 29 מיליארד דולר לתקופה של ארבע שנים. ביוני 1948 הקציב

הסנאט האמריקאי למשך שנה וחצי 4 מיליארדים בלבד... עם זאת הולך רובו של הכסף ל "טריוניה".

תנאי ההלוואה לכל הארצות נקבעו ברוח המימרה: "הדעה לבעל המאה". "אם כסף אנחנו מלווים, רצוננו לדעת, על מה מוציאים אותו" – אומר מארשל, – "אין בדעתנו להקים לנו מתחרים בכספנו. על כן, רחמימים, גדלו אתם תפוחי־אדמה ותפוחי־זהב, ואנחנו נמכור לכם את מוצרינו. כושר הייצור של תעשייתנו גדל פי שתיים ויותר – יספיק לכולם. ואם חומרי גלם לכם ובתי חרושת, נקח אותם אנחנו תחת חסותנו. הם יזכו ויסופחו לקונצרנים שלנו. ומכור נמכור לכם במחירים, שנקבע אנחנו. וגם בריבית חפצנו על ההלוואה. לעומת זאת נשמור עליכם מפני הבולשביזם. לא נוכל להלוות אלא לחברות הגונות. ממשלותיכם חייבות להיות הגונות. אם עזרה – הרי עזרה!"

תנאי ההלוואה – ישמרנו השם מחטאת שפתיים. הלוואה על משכנתא. המשכנתא – חופש העם, האוצרות של הארץ. ולאחר המשכנתא – גם את הריבית משלמים עפ"י אותו המחיר. הריבית – פיקוח על המשטר הפוליטי הפנימי. ואם בריבית אנו מדברים, הנה יש גם ריבית ממש – נשך. אנגליה נאלצה לשלם את כל עזרת מארשל שלה לכיסוי המחירים של סחורות מארשל, שהאמירו מחמת הספסרות האמריקאית בפרנק ובשטרלינג.

בקיצור, הרי לכם עזרה – עזרה לטרוסטים האמריקאיים. משמע, הדוד החביב באמריקה, החכם וטוב המזג, רוצה להטיל ככל האפשר את המשבר, שבא עליו, על שכם הנעזרים. מכאן ברור, למה רגשו העיתונים האמריקאיים, כאשר סרבו הסרבים לקבל את "עזרתם", ויעצו להם להציל ולהושיע את מחוסרי־העבודה באמריקה ואת האיכרים העניים על חופי המיסיסיפי, בהוסיפם, שבני־אירופה יסתדרו בלעדיהם...

אירע דבר משונה שבמשונים: בדרך כלל היו הגנגסטרים מאיימים באקדח על קורבנם ופוקדים: "תן את כספך!" היום צורחים הטרוסטים של הגאנגסטרים אל עמי אירופה: "קחו כסף מידנו, ולא – נטיל עליכם פצצה אטומית!"

היסטריה אטומית ומדיניות שלום

על כך עונים העמים: "על פצצות אטומיות נשיב בפצצות אטומיות ועוד במשהו". אך אין זו התשובה היחידה. התשובה העיקרית היא: "איננו רוצים במלחמה. אנחנו רוצים בשלום, אנו מציעים לחסל את הפצצות האטומיות שלנו ושלכם".

מארשל מוכן לדבר הראשון. הוא היה רוצה, שברית־המועצות תשמיד את הפצצות שלה. אולם הוא, מארשל, אי־אפשר לו בלי פצצות. יתר־על־כן, הוא מוכרח לעשות פצצות. ולא – משבר, מיליונים של מחוסרי עבודה. ילדים רעבים אמריקאיים אינם קרובים יותר ללבו של מארשל, מאשר ילדים סיניים או כושיים. אולם נפל עליו פחד מוות, משום שבאותה שעה יחיו הילדים הסובייטיים בשפע. ואם המוני ארה"ב יסיקו מכך את מסקנותיהם, הרי הם יוכלו למצוא את הדרך לשפע ע"י מיגור שלטונם של המיליונרים ומדינאי האטום למיניהם. מארשל מכין מלחמה ומדבר על שלום.

הוא מדבר על שלום ושומר את פצצתו האטומית. וישינסקי יוצא חוצץ נגד הכנות מלחמה ותובע לחסל את הפצצות האטומיות.

מארשל אין לו אלא הפצצה האטומית בלבד! וישינסקי יש לו "עוד נושהו" – האנושות, האדם.

לדידו של מארשל, השלום הוא אבדון, כל יום של שלום משנה את יחסי־הכוחות לטובת האנושות, לרעת הגאנגסטרים.

השלום הוא מדיניותו ושאיפתו של וישינסקי, משום שמדיניותו ושאיפתו הן טובת האנושות. המלחמה היא אסון לדידו של וישינסקי, משום שהיא אסון לאנושות.

המלחמה היא בבחינת קש, שנאחז בו הקפיטליזם השוקע. ומשום כך, בשעה שמסתכלים במתרחש באו"ם, מתקבל הרושם, כי וישינסקי, מאנואילסקי ונציגי הדמוקרטיות העממיות הם האנשים השקטים היחידים בתוך חבורת אחוזי־היסטריה.

היסטריה של אדם נובעת לא רק מהכרת אי־צדקתו, אלא גם מחולשה וחוסר־אונים, כשם שהשקט של אדם מבטא את צדקתו ואת בטחונו בכוחותיו.

פושט־הרגל הגדול, הקפיטליזם האימפריאליסטי, צופה באימה לקראת עתידו. האימה מוצדקת. אבל היא מרופפת את העצבים. חוסר־המוצא מביא לידי טירוף הדעת. הקפיטליזם איבד כבר את האמונה בנצחונו. הוא מתכוון לנסיון המטורף האחרון, לנסיון שבאיבוד־לדעת. אך הוא רוצה לאבד עצמו לדעת בפצצה האטומית לא מתוך גבורה, אלא מתוך חוסר מוצא.

נציגי הסוציאליזם המנצח עושים כל מה שבכוחם, כדי למנוע מעשה יאוש זה.

ההמונים ברחבי העולם וגם באמריקה, ואולי בראש וראשונה באמריקה, חייבים לעצור את ידו של המטורף המשתולל ולמונעו מהתפרצות.

אם איבוד לדעת, הרי באקדח. ולא בפצצה אטומית, מיסטר!

פרק תשיעי

על המפלגה הקומוניסטית

פוליטיקה קומוניסטית – שילוב הלאומי והמעמדי

תשובתי על כמה שאלות עיקריות.

הטענה שלמתכת אין זכות קיום. זה לא נכון. כי ענף זה עבר התפתחות גדולה. בשנת 1943 הוא היווה 16% מכלל התעשייה, וגם כיום הוא 16%. מכאן שגדל יחד עם כל התעשייה. בזמן האחרון התפתח ענף המכונות ומכשירי העבודה, כמו מחרטות. זאת היא התפתחות: קאדרים מקצועיים ופיתוח תעשייה. אין בארץ יהלומים ואין מתכת בשוויץ. אך למרות שאין מתכת, בכל זאת יש שם [בשוויץ] תעשיית מתכת מפותחת מאוד. אם יש חומר גלמי, הרי זה יתרון נוסף. כך המצב עם ענף המזון.

איננו יכולים לנצח בלי ההסדרות. המפלגה הקומוניסטית תנצח, אבל המפלגה היא אבנגרד הפועלים. ולכן אם המעמד לא ינצח, גם אנו לא ננצח. אין להפסיק את המלחמה בתוך ההסדרות. המפלגה הקומוניסטית תנצח תוך שיתוף פעולה.

פרוגרסיביות זה דבר יחסי. פרוגרסיביים ב-100% הם הקומוניסטים. אנו אומרים שהליגה לשחרור לאומי היא פרוגרסיבית.

יש דוגמאות מארצות אחרות. המפלגה הצרפתית פנתה לבלום. המפלגה האנגלית פנתה ללייבור, אשר בראשו עומדים בוויין ומוריסון – אימפריאליסטים מובהקים. אנו בפלשתינה לא פנינו בדבר אחרות. אם נמשיך בקו זה, הרי צריך לקחת את המזוודות ולברוח מהארץ. הציונות היא ריאקציונית. מלחמה אידיאולוגית מנהלים עלידי כך, שאת המתנגד הפוליטי, לא רק האח למאבק, מקרבים. אין לוותר על ויכוחים אידיאולוגיים, אך אין לנהל תמיד ויכוחים פרינציפיוניים.

פעולתנו המקצועית הייתה רבה. אך למה לא באו אנשים אלינו, למפלגה? כי החזית המקצועית היא פרוגרמת מינימום. היישוב בארץ מאורגן באירגונים פוליטיים, על פלטפורמה פוליטית. המלחמה על תוספת יוקר נותנת לנו חזית מקצועית משותפת – ותורלא. אבל לשתף פעולה רק על פתרון מדיני אין זה אפשרי. לנו היה החסרון, שלא יכולנו לשתף פעולה אחרת. נתווכח עם בן-גוריון, עם רביזיוניסטים ועם השומר הצעיר. עם הרביזיוניסטים ועם בן-גוריון נלחם כמו עם פאשיסטים ופרו-פאשיסטים, ועם השומר הצעיר אנו מוכרחים לשתף פעולה

1 קטעים מדברים בדיון בוועידה ה-9 של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, ספטמבר 1945. פרוטוקול הוועידה ה-9, ארכיון ההגנה, תיקים 112/158, 112/113.

לשם מלחמה בשני אלה. ואם המנהיג של השומר הצעיר מבטיח ואינו מבצע, הרי בזה אתה משכנע את חבר השומר הצעיר הפשוט.

על כן אני אומר, בשום אופן אסור לנו להגיד, כי מי שאינו קומוניסט, הרי אין לשתף איתו פעולה. אנו מאמינים שאנו נפתח דמוקרטיה בארץ, אבל רק על-ידי שיתוף פעולה. על-ידי טקטיקה נכונה, יכולים אנו למשוך את השומר הצעיר אלינו, כשם שאנו יכולים לסחוב גם את אנשי הליגה לשחרור. השומר הצעיר הוציא את הספר של סטלין, אם כי הם לא הוציאו את הספר להמונים.

מי שאינו יודע לשלב את המלחמה הלאומית עם המלחמה המעמדית, הרי אינו יודע כיצד לעשות פוליטיקה קומוניסטית. המפלגות האחרות פוחדות משיתוף הפעולה יותר מאיתנו. הפחד שלהן הוא עדות לנכונות הערכתנו.

חזית השמאל לא תשיג את הניצחון בלעדיו. אבל בלעדי שיתוף, גם אנו לא ננצח. השומר הצעיר עושה כיבוש עבודה ואילו בהכרזותיו הוא בעד אחוות עמים. משפיע עליהם מפא"י, בעוד שאנחנו צריכים להשפיע עליהם. ברעננה אמרו שמוכרח להיות עבודה עברית. פנינו למרכז שלהם ואמרנו להם: אתם נגד הורדת פועלים ערבים קבועים. תשפיעו על חבריכם, הם השתמשו מתשובה. אבל זה לא מנע שיתוף פעולה איתם במפעל תרזה. מפא"י קיבלה את הכרזת השביתה. אבל אנחנו ניתקנו איתם את היחסים והצלחנו להשפיע על השביתה.

למה לא כתבנו על תפקיד המפלגה בתרזה? כי הדגשנו את שיתוף הפעולה והוא היה ניצחון. אנחנו בגלל זה ניצחנו בורגנות לאומית. שבינתיים משפיע עליה האימפריאליזם. זו היא ארץ קולוניאלית.

אחד הקשיים הגדולים של המפלגה שלנו הוא שאין בה משכילים. בבחירות בהסתדרות אין לנו עמדה סכולסטית. לבחירות יחסיות ואישיות צריך לגשת באופן דיאלקטי. ברוב המפעלים אנו בעד בחירות אישיות. בהסתדרות לא יכולנו להצביע בעד חזית שמאל, כי הם לא הצביעו נגד בילטמור. לולא זאת, היינו תומכים בהם.

ביקור בבולגריה²

כדי לסכם את תוצאות הביקור של משלחת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית בבולגריה, חייבים אנו לפני כן לציין כמה קווים, האופייניים לארץ הזאת, המגשימה משטר של דמוקרטיה אמיתית.

המסורת האנטי־פאשיסטית

בולגריה הייתה לפני המלחמה ארץ חקלאית בעלת תעשייה מצומצמת מאוד. הפרולטריון מנה לא יותר מרבע מיליון איש. שלט בה משטר ריאקציוני, אשר הוחלף בתקופת המלחמה במשטר פאשיסטי טהור, שכפה על העם הבולגרי את המלחמה לצדו של היטלר.

אך האופייני לבולגריה של המאה ה־20 היא מלחמת העם לשיחרור מעול הריאקציה המקומית הקוויסלינגית ומעול האפוטרופוסים הפאשיסטיים והאימפריאליסטיים שלה. הברית בין הפרולטריון הקטן במספרו והגדול במסורתו המהפכנית, ובין האיכרות הזעירה, הלוחמת בעקביות ובהתמדה – החזית העממית הזאת, שהגיעה לשלטון לאחר הניצחון על הפאשיזם, יש לה עבר מזהיר של עשרות שנות היאבקות וגבורה. עוד בשנת 1923, יצאו האיכרים והפועלים בבולגריה לקרב נגד המונרכיה, נגד הפיאודאליזם והבורגנים. בדם ואש דוכא המרד העממי הזה, אך רוחו של העם הלוחם לא נשברה. העם למד משגיאותיו, העמיק וחיזק את ברית־האמת בין הפרולטריון והאיכרות והגביר שבעתיים את שנאתו למשעבד מחוץ ומבית.

ועתה בסופיה, בכיכר המרכזית מול בנין גדול, שנהרס בהפצצה, וארמון המלך לשעבר, מסמלות שתי תמונות ענקיות את אחדותו של העם העובד – תמונת גיאורגי דימיטרוב ותמונת סטמבוליסקי, מנהיג האיכרים, שנרצח בידי הריאקציה בשנת 1923.

אולם, לא רק אחדות האיכרות והפרולטריון הבולגריים מציינת את תולדות העם הזה במאה האחרונה. השילוב של פטריוטיזם עממי מהפכני עם התורה הגדולה של המרקסיזם־לניניזם גם הוא מציין את מאבק העם הבולגרי. שילוב זה מצא את ביטוי בכך, שהמפלגה הקומוניסטית הבולגרית הדריכה את מלחמת העם במלחמת השחרור, ועומדת בראש המדינה גם עתה, בימים המזהירים של שלטון חזית המולדת.

דימיטרוב, שנחל הראשון את הניצחון על היטלר, כאשר הוכיח במשפט לייפציג, כי העליונות המוסרית של האדם חזקה מהברבריות הפאשיסטית; דימיטרוב, תלמידו הגדול של לנין ומדריכו של דור קומוניסטים ממלחמת ספרד עד לנפילת ברלין, מהעלילה של שריפת הרייכסטאג עד שריפתו האמיתית ואחריה – הוא המנהיג המוכר והאהוב על העם הבולגרי כולו.

גיאורגי דימיטרוב, ראש הממשלה, וואסיל קולארוב הנשיא – קומוניסטים בעלי ותק של 50 שנה ומעלה. פעילותם המהפכנית מסמלת את מפלגת הפועלים העממית הגדולה של בולגריה.

מסורתה של המפלגה הקומוניסטית הבולגרית היא מן המפוארות בתנועה הקומוניסטית בעולם. בלאגויב, מייסדה של המפלגה הקומוניסטית, התייצב בראש הפלג המהפכני של

ה"טיסניאקים" (קומוניסטים) עוד בשנת 1903, עת התפלגה הסוציאל-דמוקרטיה הרוסית לבולשביקים, ובראשם לנין, ולמנשביקים. ומאז גדלה בהתמדה השפעתה של המפלגה הקומוניסטית, "מפלגת הפועלים הבולגרית". כבר בתקופת המחתרת האנטי-נאצית, עצומה היתה השפעת המפלגה.

* * *

טיילנו בסופיה עם הח' ישראל מאייר, ציר הפרלמנט וחבר ועדת הביקורת המרכזית של המפלגה. כשעברנו ליד בנין גדול, סיפר לנו הח' מאייר:

"כאן היה סניף הרייכסבאנק הגרמני, ובמשך שנה ומעלה נמצא במרתפיו הדפוס הבלתי-לגאלי המרכזי של מפלגתנו".

היה לנו הכבוד להכיר את מיניסטר הפנים יוגוב ואת מזכירת אירגון הנשים האנטי-פאשיסטיות, חברת הלשכה הפוליטית של המפלגה, בלאגויצ'בה, אשר תמורת ראשיהם קבעו הפאשיסטים סכום אנדי. הם לא עזבו אפילו לרגע את גבולות המולדת ועמדו במשך כל הזמן בראש המחתרת הבולגרית.

לימין היהודים בזמן הכיבוש

על כוחה והשפעתה של המפלגה ועל מסירות העם הבולגרי לדמוקרטיה החדשה, אפשר לעמוד לפי היחס ליהודים.

יהודי בולגריה ניצלו מהשמדה. על הנסיון להסיע את המשלוח הראשון של היהודים ב"כיוון בלתי ידוע", ענו פועלי הרכבת בשביתה מיידית. הפרטיזנים פירקו את פסי הברזל והעם כולו קם להתנגדות אקטיבית ולהגנה על היהודים. המזימה חוסלה. ואז ניסו הפאשיסטים למלא את פקודתו של היטלר בדרך אחרת. הוכן פוגרום, אשר מטרתו הייתה להשמיד את 25 אלף היהודים בסופיה, מחצית היהדות הבולגרית כולה. יהודי בולגריה לא הועברו לגיטו, כי העם הבולגרי התנגד בתוקף לכך, שיחזירו בארצו את ימי הביניים. אולם קיים היה רובע יהודי בסופיה. גם המזימה החדשה סוכלה ע"י פועלי סופיה. עשרות אלפי פועלים יצאו אל המגרש הגדול שלפני הרובע היהודי עם הסיסמה "נו פאסאראן" ("הם לא יעברו") בידיהם. הפועלים יצאו, כדי להדוף את הפאשיסטים בכוח. והם הדפסו. מפלגת הפועלים הבולגרית (המפלגה הקומוניסטית) היא שעמדה בראש הפעולות הללו.

השתתפות היהודים במלחמה

הרוב המכריע של יהודי בולגריה השתתף במלחמת העם הבולגרי נגד הפאשיזם. ויאולטה יקובה היא "זויה" הבולגרית, וכזויה קוסמודימיאנסקיה, מתה מות גיבורים על הגרודים הפאשיסטי. אמאדו, נתן ומאות רבים של פרטיזנים יהודים נפלו כגיבורים בקרב עם הפאשיסטים. הדיוורסאנט הראשון של בולגריה הוא תאג'ר (בן-דוד), חבר המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, שגורש בשעתו מא"י ע"י השלטונות הקולוניאליים, ואשר במעשי הגבורה שלו, בעמידתו הנהדרת במשפט הפאשיסטי, לאחר שנשבה פצוע קשה, הפך סמל לעם הבולגרי כולו.

כדוגמת חבריהם הבולגרים, עמדו הקומוניסטים היהודים ברחוב היהודי. היהדות הבולגרית הוציאה מתוכה אישים מזהירים לתנועת ההתנגדות ולמפלגה. ז'אק נתן, פועל לשעבר ועתה פרופסור לכלכלה מדינית, שהדריך שנים רבות את הנוער הקומוניסטי הבולגרי, הוא אחד המנהיגים הידועים ביותר בתנועה הקומוניסטית ומנהיג היהדות הבולגרית. ישראל מאיר הוא לוחם ותיק ומארגן חשוב של תנועת ההתנגדות. היהדות הבולגרית היתה קשורה בעם הבולגרי, והקשר הזה חזק פי כמה לאחר הניצחון ובמלחמת העם לקימום המשק ולביסוס המשטר הדמוקרטי.

בולגריה של היום

את הדמוקרטיה האמיתית בבולגריה מציינת בראש ובראשונה אחדותו של העם העובד. אחדות זו, כל עיקרה הוא בשיטות פועלה הדוק ביותר ובאמון הדדי בין מפלגות "חזית המולדת". המפלגה הקומוניסטית מהווה את הרוב המכריע בחזית המולדת. מתוך 400 צירים ויותר של "חזית המולדת" בפרלמנט, למעלה מ-300 הם קומוניסטים. המפלגה הסוציאלי-דמוקרטית ומפלגת האיכרים הזעירים, המשתתפות ב"חזית המולדת", רואות בדימיטרוב ובקולארוב את מנהיגיהן. סמכות המנהיגים האלה היא כה גדולה בקרב העם, עד אשר אפילו האופוזיציה לא העזה להתקיפם באופן אישי במלחמת הבחירות, בה העבירה לפרלמנט כמאה צירים.

אחדותו של העם הבולגרי מבוססת על העקרון שהוגדר ע"י דימיטרוב, לאמור: "חזית המולדת איננה תכסיס מצדנו; היא ברית אמת, הנובעת מאינטרסים משותפים. חזית המולדת איננה טקטיקה של תקופת מעבר. זוהי מדיניותנו להגשמת הדמוקרטיה, ובו בזמן זוהי דרכנו לסוציאליזם. המפלגות המשתתפות בחזית המולדת יודעות את מטרותנו ואת דרך הביצוע שלנו. השותפות בינינו מבוססת על הסכמתן העקרונית והמעשית. זוהי הדרך היחידה לקימום משקנו וביסוס עצמאותנו".

בולגריה נחשבת לארץ מנוצחת, אם כי העם הבולגרי השתתף באופן פעיל במלחמה נגד הפאשיזם, בו בזמן שתורכיה ה"נייטראלית" סייעה בידי הפאשיזם.

אחת התוצאות החשובות של המלחמה האנטי-פאשיסטית היא שחרור כל הארצות הסלאביות מכל השפעה אימפריאליסטית. בולגריה משתתפת באירגון הסלאבי העולמי, וסטלה בלאגויבה, מנהיגה קומוניסטית בולגרית, היא אחת מראשי החזית הסלאבית. ה"כיבוש" הסובייטי לא הפריע לכינון עצמאותו של העם הבולגרי. נהפוך הוא, "כיבוש" זה עוזר לעם לעמוד בתוקף נגד התערבות "הדמוקרטיה המערבית".

הקימום בבולגריה

התפקיד העיקרי, המאחד את העם הבולגרי, הוא ביצוע תוכנית שתי השנים, אשר מטרתה ליצור רשת של חשמל והשקיה ע"י ניצול הנהרות. לפי תוכנית זאת, יעבור המשק החקלאי, בעזרת המדינה, לשיטות עיבוד אינטנסיבי. לאחר ביצוע הרפורמה האגררית, תגדל התעשייה פי 4. כבר כיום גדל הפרולטריון פי שניים ומונה עתה כחצי מיליון פועלים. מטרת התוכנית – להעלות

את שכר העבודה, את היבול החקלאי, כלומר, להעלות את רמת החיים של המוני העם. התוכנית מתווה, כמו כן, הרחבה של רשת החינוך, על מנת להעלות את הרמה התרבותית של העם. הברית בין הפרולטריון, האיכרות והאינטליגנציה העירונית מתחשלת ומתחזקת ע"י בריגדות עוזר עירוניות, היוצאות כל יום ראשון בשבוע לכפרים, ובהתנדבות מספקות את דרישת הכפר לבעלי-מלאכה, רופאים ואפילו אמנים מכל הסוגים. בהתלהבות רבה משתתף הנוער הבולגרי בקימום הארץ. בריגדת הנוער על שם דימיטרוב, הבונה את הסכרים על הנהרות, מונה 80 אלף איש.

התעשייה הולאמה ברובה. גם רשת החינוך, התיאטרונים, בתי-קולנוע ואפילו מסעדות גדולות, בתי-מלון ובתי-הבראה עברו לידי המדינה. יום-יום נפתחות חנויות ממשלתיות מכל הסוגים. החלקים של הבורגנות הגדולה, ששיתפו פעולה עם הפאשיזם, חוסלו או עזבו את הארץ ורכושם הולאם. תהליך דומה לזה התחולל בכפר. תהליך ההלאמה מוציא בהדרגה את הרכוש היסודי של המדינה מידיים פרטיות, הולכים ומצטמצמים אף הבורגנות הזעירה והמסחר הפרטי עם הקמת החנויות הממשלתיות ועם הביקורת הקפדנית של הממשלה על המסחר, המחירים והשכר. בחוגים אלה, שסבלו מתהליך הדמוקרטיזציה, מוצאת האופוזיציה את תמיכתה. אך את התמיכה העיקרית מקבלת האופוזיציה מחוץ לגבולות הארץ, ממקורות העומדים לשירותם של כל האנטי-דמוקרטים בעולם.

בימים הראשונים לביקורנו בבולגריה, נתגלה הקשר למרד צבאי, שבראשו עמד ראש האופוזיציה, ניקולה פטקוב. בהצבעה, שנערכה בפרלמנט, הצביעו כל צירי "חזית המולדת" בעד ההצעה לשלול מפטקוב את תואר הציר ולמסור את מקומו למועמד הראשון שלאחריו ברשימת האופוזיציה. כמו כן החליט הפרלמנט על מאסרו של פטקוב. לאות מחאה עזבו צירי האופוזיציה את הפרלמנט.

מיד לאחר מכן, באה התערבות השגרירים האמריקאי והבריטי, שדרשו את שחרור סוכנם. תשובתו של דימיטרוב היתה ברורה למדי: "בפני לא הופיע שום נציג של ארגון המוני בולגרי, ממקום עבודה או מאזור כפרי, בדרישה כזאת. את שיחרורו של פטקוב דורשים אתם בשם הדמוקרטיה. הרוב המכריע של צירי הפרלמנט הבולגרי החליט על מאסרו. את הדמוקרטיה בבולגריה מבטא הפרלמנט שלנו, שנבחר ע"י העם. לא נסבול התערבות זרה בעניינינו. אנו מאשימים את פטקוב בקשר עם סוכני ממשלותיכם, ודווקא אתם באים לדרוש את שיחרורו. אנו נמסור זאת כהוכחה נוספת לאשמתו של פטקוב". כך שומרת בולגריה על עצמאותה, שעדיין לא הוכרה ע"י האנגלו-סקסים, אולם הוכרה ע"י העם הבולגרי.

המשלחת הישראלית

המשלחת נתקבלה בשמחה ובאהדה ע"י החוגים הדמוקרטיים, נציגי "חזית המולדת" והמפלגה הקומוניסטית. המשלחת נתקבלה ע"י מזכיר המפלגה וילקו צ'רבנקוב. המשלחת הירצתה על בעיות הארץ בפני אקטיב הוועד המרכזי של מפלגת הפועלים הבולגרית. כמאה מנהיגי המפלגה ופעיליה בכל השטחים הקשיבו להסברתנו. לאחר שאלות ותשובות, הביעו הם בתשואות את הוקרתם לעמדתה של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית.

ב־10 ביולי, אירגנה "חזית המולדת" היהודית בבית הכנסת הגדול של סופיה אסיפת־עם, שהשתתפו בה אלפי אנשים, ובה נכחו נציגי המפלגה הקומוניסטית הבולגרית (מפלגת הפועלים), חזית המולדת הבולגרית והיהודית (לרבות המפלגות הציוניות), והרבנות הראשית.

ישב ראש הח' פרנצס, מזכיר הקונסיסטוריה היהודית. על ארון הקודש הועמד רמקול. את נאומינו השמענו בשפות העברית והרוסית. כל משפט תורגם לבולגרית. בהתלהבות עצומה נתקבלה תביעתנו להוצאת הצבא הבריטי ולביטול המנדט, לשיחרור ארצנו ולעצמאותה, ולהקמת מולדת משותפת בה לשני עמי ארצנו, על בסיס שוויון לאומי ומשטר דמוקרטי. אסיפת־עם המונית זו הפגינה את זעמה נגד התעללות הצבא והמשטרה בתושבים, נגד ציד הפליטים, נגד החזקת היהודים במחנות. אסיפה זאת ביטאה את רגשי תודתה העמוקה לנציג הסובייטי באו"ם, אנדרי גרומיקו, ולתוכניתו המשחררת לבעיית פלשתינה. האסיפה הזאת הפגינה את האפשרות של חזית יהודית משותפת, תוך שיתוף־פעולה עם כוחות הדמוקרטיה, למען המטרות היסודיות של הבטחת השלום והדמוקרטיה, נגד האנטישמיות והאפליה הגזענית ולמען הדרישות הצודקות של הישוב היהודי בארץ.

ב־13 ביולי הועמדה לרשותנו תחנת־השידור בסופיה להרצאה בשפה העברית ביום חג גיליון המאה של "קול העם". זו היתה הפגנת הידידות של העם הבולגרי לעיתוננו.

למחרת שודרה שיחה אתנו על בעיות ארץ־ישראל בשפה הבולגרית.

בהרצאות מספר בפני האקטיב היהודי של המפלגה הקומוניסטית. הסברנו את עמדת מפלגתנו ואת בעיית ארצנו.

הח' רות לוביץ' נאמה באסיפה המונית של נשים, באותו בית־הכנסת הגדול, נגד הטרור בא"י וביוון. כמו־כן ביקרנו במרכז האגודות המקצועיות, וכן ביקרנו עם המזכיר הכללי בכמה בתי־חרושת גדולים בסופיה.

הח' רות לוביץ', שהייתה האורחת של חזית הנשים הבולגריות, הופיעה גם בפני ארגון המורים.

בחמימות רבה נתקבלנו ע"י לומדי בית־הספר לפונקציונרים מפלגתיים והמנהלת הח' צ'רבנקובה.

נציגי כל המפלגות של "חזית המולדת" היהודית, בהשתתפות נציגים ממפלגות ציוניות והרבנות, ערכו לנו קבלת־פנים. במסיבה ישב ראש הפרופ' ז'אק נתן, המנהיג הקומוניסטי היהודי.

מאושרים היינו בקבלנו את ההזמנה לחגיגת יום ההולדת ה־65 ויובל 50 שנה לפעילותו המהפכנית של גיאורגי דימיטרוב, שהתקיימה בארמון המלך לשעבר. בארמון הנהדר הזה, התאספו ראשי הממשלה והמפלגות, נציגי הפועלים, האיכרים, האינטליגנציה, הבורגנות הועירה, הנוער, הכנסיות, נציגי כל המדינות, המיוצגות בבולגריה, ועיתונאים.

הייתה זו חוויה מיוחדת: למסור באורח אישי את ברכת הכוחות המתקדמים בישוב ובארץ למנהיגה הדגול של התנועה האנטי־פאשיסטית.

בזמן שהותנו בסופיה, היו לנו פגישות מספר עם נציגי "השומר הצעיר", "התנועה לאחדות העבודה" ומפא"י.

הפגישות הוכיחו את נכונותן של מפלגת "השומר הצעיר", ובמידה רבה של "התנועה לאחדות העבודה", לשיתוף פעולה עם המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית ואת התנגדותן למדיניות הפלגנית של המפלגות האלה בארץ.

חלק חשוב בעבודתנו תפסו הפירסומים בעיתונות. בביטאון המפלגה הקומוניסטית "רבוטניצ'סקו דילו" ("עניין הפועל") פורסם מאמר שלנו על בעיות הארץ. פורסמה גם ברכתנו לדימיטרוב. בבטאון האגודות המקצועיות פרסמנו, בשני המשכים, מאמר על מלחמת מעמד הפועלים בארץ. ב"נארודנאיה בורבה" ("מאבק העם"), ביטאון אירגון הפרטיזנים ולוחמי המחתרת, פורסם תוכן הראיון איתנו ועל מלחמתנו. ב"ברייסקיה ווסטי" פורסמה הצהרתנו לאחר נאומו של גרומיקו, ובשני גליונות אחרים של אותו עתון – הרצאותינו בבית הכנסת הגדול והערכה על הופעתנו ברדיו סופיה. כמו־כן פירסמנו מאמרים בבטאון הנשים האנטי־פאשיסטיות וב"אוטיצ'סטבני פרונט" ("חזית המולדת").

בטאון מפא"י "פועלי ציון" "כיבדנו" במאמר ארוך בכותרת – "אליהו גוֹרֶנְסְקִי מ־פ.ק.פ. ואנדרִי גרומיקו אינם בדעה אחת", ובו השתדל הכותב להוכיח, כי גרומיקו חושב כמוהו, ועל כן אין פ.ק.פ. מסכימה לגרומיקו. תשובה למאמר זה נשלחה על־ידינו מפראג ופורסמה ב"ברייסקיה ווסטי". הודיעו לנו אח"כ מסופיה, שהופיע שוב מאמר ב"פועלי ציון" ועורכי "ברייסקיה ווסטי" ממשיכים בוויכוח זה.

בכל מאמרינו והופעותינו, הסברנו את עמדתנו היסודית על ההכרח בהקמת חזית יהודית־ערבית אנטי־אימפריאליסטית, ופגשנו הבנה מלאה מצד כל החוגים הדמוקרטיים בענין זה. העקרון של מפלגה קומוניסטית פלשתינאית יהודית־ערבית, כבסיס להקמת חזית זאת, מובן לכל קומוניסט ודמוקרט בארץ ומחוצה לה.

* * *

ובסיכום, אנו מעריכים, כי בביקורנו בבולגריה מילאנו את התפקידים שהטילה עלינו המפלגה. מאחורינו עומדת תנועה דמוקרטית וקומוניסטית, המייצגת כיום חלק גדול של האנושות, המדריכה את העמים בדרך הנכונה היחידה של שלום וביטחון כלכלי לקראת המחר הטוב יותר והסוציאליזם.

ביקורנו בארצות הדמוקרטיה האחרות חיזק את בטחוננו זה.

“אני מאמין” של קומוניסט³

אליושה נואם באסיפה חגיגית לציון 30 שנה למהפכת אוקטובר, תל-אביב, 1947.

א.

תורת המרקסיזם-לניניזם היא תורת החיים – חיי העמים, חיי המעמדות – תורת החברה. גישה מרקסיסטית לבעיות של ההווה, העבר והעתיד פירושה – להעריך נכונה את התפתחות החברה האנושית בכלל, התפתחות כל עם ומדינה, למצוא את הסיבות ולסכם את התוצאות של האתמול ושל היום למען המחר. במילים אחרות, המרקסיזם רואה את הקשר בין העבר ובין ההווה ואת ההשפעה ההדדית של סביבה אחת על השנייה. המרקסיזם מגדיר וקובע את התהליכים של ההתפתחות, מבחין במיוחד שבתהליכים אלה בכל סביבה וסביבה. משום כך, המרקסיזם הוא התורה הריאלית והנכונה היחידה של התפתחות החברה האנושית. משום כך גם המדיניות המרקסיסטית היא המנצחת.

אנו, הקומוניסטים, מאמינים באנשים, בעתידה של האנושות. משום מה? משום שנוכח ביטויי-הניוון האכזריים ביותר של האימפריאליזם – מלחמה, שיעבוד לאומי וסוציאלי – רואים אנו הן את המשעבדים והן את המשועבדים לא באור יחסייהם הנוכחיים בלבד. לא, אנו רואים אותם באור של האתמול, של היום ושל המחר. אין אנו, הקומוניסטים, יראים מפני ההווה, משום שיודעים אנו להחיש את בוא המחר. כששפך הפאשיזם את שלטונו על פני חלק גדול של העולם, כרעו אנשים קצרי-ראות בדרך לפניו וחזרו בקולי-קולות על כל אשר הכתיבו להם הבמאים החומים. אולם לקצרי-ראות יש לנו משקפיים מסוג מעולה – הלא הוא המרקסיזם. אנו, הקומוניסטים, אינטרנציונליסטים אנו. לא משום שמטיפים אנו לאהבה נוצרית. לא,

3 "קול העם", 1.1.1948-31.12.1947.

אין אנו חסידי האהבה האפלטונית. דרר משקפי המרקסיות רואים אנו ברור, שחור על גבי לבן, את האינטרסים המשותפים לכל העמים – לחיות חיים טובים יותר, חיי רווחה ותרבות. חיים קלים ובטוחים יותר. האדם הוא יצור קולקטיבי. והאנושות היא קולקטיב של עמים. שני אנשים יחד יכולים להוציא עבודה יותר משני אנשים בודדים. כל העמים יחד יכולים, יותר מכל העמים במפוזר, לפעול למען עצמם. כל אדם קרוב לעצמו ולמען חיים טובים יותר עובד הוא בצוותא עם השני. כל עם אוהב את עצמו, ועל כן צריך הוא לשתף פעולה עם השני. אנו פטריסטים, ומשום כך אנו אינטרנציונליסטים. אנו אינטרנציונליסטים, ומשום כך אנו פטריסטים אמיתיים.

כל מהות "הפטריסטיזם" של היטלר הייתה כלולה בסיסמה "גרמניה מעל לכל". אולם בסופו של דבר נתקבל ההיפך מזה. מרקס אמר: "עם המדכא עם שני אינו יכול להיות חופשי". רוסיה חדלה להיות מדינה משעבדת, ולכן העם הרוסי הוא עתה עם משוחרר וחופשי. על חורבות האימפריה הצארית צמחה ועלתה ברית-המועצות. רוסיה הפכה מבית-סוהר לעמים למשפחת עמים. כולם שווים, ועל כן כולם חופשיים המה.

...אין אנו, הקומוניסטים, מחלקים את העמים לטובים ולרעים, לחכמים ולטפשים, לעמים שנולדו לשלוט ולעמים-עבדים. אנו מחלקים את האנושות לפי מעמדות – מעמדות עובדים וטפיליים, יוצרים ומנצלים.

האיכר הסיני שואף להשביח את יבול האורז, גם האיכר היפאני רוצה בכך. האם פירוש הדבר, כי חייבים הם להמית איש את רעהו בטומיגנים?

הקולחוזאי הסובייטי או האיכר האמריקאי שואפים ליבול גדול יותר. האם משום כך צריכים הם לירות איש ברעהו או בזרעי האורז והחיטה?

בחיי רווחה רוצים פועלי "ג'נראל אלקטריק" וכורי הפחם בחבל הרוהר. אולם מה ענין כאן למכונות יריה?

תושבי ברית-המועצות בונים את ארצם, סופריה כותבים רומנים, המוסיקאים יוצרים סימפוניות, האדריכלים מקימים בתים והפועלים מייצרים את הכל. אולם גם הסופרים, המוסיקאים, האדריכלים והפועלים באמריקה רוצים אותם הדברים ממש. ועל כן חייבים הם להטיל פצצות אטום איש על רעהו?

לא, אין הם מוכרחים לעשות זאת.

רובים אוטומטיים אינם משביחים את האורז ואת החיטה. ספרים כותבים בעטים, ואילו פצצות מחריבות – מחריבות בלבד – בתים ומפעלים, את החיים עצמם.

אולם אם הרוקפלרים רוצים להפוך מיליונים למיליארדים, אם הקרופים זקוקים לבתי החרושת של שקודה בצ'כיה – אזי כן! אזי נאלצים בני אדם להמית איש את רעהו!

ומשום כך, משום שלעומת רוקפלר אחד יש מיליונים של זרעי חיטה ואורז, מיליוני פועלים, אלפי סופרים, אמנים, מהנדסים; ומשום שפרופורציה זאת נכונה היא לגבי כל עם ועם – משום כך מחלקים אנו את האנושות ואת העמים לפי מעמדות. כן! מסגרתה של האנושות היא מסגרת עמים, אולם מחולקת היא לפי מעמדות, מעמדות בלבד.

... ומשום שחושבים אנו, כי מהר יותר, הרי זה טוב יותר, טוב לגבי כל אדם, כל עם, לגבי האנושות כולה – לכך לוחמים אנו בעקשנות, בקשיות עורף למען החיש את הטוב. ומלחמתנו

היא מחושבת, משום שיודעים אנו, כי כל מקום, בו מנצחים האינטרסים של הרוב, הופך למשענת, לקרש קפיצה למען ניצחון כלל העובדים. לכן רואים אנו בברית-המועצות, בפולין, בבולגריה את נצחוננו אנו; את כוחנו העולה, את הגאולה המתקרבת.

האם אין דבר זה ברור כיום לכל אדם?

העמים מבינים במידה גדלה והולכת, כי אנו, הקומוניסטים – במלחמתנו למען האינטרסים של הרוב – אנו, ולא משרתי הוול-סטריט, הננו הדמוקרטים. יותר ויותר מבינים העמים, כי בצאתנו נגד ה"מעל לכל" בתוך עמנו אנו, הרי אנו הננו הפטריוטים האמיתיים. הפטריוטיזם שלנו הוא אנטי-שובניסטי, ואחוות העמים שלנו היא לאומית באמת. לנין אמר: "אני פטריוט, משום שאוהב אני את האיכר והפועל הרוסי, ומשום כך שונא אני תכלית שנאה את משעבדו – את הפריץ ובעל בית-החרושת הרוסי".

משום מה דרכנו דרך מהפכנית היא? משום שעיקביים הננו, ואין אנו רוצים להיעצר באמצע הדרך. אין אנו יכולים לחלק מאומה בין רוקפלר ובין פועל בית הזיקוק בעירק. אין אנו רוצים בשלום עד המלחמה. רוצים אנו בשלום ולא במלחמה. אין אנו רוצים בשעות-עבודה נוספות, בפרוספריטי עד לתקופת הבטלה, כי רוצים אנו לעבוד וליצור תמיד ללא הפסק, ליצור מדי יום קל יותר ובכמות גדלה והולכת, כלומר, רוצים אנו בחיי רווחה.

לא, לא נעמוד באמצע הדרך. אנו נלך עד הסוף. עלינו לעבור את כל הדרך – לעתים ברגל, לעתים על גבי טנק. לעתים במהירות המטוס ולעתים בצעדי צב. יש וניאלץ לפעמים לסגת צעד אחורנית – צעד אחד אחורנית למען הזינוק קדימה. לפעמים ניכשל, לפעמים ניטעה. אולם דרכנו – לא דרך תועים היא. לא ניפול! משום שדרכנו מובילה לדמוקרטיה, דרכנו מובילה לסוציאליזם. דרכנו מובילה לקומוניזם!

כך חושבים אנו, הקומוניסטים מכל העמים ומכל הארצות בעולם כולו. וגם אנו, הקומוניסטים בארץ, חושבים כך. יחד עם חברינו מכל העמים, ניהלנו את המלחמה למען הטוב, למען העם העובד, למען העמים.

ב.

הוויכוח עם מפלגות הפועלים היהודיות התנהל על כך, כיצד ליצור את ה"טוב" בשביל עמנו? עם מי ונגד מי? על השאלה "כיצד?" ענינו: כשם שיוצרים עמים אחרים, בדרך הסוציאליזם, על-ידי מאבק בלתי פוסק, בלי להיעצר באמצע הדרך, בלי לחכות שהשחרור יבוא מעצמו, להילחם כפי שמורה לנו המרקסיזם-לניניזם.

על השאלה: "עם מי ונגד מי?" ענינו: עם 99 האחוזים נגד האחוז האחד.

הוויכוח עם הבונד היה הוויכוח עם הסוציאלי-דמוקרטיה. כיצד נסתיים ויכוח זה? הסד. העמידה את עצמה במלחמת העולם הראשונה לשירות הקיסר וילהלם, הצאר ניקולאי, אילי התעשייה וזאבי ההון הפיננסי – לצד הגברדיה הלבנה נגד האוקטובר, והקומוניסטים ביצעו את המהפכה הסוציאליסטית הגדולה.

ומאוחר יותר – נוסקה, שיידמאן, אשר סללו את הדרך לפני היטלר; בלום, האידיאולוג של אי-התערבות במלחמת ספרד, סוכן הוול-סטריט ועורך החוק על איסור שביתות. ואחר כך אטלי, בוויין, שומאן, ומצד שני – תלמאן, תורו, דימיטרוב.

מי ריפד את דרכו של היטלר במרבדי הכניעה? הסוציאל-דמוקרטיה. ומי חסם את הדרך לשלטון עולם בפני הפאשיזם? מפלגת הבולשביקים.
מי מעלה שוב את היטלר מן הקבר? מי מכבה את השריפה בזרמי נפט? מי מכין מיידאנקים חדשים?

ומי מבער את הפאשיזם? מי מונע בעד תבערת המלחמה והקמת מאיידאנקים חדשים? הנה על כך הוא הוויכוח. והוויכוח הזה מסתיים עתה.
הוויכוח עם מפלגות הפועלים הציוניות מתנהל בשני כיוונים.
הוויכוח עם מפא"י הוא אותו הוויכוח שהתנהל עם הבונד, עם בוין, עם הסוציאל-דמוקרטיה. מהו הקו המדיני המציין את מפא"י? הקואופרציה – שיתוף הפעולה – עם האימפריאליזם ועם הבורגנות הגדולה היהודית.

אך אנו, הקומוניסטים בארץ, חלק מכלל המחנה הקומוניסטי בעולם כולו, העומד בראש המלחמה לשלום, לקידמה לעצמאותם של העמים, הננו המייצגים האמיתיים והנאמנים ביותר של האינטרסים הלאומיים של העם היהודי בכל אתר ואתר.
העולם עומד בפני הברירה האחת – סוציאליזם או פאשיזם.

הפאשיזם "פותר" את שאלת היהודים בדרך של מיידאנקים. ניצחון הפאשיזם פירושו השמדת העם היהודי. אילמלא ניצחה סטלינגרד, הרי במקום המדינה היהודית, היה בא המיידאנק הטוטאלי. הניצחון בסטלינגרד הוא אשר הביא, בסופו של דבר, את המדינה היהודית. אולם את החירות המלאה, את הבניה הגדולה של המדינה היהודית יכול להבטיח רק הסוציאליזם. זהו הפתרון לעם היהודי בכלל, ולישוב היהודי בארץ. הפתרון היחידי היה ונשאר הסוציאליזם בלבד.

המשטר הסובייטי מזדהה עם האינטרסים היסודיים של כל עמי ברית-המועצות, ועל-כן גם עם האינטרסים של כל העמים. ואנו הרי תבענו יחסי ידידות עם ברית-המועצות דווקא משום האינטרס המשותף הזה.

מי יוכל כיום לומר, כי טעות הייתה בידנו? אנו הגדרנו את האימפריאליזם כשונא מס' 1, בזמן שאת היישוב השקיעו בביצת הקולאבורציה, של שיתוף פעולה עם האימפריאליזם. אנו הצבענו על האינטרס החיוני שבשיתוף פעולה בין העמים היהודי והערבי על יסוד של שוויון הגורל, שוויון הזכויות והחובות. האם לא מבוססת הצהרת האו"ם בדבר המדינה היהודית על עקרון ללא תנאי של השותפות הכלכלית בין שתי המדינות למען שותפות פוליטית בעתיד? האם באמת זו לא הכירו כל הגורמים באו"ם? האם לא הכריזו אפילו בן-גוריון, כי השיתוף עם המדינה הערבית ועם המיעוט הערבי במדינה היהודית הוא התנאי לעצמאות?

האם יכול מישור ברצינות לחשוב, כי אפשר להמשיך ללכת בדרך של "כיבוש עבודה", חרם על תוצרת ערבית ובדרכים דומות אחרות, הסלולות ע"י הריאקציה והאנטישמים למיניהם בעולם כולו? האם אנו, היהודים, אשר 94 אחוזים מעמנו נתונים במצב של מיעוטים לאומיים, נדרוס ברגל גאווה את זכויות המיעוט?

לא, לא טעינו בדרכנו, כשנלחמנו למען אחוות עמים, למען חזית אנטי-אימפריאליסטית משותפת, למען עצמאות, למען שוויון זכויות לאומי, למען חיסול המאנדאט ופינוי צבא הכיבוש, למען דמוקרטיה ולמען אוריינטציה על כוחות השלום בעולם.

אנו תבענו להעמיד את בעיית ארצנו על סדר יומו של אירגון האו"ם, תביעה הכלולה בשלושה תזכירים ששלחנו לאו"ם.

אנו הפגנו בסיסמה: "להוציא את היוזמה מידי האימפריאליסטים ולדרוש פתרון הבעיה מידי האו"ם".

ואנו היינו בתביעה זו הראשונים והיחידים (אם לא להביא בחשבון את הפניה התכסיסית לאו"ם של ממשלת בריטניה, מטעמים מובנים למדי).

והאם לא מן האו"ם באה העזרה הממשית? ומי יכול עתה לומר, כי לא צדקנו? האם לא שואפים שני האימפריאליזמים – האנגלי והאמריקאי גם יחד – לבלום את עצמאותנו?

ע"י גיוס דעת הציבור, הצליחה ברית המועצות לאלץ את אמריקה להצביע יחד עם חלק מארצות חסותה בעד תוכנית שתי המדינות.

ומצד שני, מי אם לא ממשלת בריטניה עושה את הכל, כדי להטביע בנהרות דם את הצהרת האו"ם? היא אשר הבטיחה לנו תווה ובוהו, היא אוסרת את אנשי ההגנה. היא מחרימה את נשקם של המגינים. הטנקים שלה הגנו על הפורעים בירושלים. ושוב – האם לא ברית המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית לוחצות במועצת הביטחון, כי תאחז באמצעים, כדי להפסיק את הטבח ההדדי בין היהודים והערבים?

המדינה היהודית הוכרה ע"י העולם הדמוקרטי. גם חלק של הכוחות הריאקציוניים בעולם נאלצו להכיר בזכות היהודים למדינה. ואנו חייבים לעשות הכל, כדי שהצהרה תיהפך למעשה קיים. נקודת הכובד של מאבקנו היא בארצנו, בשיתוף פעולה עם ועדת האו"ם.

להקים מוסדות ממשלה דמוקרטיים, חוקה דמוקרטית, שתבטיח את הזכויות הרחבות ביותר של המיעוט הלאומי ושל המוני העובדים; להחזיר את השלום, להקים את המליציה העממית – אלה הם התפקידים הקרובים ביותר העומדים לפנינו. על תוכנית זו מושיטים אנו יד-אחים לכל מפלגות הפועלים ולחוגים הדמוקרטיים של היהודים והערבים.

האחדות בין העמים היהודי והערבי, ובראש ובראשונה בין מעמד הפועלים היהודי והערבי, היא אחד התפקידים החשובים ביותר. המפלגה הקומוניסטית שינתה, בהתאם למצב החדש שנוצר, את שמה מ"מפלגה קומוניסטית פלשתינאית" ל"מפלגה קומוניסטית א"ת". אולם אנו נאמנים לעקרונות התורה הלנינית ולחובתנו הגדולה בעת הנוכחית: לחזק את היסוד הבינלאומי של מפלגתנו, מפלגת הפועלים היהודים והערבים והחוגים הדמוקרטיים בארצנו. ברגש של גועל, מוקיעים אנו שוב את הפרובוקציה של ה"קומוניסטים", של "הקומוניסטים העבריים", אשר נטלו על עצמם את התפקיד החשוך הריאקציוני לבלבל את מוחות ההמונים, להטעותם, בהגישם להם את התחליף לקומוניזם – מפלגה "קומוניסטית" שניה ו"טהורה" מבחינה גזעית.

אנו קוראים לכל פועל ולכל אדם פרוגרסיבי להפנות עורף לאותו מכשיר של פילוג מעמד הפועלים ושל הריאקציה. אנו קוראים לכל חבר, אשר נפל קרבן למזימה שפלה זאת, להיכנס לשורות של המפלגה הקומוניסטית הארצישראלית.

אנו, חברי המפלגה הקומוניסטית הא"י, בהעריכנו את דרכי פעולותינו, בנתחנו את ההתפתחות בארץ ואת הגידול העצום של התנועה הקומוניסטית והדמוקרטית בכל העולם,

קובעים בסיפוק ובגאון: אנו גאים על עברנו. אנו מרימים אל על את דגלנו היום! אנו בטוחים בעתידנו – ביום המחר!

איננו נפרדים, החבר גרשון דואה-בוגן-אדמוני⁴

כל מי שנזדמן עם גרשון דואה אפילו פעם אחת, הרגיש אל נכון, שלפניו אדם במלוא הגאון, הפשטות והחכמה שבמושג זה.

כשהיה קומוניסט מזדמן עם דואה, היה שיעור קומתו עולה במחיצתו, הוא היה רואה אז בעליל, מה טוב לו לאדם להגיע לדרגת קומוניסט.

כשהיה דמוקרט מזדמן עם דואה, היה חש את החברות החמה והמסירות של ידיד אמת, הוא היה מבין אז באופן ממשי, ברור ומשכנע את עוֹזו של האוונגארד הקומוניסטי.

כשהיה מזדמן עמו יהודי פשוט מכל ימות השנה, היה מלא נחת על שמצויים יהודים כאלה.

כשהיה פועל מזדמן עם דואה, היה לבו גואה בו בביטחון: כן, אנחנו ננצח. וכשהיה אויב מזדמן עם דואה, היה מסתלק במבוכה, רטט היה עובר בעצמותיו: הנה שכאלה הם, משמע!

אכן, גרשון דואה היה אחד מאותם אנשים, שהקומוניסטים אומרים עליהם: כאלה אנחנו, הדמוקרטים – לכאלה אנו מאמינים; והשונאים – חבל, שכאלה הם הקומוניסטים.

שמעתי את גרשון דואה מדבר לפני המונים. שער-שיבה מעל למצח הגבוה, עיניים שחורות לזהטות, קלסטר-פנים נלהב וכמו חצוב מסלע – כוח, ביטחון, הגיון ברזל ומילה יוקרת, משכנעת. "אריה" – הפטיר פועל זקן בשכנותי.

שמעתי מופיע לפני ילדים יהודים, לפני נוער הצופים בשלויה התחתית. אותן עיניים עצמן. כל-כך הרבה חיבה נשקפת מהן, חיוך רחב קוסם, וסביב-סביב מבטים מאוהבים של מאות ילדים, הרוצים להיות כמוהו.

ראיתי בוויכוחים עם חברים ומתנגדים; החברים היו יוצאים מאוחדים, המתנגדים מדוכאים. ראיתי משתעשע עם בתה הקטנה של אחותו: כמה שובבות-נעורים, כמה הומור ולבביות. רבות שמעתי על דואה. למעלה מ-30 שנה עמד האיש בשורות הראשונות של מלחמת החופש.

הוא ישב בבתי-הסוהר של פולין, הוא הנהיג את הקאדרים המפורסמים של ה"דומברובצ'אקים", כשהוא לוחם בשדות ספרד "למען חירותנו וחירותכם", הוא ישב בבתי-הסוהר של א"י.

גרשון דואה-אדמוני הוא המייסד של מפלגתנו, אחד הראשונים שהוגלו מהארץ. בשנת 1924 נשמו לרווחה המשטרה האימפריאליסטית והריאקציה המקומית. "הרוח הרעה של הקומוניזם" – אדמוני – שולחה מהארץ.

במדינות אירופה רבות ובמפלגות הקומוניסטיות הבלתי־לגליות בהרבה־הרבה ארצות, לחם אותו קומוניסט יהודי "למען חירותנו וחירותכם".
ועתה, בשובו מקובה, שדה־הקרב שלו האחרון, לפולין העממית המשוחררת, נטל עליו גרשון דואה, בכל להטו המהפכני, לקומם את החיים היהודיים על חורבות הפאשיזם.

"הניצחון על הפאשיזם לא יהא שלם, אם לא נבנה על חורבות הגיטו ישוב יהודי חדש, יוצר דמוקרטי".

פ.פ.ר. ידעה בידי מי היא מפקידה את האחריות להנהגת הסקטור היהודי בפולין: דברי גרשון דואה הפכו מעשים.

קם לתחייה היישוב היהודי היוצר בפולין. הניצחון על הפאשיזם בארץ המשוחררת מושלם והולך. חבריו של גרשון דואה, מפלגתו, נושאים בכבוד ניצחון זה, האנושי, הפולני והיהודי! ואף מארץ־ישראל לא גורשה "הרוח הרעה" של הקומוניזם. מפלגת החבר אדמוני חיה, צומחת וגדלה, וגם היא נושאת את דגלי מייסדה, דגלי אחוות־העמים, הדמוקרטיה והעצמאות, דגלי האנטי־אימפריאליזם!

גם בימים קשים ואימים אלה של המאבק על חירותנו, נשמע ברמה קולו של גרשון, שקרא להתגייס לעזרת א". "הם לוחמים על חירותם וחירותנו, ואנחנו נעזור ליישוב בארץ־ישראל במאבקו נגד האימפריאליזם!"
עתה – גרשון דואה איננו!

כן. באבל עמוק שרויים חבריו ואחיו־לקרב של החבר גרשון דואה־בוגן־אדמוני, אבל איננו מקבלים מלים שחורות אלו: "גרשון דואה איננו!"
הוא קיים!

וכי מסוגל היה איש להעלות על דעתו, שדואה איננו עוד אדם צעיר? לא, איש לא היה צעיר ממנו!

ובכן, גרשון דואה־אדמוני איננו? לא! הוא חי בלב כל הלוחמים לחופש!
הוא נמצא בלבותיהם של אלה, הבונים את פולין החדשה, את החיים היהודיים על חורבות אושוונצים!

הוא שוכן בלבותיהם של חברינו בעמדות – בגבולות, בישובים היהודיים, בגליל ובנגב, בכבישים ובחפירות! הוא חרות על דגלנו!

הוא, היהודי הגדול, המהפכן הגדול, הלוחם הגלהב!
גרשון דואה־בוגן־אדמוני ניצח את המוות בחייו, שהיו שייכים לכל, לכל.
יחי זכרו של החבר אדמוני בפועלנו, במאבקנו, בנצחוננו!

חג האיחוד⁵

נשיאות כינוס האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים, קולנוע מאי, חיפה, 22 באוקטובר 1948

הר הכרמל – גוש שחור ענק על הרקע הכהה של שמי הלילה. אי-משם מלמטה נישאת נשימתו הצוננת של הים. ראה לא תראה אלא צעדים מספר לפניך. חיפה הייתה אפלה בליל ה-22 באוקטובר שנת 1948. אוויריני האויב קרובים. הולכים אנחנו אל אולם הקולנוע "מאי".

חבר, רבים הסופרים וההוגים שכתבו על האושר. באותו ערב שאפנו אל קרבנו את האושר במלוא הריאות. וכי יש אושר גדול יותר מהתגשמות שאיפה גדולה ורבת-שנים של קולקטיב? היש אושר גדול מניצחון החלום והאידיאולוגיה שלך? וכי יוכל אדם לבדו להיות מאושר כל-כך?

לעתים קרובות, קרובות מאוד, מרגישים אנו: לא קל להיות קומוניסט, ואך לעתים רחוקות הרגשנו באופן מוחשי כל-כך, מה טוב להיות קומוניסט.

ובלכתנו כה אל אולם הקולנוע "מאי", זכרו רבים מאתנו את רגשותינו ביום ניצחון סטלינגרד, ביום כניעת הפאשיזם, ביום הכרות המדינה היהודית. היו חברים שהתלוצצו: "הולכים אנו לחתונה שלנו". אפשר שההשוואה נראית בנאלית – אך בחג האיחוד בין הקומוניסטים היהודים והערבים במסגרת מפלגתנו, נשאנו בקרבנו כולנו את האושר של חתן-וכלה....

5 מתוך החוברת "כינוס האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים במסגרת המפלגה הקומוניסטית הישראלית", 1948.

* * *

אדום ובהיר הוא האולם הגדול של קולנוע "מאי". שעה שבעליו נתנו לו את שמו, בוודאי לא העלו בדעתם, כמה יתאים שם זה ביום בו יכנס לדבריי-הימים של מעמד הפועלים בארץ. מאי! באביב ובדם השפוך על אביב-העולם כרוך השם הזה. האחד במאי והתשעה במאי – תאריכי האחדות הפרולטרית והניצחון האנטי-פאשיסטי. וקולנוע "מאי" – האולם בו הוחג ניצחון האינטרנציונליזם הפרולטרי ואחוות העמים היהודית-ערבית. אולם "מאי" מוצף אור, בשעה שחיפה ורבת-עמון, תל-אביב ודמשק, ירושלים וקאהיר נחבאות באפלה. הגנגסטרים האנגלו-סקסיים שבכורסות המיניסטרים ועל כיסאות מלכות הנפט הביאו את הסתת העמים במזרח-הקרב עד לסיום הדמים. אולם אך דמה-ידמו בנפשם, כי להם המילה האחרונה. הסיום שלנו הוא, ולא שלהם! ביטחון זה קורן מתוך פניו של כל חבר בתאריך הגדול, 22 באוקטובר שנת 1948.

על הבימה – פלקט ענק. הכוכב הסובייטי עם פטיש ומגל – ושתי ידיים לוחצות זו את זו. כתובת בעברית ובערבית: "איחוד הקומוניסטים היהודים והערבים". משני הצדדים תמונות לנין וסטלין. מעל לתמונות קוראת הסיסמה: "למען ניצחון הפרולטריון, הכרח הוא לאחד את כל הפועלים בלי הבדל לאום".

היום מגשימים אנו את הסיסמה בחיים!

מתנופפים דגלים אדומים. בהירה התכלת של דגלי ישראל. מוריקים העציצים ומאדימים הוורדים על השולחן. מאי נשקף מכל פנים שבתוך ההמון, המונה אלף ומחצה, עמלים יהודים וערבים. אנשים מברכים זה את זה ב"מזל טוב" רחב. סדרנים עם סרטים אדומים על השרולים מובילים את האורחים למקומותיהם. במכוניות-משא ובאוטובוסים, הגיעו מאות רבות של חברים מכל קצות הארץ ומכל החזיתות, אפילו מבתי-חולים צבאיים. מנצרת, הכבושה בידי צבא ישראל, הגיעה קבוצת חברים ערבים. נציג של תנועת המחתרת בשטחים הכבושים ע"י הוואסאלים האנגלו-סקסיים עבר את קו החזית, כדי להשתתף בחג הגדול. מאות עמלים ואנשי-אינטלגנציה ערבים מה"גיטו" בוואדי-ניסנאס יושבים בין החברים היהודים. קבוצת ארמנים. כותנות ועבאיות לבנות, תרבושים, נשים וילדים. רבים מאלה אך שוחררו מבתי-הסוהר של מדינת ישראל. אחדים ברחו ממחנות-הריכוז שמעבר לחזית והצליחו להגיע אלינו. נפגשים ידידים ותיקים, שלא התראו מכבר. בחוץ נותנת קולה ביבבה צפירת האזעקה. הרחובות האפלים של העיר מאפילים עוד יותר. שם רצים למקלטים. אך באולם הקולנוע "מאי" יש אור. למי נוגעים פה אווירוני האויב. דומה – המלחמה היא מאיתנו והלאה...

הוועד המרכזי, נציגי הנוער, נציגים של אגודות מקצועיות ערביות, של קבוצות חיילים, עולים על הבימה. דגל המפלגה עולה על הבימה ודגל הליגה לשחרור לאומי, עם משמר כבוד של חברים יהודים וערבים. האולם קם על רגליו בתשואות אדירות.

אלף ומחצה אגרופים מורמים.

אלף ומחצה פרצופים מחייכים ונרגשים.

אלף ומחצה זוגות עיניים מאושרות.

* * *

החברה אסתר וילנסקה פותחת את האסיפה. קם האולם על רגליו ומתייחד עם זכרם של סיומה מירוניאנסקי ויעל גרזון המעונים, ושל כל הקורבנות שנפלו במלחמת שחרורנו – חיילי צבא ההגנה לישראל ולוחמי המחתרת הערבית. לפני עיניך מרחפות ועוברות שנים של מלחמה במחתרת. פרצופים, חדרים, כרוזים, ריח צבע טרי, ידיים מוכתמות ליד מכונת-ההכפלה, ליד מכונת הדפוס, ליד קירות. שערים של בתי-חרושת, הפגנות-בזק, כרוזות, עיני-רוצחים של ביריוני המשטרה, בתי-סוהר, שביתות רעב. עוברים באולם הצללים של מאות קרובים ויקרים, שסיימו את דרך-מאבקם בשדות החזית בספרד, בחזיתות המלחמה האנטי-פאשיסטית. ושוב – החזית, עשרות פרצופים אהובים של אלה, אשר אינם עוד, ומאות אשר לוחמים שם, אולי ברגע זה עצמו, על גבולות ישראל. כלי-כך משתוקקים הם להיות עכשיו אתנו. בגאון מצלצלים דברי הנואמים. הם סוחפים עמם את השומעים אל עברה השני של החזית, של הערים והכפרים החשוכים, אל המון הפליטים האומללים, אל חברינו החוגגים איתנו את החג הגדול – אך לא פה ב"מאי", השופע אור, אלא בנקודות פגישה ובחדרים קונספירטיביים... מדבר נציגם, מנהיג המחתרת הערבית, החבר אמיל חביבי. ממולי, באחת השורות הראשונות יושב פועל ערבי זקן ושב. מתנוצצות עיניו בברק נעורים, שעה שהנואם מצייר את הפרספקטיבה של שיחרור מלא ושעה שהחברים מאיר וילנר, תופיק טובי, שמואל מיקונים, מונעם ג'רג'ורה מדברים כולם על אותו הדבר. והעיקר, בכל מה שנאמר באותו ערב הוא באמת זה, שכולם דיברו "אותו הדבר" – זוהי אחדותנו.

הצופר בחוץ נזעק שוב. הפעם הוא מודיע שהסכנה חלפה. ואילו האולם אינו שומע כלל את הצפירות, והוא בולע את דברי הנואמים. "אין עוד ארץ בעולם, שבה הצליח כלי-כך האימפריאליזם להחרף את היחסים בין עמים. אך אין גם כוח בעולם, שיוכל להוציא את הטריז אשר הצליחו להכניס הקומוניסטים לתוך שנאת-העמים". וכמה שמחה, כמה ביטחון היה בקריאת המזכיר הכללי שלנו:

"550 מיליון נפש השתחררו כבר מהקפיטליזם. מה טוב לנו ללחום בזמן שכזה!"

לעיני רוחנו עברה מיד בתהלוכה משפחתנו הגדולה, הפרולטריון וכל העמים שהוא מוליכם בסערה נגד האימפריאליזם. הצבאות עתירי-המיליונים של וייטנאם, אינדונזיה, מאלאיה, צבאות המגינים כבר היום על השלום וקורעים נתחים מבשרו של האימפריאליזם בחזית של אלפי קילומטרים. מיליוני הפועלים השובתים בצרפת ובאיטליה, בגרמניה המערבית ובאמריקה, בבריטניה ובאוסטרליה – בכל מקום, בו משתולל עדיין האימפריאליזם.

– "מה חזקים אנו, חברים!"

שוב קם האולם וסערה נישאת מ-1,500 לבבות.

כן, כולנו הרגשנו רגש אחד. אנחנו, פועלים יהודים וערבים, חיילים, אנשי-רוח, אנחנו המפלגה הקומוניסטית.

וכשהמשורר אלכסנדר פן, בברכו את האחדות היהודית-ערבית, קרא אל אמני ישראל: "הלנו אתם או לצרינו?!" – הרי בשם כולנו קרא. ואז נתהדרו אקורדים חגיגיים ורציניים,

מלאי אמונה וביטחון, שנוגנו ע"י הפסנתרן פורטנוי. "רון" שלנו, מקהלת הפועלים היקרה, השמיעה את שיריה בייתר שמחה ובייתר עוז מתמיד, ושירת "אינטרנציונל" אדירה פרצה ונישאה הרחק-הרחק, על פני תבל כולה, ועמה בשורת ניצחון פרולטרי נוסף. היא הפריעה את שנתם של שומרי הרכוש אשר למיליונרים. הרדיו שלהם, רדיו המזרח-הקרוב, פלט נהימה על סכנת האחדות המהפכנית היהודית-ערבית, והשיא עצה לריאקציה היהודית-ערבית, שתמהר ותקבל את תכנית ברנאדוט, כי סכנת הקומוניזם נעשית רצינית מאוד.

ולעולם נהא נושאים בלבנו את ה"אינטרנציונל" הזה, דווקא של אותו ערב. טמונים עמוק במצפוננו הדברים רביי-המשקל של הנואמים, שנתקבלו בעמידה ע"י הנוכחים בקולנוע "מאי" באותו ערב גדול:

"הקומוניסטים היהודים והערבים בארצנו נשבעים לשמור על האחדות האינטרנציונלית של המפלגה כעל בבת-עינם, ולעשות הכל כדי להרחיבה על הפרולטריון של שני העמים, לטובת שני העמים, וכמניע עיקרי של ההתפתחות הדמוקרטית לקראת עצמאות ושלוש לשתי המדינות!"

המפלגה הקומוניסטית הישראלית תשמור אמונים לשבועה זו עד עולם.

במהלך הדיונים בכינוס האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים,

במועדון המפלגה בחיפה (מדרגות המרוניטים), 23 באוקטובר 1948.

יושבים (מימין לשמאל): ג'ורג' גברדיאן, אמיל חביבי, שמואל מיקוניס, תופיק טובי, מאיר וילנר, עומדים (מימין לשמאל) מרדכי בילצקי, אסתר וילנסקה, פניה פיינהויז, אליושה, וולף ארליך, אברהם פייגנבוים, אליהו דרוקמן ורות לוביץ'

נאום-ברכה בשם המפלגה הקומוניסטית הישראלית בוועידת האיחוד של שתי מפלגות הפועלים הפולניות, פפ"ר ו-פפ"ס, 19 בדצמבר 1948⁶

אליושה גוז'נסקי מברך את ועידת האיחוד של הקומוניסטים והסוציאליסטים בפולין, דצמבר 1948 (תמונתו האחרונה).

חברים יקרים!

ביום חג האיחוד של מפלגות הפועלים הפולניות, יש לי הכבוד להביא לכם את ברכותיה הנלהבות של המפלגה הקומוניסטית הישראלית, חלוץ הפרולטריון היהודי-ערבי. האיחוד בין פפ"ר ו-פפ"ס על יסודות ההלכה והמעשה המנצחים של המרקסיזם-לניניזם בתקופה הנוכחית, תקופת התפתחותה המהירה של פולין הדמוקרטית לקראת הסוציאליזם – איחוד זה הוא לא רק ניצחון למעמד הפועלים והמוני העם בפולין, אלא גם הישג רציני למעמד הפועלים הבינלאומי ולכל האנושות שוחרת השלום והחופש. ההישגים הגדולים של תנועות השיחרור של העמים הקולוניאליים והמדוכאים נתאפשרו, בראש ובראשונה, הודות לניצחון המהפכה הסוציאליסטית הגדולה – מהפכת אוקטובר, הודות לניצחון המלא של הסוציאליזם בברית-המועצות, הודות לניצחון על ההיטלריזם, שהושג על-ידי הצבא הסובייטי.

חברים! אני בא אליכם ממדינת ישראל הצעירה, הלוחמת על קיומה ועצמאותה נגד הפלישה המזוינת, שאורגנה ע"י האימפריאליזם האנגלו-אמריקאי ועל-ידי הוואסאלים שלו הפיאודאליים-בורגניים מהליגה הערבית. הודות לעקשנותו ולעמלו של מעמד הפועלים שלנו, הדף צבא ישראל את הפולשים אל מעבר לגבולות ישראל. רק משום שהאימפריאליסטים האנגלו-אמריקאיים מגישים עזרה כל-צדדית לצבאות הפולשים – מסיבה זו בלבד נמשכת עדיין מלחמת הדמים במולדתנו. אבל נגד פרובוקציית-הדמים של העתודים האימפריאליסטיים יצאה חוצץ ברית-המועצות, יצאו חוצץ מדינות הדמוקרטיה העממית, ומקום כבוד בחזית זו של ידידינו תופסת ממשלת פולין. המוני העם בישראל יודעים יפה-יפה, שאלמלא חלקן הפעיל עד מאוד של ברית-המועצות ומדינות הדמוקרטיה העממית, לא היתה מתקבלת ההחלטה ההיסטורית של אירגון האומות המאוחדות מיום 29 בנובמבר 1947; שהודות לעמדה העקבית, המתמדת והיציבה של כוחות הדמוקרטיה, נכשלו הנסיונות הרבים והשונים לבטל, להפר או לא לאפשר את ביצועה של החלטת נובמבר ההיסטורית, ולהחזיר את מדינת ישראל אל מתחת למגף הדיכוי הקולוניאלי. מק"י לוחמת להגשמת החלטת נובמבר של ארגון האומות המאוחדות, נגד התוכניות האימפריאליסטיות מסוגה של תוכנית ברנאדוט, שמטרתן להפוך את ישראל למדינה תלויה באימפריאליזם האמריקאי.

מק"י לוחמת לשלמות מדינתנו, נגד קריעת הנגב. מק"י לוחמת להקמת מדינה ערבית עצמאית ודמוקרטית, בראותה בכך את האפשרות היחידה להבטחת גבולותינו מפני פגיעה ולהרחקת הבסיסים הצבאיים האימפריאליסטיים מארצנו. ודאי הדבר, כי גורם חשוב במלחמה זו הם ההמונים הערביים. החזית הלאומית של הדמוקרטיה הערבית מתרחבת ומתחזקת. בהנהגת הקומוניסטים, מארגנים אלפי דמוקרטים ערבים את המאבק לשיחרור מולדתם מעול האימפריאליזם והוואסאלים שלו. בשטח הערבי, הכבוש זמנית בידי צבא ההגנה לישראל, מקיפה החזית הלאומית המאורגנת ע"י הקומוניסטים את מרבית האוכלוסיה. אלה הם בעלי ברית אמיתיים של ישראל. מק"י תובעת בתוקף ממשלת ישראל, שבמקום לנהל משא-ומתן עם עבדאללה ופארוק – מו"מ, שהוא לטובת האינטרסים של מארשל, בוויין והבורגנות היהודית – תתמוך במאבקם הפעיל של הדמוקרטים הערבים לשיחרור מולדתם ולהקמת מדינה ערבית בלתי-תלויה, בצידה של ישראל.

חברים! הרשוני להביע לכם, למעמד הפועלים הפולני ולממשלת פולין, את ההוקרה והתודה העמוקה של ההמונים הרחבים בישראל על הצטרפות נציגכם באו"מ להצעת ההחלטה, שהוגשה ע"י ברית-המועצות, בדבר הוצאת כל הכוחות המזוינים של הפולשים משטח ארץ-ישראל. זהו תנאי יסודי לשלום בארץ-ישראל ובמזרח הקרוב.

המוני העם הרחבים בישראל וכל עמנו היהודי לא ישכחו, כי ממשלת הרפובליקה הפולנית עקרה את האנטישמיות ואת כל התיאוריות הפאשיסטיות. העם היהודי והעם הפולני הרגישו על בשרם, יותר מכולם, את הברבריות הפאשיסטית של אושווינצ'ים, מיידאנק, טרבלינקה. מובן הוא, איפוא, שהוועידה הגדולה הזאת, המתקיימת בווארשה הבירה, אשר סבלה ביותר מהמלחמה, משמשת סמל לאחדות כוחות הפרולטריון והמוני העם נגד מחרחרי המלחמה האימפריאליסטיים, המנסים להקים לתחייה את ההיטלרזים.

המוני העמים במדינת ישראל שולחים היום, באמצעות ועידת האיחוד של הקומוניסטים

היהודים והערבים, את ברכותיהם לפועלים היהודים בפולין, המכירים לא רק את אימי אושווינצ'ים, אלא גם את מלחמת הגבורה של גיטו וארשה. מפלגתנו לוחמת להתקרבותה של ישראל אל ברית-המועצות ומדינות הדמוקרטיה העממית, לשיתוף-פעולה הדוק ככל האפשר עם ארצות אלה. הבורגנות שלנו, בשאיפתה לקיים את שלטונה המעמדי, מוכנה, בבריתה עם אמריקה, למכור את עצמאותנו בדולרים של מארשל. הסכמת ממשלת ישראל לוועדת ה"פיוס" כביכול, האמריקאית, מוכיחה את הסכנה הגוברת.

הדרך היחידה להצלת עצמאותנו היא בחיזוק עמדתו של מעמד הפועלים במדינה. מק"י לוחמת לאופייה המעמדי של ההסתדרות הכללית של העובדים בישראל. מפלגתנו בונה את אחדות מעמד הפועלים היהודי והערבי, לוחמת לאגודות מקצועיות אחידות לכל פועלי ישראל.

ביום האיחוד של מפלגות מעמד הפועלים בפולין, בברכנו אתכם בשם מק"י, יכולים אנו להודיעכם בשמחה על הניצחון ההיסטורי, שנחלנו לאחרונה במאבק לאחדות פועלית אינטרנציונלית. לאחר חמש שנות פילוג בין הקומוניסטים היהודים והערבים, שמקורו היה בהבדלי-השקפות על פתרון הבעיה הלאומית בארץ-ישראל, עלה בידינו להשיג אחדות דעות מלאה ולהביא לידי איחוד החברים היהודים והערבים במסגרת המפלגה הקומוניסטית הישראלית. בתשובה לפרובוקציה מצד האימפריאליזם והריאקציה השוביניטית היהודית והערבית, המתאמצים להציג את מלחמתנו לשיחרור נגד האימפריאליזם כמלחמה בין היהודים והערבים, קמה אחדות הקומוניסטים היהודים והערבים. את האיחוד הקדוש הזה חגגנו בחיפה המואפלת, לקול צפירות האזעקה האנטי-אווירית. אחדות זו, שליכדה אלפי פועלים יהודים וערבים, הוכיחה את האפשרות לפתרון הבעיה הלאומית בארץ-ישראל על יסודות ההגדרה העצמית של שני העמים ומאבקם המשותף נגד האימפריאליזם. וכך נתאחדו כל הקומוניסטים בישראל במפלגה אחת – המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

צר לנו, שאיננו יכולים עדיין לברך את ועידתכם הגדולה בשם החזית הישראלית המאוחדת. הצעותינו הרבות להקמת חזית אחידה של ישראל העובדת, יחד עם מפלגת הפועלים המאוחדת (מפ"ם), נדחו ע"י מנהיגיה. הננו קובעים, כי למרות ההבדלים האידיאולוגיים הרציניים בין שתי המפלגות, קיימות נקודות מפגש קונקרטיות במידה מספקת, כדי הקמת חזית אחידה. חזית זו תקום, כי היא צו ההיסטוריה ותובעים אותה האינטרסים החיוניים של ההמונים הרחבים בישראל. תורת המרקסיזם-לניניזם מנצחת בכל העולם, שכן היא הדרך היחידה, המובילה לחירות האדם והעמים, לאושר, לשוויון, לאחווה העמים, לדמוקרטיה ולסוציאליזם. תחי אחדותכם הפועלית, האוצר הגדול ביותר של העם הפולני, ההישג הגדול של מעמד הפועלים הבינלאומי!

תחי מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת! תחי פולין הדמוקרטית והעממית!

יחי החבר ביירוט!

יחי החבר ציראנקביץ'!

תחי מפלגת הבולשביקים, המפלגה הקומוניסטית של ברית-המועצות!

פרק עשירי

הפאשיזם והמאבק נגדו

יהודים במערכה נגד הפאשיזם¹

כ־600 אלף לובשי מדים יהודים נלחמים בשורות הצבא האדום המסתער. הגבורה של אחינו ואחיותינו – בניה החופשיים של המולדת הסובייטית הגדולה, הממשיכים את המסורת המהוללת שלנו, של ברכוכבא ושל המכבים. החיילים והמפקדים היהודים תופסים מקום ראשון במיספר מקבלי אותות ההצטיינות בקרב עשרות העמים הסובייטיים הקטנים והגדולים. מיליוני יהודים נוטלים חלק פעיל במאמץ המלחמתי הסובייטי: במפעל, בקולחוז, במעבדה. לרבבות עובדים ומנהלים יהודים במפעלים, לאנשי תרבות ומדע, לחברי קולחוזים, הוענקו אותות הצטיינות על מסירותם והישגיהם בתחרות העבודה הסוציאליסטית. המסירות שלהם סייעה לניצחונות הגדולים של הצבא האדום. הניצחונות של הצבא האדום, הגבורה של היהודים, החיילים האדומים, העלו לרמה חדשה את תחושות הלב של מיליוני יהודים, הכלואים בגיהנום הפאשיסטי. רבבות פרטיונים יהודים נלחמים בשורות צבא הפרטיונים, בעורף העמוק של הפאשיסטים.

הגיטו היהודי טובע בדם! מגיעות אלינו לאחרונה ידיעות לא רק לגבי שחיתות, אלא גם לגבי מאבק גבורה של יהודים, אשר בונים בריקאדות בגיטאות ומתייצבים עם נשק ביד במערכה נגד חיות הטרף הנאציות-פאשיסטיות. ידיעות על מאבק גבורה מגיעות משורה של ערים וביניהן: רודמסק, לובלין, יודומוב, ובמיוחד מווארשה; אלפים של יהודים יצאו שם במאבק על הבריקאדות! רבים מהם נפלו, אבל באותה הזדמנות הם חיסלו לא מעט בנדיטים חומים.

הידיעות האלה הובאו בעיתונים שונים באידיש ברחבי העולם. המאבק הזה הוא לא צעד מקרי של כעס, הוא עולה בקנה אחד עם ההתפרצות הגדולה באירופה הכבושה והמעונה: עם המאבק של המוני הפרטיונים ביוגוסלביה, בצרפת, בפולין ובכל יתר הארצות הכבושות. המערכה הזאת היא חלק מהמסע הקשה של כל העמים המדוכאים למען החירות. העיתון הפולני "נובה וידנוקראנגי" מס' 16, במאמר העוסק בעיתונות המחתרתית בארצות הכבושות, מספר, בין היתר, על כך שבפולין, יחד עם שורה של פירסומים בדפוס בפולנית,

1 מתורגם מאידיש, "מעריך שטאמען, שריפט פון ליטעראטור און קריטיק", מרס 1943.

יוצאים לאור גם כמה עיתונים באידיש, כמו שני שבועונים, הנקראים "ביולטין"; ירחון באידיש ששמו "יוגענטשטימע"; ועיתון יהודי שיוצא בפולנית, ששמו – "למען החירות שלכם ושלנו".

הגיטאות היהודיים סובלים, שותתי דם במאבק המתנהל בהקשר של מאבק השחרור של עמים אחרים. הם נאבקים לא רק מתוך ייאוש; הם נאבקים באופן מאורגן למען החירות שלהם ושלנו.

הגיטאות היהודיים הטובעים בדם מצפים לפתיחתה המהירה של החזית השנייה באירופה, חזית שתחזק את רוח ההתקוממות נגד הפאשיזם בקרב כל העמים המדוכאים והנאבקים באירופה.

עוד על "אמגוט"²

ההתקדמות עטורת הניצחון של הצבא האדום ושל בנות הברית העמידה בפני השלטונות הצבאיים והפוליטיים של המעצמות האנטי־היטלראיות את הבעיה של אירגון החיים הכלכליים והפוליטיים של העמים המשוחררים בארצות, שמהן גורשו הפאשיסטים.

ההחלטות האחרונות של ועידת מוסקבה על הביטול המלא של הפאשיזם, על דמוקרטיזציה, על הגדרה עצמית של העמים, על העמדת הפושעים לדין באותה הארץ, שבה בוצע הפשע, על הערובות הבינלאומיות לביצוע ההחלטות האלו – כל זה מהווה צעד גדול קדימה בפתרון הבעיה הגדולה הנ"ל.

המדיניות של ברית־המועצות הייתה והינה בהתאם לפוליטיקת השחרור שלה. בברה"מ נוצרים המוסדות העממיים לאירגון החיים החופשיים, הן של העמים המדוכאים על־ידי הפאשיזם שלהם עצמם, כמו גרמניה, איטליה, רומניה ואחרים, הן של העמים ששועבדו על־ידי הפאשיזם ההיטלראי הפולש. ועד גרמניה החופשית, כמו איגוד הפטריוטים הפולניים – מהווים את ההנהגה של החזית העממית האנטי־פאשיסטית, זאת אומרת, של כל המעמדות והמפלגות בעם, המנהלים מלחמה אקטיבית בפאשיזם. הוועדים מנהלים את השחרור ואת ההגדרה העצמית של עמיהם בשיתוף פעולה עם ההמונים הרחבים ביותר והמפלגות האנטי־פאשיסטיות. הם מגייסים את ההמונים למלחמה נגד הפאשיזם שלהם עצמם והזר, על יסודות התנדבותיים לאומיים. הם ערבים למאמץ ולליכוד המקסימאליים של עמיהם במלחמה נגד הפאשיזם, יד ביד עם צבאות השחרור האנטי־פאשיסטיים.

השלטונות האמריקאיים־אנגליים הקימו מוסד מיוחד לניהול השלטון בארצות המשוחררות: "השלטון הצבאי של בנות הברית בארצות הכבושות", ובקיצור מאנגלית: "אמגוט". רדיו לונדון מיום 19.7.1943 ניסח כך את תפקידי "אמגוט":

1. לשמור על הסדר;
2. להעניש בעד כל הפשעים הפליליים;

3. אחרי גמר המלחמה – לערוך רסטברציה של הארץ, לחסל את תוצאות המלחמה, ובהדרגה להעביר את השלטון במקום לשלטון האזרחי.

"טיימס" הלונדוני כתב על "אמגוט": "כל העולם יראה בפעולת 'אמגוט' את הביטוי הקונקרטי הראשון של הפוליטיקה של בנות הברית אחרי מיגור המשטרים הטוטליטריים". האינטרביו של סופר "ניו כרוניקל" עם גנרל ראנאל, מנהל "אמגוט", זורק אור על פעולתו בסיציליה. על השאלה בדבר שחרור האסירים האנטי־פאשיסטיים ענה הגנרל: "אמגוט" לוחם נגד פושעים פליליים ואין נוגעים לו אסירים פוליטיים". על השאלה: "על איזה קבוצות פוליטיות מתבסס 'אמגוט'", הייתה התשובה: "אנו לא מחפשים עזרה משום קבוצות פוליטיות, לא מאנטי־פאשיסטיות ולא מאחרות". בשאלת הדמוקרטיזציה, הייתה התשובה: "בסיציליה אסורות אסיפות..." על השימוש בבוולשת הקרביניירים הפאשיסטית הקודמת בתור משטרה, ענה הגנרל: "הם עובדים באופן מצוין וראויים לאמון. הם נשבעו למלך ולא למוסוליני". על השאלה בדבר תוכניות לרפורמות סוציאליות וכלכליות ענה הגנרל: "אמגוט" זהו שלטון צבאי ואין לו זכויות בינלאומיות ולא ייפוי־כוח להעביר רפורמות".

סופר "ניו־יורק טיימס" מודיע מפרלמו (סיציליה): "אמגוט" השאיר במשרתו את פרפקט המשטרה, סגן נשיא העיר ושורה שלימה של פקידים גבוהים אחרים. האנטי־פאשיסטים מאוכזבים מזה שהרבה פקידים פאשיסטיים ממשיכים לכהן במשרותיהם. הם קיוו לפיזור כל מוסדות השלטון הפאשיסטיים. "בוייה ציריכער צייטונג" זורק אור מעניין על "אמגוט", בתארו את שלושת המנהיגים הראשיים של האדמיניסטרציה שלו בסיציליה:

"פולקובניק גרפפי סמית הוא מומחה מ'הבנק האנגלי' לבעיות פיננסיות של אירופה. קפיטן בנסון הוא המנהל של 'ללוידי בנק' ובית המסחר 'מרקס אנד ספנסר'. סגן הקולונל גריס הוא המנהל של חברת מסילות הברזל 'גרייט סאותרן אנד ווסטרן ריילוויס'".

הפרצוף האימפריאליסטי הפיננס־קפיטליסטי של האדונים הללו אומר משהו על תפקידי "אמגוט". לכן, בסכמו את פעולת "אמגוט" בעיתון "המלחמה ומעמד הפועלים" מספר 7, קובע המחבר:

"הקו האופייני של 'אמגוט' הוא בזה, שהכריזו באופן פורמאלי על חיסול המשטר הפאשיסטי. הוא אינו אוזח באמצעים הדרושים למיגור ממשי של המשטר הפאשיסטי. 'אמגוט' שומר על מנגנון השלטון הישן, הפאשיסטי, ואינו מושך להנהלה את האלמנטים הדמוקרטיים. ההנהלה נבנית על יסודות, שאין להם כל קשר עם עקרונות דמוקרטיים. כל זה אינו יכול שלא להשפיע במידה מסוימת על מהלך המלחמה הבא נגד האויב הכללי".

* * *

הסכנה להשתמש ב"אמגוט" בכל ארצות אירופה ואפילו לגבי צרפת, בלגיה וכו', האימון המיוחד של קאדרים למטרה זו מבין החוגים של הפיננס־קפיטל של אנגליה ואמריקה, עוררו

תגובה חריפה בעיתונות ומצד ממשלות צרפת, בלגיה, נורבגיה ואחרות. הממשלות (בגלות) הכריזו ברורות, ש"אמגוט" הוא מיותר בארצותיהן, ושהן בעצמן תארגנה את המנגנון בשביל עמיהן.

באופן יותר חריף ויותר ברור מאשר ממשלות הגולה, מעמידים את העניין העמים, העומדים במערכת דמים נגד הפאשיזם. העמים הלוחמים לחופש יחסלו את שיטות "אמגוט" בשטח הכלכלי-סוציאלי, וינתקו את שיתוף הפעולה של מנהיגי "אמגוט" עם הריאקציה הפאשיסטית והקוויזלינגים של עמם. זה הוכח כבר על-ידי מלחמת העם האיטלקי בעד ממשלה דמוקרטית, עממית, נגד כת בית-המלוכה ו"אמגוט", בעד מלחמה בלתי-פשרנית לא רק נגד הפאשיזם הגרמני, אלא גם נגד זה האיטלקי. במלחמה זו עוזרים לעם האיטלקי לא רק הפוליטיקה האנטי-פאשיסטית הברורה של ברית-המועצות, אלא גם העם האנגלי והאמריקאי.

ועידת מוסקבה קיבלה החלטות ברורות ובלתי-משתמעות לשתי פנים: חופש והגדרה עצמית לכל העמים, אחריות משפטית של כל הפאשיסטים, לרבות האיטלקים, הבטחת שלום ועצמאות לכל העמים, קטנים כגדולים, על יסודות של שוויון מלא. הגשמת ההחלטה של ועידת מוסקבה אומרת שינוי גמור של פוליטיקת "אמגוט". בעיתון "המלחמה ומעמד הפועלים" מספר 8 כתוב:

"כדי לחזק את הניצחון, יש תיכף ומייד למשוך את הכוחות המקומיים, המוכשרים לעזור לבנות-הברית במלחמה נגד האויב. זה יכול להיות מבוצע על-ידי הקמת מוסדות שלטון מקומיים לפי עקרונות דמוקרטיים, שיהיו מסוגלים לגייס את המוני העם למלחמה בפאשיזם לצד בנות-הברית."

מלחמת העמים נגד הפאשיזם, הבהירות של הפוליטיקה הסובייטית – אלה הם הכוחות שימחקו את כוחות העבר. העמים, המקריבים את טובי בניהם למען הניצחון על הפאשיזם, הינם הערובה לביצוע החלטות ועידת מוסקבה ולביטול הפוליטיקה האימפריאליסטית של "אמגוט".

1943 – החזית העממית האנטי־פאשיסטית³

מועדון המפלגה הקומוניסטית בנתניה, ה'ו במאי 1943

בים של דם, במערכה מלכדת למען החיים של כל העמים בעולם, התחשלה הברית האנטי־פאשיסטית של העמים. ההמונים בכל העולם, בייסורים ובקורבנות, ליכדו את הקואליציה הדמוקרטית, שהיא הנשק רב העוצמה שלהם, כדי לשים לאל את היוזמה של חיות הטרף החומות. ביבשה, בים ובאוויר, מנהר הוולגה ועד לנהר בוג, מאל־עלאמיין ועד ארטונה, לאורך אלפי קילומטרים, נהדפו הצבאות "הבלתי־מנוצחים" של הפיהרר איש הדמים. הפאשיסטים פתחו את שנת 1943 בגיוס כללי. הצבא האדום המשחרר הצעיד אותם מערבה. פעמיים פתחו הפאשיסטים באופנסיבה כללית: בקיץ בקורסק, ובחורף בקייב. בשני המקרים, הצבא האדום הניס אותם וחיסל אותם כליל, גם את הטכניקה וגם את החיילים.

שנת 1943. השנה הסתיימה עבור הבנדיטים החומים בקיצור כללי של החזית. שני־שלישים מהשטח של ברית־המועצות – שוחררו. בשנה זו נקברו ברחבי ברה"מ ארמיות גרמניות שלמות, שפלשו אליה ב־1941. באותו זמן, נופצו החלומות של הפאשיסטים האימפריאליסטים, שנחפזו דרך המדבר, כדי לחצות את הים התיכון לסיציליה ובהמשך – לעבר איטליה. העם האיטלקי התקומם נגד הפאשיזם שלו ונגד הכובשים הגרמנים, ושבר את הציר הפאשיסטי.

אירופה, הנאנקת תחת הכיבוש, קמה למאבק. בהנהגת המפלגות הקומוניסטיות, עם הפועלים והאיכרים בראש, גובשה חזית לאומית רבת־עוצמה של העמים נגד הכובשים הפאשיסטיים ונגד הקוויזלינגים המקומיים. שותפים לחזית זו פועלי מתכת, לוחמים במלחמת האזרחים בספרד, אלה המובילים את העם ביוגוסלביה. המרשל האדום טיטו, הנלחם נגד 14 דווייזיות גרמניות

3 תורגם מאידיש, "פאלקס איינקייט", 14.1.1944

ונגד 17 דוויזיות של הקוויזלינגים, שחרר את דאלמטיה, ומנהל בבלקנים חזית שנייה. המערכה שהוא מנהל, היא הגדולה ביותר אחרי זו שמנהלת ברה"מ נגד הפאשיזם. הקואליציה האנטי-פאשיסטית הכירה רשמית במרשל טיטו ובממשלתו. הפרטיזנים של יוון מנהלים מערכה רוויית דם נגד 12 דוויזיות פאשיסטיות. בכל ארצות אירופה לוחמים פרטיזנים.

הקומוניסטים והאנטי-פאשיסטים הגרמנים והאוסטרים מכינים את עצמם לקראת הקרב האחרון. הוועד הגרמני-אוסטרי לשחרור, הפועל בברה"מ, קורא להמונים בגרמניה להתקומם נגד הפאשיזם ולהדוף את התככים של היטלר, באומרו להם: "עדיף לחיות יחד, מאשר שהעם הגרמני ימות יחד עם הפאשיזם".

ההמונים ברומניה מתכוננים לבוא חשבון עם אנטונסקו. הפינים תובעים שלום. העם הבולגרי תפס בגרון את הממשלה הפאשיסטית. ההמונים בצרפת מנהלים בנאמנות מערכה נגד הכובשים החומים ונגד עושי דברם לבל ופטן. בראש המאבק לשחרור של הצרפתים, עומדים הטובים בבניו – הקומוניסטים. הגנרלים של וישי גורשו מממשלת דה גול. צבא דה גול צועד לצרפת. באירופה מתחוללות התקוממויות משחררות רבות. גדל צבא השחרור הפולני של הגנרל ברלינס. הצבא הפולני התאחד עם הפרטיזנים הפולנים במערכה לשחרור פולין. יחד עם הצבא האדום, נאבקים צבאות משחררים של כל העמים הסלאביים.

המתקפה עטורת הניצחון של הצבא האדום סייעה לגיבוש אנטי-פאשיסטי של המוני העם בעולם, לביצוע תוכניתו של סטאלין בדבר חיסול הפאשיזם. בוועידה ההיסטורית בטהראן, גובשה תוכנית מקיפה לאופנסיבה עולמית לחיסול הפאשיזם ב־1944. מתקרבת החזית השנייה. חילות האוויר מחסלים את התעשייה הגרמנית, את הצי בימים, לרבות את הצוללות והמשחתות. המדינות הניטראליות, כמו שבדיה ותורכיה, חדלו להיות ניטראליות. הגנרלים משלימים את ההכנות האחרונות למיתקפה כוללת באירופה.

מעמד הפועלים מכין את עצמו למערכה הסופית והמכרעת נגד הפאשיזם, כדי לבנות על חורבותיו עולם של שלום בטוח ושל חיים טובים יותר לאחר הניצחון. האופי המשחרר של החזיתות הלאומיות, התחזקות ההכרה של ההמונים, האור הסובייטי שמאיר את הפינות החשוכות של העולם, התפקיד המוביל של המפלגות הקומוניסטיות במערכה לשחרור לאומי – כל אלה הובילו להחלטה של הקומאינטרן, לפזר את עצמו, לאחר שהוא השלים את משימתו. ההתלכדות של מעמד הפועלים הסובייטי-בריטי-אמריקאי, באמצעות ועד האיגודים המקצועיים האנגלו-סובייטי, במאבק נגד הפאשיזם, חיזקה את העמדות הפוליטיות של הפרולטריון, הנאבק למען תנאים טובים יותר, ולמען חירות אמתית של העמים לאחר הניצחון.

במערכה נגד הפאשיזם, מוצאים עמי הקולוניות את דרכם לשחרורם.

העם הסיני עטור הגבורה מממש מהפכה דמוקרטית במסגרת המלחמה נגד האימפריאליזם היפני. המפלגה הסינית הגדולה מובילה את המערכה לשחרור. היא מגבשת את החזית הלאומית של הפועלים והאיכרים הסיניים, הנאבקים למען הזכויות של המוני העם הרחבים, וכל זאת בד בבד עם המלחמה נגד יפן. סין הוכרה כמעצמה הרביעית במלחמה נגד הפאשיזם.

לבנון, התובעת את זכותה להגדרה עצמית, הקימה חזית לאומית נגד התככים של ה"ידידים" האימפריאליסטים, ומגייסת את כל השכבות העממיות למאבק למען הזכויות הדמוקרטיות

והלאומיות שלהן ונגד הממשל הצרפתי. בריבזמן, הלבנונים קשורים באופן טבעי עם מאבק השחרור של העם הצרפתי עצמו.

העמים הקולוניאליים, בעומדם בחזית הכללית נגד הפאשיזם, נאבקים למען דמוקרטיה יציבה, למען הזכות להגדרה עצמית.

שנת 1943 נרשמה בהיסטוריה של עמנו כשנה של כאבים וסבל, אבל זו הייתה גם שנה של גבורה מעוררת השתאות ושל מאבק מלא תקווה למען מחר טוב יותר. מעולם בהיסטוריה לא היה סבל רווי דמים כזה, ומעולם לא הופגנו עוצמות שכאלה. מיליוני יהודים נשחטו בארצות הכבושות של אירופה; מיליוני יהודים ניצלו הודות לברית-המועצות.

העמים הסובייטיים התחלקו עם הפליטים היהודים בפרוסת הלחם האחרונה. היהודים נוטלים חלק פעיל בתעשיית המלחמה ובבנייה, עובדים בבתי החרושת ובקולחוזים.

600 אלף יהודים נלחמים בשורות הצבא האדום, רבבות נלחמים בשורות הפרטיזנים. בשנת 1943, פרצו ההתקוממויות של הגיטאות. המוני היהודים, יד ביד עם הפרטיזנים הפולנים, לחמו עם נשק ביד נגד הברברים החומים. מאות מהם עברו דרך קווי הגרמנים והצטרפו אל הפרטיזנים. מאבק הגיטאות, בתוך ההקשר של התקוממות הפרטיזנים הפולנים, הוא ביטוי של הדרך בעלת הפרספקטיבה של ההמונים היהודיים. הגיטאות התקוממו, כשהם מעלים על נס את קריאתו של ברגלסון: "לא נמות, כי נחיה!". יחד עם כל העמים האחרים, נאבק וננצח.

הניצחון על הפאשיזם, חירות העמים לאחר הניצחון – זוהי הפרספקטיבה המאירה לעמנו. ההמונים היהודים בעולם כולו מתלכדים סביב הסיסמאות של הוועד היהודי-האנטי-פאשיסטי המוסקבאי. הביקור של פפר ומיכואלס באמריקה ובאנגליה, ההתגייסות של יהודים למען הצבא האדום בארצות הדמוקרטיות, המשקל של היהודים בצבאות האנטי-פאשיסטיים – מציינים את הגידול של התודעה העצמית והאחדות של העם היהודי.

המוני העם היהודי ימצאו את פתרונום הלאומי והסוציאלי במשפחת העמים שוחרי השלום, שונאי הגזענות, השוביניזם והאנטישמיות. לכן הניצחון של החזית של מעצמות הברית על הפאשיזם הוא גם הניצחון של העם היהודי. בסוף 1943 נערכו משפטי הנקמה הראשונים בברית-המועצות. בהתאם לחוק הפלילי הסובייטי, הנרצחים היו אזרחים סובייטיים. בכיכר המרכזית של חארקוב, בפני רבבות אנשים, הוצאו להורג שלושה יונקרים גרמנים שהורשעו ברצח מאות יהודים. התלייה בחארקוב, ההסתערות לעבר ברלין של הצבא האדום, זה הסיכום של 1943 מבחינתנו ומבחינת הפאשיזם. הסיכום הזה מבטיח לעם היהודי –

נקמה וחיים

ולפאשיזם –

נקמה ומוות!

משפט ברגן-בלזן⁴

זעם עבר על העולם האנגלוסקסי, אחרי שצבאותיהם גילו את מחנה המוות בברגן-בלזן. מאידנק, טרבלינקה ואשוונצ'ים – השמות הסלאביים הללו, כה נוח היה להתעלם מהם ולעבור בשתיקה ידידותית על "הגוזמאות הפרופגנדיסטיות של בעלי בריתנו הסובייטיים"... ולפתע, בתוך-תוכה של גרמניה, עלה הצבא המנצח על ערימות של אלפי גוועים ברעב ועשרות אלפי גויות, אשר משקלה של כל אחת מהן – כ־30 עד 40 ק"ג. ולפתע נתגלה לעיני החיילים והקצינים הבריטיים והאמריקאיים, שגם שבויים מכני עמם נמצאים בין ערימות הגויות והגוועים היהודיים והסלאביים הללו. נודעו העולם. החווירו פניה של לידי אסטור, ואפילו העיתונות של הג'נטלמן הרסט פרצה בבכי מר על הקורבנות האומללים.

ולא רק העיתונות.

מעל בדי הקולנוע בכל רחבי תבל הביטו, מתוך הערימות של חללי הרעב, אלפי עיניים מאובנות בפניו המחווירים של המסתכל היהודי, התורכי, המקסיקאי, הסיאמי, הצרפתי, האמריקאי והאנגלי...

וגם באנגליה, זמן ארוך לא ירד מהבד הסרט הדוקומנטרי "ברגן-בלזן"... את "ברגן-בלזן" הציגו לפני פושעי המלחמה המכובדים ביותר ולפני הרוצחים הפשוטים בבלזן ובאשוונצ'ים. לפני האדם הפשוט, איש הצבא והפועל, הנוער והאינטליגנט, וגם לעיני השופטים ועורכי הדין המטפלים במשפט ברגן-בלזן.

כולם הבינו את הסרט. כולם. הרוצחים רמי המעלה, המהנדסים והעובדים בבתי החרושת למוות, האיש הפשוט בעולם כולו, לרבות צלמי ברגן-בלזן והמסתכלים הבריטיים. כולם הבינו: זהו הפאשיזם. עצמות ארוכות, צנומות ויבשות, הפרצוף הגס והמבהיל ברגילותו של מפקד מחנה המוות, חיוך חבורות של ה"אס-אס פרוילינס", כן, כולם הבינו. זהו הפאשיזם. כולנו הבינו והרגישו, כי התשובה אחת היא: או האדם, או הפאשיזם. או אנחנו, או הם. והתשובה ההומנית והעדינה ביותר של כל אדם בעל-מצפון בראותו את הסרט ברגן-בלזן הייתה – מייד, כאן, לראותם על התליות!

ההכרה וההרגשה שאלו עדיין חיים, גרמה לכאב, כאב פיסי ממש.

מידה רבה של הבנת נפש האדם והומניות נשגבת גילה הסרט הסובייטי על משפטי קרסנודאר וחארכוב, כשנתן לנו את ה"הפי אנד", שכה רצינו בו; את שמחת הנקמה ואת סיפוק המצפון, בהראותו את התליינים על התליות.

מידה רבה של זרות לנפש האדם, עד כדי גסות רוח ואנטי-הומניות מובהקת, גילו האחראים לאיסור על הצגתו באנגליה של הסרט על אודות משפטי חארכוב וקרסנודאר.

פרזיטים שבעים, אשר בזמן המלחמה לא לחמו, כי אם ספסרו, "הגנו" אז על נפש העם בפני זעזועי המציאות הפאשיסטית. אך הזעזוע בא. והנה מתנהל המשפט על רוצחי ברגן-בלזן.

יום אחרי יום.

שבוע אחרי שבוע.

לא. לא את הפאשיון שופטים שם. מבררים פשעים פלייליים סתם, חמורים יותר וחמורים פחות, מאחורי מסך עשן של סעיפים, תקנות, פקודות וחוקים. עורכי־דין בריטיים מגינים על הקליינטים שלהם, עורכי דין בריטיים מענים את העדים ששנים רבות היו "קליינטים" של הנתבע ס"ס מאיור קרמר. עורכי־דין בריטיים מנסים להוכיח שברגן־בלון זה שקר, פרופגנדה.

העדים עומדים באש המרוכות של הרטוריקה. הסנגורים מנצלים את זעזוע־העצבים של קורבנות קרמר על מנת להציל את קרמר וחבורתו, הליידיס והג'נטלמן מהס"ס. הסניגורים משתדלים להוכיח, שהעדים דעתם נטרפה עליהם. הם מתכוונים להוכיח, שברגן־בלון היה בית־הבראה לחולי רוח, ושקרמר, רופאיו ואחיותיו אלה הם אנשים הגונים, אשר מילאו את תפקידיהם בנאמנות.

לא לורד האו־האו על יד תחנת השידור הנאצית מדבר במשפט זה.

המייג'ור הבריטי, עו"ד ויינווד, סניגורו של המייג'ור הגרמני קרמר באולם המשפטים בלינבורג שבגרמניה המנוצחת, מוכיח שהקליינט שלו מילא את חובתו בהתאם לשבועת האמונים להיטלר. המייג'ור הבריטי מחייב רצח ילדים כמילוי חובה צבאית.

אך המייג'ור הבריטי אינו מסתפק בסנגוריה על המייג'ור הגרמני. סר ויינווד מרחיב את הגנתו על הנתבע העיקרי במשפט ברגן־בלון, על הפאשיון. "הבריטים הם שהקימו לראשונה את מחנות הריכוז, כדי לשמור על אלמנטים בלתי־רצויים" – קובע העו"ד של הנאצים במדי הצבא הבריטי. מייג'ור ויינווד מפתח את הגנתו על הגסטאפו לכל אורך החזית. לא רק את שיטת המחנות הוא מצדיק; העו"ד מצדיק את השמדת היהודים ומתגלה כאנטישמי קיצוני: "מחנות הריכוז הגרמניים הוקמו, כדי לעצור בתוכם את פסולת הגטאות של מרכז אירופה. אנשים שלא ידעו איך להתנהג בחיים רגילים ולא רצו לעשות את מה שציוו עליהם".

עורכי הדין של רוצחי עמנו מתעללים לא רק בקורבנות קרמר, הם מתעללים בנו, בכל אדם בעל מצפון, בכל דמוקרטי, בכל יהודי. הם מתעללים בצדק האלמנטרי.

בהתנהגותם הפרופאשיסטית, בשימושם לרעה בתפקידם כסניגורים ממונים, מעוררים הם באדם הפשוט את הרצון העז לראותם על ספסל הנאשמים ליד קרמר וחבורתו כפושעי המלחמה, פושעי מינכן, פושעי הכנת המלחמה, אלה אשר אימצו את ידי מפציצי גרניקה, מקימי טרבלניקה וברגן־בלון, המתפארים להיות חלוצי השיטה של מחנות הריכוז.

ואנו שואלים: למה כה קשה להוכיח את פשע ברגן־בלון? למה אין מזכירים כי ברגן־בלון זהו הפאשיון? למה מגינים על הפאשיון הזה במסירות נפש כזאת? האם אין מספיק להסתכל באלפי השלדים המפוזרים בתעלות מי השופכין במחנה?

האם לא מספיקים ארבעה רגעים של סרט ברגן־בלון?

לאיזו מטרה סוחבים את המשחק הפסבדו־דמוקרטי, פסבדו־הומניטרי על חשבון מיליוני

חללים ומיותמים?

למינכן שנייה?!

אנו היהודים, אנו האנשים שבשבילם ברגן־בלון אינו מארש אבל בלוויות זרות, אנו המתאבלים

על קורבנות הנאציזם דורשים: בשם אלה שנשרפו, גוועו מרעב, נחנקו; הורים, אחים, אחיות. למען עתיד בלי טרבלינקה וברגן-בלזן!
 בשם המצפון והחיים, אנו דורשים: מוות לרוצחים הפאשיסטים מברגן-בלזן!!!
 מוות לכל ה"העררן" ו"הפרוילנס" של הס"ס, ה"רופאים" וה"אחיות", מוצצי דם הילדים ורוצחי הנשים!
 די להתעלל בנו!
 די להשתעשע על קברות היקרים ביותר לנו!
 הקץ להסתה הפאשיסטית מצד הסניגורים על רוצחי הילדים!
 הקץ לפרובוקציות המלחמה המינכנאיות מאולם בית הדין!
 מוות לרוצחים הפאשיסטים מייד!

המשפט בא!⁵

"דוד! אינני רוצה לתוך האש! אינני רוצה למות!"
 ינקעלע היה בן ארבע, כשצעק את המילים הללו בפניו האדומות של ה"דוד" במדים שחורים במחנה טרבלינקה. תת-קצין הס"ס גלינקה עקר מזרועות האם את ינקעלע וסחבו בעד רגליו היחפות, כשראשו הקטן נגרר על האדמה.
 שני אנשי ס"ס נאבקו עם האם. האחד החזיקה בשערותיה, כשהשני אווזו בכוח את ידיה מאחורי גבה.

"עוד יבוא יום דינכם!" – צעקה האישה ונפלה מתה, או, אולי, מתעלפת על האדמה.
 האם וילדה נזרקו לתוך הכבשן. האם והילד... הילדים שלנו... האמהות שלנו...
 היה זה בשנים האפלות של השלטון הנאצי. כל זה עשה הפאשיזם.
 מפי אחד הסופרים הסובייטיים נזרקה בפני האנושות השאלה – השאלה החשובה ביותר: "כיצד יוכל לישון במנוחה בפינה זו או אחרת בעולם אדם, חוטא רגיל, ביודעו, כי רוצחי ילדים עודם בחיים?"

כן, זאת היא השאלה החשובה ביותר. משום שאילו הגיבו האנשים, אשר דרך מחשבתם ורגשותיהם הם רגילים ונורמליים, על רצח הילדים בחבש, בסין, בספרד, הרי לא היו מגיעים הדברים לידי כך, שרוצחי ילדים יקימו מחנות מוות ברוב ארצות אירופה. כן, הסכנה היא בזאת, כי יש אנשים, העוצמים את עיניהם מראות ואוטמים את אוזניהם משמוע, כאשר רוצחים אי-שם במקומות רחוקים. הסכנה היא גם בטיפוח רגשות רחמים אל הפושע: "האלוהים יכפר את עוונותינו המרובים". הסכנה היא בהעמדת פנים "הומניטרית", אשר מאחוריה מסתתר החשבון האנוכי צמא הדמים: "הרוצח עוד יוכל להביא תועלת".

והסכנה היא גם בביקוש פציפיסטי אחרי שלום בדרך מינכנית, בנכונות "אמיצה" להקריב את זולתך, כדי "להציל" את עצמך. אנו יודעים מה פירוש ההצלה הזאת. כך "הציל" צ'מברלין

את לונדון, ודאלדיה – את פאריס, על חשבון לידיעה, וארשה ופראג, בהבטיחם את השלום “למשך אלף שנים”.

והסכנה היא גם בשיכחה! לשכוח את הלקח המר ואת שכר הלימוד רב הדמים; לשכוח, כיצד עלה בידי רוצחי ילדים לבצע הריגת ילדים המונית. ועל כך רצוננו להתרות, כדי לעורר ולגייס את ההכרה.

אדם, יהודי, פועל! “איננו רוצים לתוך האש! איננו רוצים למות!!!”
בלונדון לוחמים המיניסטרים של הלייבור על “הרחבת הבסיס” של הממשלות ברומניה, ביוגוסלביה ובבולגריה, בבקשם להשתמש בקוויזלינגים המקומיים.
בלינבורג התנהל משפט נגד ה“פרסונל” של קומבינט המוות באושווינצ’ים ושל סדנת המוות בברגן-בלזן.

העמידו למשפט מאיור גרמני על אשר “רצח אורח הולנדי”. המאיור הודה שהוא שלח אנשים – פעמים רבות ובהמונים – לתאי הגאז, אך הלא בפועל ממש לא רצח איש. על ההולנדי לא שמע מעודו. דנו את תת־הקצין על אשר רצח נערה. הוא רצח?! ... הוא יושב יומם ולילה בתא הטלפון באושווינצ’ים ותו לא.

האשימו את ה“פרוילין עם הכלב”, על אשר שיסתה את הכלב באחד האסירים, עד שהלה נפח את נשמתו, ותשובתה ברוב תמימות וחוץ הייתה: “רקסי אינו נושך”.

מאשימים עוד “פרוילין” אחת על אשר הרביצה מכות לנערה.
היא? ... היא רק ציוותה לחלוק לה 25 מלקות, על אשר כתבה לעתים תכופות מדי מכתבים למשפחתה...

בקיצור, האשימו אדונים וגברות, ובית הדין הוציא פסקי דין מחייבים. הוכח ש“רקסי נושך”, שהאזרח ההולנדי נרצח בידי קראמר. אך הפאשיון יצא זכאי. ייתר על כן, הקטיגוריה אף לא הושיבה אותו על ספסל הנאשמים. ואף־על־פי־כן עשו הסניגורים את הכל, כדי להגן על הפאשיון, שלא נתבע אפילו לדין. הם לימדו סניגוריה על הזכות לרצוח, הם השתדלו להוכיח, כי לרצוח יהודים – מצווה היא!

הם לחמו בהתלהבות פטריוטית על זכות הבכורה – על הפטנט – של האימפריה הבריטית למחנות ריכוז; הם ניסו להוכיח, כי המצאת מיידאנק היא פרי ה“גניוס” הבריטי דווקא. הם לימדו סניגוריה לא על האתמול בלבד, הם הגנו גם על “היום”; “היום” של שביתות הרעב בברגן-בלזן, הנמצא תחת פיקוחם, נגד התנהגותם הרעה של הוֹנְדְרִמִים הבריטיים, אשר באו במקום קראמר וחבורתו; הם הגנו על “היום” של עתלית, אשר בה “נחיים” יהודים מבוכנוולד וטרבלינקה, אחר נסיעת ים קשה, במחנה ריכוז בריטי, בעתלית, בה מנסים לחנך את “פסולת הגיטאות” להישמע לפקודות ולהתאים את עצמם ל “חיים נורמליים”.

הסניגורים במשפט ברגן-בלזן לימדו סניגוריה על שתי עשרות נאשמים. בית־הדין כולו לימד זכות על הפאשיון.

כתב אמריקאי אחד שאל פעם סופר סובייטי: מדוע מעמידים לדין שלושה רוצחים של ה־ס־ס בחרקוב? הלא הצבא האדום דן מאות ואלפים מאנשי ה־ס־ס והגסטאפו בלי “פאראדה” כזאת?

והכתב קיבל את התשובה: “את המשפט בחרקובי אין מנהלים נגד 3 רוצחים בלבד, אלא

נגד הפאשיזם כולו. מארגנים אותו, כדי שתבינו מדוע דן הצבא האדום אלפי רוצחים בלי 'פאראדה' מעין זו; על מנת שתבינו, כי אין לשתף-פעולה עם הפאשיזם".

המשפט של שומרי ברגן-בלזן התנהל לא כדי לגלות את הפרצוף של הפאשיזם בשביל אלה, אשר עוד לא נפקחו עיניהם לראות נכוחה. המשפט של שומרי ברגן-בלזן שימש חיפוי לשותפות עם הפקידים הנאציים, עם בעלי הטרוסטים ועם כנופיית היונקרים; ואפילו פסק הדין של מוות נגד קראמר ועוזריו טוהר במידת האפשר מכל עוקץ נגד הפאשיזם, ופורסם כפסק-דין נגד כמה פושעים פליליים רגילים.

בברגן-בלזן מצאו מאות גויות נרצחים מבני עמים שונים, 50 חזירים מפוטמים ו-44 שומרי ס.ס. זהו כתב האשמה! הדבר החדש היחידי שנתגלה במהלך המשפט הזה הוא – 50 חזירים שבעים, שהתהלכו בין עשרות אלפי אנשים גוועים ברעב. בית הדין האנגלי דן למוות קבוצת "עבדים" פולנים, שביצעו מעשה רצח בנאצים. וחמישים חזירים אלה – זה ההבדל היחידי בין כתב האשמה נגד ה"רוצחים" הפולנים והרוצחים הנאציים. ובשני המשפטים הללו, ההאשמה היא אחת ופסק-הדין הוא אחד – גם נגד העבד, שרצח את משעבדו ונקם את מות המיליונים, וגם נגד ה"גאולייטרים" מן הס"ס.

אנו מבינים לרוחם של השופטים.

כאשר טייסים בריטיים רוצחים את ילדי יאווה על חטא שחטאו הוריהם, בקבלם ברצינות את הבטחת הממשלה הבריטית במצע הבחירות שלה, ודרשו שיחרור לאומי לעמם ועצמאות לארצם; כאשר בטריפולי, ביום בהיר אחד, "הפתיע" המון פורעים את השליטים הבריטיים ב"תשוקתם" הפתאומית לרצוח יהודים, וכשהשלטונות הבריטיים סגרו בקסרקטינים ליומיים את חייליהם, פן יפגעו ב"עצמאות" הארץ וב"חופש העם"; כשחיילי הדיבזיה המוטסת מבליגים למראה ההרס בברקליס-בנק בתל-אביב ומסתפקים בצילום "מעשי הפראות היהודית", ובו-ביום ממש יורים אותם חיילים בגוזזטראות ופוגעים בילדים – כשבמצב זה מתחיל המשפט ההיסטורי הגדול, צועקים אנו:

"איננו רוצים לתוך האש!"

האם נרשה ששוב יפתחו בצעקה זו אלפי "ינקעלאך"? האם נרשה שילדינו יצעקו כזאת? לא! עונים אנו בקול ענות גבורה של עשרות מיליונים, בקולו האמיץ של אינטרנציונל המעמד העובד, בקולם של העמים הדמוקרטיים, בקולה של ברית-המועצות, בקולם של אלה, אשר נקברו חיים, בקולם של מעוני טרבלניקה, מיידאנק ואושווינצ'ים, בקולו של ה"אתמול" האיום וה"מחר" הגדול.

לא לשכוח! לא לשכוח את זעקות האמהות, כשילדיהן הועלו על המוקד, את זעקת הנקמה של אחיותינו המעונות, את רעש הקברים החיים בבאבייאר.

וכשיושבים על ספסל הנאשמים בעלי ההלכה, המאושלים וראשי המייסדים של טרוסט המוות הפאשיסטי, שהצעידו את העולם אל טבח הדמים; כשהולכים למשפט הגרינגים, הטיסנים, הפון-פאפנים, השטרייכרים, אלה אשר אין להאשימם ברצח אורח הולנדי או עזרה פולנית; כשיושבים הם על ספסל הנאשמים, אומרים אנו לך, אח-אדם, בכל פינות העולם: זהירות! זהו האויב! הרגוהו! ולא אותם בלבד! לא את הגרינגים בלבד! מוות לפאשיזם הווה אומר: חיים בשבילך, בשביל ילדיך ובשביל הבאים אחריך!

הפאשיזם, שנוצח בשדה הקרב ובזירה המדינית, חי עדיין בצורת חיידק הדמורליזציה, כבקטריה של מגפת-המוות. הוא מסתתר, ירד למחתרת, ולעתים באורח מוצלח עד כדי כך, שהנגוע עצמו במגיפה זו אינו מרגיש בכך!

הסתכל, חבר, בסוכת מוכר העיתונים. תמצא שם לבטח את "גאזטה פולסקה". היהודים מוכרים "רצח", ומדמים בנפשם שהם מוכרים עיתונים. היהודים סוחרים ב"פרעות" וחושבים, כי הם מפיצים ספרות. יתר על כן, יהודים קונים את עיתוני הפורעים הפולנים ותומכים בפאשיזם הפולני, בלי להרגיש בכך. הם אינם רואים, כיצד עוזרים הם לפורעים בקרקוב ובלודו'. ומפריעים לממשלה הדמוקרטית לחסל את הפרעות.

נסו נא לומר לרביזיוניסט, שהוא פאשיסט. תשובתו תהיה כתשובת ה"פרוילין עם הכלב": "רקסי אינו נושך". והרע הוא, כי הוא חושב זאת בכנות.

זהירות, אדם! המשפט מתנהל! הפאשיזם הועמד לדין! מאשים ה"אתמול", מאשים ה"מחר". זהירות! איננו רוצים לתוך האש!

ובימים האלה, כשבא יום הדין על הפשע הגדול ביותר בהיסטוריה, כשמפיו של התובע האמריקאי נשמעה ההכרזה: "לא אנו מאשימים, מאשימה הציביליזציה". וכשהתובע הסובייטי דורש עונש מוות בעד 15 מיליון הרוגים סובייטיים, בעד 6 מיליון יהודים שנרצחו, בעד הפשע, שהגדרתו המחרידה היחידה היא: פאשיזם; וכשכל אחד מראשי הנאצים מכריז: "אינני אשם" – מצרפים אנו את תביעתנו, את כתב האישום שלנו. אנו, אשר את הורינו, אחינו ואחיותינו רצחו שנים רבות אלפי פעמים, עד שנשמתם יצאה מן הגופות המעונות והשרופות; אנו, אשר נושאים בהכרתנו את הסיט המתמיד של המוות והעינויים של יקירינו; אנו שהתייתמנו והתעלינו מעל גבול כל יכולת הסבל האנושי – אנו דורשים צדק.

במשטר הפאשיסטי, הפשע החמור ביותר, אשר עונשו עינויים ומוות, היה – להיות אדם ישר, יהודי, קומוניסט, סוציאליסט, דמוקרט. בעד חטא זה ה"חוק" וה"מוסר" הפאשיסטי תבע דין מוות.

ואנו כיהודים, כקומוניסטים, כסוציאליסטים, כדמוקרטים, דורשים את העונש החמור ביותר בעד הפשע האיום ביותר – אנו דורשים: מוות לפאשיזם!

ואנו בטוחים: לא כמשפט ברגן-בלזן יהיה משפט נירנברג. על כך מעיד כתב האשמה. על כך מעיד חבר השופטים, על כך מעיד עצם המשפט, אשר הוא משפט הקואליציה האנטי-פאשיסטית, משפט עממי של עמי ברית-המועצות, אמריקה, אנגליה וצרפת, המייצגים את האומות המאוחדות. כוחות הריאקציה, שניסו להציל את הפאשיזם, אשר הצליחו לרוקן מתוכנו את משפט ברגן-בלזן, לא הצליחו לכפות על הדמוקרטיה את ה"מוסריות" של שופטי ברגן-בלזן. מזימתם נכשלה. משפט נירנברג יחזיר את הכבוד ואת הגאווה למושג "אדם".

משפט נירנברג ידרוש את הדין על רצח אלפי "ינקעלאך" וימלא את תשוקתן האחרונה של אלפי אמהות, אשר נזרקו אחרי ילדיהן לכבשני הפאשיזם. משפט נירנברג יתן את פסק דינו על מיידאנק ויגשים את קללת גיבורי הגיטאות ואת תקוות נקמתנו.

משפט נירנברג ישפוט את שיתוף הפעולה עם הפאשיזם ואת ניסיונות הריאקציה להציל את האידיאולוגיה של מיידאנק, של תורת הגזע, של האנטישמיות, של מינכן ושל הסתה ומלחמה.

האדם ישפוט את הטירוף, אחוות העמים – את תורת הגזע, השלום – את המלחמה, העקרונות של טהראן ופוטסדאם – את מוסר מינכן וטרבלינקה, הדמוקרטיה – את הפאשיזם, כי אין אנו רוצים למות – אנו רוצים לחיות!

זהו האויב!

בכבשני טרבלינקה, על התליות והגליוטיות של הג'ונגל האירופי, מתחת לאופני קרונות המוות, תפח והתנפח המושג הזה. הוא הבשיל על המוקדים במיידאנק, פיעפע בבתי-החרושת לסכון-אדם, קפא בדרכים החורפיות בין מחנות המוות, נדחס בתאי הגאזים ושוב התנועע על התליות ופירפר בבורות עם הקבורים חיים.

המושג הזה זחל מתוך בתי הבושת, בהם אנוסות היו הנערות לשמש בגופן את הסולדטסקה.

הוא נחר עם פירפורי הגסיסה האחרונים של שפני-אדם במעבדות ה"מלומדים". הוא יצא מתוך גוויות ילדים לאחר ה"טיפול המדיציני" של רופאים-עלוקות.

המושג הזה פירכס בעיני האם, עת נסתתרה בינתה כשלעיניה עינו את ילדה.

בסאדיזם השיטתי והמאורגן, בסאדיזם האידיאולוגי, חושל המושג הזה. הוא השתולל בחפירות של מלחמת העולם ובמחנות השבויים המעונים, הנפוחים מרעב.

המושג הזה, אם להגדיר אותו כאכזרי, הרי יש בכך לא פחות מן הטמטום מאשר לענוד סרט כחול לשערותיה של זונה זקנה.

המושג הזה, הדבר הזה – שמו פאשיזם.

אך האם זהו התוכן המלא של המושג הזה? האפשר בכלל לחשוף את תוכנו המלא של הפאשיזם בעזרת האמצעים הדלים, הנתונים לשפת אנוש?

לא בטרבלינקה בלבד נוצר המושג. הוא טופח במדמנה של הדיפלומטיה המינכנית. הוא זינק מתוך הביצה המוסרית של הכנופיה השלטת: הלורדים והברונים, אילי ההון ושליטי הטרוסטים. אימצוהו אל סודרים לבנים משלג, טיפחוהו מתחת לסמוקינגים מודרניים, החביאוהו בצילינדרים גבוהים האדונים והסר'ים, האריסטוקרטים הנאצלים, המדברים גבוהה-גבוהה, עת הופכים הם דם לנפט, גופות לפחם, חיי אדם לשומן, ורעב לרווחים. כיסוהו בצלב הכמרים של פראנקו ואחרים, עטף אותו בקוראן המופתי חאג' אמין אל חוסייני, הסתירו מתחת למדיו הצבאיים הקפיטאן רוברט קאנינג.

הקוויסלינגים מכל הארצות עטפוהו בדגליהם הלאומיים. אך האם זה הכל? הלא לחמו נגדו, ניצחוהו בשדה הקרב. אך האם זה הכל?

לא. עוד לא חיסלוהו, הפאשיזם עודנו חי. היטלר עדיין חי, תורתו עוד קיימת. חיים נחשי הביצות, וסרחון עולה מבורות השופכין. עדיין נמצאים בחיים האדונים, המיסטר'ים, הלורדים והברונים, והם מטפחים אותו שוב, הם שוב עוסקים בגידולו. היטלר מת – יחי היטלר! הייל!

“התעללו בפסל לנין בלונדון”

“לונדון, יום א’ – העתון ‘סאנדיי פיקצ’וראל’ הודיע היום, כי לפנות בוקר צלצל הטלפון במערכת וקול מיסתורי הודיע בלשון זו: ‘כאות מחאה על הקומוניזם היהודי, ומשום שאנו מאמינים בבריטניה ובאימפריה הבריטית, ניתצנו עתה את אנדרטת לנין בכיכר הולפורד’.”

“לונדון, יום א’ – כאלף איש ואישה, מהם במדים צבאיים, קידמו את פני המנהיג הפאשיסטי אוסוואלד מוסלי במועל יד ובקריאת ‘הייל’, כדוגמת הנאצים, באסיפה שנערכה באחד מבתי הקפה. הם בחרו במקום הזה, כדי לעשות רושם, שעורכים נשף ריקודים.

מוסלי נאם בפני מעריציו, רובם עצורים לשעבר לפי סעיף 18 לשעת חירום (אשר לפיו נעצרו כל הפאשיסטים ומצדדי הנאצים), ואמר, כי הפאשיסטים לעולם לא ישכחו את סבלותיהם ואף ידאגו לכך, שגם אויביהם לא ישכחו זאת.

בהפגנה נשמעו קריאות: ‘מוות ליהודים!’ המון פרוץ, ובו אנשים רבים במדים צבאיים מן הצי והאוויריה, בחורים ובחורות לבושי מדים היטלריסטיים, הריעו לקראת מוסלי בקריאות ‘מוות ליהודים!’.”

לא מכבר הוקם בלונדון ארגון בשם “לגיון המתקנים הנוצרים”, הרואה בהיטלר “שליח אלוהים”.

המזכיר הכללי של הארגון, מר באטרסבי, הצהיר, כי “הלגיון” הוא בלתי פוליטי בהחלט. “אנו רואים בהיטלר שליח אלוהים, שנשלח לשבור את כוחו של שלטון הממון. המלחמה האחרונה הייתה יום הדין לעולם, הקרב האחרון בין אלוהים והממון. היטלר נשלח, ללא כל ספק, על ידי אלוהים לשפוט את העולם. הוא שבר את שלטון הממון, שהביא דלות, מלחמה ומגיפה למיליוני בני אדם”. מר באטרסבי הזכיר דרך-אגב, כי הוא וחברי הלגיון תמכו במשא ומתן לשלום בשנת 1940, ומשום כך נאסרו בהתאם לתקנות שעת חירום (לפיהן נאסרו כל הפרו-נאצים הבריטיים בתקופת המלחמה).

המפקדה הראשית של הלגיון נמצאת ב”בית המלכות”, היכל גדול ועתיק, שניתן להם במתנה על ידי פלוני המוגדר “ידיד”.

הקפיטאן בייקר הרחיב את הדיבור בהכריזו, כי לתנועה אין אופי פוליטי.

“אנו תנועה נוצרית טהורה, אנו מתפללים פעמיים ביום באולם זה, ולעולם אין אנו משוחחים בפוליטיקה. נכון הוא, כי אני מאמין בקדושתו של היטלר. אני אף מאמין, כי הוא נשלח לייסר את העולם. אולם אני חוזר ואומר: אין אנו תנועה פוליטית. אם פאשיסטים לשעבר רוצים להצטרף לתנועתנו, הריני בטוח מלכתחילה, שהם אינם משתייכים עוד למפלגתם”.

פסל השחם של היטלר נקנה ב־500 ליש”ט על-ידי הקפיטאן רוברט קנינג, איטוני וותיק, קצין גבארדיה לשעבר, שהיה עצור בימי המלחמה, וחבר לשעבר של הארגון האנגלו-גרמני “החוליה”. הקפיטאן קנינג, כמובן, אינו חבר בלגיון, אבל הוא הצהיר בפני העיתונאים, כי ברצונו למסור את פסלו של היטלר ל”בית המלכות” של הלגיון, שם יוכה ליראת כבוד. וכה אמר הקפיטאן קנינג: “לפני 2000 שנה היה ישו הנוצרי ללעג ולשנינה, כיום הוא כוח חיוני בלבם של עשרות מיליונים במערב, ואלה שלעגו לו אין להם ערך עתה...”

אדם אחר בשם ג. מרימאן אמר, כי הוא היה אסור ב"בוכנוואלד בריטי". הוא ענד טבעת ועליה חרות: עצור 1940. ג. מרימאן קנה ב-22 ליש"ט את הדגל הנאצי שהתנופף מעל הצירות הגרמנית בתחילת המלחמה. מלבד זאת קנה מרימאן ב-62 ליש"ט דגל "צלב הקרס" בעל שולי כסף, אשר בקצה מוטו נתון הנשר הגרמני. "אין אנו רוצים לראות דבר זה מתפלש בעפר" – אמר האדון הלזה.

"הייל היטלר!" בלונדון... פה ושם משחירות ההריסות של הבתים המופצצים. יתומים מביאים פרחים לקברי אבותיהם, שנהרגו בהפצצות. האלמנות מבכות את בעליהן, וההורים – את ילדיהם שנרצחו. בנירנברג מתנהל המשפט נגד פושעי המלחמה הראשיים, ובלונדון מוכרים במכירה פומבית פקידי ממשלת הלייבור את פסלו של היטלר. בלונדון מסרו לידי מעריציו היכל גדול ועתיק, כדי לקדש את זכרו. בלונדון הפך היטלר לשליח אלוהים, והפאשיזם הפך לדת.

בלונדון קונה ג'נטלמן את דגלי צלב הקרס ואת דגל גרמניה הנאצית, אשר צ'מברלין הרים מעל לונדון, כדגל השלום המינכני אשר היה דגל מלחמה ואושווינצ'ים. הג'נטלמן רוצה להסתירו, עד שיוכל שוב, בבוא היום, להרימו מ על לונדון, כדי שיוכל להטיל את העולם למערבולת דמים. כשהציבו בלונדון את פסלו של לנין, אמר ראש העיר: "אילמלא הצבא האדום, לא הייתי ראש העיר בלונדון. במקומי היה יושב גאולייטר". אנו יודעים, שמוסלי וקאנינג מצטערים מאוד, כי הדבר הוא כפי שהוא עתה, ולא כפי שעלול היה להיות.

אך אנו מצטערים, כי אף במצב, כפי שהוא כיום, נוצרת האפשרות לחלל את פסלו של לנין, להקים משרדים ל"שליח האלוהים" היטלר, ולארגן תהלוכות בסיסמה "מוות ליהודים".

ואימה אוחות כל אדם בעל רגשות נורמליים, כשהוא מתעמק בתשובתו של מיניסטר הפנים לשאלות בפרלמנט הבריטי על ההיטלריסטים ה"דתיים" ועל האמצעים, אשר חושבת לנקוט בהם הממשלה, כדי להילחם בהם.

"אנו מוכרחים להתחשב בסנטימנטים של אזרחים מסוימים" – ענה המיניסטר לשאלת דבר פסלו של היטלר.

אדיבותו של הג'נטלמן הנכבד, טעמו העדין ונימוסיו מפליאים מאוד. בייחוד נוגעת העדינות עד לב האלמנות והיתומים, המתאבלים באנגליה ובעולם כולו, כי הלא גם להם יש סנטימנטים והם בוודאי ובוודאי מבינים, כי כשם שחובה היא להתחשב בסנטימנטים שלהם, כן הכרח הוא להתחשב גם בסנטימנטים של ה"אחרים" – "האזרחים המסוימים".

"אכן, זוהי דמוקרטיה", מתמוגגים מנחת ה"דמוקרטים", ידידי פראנקו, "נושאי התרבות" בהודו וביאווה, ה"לוחמים" למען אחוות עמים בפלשתינה, הבנקאים והמונופוליסטים מן ה"טיימס" וה"דיילי מיל".

"בארצנו, הדמוקרטיה היא נחלת כולנו" – מסביר ה"טיימס". "אין ברצוננו להפוך את מוסלי לקורבן ולרכו מסביבו ע"י כך את ההמונים. אנו רוצים להילחם בו בוויכוח חופשי".

אין להכחיש, הדעה היא מצודדת נפש ממש! הדמוקרטיה היא לכולם: למפציצים ולמופצצים, לפורעים ולקורבנותיהם. חופש! בעד מיידאנק ונגד מיידאנק! לכל האזרחים

זכויות שוות: למנצלים – הזכות לנצל, למנוצלים – הזכות להיות מנוצלים; לקורבנות – ליפול קורבן, ולמרצחים – לרצוח. דמוקרטיה לכל!

כאשר פיראטין, הציר הקומוניסטי בפרלמנט, דורש חקיקת חוק נגד האנטישמיות, עונים לעומתו: "דמוקרטיה! אנו לא נשנה את חירויותינו הדמוקרטיות!". ה"דמוקרטיה" מבטיחה זכויות שוות לאנטישמים ולמטיפים לאחוות עמים; למחללי פסלו של לנין, המעריצים את פסלו של היטלר; ו"לאחרים", למיניסטרס מסוימים, מתירים להקים את פסלו של לנין, אך גם לא לחלל, חס ושלום, את מקדשו של היטלר.

דמוקרטיה לאורך כל החזית! גם במדיניות החוץ. על דרישתה של הממשלה הצרפתית לנתק את הקשרים עם פראנקו, עונה משרדו של בוויין: "לא. דבר זה יוכל לרכז מסביב לפראנקו את המוני העם!"

מוזר מאוד הוא פרצופו של אנטי־פאשיזם זה. יוצא, איפוא, כי את הפאשיזם מחזקים, כשנלחמים בו. אם להמשיך בקו הגיון גאוני זה, יוצא, כי כדי להחליש את הפאשיזם, מן ההכרח לתמוך בו. ואנו עד כה חשדנו בלורדים אלה, כי הם פרו־פאשיסטים, הרינו מבקשים מהם סליחה: זאת היא פשוט שיטה של "אנטי־פאשיזם ג'נטלמני".

אך הדמוקרטיה ל"כל" והאנטי־פאשיזם הנוצרי אינם חדשים. הדמוקרטיה של ויימאר סללה במלים אלה את הדרך להיטלר.

מלחמת הדמים הנוראה ביותר, מסע הצלב השחור ביותר – אלה הם שכר הלימוד של התורה הזאת. החיים הוכיחו, כי הדמוקרטיה אינה לכל. דמוקרטיה פירושה להגן על הרוב המכריע מניצול בידי כנופיית זאבי ההון.

כן, דמוקרטיה פירושה מלחמה נגד הפאשיסטים והפאשיזם, נגד ההלכה והמעשה גם יחד. וכל זמן שקיימים מנצלים אימפריאליסטים ומונופוליסטים מצד אחד, ועמים קולוניאליים והמונים רחבים של איכרים ופועלים מצד שני; כל זמן שקיימים מדכאים ונדכאים, אין מקום ל"דמוקרטיה לכל".

200 אלף מחוסרי גג מבלים את לילותיהם על מרצפות בומביי. ילדים בני עשר מנפצים אבנים בעבודה מפרכת בשכר של 3 שילינגים לשבוע בבניין הארמון של המישנה למלך בהודו. 12 לירות – זה שכרו של פרופסור באוניברסיטה הודית. זמן החיים הממוצע בהודו אינו מגיע לשלושים שנה – הכריזה קטי בומלה, נציגת הנוער ההודי. ואם כן, כיצד יכולה להיות "דמוקרטיה לכל"?!
בעצם, אין הלורדים עקביים תמיד ב"שיטתם האנטי־פאשיסטית".

מדוע, למשל, הוצא לפועל פסק־דין של מוות על הלורד האו־האו? האם פעל הוא יותר ממוסל? האם הוא עשה משהו יותר, מאשר להתרברב ולהרבות להג? האם צעקותיו ברדיו היו יותר מסיתות את המוני העם האנגלי, מאשר נאוומו של מוסלי בהייד־פארק? באמת, עוולה היא. משתתפים אנו בצערו של האב האציל, המישנה למלך לשעבר בהודו, אמרי.

* * *

הרינו משיאים עצה ל"דמוקרטים" מ"טיימס" ו"דיילי מייל": לשלוח מתנות לכת הקדושה ההיטלריסטית – זוג תיבות סבון אדם מבתי החרושת ההיטלריסטיים, כדי לרחוץ בו את

הידיים לפני התפילה, או מאה־מאתיים מברשות שיניים, אשר ניתנו ליהודי גרודנה לנקות בהן את הרחובות תחת השגחת כוהני היטלר, כדי שינקו בהן את שיניהם. למען הקל עליהם את הקריאות "מוות ליהודים!", וכדי שקולותיהם יצלצלו ביותר עוז, חייבים הם, בלי ספק, לשתות "גוגל־מוגל", ומייעצים אנו להם לבחוש אותו בכפיות של תה, אשר בהן ניקו היהודים את הרחובות מן השלג. על ה"דמוקרטים" לשלוח להם במתנה עשרות מזרונים עשויים משערן של אסירות מיידנק, כדי שכוהני היטלר בלונדון יוכלו לחלום עליהם את חלומותיהם המתוקים. אחים, אנטי־פאשיסטים באנגליה! עשו למען הסנטימנט של האנושות, למען הסנטימנט של העם האנגלי: בימים אלה, ימי ניצחון דמוקרטי בוועידת מוסקבה, כל יקום מקדשו של היטלר בלונדון!

מוסר הגיטו: שלוש שנים למרד גיטו וארשה⁷

מתוך אפלת ימי הביניים, אורבים הצללים האפורים של הגיטו – סמל ההשפלה, העצבות והבדידות. על הרקע רווי הדם של המאבק האנטי־פאשיסטי, מתנוססים בגאון שירטוטי הגיטו האדומים – סמל המרד, המלחמה הפרטיזנית והאחדות האנטי־נאצית. בהכרתו החשוכה של עולם ימי־הביניים, היה מזדקר הגיטו כחומה מסביב לכת פאנאטית של בני אדם זרים ומזרים. הגיטו החדש בארצות שנכבשו בידי היטלר – חומה הוא מסביב למורדים האנטי־פאשיסטים, הלוחמים נגד הכובש השנוא והזר.

בימי הביניים היה הגיטו מעין מנזר גדול של עבדים מעונים ונכנעים. אך היום קרא המשורר היהודי פפירניקוב לשירו על וארשה, ביאליסטוק, וילנה – "גיטוגרד".

* * *

כשפתח היטלר במסעו אל המזרח, פקד על הגנרלים שלו, כלבי הדמים, לאחוז בחרב ובאש ולזנוח את חוקי המלחמה המקובלים, כי "זאת מלחמה לחיים ולמוות בין שתי השקפות עולם". ואומנם היתה זו מלחמה בין שני מיני מוסר. מוסר אוכלי האדם מן הווילנהלם שטרסה נופץ ליד לנינגרד, סטלינגרד, גיטוגרד. ניצח – המוסר של הגיטו.

* * *

היטלר הבטיח לגרמנים, כי עתידים הם להיות עם אדונים, והעולם כולו יהיה "נקי מיהודים". באש המאבק היום ניצחנו אנו, למרות אבדותינו הכבדות. העולם אינו נקי מיהודים, והגרמנים אינם עם אדונים. היטלר הביא לעמו את המפלה הקשה ביותר בתולדות העמים. לניצחון הקשה ביותר ורווי הדמים בשביל עמם – עזרו לוחמי הגיטו.

על הקברים של מיליונים – אחים ואחיות, אימהות ואבות, ילדים וזקנים – יכולים אנו ביגון ובגאון. לקרוא: אני יהודי!
 היוכל היום כל גרמני להכריז בגאון: 'אני גרמני'?
 הודות לגיטו, יכולים אנו בגאון לחזור על דברי איליה ארנבורג:
 "אנו כולנו נתמעטנו, אך כל יחיד בינינו התרבה וגדל".
 מעל לבריקדות הנופלות של הגיטו, מתנוססת תהילתנו אנו.
 אנו ניצחנו!

* * *

בדרכו למיידאנק, נאלץ היה היטלר להקים את דכאו. כדי לגלגל את גרמניה אל ה-8 במאי 1945, נאלצו הנאצים לחסל במוקדם את הטוב, את האנושי, את הנורמלי בעמם הם. מסע הצלב נגד מעמד הפועלים הגרמני, נגד האינטליגנציה, נגד הקומוניסטים והדמוקרטים – זוהי העמדה הראשונה של כל מיני תוכניות, ובכללן התוכנית העיקרית – תוכנית "ברבארוסה", תוכנית ההתנפלות הבוגדנית על ברית-המועצות.
 תוך כדי הפיכת העם הגרמני ל"עם אדונים", הפך אותו היטלר למחנה רבובטים, לעם עבדים, כדי להופכו בנקל לעם תלוינים ורוצחים. וכיום יושבים על ספסל הנאשמים בפני כס המשפט העולמי מנהיגי עם ה"אדונים".
 והגיטו הוא הוא התובע בשם הצדק האנושי.
 ויהיה דבר זה כאות אזהרה לכל – שנאת עמים והסתה גזענית הם השונא מס' 1 לגבי העם הנגוע במגיפה זו, ממש כמו בשביל העם, אשר נגדו מכוונים ההסתה והאיום.

* * *

היטלר לא לבדו הכין את מאיידאנק, לא באונטר דן לינדן בלבד נולדה פונארי. צ'מברלין, דלאדיה, ה"סוציאליסט" ליאון בלום, שעזרו לפאשיזם בהסוואה של "אי-התערבות" בספרד ובפציפזם של מינכן – כולם, כולם, כל אלה, אשר ריחה של "תוכנית ברבארוסה" עלה באפם – הקימו את הגיטו שלנו והולידו את באבי-יאר. ועל הכל להכיר לדעת, מה טעמם של תוכניות "ברבארוסה", "אי-התערבות" בספרד ויחס של "פציפזם" כלפי הפאשיזם. וביחוד אנו, בני הקורבנות בטרבלינקה ולוחמי הגיטאות, חייבים – לא לשכוח!

* * *

שתי השקפות עולם, שני מיני מוסר, שתי דרכים מנוגדות הצטלבו בגיטו. ולא דווקא הניסוח של השאלה, כיצד לפתור את הבעיה היהודית, לאו דווקא הבדלים מפלגתיים התנגשו בגיטו. באו לידי התנגשות הגיטו של ימי-הביניים עם גיטוגרד. הגאון הלאומי היהודי נתקל ב"מה יפית".

כת הבדידות וההתבדלות, כת המוסר של "אתה בחרתנו", התמודדה עם הנוער היהודי, עם מעמד הפועלים והאינטליגנציה המהפכנית, עם כוחות האחדות הפנימית והשיתוף עם העמים־האחים.

"עסקני" ציבור יהודיים קראו לסבלנות, אספו שלמונים. ספסרים יהודים הטיפו לכוחו של עגל הזהב.

מורדים יהודיים אנטי־פאשיסטים קראו לקרב, אספו רובים, הסבירו, כי אין לקנות את השודד בכסף, אשר ממילא כולו נמצא ברשותו.

יהודים "מיישרי הדורים" הסתירו את האמת על אושווינצ'ים, פונארי, מיידאנק, ונלחמו ב"עושי הפאניקה".

בחורים ובחורות יהודיים כתבו כרוזים, נלחמו באשליות, פקחו את עיני אלה, אשר חשבו, כי די לסגור את העינים והרוצחים לא ישגיחו בהם. יהודים "צלולי מוח" הצביעו על כוחו של השונא, על הטירוף שבהתנגדות; הם הטיפו, כי טובה הצלת חלק מאובדן הכול בקרב.

אנשי ההמון היהודי קראו לאיחוד למען מלחמה את כולם; כולם – את כל היהודים הגאים בלי הבדל השקפה ומפלגה.

האירגון המאוחד של הפרטיזנים פירסם את הקריאה הבאה: "היטלר משתוקק להשמיד את כל היהודים. הוא הכריז: כל האינטרסים המשקיים יהיו כפופים לתוכנית זו".

פרנסים תמימים שיננו וחזרו דיבורים של אנשי הגיסטאפו: "עיבדו בחריצות!" ואילו הלוחמים קראו: "ארגנו חבלות, עיזרו לניצחון".

"החכמים" הטיפו: "כל הגויים הם נגדנו; בודדים אנו, מוכרחים אנו להיכנע לגרמני". הכרוזים של לוחמי הגיטו זעקו: "אין אנו בודדים! הצבא האדום הולך מחיל אל חיל. הפרטיזנים הם בעזרנו. בל יובילכם כצאן לשחיטה. קרבנות פסיביים אין בהם כדי לעזור לבוא הניצחון. הניצחון יבוא במחיר קורבנות אקטיביים".

"בעלי־הבתים" המכובדים ראו בכל ה"גויים" – בני העמים־האחים המשועבדים ~ פאשיסטים ואנטישמים.

מורדי הגיטו הצביעו על הלוחמים הגויים, על גאות המלחמה נגד הפאשיזם, וקראו: "הקרב הוא האפשרות היחידה לחיות; יחד עם העמים לוחמי החופש ננצח".

מיליונים הושמדו. הושמדו אלה, אשר רצו לקנות את חייהם במחיר שירותם הנאמן והכניעה. הערפד מצץ מהם את הכל והשליכם לתוך בור השופכין. עשרות אלפי יהודים ניספו, במוכרם במחיר יקר את חייהם. במעשיהם החישו את בוא הניצחון. מלחמתם לא היתה מלחמת יאוש ואף לא מלחמת שווא. היה זה קרב של חיילים־גיבורים של הצבא האנטי־פאשיסטי, המנצח בחזית הקשה ביותר!

עשרות, מאות אלפי יהודים הוחבאו ע"י בני העמים־אחים, אשר רבים מהם הגנו עליהם בחייהם – הזאת תיקרא בבדידות? האם הרגישו את עצמם בודדים היהודים – הפרטיזנים, חיילי הצבא האדום, לוחמי הגיטו. בהילחמם יד־ביד עם הלוחמים ה"גויים"?

אולם מה בודדים היו בדרכם האחרונה אלה היהודים, אשר הובלו כצאן לטבח ע"י הפאשיסטים ה"גויים".

* * *

האין עלינו ללמוד ממוסר גיטו זה? האין מוטלת עלינו חובה, לשרש את שרידי הגיטו מימי הביניים, את האידיאולוגיה של הבדידות, את ראיית כל "גוי" כפאשיסט, את חוסר האמונה באחוות-עמים, את המגיפה הזאת, אשר מטילה אותנו לתוך זרועות הכובש גם בארצנו? האם גם כאן עלינו לקנות את החיים והחירות ע"י שירות נאמן לשונא?...
האם יותר קשה למצוא דרך להמונים הערבים, מאשר ליצור, כאן בגיטו, בתנאים של מחתרת, את המגע עם האוכלוסיה הלא-יהודית מעבר לחומות הגיטו? האין עלינו לאחד את כל הטוב והמתקדם ביישוב, כדי לצעוד יחד עם הכוחות הפרוגרסיביים בעם הערבי ובעולם כולו, כדי להגיע לשחרורנו יחדיו?!

* * *

הנה עומד לנגד עינינו אחד הגיבורים הגדולים ביותר בתולדות העם היהודי – הסנדלר הקומוניסט, מפקד גיטו וילנה, איציק ויטנברג. בזמן שהגיסטאפו איים בהשמדת הגיטו, אם לא ימסרו לידיו את המפקד – מסר ויטנברג את עצמו לידי התליינים לעינויים המחרדים ביותר. הוא לא הסכים, שיחשבו המוני העם, אשר עדיין לא היו מוכנים לאחוז בנשק, שהגיטו עומד לא על נפשו הוא, אלא על נפש מפקדו.

ונשאלת השאלה הגורלית: המכיר הנוער שלנו את ויטנברג שלו? האם הנוער שלנו מתחנך על ברכי הגבורה, המוסר הגבוה והגאווה הלאומית רבת התהילה של עמנו, של גיבורי הגיטו? האם מכיר הנוער את תולדות אירגוני הפרטיזנים המאוחדים, את הברית שנכרתה בין קומוניסטים, ציונים ובונדאים? האם מדברים כאן בפה מלא על גיבורי הגיטו כעל לוחמים אנטי-פאשיסטים?

זאת ועוד: מדוע כותבים עיתונינו במידה כה זעומה על ה"גויים", אשר שמו את נפשם בכפס בהצילם יהודים? על אלפי "גויים", אשר שילמו בחייהם בעד הצלת יהודים? מדוע כה מרבים לכתוב על גויים פורעים, וכה מעט על גויים מצילים? האם חיים יהודיים שניצלו פחות ערך הם מחיים יהודיים שנקטעו? מדוע כה הרבו לכתוב על הפרעות באלכסנדריה, וכה מעט על התנגדות הערבים לפוגרום, על יהודים שניצלו באותה אלכסנדריה עצמה? מדוע?!

אנו, הקומוניסטים היהודים, אשר אחינו למפלגה ניהלו את קרב הגיטו שכם אחד עם המפלגות היהודיות האחרות, איננו רוצים במיידאנקים חדשים, איננו רוצים לקנות את חיינו וחירותנו מידי השונא, כי אם ללחום למענם יחד עם כל העמים שוחרי החופש. גאים אנו על גיבורינו מגיטוגרד, משום שמאמינים אנו בכוחה המנצח של אחוות עמים, משום שרוצים אנו להמשיך במסורת של האחדות היהודית, שחושלה על הבריסקדות של הגיטו.

ננחיל להמונים ולנוער בארצנו את מוסר גיטוגרד!

ה"אליבי" של סר לורנס⁸

שוב באה אלינו בשורת הצדק והמשפט מנירנברג. הממשלה הנאצית בישרה לעולם על "חוקי נירנברג". השופט לורנס הכריז קבל עולם את פסק-הדין של נירנברג. הממשלה הנאצית – החזית של היונקרים ואילי-ההון – קראה לחוקת מיידאנק ואשווינצ'ים בשם התמים "חוקי נירנברג".

היוסטיציה המערבית, בפסק-דינה, נתנה ביטוי להכרתה בחזית הזאת של היונקרים ואילי-ההון, כלומר, הכרה בעמודי-התווך של הממשלה הנאצית. היא הכניסה אותם לטרקלין ההיסטוריה כראשי שלטון לגאלי, נקי מכל אשמה. מפקדות הרייכסוויר, ה"ס"א וה"ס"ס הפאשיסטיות טוהרו מאשמה בפשעי מלחמה, בקנוניה ובפשעים נגד השלום ונגד האנושות. כלומר, אין להטיל את האשמה על הפאשיזם כולו.

השופט לורנס הביע את רגשות התפעלותו מהתנהגותם האמיצה של השודדים הנאציים רמיי-המעלה בעת המשפט. ואמנם, דרוש אומץ לב לא יתואר, כדי להסתכל בחיוך על השפתיים בסרטים הדוקומנטריים מאשווינצ'ים ובאבי-יאר, ובפרט כשמחייכים אלה, אשר יזמו וביימו את הסרטים הללו. אותו חיוך עלה גם על שפתותיהם של חניכי ה"ס"א, בזורקם לתוך אש הכבשנים את האימהות וילדיהן. לא, הילדים והאימהות הללו לא הראו אומץ לב כה נהדר. הם לא חייכו...

הג'נטלמן לורנס טיהר מכל אשמה את הבנקאי שאכט. הלא שאכט לא רצח איש. הוא מימן את מפעלי המלחמה הגרמניים ותו לא. מה הרעש? האם לא מובן, כי חף מפשע הוא. הרי לא הוא בלבד עסק במימון. ג'נטלמנים ומיסטר'ים חשובים מאוד העניקו "קרדיטים" לשאכט. וכי אפשר להעניש אדם על "טרנסאקציות" כספיות, ואפילו אם לא הצליחו. שאכט הטיל על שכם יהודי גרמניה קונטריבוציה. ואנשי ה"ס"א "גבו" את החוב הזה. ובכן, מה בכך? שאכט חוקק חוק.

הלא לשם כך מיניסטר הוא. אנשי ה"ס"א מילאו אחרי החוק. הלא לשם כך הם אירגון פוליטי ממשלתי.

ג'נטלמנים חשובים מאוד מטילים קונטריבוציה על היהודים בא"י ועל הודים בהודו. הלא הם מדינאים, אנשי ממשלה...

ה"ס"א חיסל את מתנגדיו הפוליטיים, אירגן את הטירור הממשלתי, הקים בתי סוהר ומחנות ריכוז.

הג'נטלמן לורנס – גם הוא באיכוח של ממשלה. גם לו מתנגדים פוליטיים. "ומחנות-הריכוז הם המצאתנו" – הצהיר עורך-הדין הבריטי במשפט ברגן-בלזן...

מיפקדת הרייכסוויר הכינה את המלחמה. כ-60 מיליון איש נפלו חלל. והלא לשם כך מיפקדת הרייכסוויר היא, ומחובתה להכין מלחמה. והרי גם מיפקדות מסויימות אחרות עסוקות בכגון זה. לורנס יודע את הדבר הזה לאשורו.

מיפקדת הרייכסוויר ביצעה בשעת מעשה את מדיניות ממשלתה "ביד חזקה". לורנס יודע גם יודע: דבר זה הכרחי הוא, כשרוצים לנהל מדיניות, מדיניות ג'נטלמנית.

מיפקדת הרייכסוויר, לא היו בידה לא הודו, לא מצרים, לא א"י. והרי עשתה היא במיטב

יכולתה, כדי להפוך את אירופה להודו... ולורנס יודע מה פירושה של מדיניות קולוניאלית, ובוודאי ובוודאי יודע הוא, כי אין זו בגדר חטא.

קברים? סרטים על מיידאנק?

הג'נטלמן לורנס יודע, כי מאות אלפים ומיליונים חללי הרעב בהודו גם כן רזים המה – "משקל נוצה", וגם הם אינם פוטוגניים...

פולין הכבושה? לידיציה ההרוסה? נו... ויוון, ואינדונזיה...

ברור, כי פון-פאפן הוא ... ג'נטלמן, דיפלומט. האם יש לו שייכות כל שהיא לאדמה הזרועה קברי אנשים, הקבורים חיים? דיפלומטיה וקברים חיים? איזו שייכות יש, למשל, לכווין ולפוגרום קילצה, ולאחלה שנפלו מכדורי הבריטים בארצנו? ומה הם סוף-סוף מעשיו של פון-פאפן? איזה ענין טרום-מלחמתי של מאורעות בפלשתינה, מרד ראשיד עלי...

אולם, האין יודע סר לורנס על המאורעות בדרום אירן? האם אינו יודע על "מרד" המוסלמים בבומביי ובכלכותה?

פון-פאפן היה דיפלומט גרמני בקושטא. שמר על "הנייטרליות" התורכית ושאף את ריחו המקסים של הנפט בבאקו? והרי גם עתה יש דיפלומטים בקושטא, נציגים של מעצמות אדירות, אשר גם באפם עלה ריח הנפט מבאקו.

פריטשה נשא את דברו הרברבני ברדיו. לא תמיד היה למלל זה יסוד אמת. אך הוא רצה, בכל זאת, כי יאמינו לו. הוא ידע כי המחצית הגדולה של נאומיו אין להם ולמציאות ולא כלום. ועל כן נאלץ היה להכפיל את כוביו תוך חישוב, כי מאזיניו מאמינים לו ב־50 אחוזים בלבד. היה פריטשה, בכל זאת, עוזרו המקורב ביותר של רבי־הכוזבים הנאצי ה"ד"ר" גבלס.

אולם האין מכיר סר לורנס את ב.בי.סי? את רויטר? את "יונייטד פרס"?

ובכן מובן, כי מנהיגים נאציים אלה נקיים מעוון. הם לא ביצעו שום פשע נגד השלום, נגד האנושות. הם לא קשרו קשר נגד העולם, לא ביצעו את פשעי המלחמה. אילו הייתה אחרת משמעותו של פסק הדין, הרי יהיה לורנס נאלץ להושיב על ספסל הנאשמים כמה וכמה מן הג'נטלמנים והמיסטר'ים החשובים ביותר.

לא. פשעי מלחמה וחתימה תחת השלום, קנוניות נגד השלום ונגד האנושות – אין כל אלה כיום פטנט גרמני בלבד. גם בימי המלחמה האנטי־פאשיסטית לא היה זה פטנט גרמני. הפאשיזם אינו נאשם, משום שסר לורנס זקוק לאליבי – אליבי לכל אלה, המסתירים את פשעיהם מתמול־ששום ופשעיהם מן היום ולמחרת, לפי כל ארבעת הסעיפים של כתב־ההאשמה הנירנברגי, מתחת למטרי־השלום הצ'מברלינית, מתחת לסוציאליזם של בוין והפציפיזם של בירנס...

* * *

לפנים נודעזע העולם. אז, כשרציחת אדם השאירה רושם עמוק יותר, מאשר כיום המתת עיר שלמה, מפשעיו של הרוצח מדיסלדורף. הוא רצח 17 נערות.

לפני זמן קצר נרעש העולם ע"י המשפט של ברגן-בלזן. יוזף קראמר רצח מאות אלפי ילדים, נשים, גברים...

ברצוננו להעיר את אוזנו של הפרופסור ליוסטיציה לורנס, כי ביחס לקראמר נהגו שלא

במידת הצדק, לגמרי לא. העלוהו לתליה. על שום מה? האם משקלם של בלדור פון-שיראך, של הס ושותפיו בברגן-בלזן היה פחות מזה של קראמר?
מדוע תלו את הלורד האו-האו, את בנו של המישנה למלך של הודו, אמרי? האם התרברב הוא במידה גדולה מפריטשה?
ואולי... אולי רואה סר לורנס כבלתי-חוקיים את פסקי-הדין הנ"ל? ואולי חושב הוא, כי כל מי שהורג אדם הוא רוצח, אשר דינו דין מוות, בעוד שכל מי, אשר מארגן רצח מיליונים, אינו אלא דיפלומט, ויש להעניק לו אפילו תואר של בארון או לורד?
שאם לא כן, הרי מן הסתם קנה-המידה של השופטים האנגלים והאמריקאים היה מבוסס על חשבון פשוט: אם פשעיו של גרינג גדולים יותר משל ראדר, והלא אין שום אפשרות לתלות את גרינג שלוש פעמים רצופות, הרי יש להפחית מעונשו של ראדר, כי אין להכחיש, פרופורציה דבר גדול היא.
ואם כן, דורשים אנו להעניק את "צלב ויקטוריה הגדול" בעד פעולות להבטחת השלום, בעד התנהגות אנושית הומניטרית ומדיניות של אחוות עמים לגנרל אנדרס, לגאולייטרים הנאציים השניים במעלה לקציני ה.ס.ס.
בעצם, פטורים אנו מלדרוש זאת בתקיפות, כי הרי אנדרס הוא גנרל בריטי, ופקידים נאציים גבוהים מכהנים במשרות חשובות בשירותם של הג'נטלמנים והמיסטר'ים.
אכן, כל הכבוד לפרופורציה...

* * *

שבתו לשמע פסק הדין מאות אלפי פועלים בברלין. הם לא הבינו את ה"חוק הבריטי". נציגי מוסדות השלטון הגרמניים תבעו למסור לידיהם את המנהיגים הנאציים המשוחררים, כדי להעמידם לדין בפני בית משפט עממי גרמני. הצבא האנגלו-אמריקאי מגן על שאכט, פון-פאפן ופריטשה מפני הדמוקרטיה הגרמנית, הקמה לתחיה.
שבתו פועלים גרמנים. אך לא שבתו תל-אביב, חיפה, ירושלים. לא שבתו פועלים יהודים נגד שיחרורם ופסקי הדין המעורבים לגבי אלה, אשר רצחו שישה מיליון יהודים. ועיתון עברי "הארץ" נתן ביטוי לרגשותיו האצילים של סופרו הפוליטי רוברט וולטש נגד פסקי הדין הקשים בנירנברג. מחזה השופט הסובייטי ניקיטשנקו בהזכירו, כי מוציאים לחופש את רוצחיהם של שישה מיליון יהודים.
הסוכנות לא מחתה... הוועד הפועל של ההסתדרות עבר לסדר היום על דרישתה של המפלגה הקומוניסטית לארגן פעולת מחאה.
הוועד הפועל של פועלי ברלין העמיד את עצמו בראש פעולת המחאה נגד שיחרורם של בנקאי, יונקר-דיפלומט וראש התועמלנים הנאציים.
מנהיגי ההסתדרות והיישוב השתיקו את זעקת הנקמה של הקבר בן ששת המיליונים.
כי... אין לתמוך בניקיטשנקו....
כי... רוקדים "מה יפית" על קברם של ששת מיליוני אחינו, מעידים לטובת האליבי של סר לורנס...

אך היישוב, אין את נפשו לרקוד...
והאליבי של לורנס הוא אליבי לו לעצמו ולשכמותו. אין הוא אליבי בעיני ההמונים
הרחבים בעולם כולו.

הגיטו⁹

הוכרעו, נפלו המתרסים האחרונים. הכובשים החומים פילחו את האדמה בטנקים ובטרקטורים,
רמסו, מחו כל עקב של המאבק הגדול. זרו לכל רוח את אפר הלוחמים, לבל יישאר מאומה.
למען ישכחו. למען לא ידעו.

לא. הם לא עצרו כוח למחות את העקבות. נשאר מה. הכל זוכרים. הכל יודעים. את האמת
אין לרמוס בשריונים. אין לבערה באושווינצ'ים, אין לחונקה בתאי גאזים במיידאנקים, אין
להרעיבה במחנות ריכוז, אין לדכאה, אין לסרסה ולעקרה, אין להרעילה.
אין לרמותה, להוליכה שולל, לטובעה בים של עופרת, של מלים, של אכזריות ודמגוגיה.
אין לשחדה, לא במארקים ואף לא בלירות ובדולרים. ומעל שדות הקרב, זקפה את קומתה
הגאה האמת.

היא ניצחה את ה"נמרים" ו"הפנתרים". היא תנצח ואף תזכה לראות בסופם של ה"נמרים"
וה"פנתרים". בכל הזמנים ובכל הארצות.
האמת... רק האמת האחת.

* * *

אין זו אגדה. האמת – כל הטוב בה עלי אדמות, לרובה הגדול של האנושות, לכל עם, לכל עיר
וכפר, בית-חרושת ובית-מלאכה. היא העושה את השירות המועיל למען המחר הטוב יותר לכל
עם, לכל דרי תבל. אין לחלק את האמת – שחורה לכושים ולבנה ליאנקים, שבעה לרכושנים
ורעבה להמוני העם; אין האמת יהודית או גויית, עברית או ערבית.

על כן בינלאומי הוא הפטריטיזם האמיתי, לכן פטריטית היא אחוות העמים.
ואמת נצחית זו – אין לנצחה. בת אלמוות היא. היא ניצחה ועוד תנצח.

* * *

הגיטו לא היה אי בודד בלב ים של רשע. כך רצו לראותו חסידי הרשע. כך לא ראוהו לוחמי
הגיטו. היה הוא מצודה של חזית העולם הגדולה למען מחר טוב יותר, מצודת הצבא האנטי-
פאשיסטי. חומת הגיטו נפלה תחתיה, אך הצבא האנטי-פאשיסטי נחל ניצחון.
אושווינצ'ים לא הייתה עיר-המוות ליהודים בלבד. האנטישמיות הייתה המסווה,

הטקטיקה, הצעד הראשון. כל העמים, כל לוחמי החופש, האמת כולה נידונה להישרף באושווינצ'ים.

בעת משפטו, הסביר הרוצח בהמון של אושווינצ'ים: "כאן נועדו להישמד כל העמים, האנשים, שלא הייתה בהם משום תועלת לפאשיזם". אמת נכון הדבר. כשם שפטריוטיזם פירושו אחוות עמים, כן הלאומנות היא שנאת־אדם. ה"פטריוטיזם" של היטלר חושל דרך דאכאו, מינכן, מיידאנק, עד שקיעתו. סיומה של עלילת הרייכסטאג הוצג תחת חורבות הרייכסטאג. ה"פטריוט" היטלר המיט על ראש עמו את השואה האיומה ביותר. כיום יודע זאת כל יונק ועולל.

* * *

בגיטו חיו לא בלבד לוחמי הגיטו, אלא המונים, שהיו קורבן עולה, משום שלא הבינו מהי הדרך אל האמת. הם ראו את אשר הראו להם הקוויסלינגים: את כוחו של המיליטריזם הגרמני. הם ביקשו פדות תמורת כופר נפש. הם ראו את בדידותם, את בידודם. הם אבדו. אנו מבכים אותם, כי קשה היה אובדנם. הם לא ראו את המחר. מותם לא קירב אף במשהו את הניצחון. הם נפלו, כפי שהשונא כפה עליהם. הוא לא ניצחם, הוא פשוט השמידם. כמותם אשמים נביאי השקר של עגל הזהב, אלה אשר צעקו בקולי־קולות: האוייב – אין לנצחו, אין לעמוד נגדו, יש לשרתו, לשרתו בלבד.

אך לוחמי הגיטו נפלו על משמרתם במלחמה האנטי־פאשיסטית הכללית. גם הם ידעו: האויב עדיין חזק, ועליהם לגרוע מכוחו. עליהם להילחם נגדו ולקרב את הניצחון. הם לא קנו במחיר כניעה עוד שניים, שלושה ימים של עבדות. הם התמודדו עם האוייב וניצחו. ניצחו ככל חיילי הצבאות האנטי־פאשיסטיים, שנפלו בקרב בדרך ברלינה. הם לא היו בודדים. כשם שלא היו בודדים 28 חיילי הצבא האדום, שנפלו בחוסמם את הדרך בפני הטנקים הגרמניים בכביש וולוקולאמסק. הגיעה תגבורת. אל מעבר למצודה, אל מעבר לגיטו, גיטו וארשה, הסתער הצבא האדום אל שער ברנדנבורג.

בגיטו לחמו גם "גויים", במידה שהצליחו להסתנן אל תוך הגיטו, במידה שמפקדת הפרטיזנים הצליחה להחזיר תגבורת לשורות לוחמי הגיטו. הפטריוטיזם של הגיטו, הפטריוטיזם של אחוות־עמים, נחל את ניצחונו.

* * *

והיום חייבים אנו, בני הגיטו היהודי בפולין, להעלות לנגד עינינו את צוואת הגיטו בתנאים שלנו.

מהו הגיטו?

אזור, אשר אוכלוסיו נטולים כל זכויות אזרח. אזור, אשר בו שולט החייל, כל חייל, על חייהם ורכושם של תושבי הגיטו – ה"נייטיבס"; בו שולט חוק הגזענות והדיכוי, וכל יהודי אחראי למעשיו של כל יהודי אחר.

מה הייתה מהותו של משטר הגיטו בתקופה הראשונה לקיומו?

בידוד. חומת גיטו. איסור חמור לצאת מתחומי. היעדר תחבורה ושירות טלפונים (הדואר פעל בגיטו). איסור חמור לעזוב את הדירות בלילות. ביום פג תוקפה של פקודה זו מחוץ לשעות... האקציות. לחץ כלכלי והיעדר אספקה של חומרי גלם וסחורות, חוץ מאלה ששימשו למטרות המלחמה. אחד ממיוחדנינו הגנרלים בארץ נודעת אמר: חוסר עבודה הוא תוצאה בלתי־נמנעת של המשטר הצבאי.

אילו ניסינו להגדיר מצב זה לפי חוקה מסוימת, היינו קובעים זאת לפי סעיפים מיוחדים:

- (א) כל משרדי הממשלה ייסגרו בפני הציבור.
- (ב) כל בתי־המשפט באזור הפיקוח ייסגרו ושום בית־משפט לא ייפתח.
- (ג) בסמכותו של הנציב העליון לחוקק כל חוק, אשר ימצא לנכון לחוקקו, כדי להסיר קשיים שיתעוררו, אף אם יהיו בניגוד לאחד החוקים הקיימים.
- (ד) בתי־המשפט הצבאיים שיוקמו, בסמכותם יהיה לשפוט אדם על כל עבירה שהיא.
- (ה) בסמכותו של המפקד הצבאי לסגור כל בנק באזור הפיקוח.
- (ו) שירותי הטלפון, הטלגרף והדואר יופסקו לפי הצורך.
- (ז) כל אדם, חפצים ומכונות לא יותרו להיכנס ולצאת מאזור הביטחון בלי רשיון מיוחד מטעם מפקד הצבא.

- (ח) לפי פקודת הצבא, יכול כל קצין וחייל להעביר כל אדם לכל מקום בארץ.
- (ט) סמכויות מפקד האזור תהיינה כסמכויות מושל המחוז.
- (י) לכל חייל ניתנת הסמכות, הנתונה לכל קורפורל.
- (יא) בסמכותו של מושל המחוז להכריז על גבולות אזור הבטחון. ומדרך הטבע הוא, כי נפלו מקרים בגיטו שחיילים, אשר זכות קורפורל להם, זכות אשר היא זכותו של הגנרל עצמו, כלומר זכות בית־הדין העליון בארץ, ניצלו זכות זו, כדי ל"הוציא פסקי דין מוות על יהודים" – באלה שנזדמנו בדרכם.

ומקריית זו, לפי חוקת הגיטו, מוצדקת בהחלט. כל היהודים מזיקים הם. כל היהודים – האחריות עליהם. ועל כן עונש קיבוצי חוקי הוא: עוצר, פיצויים, מאסרים בהמון. האם לא הייתה זכות לכל חייל לירות בגיטו בפועל יהודי? הרי יהודי הנהו! האין זכות לחייל להרביץ צרור כדורים בראשו של ילד... וכי מה יצמח ממנו? יהודי!

את משטר הגיטו יצר הפאשיזם. מהו בעצם הפאשיזם? הפאשיזם הוא אימפריאליזם ברוטלי ביותר, שהגיע לשלב, בו עלה על דרך המלחמה. הפאשיזם לא הטיל אימים בטרור בלבד; הוא הוליך שולל, כשבפיו סיסמאות פמריוטיות כלפי פנים וכלפי חוץ. כל מאווי היו שלום. שלום בלבד, שלום לאלף שנים.

הוא לחם לסדר, לסדר חדש. הוא הבטיח חופש לעמים – חופש מטוטליטריזם קומוניסטי או יהודי. הוא לחם לסוציאליזם – לנאציונל־סוציאליזם.

בארץ, הידועה היטב לקוראנו, שורר לא בלבד משטר גיטו. מנסים הם ליצור את הרושם, כי מעניקים זכויות יתר לעם אחד לעומת מישנהו. ובאותה הארץ – האנטישמיות אין דבר רע ממנה, כי שני העמים הם שמיים.

ואף־על־פי־כן, כבפולין של היטלר, הוקם הגיטו לראשונה לעם אחד. בארץ הנ"ל עברו

שני העמים "תמורות וחילופים". משטר הגיטו במשך עשור השנים עבר מקבוצה לאומית אחת אל הקבוצה השנייה.

על כן חייבים אנו לזכור, כי באושווינצ'ים הושמדו מיליוני יהודים ומיליוני פולנים, כי "זכות הבכורה" ליהודים הייתה תמרון בלבד. ורק הודות לשיחורור האנטי-פאשיסטי, לא מילאו הפולנים את אושווינצ'ים במיליונים נוספים... וכי את השחרור הביאה אחוות-העמים האנטי-פאשיסטית, אשר נושאה הכביר ביותר הוא ברית-המועצות.

ה"יודנראט" יכנס לתולדות העמים כצלו הכבד של הגיטו. טבעי הוא, כי גם ביודנראט היו לוחמים; היו גם יודנראטים אמיצים וגאים.

אך היודנראט הרגיל בגיטו לא היה אלא משרד-קוויסלינג של הנאצים. הם הלכו אחרי פקודות הגאולייטר, אספו את הקנסות, אירגנו את העבדות, לחמו בכל צל של התנגדות. "לא למחות – לשתף פעולה" – זו היתה סיסמתם. שה, שקט, עתה זמנים אחרים, אל עליון יהיה בעזרנו. ההצלה היחידה – להרבות במסים, בכופר נפש. כנראה, בכל גיטו מן ההכרח שיהיה יודנראט ויהיה שמו אשר יהיה, אין לשם חשיבות כלשהי.

בפולין נלחמו הכוחות המאוחדים של הפרטיזנים. לוחמי הגיטו לא היו אלא חטיבה מצבא אחוות-העמים. כוחם היה בכך, שלחמו הם למען האמת, למען מחר טוב יותר להמוני העם הרחבים. הם לחמו נגד הדיכוי הלאומי או הסוציאלי. לעומת תורת הגזענות, העמידו הם את אחוות העמים, ולעומת הנאצו-פטריוטיזם את האחדות הבינלאומית של העמים כולם, כדי לחסל את השונא, ובשיתוף פעולה קולקטיבי של האומות המשוחררות, לבנות חיי חופש למענם ולמען אחרים, ללא מלחמות וניצול. הם לחמו וניצחו.

כשעפה אל על רכבת גרמנית, כפולה היתה משמעות הדבר הזה:

נקרע אבר מבשרו של השונא, נופצה האידיאולוגיה של האוייב, וגברה האמונה בקרב העם, כי הדמוקרטיה תנצח.

גם "ארמיה קראיובה" בפולין פוצצה רכבות גרמניות. אך יחד עם זה, הטיפה לאידיאולוגיה נאצית, לגזענות פולנית. ואז, אם הועלתה למרומים רכנת גרמנית, האידיאולוגיה של האוייב לא נחלשה, כי אם נתחזקה.

כעבור זמן חדלו אנשי אנדרס לפוצץ רכבות גרמניות. הם פוצצו רכבות סובייטיות או פולניות. הם שירתו את הנאצים. חיזקו את האידיאולוגיה הנאצית. ועוד טענה הייתה בפייהם, כי יש להם אוריינטציה – אוריינטציה אנגלו-סקסית, וכמובן על הדמוקרטיה האנגלו-סקסית נגד הטוטליטריזם הסובייטי.

גם אצלנו זורקים הטרוריסטים פצצות ברכבות אנגליות, אך לא במדיניות האימפריאליסטית. לא באידיאולוגיה של שנאת עמים. לא בשם האמת הגדולה. על כן אומרים אנו: אין אנו רוצים ביודנראט, בין אם פנקס הצ'קים בידו ובין אם פצצה!

לא משום הטקטיקה, אלא משום המטרה, משום האידיאולוגיה לוחמים אנו נגד אלה וכן נגד אלה. לא לשם ה"כיצד", אלא לשם ה"על מה", קוראים אנו את ההמונים בארץ.

הדרך היחידה היא – מלחמה ערבית-יהודית משותפת למען השיחורור מעול זרים והקמת מדינה משוחררת ומאוחדת, מולדת לשני העמים היושבים בה.

שורשיה של "מדיניות היודנראט" נעוצים באגואיזם צר המוח, אשר אינו נותן לראות את האינטרסים האמיתיים של העם, שאינו נותן לראות את יחסי הכוחות בהתפתחותם, אלא את המצב הקבוע ועומד, את המצב הקפוא של היום. הם, אנשי היודנראט, לא ראו מראש את ההתפתחות, את גידול כוחות המחר, על כן לא מסוגלים היו לנהל מדיניות לאומית אמיתית, על כן היו פושטי־רגל מדיניים. הם לא הצילו איש ואף לא את עצמם. הם סייעו בידי השונא להוביל את עצמם כצאן לטבח, המעיטו את אבירות הנאצים, דחו את מועד מפלתם. מדיניות היודנראט בישוב גדלה וצומחת על אותו רקע. היא קושרת את גורל המוני הישוב באימפריאליזם, החזק למראית עין, הבריטי או האמריקאי, מצמידה אותו למשבר העובר עליו, להרפתקאותיו, למטרותיו המלחמתיות. וכתמורה מקבל הישוב הבטחה של פושט רגל, של נוכל, שרימה פעמים אין ספור, הוליד שולל, הכזיב.

והשכר? שכרו של היודנראט הוא אושווינצ'ים! ומשום שלאשווינצ'ים הולך לא היודנראט בלבד, אלא הולכים ההמונים, קוראים אנו: לא! לא זו הדרך!

* * *

מי סומך היום על הריאקציה האנגלו־סקסית? הנאצים מקימי האושווינצ'ים, אנשי אנדרס ומיכאילוביץ', הפורעים ואנשי המאה השחורה בעולם כולו.

ובאותה שעה, כשטרומן שולח ציי מלחמה וצבא אינטרבנטים לסין, ליוון ולתורכיה, באותם הימים, כשמניף הוא את דגל מיידאנק – דגל האנטי־קומאינטרן, כשהוא מכריז על חוק איסור השביתות, עומדים כל הדמוקרטיות בעולם, באמריקה ובאנגליה, לצדה של ברית־המועצות במלחמה למען השלום. בימים אלה, כשמופיע הוא כמגינם של הפושעים הנאציים, יוצא חוצץ נגד הממשלה הפולנית על הנוהג ה"בלתי־דמוקרטי" שלה ביחס לאנשי אנדרס, רוצחי היהודים – בעצם הימים האלה שומעים אנו שירי הלל – מ"המשקיף" ועד ל"משמר" – לאהדתו של טרומן לציונות. הסוכנות וה"פורשים" מגבירים את האוריינטציה האמריקאית שלהם! היהודים ה"רפובליקאים" מבית מדרשו של סילבר, מסייעים למסע המלחמה של טרומן וכורכים זאת... בדרישה לעליה ולמדינה.

ואנו אומרים לישוב היהודי: בל תלכו למינכן חדשה! לימדו לקח מהעבר הלא רחוק. מינכן הכינה את ההתקפה על אותן המדינות, אשר מדינאיהן חתמו על הסכם זה. על קרקע מינכן צומחת טרבלניקה!

אך יש כאן גם חולמים מגוון אחר ושונה. "ברית הסובייטים סוף־סוף תבין לענייננו". ברית־המועצות מבינה היטב את האינטרסים של כל העמים, כי אינטרסים אלה מזדהים עם האינטרסים שלה. היא מבינה את אשר אנו מבינים, ואת אשר הבינו לוחמי־הגיטו. אין לחלק את החופש. אין להעניקו לעם אחד ולשוללו מעם שני. כבר מרקס אמר: "עם, המדכא עם שני, אינו יכול להיות חופשי".

ארגון האומות המאוחדות ידון בבעייתנו. "מישהו" חטף את היוזמה לידיהם והעמיד את הבעיה בפני בית־הדין הבינלאומי.

ואנשים שואלים, על שום מה?

חזורת ונשנית המעשייה על הגנב, הבורח מהרודפים אחריו, וצועק בקול־יקולות: "תיפסו את הגנב!". ובשמו המפורש של ה"מישהו", הסביר כבר מישהו, כי החלטת האו"ם "אינה מחייבת את אנגליה".

הסוכנות, אשר עד עתה לא עלתה אף על דעתה פעולה מעין זו, הסכימה לכך לאחר נאומו של בוויין. לאחר הכרזתו של "מישהו" הודיעה, כי בעצם לא היא אשר צעקה "תיפסו את הגנב", לא היא פנתה אל האו"ם.

להביא תוכנית יהודית-ערבית דמוקרטית בפני האו"ם, ליצור בארץ משטר, אשר יש לו אוריינטציה על כוחות הדמוקרטיה בעולם – זוהי האוריינטציה הנכונה ביותר. כי לפי המופת של לוחמי הגיטו, מתקוממים אנחנו נגד האוריינטציה על כוחות האתמול. אין אנו בודדים, אנו שמים את מבטחנו בכוחות המחר ובשיתוף פעולה אתם.

בצל חומת הגיטו, קוראים אנו את המוני היישוב להבין את האמת הזאת של מוסר הגיטו. שם חפרו מקלטים לא רק כדי להעביר מזון ונשק, אלא כדי לשמור על הקשרים, להגביר את האחדות, לבצע תוכנית שיחרור משותפת, בהנהגת מפקדה מאוחדת!

האימפריאליזם עולה על דרך המלחמה. על בשרם של העמים והמעמדות המדוכאים מבצע הוא את ההכנות. ברעש טנקים ופצצות אטום, מנסה הוא להפחיד את ההמונים. חסידי מנסים להסית את ההמונים למלחמת-אחים, בנופם לנגד עיניהם בדגל האדום של הקומוניזם.

משתוקקים הם לראות בעמים את השור, השותת דם בזירה לפי פקודתם. אך זמן זה חלף עבר. דגלו האדום של הקומוניזם כוחו לעורר תגובות בהמיות באדונים אלה בלבד.

כיום למדו העמים לדעת, מי אוהבם ומי שונאם. הם למדו לקח רב יותר. הם הכירו לדעת, כי העולם אינו תצלום של מת, שנשאר כפי שהמצלמה חטפתו ברגע מסויים. הם למדו, כי המציאות משתנית והולכת בכיוון מסויים, שגוברים ועולים כוחות המחר. כי המחר להם הוא.

בצילן של כל חומות הגיטאות, באשר הן שם, נראה גא בעיניים פקוחות את המחר!

גיבורי הגיטו לא לשווא נלחמו¹⁰

על הרקע הקודר של צריפי מיידאנק, אושוויבנצ'ים, טרבלינקה, זורחת שמש של עיר הגיטו באור נצחים של גבורה וכוח-חיים.

הגיטו היה הפרוודור הטרגי למחנה-המוות. לוחמי-הגיטו הפכו את הטרגדיה לאפופיאה. 40 אלף היה מספרם, שעה שהרימו את דגלי הקרב במעמקי העורף של הכיבוש הגרמני. ואף-על-פי-כן, ארכה התקוממותם של לוחמי-הגיטו יותר מן ההתנגדות שגילו פולין של רידז-שמיגלי וצרפת של גאמלן.

וכשלאחר שבועות ממושכים של קרב, נותרו מ־40 אלף שלושה, שלושה בלבד; כאשר משטח הגיטו, בן כמה קילומטרים, נשארה אך הקומה הרביעית של הבניין האחרון – הוסיפו השלושה ללחום ולהרוג ברובוטים החומים.

ומשלא נותרו להם עוד כדורים, התעטפו איש-איש בדגל – אדום, לבן-אדום ותכלת-לבן – וזינקו לתוך האש.

בטרם תחלופנה שנתיים, נמצאו בחורבות הרייכסטאג בברלין גופתו המפוחמת של גבלס, ואפר, אשר עליו אמרו עדים גרמנים, כי זה כל מה שנותר מהיטלר.

פרט למקדש-לונדון של נאמני דת-מוסלי, בו נשמר דגל צלב-הקסס כרליקווייה קדושה – הרי הרוב הגדול של האנושות ירק בו בדגל זה ורמסו ברגליו.

ודגל הסוציאליזם האדום מתנוסס בכל הארצות ובכל קצווי-תבל, ומבטא את מסע-ניצחונם של כל העמים לחיים טובים יותר.

והדגל הלבן-אדום מתנוסס בגאון על פני עריה וכפריה של פולין הדמוקרטית החדשה, על חורבות הפאשיזם.

ואת דגל התכלת-לבן מרימים בחפירות המאבק האנטי-אימפריאליסטי בארצנו. היום, כשאותם אדונים וג'נטלמנים, שהפכו את הקורפורל האוסטרי למפלצת-זוועה של העולם, מרימים שוב את דגל צלב-הקסס – שומה עלינו להתעמק בצוואתם של לוחמי הגיטו. שתי דרכים הצטלבו בגיטו: דרך הכניעה של היודנראט ומסע-הניצחון של תנועת-המרי.. אף אחת מהן לא הייתה תופעה, שצצה לפתע ומאליה; אף אחת מהן לא היתה תלושה מן העבר; על שתיהן עברה אבולוציה, תהליך-התפתחות.

“אנחנו בודדים, כל הגויים על סביבותינו שונאים” – טענו המתבדלים הבורגניים והזעיר-בורגניים, ושיתפו פעולה נאמנה עם השליטים האנטישמיים בממשלות הריאקציוניות. הם השתתפו בקואליציות ממשלתיות ימניות, כל זמן שהיו נסבלים שם.

“הצבא האדום רחוק, והגרמנים יושבים כאן. עלינו להיות נייטראליים במלחמה בין שתי המדינות” – הסבירו הם אחר-כך, בשתפם פעולה עם הגיסטאפו בתור אנשי היודנראט.

“עלינו להיות ריאליים. מרי הריהו דון-קישוטיות. כל הפולנים עומדים לצד הגרמנים ושונאים אותנו. אין זה אלא מגרה את הגרמנים ומעורר פעולות-נקם מצדם” – כך היו מנמקים באופן תיאורטי את הסגרת לוחמי-החופש לכנופיות הס"ס.

“אנחנו לוחמים בקומוניסטים” – היו מנסים לשכנע את גיבורי “הקומונה היהודית”. “יש לנו כסף, נפדה את חיינו” – היו מהרהרים הנגידים היהודים.

“העבודה משחררת” – סיסמה זו כתבו הפאשיסטים על שער אושווינצ'ים ומחנות-מוות אחרים. היודנראט הפיץ סיסמה זו בבת־המלאכה שבגיטו, בקרב השכבות הזעיר־בורגניות, שקיוו “להשתחרר” ע”י עבודה למען הגרמנים.

אנשי היודנראט, בעלי תורת הכניעה ללא־תנאי של הגיטו, לא פדו את חייהם בכופר עבודה או כסף. העבודה לא שיחררה איש – דרך הגיטו הובלו כולם לתאי־הגזים.

“העולם נחלק לא לגזעים, אלא למעמדות. האינטרסים של הריאקציה בארצנו נוגדים את האינטרסים של שכבות־העם הרחבות. הננו חלק של הרוב במאבק נגד המיעוט המדכא. יחד עם הקומוניסטים והדמוקרטים הפולנים והאחרים, נילחם בפאשיזם ובריאקציה. האנטישמיות היא נשקם. היא מכה לא רק ביהודים. כל מקום שיש בו פאשיזם, ששולטים בו האינטרסים של ההון הגדול – שם יש אנטישמיות. הכרח הוא לחסל את הפאשיזם. מן ההכרח ללחום בו באשר הוא שם” – כך הסבירו הקומוניסטים היהודים, יחד עם הקומוניסטים הפולנים, וחזקו את רוח ההתנגדות לריאקציה.

“הננו חלק של החזית האנטי־פאשיסטית הגדולה. המלחמה מתנהלת לא בין שני כוחות זרים, שלגביהם אנחנו נייטראליים. היא מתנהלת בינינו, האנטי־פאשיסטים, לבין הפאשיזם. הברירה שלפנינו היא: ללכת כצאן לטבח, או להילחם וליטול חלק בנצחון” – כך הורו הם לאחר־מכן, בגיטו, וגיבשו את הכוחות לקרב.

“אל תניחו לכוזבים הפאשיסטיים להרדימכם. הם מבטיחים להובילכם למדינה יהודית, ומוזינים אתכם לרכבות טרלינקא. אל תאמינו במה שהלב רוצה להאמין, הביטו אל פני המציאות. אנחנו עמכם. הילחמו!” – כך קראו הוועדים האנטי־פאשיסטיים מעברו השני של הגיטו אל היהודים. ובשעת המרד, התפרצו לגיטו הרבה לוחמים פולנים, על מנת להשתתף בקרב נגד הגרמנים ולהפגין את האחדות עם הכוחות האנטי־פאשיסטיים.

לדאבוננו, נמצאה הריאקציה הפולנית חזקה למדי, ובכוחה היה לבלום את האופי ההמוני של תנועת־העזרה הפולנית. “לא קיבלנו הוראות מלונדון” – היו משיבים “לוחמי” אנדרס לפניות האנטי־פאשיסטים.

בבולגריה, שבה לא היו מחכים להוראות מלונדון, ניצלו היהודים הודות להתנגדותם הפעילה ביותר של ההמונים הבולגריים לכל נסיון של פרעות.

לא, מלחמת הגיטו לא הייתה מעשה יאוש. היא הייתה מעשה שבאמונה, שליחות, שבוצעה באורח נועז ע”י לוחמים בעלי־הכרה. הם ראו את עצמם כפלוגה של החזית האנטי־פאשיסטית המנצחת, יחד עם הלוחמים הלא־יהודים, שמהם קיבלו נשק ומדריכים. מרד הגיטו היה המשך למסורת המהפכנית הגדולה של המאבק האנטי־פאשיסטי בפולין. החל בקושצ'ושקו וברק יוסלביץ’ וכלה בבוטוויין ובגנראל רולה. מסביב לקבוצות הפ.פ.ר. היהודיות, הוקמה חזית של כל אלה, שלא רצו למות כעבדים. הם המשיכו את המסורת היהודית הלאומית של ברוכובא, יהודה המכבי, של ויטנברג, עד לשלושת האחרונים, שזינקו לתוך האש. מרד הגיטו רשם בדבריה־ימים של המלחמה האנטי־פאשיסטית ושל העם היהודי דף מזהיר של כבוד אנושי ומוסר נעלה. מצודת הגיטו לא נוצחה. היא נפלה במלחמה למען הניצחון. היא ניצחה.

* * *

“מרכזי האנטישמיות הועברו מבירות הציר הפאשיסטי השבור אל ואשינגטון ולונדון” – הצהיר משה סנה בוועד הפועל הציוני.

נכון. שם גם מרכז הפאשיזם. מאז ניצחון האוקטובר, מתמשכים משם שורשי ברלין החומה, שנועדה לשמש אגרוף אנטי-סובייטי.

והיום, כשמכניס את מלחמת-הנקם נגד ברית-המועצות והדמוקרטיות ורוצים להפוך את המזרח-התיכון לאגרוף, באים אלינו ההלכה הנאצית והמעשה הנאצי מאותם מקורות עצמם. מומחי הס”ס בראש הכנופיות האנגליות-ערביות הם הסנוניות הראשונות של תהליך זה. מרעשים אותנו תותחים בריטיים. האמירים מקבלים מלוות אמריקאיים. הנוער שלנו, מעמד-הפועלים שלנו, כפרינו, היישוב עומד במאבק גבורה נגד ההתקפה האימפריאליסטית. ישובנו ממשיך את מסורת לוחמי הגיטו.

האם כל היישוב? לא. גם אצלנו פעילה האסכולה של היודנראט. “אנו כה מעטים, כה בודדים, והעולם כה מגונה, כה מתכחש ובוגדני”; “אין לנו בעולם הזה על מי להסתמך” – כתב שורר ב”דבר” מה-9 באפריל.

“בריטניה היא במקום ואמריקה מאחוריה. ורוסיה רחוקה. נהיה ממשיים” – דרש שפרינצק במועצת ההסתדרות האחרונה.

“איך יודוה 7 מיליון יהודים, החיים בעולם האנגלו-סקסי, עם רוסיה הסובייטית?” – שואל בן-גוריון.

לא עם רוסיה בלבד – עונים אנו, – אלא עם כל כוחות השלום, שכן העולם אינו מחולק חלוקה גזעית או טריטוריאלית.

“מאימתי אנו מחלקים בינינו את הגויים?” – שואלת גולדה מאירסון.

יש גויים, והם רוב הגויים, שעניינם ענייננו וענייננו עניינם. אלה הם הגויים, שאינם מעוניינים במלחמה והמעוניינים עלי-כן בעצמאות עמים ובדמוקרטיזציה של ארצות, כתריס יעיל ביותר מפני כל תוקפנות.

יש גויים, המכניס לנו מיידאנק. וכיצד נוכל שלא לחלק את הגויים?

אך גם את היהודים שומה עלינו לחלק, ובדיוק כדרך שחילקנו את הגויים:

לוחמים – ומשתפי-פעולה.

ועדי-התנגדות – ויודנראטים.

תנועות חופש – וקוויזלינגים.

יש האומרים, בדיוק כאנשי היודנראט: כל הערבים נגדנו, כולם עם המופתי ועם אנגליה. הללו מזהים את העם עם שליטיו הריאקציוניים ומכריזים שאנו... בגדנו באמריקה, שכן לא הצטרפנו במלוא הגרון למקהלה האנטי-סובייטית.

הנמל לא נכבש, הממשלה לא הוקמה. ונוכח תמיכתם של ברה”מ וכוחות הדמוקרטיה, ומול ההרעשות הבריטיות והאינטרבנציה האמריקאית, אשר שמה “נאמנות” – הוכרזה “ניטראליות”! באוטובוסים ערביים לירות – כן! מחנה בריטי לתקוף – פשע! נשק מגן יש למסור לבריטים, אם-כי בנוכחות שוטר יהודי...

מנהיגי הכניעה ממשיכים במסורת של 30 שנות שירות בריטי! ואנו אומרים: אין מצבנו קשה כשל לוחמי הגיטאות. איננו נתונים במצור. החזית האנטי־אימפריאליסטית נפתחה בתנופה ובכוח בכל רחבי תבל – מיוון עד קולומביה, מווייטנאם ואינדונזיה עד פלורנץ, מסין עד אלכסנדריה – לא זו של המלך פארוק, אלא זו של הפועלים, הסטודנטים והפלאחים. בואשינגטון יושב טרומן, אבל ארבע מאות אלף הכורים השובתים גם הם אמריקאים. באנגליה של בוויין משבר ומחסור, חמור יותר מבארץ־ישראל הלוחמת. באמריקה ממשמש ובא האסון הכלכלי, בלא ויזה מאת המנגנון של טרומן. ובברית־המועצות מתגשמת תוכנית החומש, וכן מתגשמות התוכניות בבולגריה, בפולין. בצ'כיה מוגר הגייס החמישי, והמלך הרומני – פליט. לא, איננו בין החלשים, נילחם לעצמאותנו, נתנגד למדיניות היודנראט. נתחזק בידדינו החזקים. במלחמה נשיב לאימפריאליזם, הזומם גיטאות ומיידאנקים. נקים חזית אנטי־אימפריאליסטית, לוחמת. נהיה ריאליים, אך לא על־פי הריאליות של חניכי הכניעה. ואם נילחם לא רק בכנופיות האנגלו־ערביות, אלא גם בכוחות העומדים מאחוריהן – נדע להפוך את המזימה האימפריאליסטית של מלחמת־עמים בארצנו להתנגדות שני העמים לאימפריאליזם! ענייננו צודק – נילחם וננצח! כזאת היא צוואתם של לוחמי הגיטו.

בגיטו¹¹

על חורבות גיטו וארשה (1947), אליזשה, רות לוביץ' ומלווים פולנים

לפני 4 שנים ושלושה חודשים, אלף קילומטרים מאחורי החזית, במרכז אירופה ההיטלרית, נתלקח מרד המדוכאים – מרד 40,000 יהודים, הכלואים בכמה קילומטרים מרובעים של גיטו, המזויינים בשנאה מרה, המשוריינים באהבה גדולה למסורת של חירות וגבורה, עשירים בהכרת יעודם להנציח את כבודו של עם ישראל ושל מושג האדם. 40 אלף יהודי הגיטו קמו, כשכמות זעומה של נשק בידיהם, והתיצבו מול הצבא, שעמד חמש שנים במלחמה נגד כל העולם.

דמם של 40 אלף הזרים לעולם כוחות חדשים, תקוות, רוח-מרד. מאבק הגיטו ליבה את ניצוץ המרד לתבערה. טובי בניו של העם הפולני פרצו את ההסגר הגרמני, על-מנת להילחם בתוך חומות מבצר-המצפון ולהציל על-ידי כך את כבוד העם הפולני, להעלות את דגל אחוות-העמים.

גיטו וארשה

ההיסטוריה מספרת, שהמנצח הרומאי העביר לפנים את מחרשתו על פני קרתאגו. ה"נמרים" וה"פנתרים" לא יכלו לחרוש את אדמת הגיטו. שכבה עבה מדי של לבנים מפוררות כיסתה את השממה רחבת-הידיים. לפנים היו רוחשים והומים כאן הנאלוקי, הרחובות סמוצ'ה, גנשה,

פאווייה, פראנצישקאנסקה, מוראנוב. כה מוכר וידוע כל זה, כה מיוחד במינו. כה חסידי, אפיקורסי, קומוניסטי, בונדאי, ציוני, פרולטרי, "עם-הארצי", משכיל – כה יהודי. והנה עומדות רגלינו בשדה הרחב, מרובה-הקילומטרים של גושי-קירות. עמודים, גרזאות, קורות מפוחמות. כים אדום-כתום, אשר גליו קפואים, מאובנים, משתרע הגיטו. 40,000 גופות מוטלות מתחת לערימה של חומרי בניין מפוררים. שלד מוחלד של עריסת-תינוק מבצבץ מתוך ערימה אשר לידנו. התינוק והוריו מוטלים אי-שם במעמקים, מתחת לרגלינו. ישיש אחד מחטט בעיי חרבות, מבקש הוא לבנים שלמות. עורב חולף על-פנינו במעוף איטי. אנחנו עומדים על חרבות הגיטו. הרגליים רועדות. דומה, על דם קרוש אתה עומד. הלבנים מתעוותות ומקבלות פרצופי-אדם, קרובים, יקירים, אלמונים, שארי-בשר. אתה מדבר, כדי להגיש את השתיקה. אתה בודק את עצמך, אינך בטוח בעצמך. אתה מביט בפרצופו של חברך, בעיניו, מתחת למסווה של היאפקות נרעדת, הנך רואה דבר-מה, הגובל בטירוף. שוב אתה מדבר על משהו... אף מנסה הינך לחייך. וכי מי יזכור וידע? אנחנו בגיטו. לוח-בטון עגול, חום. זרים שנבלו. כתובת בפולנית, באידיש ובעברית:

לחללים, שנפלו במלחמת גבורה ללא-משל על כבודו וחירותו של העם היהודי, על פולין חופשית, על שיחרור האדם יהודי פולין	19.4.46

הנה עומד אתה ליד תחום הגיטו, לפני בנין חרב, ענק כמעט. על השער קבועה טבלה שחוקה מלפני המלחמה: "רחוב לודוויג זמנהוף 19". מעל לשער כתובת דהה: "אוגוסטוס רקס". ליד השער צלב קטן עם טבלה: "מקום זה נתקדש בדמם של לוחמי-חופש פולנים". אתה נכנס לחצר העמוקה הראשונה. על שער החצר השנייה כתובת בגרמנית: "לופטשוץ-ראוס". בחצר השניה בנין בן ג' קומות ומרתפים. דרך חלון נמוך נכנסים אנו פנימה. לפנים היה כאן בית-סוהר צבאי. אחר-כך – היודנראט ובית-הסוהר היהודי. אחר כך – כלא של הגסטאפו עם תאי גאזים, משרפות, מגרשים להמתה ביריה ותאי-עיניים. מסדרון ארוך-ארוך. בצדו מאות תאים. כתובות בכל הלשונות. רבבות אדם הושמדו כאן. הנה כאן היו מפשיטים את האנשים בטרם הכניסום לתאי הגאזים. אתה מוצא כאן דברי-לבוש רקובים מכל המינים. פרוות-כבשים כפרית, בגדי נשים, פוזמק אחד, כותונת-ילדים, ערימות של סחבות. הנה תאי הגאזים. חדרי בטון גבוהים. למעלה צוהר-חלון לשעבר. במסדרון פחי ציקלון וחתיכות של כימיקל-הגאז. מכאן לא היו יוצאים. הנה מוצא אני צרור שיער מגוהץ. מזה היו עושים מזרונים. הנה כתובת: "זאכאריאדס, אפון" – לפני המוות כתב זאת לוחם יווני אלמוני. "פה היה סטפן בוביש".

“סופיה ברונינג, 1914, מסרי...”

עלה נובל מספר תנ"ך. ספר שרוף למחצה: “אידיאות” לבז'וובסקי... קערות. שברי קומקום. “הנשים היו מביאות עמהן את כלי הבישול” – מסבירים החברים. מטפסים אנו לקומה השנייה. אותו הדבר. אנו יוצאים דרך החלון.

– “כאן היו יורים בבני־הערובה” – מצביע חבר על שיחים גבוהים ליד הקיר.

– “והנה הקארצרים” – מרתפים נמוכים מוצפים מים תמיד.

אנו הולכים לקרמטוריום.

– “רק שנה לאחר השיחרור גילו זאת” – אומרים החברים.

כמה בורות מרוצפים ביטון, קורות מפוחמות, שברי עצמות אדם, גלי אפר־אנוש...

מכל זה לקחנו קצת עמנו. גם את דפי התנ"ך, את ספרו של בז'וובסקי, את השיער, כמה

זנבות־סיגריות, מעט ציקלון, כמה תווי־קנטינה לקניית סבון “המרחץ”... אכן, אוסף.

אנו יוצאים מבין כותלי המוות. דרך רחוב “גיבורי הגיטו”, נוסעים אנו אל עברו השני של

הגיטו. הננו רואים את חורבות טלומצקה, את המועדון המפורסם של הסופרים היהודים.

ושוב עומדות רגלינו לפני מדבר הגיטו, היוקד בשמש.

– “אף־על־פי־כן, יותר טוב מאשר במיידאנק”.

– “בוודאי, כאן לחמו, שם כלו ואבדו בלבד”.

– “לא רק לחמו. ניצחו. שדה־קרב זה – מיליוני הטונות של בתיים, שנקברו באדמה, על

גופותיהם של 40,000 יהודים – חפירת ניצחון. הם נפלו בקרב וניצחו במלחמה!”

פרק אחד-עשר

יצירות ספרותיות ורשימות עיתונאיות

נעליים למען הנקמה¹

נובלה

מהר, מהר מאוד הולם הפטיש בסוליה. יאנקל ממהר, ידיו כמו בוערות. זוג אחרי זוג ניצבות בשורה נעליים חדשות, מבריקות, עשויות בטעם טוב. נדמה, כי עוד רגע קט הן יחלו לרקוד. הן משתוקקות להגיע לטרקלינים העשירים ולחדרי הגבירות. אבל יאנקל מתעניין פחות בשאיפות וביומרות של פרי מלאכתו. הנעליים שלו אינן רוקדות ריקוד טנגו מלודי ולא ואלס קצבי. הן מצמצמות את חשבון עוניו. ערכן נמדד ב...שילינגים. בקבלן את צורתן הממשית, הן חומקות בחיפזון שבו צומח הפלפל, מתרחקות בכל המהירות מיאנקל. ולאחר שנמלטת כל שורת נעלי הזמש בצבע הרימון – יש בידי יאנקל לממן את שכר הלימוד של יוסלה.

וכאשר בורחות הנעליים עם כפתורי הלכה – שכר הדירה.

מתחמקות הנעליים העשויות עור תנין – החוב למעדנייה.

אץ-רץ זוג נעלי הערב האחרון, מסובב כה וכה את העקבים – מס ההסדרות, מס התגייסות, מס...

– שיברו את רגליכם, שדים! – קורא אחריהן יאנקל בקול – ועם מה תצא בריינדל לשוק? מה נשאר לנו, כדי לחיות לאחר המצעד של החובות המעיקים?!

ויאנקל מגדף והולם חזק עוד יותר בפטיש. אוף, כמה נמאסו עליו מעשה ידיו, הנעליים הבוהקות, שלעולם אינו יכול להיחפז ולהשיג. הכיצד יכול הוא לנעול את מעשה ידיו רבות התושיה – נעליים אלה נועדו לרגליים ענוגות ומטופחות של עשירים ושל הולכי בטל. יאנקל היה חפץ מאוד להכין נעלי חיילים, קליעי עופרת, רובים, תותחים ואקדחים, כאשר פטישו הולם מוות לפאשיזם!...

אך השילינגים רצים במהירות, דבר לא עוזר: רוצה, לא רוצה, הפטיש הולם מהר עוד יותר! ויאנקל הולם ו...מגדף.

* * *

1 הנובלה תורגמה מאידיש. "פערואר שטאמען", פברואר 1943.

היום הולם יאנקל בייתר נחישות, בייתר מסירות. מהר יותר מתמיד עולה ויורד הפטיש. הנעלים – יוצאות במחול, מחייכות ומתחננות הן מסתדרות בשורות, כאילו הן במופע בלט... השורות ארוכות יותר מתמיד. התרוממות רוח של חג. יאנקל מכה ושר. הנעליים המבהיקות טופפות בשמחה בקצב השיר. באהבה מביט יאנקל על יצירי כפיו העליזים, היוצאים מתחת לפטישו. את יום העבודה הנוכחי הקדיש יאנקל לצבא האדום. יאנקל ובריינדל החליטו על כך יחד.

– אם את מחזיקה מעמד במערכה מול הספסרים ומול היוקר, הרי יש לך ראש של מיניסטר, ואת כבר תחשבי ותמצאי, כיצד למתוח את ההוצאות – דיבר יאנקל על לבה של בריינדל. והם החליטו: יום העבודה הזה יופנה למימון המערכה הקדושה, שמנהלת ברית-המועצות. וכעת שר לו יאנקל והולם מהר יותר בסוליה אחר סוליה. מול עיניו צומחות השורות ויוצאות במחול, כמו הפרשים האדומים; כמו החיילים המסתערים, אשר מגרשים ומועכים את האויב...

והמחשבות ממהרות והזיכרונות מציפים את מוחו של יאנקל.

* * *

בבית, בליל שבת, האב יושב בבגדיו החגיגיים ליד השולחן. בפמוטות הכסף הישנים דולקים הנרות של אמא. צעיף המשי של אמא בוחק על שכמה. האח הבוגר כועס על יוסקה, מדוע הוא רץ אל החברה, במקום לשבת עם כולם ליד השולחן. מלכה'לה וחייקה ממתיקות סוד על מה שאירע ומפעם לפעם פורצות בצחוק מדבק. חיימ'קה, הפעוט של האחיות הבוגרות, משתעשע עם בחור מגודל – האח איצ'ה, דודו. איצ'ה "האדום" אוהב מאוד ילדים, ומתבדח על חשבון הנרות.

ערב קיץ. החלון פתוח לרווחה. מתחת לחלון מתלחשים עצי פרי. אח, איזה גנים, איזה פירות הבשילו בעיירה שלנו! למטה, בעמק, הנחל הזורם לאיטו כמו ממלמל לו מתחת לאפו. קיץ, ליל שבת, יום-טוב.

* * *

כאשר הנאצים השביעו את תאוותם בבחורות שבגנים מלאי הפרי של העיירה, הם הובילו את כל היהודים, קטנים כגדולים, נשים וגברים, בשיפולי הגבעה, אל העמק. את הגברים הם אילצו לחפור קבר רחב וארוך. הם הציבו את כולם בשורה. ארוכה מאוד הייתה השורה. הרוצחים הציבו מכונת ירייה בגובה של מטר ועשרה סנטימטרים מעל פני הקרקע. הקצין בחן בכל פעם את הגובה של מטח האש. מתים ופצועים כשלו-נפלו לתוך הקבר. ילדים, הנמוכים מגובה של מטר ועשרה סנטימטרים, לא הגיעו לגובה הלוע של מכונת הירייה. לכן השליכו אותם חיים לקבר וכיסו אותם ברגבי קרקע שחורים. שעות ארוכות נעה הקרקע מעל הקברים. שעות ארוכות נשמעו יבבות מצמיתות של ילדים יהודים, שנקברו חיים בקברים האירעיים...

* * *

מהר יותר, במרץ רב יותר הולם הפטיש! האסון גדול מדי, מכדי שהעיניים יתלחחו. העיניים יבשות. גם נעלי המותרות עבור הגברות המפונקות אינן מזילות דמעה. הן מתמתחות בשורות. ערכן נמדד בשילינגים. ויאנקל מחשב: כל שילינג – עשרה קליעים. 20 שילינגים – 200 קליעים. את הקליעים יירו חיילי הצבא האדום. יירו היטב, יירו במחושב, יירו ויקלעו. לבו של יאנקל עוטף את הקליעים בחום. הקליע חולף עובר עד למטרתו: פיו של זה שהתעלל במלכה'לה, בטנו של התליין של יוסקה, צלעותיו של הקברן של חיימ'קה. יאנקל מנשק את מה שיצר במו ידיו, את נעלי היוקרה מזמש ומעור תנין, שאותן ממירים בקליעים. הוא מנשק את הנעליים למען הנקמה. מעורו לא ייצר ביום אחד כל כך הרבה זוגות נעליים...

לא למען כל אדם, תל־אביב עיר האביב היא²

לא, לא משום שהחורף מכסה את שמי התכלת הכהה־עמוקה עבים אפורים נפוחי־בטן, כפגרי סוסים ענקיים בשדה קרב אין־סופי, ומרכיב על העיר תל־אביב קמרוני גג עשויי נחושת מחלידה־כתומה, ירקרקה מזוקן. לא משום שהגשם מציף את שכונת התקווה אגמי טיט ורפש, וטיפותיו הקרות מכפור מתחמקות אל הסדקים בקירות הצריפונים הדלים בשכונות העוני. לא משום זעפו של הרוח המשתולל, אשר שיעולו הלח חודר מבעד הקירות המתמוטטים אל אבריהם של זקנות וזקנים, המתפתלים מכאב ראומאטי על מצעי התבן – קבצנים ועניים מרודים.

לא משום שבשמי הקיץ הלוהטים משתפכת השמש היוקדת כיורה רותחת, המתזיה רשפי אש כמברזל מלובן. לא משום שהחמסין, המשתולל מעל פני העיר, לופת וחונק בכפותיו המאובקות והחמות את גרונו הניחר של האדם בכל ארבע עונות השנה – בין־ערביים ובעלות השחר – כאורח לא־קרא, המתהולל סתם ככה, כי גברה תשוקתו.

לא, אין תל־אביב עיר אביב למען רוב רובם של אוכלוסייה, משום שברחוב הירקון מול ה"סמדר" המפואר, "גת־רמון" ו"ריץ", מתפתלים בין גבנוני חול הצריפים הדלים של שכונת מחלול. משום שמתחת חלונות הראווה המפוארים, המציגים בגדי פאר ונעלי לוקסוס – ליד א.ב.ג. ומיקולינסקי – עומדים בני־אדם יחפים, לבושים בלויי סחבות ורתומים הם לעגלותיהם ומחכים למשא, כי יעיק עליהם. משום שמתחת לפלקטים המבריקים של הקולנוע "מגדלור" מרותקים אל תיבותיהם זקנים מוכי רוזן וילדים משחירים מצחצחי נעליים. משום שליד קפה "עטרה" המלא אורחים, המרהיבים בשלל צבעים, מנהלים מלחמה עד חורמה, מלחמת הקיום, סבות ונכדים – צעקנים, מוכרי עיתונים. משום שלתוך הצלילים המלבבים של "הדנובה הכחולה", העולים מבעד לחלונות של הקפה "נוגה", מתפרץ קול דק וצרוד – קולו של ילד: "שרוכי נעלים!". משום שליד פתחו של קפה "תור", מקום משכנם של מלווים בריבית ונוכלים, ספסרים וגנבים שומרי חוק, הסוחרים בזיעה ובדם לא להם ושותים בירה מתוך ספלים ענקיים – ליד הפתח עומד יהודי בא בימים ועטרת שיבה לראשו, ועל חזהו תיבה, תיבת סיגריות כבדה, ומצפה לקונה, ועיניו, הפוזלות לכל ארבע כנפי הרוח, מביעות פחד אימים פן יופיע הוא, מכופתר בבגדי שרד, השומר על בתי קפה מפוארים, על חנוונים עשירים מתחרות הרוכל הזקן, הפוגעת בזכיונם. משום שמול הקפה "שדרות" העליו, אשר בו עושים אדונים מגוהצים "סחר־מכר" ביהלומים גנובים ובלתי־חוקיים עם כל העולם כולו, אשר בו רוקמים מזימות ספסריות ועושים קנוניות עם סוכנים נאציים, הפועלים מעל פני החפירות השותתות דם של כל החזית האנטי־פאשיסטית – ויהלומים ארץ־ישראליים, העוברים לידיהם תמורת לירות ודולרים, מחישים את מעוף המפציצים הגרמניים, משום שמול הקפה העליו הזה עומד קהל מחוסרי עבודה, כדי להירשם במשרד לחלוקת עבודה – בלשכה הכללית.

משום שבשדרות רוטשילד, על הספסלים הירוקים מתחת לעצים, העשויים לפי האופנה האחרונה, יושבים בטלנים עשירים ופיהוק קורע את פיהם לרווחה, וישנים חיילים משוחררים חסרי קורת גג, אשר נטשו את בריאותם "אי־שם" הרחק בחזית.

משום שב"כיכר לונדון", על שפת הים, עלמות – אומנות מודרניות – המלוכשות כאחיות רחמניות, מתחננות לפני תינוקות שמנמנים, כי יעשו עמהן חסד ויזללו עוד עוגות בחמאה או בשר עוף, ונערות מפורסות בנות חמש-עשרה מוכרות את בשרן בעד מצלצלין לגברים שיכורים. משום שתל-אביב היא עיר ככל הערים בעולם הקפיטליסטי, עיר כאוניה בלביים. אוניה גדולה, אשר השליכה את עוגנה ליד חופי הים התיכון, המכוסים תלי חול מוזהב. אוניה הבנויה לפי הדוגמא האחרונה, רחבת-ידיים וקלת-תנועה, בתים קלים – כתאים באוניה – בתי קלפים. אך ראה – אין הרוח הופכת אותם. אוניה, אשר עמדה בפני הסופה האיומה של שנות המלחמה האחרונות, וכאן, ליד חופי החול השטוחים, עוד מעט ונטרפה על-ידי הטייפון החום. אוניה ככל האוניות הגדולות – ובה ארבע מחלקות, סיפונים, בארים, אולמי-קפה-וריקודים, בריכות ומשחקי רולטה, אולמי קולנוע ומקומות רחצה ... ומחלקת המכוניות, תנורים ענקיים ודודי קיטור – שם, עמוק בתחתית האוניה. אוניה מלאה תיירים עליזים וזאבי הבורסה – בעלי עסקים ונוסעים סתם – מהגרים ופליטים, גנבים והולכי בטל ונודדים... ואנשי הצוות, העייפים מעבודתם המפרכת. המחלקה הראשונה – רחובות רוטשילד, ביאליק, הס, בן-יהודה, אלנבי, ירקון. אזור הברים, בתי הקפה, התיאטרונים, מעוני-הקיץ. המחלקה השנייה – שוב השרדות, ביאליק, הס, אלנבי – חנויות ומשרדים, מעונות רחבים מרובי-חדרים, פנקסי-צ'קים וקברטים. המחלקה השלישית – דירות פעוטות, מסעדות, משרדים, בתי-מלאכה – השורות הראשונות בקולנוע והשורות האחרונות בתיאטרונים, התור הארוך ליד אוטובוסי "המעביר". והמחלקה הרביעית – השכונות: שפירא, שבזי, שיבת ציון, הלשכות והמרתף בבית ברנר, שורות התור לעזרה סוציאלית; אנשים יחפים ובלויים, רתומים לעגלותיהם, רתוקים למכוניות; מטבחים זולים או חגורה הדוקה, קופת חולים, חורים בקירות עץ, עכברושים במרתפים וחורבות; אולקוס, ילדים נפוחים; בתי מלאכה אפלים; דבר ב"מחלול"; נחשים ועקרבים באוהלי העירייה; דלות ועוני, אך לא אביב. ו... מחלקת המכוניות, הדוודים ותנורי היציקה – גבעת הרצל, מרכז וולובלסקי, כביש פתח-תקווה, דרך יפית-אביב. תל-אביב עיר האביב – כאוניה, על כל ארבע מחלקותיה וחדר המכוניות, ליד חוף הים הסוער. תאים מתנשאים אל על מעל הסיפונים האפלים. והקברניט – מדור העבר. ועל התורן הגבוה – דגל האימפריה הבריטית. וב"יום-טובים" מופיעים על התורן למטה גם דגלים אחרים. מעל בית ברנר, הדגל הגדול כחול-לבן ודגל אדמדם-צהבהב דוהה, לפנים הדגל האדום. גם בניינים אחרים הופכים אז כחול-לבן או ורוד. אך על האוניה מאפיל צילו של הדגל הבריטי. אוניה, הווה אומר, אחת מאלפי האניות של הצי הבריטי הגדול...

בקיצור... לא למען כל אדם תל-אביב עיר האביב היא.

נמחה את חרפת חיפה³

“ענייננו צודק, הניצחון לנו” – אמר הח’ סטאלין, שעה שקלגסי היטלר דהרו למוסקבה, לנינגרד וסטלינגרד.

הכרה זו הייתה בלב כל החיילים הסובייטיים. מהניימן עד לוולגה, מהקרפאטים עד לקוקאז ומהוולגה עד לאודר, מסטלינגרד עד ברלין. האנשים טהורי המצפון נשאו את הקשה לאין-שאת, עמדו במה שאין לעמוד בו וניצחו – משום שהיו מזויינים בנשק הבלתי-מנוצח של מוסר עליון, משוריינים בהכרת יעודם המשחרר.

בצידקתם היה סוד כוחם. ובהיותו צודק עד הסוף, ניהל הצבא הצודק בעולם את המלחמה הצודקת בעולם, וכבש את הניצחון הצודק בעולם.

לוחמינו התגברו על הכוחות המכריעים של האוייב, אשד לו היתרון בנשק: על הכנופיות של בוויי-מופתי ועבדאללה. הם החזיקו מעמד בכל העמדות כולן, פרצו את כל ההסגרים כולם – בקאסטל, בשער הגיא.

כיצד? כי – “ענייננו צודק, הניצחון לנו”.

כי לא ייתכן לקנות את החופש קניין-מונופולין, ואף לא את השלום ולא את הצדק. כי מי עוד כמונו, היהודים, חש את נכונות התיזה המרקסיסטית: “עם, המדכא עם שני, אינו יכול להיות חופשי”!

צבאנו היהודי צעד אל הקרב נגד עבדי האימפריאליסטים וכנופיותיהם השכירות – להקים מדינה חופשית, עצמאית. בשמה הבטיחו המנהיגים חופש, שוויון וכבוד להמונים הערבים השלווים.

גאים אנו על האופי המשחרר של מלחמתנו. בטוח נצחוננו, שכן צודקים הגנו. ולפתע נפל דבר, שהלם על ראשנו כפטיש כבד, משהו שקומם את המצפון והשח את ראשנו ארצה.

חיפה.

חיפה בערב-פסח מילאה את לבנו שמחה וגאון, תקווה ואושר. זו היתה חיפה – הניצחון. ואחר-כך – אחר-כך באה מפלת חיפה.

15 יום לאחר שיחרור חיפה, נשארו בה 5% מהאוכלוסייה הערבית, שארית-הפליטה של 90,000 התושבים הערבים בחיפה והסביבה...

מהלך אני על-פני רחובות ריקים. גלי אבנים ואשפה. ענני-זבובים.

איזה כלב פיסח. דלתות וחלונות פרוצים. תריסי-חננויות סגורים. בתים ריקים מאדם, מרהיטים, מחפצים. חנויות – ריקות ממרכולת. הכל ניתן לשוד ולביוזה. כל כמה צעדים – משמרות יהודים מזויינים. בחורים עם סטנים. בעלי-בתים קרחים עם סרטי “משמר העם” במרחקים של כמה מאות מטרים איש מרעהו. ואף-על-פי-כן, הכל נשדד. עולים בדעתי תאורי הגיטו. חיפה, עיר-הפועלים חיפה? ... גיטו? ... אני חש, כי מסמיק אני מחרפה.

אני נפגש עם חברי, ערבים-קומוניסטים. הם לא הלכו מעירים. “לעבור את הרחוב, הרי זה

ענין של 10 דקות. היום זה נמשך למעלה משעה. כל משמר בודק את תעודת-המעבר, חוקר, לעתים קרובות עורך חיפוש".

– "ארבע שעות עמדתי בתור לקבלת התעודה, כדי שאוכל לבוא למועדון שלנו. לביתי איני יכול עוד להיכנס – אין תעודה. עבודה אין. החנויות סגורות. אין מצרכי מזון. אין אור, אין מים. ביתי נשדד ואיני יכול אפילו להיכנס ולאסוף את המעט שנותר. כיצד אפשר לגור בחיפה?..."

– "ברור, כי אלה שנשארו הם מתנגדי הכנופיות. אלה, החוזרים לראות, אם אפשר להישאר, בורחים ממשטרה-הכנופיות בעכו. נוהגים בנו כבאויבים. כיצד אפשר להישאר כאן? – בורחים בחזרה אל הכנופיות. בורחים אל האזור האנגלי. לא היתה תנועה עממית נגד הישוב. עתה יש לטרוריסטים הערבים נימוקים, נימוקים רבי-משקל. שנאו את האנגלים. עתה הופכים הם להיות המצילים. שניהם מוכיחים, כי הם צדקו. במדינה היהודית לא יוכלו ערבים לחיות, הם טוענים... כלום מנהיגי היישוב יצאו מדעתם?"

אולי יכול בן-גוריון להשיב על שאלות אלו. אני, בעומדי פנים-אל-פנים עם חברי הערבים, לא יכולתי באותו רגע אלא להסמיק...

פניתי למנהיגים ממפלגות פועלים יהודיות בחיפה. סיפרתי להם את אשר ראיתי ושמעתי. הם הקשיבו, להם לא היה חדש הדבר. הם ידעו, כי לא רק ה"הגנה" נוטלת לעצמה בתור פיצויים את מחסני העשירים. הם ידעו, כי השוד לבש אופי המוני, שבוזים ושודדים את רכושם ונחלתם של כל הערבים. הם הבטיחו לעשות את כל האפשרי. הם גם תיקנו כמה דברים. אך בשאלות העיקריות לא עשו מאומה. השחיתות גדולה מדי. 15 יום לא נעשה דבר נגד הפיגוי (הנישול?) ההמוני ומעשי-ההגניבה ההמוניים. הם ניהלו ויכוחים עם אלה, ששאפו באמצעות "הפיגוי" להקטין את המיעוט הערבי במדינה היהודית. עם אלה, ששמחו על כך, כי יהודי חיפה והסביבה נוטלים לעצמם "שלל ניצחון". הגולם, שהקימוהו במוידיהם, גדל ועלה מעל לראשיהם. אין בכוחם לעוצרו. כי רבים מדי הגנבים, משאפשר יהא לתפוש את הגנב. כי בין אלה, אשר צריכים לתפוש, מצויים אנשים, המעדיפים לגנוב, כי קיימת כבר תורה "חיפאית":

"אם לא נקח אנחנו, יקחו האנגלים".

אחרים אומרים: "יקח עבדאללה". ובני-עמך גורסים ביתר פשטות: "אם לא אני, יקדימני אחר".

כלום זו תורה "חיפאית"? לא! בעת הכיבוש של היטלר שמענו זאת מפי הפורעים הפולנים, שהיו אומרים: "בלי סנטימנטים, אחים!... ולא רק מפי פולנים שכאלה, גם מפי ... גרמנים. לא, אין הם יכולים להשתלט על הגולם, המנהיגים החיפאים, משום שאינם נכונים לנקוט בעונשים מתאימים נגד הפושעים.

ואין הם מוכנים לכך, מפני שיש בתוכם, הממיינים את הפשע מיון אחר. כשגרמני גנב מגרמני, היו עונשים אותו בשנת מאסר. ואם מפולבי גנב, מרוסי, מרומני, היה זה "שלל". הגם אצלנו נוצרים חוקים על-פי תורת הגזע? אל נכנס לניתוח, מי קדם למי – התרנגולת לביצה או הביצה לתרנגולת; אם חוסר-העונש הוליד את הפשע ההמוני, או הפשע ההמוני – את חוסר-העונש. אך העובדה, שלא פורסם ולא בוצע אפילו פסק-דין יעיל אחד נגד השוד – מדאיכה לא פחות מהשוד עצמו!

אפילו בצבא האדום אירעו מקרים של פשע. אך רוח הצבא ואופיו נשארו טהורים, מפני שהפשעים נענשו בכל חומר הדין.

כל פשע בא על עונשו ע"י ההיסטוריה... ואם לא ייענשו הפושעים, תחול האחריות על כולנו, על כל הישוב.

ניענש כולנו!!!

אכן! כבר נענשנו. כי לא לפתע הפכה חיפה מסימת-ניצחון לכתם-חרפה, לפני כן היה דירי-אסין. גם אז מחו בלבד. בעניך שיח' מונים לא מחו עוד. ויש לנו כבר חיפה, צפת, טבריה, יפו ו-70 ישובים ערביים שנעזבו. שבעים!

יש המריעים בחדווה, ברגש ניצחון.

מנין לנו, ליהודים, שוביניזם, קוצר-ראות שכזה?

כיצד קרה הדבר, שמצויים יהודים, השמחים לגירוש הערבים – כיצד קרה הדבר, שהמונים הערבים הולכים "מרצון" לגלות?

זה נובע מ-30 שנות מזימה בריטית. זהו ניצחונו של בוויין!

פחד אימים זרעה המדיניות הבריטית בין שני העמים.

היהודים, הששים לקראת הפינוי הערבי, רואים. בעם הערבי את המסוכן שבשונאים.

הערבים בורחים בהמוניהם, מפני שדיברו על לבם ושיכנעו אותם, שהיהודים יטבחו.

ומסיתיה-הדמים, הג'נטלמנים הנכבדים, מנצלים פחד זה של עם אחד מפני עם אחר – ומופיעים כמגינים ומצילים.

זהו עונשנו.

שעה שרובבות תושבים ערבים נסו בבהלה מחיפה, היה הצי המלכותי משלח במנוחה שתי אוניות פליטים יהודיים מהעיר ה"משוחררת" לקפריסין.

כי כל זמן ששני העמים ירצו להשתחרר זה מזה – לא ישתחררו מהאימפריאליזם!

אך עונשנו בא לידי גילוי במכה מחרידה אחרת:

דמוראליזציה.

לתוך צבאנו, לתוך ישובנו התגנבה הדמוראליזציה של שור. זהו חיידק מיוחד-במינו, חיידק של התפוררות. כיוון שהיטלר הצליח להפיץ חיידק זה בצבא הצרפתי, בצבא הפולני ובצבאות של עמים אחרים – נפלו הם לפניו תוך שבועיים. וכיוון שלא עלה בידו להחדיר דמוראליזציה בצבא ובעורף הסובייטיים – על-כן נוצח.

בכל הכוח מזהירים אנו את ישובנו מפני התמרון הבוויני המסוכן!

הננו קוראים אליך, הנוער היהודי, אליכם, עמלים יהודים:

עברתם את השלב הראשון של המלחמה במצפון טהור, בגבורה ובהקרבה!

שמרו מכל משמר על מוסרכם!

הגנו על טוהר מלחמתנו ועל מוסר צבאנו! חסלו כל חיידק של ניוון ושחיתות!

כוחנו הוא בצדקתנו. תודות לה איננו בודדים, תודות לה תומכים בנו כוחות-הצדק האדירים ברחבי העולם! תודות לה אין עומדת נגדנו תנועת-עם ערבית.

כנופיות המופתי מגלות פחדנות בקרב. אך אל תאמינו בסיפורי-הבדים, שהעם הערבי הוא עם מוג'ל. פחדנות וגבורה אינן קווי אופי לאומיים. הגבורה מקורה בהכרה.

אל תניחו, כי ישכנעו את ההמונים הערבים, שמוכרחים הם לנהל מלחמה נגדנו! על הקסטל יכולים אנו לקרוא בגאון את דברי היהודי הסובייטי: "יהודי אנוכי!"

הנוכל לעשות כן גם בחיפה השדודה? מלחמה לחיות היא גם מלחמה לכבוד! הבה ונגן לא בלבד על חיינו, הבה ונגן גם על כבודנו! יש צדיקים השואלים: אילו כבשו הכנופיות את הדר־הכרמל, וכי לא היו נוהגים בנו בדרך גרועה מזו?

אך הן לא כבשו את הדר־הכרמל לא רק תודות לגבורתנו. גם משום שההמונים הערבים לא תמכו בהן. לא בחיפה ולא במזרח הקרוב. 40 מיליון ערבים חיים בסביבותנו. כמה יצאו למלחמה?

כלום מותר לנו, ליהודים, ללוחמי שיחרור לאומי, למנות עצמנו ברשימה אחת עם פאשיסטים, להשוות עצמנו אליהם, להתייצב עמם על דרגה אחת? הצריכים אנו לנקום בתושבים הערבים, מפני שלא עזרו לכנופיות?... אכן, חרפה היא וכאב. יש הרוצים להשתיק את העניין. אחדים – מתוך בושה; אחדים – משום שלא איכפת להם; אחדים – משום שהם מצדיקים... לא, אנחנו לא נשתוק. לא נלך בדרכיה של בת־היענה, הטומנת ראשה בחול וסבורה שאין רואים אותה; שתיקה היא כניעה לפשע.

אנחנו לא נשתוק! נעורר את מצפון היישוב! שתיקה היא שותפות לפשע! אנחנו, בניהם ואחיהם של יהודי־הגיטו, תובעים להרוס את הגיטאות, שהוקמו בידינו! הננו תובעים ממנהיגי כל המפלגות היהודיות, ממעמד הפועלים היהודי, מהאינטליגנציה היהודית ולפני כל מהלוחמים היהודים:

מחקו את חרפת חיפה!

חסלו את המזימה האימפריאליסטית נגד שני העמים. לכנופיות בוויין־מופתי־עבדאללה – מוות! לעם הערבי – יד־אחים. יביא נא נשקנו שיחרור ולא כיבוש! לא בשוד ודיכוי תקום מדינתנו! כנושאי שלום ושוויון, אחוות־עמים וזכויות אנוש. נמלא את יעודנו המשחרר! אנחנו פונים למצפון של עמנו: ענייננו צודק, הבה ונישא את הצדק – ויהי לנו הניצחון!

ביקרתי בפולין המשוחררת⁴

(קטעים)

ברכת פראג-וארשה

כאן עברו מיליונים בדרך האחרונה. הם נסעו לפולין. פולין הייתה "העולם הבא".
אשווינצ'ים – תחנת הרכבת.
אני נוסע לפולין.
26 קרובי משפחה, 75 שארי בשר רחוקים, מאות חברים ומכרים. כולם – היה היו.
פולין בלא ידידים, בלא מכרים. את פולין יצאתי שלוש פעמים – בפעם הרביעית חוזר אני
עתה. שלוש פעמים נסעתי לבקר את הורי.
היכן קבריהם?
שלוש פעמים יצאתי את פולין הפאשיסטית. בלכתי – הייתי חולם תמיד על ביקור בפולין
משוחררת, פולין ללא פאנים, פולין של העם.
והנה עתה, בעוברי את הגבול הפולני בזכו'אדוביצה אשר בשלזיה, קורא אני סיסמה גדולה:
"אדמת המולדת מברכת אתכם! ברוכים הבאים לעמל משותף!"
אני רואה את פועלי הרכבת הראשונים, את הקצינים יפי הגזרה – אך לא פאנים הם אלה!
ולבי מרגיש ויודע: אמנם כן, חלומי התגשם.
היש שמחה? כן, שמחה גדולה. שמחה לאלה שנותרו בחיים...
האם שמחה בלבד? לא, בוודאי לא. אין לנתק את האתמול מהיום. כואב מאוד. אולם האם
רק כואב?
לא, בוודאי לא.
והנה נוסע אני בפולין, על חזי כוכב דימיטרוב אדום. כלום יכולתי להיכנס כך אז? הנה
כותב אני אידיש ביומני – הכל יכולים לראות זאת – כלום היה זה אפשרי בימי הגרמנים?
היי ברוכה, פולין החדשה.
פולין, בה קבורה עיר-הגטו, אי-שם מתחת לחורבות וארשה, ואפופיאת-הגטו משמשת
מצבת-זכרון נעלה לגבורה היהודית והאנטי-פאשיסטית.
פולין, בה קמים מכרות ובתי-חרושת מתוך החורבות, והאדם נצרף וקונה לו את ערך-
האמת של האדם.
פולין, בה אין היהודים מניחים לו, לפאשיזם, לנצח במלחמת-טיהור-יהודים שלו, וכל
יהודי שנותר בחיים, מתוך 15 שנרצחו, בונה את עתיד המסורת היהודית בארץ המשוחררת.
היי ברוכה, פולין של מחר!
על פני חלונות הקרון חולפים ביעף יערות פולניים. איכרים קוצרים תבואה. בקתות
כפריות מתרפקות על ירק. והנה שוב, בתי חרושת עבי-כרס, צריחי-מכרות מחודדים, ארובה

מתנוססת נגאון. אדומה-אפורה היא קאטוביץ. עליזה ממנה צ'נטסוּחוּב. גנים, שדות, יערות. אווירים רועים, סייה צוהל ליד סוסה, בהבעה מעשית תולשות הפרות את הדשא הרענן, עז פועה. ושוב ליבנים, אורנים, אשוחים, אלומות, חרמשים מתנוצצים. חסירה צדה צפרדעים בנחל מכסיף, ולידה – דייג זקן בדוגית. בקירות הבתים והבקתות הרבה, הרבה נקבים קטנים, עגולים – עקבות כדורים. על קרון אחד, העומד עזוב במסילה צדדית, כתובת גדולה לבנה: "קדימה, למען המולדת! מוות לפולשים הגרמנים!" על גבי גדרות, כתובות ברוסית: "מוקשים לא נמצאו", או "טוהר ממוקשים". הרבה סיסמאות פולניות בצבע טרי יותר: "שלוש פעמים – כן!" כל אלה מזכרות מהקרבות הלא-רחוקים, בחפירות ובמלחמת-בחירות, למען האדמה והאדם, למען העצמאות, למען ההכרה!

ריח השדה והיער מתחלף בריח העשן מארובות בתי-חרושת. וזה האחרון מעלה בזכרוֹן את הפרטיזנים ואת המשרפות, את הקרמאטוריום.

וארשה

"הוא היה עיוור ולא ראה את עצמו. פניו היו פצע אחד מכוער ומאוס. משראיתיו ביצעתי את מעשה-הגבורה היחיד בחיי: לא נפלתי מתעלפת. כמה איום מראהו – לא נודע לו מפני. אחר-כך התרגלתי. היו מרפאים אותו. הוא עמד בניתוחים מחרידים – היום פניו נורמליים. ודאי שלא חזרו להיות כמקודם. התרגלתי אליו – כמות שהוא. אילו הוחזר לו לפתע קלסטר-פניו הקודם, אפשר שהדבר לא היה מביאני לידי חוויות נפשיות חדשות..."

כך סיפרה לי לינה על בעלה, שהנאצים "קעקעו" אותו במחנה-הריכוז, שרפו את עיניו והשליכוהו לפני המוות ל"גל האשפה" – אל קבר המעונים.

אף-על-פי-כן נשאר האיש בחיים. היא, לינה הקטנה, הענוגה, הוציאתהו על שכמה מהקבר ונשארה אל היער. משם העבירוהו לעורף. כיצד נפגשו ומה אירע לאחר-מכן – זאת שומעים אתם מסיפורה... בכל ימי חיי לא קראתי שיר עז יותר על האהבה. מסרתיו מלה במלה – וכי מי זכאי להוסיף עליו?

את לינה הכרתי לפני שנים רבות בתור חברת קומסומול צעירה. בעצם, ראיתה פעם אחת בלבד. לא זכרתי אותה כל-עיקר. והגורל עשה בצירופו כך, ש-15 דקות לפני רדתי מהרכבת בתחנת יוזפין, נכנסה לינה לקרון. בווארשה נעלמה מיד ברחבת-הרכבת: היא נוסעת לים, אל בעלה.

* * *

איני יודע, איזה רושם היה עושה עלי בעלה של לינה. וארשה זיעזעה אותי לא בחורבנה בלבד, אלא בבניינה.

בהיכנסי לעיר, והנה כל בית שני חרב. חשבתי – גרוע מזה לא יוכל היות. יצאתי ל"שדרות ירושלים" – לפנים, אחד הרחובות היפים באירופה; ראיתי כי יש גרוע יותר. ישבתי בחשמלית

ונסעתי ל"פרבר הקראקובי". הדיבר ניטל מפי. הקונדוקטור אמר: הלאה אין נוסעים. הוצרכתי לחזור כדי מחצית הדרך.

כיצד לתאר זאת?

בני-אדם מתגוררים בשברייבתים. בין מאות חורבות – דירה, בית-קפה, אפילו קולנוע. על שרידי-של-קיר השם – קרוליבסקה. בשנת 1938, ביליתי כאן ערב בחוג משפחתי רחב בבית הקפה "אואזה" ("נוה-מדבר"). "הקיסרי" נקרא שמו של אותו רחוב מפואר. היום לא תמצא כאן אפילו נווה-מדבר אחד.

אך הערב, בעל-כורחי, עלה בלי-הרף בזכרוני אותו שיר-השירים של המאה העשרים, אשר עליו סיפרתי לעיל.

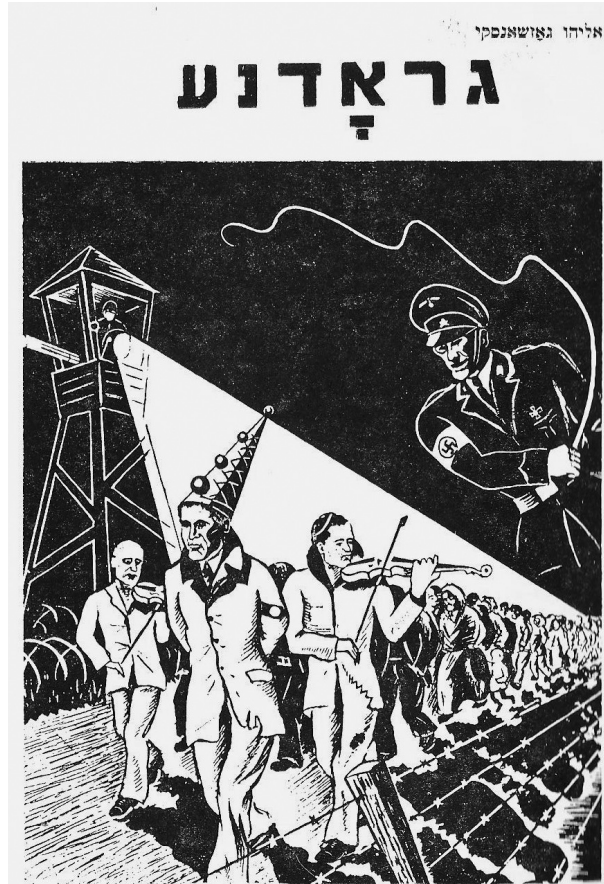
ראשית, משום שעצם הפגישה עם איש-מכר במקום הזה כמו החייתה בפני את פולין. שנית, כשהתבוננתי בווארשה ובווארשאים, נזכרתי ממילא בלינה.

הנה כך רואים הם את וארשה, כך אוהבים הם את עירם השדודה. הפצעים המחרידים, אין בהם כדי לכער את קלסתר-הפנים היקר של בית-המולדת. ארבע פעמים גררו את וארשה המעונה אל קבר-המתים. בימי הגנת הגבורה בשנת 1939; במלחמת הגיטו – במרד הגיטו; בעת המאבק לאחר הפרובוקציה של בור-קומורובסקי; בעת השיחרור.

והיום מבצעים הם את הקשים שבניתוחים בגוף המרוטש. הם התרגלו כבר למראהו. הם אוהבים ומרפאים...

גרודנה

נובלה

השער המקורי של היצירה באידיש, 1945

על הנובלה

הנובלה יצאה לאור באידיש בתל-אביב בשנת 1945. אליהו (אליושה) גוטזנסקי כתב את "גרודנה" בהשפעת הכתבה המזעזעת, שהופיעה בעיתון "הארץ" (ר' להלן), בדבר השמדתם של 45 אלפי יהודי גרודנה עירו בידי המרצחים הנאצים. בכתבה, שמקורה סוכנות הידיעות הסובייטית ממוסקבה, מתואר כיצד הובלו למוות יהודי גרודנה, ובראשם ראש הקהילה, עורך הדין יצחק גוטזנסקי, הוא אביו של אליושה.

ב-1978, במלאת 30 שנה למותו הטראגי, פורסמה הנובלה "גרודנה" לראשונה בעברית. תירגם את הנובלה לעברית המשורר ברזילי נוף.

הכתבה ממוסקבה, שפורסמה ביומון "הארץ", 8.9.1944 ואשר בעקבותיה נכתבה הנובלה "גרודנה"

עשרה יהודים מ־45 אלף
איכה הושמדו 45,000 יהודים – רק שרידי 7 משפחות נותרו בחיים!

מאת ס. באנק

מוסקבה (י.ס.פ.א. – מיוחד ל"הארץ")

הנה הם יושבים לפני – השרידים הללו של אלפי יהודים שישבו בגרודנו. הם רזי גוף וחסרי־אונים. שיבה בלא־עת הכסיפה שערם. כמעט לכולם קרובים מעבר לים. לכן הבה ואמנה את שמותיהם כדי שישמחו קרוביהם בהצללתם. אולם אל ישכחו את האמת המרה, את האימים שהילכו בגיטו גרודנו! ניצלו: ד"ר בלומשטיין, שגמר את האוניברסיטה בלייפציג, בן 58, ובנו נתניאל בן 23, ואשתו אסתר; המכונאי מאיר טראכטנברג, אשתו חיה ובנם לאווה בן 17; משה שפירא, מדפיס בן 40 (אישתו ושני ילדיו הושמדו בגיטו); הזוג חיה ואריה (ליאון) אפשטיין – מורים; גוטליב ויניצקי בן 50 ואשתו ובנו אליהו; אבא טארלובסקי, רואה־חשבונות ובתו רחל בת 17 (אישתו נהרגה בגיטו); חיים זאליקובסקי בן 23 (הוריו ובני משפחתו, 11 נפשות, נשמדו כולם בגיטו).

שעשועי קורט ויסו

הגיטו בגרודנו היה במרכז העיר, ליד ז'אמקובה. בראשון בנובמבר 1941 הוכנסה לשם כל האוכלוסייה היהודית של העיר – בת 22 אלף נפש, וכל האיזור הוקף בגדרות־תייל. "מרחב־המחיה" נקבע ל־5 מטר לנפש, והצפיפות הביאה למחלות ורעב. התמותה גדלה והלכה. הריגת אנשים ביריות היתה שיטתית. היש צורך לספר שהגיסטאפו שדדה את כל רכושם של היהודים? ראש הגסטאפו של הגיטו היה קורט ויסו. אכן היה לאיש הזה חוש לשעשועים. הוא ומרעיו היו באים לגיטו כשהם שיכורים ועורכים ציד על גברים ונערות. מרוביהם האוטומאטיים היו יורים בעד חלונות פתוחים ובאנשים העומדים בפתחי בתיהם.

הסאדיום בקלבאסין

אולם כל המעשים האלו הועמדו בצל על ידי הגיטו השני, בכפר קלבאסין, במרחק 2-3 ק"מ מגרודנו.

בסתיו 1941 היה כאן מחנה שבויים רוסיים ובו 30,000 איש. מהם נותרו בחיים רק 7 אלפים באביב 1942. מפקד המחנה קארל ראינולאר, אינקוויזיטור וסאדיסט, השמיד 23 אלף קצינים וחיילים רוסיים על־ידי יריות המוניות, רעב וקרה, ועל ידי הפצת מחלות. באביב 1942 נשלחו גם 7,000 הנותרים אל "בית־החרושת למוות" בלובלין.

משנתרקן המחנה, הוכנסו לתוכו 25 אלף שנאספו מ־23 ערים קטנות וכפרים באזור גרודנו. התמותה בגיטו זה, מס' 2, היתה איומה. לעתים היו הנאצים מפסיקים את הספקת המים. הם היו מקטינים את מנת המזון מיום ליום. קארל ראינולאר, עתה מפקד הגיטו מס' 2,

היה מאלץ אנשים לאכול את צואתם, לנקות חצרות ענקיות במברשות שיניים ולטהר דרכים משלג בכפיות-תה. אלו שלא מילאו את פקודות-הטרוף, היו מוכים עד מוות. במשך הימים הראשונים, כשמספר המתים יום-יום הגיע ל-30-40, היה ראניזלר צווח בעת מיפקד הבוקר: "מה? רק 40 מתים? אין זה מספיק! אני רוצה כ-500 ליום!" – ובמשך שני חדשים, נתרוקן גיטו קלבאסין. כ-15 אלף יהודים הובלו ממנו לתנורי-המוות בלובלין.

שוב היה המחנה הזה מרוקן, ויהודי גיטו גרודנו הועברו לשם. עד דצמבר 1942 השתמשו הנאצים בדרכי-המתה שונות, אבל לא היו שחיתות המוניות.

כאלה היו החיים היהודיים

אולם דמיונו הפורה של ראניזלר פעל בלי הרף. בוקר-בוקר היו המתים מוצאים מן הצריפים על-ידי קרוביהם וראניזלר היה מצווה לקרובים לרקוד במעגל סביב מתיחהם, לשיר ולרקוד. הייתה בגיטו נערה אחת יפהפיה, האלאנה פראנסקיה, בת 20, בתו של חייט. היא ניסתה להימלט. תפסוה החזיריה ותלוה. את שתי שכנותיה תלו עמה. קורט ויסו, מן הגיטו העירוני, שימש כתליין וראניזלר עמד וצילם את המעשה. כשהשליך ויסו את העניבה על צווארה של האלאנה, ירקה הנערה בפניו.

השחיתות ההמוניות התחילו בדצמבר 1942. באחד הלילות כינסו כ-8,000 יהודים אל בית-הכנסת. עורך-הדין יצחק גווצ'נסקי, אחד מגדולי נכבדי העיר, הובל ראשונה. כובע-ליצנים עטור פעמוני-פח נחבש לראשו ומנגני-כינורות (פידלארס) יהודיים הועמדו משני צידיו. כולם נצטוו לשיר ולחולל, וכך הובלו מחנות יהודיים למוות כשגווצ'נסקי ומנגני-כינורות בראשם! מחוץ למחנה, נורו כולם במכונות-יריה וברובים אוטומטיים.

גורל הנותרים – בגאז

על הנותרים בגאטו קלבאסין הופקד קורט ויסו, מי שהיה מפקד הגיטו בגרודנו עצמה. הוא היה יורה בעצם ידיו ב-15-20 איש יום-יום, ככל העולה על רוחו. היה מכון את נשקו אל כל יהודי ויהודיה שראה ראשונה.

החל מה-8 בדצמבר 1942, היו קבוצות בנות 1,000 יהודים ויותר נשלחות כמעט יום-יום מן המחנה לטרבלינקה (8 ק"מ מביאליסטוק). רובם נרצחו כבר בדרך, והיתר נורו בהגיעם שמה. בטרבלינקה היו היהודים מופשטים ערומים ומוטלים לתאים מיוחדים, שחלונותיהם ודלתותיהם חתומים, מכונות מיוחדות היו מתחילות להכניס גאז-הרעלה אל תוך התאים, וכעבור 7-8 דקות היו הכל מתים. אחר-כך היו שורפים את הגופות.

45,000!

רק 2,000 נפש נשארו בגיטו קלבאסין ב-12 במאָרס 1942, כשאנשי הגסטאפו ערכו חיפוש אחר יהודים בודדים מטורפי-יאוש, שהסתירו עצמם במרתפים, בעליות, בחפירות, והרגו במקום את כל הנמצא. נותרו רק מעטים, אלו, שנער יספרם, ואת שמותיהם מנתי לעיל.

בחמש שנות הכיבוש (עד בוא הצבא האדום ב-16 ביולי 1944), המיתו הנאצים 45,000 יהודים בגרודנו ובאזור!

* * *

אליושה (ראשון משמאל), בחיק המשפחה, גרודנה, 1930

לאבי – במקום מצבה

אולי ...

אלפי יהודים ולא־יהודים חפרו לעצמם קברים באתי־ברזל כבודות. ביניהם ומסביבם סובכו קלגסי ס"ס, בשוטים שבידיהם הצליפו על שמאל ועל ימין, האיזו באנשים, לזרום בעבודתם המחרידה. במצב רוחו של מפקד המרצחים תלוי היה, אם המצליפים היו בעת זירוזם עוד מוסיפים לצרוח: "חזיר יהודי, תחפור את הקבר שלך יותר מהר!!", או: "תגמרו את חפירת־המגן יותר מהר, ואז תוכלו ללכת הביתה יותר מהר"...

בשני המקרים גם יחד, הקורבנות היטיבו לדעת שהם חופרים קבר לעצמם. אפילו בהמות, כאשר הן מובלות לקירבת בית המטבחים, מתחילות לגלות התנגדות תוך יאוש. ודאי הוא, שגם אצל האדם עז חוש ההגנה העצמית. ודאי הוא, שקורבנותיו של הסדיום הגרמני־נאצי, לא רק לבם ניבא להם, אלא כלמודי נסיון מר, גם הבן הבינו וחזו מראש שבאלו הבורות ייקברו הם עצמם.

ואף־על־פי־כן ...

ואף־על־פי־כן נכנסות הבהמות לבית המטבחים ואינן נוגחות־מעלות על קרניהן את הדחפנים מצוידי השוטים ולא את השוחט....

ואף־על־פי־כן, הרי האנשים חופרים באתים כבודות בקרקע הקשוייה...

רק לעתים נדירות מנחית אי־מי את הברזל על ראשו של קלגס ס"ס הראשון הנקרה לו, כדי לקצר את רגעי האימה של חפירת קבר לעצמו, למען נקום את נקמת עצמו וייסורי כולם.

מדוע אחד בלבד? מדוע?

משום שחוש הקיום העצמי יוצר בלב אדם אשליות, תקוות שווא. כאשר אדם טובע, הרי נאחז הוא בקש. אולי אף-על-פי-כן, יקרה דבר-מה, אולי יארע נס, אולי רעידת אדמה, אולי יגיע פרש ובידו פקודה: הפסק! ואולי ברגע האחרון – פ ר ט י ז נ י ס , ואולי מטוסים! ואולי... אולי... עם "אולי" זה חיים הקורבנות עד גמר חפירת הבור ועד שמול שורת-האנשים הארוכה עולים פיותיהם הפעורים של קני מכונות הירייה.

ואפילו אז, בקצור האש הצפופה של מכונות היריה משמאל לימין והשורה מתמוטטת-נופלת לתוך הבור, אפילו אז אין הקורבנות זורקים את עצמם על רוצחיהם, אפילו אז, ברגע האחרון, חושבים הם: אולי? אולי יצליחו להיחבא בין המתים?
אולי ... וכה עד לנשימה אחרונה ... אולי ...

* * *

הנה מונחת לפני בשורת איוב. ידוע ידעתי, שגרודנה נפלה כבר בימים הראשונים למיתקפה הפאשיסטית. ידוע ידעתי, שבכך גם נחתם גורלם של יהודי גרודנה, וכמובן גם של אבי, משום שאילו ברח ליערות, בוודאי הייתי שומע ממנו ברכת-קרב.

ידוע ידעתי – ואף-על-פי-כן! כה קשה הוא להיפגש עם המציאות הווועתית הזאת, עם העובדה, עם האמת האיומה.
על-אף-הכל האמנתי: אולי ?

אבי

בהיותי זאטוט, נוהג היה אבי בכל ערב לפני השינה לגשת אל מיטתי, להיטיב סידור השמיכה, ללטף את ראשי ופני ולשיר לי שיר. בערבים ההם היה אבי שר לי שירי-עם שונים. במיוחד אהבנו שנינו את השיר:

"יידל מיטן פידל, בערל מיטן באס,
זינג'זשע מיר א לידל אויפן מיטן גאס."
("יודל בכינור וברל בבטון
זמרו לי על אם הדרך שיר חנון")

מאוחר יותר, עם התבגרי, נוהג היה אבי לקחתני לטייל עמו מדי ערב. היינו מהלכים ברחוב עליזה אוז'שקו, היפה, המוריק. בעת הטיולים הללו היה אבי משוחח עמי באריכות ובחום לב. רבות ותדירות גם סיפר לי על עליזה אוז'שקו. כל ערב היינו מגיעים עד ביתה. בדרך היה אבי מספר לי, כיצד היתה אוז'שקו מלמדת נערות יהודיות מבית החרושת של שרשבסקי קרוא וכתוב בפולנית וברוסית; כיצד בסדר-הפסח היתה אורחת-קבע אצל איש העמל שמוקלר בסמטת שמוקלר; כיצד נלחמה נגד שנאת-היהודים, נגד הצאר ונגד בעלי-האחוזות.
אבי היה משתדל לערות אל נפשי הילדותית את אהבתו הגדולה לאיש העם, לאיש הפשוט.

והגיעו זמנים, כאשר שמשות של חנויות, שבעליהן יהודים, נותצו בקול נפץ ומקלותיהם של צעירים אנטישמיים הונחתו על ראשי עוברים-ושבים יהודים; כאשר על פני עירה של עליזה אוז'שקו נישאה קריאת-הפרא: *Zydzi do Palestyny* – יהודים לפלשתינה! ואנו, הנוער היהודי, התחלנו מהלכים ומקלות בדינו. ובעת זו לימדני אבי: "אותו רחוב בו אנו מטיילים, נקרא פעם 'מוראביובסקאיה' על שם התליין הצארי. היום שמו רחוב אוז'שקו. ההיסטוריה אינה נעה אחורנית".

אבי היה סניגור, וזאת גם באופיו: הוא אהב לסנגר. פעם לימד סניגוריה על איש, אשר בהיותו שיכור הרג את אביו-הוא. "הכיצד יכול אתה להגן עליו, אבא?" השתוממתי. אבי השיב לי וביקש ממני לזכור את תשובתו: "אני מלמד סניגוריה על אדם שהיה משתכר מחמת עוניו. ואלה השופטים אותו היום, הסי-הם האשמים בעוניו".

בהיותו מגן בכל לבו על אנשי-העם, נעשה אבי לקטיגור וזעף נגד העשירים, התעשיינים ונושכי הנשך.

בין עשירי העיר היה התעשיין סטארובולסקי. היה זה יהודי חריף-שכל, איש-עסקים גדול, ובנוסף על כך עסקן ציבורי ונדבן. ובהיותו מדושן עונג, החליט לאחרונה להיות לצמחוני. היה אבי אומר לי: "כשיהודי קשיש מבקש עבודה אצל סטארובולסקי, מסרב לו הלז. אפשר לחשוב שהוא נוהג כך משום שבעד אותו כסף יכול הוא להשיג פועל צעיר ובריא. לא כן הדבר. בעל בית החרושת סטארובולסקי נוהג כך משום 'צער בעלי חיים'. היתכן שזקן כזה יעבוד קשות? רחמנות!! וסטארובולסקי התגנח והתאנח ומרוב רחמנות שילח את היהודי למות מרעב". ואבי הוסיף בזעם: "כאלה הם הגבירים".

לאחר מכן הגיעו זמנים אחרים. מן המערב נשבה הסופה החומה. בערים ובעיירות השתוללו האנטישמיות, הטרור נגד מעמד הפועלים, "פלוגות-העונשין" ו"ההשקטה", שכוונו נגד האיכרים. ברוז'קרטוסקה, מחנה הריכוז הפולני, הותקן על פי הדגם של דכאו. במשפט שנערך נגד תלמידי-תיכון בני גרודנה, אשר הואשמו בקומוניזם, הפך אבי את דברי הסניגוריה לכתב-האשמה נגד הממשלה:

"אתם החרמתם, גולתם מן הנוער הלומד את מיטב יצירות התרבות הפולנית והכלל-אנושית. בעירה של ההומניסטית אוז'שקו, שיקמתם את מינהגי התליין מוראביוב. אם תרשיעו את תלמידי הגימנסיה הממלכתית, יהיה עליכם גם להסב את שם רחוב אוז'שקו לשם מוראביוב..."

במועצת העירייה מתנהל ויכוח סוער מסביב להצעת ה"סנאציה" (מפלגת השלטון הריאקציונית) לבטל את סיבסוד בתי-הספר העממיים היהודיים. אבי, איש-המחאה היהודי, מופיע באומץ נגד תוכנית השלטון הריאקציוני: "אתם רוצים להחיל על גרודנה את חוקי נירנברג, כפי שהבאתם הנה את מינהגי נירנברג; לערוך פרעות בדוכני-השוק של היהודים ולירות בפועלים בלבוב, בקראקוב, בלידה ובצ'נסטוכוב; לדון את בני-העוני היהודים לבערות ולהפיץ את תורת-הגזע בבתי-הספר ובאוניברסיטאות. הרי כל זה בא מממלכת היטלר! אני תובע להגדיל את הסיבסוד לכל בתי-הספר העממיים בעיר, ללא הבדל שפת הלימוד".

מעל לכל שערי בתי גרודנה ומרפסותיהם מתנוססים דגלי לבן-אדום. תזמורת צבאית מנגנת. דרך העיר צועדות יחידות צוהלות של צבא, "סוקול", "סטשעלעץ", גודי-נוער

חמושים. פולניה חוגגת את מינכן. פולניה של רידז-שמיגלי וגרמניה של היטלר מתחלקות בצ'כוסלובקיה. "השלום מובטח לאלף שנים" ...
אבי מהלך בשתיקה בחדר עבודתו, אנה ואנה. להרף קט הוא נעצר לפני דיוקנה של אמי, ואני שומע את לחשו: "ושמא טוב שמתה מוקדם". חולף רגע, הוא מסתובב ושואל, כאילו איימי ניצב מעל לראשו: "מה יהיה?" פניו חיוורים מאוד. הוא נראה כחסר-אוויר לנשימה. ובדמיוני אני רואה: אבי בתא הנידונים למוות, לפני ההוצאה לפועל של גזר דינו...
ואני שומע את דברי אבי: "הנה מונפת מאכלת השוחט החום על העולם כולו ואילו העולם – חולם לו".

* * *

בסתיו 1940, כאשר גרודנה שוחררה בידי הצבא האדום, כותב לי אבי:
"אנו נושמים חופשית! טוב לנו עד מאוד. טוב כאן לכל אדם שאינו רוצה לחיות על חשבון הזולת. חבל שאינך איתנו!"
שוב הגיעו זמנים אחרים –

"יודל בכינור וברל בבטנן,
זמרו לי על אם הדרך שיר חנון".

על אם הדרך מנגנים כנרים בוכיים. ביניהם הולך אבי, לראשו כובע-ליצן מחודד, מגוחך. עם כל פסיעה, עם כל תנועת ראש מצטלצלים פעמוני-פח קטנים שעל כובע-הליצן. אחריו הולכים המונים – אלפי יהודים. משני עבריהם אנשי ס"ס חמושים. ההמון נע לאט, בקושי. הוא חולף על פני בית אוז'שקו, על פני בית המשפט העירוני, על פני דירתנו ועל פני העירייה. הם הולכים למות. בראש הולך ליצן. פעמוני-הפח מצטלצלים.
והכליזמרים מלווים אותו ... זהו עורך-הדין גו'נסקי!
קורט ויסו, קארל ריינסלר – מרצחיה של גרודנה שלי, מרצחיו ומבזיו של אבי...
מה דיברת אלי, אבי, אבי שלי, אז, כאשר קלגסי הס"ס הוליכו אותך בראש שלושת אלפים מיהודי גרודנה וכובע-הליצן שלך הודיע בצילצולו על פני רחובות גרודנה את בשורת מותך? מה ציווית לי בנפול גושי-האדמה הכבדים שכרית באתך וקברך נעשה מרגע לרגע עמוק יותר, עמוק יותר? מה מסרת לי בנשימתך האחרונה, בעת שהנשק האוטומטי הגרמני-הפאשיסטי הורם לאישו אל מול חזק ומתחת לרגליך המתין לך הקבר החפור-פעור?
אתה לימדתי עד תום את מוסרך – מוסרם של רחוב אוז'שקו ושל שדרותיה השלוות של גרודנה. לימדתי את הפרק הקדוש ביותר של אהבת האדם. ושם הפרק – שנאה! כן, אבי, אבי שלי. יודעני שהוראתך האחרונה המופנית אלי היא: לשנוא! לשנוא כמו ששונאים מיליוני יהודים, רוסים, צרפתים, יוונים, יוגוסלבים, שאת הוריהם ואהוביהם הוליכו בכובע-ליצנים על פני רחובות, אל המוות. כה לשנוא. עד שילדינו יוכלו אחרי כן לחיות בשלווה ולאהוב!

* * *

אבי, אוהב האדם, סניגור לזכויות האדם – לימדני, מתחת לעצי הערמונים שברחובנו, להיות אדם, לימדני אהבה ...

אבי, הקטיגור בכובע־הליצן, הניצב לפני קברו הפתוח, שכרה במו ידיו, חייב אותי לשנוא. מבין שורות־העיתון המחרידות, ניבטות אלי עיני אבי. אה! מה מיטיב אני להכירו, את מבטו האחרון של אבי. ואני שומע את זעקתו האילמת: הרוג בהם! זהו קולם של מיליוני בני־אדם מעונים והרוגים. ובלהבות השנאה קמה הקריאה: נקמה! כיום הנקמה פירושה חיים, פירושה, שמחר יהיה יום שלי ובטוח, שילדינו יידעו שינה שלוה. נקמה היא מצפון.

* * *

פעם, בטיול־ערבית, שוחחתי עם אבי על ספרו של אוסטרובסקי "כיצד נתחשלה הפלדה". אבי אמר לי אז: "לאדם מותר לאבד את עצמו לדעת רק כאשר איננו יכול עוד להביא תועלת כלשהי לשום אדם, והוא עצמו נאלץ לחיות על ברכיו". אתה, אבי, חייט שנה ומחצית השנה בגיהנום הנאצי – בגיטאות ובמחנות־ריכוז – ולא איבדת את עצמך לדעת. אין ספק שהבאת תועלת ליהודי גרודנה. ועל ברכיך לא נפלת, אפילו לא אז, כאשר המרצחים הנאציים־גרמניים השליכו אותך על ברכיך. אתה נאבקת.

* * *

פה, ברחובות יהודיים, מסתובבים אלפי יהודים שאת אבותיהם הוליכו למוות, חבושי כובע־ליצן עם פעמוני־פח, יהודים שהוריהם וקרוביהם חפרו לעצמם קברי־אחים עמוקים, כשהם מלווים בצחוקם־לעגם של הנאצים הגרמנים. ברם, הם אינם רוצים לשמוע את צילצול פעמוני־הפח, לא את רטט כינורות הכליזמרים, לא את יללתם של הנהדפים למוות. להיפך! להתרחק כמה שיותר משם, להתרחק כמה שיותר מהנקמה. הם קוראים לאלו, שנסו מפני המוות, לעזוב את המקומות המקודשים ביותר, לנטוש את בית הכנסת הגרודנאי, בו אספו את טורי־המוות הראשון ובראשו אבי.

לנטוש את קברי־האחים? שכחתם! הרי בית־הכנסת הגרודנאי, אשר ספג דם יהודי שהוגר לא מכבר, נעשה למיקדש. ליד חומותיו החרוכות יקימו עמודי תליה בשביל קורט ויסו וקארל ריינסלר. מתחת לחומות החרבות של בית המיקדש הגרודנאי נישאת הקריאה, התביעה, המצווה: נקמה, נקמה, נקמה!

מיליונים של לוחמים, היורעים כיצד לשנוא, מתקדמים – דרך גרודנה ולובלין, דרך בוקרשט ופריס, דרך ויבורג ובלגראד. קורט ויסו, קארל ריינסלר, אתם לא תתחמקו, לא אתם ולא עמיתכם, השותפים לפשעיכם, ולא הליסטים הממונים עליכם. אתם לא תתחמקו. ישנו מי שיחפש אתכם וימצא אתכם: בן שאת אביו הולכתם, תוך לעג, למוות; גבר שאת אשתו עיניתם עינוי תופת בבתי הבושת שלכם! אב שאת ילדו קברתם בעודו בחיים, או שקרעתם אותו לגזרים. אנחנו נמצא אתכם!

אבי שלי! אזכור את ידידותך כלפי בני־אדם, את אהבת־האדם שלך, כפי שלימדתני מתחת לעצי הערמונים ברחוב אוו'שקו. אזכור את דרכך האחרונה, הקשה – בכובע־הליצן עם פעמוני־פח, משמאלך ומימיןך הכליזמרים היהודים בני גרודנה, ועימך שלושה אלפי יהודים, ומסביבכם חיות־הטרף הגרמניות־נאציות ותת־מקלעיהן מכוונים אליכם.

”יודל בכינור וברל בבטנן,
זמרו לי על אס־הדרך שיר חנון”

זיכרו את אבי היקר, את יצחק גוֹז'נסקי בן גרודנה, זיכרוהו לעד ואל תשכחוהו!
ואת קורט ויסו וקארל ריינסלר!

CORPUS DELICTI

אבי אהב לשתות תה, כלומר – תה מן המיחם. בטרם יכניס סוכר לכוס, היה שעה ארוכה ממרק את הכפית המבריקה, הוא היה קפדן גדול ומאוד אהב ניקיון. אמי הסכינה בכך, אולם יוליה, הנוצרייה הבאה בימים, לא יכלה במשך שנים רבות להתרגל לנוהג זה. היה זמן, שחשבה זאת להעלבה, אפילו להבעת אי־אמון. טענה: ”מה זה? אולי הגשתי פעם לשולחן כפית מלוכלכת באבק?” ואבי היה מתחייך אז באומרו: ”אל תדוני אותי לכף חובה, יוליה, כל אדם חייב בעצמו לשמור על ניקיון”, ולעתים קרובות אף אמר רצינית: ”הניקיון שומר על בריאות היחיד ומעלה את רמת תרבותו של העם”.

מתוך הכוס זוהרת־נוצצת הכפית, בה בחש אבי קפדנית את הסוכר.

* * *

קארל ריינסלר, מפקד גיטו קלבאסין, מאוד אהב ניקיון. ובנוסף על כך היה לו גם חוש מיוחד לשיטות חדשות. בבקרים החורפיים, הכפוריים, לאחר סופת שלג, היה קארל ריינסלר, המכורבל בפרווה של יהודי והנעול מגפי לבד של פולני, מצווה על כלבי־הצייד הנאציים שלו להוציא את היהודים לניקוי הדרכים משלג. כדי לא להכביד את העבודה על היהודים, אילץ אותם להתפשט עירומים למחצה ובמקום אתים נתן להם – כפיות תה. ואת אלפי היהודים המעורטלים למחצה ויחפי הרגליים, גברים, נשים, זקנים וילדים קטנים, זירזו בקתות־רובים ובמגלבים לנקות משלג את הדרך מקלבאסין לגרודנה – בכפיות־תה! הרוח מיללת, הקרה דוקרת, המגלבים הפאשיסטיים שורקים על גבי גופים עירומים, קפואים. כפית־כפית נופל השלג מכביש קלבאסין לתוך היער וקארל ריינסלר המכורבל בפרווה של יהודי והנעול מגפי־לבד של פולני, חווה במחזה ומגחך...

יהודי גיטו קלבאסין השתאו לנוהגו המוזר של עורך־הדין גוֹז'נסקי: כל פעם, בטרם יתחילו בסילוק השלג ולאחר סיום העבודה, היה אבי מנקה את הכפית בפיסת בד. אפילו החלו חושבים שאלו הם סימני טירוף־דעת – והרי זאת היתה תופעה טבעית במחנה. עד שצעיר אחד, שכנו לצריף, שאל את אבי על נוהגו זה. השיב לו אבי בחיך:

"אני שומר על כפית זו בתור 'קורפוס דליקטי', בתור מוצג במשפט העתיד להיערך נגד המרצחים הגרמניים-נאציים".

מברשת השיניים הראשונה

הפאשיזם העלה את החוש המעשי של הגרמנים לדרגתו העליונה. הוא לימדם, לדוגמה, שהחשיבה מהווה מאמץ מיותר ומזיק לאורגניזם הגרמני. לכן די בכך אם הוא חושב, הוא – ה"פיהרר". להלן הראה הפיהרר לגרמנים, שלאכול סתם-ככה הוא דבר מיותר, אנרגיה אבודה, ביזבוז חסר-תועלת של מיצרכים. די בכך, שה"פיהרר" וכנופיתו יסבאו ויזללו. בשביל "החברים בני העם" המציא הפאשיזם דיאטת-תחליף נאה. הוא גם לימד את הגרמנים ש"העבודה ממתיקה את החיים". על כן מוכרחים לעבוד 14 שעות ביום ולנוח יום אחד בלבד בשלושה חודשים. הרי מנוחה בכל יום ראשון בשבת, פירושה ביזבוז קל-דעת של זמן. "החברים בני העם" מסוג אל"ף-אל"ף גם כן אינם נחים – אינם נחים מספור את פריטי הרכוש השדוד. כך היה עד למלחמה. ואותו חוש מעשי פותח גם בצבא הגרמני, על פי הוראות ה"פיהרר", עד לדרגתו הגבוהה ביותר. סתם-ככה לשרוף פסלים ודברי אמנות – זהו ביזבוז בלתי מעשי של חומר. מוטב להתייחס ולכותם לכלי מלחמה. לשרוף ספרי תורה סתם-ככה, הרי זה שטותי. מוטב ליצור מהם תופים. יתופפו תפפים נאציים הימנוני-ניצחון, את רוח "הגאון הגרמני". אף גופות-האנוש של מיליוני בני-אדם הרוגים מוכרחות להביא תועלת; לכן מייצרים מהן סבון. רמת-תרבותו של עם נמדדת לפי כמות הסבון הנצרכת על-ידו. גם כאן צועד העם הגרמני בראש התור.

קארל ריינסלר הנו גרמני טהור-דם וחשו המעשי המפותח יפה סייע לו להיות למפקד גיטו. קארל ריינסלר הינו מתנגד לקפאון. הוא אינו רוצה להישאר על עומדו, רוצה הוא להשתנות, להתפתח, משמע – לעלות בסולם הדמים של הקריירה הנאצית. וידוע הוא, שבאמצעות רציחת בני-אדם סתם-ככה אין להגיע למשהו "גבוה" יותר. זאת עושים כל-כולם. ברם, קארל ריינסלר אינו כמו כולם; הוא ממציא. ואולי איננו כלל ממציא? מכל מקום מבין הוא, כיצד להפוך כלים של כל-יום למכשירי עינויים משוכללים. מבין הוא כיצד לאחד את מעשיותו עם ה"אידיאליזם" שלו, וכמו כל ההמצאות הגדולות, הרי גם המצאתו של ק' ריינסלר פשוטה בתכלית הפשטות:

1. לכל יהודי יש מברשת שיניים משלו.

2. בימי הקיץ השחונים, מכוסים רחובותיו וכיכרותיו של גיטו קלאסין באבק.

על כן, משום שאחת ועוד שתיים הן שלוש, כורעים אלפי יהודים על ברכיהם ומנקים את הרחובות מרוצפי האבנים שבגיטו – במברשות שיניים. על הגבות העירומים קופחת השמש. מכות כבדות של מגבלים וקתות רובים מונחתות על ראשים מכוסים אבק וזיעה. פה ושם מצטפד אגרוף האוחז במברשת שיניים מאובקת... ליד אבי עובדת ילדה קטנה. בכוחותיה האחרונים היא מברישה את אבני הריצוף המלוהטות. קרני השמש מרצדות בשלל גוונים על הידית הירוקה של מברשת-השיניים של הזאטוטה. הילדה מתבוננת רגע אחד, בוחנת בעיניה המיוסרות אם אין מי במרצחים מבחין בדבר, ואז היא פונה לאבי: "כשמלאו לי חמש שנים, הביאה לי אמי את המברשת במתנה. אז, בבית, היה שמי חנה'לה. עכשיו שמי – מיספר 18786. המברשת מוצאת

חן בעיניך, סבא'לה?" ובגאווה ילדותית מוסיפה היא: "זאת מברשת השיניים הראשונה שלי..." היא לא הספיקה לסיים את דבריה, והנה הונחתה מכה כבדה של קת רובה שבידי קלגס ס"ס על ראשה שחור-התלתלים וקיפדה את שיחה הילדותי ואת שנותיה הרכות. ואלפי יהודים מוסיפים לטאטא את כיכרותיה של קלבאסין במברשות השיניים רבות-הגוונים שלהם. חיש הרים אבי את מברשתה של חנה'לה – מתנת אמה ליום הולדתה החמישי, את המברשת של מיספר 18786, שניספה.

* * *

יהודי, פועל, אדם! אל נא ירשה מצפונך לשכוח את חנה'לה עם מברשת השיניים הראשונה שלה! זכרו את אמו של מיספר 18786! וכל זמן שחיים עדיין אותם קארל ריינסלר, שווה-נא לנגד עיניך את קלבאסין המאובקת, מקום בו אלפי יהודים מטאטאים את האבנים במברשות השיניים שלהם. ואל נא תתעלם מנתזי מוחה של חנה'לה, וראה את אבי ממולל בין אצבעותיו את מברשת השיניים שלה, הראשונה, הירוקה. וכאשר תקנה לילדך שלך את מברשת השיניים הראשונה שלו, ספר לו על אודות חנה'לה הקטנה, על אודות מיספר 18786, ועל אודות מברשת השיניים הראשונה שלה, זו בעלת הידית הירוקה, שנפלה על הכיכר האבנית של קלבאסין, ליד גופה הילדותי השותת דם.

מצלמת "לייקה" של קארל ריינסלר

מצלמה אינה יודעת חוכמות. מעמידים אותה פנים אל פנים מול המציאות והיא תופשת-רושמת את המציאות במצב ניח, כמות שהיא הראתה את עצמה במאית השנייה. על כן המצלמה אחראית רק לצורתה, אבל לא לתוכנו של התצלום. על כן אין לבוא בשום טענות אל ה"לייקה" של קארל ריינסלר.

ריינסלר מצלם את חברו קורט ויסו, כאשר הוא כורך את חבל התלייה על צווארה הצחור של נערה יהודית. לצורת התמונה אחראית ה"לייקה", ואילו לתוכן – השותפים, ויסו וריינסלר. כמעט כל אדם, הניצב מול עדשת המצלמה, רוצה, שתמונתו תהיה מוצלחת ככל שיותר, תבטא כל שהוא, לדעתו, הטוב ביותר, היפה ביותר אשר בתוכו. הוא משתדל לגלות את מעלותיו באמצעות "פוזות" המומצאות מניה וביה למטרה זו. לתצלומי פעוטות חן מיוחד, כי פעוטות אינם יודעים "פוזות".

ברם, קארל ריינסלר וקורט ויסו אינם פעוטות. הם יודעים מה הם רוצים. קורט ויסו, סיגריה תקועה בפיו, חיוך שליו, אדיש על פרצופו, הכובע נטוי הצידה דרך פרחות, כורך את עניבת החנק על צוואר הנערה היהודית היפה, ה"פזוה" מוכנה... התצלום היה מוצלח ביותר. נתגלה בו היפה ביותר והטוב ביותר שהיו בקארל ריינסלר ובקורט ויסו, מרחחים נאציים אלה. והיות שה"לייקה" אחראית אך ורק לצורה, אין על ויסו וריינסלר לבוא בטענה על שדווקא במאית השנייה, בפתוח ריינסלר את עין מצלמתו מול המציאות הגרמנית-נאצית, שדווקא אז עפה משפתותיה החיוורות של הלנה פרנסקה יריקה

בפרצוף התליין; דווקא כאשר קורט ויסו כבר כרך את עניבת החנק, הייתה זאת יריקת־דם ושנאה של נוער עקוד על עמודי תלייה בפרצופי המרצחים, שמתחת לחיוכיהם המלאכותיים, כבר נצפן הפחד מפני המחר הקרב ובא.

המיפקד

הבוקר התעורר חיוור, הפיץ אפרורית סמיכה על פני השורות הארוכות, האפלות של צריפי המחנה. את השחר קרעה שריקה חדה, קרה, אלפי לבבות נרעדו. האנשים החלו זורמים אל המיסדר. גברים, נשים, ישישים וטף רצו ללא נשימה. בקרב ההמון האץ־רץ נזדקר לעיתים קרובות המראה של שניים הנושאים־גוררים עמם שלישי. האנשים חשו אל המיגרש והתייצבו בשורות ארוכות – איש־איש בפלוגתו. למרות הפקודה "עמוד דום!", לא הירפו כמה עשרות זוגות מלתמוך בידיהם בשלישי, אשר ביניהם. ואנשי הס"ס לא ירו בהם ואפילו לא התנפלו עליהם להפליא מכותיהם בשל הפרת משמעת.

את השקט קורעת פקודה שנייה: "התפקד!" קולות גבריים, נשיים, קולותיהם של זקנים ושל ילדים. לתוך השקט המשנק של בוקר־המחנה, זורקים הם, אחד־אחד, את המיספרים, במקוטע, בחופזה. כל פעם, בהגיע תור ההתפקדות לשכאלה, אשר במקום להצמיד את זרועותיהם לגוף, ניצבים בשורה חבוקים בין שניים, נשמע קול מקוטע, חפוז, בדיוק כמו קריאת מיספר ההתפקדות: "מת בלילה האחרון; הופיע למיפקד".

קארל ריינסלר, מחזיק בידו לוח־כיס אלגנטי, פתוח, ולאחר כל תשובה "מת", נוקד הוא נקודה. לאחר הספירה מסכם הוא: 48 נקודות – 48 מתים.

"זה מעט! אני רוצה בכל יום 1500!" – קארל ריינסלר שואף עשן סיגריותו. היהודים שבשורות עומדים חיוורים. נלחצים איש אל רעהו. עיני ריינסלר תרות בין נושאי הגוויות: "לשמאל ישר!" שמוקלר הזקן מתאמץ להרים את ראשה של בתו המתה. שפתיו רוטטות ופניו מתכסות באותו חיוורון־כמעט כשל ריזול, בתו יחידתו. וכה ניצבים שניהם, זקופים בפני המפקד קארל ריינסלר, עומדת ריזול המתה, מיספר 82, ליד אביה הישיש, מיספר 81, שניהם מן הפלוגה היהודית מיספר 21. עומדים עשרים אלף בני־אדם חיים ולבותיהם רועדים. עומדים 48 מתים שלבותיהם לא רועדים עוד, שלבותיהם גססו אלף פעם ביום עד... עד שקארל ריינסלר לא יכול עוד להכריחם לגסס.

* * *

"שיהיה שמח!" – מצווה המפקד.

בפלוגה השמונה־עשרה, בשורה הראשונה, בין המיספרים 61 ו־68, עומדים יצחק בראוור, אשתו פייגה וארבעת ילדיהם. הבכור, לייבל, בן החמש־עשרה, מפשיל את ראשו אל השמיים וזרועותיו תלויות להן חסרות אונים מעל כתפי אביו ואמו. לא האם בוכה, לא האב בוכה, אפילו לא־הלה בת החמש אינה בוכה.

ריינסלר מצביע באקדחו על משפחת בראוור. מבעד לשיניו המחריקות זורק הוא רק מלה אחת, יחידה: "ראוס!" – החוצה.

האם והאב פוסעים פסיעות אחדות קדימה, בנושאם את לייבלה, זרועותיו ורגליו מעוותות וצפודות. מניחים הם את הגופה על האדמה, ואז הם תופשים את שלושת ילדיהם וניצבים במעגל מסביב לגופת לייבלה. "צ'ירי בים בום בום, צ'ירי בים בום בום" – מזמר יצחק בראוור, בהרימו את רגליו בריקוד מגותך מבעית. "צ'ירי בים בום בום, צ'ירי בים בום בום", מזמרת פייגה, בחוללה מסביב ללייבלה שלה. "צ'ירי בים בום בום, צ'ירי בים בום בום" משתתפים מזמרים הילדים, ומוחאים כפות ידיהם הקטנות, בחוגם במעגל סביב אחיהם המת, לייבלה.

"יותר עליז, יהודים!" ריינסלר מניע מקל במבוק, טופח בקצב בבית שוקו. פתע מביטה לאה'לה אחוזת חרדה בעיניים של אחיה לייבלה. הן נראות לה מוזרות, עיני אחיה: פקוחות לרווחה, קפואות, שחורות, לגמרי אינן דומות לעיני לייבלה. לאה'לה עצמה לא הבחינה כיצדה נעצרה כה. בעומדה הביטה בעיני אחיה עד שהרגישה, ממש ליד פניה, במבט כבד, רצחני של עיני קארל ריינסלר. היא נפגשת בעיניו שטופות הדם של קארל ריינסלר. לאה'לה מנסה להינתק מעיניים אלה, אינה מצליחה.

"יותר עליז!" – צורח המפקד כלפי מטה, אל לאה'לה. וזו אינה זזה מהמקום ומישירה עיניה בעיניו. לרגע ניצבים הם איש מול איש: ריינסלר, מקלו המחודד בידו, גדל-גוף, שווף, סטוף אבעבועות, ולאה'לה, ילדונת שחורת-עיניים ליד גופת אחיה, בין אבא-אמא ואחיה ואחותה המרקדים, אשר משתדלים לגרור את הילדה לתוך ריקודם. אולם אז פורצת לאה'לה בבכי מר ילדותי. פחד וכאב איומים אחזו בלב לאה'לה, ועתה, לאחר עת הרבה, שוב בכתה כמו לפניכן, בבית, אלא ביתר מרירות וכבדות: "לייבלה, לייבלה!"

קארל ריינסלר מרים אט-אט את מקלו המחודד. כמה צליפות כבדות יורדות על גבה של לאה'לה. "רקדי, בת נחש!" משריק המפקד.

"רקדי, לאה'לה" – אמא מושכת את הילדה לתוך המעגל...

ולאה'לה מיבבת ורוקדת, רוקדת ומיבבת.

"יותר מהר!" וריינסלר מרים את קולו. צ'ירי בירי בום, צ'ירי בירי בום, האם מחישה את הקצב והאב מתאמץ לסוב מהר יותר, הילדים רוקעים בתאוצה גדולה יותר. ואנשי הס"ס משריקים את שוטיהם בקצב. משפחת בראוור סובבת את לייבלה שלה במהירות הולכת וגוברת. לכולם עיניים יבשות, רק אל קצה הפה הקטן של לאה'לה מתגלגלת דמעה גדולה, נוצצת. הרגליים רוקעות בכבדות, יותר ויותר בכבדות. בראש סחרחר. ללאה'לה נדמה שלייבלה זוקף שלושה חוטמים קפואים כלפי שמיים. לא, חמישה חוטמים, שוב שלושה, הרבה חוטמים... לאה'לה נופלת.

מבלי להזדרז, שולף ריינסלר את אקדחו, אט-אט הוא מכוונו אל ראשה של לאה'לה.

צ'ירי בירי בום, צ'ירי בירי בום, האם סובבת במהירות מסחררת. פתע היא מתכופפת כלוליינית על הילדה ותוך ריקודה היא מרימה אותה מהארץ.

צ'ירי בירי בום...

ריינסלר מכוון למטרה.

האם סובבת כרוח, הילדה בזרועותיה.

צ'ירי בירי...

קול נפץ.

האם מוסיפה לשוב במעגל, בזרועותיה לאה'לה רוטטת בעוויתות האחרונות.
 סילון דם דקיק, רעדה ועוד רעדה וכבר...
 האם נעצרת, שותקת. יצחק בראוור נעצר אף הוא, שותק.
 רחל'לה ושלמה'לה דורכים עדיין בכבדות במקום ושותקים...
 "יותר עליז!" צורח ריינסלר ומכוון אקדחו לראשו של שלמה'לה. האם עוקרת עצמה מן המקום.
 צ'ירי בירי בום, צ'ירי בירי בום, צ'ירי בירי בום. וגם האב מתחיל שוב לנוע במחול משונה.
 הילדים מוחאים כף וצ'ירי בירי בום, צ'ירי בירי בום.
 קארל ריינסלר יורק את הסיגריה מפיו: "כך"...
 וקארל ריינסלר הולך אל פלוגה שנייה.
 המפקד נמשך...

"חתן-כלה, מזל טוב!"

זה מאות בשנים, מנגנים כליזמרים יהודיים בחתונות יהודיות את הניגון, בו היגון עולה על הששון: "אוי, אוי, חתן-כלה, מזל טוב!" השיר הזה בן-בית אצל יהודים, שרים אותו בבת ייחודיים; אצל עשירים וקבצנים, חסידים ומתנגדים, אדוקים ואפיקורסים, קומוניסטים וציונים. עלמות מזמרות אותו בחיוך ובדמע, סבתות ישישות ממלמלות את השיר אגב אנחה מעל לפוזמק שבידן, זקן, שחוח מעל לספר, שר אותו בהימהום של בית המדרש. הכל מזמרים אותו, מי מאחורי כן הרוכלים, מי בטרקלין ומי אצל מכונת התפירה בבית המלאכה.
 מדוע כה מתאבלת השימחה בשיר חתונה יהודי? מדוע אווזים בלבנו כוסף, כאב וחרדה בזמרנו לחתן ולכלה "אוי, אוי, חתן-כלה, מזל טוב!"?

* * *

בליל חורף קר אחד הקפיצו קולות-אימים את התושבים הלא-יהודים בגרודנה מיצועיהם. מקהלה של אלפי קולות, שזורה זעקות היסטוריות, בכי נואש, נהי אימהות וטפן, קטועה בשריקות שוטים וירי אקדחים. צחוק שיכור זיהם את המקהלה, שזורת רטט כינורות וצלצולי פעמוני-הפח של כובע הליצן שלראשו של יהודי נכבד בעירו. והמקהלה הוארה בלהבותיהם של לפידים משרי דיכאון, לוותה בקירקוש אלפי רגליים בשלג, מעורב בנביחת כלבים צרודה. מתוך אותם קולות ויללות נשמע הלחן, הנתמך בידי הכינורות הרוטטים של יע'נקל נחום קווינט ומוטקה מאראש, מושר על-ידי אלפי יהודים, ההולכים לחפור את קבריהם-הם.
 אוי, אוי, חתן-כלה, מזל טוב!

על המידרכות עומדים תושבים פולנים, גברים ונשים, הם נסוגים, כאילו אל תוך חומות הבתים. עיניהם זולגות דמעות. נער שואל את אמו בפחד: "למה, אמא?" האישה שותקת. לאישה נעה המקהלה קדימה, והכינורות נוגנים, נוגנים, נוגנים:
 "אוי, אוי, חתן-כלה, מזל טוב!"

* * *

לאורך רחובותיהן של וארשה ולובלין, לודז' ווילנה, קייב ומינסק, פריס וליון פסעו מאות תהלוכות מוות כאלה, ליצן בראשן וכליזמרים ניגנו ובכו, בכו וניגנו: "אוי, אוי, אוי, חתן-כלה, מזל טוב!"

עשרות מיליוני בני-אדם הביטו, דמעות קפואות בעיניהם, בתהלוכות המשונות הללו, אלפי ילדים שאלו באימה את אמהותיהם: "למה?!" למה מוליכים את חבריהם, את המשה'ים השלמה'ים והיענקלים אל המוות, מלווים בצלילי כנרים עצובים? ומאוחר יותר, כך הוליכו אל המוות גם את האנעקים ומיכא'ים, פייר'ים ומארקוס'ים. בשורות ארוכות-ארוכות, ליצן בראש, תומורת צרודה של תופים וחצוצרות. למה?!

* * *

היום, כן היום, נוגנים כליזמרים בתל-אביב ובני-יורק, בטאשקנט ובלונדון וביוהנסבורג, בבואנוס-אייירס ובמלבורן, נוגנים את הניגון שרב בו היגון על הששון. גם היום וקדות נערות יהודיות עם בחורים בחתונות ובשמחות, והכל שרים: "אוי, אוי, אוי, חתן-כלה, מזל טוב!" בקשה לי אליכם, כלות וחתנים, מחותנים ומחותנות, אורחים עליונים בחתונות יהודיות: עת שרים הנכם את שיר החתונה, זיכרו! זהו מארש האבל בלוויות העליות של מיליוני יהודים. סיפגו בלבותיכם, בדמיכם, שנאה ומשטמה יוקדות לקורט ויסר'ים ולקארל ריינסלר'ים. יעורר-נא הניגון "חתן-כלה, מזל טוב", ירטיט-נא ויסעיר-נא עוד את בני-בניכם, למען יהיו עירניים תמיד.

ואם ביום הדין הגדול יימצאו שכחנים יפיי-נפש, סלחנים הומניטריים, הביאו בפניהם תזמורת כליזמרים יהודיים, והללו ינגנו להם את השיר הקטן, שהיה עד-נצח לדרכם האחרונה של מיליונים:

אוי, אוי, אוי, חתן-כלה, מזל טוב!

האלבום שלי

אל דפי האלבום הישן שלי אינני יכול לבוא בטענות. הם ירוקים-כהים, כאילו זה עתה יצאו מבית החרושת "ניימן" ומחנותו של ארצישבסקי. גם התצלומים נראים עדיין רעננים ומבהיקים, בייחוד אלה, שצילם חאמול. את חאמול יש לשבח. אמנם נוהג היה לצבט את הלחיים של היפהפיות הגרודנאיות, בהציבו אותן ב"פוזות ארטיסטיות"; אמנם בעת הצילום היה זורה בדיחות מפולפלות, כאשר היה וכאשר לא היה מתאים; ברם עבוד עבד יפה וכיאות. כמובן, צילומי-אני היו גרועים משלו. פה ושם דבק בנהר הניימן עובש צהוב. פה ושם החווירו פנים. ואף-על-פי-כן גם הצילומים החובבניים שלי נשמרו לא רע.

ואכן, יש ויש כאן במה להתבונן.

אבי... משפחתי, גרודנה שלי.

עשרים ושמונה שארי בשר קרובים יותר וקרובים פחות.
 שבעים ושישה חברים קרובים יותר וקרובים פחות.
 כולם – נרצחו.

קורט ויסו וקארל ריינסלר. אני מדפדף באלבום הישן שלי. פנים יקרים, קרובים ללבי. ואל
 כולם שאלה לי: השאלה על שעוניהם האחרונות.
 האם שרפו אתכם בבית המיקדש הגרודנאי?
 האם הטביעו אתכם במימי הניימן הכחולים?
 האם קברו אתכם חיים ב"סובצ'קה גורקה"?
 האם הכריחו אתכם לחפור לעצמכם קברים על גדות הנהר?
 ושמה ניטלטלו גופותיכם על עמודי התליה ב"כיכר באטורעגו"?
 ושמה סגרו עליכם חיים מאחורי קיר במיבצר העתיק של גרודנה?
 מי בכך, ידידות־נעורי, נגררה לבית בושת של הקלגסים החומים? מי בכך ריקדה, מתחת
 למגלבי הגרמנים, מסביב לגופותיהם המעונות של הוריה או ילדיה בגיטו קלבאסין?
 כמה בכך צעדו אל המוות ביחד עם אבי בתהלוכת המוות של שלושת האלפים?
 אתם כולכם, כולכם, ידידי וחברי, השאתם לי מזכרת:
 את המודעות למיתותיכם המחרידות.
 שני שמות מבין אלה שרצחו אתכם: קורט ויסו וקארל ריינסלר.
 אלבום ירוק דפים, מעשה בית החרושת "ניימן", ובתוכו תמונות הקוראות לנקמה.

* * *

למיליוני בני־אדם יש אלבומים. מיליוני בני־אדם מתבוננים בתצלומיהם של מיליוני קרובי
 משפחה וידידים, והם רואים – רצח, מוות, דם.
 מיליוני בני־אדם יבואו ביום הדין ויצביעו על אלבומיהם הישנים ויתבעו נקמה.
 אל יתרככו הלבבות ביום עריכת החשבון!

גרמנים

ברחובות ברלין טייל לו קורט ויסו. בשדרות של דיסלדורף שאף קארל ריינסלר אוויר צח. איש
 לא ירק בפרצופו, איש לא צעק אחריו: מרצח, איש דיסלדורף!
 קורט ויסו נשק לגרטכן שלו בעדינות ובחום. קיתי התגאתה בידידה, הקצין הנאה. כל
 אחת מהן התקשטה־התפארה בפני ידידותיה באתננים היקרים שקיבלה מאהובה: תכשיטים,
 שנקרעו מנשים יהודיות מעונות; טבעות שנעקרו מאצבעותיהן הקטועות של נערות.
 גרטכן התהדרה בפרוות קרקול. את כתם הדם בביטנה הצליחה להוציא כמעט כליל בעזרת
 בנוין...

קיתי זרחה בשועל־כסף. הוא היה נקי לגמרי. האישה, לה שייך לפנים, לא חשבה זאת
 למתאים להתהדר דווקא בו, בשועל הכסף, בדרכה לקבר האחים. קיטי וגרטכן מתפארות, כל
 אחת בפני ידידתה: זה השלל שהגיבור שלי הביא מחזית המזרח...

אמו של קארל ריינסלר שמחה במטפחת הצמר; לא עשויה היא מחומרי תחליפין, אלא באמת מצמר פולני נקי. באותה מטפחת התעטפה יהודיה גרודנאית באה בימים באותו טרם-שחר כפורי, בו המרצחים הולילו אותה למוות. בקושי גררה הישישה את רגליה אחרי ילדיה ונכדיה, בטור הארוך, הפרוע. ואז דחף אותה קארל ריינסלר מן הגשר לתוך הניימן, אך בלא לאבד את עשתונותיו ואת חושו המעשי, הגרמני: בידו נשארה המטפחת העשויה צמר אמיתי...

קורט ויסו היה בן נאמן מאוד, שאהב את אביו היקר, את יוהאן ויסו הזקן. הוא רצה לשמח את לבו במיוחד, ולכן השתדל להשקיע ככל היותר רגש בשי המיועד לאביו: שעון זהב יפה, רתוק לשרשרת עבה. שעון זה שייך היה לצורף יהודי. רק שזפתו עין מפקד הגיטו אצל יהודי זה, ומיד נזכר הוא באביו. קורט ויסו ציווה על הצורף לחרות מעל למשלבת היהודית – גולגולת וצלב קרס ומתחתיה, באותיות זעירות: "הייל היטלר", ובפנים השעון, באותיות לטיניות גדולות, מזדקרות לעין – י.ו. נוטריקון של אביו, יוהאן ויסו. ואחר-כך ירה את ה"יודה" למוות. הנס'כן ויסו הקטן שיחק בדובון צהוב. ילד גרודנאי לא רצה להוציאו מידו, עד שהוא עצמו לא הושלך מחלון הקומה השלישית על אבני הריצוף. למרבה השמחה לא הותז על הדובון מדמו ומלשדו של הילד הגרודנאי המרוצץ.

כולם שמחו, קארל ריינסלר וקורט ויסו, כי נסעו לחפשה מן "החזית", כי לא שכחו איש. אפילו אחותו הצעירה של קארל קיבלה את המתנה שלה – סבון ריחני! לא היה זה סבון פשוט, זאת יש לדעת, אלא סבון שבושל מגופות בני אדם. בקיצור, כולם שמחו.

* * *

על אחד מקירותיו האפורים-אפלים של מרתף הכלא הגרודנאי נתגלתה כתובת שנכתבה בדם:

"שנת 1942

העם הגרמני:

ס"ס – 1.5 מיליון ליסטים.

גסטאפו – 2 מיליון ליסטים.

הוורמאכט – 10 מיליון ליסטים.

אימהותיהם, כלותיהם, אבותיהם, ילדיהם של אנשי הס"ס, הגסטאפו והוורמאכט – עשרות מיליונים, המצפים למתנות שלל מהחזית..."

* * *

הפרולטריון הגרמני: 12 מיליון צרפתים, רוסים, אוקראינים, פולנים, צ'כים, יוונים, סרבים. טכניקה גרמנית: טרבלינקה, מיידנאק, לידיצה. תרבות גרמנית: "מיין קאמפף" ותורת הגזע.

חוק גרמני: הס"ס והגסטאפו.

מוסר גרמני: קברי ילדים ומכוניות הגאזים הרעילים.

חינוך גרמני: 4 מיליונים של לוחמי-חופש גרמניים, שנרצחו בבתי-הסוהר ובמחנות הריכוז; עיקרון של נערות גרמניות; סירוסם של גברים גרמניים; התנוונותו של העם הגרמני.

גרמנים – קורט ויסו וקארל ריינסלר; כלותיהם, גרטכן וקיתי; אמהותיהם עטויות מטפחות של יהודיות; האחות הקטנה, ששבעה נחת מהסבון העשוי מגופות בני-אדם...

היוהרו, בני אדם! מתחת למסווה של אדם מתחבא נאצי גרמני. היוהר, בן-אדם: המרצח, איש דיסלדורף, לבש במירמה צורת אנוש. זהה אותו, הורד מסכתו, זעק עד שישמע העולם כולו:

אין זה אדם, זהו נאצי גרמני!

"עוד יהיה חג ברחובנו!" (במקום אחרית דבר)

חשבוננו עם הפאשיזם אינו חשבון-דם בלבד, זהו חשבון של להיות או לא להיות. זה חשבון של "אנחנו או הם". היטלר הבטיח: לא ישאר אף יהודי אחד באירופה. פראנק הצהיר: פולין נקיה מיהודים. קארל ריינסלר וקורט ויסו הודיעו: גרודנה שוחררה מיהודים.

* * *

אנה רוד, ליוה נייניג, בתיה בליצקה, ברוניה ויניצקה, חיה גרוסמן – חמש נערות-גיבורות בנות גרודנה, פרטיזניות, מרגלות במטות הגרמנים. הן נסו מן הגיטו בעזרת הכומר ססצ'וק. במשך שנים, היו הן עיניו ואוזניו של הנוקם. מכות כבדות ניחתו על החלאה הגרמנית-נאצית מידי נערות אלה. בשחרר הצבא האדום את גרודנה וביאליסטוק, ראו חייליו על החומות את תמונותיהם של סטאלין ושל גנרלים-משחררים סובייטיים. זאת ציירו מתחת לאפם של הס"ס והגסטאפו אותן חמש נערות, בנות גרודנה. בעיר גרודנה המשוחררת, בדירת הכומר ואלריאן, נמצאות אנה, ליוה, בתיה, ברוניה וחיה – גאוותנו. והן חמש אזרחיות חופשיות של גרודנה החופשית.

האחים קאראבובסקי, ארבעה גיבורים-פרטיזנים, פוצצו ארבעים ושלוש רכבות גרמניות. מפקד הפרטיזנים, איצ'ה קאראבובסקי, אומר: "היום אנו נעבוד באותו מרץ, בו עשינו במלאכת הפרטיזנים, כדי לבנות את שהגרמנים הרסו".

בקבר האחים קלבאסין מונחים בצוותא יהודים עם "גויים". יהודים ו"גויים" נרצחו בצוותא, ובצוותא לחמו בגרמני. בצוותא הם פגשו את הצבא האדום המשחרר, עת הוא שיחרר בשלישית את גרודנה – והפעם לנצח. בצוותא הם ירו בנאצים הנסים. בצוותא הם משקמים את גרודנה. בצוותא!

הכומר ואלריאן, חמש הנערות היהודיות, האחים קאראבובסקי; כך נקברה האנטישמיות בקבר קלבאסין.

* * *

ושוב יעבדו בתי החרושת, המינסרות והבורסקיות, יפרחו בתי־הספר, התיאטראות, המועדונים. על גדות הנהר שוב יישמעו בקול: אידיש, פולנית, ביילורוסית. והיערות שוב יוריקו לכל. במימי הניימן השלוים והכחולים ישתקף אביבה של העיר־הבית – גרודנה.

באחוזה משתקמת גרודנה המחודשת.

קארל ריינסלר וקורט ויסו נסו מגרודנה.

חיה ובתיה, האחים קאראבובסקי, הכומר ואלריאן יקימו מול קבר האחים בקלבאסין עמודי תלייה לויסו ולריינסלר. יחדיו ישפטו את המרצחים. לא זמן רב יוכלו הללו להסתתר בג'ונגל הגרמני. האדם מתקיף ג'ונגל זה מכל צד ועבר. בעשן תוצאנה חיות־הטרף ממאורתן.

* * *

ליד קבר־האחים בקלבאסין נתייצבה יחידת פרטיונים. מתחת לדגל, שעל חצי התורן, נואם לוחם ותיק, חמוש, ששיבה זרקה בשערו:

”המתים תובעים צדק. מוות תחת מוות! למחול למרצחים, משמע לגדל רצח. לא נמחל! אין אנו רוצים בראשי־לדים בלונדיניים, גרמניים. אבל אין אנו רוצים במיידאנק, בפונאר. כל המרצחים על עמודי התליה! יחיו החיים, מוות לרצח!”

* * *

בני גרודנה בעולם כולו, לומר ”קדיש“ אין זה מספיק. קבר האחים בקלבאסין תובע נקמה. על פני קבר האחים בקלבאסין צעדו צבאות המנצחים הסובייטיים. נקמה וניצחון, משמע – מוות למרצחים. נקמה וניצחון משמע – שיקומה של גרודנה היהודית שלנו.

מעל לקבר־האחים בקלבאסין אנו קוראים אל העולם:

ואף־על־פי־כן, אנחנו ניצחנו. גרודנה היהודית חיה. במאבק בין להיות ולא להיות, החזקנו מעמד. אנו נהיה – ולא הם! אנו נחיה ולא נשכח:

”אם אשכחך, גרודנה, תשכח ימיני!”

האדם ניצח⁵

(קטעים מרומן)

לילה בלי שחר

באותה שנה ירד לעולם קיץ חם, עד כדי סכנת נפשות. ה"אוסידליה", ה"יורויקה", כל העיר נחנקה בלילות המהבילים. הניימן נשם בכבדות. עצלות מנמנמת רבצה על הסביבה. ביום הייתה עוד רוח קרירה מחיה, מפעם לפעם, את העצמות, אך בלילות היו בני האדם צונחים על משכבם, מטלטלים עצמם מצד אל צד ונרדמים בקושי רב. – שוב תמרונים – מלמל סטאשק, במשכו את סדינו על פניו. אך למראשותיו כבר עמדה אמו וטלטלתהו בכתפו:

– קום סטאשק, קום מהר! פצצות!

סטאשק קפץ מעל משכבו.

שריקה חדשה וממושכת – טראח!

מכל העברים רצו אנשים פרוצי שיער, ערומים למחצה. הסירנה יבבה. האוויר רעד מהתפוצצויות בקרבת מקום. בעיר התלקחו דליקות עצומות. בתי עץ יבשים היו למאכולת אש. המרגמות טרטרו, תותחי רום רעמו. המפציצים לא חדלו מזמזם. אנשים מה"אוסידליה" ומה"יורויקה" – יחפים, על ידיהם ילדים בוכים, מבוהלים, מילאו את המגרש סביב בית החרושת ללבנים.

– מי מפציץ?

– מי מפציץ?

הקהל מאזין בשתיקה לרעמי הפצצות והתותחים.

– הגרמנים!

מפה לאוזן עוברת ההשערה האיומה. הנה דוהר פרש אל בית החרושת ללבנים. ויטק ויאן הזקן רצים לקראתו. מעל הסוס קופץ הסרז'אנט ירמילוב, האינסטרוקטור של המיליציה. מעיל מבודר, חזהו החסון מתרומם מתחת לכותנתו הפתוחה. ירמילוב מנפנף באוטומט וקורא משהו אל ויטק.

ויטק חוזר אל חצר בית החרושת.

את רעם ההתפוצצויות ויריות הארטילריה, את נביחת ה"מקסימות" – פולחת היבבה המקוטעת והחדה של הסירנה בבית החרושת.

מהחפירות פורצים פועלים צעירים וזקנים. אחרים רצים נשים וילדים.

– המיליציה אל מחסן הנשק! – קורא ויטק מהמגדל הקטן שמעל למשרדים. הפקודה נישאת על פני החצר, קרובים מוסרים למרוחקים.

לקול ההתפוצצויות העצומות, מתייצבים בשורות פועלים מזויינים. מאחוריהם – זקנים,

5 קטעים מהרומן "האדם ניצח", שפורסם באידיש ב־1949, לאחר מותו של אליהו (אליושה) גוֹז'נסקי. "קול העם", 13.12.1949.

פועלות בית החרושת ללבנים ופעוטות. על הקרונות צץ יאן הזקן. לידו – ויטק עם האקדח בחגורתו, לפנייהם ירמילוב.

יאן הזקן פורש לאט את הדגל האדום של המיליציה. הוא מביט בתשומת-לב על המיליציונרים, כאילו רצה לחרוט בזכרונו לתמיד את פניו של כל אחד מהבחורים, עוד מנוער. זקן פועלי בית החרושת נפרד מהם עתה. דבריו קשים, כמעט יבשים: – חברים, הפאשיסטים הגרמניים התנפלו על מולדתנו. חברים פועלים, אלה העמדות! טנקים חולפים ביעף. פרשים נישאים בדהרה. המפציצים הגרמניים נעלמו, בדממת הלילה נשמע רק רעם תותחים ממרחקים.

הפלוגה יוצאת במצעד. בבית החרושת נשארים רק יאן הזקן, נשים וילדים, זקנות וזקנים. יאן הזקן עומד עם ההמון ליד השער ומביט, יחד עם כולם, אחרי הפלוגה, המתרחקת בצעדים מהירים מבית החרושת. אחרי כן הוא פונה לאט וניגש אל משרדי בית החרושת. הוא מטלפן אל המטה. אין תשובה. יאן נשאר יושב ליד הטלפון וחושב מה לעשות. לפתע נשמע צלצול חד. יאן רץ אל השפופרת:

– מדבר אלכסנדרוביץ', מהמפלגה הקומוניסטית, מי נמצא ליד הטלפון?

– אני, יאן.

– מה נשמע בבית החרושת?

– פלוגת המיליציה יצאה לעמדות.

– להשמיד מיד את כל הניירות. היה שלום, יאן!

ה"פאן" חזר

בחצר בית החרושת ללבנים מצטופף המון בני אדם. הקהל מחכה מבולבל וסקרן במקצת למשהו, העומד להתרחש.

הכול עומדים מחרישים, אנדה וולסקה עומדת, נשענת על כתף סטאשק בנה. סטאשק מרגיש שידה רועדת. הוא מתבונן אל שכניו, כולם – במטפחות או בכובעים, היורדים על עיניהם, פניהם חיזוריים ועיניהם חמרמרו.

ליד השער של חצר בית החרושת עמדה פלוגת גרמנים. לראשיהם – קסדות נוצצות. בידיהם – רובים אוטומטיים. מפניהם המיוזעים נשקפה משמעת מתוך טמטום, בטחון מכני כזה, עד אשר סטאשק חשב לרגע: מי מחזיק את מי – הגרמני את האוטומט או האוטומט את הגרמני. אך הגרמני החזיק באוטומט, וזאת הרגיש סטאשק עד מהרה, כשרצה לרוץ אל העיר, כדי להביא לאמו את סודרה. קור אחז באם ביום יוני לוהט בחצר בית החרושת. כשסטאשק רץ אל השער, כונן חייל את האוטומט אל מול חזהו ורטן: "חזור!"...

הגרמנים נתנו לכל אדם להיכנס אל החצר, אך לא לצאת ממנה. גם הם חיכו, כנראה, למשהו.

השמש כבר עברה מהלך הגון, כשמתוך ענן אבק פרצה מכונית נוצצת וטסה כרוח סערה אל תוך חצר בית החרושת ללבנים. המכונית נעצרה ליד משרדי בית החרושת. משהו צבט לפתע בלב כולם, מאות זוגות של עינים נעצמו לרגע. במכונית ישב האדון ז'לינסקי.

האדון ז'לינסקי, במדים נאציים, הרים את כף ידו השמנה וקרא בקול עליו: "הייל היטלר!"

הס. הקהל החריש. הנאספים תקעו מאות עינים ב"פאן", בצלב הקרס שעל שרוולו ובידו המורמה. האנשים נלחצו יותר זה אל זה. סטאשק חיבק בידו את גבה הכפוף של אמו. הוא הביט על ה"דו'דו'יץ" (בעל האחוזה) המגורמן ולא יכול לגרוע עין ממנו. "זא נאשו וולנו פולסקה!" (למען פולין החופשית שלנו) – נצנץ בזכרון הקרש העקוב מדם על חזהו של הקצין המעונה ואסילי.

– הייל היטלר!

הקהל החריש. ה"דו'דו'יץ" הוריד את ידו, הגיח מה"לימוזינה" שלו והתקרב אל ההמון. – ובכן, אחים פולנים, שחררנו אתכם מעול היהודי-בולשביסטי. בשם המנהיג הגדול, בן בריתנו וגואלנו – אני מבטיח לכל הפולנים חופש ועבודה. יהיה צורך בעבודה רבה, כדי לסיים ככל האפשר במהירות את המלחמה ולמחות מעל פני האדמה את הבולשביקים והיהודים. כל השייך ליהודים ולבולשביקים יעבור לרשותנו. נשליט כאן סדר. מיד תראו את הדבר.

– הייל היטלר!

דממה.

מהלימוזינה מגיח, לאיטו, גרמני. רגע מתבונן הוא אל קהל הפועלים, מתבונן אליהם כאל דבר מה שקוף. אחרי כן הוא מטיל פקודה לעבר התת-קצין, העומד זקוף ומתוח כחייל עופרת בצורה מוגדלת. ה"תת" ממלמל פקודה, מהשער נכנסות במצעד, בשורות מלוכדות, עשרות אחדות של חיילים, המכוונים את פגיונותיהם אל מול פני פועלי בית החרושת. הקהל נסוג. לפני הלימוזינה נשאר חלל ריק. הגרמני אומר משהו ל"פאן" ז'לינסקי, ה"פאן" מנסה להתמתח כמו ה"תת" ופונה אל הקהל. בפניו חיוך נבזה, עיניו השמנמנות נתקעות אל בין הפועלים, כאילו חיפשו את מישהו.

ביער

ברל צ'רשק מוטל בתוך ערימה של עלים. לידי האוטומט שלו, מעל לראשו עדת עורבים – חפירות פרטיונים. במוחו מנקרות מחשבות קודרות, סתויות: כעורבים האלה. ברל שוכב על משמרתו וחושב על המאורעות המשונים של החודשים האחרונים. לנגד עיניו הלילה הראשון, בו יצאה המיליציה לעמדותיה. הנה בא במרוצה הקפיטן קרסטנוי ומצווה עליהם להתחלק לקבוצות קטנות ולפרוץ דרך היער אל המזרח, כי האויב נמצא כבר מאחורי היער. הכל נפגשים ליד בארץ, במעבה היער, במקום שנקבע.

כולם, מלבד שלוש קבוצות, שלא הגיעו, בין אלה שני אחיו של צ'רשק, אברהם'ל וחיים. הם מתחפרים בעמדה הלחה, מסווים את החפירות באזוב ובעלים. איגנאץ, ירמילוב, ויטק ומשה'לה צ'רשק מביאים את משלוח המזון הראשון מהכפר קרוואני. זוהי "הצידה" הראשונה והנה הם יוצאים לגניקי. הוא, ברל, יחד עם עוד תשעה חברים בפיקודו של הסרז'נט ירמילוב. היה ליל חושך. ירד גשם סתווי. ליד מפנה הכביש, ניסרו הבחורים עץ. אל גזעו קשרו חבל ובעצמם השתטחו לצד הכביש. כשישמעו שלוש פעמים את האות של "עורב הסיוור" – ירתמו את עצמם בחבל ויסחבו מהר את העץ לרוחב הכביש.

הס. מרחוק נשמע זמזום מנועים. הם קרבים אך מהסיירים אין קול ואין קשב. הם נלחצים אל האדמה. על פניהם חולפות מכוניות כבדות אחדות. הנה נשמע טרטור מנועים מהצר השני. הסיירים שותקים. שוב מכוניות רבות. לפתע נשמע האות חרש אך ברור. במהירות הם נרתמים בחבל העץ. משיכה – וה"מחסום" מוכן, האוטומטים מוכנים. קרבה מכונית. הבלם חורק. גרמני מזנק מתוכה.

– באך!

נשמעות יריות אחדות של אוטומטים. הבחורים פורצים אל המכונית. ירמילוב יורה שני צרורות. גרמנים אחדים מתעוותים ביסוריהם האחרונים. שתי מרגמות, שלושה ארגזים מלאי כדורים, אוטומטים, נעלים, שימורים, צנימים, חבילת דוקומנטים. הקפיטן מרוצה מחבילת הדוקומנטים יותר מאשר מהנשק. והנה – ה"ז'לוקה" הראשונה.

אחרי סיור מדויק, עיבד הקפיטן תכנית מדויקת. הם יוצאים עם שקיעת החמה. בראש איגנאץ הסייר. הפלוגה כבר הגיעה אל המקום... מסילת הברזל עוברת על פני יער גבוה, ברל, ירמילוב, סטאך ויענקל צ'רשקה מטפסים אל היער. תיבת הדינמיט הושמה במחבוא מתחת לפס הברזל. סטאך מותח חוט עד לסלע, הנמצא במרחק מאה מטר מהיער. מאחורי הסלע משתטח ירמילוב.

איגנאץ יושב על עץ אגוז. משם – נצנוץ פנס, וירמילוב ימשוך בחוט. הבחורים תופסים עמדות במרחק מטרים אחדים זה מזה. הם יושבים ומחכים. כבר אחרי אחת, הרכבת היתה צריכה להגיע מזמן. הבחורים מגלים קוצר רוח – מה קרה לרכבת? לבסוף נשמע הטרטור הקצוב של גלגלי הרכבת:

– נקמה! נקמה! נקמה!

שירה זו הדהדה על פני מרחבים.

– נקמה! נקמה! נקמה!

והנה – רעם – שמים וארץ בלהבות. קרונות מרוסקים – יללות בני אדם.

אנקה נצטווחה משמחה. את הכל אפף רגע של אושר. רק ירמילוב נשאר קר, בקול רגיל השמיע את הפקודה:

– להסתלק!

ברל שוכב, בתוך ערימת עלים, על משמרתו, ומהרהר, לא על פעולות מארב ו"ז'לוקות"... במוחו מנסרות מחשבות על חיה'צה, על האם, על הידיעות הרעות מהבית, על הגיהנום בעיר – ב"יורזיקה". כיצד לעזור להן? מה לעשות?

העורבים צורחים, כמוהן צורחות המחשבות. ילדו של חיים, מוטלה – היכן הוא עתה?

והאם? איך תוכל היא לשאת את מות שני בניה?

וגם בחזית אין המצב משמח ביותר. האויב עומד ליד לנינגרד, מתקרב למוסקבה.

אך לא! במוסקבה לא תדרוך כף רגלו של האויב. שם נמצא סטלין.

מן הדרך⁷

רשמי מסע בארצות הבלקן⁸

1. על הכביש

הנהרות זורמים כרגיל מן ההרים למטה אל הים. בארץ יורדים הכבישים מהרי ירושלים וצפת אל חופי חיפה, תל-אביב, יפו. וכעל חופי הנהרות, עומדים גם בצדי הכבישים ערים, כפרים, מתמשים שדות, לעתים רחוקות יותר בארצנו – חורשות, ומגרשים ריקים מכוסים חול. על פני הנהרות שטות אנויות, רפסודות, סירות. על פני הכבישים מתרוצצות מכוניות טקסי מבריקות, מכוניות-לוקס פרטיות, מכוניות משא כבדות. על פני הנהר מופיעה מפעם לפעם אנויית מלחמה קטנה – תופעה נדירה למדי, המעוררת תגובות מיוחדות אצל בעלי החיים (מחוץ לדגים). בנפש האנשים מעוררת היא פחד, לעיתים רגש לא נעים. הכרתי דייג זקן על גדות הנימאן. בראותו סיירת נהר קטנה כזו, היה יורק שלוש פעמים ומפטיר: "רע דבר זה מחתול שחור, החוצה את דרכך".

ציפורים עפות בזהירות הצידה, ומלכסנות את מבטן אל הייצור הקשיח, הרועש. כלבים דולקים אחריו לאורך החוף, הרחק אל מאחורי הכפר, ונובחים שעה ארוכה נביחה ממושכת ועקשנית, כי מרגישים הם בחוש החיה שבקרבם, כי בריה מסוכנת היא זו.

בכבישינו, רכב השריון הוא אורח רגיל למדי. וככל אורח לא קרוא, מרגיש הוא את עצמו כעין בעל הבית כאן. הוא רץ כמטורף על פני האספלט – והכל פונים בזהירות הצדה. וכשרואה אתה לעיתים קרובות מכונית צבאית הפוכה ואופניה למעלה – מה מחשבה עוברת אז במוחך? עומדים אזי לנגד עיניך לועה האכזרי של מכונית הירייה, מבטן הקר של זוג עיניים מתחת למצחיית שוטר, הנח עליך במשך חלק קטן של רגע; זמן מספיק, כדי להרגיש את יחס הביטול של "עם האדונים" אל ה"נייטיבס".

"פגרו של זאב" – מלמל מאחורי יהודי זקן, בהסתכלו גם הוא במכונית. הנה זהו – פגרו

של זאב.

7 הרשימות "מן הדרך" פורסמו ב"קול העם" לסירוגין החל ב-16 במאי ועד ל-25 בספטמבר 1947. סדר הופעתן כאן אינו זהה לסדר הופעתן בעיתון.

8 אליהו גוז'נסקי השתתף במסע המתואר במיסגרת משלחת של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, שכללה גם את רות וורח לוביץ'.

ברשימות הראשונות מתוארים קומוניסטים צעירים, יהודים וערבים, אשר נסעו באותה עת ליוגוסלביה, להשתתף כמתנדבים בבנייתה של מסילת הברזל שאמאץ-סארייבו. המתנדבים היו פעילים בסניף ירושלים של הליגה לשחרור לאומי ובסניפים חיפה, ירושלים ותל-אביב של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית. להלן רשימה של המתנדבים שעברו בהקמת מסילת הברזל, ואשר כמה מהם שטו עם אליושה בספינה ליוגוסלביה: עודה אל-אשהב; דאוד תורג'מן; האחים באקר, באדר, זאכי ועבאס אל אנסארי; מוסא אל חשימי; מוסא אחמד ג'ובראן; עבד אל כרים אל כעבי; עמאר חדאג; דוד (סשה) חנין; אברהם כגן; איטה קוניג; דוד רבינוביץ' (רבינו); גינר (גרד) שטילמן; ברוריה אבי-שואל; מרסל פרקש; רפי; גרשון יעקובוביץ' (מקסי); יעקב; יהודה לבקוביץ'.

לצדי כבישינו יש מה לראות. המכונית אצה לדרכה, ואתה אינך מספיק להניד עפעף – והנה עברת מפיאודליוס של ימי הביניים אל הקפיטליוס המודרני. כעבור דקות מספר ואתה בתחום העולם העתיק. הנה משק מודרני, טרקטור, מכונת קצירה, והנה – מאחשת עץ אליה רתומים גמל, שור או חמור. וילות חדישות ו... בקתות חימר מכוסות רקעי פח ישן, אוהלי בדואים עשויים ענפים ומכוסים יריעות שחורות.

נדמה לך, אם כן, כי דרך זוגיות המכונית רואה אתה שתי תקופות, שני עולמות שונים, מובדלים, מנוגדים. וכדי שתעמוד על טעותך, אין כל הכרח לצאת אפילו מהמכונית. אתה בולם מעט את מהלכה ומתבונן היטב.

ואז תראה: אותם פנים כחושים, פנים שזופים מלהט שמש. אותם ידיים – ידי עמל עם טוריות כבדות ובקצב עבודה פראי ומטורף. אולי הבדל-מה בחיתוך העיניים. העמל, הדלות, הניצול – שווים הם. החווילות הנהדרות מתנוססות מעל הבקתות הנוטות ליפול. האצבעות הלבנות הן כה עדינות מהטיפול הרב, כה מקושטות זהב ויהלומים, משום שהאצבעות האחרות, המרובות יותר, מקושטות יבלות.

נושאי יהלומים יהודים-ערבים. יבלות יהודיות-ערביות.

לעיתים שומעים אנו את הביטוי הפיוטי "בצלו של חוף הנהר". ננסה גם אנו לנקוט ביטוי פיוטי: בצדו של הכביש נסוך השמש. כן שמש, יבלות... ובנייני משטרה. זה הנוף האמיתי של ארצנו. מאלה יש לנו די והותר – אפילו לאקספורט.

בנייני משטרה גדולים וחומים, המשרים "מרה שחורה", מאחדים את העולם העתיק, את הפיאודליוס ואת הקפיטליוס. והנה מצטיירת לנגד עיניך התמונה המדויקת של האימפריאליזם. וכשם שראית, למשל, על גדות הנימאן, ליד כל כפר את הצלוב – כך תראה לצדי הכבישים בארץ הקודש את המשטרה. וכשם שלעיתים ניגלה שם, בין הצלבים המרובים, מנזר או כנסייה, כן צומחים כאן, בין השדות השחומים בניינים: מחנות צבא, מגרשי תעופה, מחנות ריכוז ובתי סוהר.

ולא בצדי הכביש בלבד; גם על הכביש גופו עוברת המכונה ביעף על פני עולם עתיק יומין. את הגמל מכנים "ספינת המדבר". על הכביש, בתוך התרוצצות ורעש של המכוניות, מזכיר הוא סירת מפרשים בנמל מודרני בין אוניות קיטור ענקיות ואוניות קרב.

הגמלים צועדים לאיטם. בפרסותיהם הרחבות צועדים הם חרש כבדואי היחף, הנוהג בהם. הנה צועדת, מרחפת על פני הכביש, השיירה. על דבשתו של הגמל ההולך בראש מנמנם לו בדואי, כשגופו מתנועע לקצב ההליכה. הגמלים מביטים על העולם במבט רוגע, שקט, אשר יש בו משהו שלא מעלמא הדין. כשרואה אני גמל, נדמה לי, כי ספינקס הוא זה שניתק מחול המדבר ויצא לנודד על פני תבל; ספינקס, אשר גילו דורות רבים, מלפני היות אדם. עיני הגמל זקנות הן, זקנות מאוד. מעמסת אלפי שנים – הדבשת. העמיסו עליה שקים רחבים ומלאים, והגמל עובר בתוך הדורות עמוס משא, שקט כצל.

נזכר אני במעשיה, ששמעתי פעם מפי בדואי ליד באר שבע. הגמל, אמר הוא, היה בעבר סוס הרכיבה של הנביא עצמו. קרה, והוא השליך מעל גבו את הנביא. התקצף הנביא, קילל את סוסו ואמר: "תישא על גבך דבשת, עד אשר תלמד לנהוג בדרך ארץ בשליחו של אללה".

והנה צועד לו, הגמל, על פני הדרכים, גם על פני הכביש שלנו, ולומד לנהוג בדרך ארץ כלפי שליחו של אללה.

מכוניתנו עברה במרוצה על פני שני ילדים ערבים – ילד בן חמש וילדה בת שבע. הם נשאו פחים גדולים: הילדה נושאת את הפח על ראשה והילד – בידיו. כמה עשרות מטרים אחריהם עצרנו ובשם הסדר האימפריאלי, ביקשנו במחילה לצאת מהמכונית, בנימוס רב כווננו אלינו את הטומיגנים, סקרו את ניירותינו ופזרו את חפצינו. והודות לחסד זה של שומרי השלום הבריטיים, יכולנו להיווכח במה טרודים כה הילדים הערבים. הם אספו ובל של סוסים וגמלים – הלא מוכרחים השדות לקבל את המגיע להם. ומשום שהג'נטלמנים עיכבונו פעמים מספר על פני שטח של כמה קילומטרים, הספקנו אפילו לחטוף שיחה עם הילדים הערבים. כך מטיילים הם מבוקר עד ערב חודשים רצופים במשך השנה.

2. נמל חיפה

השער הדרומי של חיפה הוא מחנה הסגר עתלית. עובר אתה בין גדרות התיל הגבוהים, בין המגדלים המכוונים אליך את לועי מכונות היריה, בין המבטים הנוגים של אלה הלובשים בגדי אסירים בצבע חום – והנה אתה כבר בחיפה. בין עתלית לחיפה, משני צדי הכביש – מחנות צבא. עתלית היא גם השער לפליטי הים היהודים, אשר אי-אפשר לנתקם מחלומם בשם "שווי המשקל נוסח בוויין". מול עתלית, השער הצפוני של חיפה, שער הנפט. גם כאן – תיל, מכונות ירייה, גם כאן מבטים עצובים של אנשים יגעי עמל. כאן – מיכלים ענקיים, כאן שט הון של מיליונים על פני הנפט. כאן מצטלבים האינטרסים של אלה, המחזיקים בכספים: גנרלים, אפיפיורים, בלשים, וחדגים, שחקנים, סופרים, שודדים, מיניסטרים, עורכי-דין ורבנים. המיכלים צבועים אדום, לבל יעלו חלודה. גלון נפט, מחירו שילינג. גלון נפט, משקלו כגלון דם, דמם של העמים כולם. הנפט אינו מעלה חלודה ולא לשם כך מצבעים אותו אדום. הדם נחוץ להם לרווחים, לרווחים בלבד. הנפט זורם מעיראק, הוא זורם לנמל חיפה. מיליוני אנשים רעבים למחצה מזרימים את הנפט הזה אל קופות המיליונרים. פועלי הנפט העיראקים והחיפאים, שואבים עם כל גלון נפט גלון זיעה. האלמנות והיתומים של שתי מלחמות העולם מוסיפים לכך עוד גלון של דמעות. הבנק מקבל את התערובת, והפועל-יוצא – אימפריאליזם. שערי הים של חיפה, הנמל. צלבניות. תותחים – בים כביבשה. לכל 15 נפשות – חייל אחד.

לכל זוג סירות או אוניות קיטור – אונית קרב אחת. מסירות הגרר שוטפת הזיעה. באוניות הקרב מביטים התותחים.

אנשים יגעים, בלויים וקרועים, יחפים מתכופפים תחת כובד המשא של מיליונים זרים. גבה של חיפה, הכרמל, מלא ארמונות, חווילות, חורשות, רוחות ונוף. כאן למעלה טיפסה עלתה הבורגנות, שלוחצת בכרסה הכבדה על מדרון ההר, שם חנויות, בתי עסק, משרדים – ההדר. ברגליה הנעולות נעלי לכה דורכת היא על הנמל. כאן מיכלים, בתי תיקון לאוניות, בתי חרושת, סדנאות – זיעה, זיעה... נעלי הלכה מתכסות אבק. אבק עמל זר? אין בכך כלום – יש מי שיצחצחן.

וכאן... הכוחות המזוינים המלכותיים. כאן משחקים הג'נטלמנים בטנים, החיילים בכדורגל. הם מביטים למטה למען יכון הסדר על כנו. מעל ארמונו של הנציב הבריטי מתנוסס הדגל... וזרקור – כלב צייד ענקי חשמלי בלילה.

חיפה, כתל-אביב כבונינגראד הירושלמי, כעתלית. כמו הכביש: תיל, רכב משוריין, בדיקות, עוצר, מצב מצור.

לעיתים מזומנות – פצצות. מהר הכרמל רואים את עכו. משתקף מבעד דוק הערפל החרמון. כדמות עמוד התליה. נופלים קורבנות – קורבנות שווא בקרב נטול סיכויים. נטול סיכויים – מדוע? משום כך.

את מטעננו מוכרחים אנו להביא אל בית המכס. שומרים את צעדינו שני סבלים ערבים יחפים; שומרים את צעדינו זוג סבלים יהודים יגעים, והנה הגיע הזמן – הזמן ללכת. את מזוודותינו תופשים שני הערבים. באים במרוצה שני היהודים.

– יאללה אל חוראן! – צועק היהודי ומאיים באגרופו כלפי הערבי.

– באנו קודם, עומדים אנו כאן מאז הבוקר – עונה הערבי.

– ראה נא את המתחרה שלי – צועק בביטול היהודי, ומוציא בכוח את המזוודות. אני מעפיל – פונה הוא אלינו באדיש.

הסבל היהודי עדיין אינו שומע עברית. הוא "ירוק" בארץ. אך יש כבר ביכולתו להגיד לערבי חיפאי – יאללה אל חוראן!

היהודי בא משם. הוא קורבן הגזענות. והוא עדיין אינו יודע את שפת המקום. יודע הוא את תורת הגזענות במקום.

באה מכונית משוריינת קטנה ובה אנגלים. היא נעצרה. הרוחות שקטו. מכונית הירייה משכינה את ה"שלום". ומשום כך, כל מלחמת הפצצות שלהם נטול סיכויים. והיא תהיה נטול סיכויים כל זמן שסבל יהודי יגרש סבל ערבי חורנה, כל זמן שהסבלים הערבים יראו ביהודים את שונאיהם.

פונים אנו לקבל את הוויזה ליציאה. אנגלי מחליף את הפקיד הערבי.

– נוסעים אתם ליוגוסלביה?

– כן.

– לטייל?

– לטייל.

– היש לכם ידידים שם?

– ידידים רבים.

– והיכן תגורו?

– במלון.

– באיזה מלון?

– במלון טוב.

– איי סי.

אנו פונים אל האוניה.

3. "טארה"

בדרך כלל, כל אדם העולה על אוניה על מנת לחצות בה את הים, מתחיל להתעניין מה טיבה של זו. מה סוגה? כמה טונות משקלה? מה מהירותה? ועוד שאלות כהנה וכהנה. אדם מעלה

בזכרוננו את כל אשר קרא בשנות ילדותו, אחרים חוזרים מחדש לז'ול וורן, אחרים (צעירים יותר) כרגיל "מתנפחים", הופכים ל"מבינים" גדולים באוניות ובעסקיהן, נזכרים בכל מילות הים, שנקלטו במוחם מספורי ג'ק לונדון, תוקעים לפיהם מקטרת, את כובעם שומטים הצדה, ממש זאבי ים ותיקים.

הנה, למשל, כשהתרעמנו שבאנו מוקדם מדי, ויש עדיין שהות לעלות על האוניה, הסביר בשקט מין "זאב ים" שכזה, אחד משלנו: "עדיין אין רוח נושבת, מן ההכרח לחכות".

– גולן, הלא אונית קיטור היא זו?! – ניסו לשכנעו.

– אני – מוצאי מריגה. אני "מוריאק" מעריסתי, והוא בא ומתווכח איתי – סינן מבין שיניו האוחזות במקטרת, ומבטו שנזרק עלינו, היה בו מידה כזאת של ביטול, אשר, לדעתי, דיה היה לשכנעני כי אכן – זאב ים הוא!

בדקו את מטעננו, שאלונו כמה שאלות "שרלוק הולמסיות", סקרנו, ציינו בגיר על מזוודותינו, כי הכל ב"סדר". והנה עומדים אנו בפני האוניה.

"טארה".

אוניה גדולה, אוניה הגונה. נדמה, כי ככל האניות היא, אך בכל זאת, לא כמוהן. על חרטומה דגל גדול בעל שלושה צבעים ובאמצעיתו כוכב אדום. אוניה יוגוסלבית!

מהמדרגות יורד בוזיוות קצין. צעדים מאוששים, פנים אמיצים, שפם דקיק, כובע קצין. קצין ימי מובהק – ככל הקצינים אך, בכל זאת, לא כמוהם. על כובעו – כוכב אדום. אך לא זאת בלבד. הוא אינו עובר במרוצה על פנינו. הוא איך לקראתנו. מציג את עצמו – הקצין הראשון נידרין'. לחיצת יד חזקה, מזוודותינו כבר הועלו למעלה. אני מתחיל לעלות על הסולם. רגלי ניתקו מהקרקע הקולוניאלית. אני מטפס ועולה במדרגות למעלה, אל השטח של יוגוסלביה החופשית.

ומודה אני. הרגש הגובר בי יותר מכל רגש אחר הוא – הסקרנות. משתוקק אתה לראות הכל, לדעת הכל, להיוודע אל הכל. ההכרח, כי שט אתה תחת סמל הכוכב האדום – משכרת את חושיך. אתה מתבונן מסביבך כילד, אשר הכל חדש ומעניין בעיניו. הרגשתי לאחר מכן, כי שאלותיהם של חברי (את עצמו הלא אין אדם רואה) הן כשאלות ילדים: מדוע? למה? בשביל מה? מניין? שואלים, שואלים, שואלים.. וכשם שהילדים מקבלים את תשובה כגילוי אמריקה, כך נהגנו גם אנו, הבוגרים, בימים הראשונים לשהותנו על "טארה".

בייחוד ממטירים שאלות על הח' דורוביץ', בוצמאן זקן ועליו, הרוח החיה בטארה. הוא שואל ועונה באותה התלהבות "ילדותית" כשמדברים על "טיטו שלנו"; על ה"דרוזה סטאלין"; על האוניה "טארה"; על הנער יורקו בן ה-15, בן טיפוחם של העובדים; על האוניות, אשר עובדי הים היוגוסלבים העלו מקרקעית הים, תיקנו והקימו צי של יוגוסלביה החופשית; על "רכבת הנוער"; על החתול האפור שבאוניה; על עיתון הקיר; על כך, כיצד הוציא את השן הכואבת בעזרת חבל דק ובריה הדלת; על החלטת קולקטיב המלחים ללמד את כל העובדים האנאלפבתים קרוא וכתוב, והמורה הוא הקצין. על הכל מדבר ה"דרוזה" דורוביץ' באותו חיוך על שפתיו, באותה ההתלהבות, באופטימיזם של נער.

מבנה גוו מוצק, מתהלך הוא לעיתים עירום למחצה, דואג לכולם, חושף את שיניו בחיוך רחב. כובע המלחים על קודקודו ממש – לא שמוט על הצד כמו אצל "זאב הים" שלנו. הוא

אינו מעשן מקטרת, שונא את הסיגריות האנגליות – "שלו ריחניות הן ואילו שלכם מסריחות" – אומר הוא. הוא חי 25 שנים באניה, אך אינו רואה אותנו כ"תולעי יבשה".

ה"דרו'ה" דורוביץ' מתווכח אתנו רבע שעה בנסותו לדבר על לבנו, כי נשתמש בחדרו. "הלא עלבון הוא לכל הקולקטיב" – טוען הוא.

נכנסים אנו אל חדר האוכל. לוח שחור גדול, עטור בדגל היוגוסלבי, ומלמעלה כוכב. משני צידיו שתי תמונות גדולות – סטאלין. טיטו.

– כבכרמו של אבא, כמו אצל אלוהים באודיסה.

– כרמל, יעני! – מתלוצצים אנו.

כאילו, אך מה רבה השמחה האמיתית מאחורי הלצות אלו. הלא זהו טיבם של קומוניסטים. רגשות עמוקים שנתעוררו משמחה או סבל – אך התגובה קלה ועליוזה.

עיתון הקיר מגלה לעינינו את חייו הרוחניים של קולקטיב האוניה. הנה קול קורא לאחד במאי מיירקה בן ה-15, הנה צילום קברם של המלחים היוגוסלבים שנפלו במלטה, הנה הערכה לספר הסובייטי של אילף ופטרוב – אמריקה של קומה אחת – והערכה זו המריצה את כל הקולקטיב לקרוא ספר זה. ובאמצעותו של הלוח מראה לנו דורוביץ' את רשימת התורמים לטובת "רכבת הנוער".

– שלום עליכם! – מפטיר משהו מאיתנו – הא לכם אקציה חדשה!

– הוי דרו'ה, דרו'ה – הרהרתי בליבי – אתה הלא איש המקצוע שלי. ובזכרוני עלה "קול העם" שלנו, ה"קרן", ואנו מספרים לחברים באוניה על עיתוננו, על מלחמתנו – כל אחד מדבר על זה עם ה"דרו'ה" של ה"טארה" שלנו.

– כן, אפילו מלחמה עולה בכסף! – נענה הוא בחיוך.

* * *

ערב. יושבים אנו על סיפון האוניה. המשלחת הפלשתינאית – חמישה יהודים ועשרה ערבים – וקבוצת מלחים מסביבנו. באמצע – דורוביץ' הזקן מחבק את יירקו הקטן. "דרו'ה טיטו" – פותח בשיר הזקן בקול דק, ויירקו מחרה-מחזיק אחריו בקול באס מעושה. השירה מתרחבת. סשה [חנין] שלנו בראש השרים. ועל פני נמל חיפה נישאים שירים סובייטיים, יוגוסלביים, יהודיים, שירי פרטיונים.

לידנו עוגנת אונית משא אנגלית. על סיפונה מתאספים מלחים. לראשונה מקשיבים הם קשב רב, ולאחר מכן, עולה משם, תחילה בשקט ואחר כך בעוז מתגבר – אותו השיר. האוניה הבריטית שרה שירי מלחמה סובייטיים. ועל פני הים האימפריאלי עולה מהאוניות שירה אמיצה, רחבה – שירת אחים. אוניתנו והאוניה האנגלית כמו דורוביץ' ויירקו. כל האוניות האחרות כמלחים, כמונו. שרה לא "טארה" בלבד. כל האוניות שרות. אוניות המלחמה לבדן עומדות שותקות. זועפות. שם – מכריחים לשתוק. כשששה סיים את הסולו שלו, רעמו מכל האוניות תשואות "בראבו" אדירות, אפילו מאונית מלחמה אחת.

– חאראשו – אמר יירקו, ואנו מרגישים כולנו – כן, חאראשו.

* * *

לילה. הכרמל נוצץ באלפי כוכבים. יפה חיפה מהים לאור היום, יפה היא גם בלילה. והרי אפשר לחיות כאן חיים יפים כל כך! הזרקור זורק את קרנו, המרחפת על פני המים כחרב חדה. כן, אפשר היה לחיות, לחיות חיים טובים...

אנו מפליגים, החברים – היהודים והערבים – עומדים שעה ארוכה על הסיפון, נפרדים אנו מחיפה לחודשים מספר. מחווירים לאיטם אורות הכרמל. אונית מלחמה פרצה בצפירת סירנה חדשה, בודדת. ושוב גוזר את החלל הזרקור.
 "הרי לכם המאסאלמי האנגלי" – מפטיר בחיך רפיק דאוד [תורג'מן].

4. "זאב הים"

אנו נוסעים. הכיוון – אלכסנדריה. יושבים אנו על הסיפון ומביטים למטה אל הים. ניגש יירקו. ביירקו זה נהג ריבונו של עולם ברוב חסדו. אם כי הוריד את כתפו האחת יתר על המידה, הרי לעומת זאת הגביה את כתפו השנייה. חיך רציני נסוך על פני יירקו. גם בעיניו חיך מוזר במקצת – עליו מעורב בתוגה. מתברר, כי לא רצון עולמים חיבל בגופו של יירקו. אלה הם הפאשיסטים שכה "עיבדוהו". הורי יירקו נפלו בקרב למען לא יהיו יותר יתומים ביוגוסלביה. ועתה משפחת יירקו היא "טארה". דורוביץ' הזקן – אביו, מחנכו ומדריכו של יירקו. כולם באוניה – אחיו הגדולים. עדינות מפליאה שוררת ביחסים ביניהם ובין יירקו. "העם היוגוסלבי – הוא אביהם ואמם של היתומים" – אמר לי פרטיון זקן.

בתל-אביב ראיתי לאחרונה את הסרט "זאניה בן העם". יירקו – הוא בנה של "טארה". "חאראשו" – מפטיר הוא את אמירתו האהובה, ופוסע הלאה כשדלי מים בידו...
 "זאב הים" שלנו התיידד מאוד עם יירקו. הוא תוקע לו אל פיו את מקטרתו החשובה. לכבוד כזה מאברהמ'ל כגן לא זכה עדיין איש על אדמתנו החוטאת. הוא – "זאב ים" זה – החליט, כי באוניה חייב הוא לעבוד. ובאוניה נוכחו לדעת, שאם לא יוציא את מחשבתו לפועל, הרי מסוגל הוא למרר את חיי הקולקטיב כולו. לכן ויתרו לו. עם זאת, התרה הקצין במלחים: "שימו לב, אל תעייפוהו יתר על המידה".

ואברהמ'ל שלנו – מקטרתו בפיו, כובעו הכחול על ראשו, כולו לבן כסיד, כולו ארוך ומאושר – מטפס על הארובות וצובע, וצובע. ברור בהחלט, כי אלמלא הוא, הייתה "טארה" יורדת תהומה תחת המשא הכבד של האבק והפיח. אך, למען האמת, עובד הוא בנאמנות. המלחים לא יכלו לעייפו. זאב ים נשאר זאב ים! בשעת האוכל הוספנו לו כולנו מהסלאטים ומהדייסות. ויש לדעת, שכאן האוכל הוא בשפע כה רב, עד אשר אנו, אנשי היבשה, אובדי עצות אנו. לעומת זאת הוא, איש הים, מחזיק מעמד. הוא מתמודד בהשמדת הסעודה אף עם דורוביץ' הזקן. סשה מוסיף לו עוד מצלחתו. "מבינים אתם – אומר הוא – אמו צוותה עלי להשגיח עליו". "אכול כדי שתוכל להיות סטאכאנוביץ'" – נענית הח' רות [לוביץ'] ומרכינה את צלחתה על צלחתו של אברהמ'ל.

בחדר האוכל אין מביטים על תואר. מרב החובל, זאב ים זקן וטוב מזג, ועד יירקו, כולם אוכלים יחדיו.

דורוביץ' הזקן בא במרוצה אל חדר האוכל, וצועק מעל ראשי האוכלים אל המלצר הצעיר: "בווה, (שם קדוש כזה נפל בחלקו של המלצר), לשם מה נמצא אנוכי כאן?" שוב ערב.

"טארה" מחליקה על פני הים הרוגע. הלבנה שולחת למטה את קרניה הכסופות, העדינות, המשתקפות במים החלקלקים.

– בלילה מעין זה היה הדבר. הקרבות נמשכו ימים רבים. גרמנים, איטלקים, צ'טניקים ואוסטאשים הידקו יותר ויותר את טבעת הכיתור סביבנו. ששת אלפים פצועים היו מוטלים בעגלות על חופו של הנהר. ידינו עייפו, רובינו כמלובנים היו. שבועות על שבועות לא ישנו; ימים שלמים לא בא אוכל אל פיננו. חיל התותחים שלנו ניהל קרב בלתי-שווה קרוב, קרוב מאוד לנהר. לפתע בא במרוצה הקפיטאן וציווה למסור מיד את כל החבלים, הרצועות, חגורות המכנסיים. לא התפלאנו, ומילאנו את הפקודה.

למחרת היו הפצועים מעברו השני של הנהר. פלוגותינו נגשו אחת אחרי השנייה אל הגשר. חיל התותחים הדף את התקפת האויב. כשפלוגתנו עלה במרוצה על הגשר ראינו, והנה הוא כולו מורכב מחלקי עגלות קשורות ברצועות. החיילים עברו את הגשר. נשמע קול נפץ אדיר. אלה הם תותחינו שהועפו אל על, כדי שלא יפלו בידי האויב. את מכנסינו הצלחנו לא לאבד. זהו טיטו שלנו! – סיים בחיוך מלח זקן.

5. צעצוע

הדבר הראשון שמיד הינך מבחין בו: בנמל אלכסנדריה אין כמעט אוניות מלחמה, אין רואים אנגלים כמעט. השלטון המצרי, השוטרים המצרים האלגנטיים – הם שומרים על האינטרסים של האימפריה.

הגענו לאלכסנדריה ביום השנה ה-11 לעלית פארוק על כס המלוכה. אי-שם בעיר נערכו חגיגות מפוארות. כאן בנמל – סבלים יחפים, לבושים בלויי סחבות, שפכו סלים עם מלח, שהובא במכוניות משא, אל קרונות ברזל עמוקות. שני מנופים הרימו את הקרונות והפכו את מטענן אל בטן האוניה. הפועלים הרגילים בעבודתם נדמו. רק מפעם לפעמים פרצה צעקה פראית, וקבוצה אחת של אנשים – קרועים, יגעים, מלאי מרידות, הסתערה עם מוטות בידיהם ובאגרופים קמוצים על הקבוצה השנייה. הם עובדים בקבלנות. שילינג בעד פריקת מכונית. וקבוצה אחת מתקוטטת עם השנייה על כל מכונית. הם מתחרים ביניהם. אין כל צורך להמריצם. הממריץ הוא הגרוש. בעד שילינגים מספר, סוחבים אנשים על כתפיהם הערומות אלפי סלי מלח משחר ועד ערב. בעד זוג שילינגים – מוכנים הם להכות ולהתקוטט ביניהם. משום שבלעדי זוג השילינגים – אורב מוות ברעב.

על פני "טארה" עוברת ברחף סירת ספורט צרה אלגנטית. ארבעה אנגלים במכנסי רחצה מאמנים את שריהיהם – נושאי התרבות הבריטית היחידים שפגשנו כאן. הם עוברים על פני סבלי המלח. הם אינם מרגישים בהם. הם עסוקים בספורט, ה"נייטיבס הפראים" מבינים מעט מאוד בתורה זו. ובכל זאת מכים הם אחד בשני לפי כל החוקים האנגליים. המצרים מכים בסודאנים. בא עוד זוג מכוניות, טעונות מלח, המוטות נשמטים מהידיים. שוב אצים כולם אל המלח, מנצחת הקבלנות.

אישם הרחק בעיר, חוגגים ברוב פאר את יום עלית פארוק על כס המלוכה.
 מול "טארה" עוגנת אונית קיטור גדולה, ועליה – דגל יוגוסלבי וכוכב באמצעיתו –
 "גוריצה". על סיפוננו – ששון ושמחה. "נאשה" – אומר יירקו בעליצות ומנענע בידו. "9
 אלפים טונות" – מסביר לנו דורוביץ' וחיוך מרחיב את פיו חסר השיניים. ומיד באים משם
 כמה מלחים, לחיצות ידיים, ידי אחים וקרובים. שתי אוניות חופשיות בנמל אנגלי. האורחים
 – חברי הקומסומול ושני פרטיזנים זקנים. "דרוזה, דרוזה". מדברים על המולדת המשוחררת,
 על טיטו, ואנו מספרים על ארצנו. "עוד יהיה יום חג גם ברחובכם"⁹ – אומר הפרטיון הזקן
 ומוסיף: "סטאלין, טיטו, דימיטרוב – הם יביאו את החג לכל מקום".
 מטיילים אנו על פני "טארה". מאחורינו עומדת אוניה גדולה, אוניה יוונית, מתנת טרומן.
 הקצינים אמריקאיים, המלחים יוונים, ועוד בני עמים שונים.
 האורחים מ"גוריצה" מזמינים אותנו אליהם, אנו נשתדל. הכל תלוי בשלטונות הנמל
 המצריים. מוסרים אנו מכתב אל משלחת הנוער, שתסע באוניה זו.
 "רוט-פרונט! דרוזה!" – אומר הזקן, כשהוא נפרד מאיתנו.

* * *

באו ה"שלטונות". שני מצרים לבושים פאר. מדברים אנגלית רהוטה, הם חוקרים את
 ה"נוסעים".

– מקצועך?

– עיתונאי.

– תנהלו תעמולה טובה למעני? – שואל אחד בהלצה.

– טובה, אך לא למענך.

אנו דורשים, כי יתירו לנו לבקר באלכסנדריה. לעשרת החברים הערבים ולשלושה יהודים
 – פספורטים פלשתינאיים. ל"זאב הים" ולסשה – סובייטים.

התשובה: לכבוד יום הכרתו של המלך פארוק נתיר לערבים לרדת. לשני הנתינים
 הסובייטים וליהודים מפלשתינה – שהם נוסף לכך קומוניסטים – דבר כזה כלל לא בא
 בחשבון.

החברים הערבים מתלהבים. מוחים. אין זה עוזר ולא כלום. הם דורשים להורידני אל רופא
 השיניים (חש אני בשיניי).

התשובה: בנמל הבא.

אנו מתייעצים, מה עלינו לעשות. "זאב הים" נרגש מאוד. הכיצד, עליו אסורים לרדת
 מהאוניה. ואנו מחליטים: הנתינים הסובייטיים יפתחו בהתקפה. הם שוב נכנסים למשרד, הם
 דורשים להתיר להם לגשת אל הציר הסובייטי, למסור מחאה. הפקידים המצריים מתבלבלים,
 מתלחשים ביניהם. אזרחינו הסובייטים מקבלים את הוויות. הקונפליקט הדיפלומטי מסתיים

9 אמירה עממית רוסית. סטאלין פתח בה את הנאום הפומבי שנשא ב־1941, בעת שצבא היטלר הגיע עד לפאתי מוסקבה.

בכי טוב. "ברית הסובייטים ניצחה את אנגליה בנמלה היא" – מסביר "זאב הים" שלנו. "יש לנו כתפיים רחבות, מה?" – אומר ששה, בהצביעו על תמונת סטאלין.
 – נו, כנראה שעומדים הם על כרעי תרנגולות בארצם־הם. רועדים הם מפני עמם הם. פוחדים מכל קומוניסט עובר. אנו, למשל, ביוגוסלביה – אין אנו פוחדים מאיש. כל אדם רשאי לבוא אלינו. ינסה נא מי מאויבינו להצליח אף במשהו בארצנו – אומר דורוביץ'.
 – אין דבר, דרוז'ה – אומר אנטה, מלח צעיר – כל כמה שפחדים הם יותר מפנינו, כן ייטב לנו.

ישבנו לעת ערב בחדר האוכל. ששה הרביץ לי כבר את המט השלישי. נפוליאון – כלב לעומתו. אני נכנע כניעה ללא תנאי. אנו משוחחים עם החברים הערבים. אנו מדברים על עליה.

הח' עבד אל כרים [אל כעבי] מספר:

– כשהייתי נער, נשפה, יללה בביתנו הדלות. ופעם, זכורני, הייתי רעב מאוד. אמי התקינה לי אז מין צעצוע מסמרטוטים ואמרה: 'תשחק!' אני מחיתי: 'אמא, רוצה אני לאכול'. היא ניסתה לשכנעני: 'קח, ילדי, את הצעצוע!' אנו רוצים חיים, אנו רוצים חופש, כדי שיהיה לנו לחם – אנו, העמלים הערבים והיהודים. והנה האנגלי נותן לידינו צעצוע: עליה, סטופ אמיגריישן.

– האם נתנה לך צעצוע, כדי להקל על הרעב. האנגלי משליך את הצעצוע בין היהודים והערבים, כדי שיתקוטטו עליו – אמרה הח' רות.
 – מעאלום – ענה רפיק עבד אל כרים.

6. המקטרת

על האוניה עולים "סוחרים". הם סוחרים בנחשי זוכית, בסיגריות אנגליות, בסנדלים, בסוכר. ליד הכניסה עומד "בוליס" (שוטר). הוא שומר לבד יעלה איש על האוניה. הסוחרים מתפשרים עם השוטר. צועקים, עומדים על המקח, ה"בוליס" לוקח אשר לוקח וחדל מלראות...
 אל "טארה" ניגש אוטו. מהמנוע מוציאים שני שקי סוכר ומעלים על האוניה. השוטר אינו רואה. הבקשיש מעוור את עיניו. הבקשיש מעוור גם את עיניו של הוד מלכותו המלך פארוק. הוא אינו "רואה" כיצד סוחרים, לבושים מדי גנרלים וחבושי צילינדרים של לורדים, מכניסים במנועים סחורות לספסר בהן, ומוציאים את זיעת העם, את דמו וחלבו, שהפכו לפונטים. ההבדל הוא בגודלו בלבד של הבקשיש.

* * *

"גאלא, גאלא, גאלא!" למטה עומדים שני מצרים צעירים: האחד נער בן 12, ולו זוג עיניים נוצצות ופה מלא שיניים לבנות, מבריקות בחיכוך – מזכיר הוא את הסרט "הגנב מבגדד". הבוגר יותר – נער בן 15. שניהם עושים בלהטים בקלפים ובטסי פח. ממש קוסמים, הכל בעד בקשיש. על פני הסיפון מסתובבים שני סוחרים, ולפתע בא במרוצה דרוז'ה דורוביץ'.

“גאלא, גאלא, גאלא! – צועק הוא, “הישמרו!”

על פני עולם כולו צצים באוניות כייסים מומחים ממדרגה ראשונה, הפועלים בזריזות. ממש כילד הפלא, העושה שם למטה להטים – גאלא, גאלא – בקלפים ובטסי הפח, עושים גם הסוחרים “גאלא, גאלא” בכיסינו, ורק עושי הגאלא-גאלא הגדולים מהוולסטריט ומהסיטי עולים עליהם בזריזותם.

ועל עבודת “גאלא גאלא” מצרית כזו רוצים אנו לספר הפעם.

הח' זרח [לוביץ'] מציע לקרוא לפרק בשם “המקטרת ה-14”, לדאבון לבנו לא מאת איליה ארנבורג, אלא בסך הכל מאת אליהו גוז'נסקי.

אם כן, כאן דובר כבר פעמים מספר על “זאב הים” שלנו אברהמ'ל ומקטרתו. הייתה זו מקטרת נכבדה, כפופה מעט, ולה “מונדשטוק” של עצם. בקיצור, כמו שאומרים, “מקטרת סטאלינית”. ואברהמ'ל, כמובן, חשב שהמקטרת חייבת ללכת לפניו, להורות לו דרך. שנית, חשקה נפשו להתחרות דווקא עם ארובתה של “טארה”. והעיקר, כפי שזוכרים אתם, החליט אברהמ'ל – ויהי מה – להיות “זאב ים”!

לאחר הניצחון הדיפלומטי, אצו הסטכאנובים שלנו לעתיד לבוא עם הפספורטים שלהם על פני חוצות אלכסנדריה. וכמובן שהמקטרת של אברהם נישאה לפנייהם כחלוץ העובר לפני המחנה. הם התיישבו בטרם. הם נסעו. הם הסתכלו לצדדין. ומראהו של אברהם היה כמראה זאב ים אמיתי. הוא לא רצה רק לראות את אלכסנדריה; הוא רצה כי הנמל העתיק יראה גם בתפארתו של אברהמ'ל, ובייחוד מקטרתו נשאה חן בעיניו. במפנה הרחוב, כשהטראם האיש מעט את מהלכו, ניגש אל אברהמ'ל מצרי צעיר:

– כיף חאלאק?

– חמדאללה – ענה בעוז “זאב הים” שלנו, בהוציאו מפיו שני עננים קלים של עשן ריחני.

ברגע זה זינק אליו ערבי קטן כבן חמש-שש. קפץ קפיצה אקרובטית למעלה אל אברהמ'ל הארוך, שלף מפיו את המקטרת, ושני עושי ה-“גאלא-גאלא” היו כבר במרחק רב מהטראם. אברהמ'ל נשאר עומד בפה פעור, בלי לשון, וכמובן בלי מקטרת. סשה כמעט ונפל מהטראם מרוב צחוק.

האוניה “טארה” עוד מעט ונהפכה, כה הירבו לצחוק בחדר האוכל, בחדרי השינה, על רציפו של רב החובל, במחלקת המכונות. ועתה כשרוצים להקניט במשהו את אברהמ'ל, עושים זאת בשפת אילמים – עושים תנועה רתמית כשל מי שמעשן מקטרת.

סשה אומר לחברו: “הולך אתה לבנות את מסילת הברזל? נו, והמקטרת?”

ראינו שהעניין מקבל צורה מסוכנת. אברהמ'ל איבד את מורה הדרך ופניו לא היו כתמול שלשום. לפי הצעת החברה רות (כידוע, נשים רחמניות הן, אפילו קומוניסטיות), הקצנו לו מקופתנו סכום לקניית מקטרת חדשה, בתנאי שישאירה באוניה. אם ילך שוב לאלכסנדריה. “זאב הים” שלנו שוב מסתובב ומקטרת בין שיניו, אך הפעם פשוטה היא, ישרה ללא סימן של עצם. “כאשר אין דגים, גם סרטן דג ייחשב” – אומר פילוסופית אברהמ'ל.

מולנו עוגנת, כאמור, האוניה היוגוסלבית "גוריצה". כמעט כל מלחיה – פרטיונים לשעבר, ואחד מהם, ימאי זקן, לחם בבריגדה הבינלאומית בספרד. ברור, כי ה"רוסים" שלנו, סשה ואברהמ'ל, ביקרו ב"גוריצה". הם חזרו ממנה מתמוגגים מאושר, כאילו שורה הייתה עליהם השכינה. סשה כתב רפורטז'ה על פרטיון בן 21, חבר הקומסומול, אשר מאחוריו עבר של מלחמה בחזית, במחתרת ועתה בבניה ובארגון. כעבור זמן מה החזיר לנו הפרטיון ביקור. זקוף, שחור עיניים – טיפוס סלאבי. שוחחנו איתו שעה ארוכה בלבביות, דרשנו בשלום חבר העובדים באוניה, ובשלום חברי אירגון הנוער שלנו אשר, אולי, ישוטו באוניה זו לעבוד במסילת הברזל ביוגוסלביה. שלחנו לעיתון הקיר באוניתם את המכתב הבא:

חברים!

אנו, משלחת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית בעת מסעה לארצות הדמוקרטיה החדשה, ומשלחת הנוער לבריגדה הבינלאומית לבנין רכבת הנוער ביוגוסלביה – שולחים אליכם את ברכותינו הלבביות הנלהבות. חיזקו ואימצו בעבודתכם החשובה. כבוני יוגוסלביה החדשה העממית, אתם בונים יחד עם זה את השלום בעולם כולו. יוגוסלביה חזקה, מדינות דמוקרטיות חזקות לצידה של ברית-המועצות – זוהי המצודה נגד המלחמה ומצית המלחמה, נגד האימפריאליזם ותמרונים, המסכנים את שלום העולם. עליית כוחכם – כמוה כעליית כוחם של כל העמים המדוכאים במלחמתם למען החופש. אתם מחזקים את כל האנושות העובדת במאבק לעתיד טוב יותר! סיסמתכם – "תחי אחדות עמי יוגוסלביה" – משמשת לנו, לעמים המפורדים ע"י האימפריאליזם, כקריאה וכמופת! הצי היוגוסלבי הוא צי השלום. האוניות שהועלו מקרקע הים – שטות עתה על פני נתיבי המים בעולם ותורמות את חלקן, הראוי לתהילה, בהקמת מולדתכם החופשית! יחי המנהיג עטור התהילה טישו, המפקד הגיבור במלחמה נגד הפאשיזם ובמאבק למען השלום, למען הרווחה, למען הדמוקרטיה והקידמה!

– הנה כיצד ישמחו החברה שלנו, בראותם את המכתב הזה בעיתוננו! – קורא סשה בקול ומצמצץ בעיניו מרוב הנאה...

7. אלכסנדריה

שני דברים בלתי צפויים התרחשו היום. ראשית ה"בוליס" הערבי התיר לנו לעלות על "גוריצה". שם קיבלו את פנינו מיועצנו הפרטיון הצעיר, עשרות מלחים, רב החובל עצמו. כל החדרים – כפינה אדומה. בחדר האוכל המרווח הגדול קיבלו את פנינו ביין ובשולחנות ערוכים. שוב נתקשרה שיחה חמה, והמעשיה במקטרתו של אברהמ'ל עברה מפה לאוזן ועוררה בכל מקום רעמי צחוק. אם כך, נקרא באמת למקטרת ה-14 – "מקטרת הצחוק". על פני כל הימים, בכל אוניות הצי היוגוסלבי, תישאר נצחית המקטרת כהלצה משמחת, מאלפת... מקטרתו של אברהמ'ל תשמש אות אזהרה! אם באלכסנדריה אתה – תישמר לך מפני "גאלא-גאלא" – גנבים.

והפלא השני בערב זה היה – כי ה"בוליס" לא רצה לקבל מאיתנו בקשיש. אמת, הוא "נתפייס" לאחר מכן. אך בכל זאת, היה הכרח לבקשו. אומרים, שהוא היה שיכור. אנו אומרים, שאין כלל בלי יוצא מן הכלל.

כשחזרנו לאוניתנו ראינו, כי המלחים והקצינים הם במצב רוחם מרומם. הסיבה – נוסעים הביתה. הסיבה – שתו לחיים, ופתגם דאלמאטי ישן אומר: אדם תכיר בשכרותו. נכון הדבר! נזכר אני באנגלים השיכורים, אשר לגבי דידם, הדבר המחוכם ביותר הוא לרדת מגשר הפיקוד...

ושלנו שרו בלבביות יתר שירי פרטיונים, שירים סלאביים מתמשכים. הפותחים בזמרה היה דורוביץ', הקצין הראשון, והטבח. כולם דבקו יחדיו במעגל והחלו לרקוד מין הורה סלאבית. ושוב המסיקים, המלצרים, הקצינים – כולם יחדיו – באחדות, בעליצות באחוזה. ריקוד דמוקרטי למופת!

לא אברהמ'ל, לא ששה, לא רות וזרח, איש מאיתנו לא נשאר עומד מן הצד. – אין זו עדיין שירה ממש – אומר דורוביץ' – הנה, נצא מהים הקפיטליסטי וניכנס לשלנו הדמוקרטי – ואז נשיר!

* * *

היום למדנו במקצת דמוקרטיה מהי. בא אלינו מלח, רוצה הוא כי נחליף לו דינרים בלירה. אנו מחליפים. כעבור רגע בא במרוצה, כמי שנשכו נחש, דורוביץ' עם המלח. הוא מבקש את סליחתנו ודורש להחזיר לו את הכסף.

– אם זקוק אתה ללירה, תלווה מהם! להחליף כסף – זכות זו ניתנת לבנק שלנו בלבד! דבר זה אסור אצלנו בתכלית. לא נתיר כל שחיתות, כל ספסרות. המלחים שלנו אסור שתהיה להם אפשרות כלשהי לעשות עסקים בוואלוטה – מסביר לנו הדרוזה הזקן. הנה כי כן, עוד מעט והפכנו ספסרים מבלי להרגיש בכך. תהילה לדרוזה הזקן דורוביץ', השומר על המלחים לבל ייפגעו מהיצר הרע. שבח ותהילה לחוקים הדמוקרטיים של יוגוסלביה.

בעיתונים של היום ידיעה על פצצה, שהתפוצצה בקולנוע (בריטי) בקהיר, הרגה ופצעה אנשים רבים. על אוניתנו יושב ערבי בעל שפם – מין משגיח על טעינת המלח באוניה. הח' זרח פונה אליו בשאלה:

– מי לדעתך זרק את הפצצה?

הערבי מלטף את שפמו ועונה בביטחה: "רוסים".

סוכנות המלך פארוק (קרי: מיניסטריון התעמולה הבריטי) מוסרת "אינפורמציה" מדויקת להפליא להמוני העם.

* * *

היום פרץ בגללנו סיכסוך דיפלומטי. המצרים נזכרו, כי אונת משא אינה רשאית להוביל יותר מ־12 נוסעים. לשלטונות הבריטיים – סליחה, המצריים, נודע כי יהודים, אורחי פלשתינה וקומוניסטים, חונים בנמלם. על החברים הערבים ועל שני האזרחים הסובייטיים לא היה כל ויכוח... אזי יצא רב החובל שלנו הישיש אל הנמל להודיע, כי אנו – מלחים. ליד השולחן הודענו, כי אם אנו כבר ימאים, הרי לפחות נהיה כולנו קפיטנים. הדרוזה דורוביץ' הכריז בידידות רבה, כי לדעתו תאלץ החברה רות, הודות לדמוקרטיה של פארוק, להפוך בוצמאן יוגוסלבי. נכנס לחדר האוכל מלח. הוא ישב מול הקצין הראשי ושניהם החלו להתווכח, מה התואר שנקבל באוניה.

הקצין אמר אז בחיך:

– דרוזה, הם יקבלו את התואר הגבוה ביותר – את התואר של מלח יוגוסלבי. נרגש מכולם מכל המעשיה הזאת הוא אברהמ'ל שלנו. הוא מוכן לוותר מיד על האזרחות הסובייטית. הכיצד, הוא, זאב הים הוותיק, נשאר נוסע פשוט, ואנו, עכברי היבשה, הופכים ימאים!

אך לאמיתו של דבר, כל העניין היה בלתי צפוי לכולנו. רב החובל שלנו התעקש. אנו היהודים, בעלי הפספורטים הפלשתינאיים, נשארנו נוסעים. שני ה"רוסים" והחבר דאוד הפכו מלחים. אברהמ'ל, כאשר קיבל את הפספורט הסובייטי ועליו החותמת "מלח", מיד הוסיף למשקלו 10 קילו. לאמו לא תהיינה טענות כלשהן לסשה.

הסיכסוך הבינלאומי השני בים התיכון נסתיים בניצחונה המלאה של הדמוקרטיה. אנו מתכוננים להפליג מאלכסנדריה. המכתבים האחרונים... הטונות האחרונות של מלח... מבטים יגעים של הסבלים הלבושים קרעים. כן, אלו הן העיניים האמיתיות של מצרים! ואנו יודעים: שם באלכסנדריה נערכות לא בלבד חגיגות הכתרה. שם, שביטות פועלים ואיכרים לא פעם שינו את צורת הרחוב. הדבר הזה כשלעצמו, שאין רואים להורידנו ליבשה, שמשותקים הם לחובשנו בבית סוהר מצרי – הנה כל אלה מעידים על אלכסנדריה האמיתית. לא לנצח ינגן משגיח מצרי בעל שפם לפי חליל בריטי את הזמר – "רוסים" – כשמתפוצצת פצצה בקולנוע אנגלי במצרים. להתראות, המלך פארוק...

8. על פני הים

הים שקט, "טארה" טעונה מלח וזוחלת לה כרכבת משא. מין עוף דולק אחרינו. טובל מדי פעם בגלים ושוב מתרומם אל הרקיע האפור.

העוף צד דגים, והוא עושה את מלאכתו בוריוזות יתרה, לא כדייג רגיל, כי יש לו אפשרויות מרובות יותר. "עם בוא הזמן יצודו בני האדם דגים מאוירונים" – מנבא אברהמ'ל.

הזמינונו לקצין הראשון. הוא נותן לנו הוראות, כיצד לנהוג במקרה אזעקה. אנו מודדים על גופנו חגורות הצלה. קבעו בשבילנו שתי סירות. אם תטבע האוניה, הרי מוכנה להצלנתנו הסירה מס' 4. הקצין מסביר, כי זוהי פרוצדורה רגילה, שום סכנה אינה מאיימת עלינו. אברהמ'ל מתרעם: "הייתכן? כיצד זה לא מאיימת? והמוקשים?!"

– אלו מוקשים? – שואלים אנו, כשהמוות מרחף כבר לנגד עינינו.

אברהם'ל מוציא ממקטרתו החדשה הפשוטה שני ענני עשן קלים, סוקר אותנו במבט כאדמירל הסוקר טירונים צעירים. ומסביר:

– מוקשים, השטים על פני הימים עוד מזמן המלחמה.
 – כמה אוניות אבדו כבר ממוקשים אלה? – שואל אני באי־ביטחון.
 – הא, כמה, שואל הוא – באה התשובה. ליוהרה אין קץ.
 – בקיצור, פוחד אני, כי נישאר בחיים – מסכם זרח את המצב.
 היום 9 במאי, על עיתון הקיר תלויה הודעה:
 – היום בשעה 3 אסיפה כללית לכבוד יום הניצחון.
 הדרו'ה דורוביץ' מזמיני להופיע במיטינג ואומר:
 – הקולקטיב ישמח מאוד ויודה לכם מקרב לב.

אנו מתיישבים עם החברים הערבים, מנסחים את הנקודות של ברכתנו. הח' רות אוספת את כל הסוכריות, הביסקוויטים, השוקולד – נערמת ערימה גדולה למדי. אנו, "הנוסעים", מכינים נשף לחברים העובדים לאחר המיטינג. מצאנו אפילו שני בקבוקי משקה. אנו מתלבשים, מתגלחים, מתכוננים לחגוג.

חדר האורחים של רב החובל הוא החדר הגדול ביותר באוניה. אנו מכבר הפכנו אותו לחדר עבודה. שולחן ארוך וכורסאות, מוברגים לרצפה. מביאים ספסלים מיספר. תמונתו המפוארת של טיטו. ולידו תמונה רומנטית של זוג – שריד העבר, עת "טארה" שלנו, הייתה עדיין "כרמן", מכונת כתיבה, שעון קיר גדול, נברשת עתיקה.
 בכורסתו יושב לו רב החובל. שערות שיבה לו. פנים חרושות קמטים. מבעד למשקפיים במסגרת פשוטה מביטות עיניים מפיקות טוב לב.

הדרו'ה דורוביץ' מנהל את המיטינג. הוא קם על רגליו. פניו מביעים רצינות עמוקה, חגיגות. מסביב עומדים ויושבים מלחים, קצינים, בעלי שפם, שופי שמש. בעלי פנים עזים, מוצקים, מחושלים בסערות ים. צעירים, זקנים. יושבים ועומדים עשרה חברי הנוער הערבי, אני.
 המלח הזקן, הקומוניסט, מדבר מקרב לב:

– חברים! אני פותח את האסיפה החגיגית ומברך את החברים הנמצאים באוניתנו בדרכם אל מולדתנו. במיוחד מברכים אנו את משלחת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית ואת מדריכה דרו'ה אליהו גו'נסקי ואת הדרוגווינה רות לוביץ'. את ברכתנו מוסרים אנו גם למשלחת הנוער הפלשתינאי הדמוקרטי, אשר בראשו עומדים החברים דוד חנין ודאוד תורג'מן. הולכים הם למולדתנו לעזור לנוער שלנו לבנות את מסילת הברזל שאמאץ־סאריבו. ברוכים הבאים, חברים!"

רעם "הורא" עז של מלחים סרבים עבר על פני האולם. רעדה הנברשת עתיקת האופנה, ורעד כה ונלהב עבר בלבבותינו.

– מאושרים אנו, שיכולים אנו כאן כולנו לחגוג את היום הגדול של הניצחון על הפאשיזם. ב־9 במאי 1945 השמיד הצבא האדום עטור הניצחון את החיה הפאשיסטית בלבה של גרמניה, בברלין, אשר כיום מתנוסס מעליה דגל הניצחון הסובייטי. צבאנו, בפיקודו של הדרו'ה טיטו, שיחרר את המולדת מהאויב והמשעבד האכזרי. חברים, אני קורא לכבד את זכר הגיבורים שנפלו בקרב למען החופש.

כולם קמו על רגליהם. הפנים רציניים, השפתיים הדוקות. 1,700,000 יוגוסלבים נפלו במלחמת השחרור. כל אחד מאלה העומדים לידנו נלחם, כל איש מאלה מתייחד עם זכרם היקר, הקדוש של הבן שאבד, האח, האב, החבר...

אנו רואים, כי שפתי רב החובל רועדות. מבעד למשקפים מתגלגלות על הלחיים החוורות שתי דמעות כבדות, דמעות יקרות המציאות, של זאב ים וקן בן 63. בנו יחידו נפל בשורות הפרטיזנים של טיטו.

צל פרוש גם על פני דורוביץ' הזקן. גם בנו... הוא מבקש לחזור ולשבת. וחיוך שקט וחמים עובר על פניו.

– הם נפלו למען חירותנו אנו, למען מחר טוב יותר! תהילת ניצחון ללנין בן האלמוות, ללוחם הגדול בעד חופש, צדק – בעד האנושות!

– סלאווא! – רועם ההד בחדר הגדול.

– חברים. בל תשכחו, כי הקרב טרם נגמר. הריאקציה ממשיכה בפעולותיה. לכן חייבים אנו לרכז את כוחותינו מסביב לצבא טיטו עטור התהילה והצבא האדום הסטאליני רב הגבורה. כך בלבד יכולים אנו לשמור על השלום בעולם כולו.

יחי המנהיג הגאוני של הצבא האדום הגנראליסימו סטאלין:

– ז'ווע! – רעם לעומתו האולם.

– יחי הצבא האדום, משחרר העמים!

– יחי צבא טיטו הצעיר!

– ז'ווע! – רעמו קולותיהם של 33 מלחים יוגוסלבים וקצינים. של עשרה ערבים וחמישה יהודים על פני הים התיכון, בעת המיטינג הבינלאומי של רב החובל באוניה "טארה".

הדרוזה דורוביץ' התיישב על מקומו.

את רשות הדיבור מקבל הח' דאוד. הוא אומר אותם דברים, אשר אני מתכוון לאומרם ברוסית.

– יום הניצחון על הפאשיזם נחרת בהיסטוריה כניצחון הגדול ביותר על הריאקציה. אנו, נוסעי "טארה", מברכים אתכם ואת כל העמים שנלחמו בנאציזם ובפאשיזם. ברכתנו הלוהטת שלוחה לעמי ברית המועצות, לצבא האדום ולחבר סטאלין. ברית המועצות נשאה בעול הכבד ביותר במלחמה נגד שונא האנושות. יחד עם ברית המועצות, עמי יוגוסלביה, המאוחדים במלחמת הגבורה שלהם נגד הפאשיזם הגרמני והאיטלקי, נגד הצ'רניקים והאוסטאשים, רשמו דפים מזהירים בתולדות מלחמת השיחרור. טיטו הגדול הוא מנהיג נערץ לא ביוגוסלביה בלבד, אלא בכל העולם הדמוקרטי.

– יעיש! – קראנו 'יחי' בערבית.

– הניצחון על הפאשיזם הוריד מהלומה כבדה על ראש הריאקציה העולמית, אך הוא לא חיסל אותה. האימפריאליזם מכין תגמול. מאחורי מסווה דמוקרטי, מכין הוא מלחמה חדשה ומדכא את העמים הקולוניאליים.

מדינות עם חזקות ודמוקרטיות באמת – זוהי התמיכה היעילה ביותר בארצות הקולוניאליות במלחמתן בעד עצמאות; זוהי הערובה לשלום.

ביום השנה השני לניצחון, נגביר את מלחמתנו לשלום ולקידמה, לאחדות ולשוויון זכויות של העמים הקטנים והגדולים, נגד מדכאי מעמד הפועלים והאיכרים. תחי ברית המועצות, מבצר השלום, ומנהיגה הגדול סטאלין!

תהילה לעמי יוגוסלביה! תשמש אחוות עמיכם מופת לאנושות כולה!
 יחי הצי היוגוסלבי של שלום ובנייה, יחי המרשל טיטו!
 – יחי! – ענינו כולנו.
 אני קם וחוזר על דברי דאוד, ומוסיף ברכה מאת המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית
 ומאת ההמונים הדמוקרטים ביישוב.
 מרגיש אני, כי זה זמן רב לא הייתי כה חדור התלהבות. ושוב רעמו הקריאות: "ז'יווע!",
 יעיש! יחי!"
 דורוביץ' מציע לשלוח מברק ברכה למרשל טיטו בשם חבר העובדים באוניה והמשלחות
 מפלשתינה. ההצעה נתקבלה בהסכמה נלהבת.
 מקריאים את דברי הברכה הקצרים. דורוביץ' מודה לנו שוב, מחבק אותי ואת דאוד.
 – תחי אחוות העמים! מוות לפאשיזם! – קורא הוא.
 המיטינג מסתיים בשירת ההמנון היוגוסלבי.
 אנו ניגשים אל המשתה. יושבים אנו ליד שולחן ערוך. שרים כולנו. חברינו הערבים שרים
 שירים סובייטיים. המקהלה באוניה משובחת היא. על קולות כולנו, מתנשא קולו של יירקה,
 וכמובן, קולו של הדרוזה דורוביץ'.
 המלחים חוזרים לעבודה. אנו, הפלשתינאים, ממשיכים בחג. אנו שותים קפה שחור לפי
 מסורת המזרח.
 את החגיגה מסיימים אנו בשירת "האינטרנציונל". האגרופים מורמים כלפי מעלה. הפנים
 משולהבים. באוניה "טארה", אחוות העמים אינה בעיה כלל ועיקר. היא נפתרת מאליה,
 מהאווירה עצמה.
 – אווירה דמוקרטית – אומר זרח.
 החברה רות יצאה מכל העניין ברווח. אנו קוראים לה: דרוגוינה רות.
 שוב ארזנו את ה"סמוקינגים" שלנו במוזודות. זכר היום הנהדר חבוי עמוק בנפשנו וחרות
 לנצח בלבנו.
 אברהמ'ל הסיר מעצמו לרגע את הקליפה הנוקשה של זאב הים ואמר: "באמת בכיתי".
 כמובן, שהוא התיר לעצמו מין סנטימנטליות כזאת לא משום הפקרות גרידא: כשלהב החובל
 מותר, מותר גם לאברהמ'ל...

9. אנו מתקרבים לחוף

אנו מתקרבים לכרתים. דורוביץ', כאבי בטן תקפוהו והוא אץ למטה, אל המכונית והדוודים,
 להפיג את הכאב במקצת בשעה-שעתיים של עבודה נוספת.
 – בעת העבודה אין מרגישים, וחוף מזה אפשר להתחמם. הדוודים הם "הבקבוק החם" של
 האוניה – נענה אברהמ'ל, גאה ב"מקצועו".
 ירדנו ל"ביקור חולים" למטה, אל המלח הזקן. הוא חימם את בטנו ואילו את ראשו צינן
 בעזרת הוונטילטור. בהתלהבותו התמידית הסביר לנו את הרכב מכונית האוניה. ב"סיוור" החל
 אברהמ'ל. דורוביץ' סמך עליו בהחלט, ומודה אני, כי אין חור באוניה שאברהמ'ל לא יחדור
 אליו ולא יכירהו.

כאן, מתחת לתאי השינה, מתחת לסיפון, פועל מנגנון ענקי להנעה. "לאגרים" ענקיים, צילינדרים, דוודים. כמה אנשים זרזים מטפלים בהם. כאן הכל נקי. המראה דומה למתואר בשירים ובסיפורים עתיקים.

מעל לראשינו – 3500 טונות מלח. בינינו לבין התהומות – קיר מפלדה עבה, צדי האוניה. המכונה – זה לבה של האוניה. הדוודים הם קיבתה. הידיים, הרגליים אי־שם במים. והראש – שם למעלה, על גשר הפיקוד של רב החובל – אדם זקן עטור שיבה, במשקפיים במסגרת פשוטה ממתכת.

אברהמ'ל יודע, כי את המכונות בנו לפני 51 שנה באנגליה. הוא יודע, כי המוטות, שאורכם מאה מטרים, אשר בסיבוביהם מניעים את הידיים והרגליים של האוניה, עשויים ברזל דק... הוא יודע הכל...

וגם כאן, בבטן האוניה – כוכב אדום ענקי, ומתחתיו – תמונה חרותה בנחושת: אות הצטיינות בעד חידוש המכונות ב- 57 אחוזים של זמן הנורמה. מאורע כביר.

הנוער הלך לכבס לבנים. לדבר על כך החלו באלכסנדריה והחליטו לבצע זאת ליד האי כרתים. אברהמ'ל עלה על גשר רב החובל לראות, אם האוניה הולכת "בסדר", אם מתקדמת היא בכיוון הנכון. כשנבקע, כי הכל "בסדר גמור", הלכו בני הנוער לכבס לבנים, ונטלו ברוב חסדם גם את מגבתי.

אברהמ'ל הודיע לנו, כי פעולה נהדרת זו של הנוער מבוצעת בקו הרוחב 73 מעלות ו-25 דקות, ובקו האורך 26 מעלות ו-15 דקות.

אנו שטים בקו מקביל לחופי יוון. הים שקט כל הזמן, אם כי סשה, הפטיר פעמים מספר כי "זהו השקט שלפני הסערה". אך כמו להכעיס את הנוער, מתמהמהת הסערה ואינה באה. יירקה צד נץ ובציפורניו יונה. שתי הציפורים הנאבקות נפלו לידי יירקה. באותה שעה ממש, ישבנו בשיבת הקולקטיב שלנו. מוסא אמר בניהמה רצינית: "אילו הציפורים לא נאבקו ביניהן, היכול היה יירקה לצודן?"

הנץ הוא עוף עז נפש. הוא יושב בכלוב ומכוון את ציפורניו לכל אשר ניגש אליו. נכון הוא ללחום עם העולם כולו. אברהמ'ל מנהל משא־ומתן עם יירקה, כדי שזה ישחרר את הנץ.

"ומדוע צד הוא יונים, האין הוא יכול לצוד גדיים?" – עונה יירקה.

יירקה מסתובב על פני האוניה ומפזם שיר עברי, שלמדתהו רות:

"הבריקו, הבריקו, הבריקו,

הבריקו כידונים.

יחי המרשל טיטו

מנהיג הפועלים!"

סכנה חמורה צפויה לנו. לא המוקשים. לא עלינו עליהם; דבר מה רע יותר, לא עליכם: מסתיים והולך מלאי הסיגריות שלנו.

"מנהל המשק" שלנו זרח מציע לעבור לשיטת הכרטיסים, כדי שכל אחד יקבל את מנתו.

אנו מוחים בפני דורוביץ'. זרח נכנע. כנראה שיש לו עוד מלאי. הנה כי כן, הכוחות הדמוקרטיים הצילונו שוב.

הופיע עלון קיר חדש. שני צילומים של המשלחות שלנו. מאמרה של הדרוגווינה רות. מסביב – יצירות המלחים. כולן כמעט על אודותינו.

ובמאמרו הראשי של דורוביץ' שתי סיסמאות ראשיות:

“תחי הפ.ק.פ.!”; “יחי הנוער הדמוקרטי הפלשתינאי, היהודי-ערבי”.

“נו, מה דעתכם על אנשי הים?” – אומר ביהירות אברהם'ל, המתגאה במקצועו. צודק הוא: “טארה” היא עולם דמוקרטי בועיר אנפין.

אנו מתקרבים אל החוף. מחר בבוקר – יוגוסלביה. אנו מצטלמים עם חבר העובדים באוניה. דורוביץ' אסף את כל הקולקטיב. רב החובל התקשט בברט. עליצות תקפה את כולם. המלחים צובעים את האוניה, מגהצים את מכנסיהם. הבית – הנהו מתקרב ובא. המולדת מצפה.

דבר לא יצא מ”סערתו” של סשה ומה”מוקשים” של אברהם'ל.

אנו מברכים לשלום ארץ חופשית – ארץ פרטיונים שהפכו בונים.

10. ליד החוף ביוגוסלביה

“טארה” שטח לאורך החוף היוגוסלבי. במרחק של מאה מטרים מאיתנו – חוף הארץ המפוארת, וכמאתיים מטרים לתוך הים – המוקשים של אברהם'ל.

יורד גשם דק, אביבי. קוראים אנו את שלטי החנויות ברחובות הנמל. האנשים על החוף מברכים אותנו לשלום, מתנופפות מגבעות, ממחטות, מושטות ידיים. כוכבים אדומים, תמונות טיסו וסטאלין מטפסות גבוה, גבוה על ארובות בתי החרושת, על גושי-הבתים הענקיים, אשר עליהם נופל לראשונה מבט עינינו.

המלחים – חגיגות נסוכה על פניהם. רב החובל, הקצינים, דורוביץ' – כל ישותם אומרת: יוגוסלביה.

מסביב מתנשאים אל על הרים ענקיים מכוסי ירק. בזריזות מליאה מטפסים על צלעותיהם בתים קטנים לבנים מכוסים גגות אדומים. ההרים כאילו עולים מתוך הים, וראשיהם מגיעים השמימה. היערות, הערים, הבקתות, השדות – כקמטים על פנים מחייכים.

ההר מתלתל את שפם-היער הירוק שלו, קורץ בעינו הבהירה – קרן שמש אי שם מתחת לעננים; הוא מבליט בעוז את אפו – השווף משמש ומרוח. מאדים כיון משובח עתיק, בית החרושת הגדול למלט הבנוי לבנים אדומות. והנה מבריקות בחיכוך הרחב של ההר שיניים בריאות צעירות – בתי המלאכה לתיקון אניות (דוקים) שבנמל ריאקה.

פה ושם, על הפנים הרחבות, צלקת מפצע: בתים מפוצצים, ואף בין השיניים הבריאות קדחה הפצצה חור, המבקש סתימה.

“טארה” שטה בימה שלה, מתרפקת על הגלים הרכים – כילד בחיק אימו.

טארה, טארה, טארה! – משקשים בנחת המים מתחת לאוניה.

מלח עומד כבר על גשר הפיקוד ומנפנף במגבת לבנה, מנפנף בעקשנות עיניו עצומות קמעה, פניו רכונים קדימה. חלון נפתח אי שם בקרבת הנמל והנה כתם לבן מתחיל להתנועע בו במהירות, הלוך וחוזר הלוך וחוזר.

“טארה” צופרת ליד כל עיר, ליד כפרים רבים. כאן גרה משפחתו של מלח, שם – של קצין. למעלה מחודשיים נדדה “טארה” על פני ימים זרים. והנה, כך מקביל המלח את פני קרוביו, ומגבת הצבעונין נוסכת את האהבה, את הגעגועים, את שמחת הפגישה אל לב הקרוב, אל לב הידיד והרע.

אנו מתקרבים אל ביתו של רב החובל. הקצין הראשון לוחץ על הידית. שתי נשים רצות אל החוף. “בארה” הזקן הצמיד את עיניו אל המשקפת. כולנו מנפנים במגבות, בממחטות, אברהמ'ל הארוך אף טיפס על התורן – סכנת נפשות! – ומנפנף גם הוא במין מטפחת לבנה, עד שהאוניה כולה מתנודדת.

“בארה” מוסר לידנו את המשקפת. רוצה הוא, כי נכיר את אשתו ובתו, ואנו עושים “הכרה” עם משפחתו של רב החובל דרך עיני המשקפת, ובזוגיות – אישה זקנה, מעינה מתגלגלת דמעה, ונדמה. היה תושיט יד ותמחה את דמעתה. ולידה אישה צעירה יפת תואר מנופפת במטרייתה, כמעט באותה התלהבות כאברהמ'ל.

הורדנו את המשקפת. לא, אין למחות את הדמעה... הטבח שלנו, לץ זקן בסינור לבן ובכובע טבחים גבוה, עומד על גשר הפיקוד. רב החובל לוחץ על הידית. הם שכנים כמעט – הקפיטן והטבח. אישה גדולה, בריאת בשר, מנפנפת במטאטא אל הטבח – גבר קטן כהה עור. הוא מתבונן ביראת כבוד שבדרך ארץ במטאטא.

“בכלי זה, יכולה היא להתגבר על גדוד שלם של פאשיסטים” – אומר הוא וקורץ עין לרב החובל.

הכל צוחקים, מתלוצצים. אנשי הים – רוחם העשויה לבלי חת מתגברת על הרגשות. “דוד” – כך מכנים המלחים היוגוסלבים את רב החובל שלהם. ואברהמ'ל – נפשו מתפקעת מקנאה במלחים. מדוע אין “טארה” צופרת לכבודו, ולמה לא הספיק לשאת לאישה נערה מסושאק...

“טארה” נכנסת למפרץ עמוק. מתקרבים אנו לבאקאר. הים שקט כאגם. ומסיבי הרים מכוסים ירק. נוף אשר לעומתו נוף הרביירה – לפי דברי זרח – כקליפת שום הוא. מרחוק מזדקרים שרטוטי הנמל. דורוביץ' בא אלינו במרוצה, כולו קורן ומקושט – אש להבה. “מצפים לך כאן” – לוחש הוא אל אברהמ'ל. לידנו עוברת סירה ובה תלמידי בית הספר הטכני מבאקאר – באים הם בוודאי לקבל את פני אברהמ'ל.

אדם יוצא אל שפת הים לשאוב אוויר צח – הכל למען אברהמ'ל זה.

11. באקאר

עם כל זאת, אברהמ'ל יצא מכל העניין וזר הניצחון על ראשו. בעת שהאוניה התקרבה אל החוף, ראינו המוני נוער עומדים ומנפנים בידיהם, מרימים את אגרופיהם כלפי מעלה, נערה אחת אף החזיקה בידה המורמת זר פרחים. “למי מחכים הם כאן?” – שאל אברהם בתמהון, בשכחו בשעת מעשה את אשר טען הוא עצמו רגעים מספר קודם לכן.

האוניה זרקה קצה חבל עבה אל החוף על עמוד ברזל נמוך שבמזוז הנמל, והחלה להתקרב אל רציף הבטון.

הנוער על החוף פרץ בקריאה אדירה:

”יחי הנוער הפלשתינאי!”

”יחי!” – ענה לעומתם ההד בהרים, על פני הים, על פני העיירה כולה.

”יחי!” – פרץ גם דורוביץ’ המחייך, הקורן, בצעקה בלתי פוסקת אחת.

– ”יחי!” – הרעים בקולו אברהמ’ל, בהבינו לפתע, כי הכוונה אליו היא.

”יעיש הנוער היוגוסלבי!” – צעק דאוד, וה”יעיש” המזרחי שלנו עורר סערת התפעלות

בקרב הנוער, העומד על החוף. סשה פתח בשירת פרטיונים. אחריו – אנו, דורוביץ’ והאוניה כולה, ואחריו – החרה החזיק כל החוף.

”טארה” מתקרבת לאיטה אל המזח. והשירה האדירה מתאחדת; שירים המקרבים את לבות האנשים, אשר טרם הספיקו ללחוץ את היד איש לרעהו.

כל העיירה כבר מצטופפת ליד האוניה, ”טארה” עומדת ליד החוף ממש.

הנה הורידו את הסולם. על הסיפון עולים כמה שוטרים, הם מצדיעים. אחריהם פורץ אל האוניה הנוער. משלחת ופרחים בידיה. לחיצות ידיים חזקות, אמיצות. הצעיר שבחבורתנו, עבד, מקבל את הזר מידי רות. אחד מהנוער נושא נאום נלהב במילים פשוטות יוצאות מן הלב. הוא מדבר על יוגוסלביה, על חופש, כלומר מדבר הוא על עצמו, על כל אלה המצטופפים על החוף, ושוב קריאות ”יחי” רמות.

מדבר סשה באש ובעזות, כביוגוסלביה. ולפתע מופיעה מבין הקרונות על החוף שורה לבנה ארוכה, רומזת בעניבותיה האדומות ובראשיה הזהובים, הבלונדיניים – הפיונים באו. ושוב קריאות ”זיבו” ושוב ”יעיש”, והפיונים הקטנים שלנו למדו מיד את תורת ה”יעיש”. הנוער המקומי מסתדר בשורות מקבילות, היוצרות כעין שדרה, שדרכה מורידים את מזוודותינו.

אנו נפרדים מהקפיטן ומהקצינים. אנו מחבקים איש את רעהו – כביוגוסלביה!

אנו נפרדים מהמלחים, מיירקה. דורוביץ’ רץ איתנו. אנו על החוף, בתוך המון נוער נרגש, אשר כמעט יוצא מכליו מרגש ”קבלת אורחים” הממלא את נפשו.

אנו יושבים באולם גדול של בית מלון יפה. מפוחית גדולה משמיעה ניגונים שונים. דורוביץ’ יצא במרוצה להביא שק דוברבנים.

ואנו כולנו, ידידים אנו זה זמן רב, ידידים ותיקים. סשה שר את כל שיריו, וגם ה”אומלאדינה” (הנוער) – לא בייש את נעוריו.

לפי זמן לא רב, עבד נוער זה בבתי המלאכה הקטנים והיה משועבד ל”מייסטר”, מילא את הצגות סרטי הבלשים, קרא ספרות פורנוגרפית, או סיפורים קרימינאליים.

העשירים יותר – למדו בבתי הספר, דגרו על כל מיני לימודים טפלים, פחדו פחד מוות מפני המחנכים.

היום נושא הנוער הזה אותות הצטיינות על חזהו. את כוכביהם השיגו בני הנוער לא בבית-הספר, כשזיעה קרה מכסה את מצחם לשמע שאלה מחוכמת של אחד המורים. זיעתם הייתה דם, דם טהור. הנוער סיים לא בית-ספר תיכוני בלבד. הוא סיים את האוניברסיטה – אוניברסיטה אנטי-פאשיסטית, סיים באות הצטיינות. נוער רציני, עליו, לבבי, מלא אהבה ושנאה, נוער של האגדה היוגוסלבית, נוער טיטו.

לידנו יושב בחור בן 22. אין מבחינים בו דבר יוצא מגדר הרגיל, בחור סימפטי ועליו. הוא אחד מהגיבורים, אשר על מעשיהם חולם הנוער הטוב, המתקדם בעולם כולו. הוא הגיע לדרגת מאיור במלחמת הפרטיונים. ועתה, תתארו לעצמכם מה רב הדם, שלו ושל השונא, מה רבה מתיחות העצבים והשרירים, מה רבה השליטה, ההתגברות על הפחד, המסתירות מאחורי כוכב קטן מחומש זה הזוהר מעל חזהו?

12. במועדון האנטי־פאשיסטי האיטלקי

מטפסף גשם. חבר ועין זכוכית לו ועל חזהו אות הצטיינות של ארבע שנות שירות בפלוגות פרטיונים, מוביל אותנו על פני העיר, וכרגיל, משום שחסרה לו עין, אנו קוראים לו "החבר עם העין". מורה דרכנו השני הוא "פיקולו". נער. נמוך קומה וסימפטי. הם מובילים אותנו אל מערכת העיתון האיטלקי ולמועדון האנטי־פאשיסטי. אנו עולים במעלית. מחכים רגעים מספר באולם המרוהט לא רע מחדר המתנה של לורד אנגלי, אם נוסף לכספו מחונן הוא בטוב טעם. אנו נכנסים למשרד המועדון, תמונה ענקית של דנטה, פסלו של טיטו, ספריה של ספרים נהדרים. השולחן והכורסאות עומדים גם הם במבחן לעומת חדר ההמתנה.

מסביבנו קבוצת אנטי פאשיסטים איטלקיים. אנו שואלים:

- כיצד נפתרה בארצכם הבעיה הלאומית?
- אין אצלנו כל בעיה.
- מה פירוש אין בעיה?
- הייתה בעיה, כשהריאקציה הפכה אותה לבעיה. לנו יש בעיות אחרות: קימום, חינוך, הרמת החיים, פיתוח חיינו התרבותיים והציבוריים.
- ובכל זאת, באיזו שפה מדברים, לומדים, איזו תרבות מטפחים?
- לפנים אסורה הייתה כאן השפה הקרואטית, ובסושאק – השפה האיטלקית. היום אין שואלים באיזו שפה מדבר אתה, אלא שואלים – מה בפיך? אין אנו מתחרים, אנו בונים.
- למי בונים אתם, איזו מולדת?
- בשבילנו בונים אנו, את מולדתנו.
- כיצד חיסלתם את האנטגוניזם הלאומי שלכם?
- אנו דמוקרטים, חבר. מנין באת עם שאלותיך אלו? – שואל לפתע האיטלקי כנדהם.
- אני ממלא את חובתי ככתב – עונה אני בהרגשה לא נוחה מעט.
- אצלכם בפלשתינה, לא הכל כשורה עדיין ביחס להכרת המונים. ועל כן תספר להם את אשר ראית, אחא – מצטחק האיטלקי.
- כן, אין אצלנו עדיין "הכל בסדר".
- על השולחן עומד אגרטל נהדר. אני מצית סיגריה ומבקש מאפרה, לך, היה חכם ודע, כי אגרטל יפה זה משמש מאפרה.
- כן, "נעבך", רחמנות על האנשים האלה המנותקים מהדמוקרטיה המערבית.

13. בניה בהתנדב עם

על ידנו עוברות ביעף כמה מכוניות משא, עליהן מתנוססים דגלים אדומים ונישאת שירה אדירה של המון אנשים – צעירים, זקנים, גברים, נשים, האוטו מלא על גדותיו. עומדים על המדרגות, יושבים על גג המכונית...

"הם נוסעים לסלול את הכביש" – מסביר החבר.

ואנו הולכים, כרפורטרים ממש, לראות כיצד בונים. הכביש, העתיד להיבנות, מתפתל על צלעות הר, החרוש כולו סלעים ותהומות, ככל ההרים הללו במקום זה.

ומאות רבות של אנשים עובדים בחצץ, מובילים קרוניות, חוצבים במכושים בסלעים. ניגרת הזיעה ומצלצל הצחוק. מזמן לזמן בוקעת שירה חטופה. בשרשרת, מיד ליד, עוברות האבנים אל הקרונות.

אלה הם התושבים, של סושאק־ריאקה, אשר בהתנדבות ומרצון בונים 7 קילומטרים של כביש ושלושה גשרים. "הכל יסתיים ב־7 בנובמבר" – מסביר לנו החבר.

140,000 ימי עבודה מנדבים למולדת תושבי העיר. לאחר העבודה, לאחר הלימודים, מבתי החרושת, מהמטבח, ממערכות עיתונים, מכיתות בתי הספר – באים הכל, הכל. הם בונים, מופצים, הופכים עולמות והכביש יהיה כביש לתפארת...

תחרות סוציאליסטית בין הבריגדות. באות משפחות, משפחות. הנה עובדת סבתא, שני בניה וכלותיה וארבעת נכדיה. היא בת 62. הנכד הצעיר ביותר בן 8. הסבתא עם שני נכדיה הקטנים מיישרים את האדמה, הבנים והכלות – חוצבים באדמה הסלעית במכושים ובמעדרים.

הסבתא, איטלקיה, הסתכלה באברהמ'ל במבט מוזר:

– אנגלי אתה? – שאלה היא בחיוך קר.

ברגלי אברהמ'ל הארוכות ובמקטרתו החדשה, בהן האשם.

– לא, לא, אנו יהודים וערבים מפלשתינה – עונה הוא בחיפזון והחבר דאוד ממנה, מתוך בהלה, להציג בפני הסבתא את פניו השזופים ואת ה"שווארב" (השפם) החשוב שלו.

– אם כן, מה אתם מביטים עלינו. תתכבדו וקחו את ביד.

מורה הדרך שלנו ממנה להסביר לסבתא, כי זוהי משלחת נוער לרכבת "שאמאץ־סאריבו".

כאן היתה הזדמנות בידינו לקבוע, מה נוחים הם להשתנות פני האיטלקים. פני הסבתא כבד הקולנוע. בעת החשד הגדול, כי אנגלים הננו – חושך מצרים; אך כשנודע לה, כי לא כן הדבר, על שפתיה חיוך מה ועל הבד מופיע נוף בהיר יותר. וכשהגיעו לאזניה המילים "שאמאץ־סאריבו" – הבריקו כבר שיניה הבריאות הלבנות בחיוך רחב. היא קוראת בקול צלול לנכדיה לראות בפלא. על הבד זורחת ועולה השמש.

– יהודים וערבים יחד? – חוזרת ואומרת הסבתא.

– כן, יחד.

– טוב, ילדים, אך יש לכם טיטו בפלשתינה?

– לא, סבתא, עדיין לא.

– אם הולכים אתם יחד, הרי עוד יקום אצלכם טיטו משלכם, ילדים – מבטיחה לנו הסבתא.

– כן, רואים אתם, שונאים כאן את האנגלים, אך את היהודים – לא – אומר אברהם'ל, אשר שמח לגילוי מקורי זה.

14. מחורבן לחיים

”הכביש החדש” נסלל מאחורי העיר. חזרנו דרך רובעי הפועלים של עיר הנמל ריאקה. כאן נתגלה לנו אותו הדבר עצמו, אשר ענד לראשו של העם היוגוסלבי את זר הסבל והגבורה.

כאן נפלו פצצות מחריבות בנות טונה כל אחת. קירות הרוסים מזדקרים כלפי מעלה כשלדים יבשים. כחורים בגולגולת מתה מביטים החלונות הריקים. הנה מתנשאת אל על ארובה כאגרוף קפוא, מורם כלפי השמיים. מתפלשות בעפר הגוויות של בתים, של חיים שבורים, שנשחקו לאבק. רובעים שלמים, רחוב אחרי רחוב, חורבות, חורבות. כאן, כאן רואה אתה, מדוע כל אישה שנייה ביוגוסלביה לובשת שחורים. כאן יורד אתה לעומקו של אותו מיספר מחריד: מיליון ושבע מאות אלף שאבדו.

על כל תשע נפשות ברפובליקה הפדרטיבית – מת אחד. כאן רואה אתה את הסך הכל המחריד. כאן מתחיל אתה להבין, מדוע מתהלכים בחורים ובחורות במספר רב כל כך על קביים, במכנס מופשל, או בשרוול ריק, תקוע בחגורה. מדוע רבו כה עיני הזכוכיות, ומדוע רב מאוד מספר אותות ההצטיינות.

וכשעוברות ביעף מכוניות המשא על דגליהן והשירה נישאת מעליהן, ממקום הבנייה ואליה דרך הרחוב המלא בתים שנפלו בקרב, עולים בזכרוןך דברי גורקי: אדם – מה רב הגאון במילה זאת!

מה רב הגאון! בפשטות של הגבורה היומיומית, בקצב הקימום של ההריסות, במצעד זה לקראת העתיד הטוב.

הפרטיזנים של ההרים מאז מראים היום גבורת פרטיזנים בבנייה. וכאן, ביוגוסלביה, קיבל המושג ”פרטיזנים” תוכן חדש. אין אלה גיבורים יחידים מן האגדה. כל העם הוא אגדתי, עם־פרטיזן. כבקרב כן גם בבנייה.

ביכמו בקרב כן גם בבניה – מתבטא גאון האנוש של העם היוגוסלבי. במילה אחת – טיטו! דורות יעברו, האדמה תקבל את צורתה הנהדרת, והשם, הסמל, המנהיג יחיה לנצח כסיסמה, כקריאה לטוב יותר. טיטו, גאון האדם, אשר צלצולו גאה הוא.

בבית החרושת ”טורפרדו“, מעל המנוף הענקי של נמל ריאקה, על הארובה המזדקרת מבין החורבות פניהם של שני מורי דרך, שהם עמוד השחר של הפועל והמשכיל היוגוסלבי – ס ט א ל י נ - ט י ט ו .

ועוד לא נוצר ספר זהב מכובד יותר ממנוף פלדה זה, מארובה מפויחת זו, מקיר זה של בית החרושת. עוד לא נכתבו שמות אהובים יותר יקרים יותר, אנושיים יותר.

– נו, מה גבוה טיפסו הם! – אומר אברהם'ל, כשהוא מפשיל את ראשו אחורה, עד שמקטרתו תקועה לו בפיו בקו מקביל עם הארובה.

– כן, אחא, טיפסו־עלו מעלה, מעלה! כדי שכל העם ישמח, ישבע נחת למראיהם – אומרת בחיוך מירה, נערה צעירה, שמאחוריה שנים של מחתרת ומלחמה פרטיזנית.

– המבין אתה, דרווזה, הלא אלו היו לרוב פצצות אנגליות. הם על פי טעות פוצצו כסדר את רובעי הפועלים – מוסיפה היא.

– על פי טעות קטנה, פיקולו, אתה מבין, האנגלים בטעות לא השליכו פצצות לרובעי העשירים. הגרמנים רצו להראות, כי אין הם נוגעים בפועלים, הם פוצצו את רובעי היהודים בלבד. והאנגלים כיבדו את כולנו ללא הבדל. הלא בעלי ברית היו.

– הם זרקו לנו מאוורונים מציתי סיגריות ומי בשמים במקום תחמושת, או שזרקו רובים וכדורים בלתי מתאימים – הוסיפה מירה.

– כן, אוהבים כאן את האנגלים אהבת נפש – אומר אברהם'ל.

– על פי טעות תועים כדורים. אך כאן לא תעו כדורים, פצצות טעו כאן – הרהר ששה בקול. הוא מוציא סיגריה. על הקופסה שם נודע של שדה קרב. כוכב. תמונת פרטיון.

– על קירות בתיכם רשומות תולדות ארצכם. החורבן. הבניה, הסיסמאות. אך לא על הקירות בלבד, גם על הסיגריות.

15. חלון זכוכית בזאגרב

אנו נפרדים מהחברים בסושאק – כמו שנפרדנו מעל "טארה" כמו בבאקאר – כידידים ותיקים. שוב הורעד רציף התחנה על-ידי שירה אדירה – שירים שלנו בשפות רבות, רבות מאוד. אינטרנציונל של שירים, אך הצלצול אחד, הרגש אחד והגורל הוא אחד בקרב האחד. עם שחר הגענו לזאגרב. כאן ציפה לנו הנוער המקומי. אנו צועדים על פני העיר – עיר של בניינים ותיקים וכבדים. סוסי אבן מרימים את רגליהן הימניות, זוקפים את ראשיהם מכוסי הרעמות – וקיסרים, אנשי חיל, מביטים בגאון בעיניהם, עיני גרניט.

מוביל אותנו החבר סולומון, יהודי בן הנוער, בחור שזוף עור, רחב כתפיים ושחור עיניים. בחור מעשי מאוד. ראשית מוביל הוא אותנו לסעוד ארוחת בוקר.

בניין הקפה בן שלוש קומות. שיש, פרחים, מזרקות. כורסאות עמוקות. שולחנות זכוכית. אין לבורגנות בפלשתינה שולחנות מעין אלה. פועלי זאגרב, הסטודנטים, בני הנוער – להם יש מאלה.

"הם הכינו למעננו דברים רבים ויפים" – אומר סולומון.

"לנין אמר פעם: אם הבורגני בונה חווילה מפוארת, הרי טוב הדבר, כי החווילה לנו תהיה. אך אם הוא אוכל תרנגולת שמנה – הרי זה אבוד, כי זה לא יהא בזמן מן הזמנים שייך לעם" – נענית מרוסיה, בת נוער טובת מראה, וצוחקת צחוק רם וצלול. מוצאה מאודיסה והיא שנים רבות גרה בזאגרב.

בעת ארוחת הבוקר באים לבקרנו כתבים מעיתונים שונים. "חבר'ה" זריזים הם הכתבים הללו. קורה דבר מה – והם מופיעים כמתחת לאדמה. מצלמים אותנו, אנשים מה"אומלאדינה הפלשתינאית". החברים הערבים מעוררים עניין מיוחד, בייחוד ארבעת האחים: בחורים כהי עור, יפי תואר. אנו קוראים להם: המשפחה הפרוגרסיבית. בברית-המועצות הייתה זוכה אימם לתואר "אם גיבורה". היא הביאה לעולם 11 ילדים. זרח אמר, כי הם יכולים לארגן קבוצת כדורגל משלהם. לידנו עוברות שתי נערות, הן מסתכלות בפלא ואומרות בשפה גרמנית רצועה (אין הן מדברות קרואטית, מחשש פן נבין אותן): שחורים כאלבנים.

ומעל לראשי כולנו מתנוססת המקטרת החדשה הפשוטה של אברהמ'ל. בקיצור – האחדות היהודית-ערבית מיוצגת כאן לא רע, בהחלט לא רע. אבל... למען האמת, מוכרחים אנו לספר על מאורע בלתי-נעים כלל. חבר ערבי התבונן בעיר זאגרב בתשומת לב מרובה כל כך, עד שנכנס רובו ככולו לתוך חלון הראווה הגדול של הקואופרטיב. אך טבעי, כי השימשה לא היה בכוחה לעמוד בפני הלחץ של ה"אומלאדינה" שלנו. ברגע הראשון היינו מלאים רצון עז, כי האדמה תבלע אותנו למשך יום-יומיים. הנוער המקומי ניגש לענין מבחינה אחרת לגמרי – הם היו מאושרים, כי חברנו יצא מכל העניין שלם בגופו. אנו מציעים להם לשלם בעד השמשה. הם נוטים להעלב: הולכים אתם לבנות רכבת, אז איזה ערך יש לה, לזכויות, בהשוואה ל"רכבת" שלנו. אברהמ'ל מהדק בשיניו את המקטרת ומתאבל על השמשה כעל ילד יוצא חלציו. סשה קיבל התקפת האולקוס שלו. החבר שנכנס לחלון הראווה. פניו עתה – פנים סלאביים בהירים. "נו, מה אתם עושים מזכוב פיל, חברים! כעבור שעה, השמשה תהיה שוב במקומה!" – אומר בשקט סולומון. הוא חותם על פתקה, מוסר אותה למנהל הקופה ופורץ בשירה: "ארצי רחבת ידיים היא" (שיר סוביטי), ואנו מחרים-מחזיקים אחריו בפנים חמוצים.

16. בית ספר לבנות

באות במרוצה כמה מבנות הנוער מבית הספר לבנות הקרוב. מזמינות אותנו לבקר בו. "נלך לבית ספר ובלבד שנתרחק מן השמשה" – אומר אברהמ'ל. בנין גדול ועתיק, מנזר לשעבר. עתה מצא בו את משכנו בית ספר לנערות. על המדרגות מקביל את פנינו מחנה שלם של ילדות בנות 7 עד 10. צחוק עליו, צריחות, קריאות: "ודרבו, דרוו'א". אילו הופיע כאן טרזן רוכב על אריה, לא היה הדבר מעורר סנסציה גדולה יותר. אנו נכנסים לחדר המורים הרחב. כמה נשים מסבירות פנים, רובן לא צעירות ביותר. המנהלת במשקפיים מברכת אותנו בלבביות. מובילים אותנו לכיתה רחבת ידיים. כאן לומדים נערות בוגרות יותר, בנות 15-16. גם כאן, אילו נכנסו הנה כוכבי הקולנוע המפורסמים ביותר, לא היו מעוררים רושם מרעיש כזה. סשה, כמנהיג נוער, מרגיש את עצמו ממש כבתוך קלוב-הנוער שלנו. הזמר הראשי שלנו פותח בשיר ומגיש לנו את מבחר שירתו. החבר'ה מצטרפים אליו. אך הבאסים והטנורים שלנו טובעים מייד בים של אלט וסופרן. הנערות מלאות התפעלות. אנו שרים את שיריהן – שירים יוגוסלביים, סובייטיים. מכניסים אותנו לאולם התעמלות ענקי, מה עשו כאן לפנים הנזירות, האל עצמו הוא היודע. לנערות יש כאן סולמות, מקבילים, מכשירי התעמלות שונים. עד שכל צירקוס יוכל להתקנא בהם. לאן שלא תעיף עין – מאות פיוניות. מספרן כה רב שנדמה, כי התכנס כאן כל הנוער היוגוסלבי. אך זה רק בית ספר אחד, אחד מרבים. הנה עומדת לפנינו המקהלה. קדימה יוצאת פיונית אחת, שניה, הן מדקלמות שירי קרב רוסיים, יוגוסלביים. אנו מוחים כף יחד עם המורים, עם הנערות, עם התלמידות. המקהלה שרה את השירים "דרוו'ה", "טיטו", "אם מחר הקרב". אנו שרים יחד. ואחר כך פותחים אנו בשיר לכת לבנוני בניצוחו של הח' דאוד.

הנערות, שמחה תקפתן. הלא דבר כזה לא ראו מעודן. שערן בנפשכם: מקהלה מזרחית. לאחר כך, שרים אנו את שיר הפרטיונים מוילנה. ששה נושא נאום קצר. מדבר טוב, ששה. מדבר בהתלהבות, במילים יוצאות מהלב. כאילו סופה עברה באולם, כשהכריז שהמשלחת שלנו נוסעת לעבודה לרכבת "שאמאץ-סאריבו" – "ז'יביו, ז'יביו!" מובילים אותנו לכיתה אחרת, לבקר בשיעור. אנו מתיישבים על ספסל הלימודים. את התיקים הכנסנו לתוך הארגזים. הנחנו את הבלוק לפנינו. כתלמידים ממש. בזכרוננו עולים הימים מאז.

השיעור הוא בספרות רוסית – "יבגני אונייגין". המורה קוראת בשם כל תלמידה לחוד. פחד-מה תוקף אותך. הנה תקרא גם לך המורה ואתה תהא אנוס לספר לה, על שום מה לא אהב יבגני אונייגין לבוא בבית הנישואין. סוף-סוף יותר מוכר לנו התפקיד של תלמיד, מאשר התפקיד של אורח חשוב.

אנו עוזבים את בית-הספר. ושוב רעש וצעקות. מילות פרידה חמות. אברהם'ל ממהר לתקוע בפיו את המקטרת – הרי אסור היה לעשן בעת הביקור. באות במרוצה כמה נערות ופנקסי זכרונות בידיהן: תן לנו את חתימתך. אנו חותמים בערבית, בעברית, באידיש. כשהופך אתה לפלא, הרי מבקשים את חתימתך.

17. על פני העיר

מבית-הספר הולכים אנו אל הפרלמנט. הבניין, דאוד, "אלא כיף כיפאק". אנו מתיישבים בכורסאות של הצירים הקרואטיים – כאן ישבו לפני הקוויזלינגים. קצין מסביר לנו את החוקה, מספר על הפרלמנט.

לאחר הביקור בפרלמנט, הולכים אנו אל התיאטרון. אותנו סובבים שחקנים ומבקשים שנספר על פלשתינה. אנו מספרים על "הבימה", "האוהל". הם מכירים אמנים יהודים. הם מדברים על "הדיבוק", "הגולם".

המנהל מכניס אותנו לתיאטרון. אולם עוטה אפילה. המנהל לוחץ על כפתור החשמל – ולפנינו אולם נהדר: קירותיו ותקרתו מכוסים ציורים ופיתוחי עץ. הבמה עצמה גדולה מאוד קולנוע מוגרבי בתל-אביב. המנהל מראה לנו את המנגנון המיכני של התפאורות ושל התאורה מאחורי הבמה. קול רעמים, ברקים, זריחת השמש.

הם מציגים עתה את "ריגוליתו". בתוכניתם – מחזות קלאסיים, רוסיים, יוגוסלביים. אנו הולכים אל מאחורי הפרגוד. בכל – עושר ורחבות. בזכרוננו עולה בנין "הבימה" הבלתי-גמור.

הממשלה תומכת בתיאטרון זה כבתיאטרונים אחרים. השחקנים – עובדי הממשלה. הכרטיסים עולים פרוטות. הלוואי עלינו.

גם בזאגרב בונים התושבים בהתנדבות את כביש המכוניות. כביש רחב – כמה עשרות מטרים רחבו. האחראי לבנייה זו מספר: "במשמרת אחת עובדים 300. מבקש אני את הנותרים לחזור בפעם אחרת. אין די כלים. ואזי הם מקימים שערורייה, מרימים קול צעקות, כי מחבל אני. 'אין לך מעוף' – אומרים הם".

"אך כיצד יהיה לך מעוף, נוכח תאוות היצירה שלהם".

בערב אנו בבית הנוער. ארמון ממש. כאן גרו לפני אדירי ההון. עתה – הנוער. והם מספרים על הקרב, על הבנייה. ואנו מספרים – על הקרב שלנו למען תהא אפשרות לבנות – לבנות בחופש, כבפדרציה החופשית של העמים. לבנות חופשי בלי אדריכלים ו... אסטרטגים אימפריאליים. נוסעים אנו בלגראדה.

18. בלגראד

”מוות לפאשיזם – חופש לעם!” – הסיסמה הזאת מתנוססת מעל כל קרונות הטרם בבלגראד.

אנו צועדים על פני רחובות רחבים, מפוארים. מאחורי שדרות טרויה הרחבות עומד בנין בן 13 קומות. משני הצדדים כבישי אספלט. פנסים, ועליהם כוכבים אדומים, שופעים בערבים אור ממנורות צבעוניות רבות. מסביב, בניינים רבי הקומות, כבדים, רחבי כתף. הגן העירוני חודש תוך 15 מעת-לעת בלבד בעבודת התנדבות לקראת החגיגות של ה-1 במאי. מטייל אתה בבלגראד, ניגש אל הבנין העצום של הפרלמנט עם פסלי הרוכבים מגראניט כהה, והנה אתה בגן ”הצבא האדום“. רחוב הציריות הוא ”רחוב ז'דאנוב“. גרים אנו במלון ”בלקן“, שותים קפה ב”מוסקבה“, וסועדים ארוחת צהריים בבאר ענק, מפואר ”מו'סטיק“. יושב איתנו חבר הנוער בראצו קונפורטי – נפתלי. רבים מחבריו אינם יודעים, כי יהודי הוא, כי לא עלה בדעתם לשאלו על כך.

”מו'סטיק“ הוא הקפה היפה ביותר בבלגראד. בעת הכיבוש הגרמני, שכן בבית זה הגיסטאפו. פעמיים נחקר כאן נפתלי. היום חותם הוא בחיוך על שפתיו על החשבון בעד ארוחתנו.

כפי שאמרתי, על כל צעד נתקל מבטך באותות הצטיינות רבים על חייהם של גברים ונשים, צעירים וזקנים. נשים רבות לבושות שחורים – אלה הם אותות ההצטיינות שלהן. תמונות רבות של לנין, סטאלין – זהו אות הצטיינות של העם היוגוסלבי כולו. אנו באים אל ועידת הנוער הסרבי, אשר לכבודו מקושטת העיר כולה בדגלים ובתמונות. הוועידה התכנסה באולם העתיק של האוניברסיטה.

”כאן הקימו הסטודנטים מיתרסים עוד טרם פרצה המלחמה“ – מסביר נפתלי. אנו נכנסים לאולם. מקבלים את פני הנוער שלנו בתשואות. כל האולם הגדול – למעלה מאלף צירים – קם על רגליו. היושב ראש, גיבור יוגוסלביה, מברכנו לשלום. עונים לו סשה ודאוד. הצירים מקדמים בתשואות סוערות את הברכה של הנוער שלנו, את האחדות היהודית-ערבית. הם מברכים את אחוות הנוער הדמוקרטי בעולם.

מושיכים אותנו בשורה הראשונה. מסביבנו גיבורי עם, קצינים, סטודנטים, נוער כפרי. על הבמה – נציגי הרפובליקות, האגודות המקצועיות, ארגוני סטודנטים, חטיבות צבא. הנציגים מקריאים את הרצאותיהם.

תוכנית החומש – זה הנושא היחידי של הרצאותיהם. הפועלים מגישים מספרים מבתי חרושת, בנינים, על תוצרת מוכנה ותוצרת שעתידה לבוא לפי תוכנית החומש לקימום. הצבא מכריז כמו כל אחד על מידת השתתפותו בביצוע תוכנית החומש. הסטודנטים מבייחים כמות

של 20 אלף תעודות גמר. מדברים בקיצור לענין. והאולם נענה בחמימות, בתשואות וברגשות אמונה. והם יבצעו את הכל! עשרות זורקי אור וצלמניות נאחזים בעקשנות בנואמים. מסביבנו אנשים רבים, הידועים לנו מתמונות.

הנוער – בני ההתקוממות של טיטו. תקוות העם בעלייתו!
כן, אמונתם – האמונה איש ברעהו – יש לה על מה לסמוך. הם מכירים היטב איש את רעהו – אלה שסיימו את אוניברסיטת החיים האנטי־פאשיסטית.

* * *

אנו במוזיאון של מלחמת השחרור. מבצר עתיק. בדרך ירד עלינו לפתע גשם – גשם אירופי. ואנו לוכדים את המבצר ב"הסתערות". אנו נכנסים במרוצה, רטובים, נושפים בכבדות ונשארים עומדים על עומדנו. חושב אני, כי רגש מעין זה תוקף אנשי דת בהיכנסם אל קודש הקודשים. כן, כל ישותך כאן אומרת – קודש קודשים. הנה המרגמה הפרטיזנית הראשונה. רובה מימי המלך יאן סוביסקי. מקל וחוד ברזל בקצהו.

כל אלה לא עשו את מלאכתם רמייה – הם קלעו ישר אל ליבו של הפאשיזם. לראשונה הרים הפרטיון, האיכר הראשון את חניתו, ועתה טס מעל ראשינו חיל האוויר של טיטו. ממקל עד לאווירון – מרחק קטן יותר מאשר מן היד עד למקל. כי אם בקרב העם קמה הרוח לצאת במקל ביד נגד הטנק, לעם זה יהיו גם טנקים – טנקים להגנת החופש, הרווחה, השלום. ויש לו רוח, לעם הזה:

הנה מפות של 7 התקפות גרמנים, איטלקים פאשיסטים, בולגרים, הונגרים, אוסטאשים, צ'טניקים. להם היו טנקים, אווירונים.

אך החנית ניצחה, כי בחנית אחז האדם. אדם פשוט, לבבי ונפש חמה לו. אדם שהתקומם נגד הרובוטים, כדי להגן על האנושי. הנה רואים מה עוללו הרובוטים. תמונות, אשר למראיתן מתכווצים האגרופים וזיעה קרה מכסה את גופך. הנה ראשו הות. פאשיסט שמח ועליז מנסר את ראשו של פרטיון כבול, וכמה רובוטים עומדים מן הצד ומחייכים בחיוך רגיל של בני אדם, בהסתכלם ב"אימונים" של "הרוח הצבאית".

אנשים שרופים, גזורים לגזרים, מעוכים, תלויים.

ניורה מפנה את ראשה הצידה.

"את הורי אסרו ואנו לא ידענו. הם לא חזרו הביתה ימים מספר. וכדבר כזה קרה לא פעם, כי הם השתייכו לארגון ההתנגדות עד אשר... – יצאתי בבוקר מן הבית לקנות לחם. בדלת החיצונית נתקל ראשי במשהו. כשהרמתי את עיניי, ראיתי שתי גופות תלויות – העיניים דקורות, הפנים חתוכות... לפי הבגדים ועוד... הכרתי את הורי. ומאז איני יכולה לראות תמונות של תלויים".

ניורה היא בת 17. נערה שקטה, יפת תואר, עיניה עמוקות, אפה סולד.

אז, בימים ההם, הייתה ניורה בת 13. עתה היא מנהיגה של ארגון פיונרים.

הנה מונחים לפנינו מכשירים כירורגיים של חטיבת פרטיונים. זוג משורים, סכינים, גרזן, זוג צבתות, פלייערים; סכינים, כמה תחבושות מגזרי כותנות.

הנה משום מה רבים כל כך בני הנוער ללא יד או רגל. והטייסים האנגלים הורידו עם מצנחים מי בושם ומציתי סיגריות...

הנה ארגז מלא אותות הצטיינות – של גרמנים, של אוסטאשים וצ'טניקים. כמה אכזריות, כמה סאדיזם מסתתרים מאחורי לוחיות כסף אלו.

הנה ערימת דגלים וצלבי קרס ונשרים עליהם. וגובר כך הרצון לירוק עליהם, אך הלא במוזיאון אתה. אולם האנושות הקיאה אותם כבר מזמן.

הנה תמונות גיבורי העם. רובם נפלו בקרב השחרור, כדי לחיות לנצח בלב המיליונים, כדי לזהור כאות ומופת קדוש לכל האנשים טהורי הלב בעולם כולו.

את אלה שלא נפלו, ראינו בקונגרס הנוער הסרבי, ברחוב, בבנייה החופשית, אליה התנדב העם. במשרדי הממשלה... ראינום. הנה תמונות מנהיגים. טיטו עומד עם כלבו, בפתח מערה, בה שוכנת המפקדה. הנה שוכב הוא על האדמה רכון על גבי המפה ומנהל את הקרב. הנה יושב הוא ומשקפת בידו האחת, וידו השנייה, הפצועה, תלויה לו בעניבה לבנה. ושוב אסיפת עם – מדבר איוואן-לולא ריבאר.. מזכיר הנוער היוגוסלבי. נפל בקרב. וכעבור שבוע – נפל גם אחריו.

טיטו, פיאדא ואחרים מקשיבים להרצאתו. הנה אביו של ריבאר, נשיא הרפובליקה הפדרטיבית, שני נפלו למען חירותנו, שלהם ושלנו.

הנה האחים ברוך. שני אחים – איסא ויזא נפלו בקרב, בוריה ברוך ושתי אחיות – בילה ורחל ובעלה – נרצחו בידי הגיסטאפּו. הם נלקחו מהמעבדות שבמחתרת. רחוב אחד בבלגראד נקרא על שמם של האחים ברוך. בוריה – צייר מוכשר, גיבור העם היוגוסלבי.

אחותם, סוניה ברוך, נערה אמיצה, מרכיבה משקפיים – בהנהגת הנוער. האם נושאת את ראשה עטור השיבה מודקף בגאון מעל אדרתה השחורה על פני רחובות בלגראד, בה הושג החופש בקרב, והשמחה באה מן הצער...

אנו יוצאים אל החצר וגם כאן, בגן גדול, המוזיאון. עומדים "נמרים", שהעלו חלודה "פנתרים", "פרדיננדים", תותחים מכל הסוגים, מרגמות, טנקים, נשק ממוכן כבד – הכל שלל מלחמה. ילדים משחקים ביניהם במחבואים, כל צבא הפרטיזנים לא היה בידי נשק כבד בכמות מרובה כל כך...

"מקום חנייה כזה של טכניקה אנגלו-אמריקאית מתה נקים אי פעם בגבול בין תל-אביב ויפו" – אומר אגב הלצה דאוד...

"בוודאי, בוודאי, אך קודם לכן יש לחבר את תל-אביב ויפו" – הפטיר באדר.

ושוב צועדים ששה וברוסיה בראש, ואנחנו נחפזים אחריהם...

"זהו גורלנו, כך נצמד על פני כל יוגוסלביה – ששה עם פרטיזנית לפנינו, ואנו אחריהם"

– מתאוננת רות בהלצה.

הם, הנוער היוגוסלבי, רוצים להראות לנו את הכל. יש להם גאווה פטריוטית עצומה. שמחתם הגדולה ביותר היא, כשאנו מבחינים בהתקדמותם, בקימום המתקדם בהצלחה. הם מסוגלים להתיש אף את כוחנו אנו, העיתונאים, בתשוקת קבלת האורחים שלהם.

אך הנוער שלנו אינו פחות רוצה לראות מאשר הם להראות. וגם אנו איננו רוצים להזדקן.

“לא היה זה מיותר כלל, אילו לקחנו איתנו גמל, או לפחות חמור” – אומר זרח. וכאן יש מה לראות.

19. “בורבה”

אמר מי שאמר, כי כל אדם מתאר לעצמו את גן העדן לפי דרכו. דון ז'ואן – ויש אומרים, גם תורכי (מדוע דווקא תורכי?) – מתאר לו אלף נערות יפות תואר; שיכור – מרתף יינות; ספורטאי – מגרש ספורט אידיאלי או אולם התעמלות; חובבי ספרים – ספריה רחבת מידות; ואמן – בית אולפן ענקי לאמנות.

חברנו החשוב ברל [בלטי], אילו חי בגן העדן, הרי היה מתארו כמחסן גדול של כתבי עת, כמובן פרוגרסיביים, סובייטיים על פי רוב, ומלאי סיגריות שאין לו שיעור. החבר ישראל – חדר שקט, ושליו, מרוחק מרחק רב מהמערכת, בו יוכל לעבוד בשביל העיתון; בני הקטן היה נתפס למחשבה על כביש חלק מאוד ומשופע במקצת, ללא סימן למכונית, כביש נוח מאין כמוהו ל“טיסה” בלתי־מופרעת על מחליקים.

חבר עובדי המערכת של עיתוננו, מנהל הדפוס והמנגנון הטכני, כל חברינו, אילו נתפסו לאמונה מיסטית כזאת, היו מתארים להם את גן העדן בצורת הבניין של העיתון “בורבה”. היה היה לפני המלחמה מיליונר, אשר הבין כי לעסקים יש קרבה לפוליטיקה. עתונו נועד לספק מזון רוחני להמוני העמים בחצי האי הבלקני. לא בו האשם, כי אמנם רעל זה שלו הפך למזון. אדם זה הומין אדריכלים מאמריקה והקים בניין מערכת, הגדול ביותר באירופה. הוא לא יכול היה לעמוד בהתחרות עם “פרבדה” בלבד.

אדון זה ניחן בדימיון עשיר יותר מאשר חברנו, שהעביר את פרי דמיונו האוטופי על הנייר וצייר בניין ענקי למערכת... “קול העם”, ציור זה תולה על קירות חדרנו ברחוב נחמני 12. עלוב מאוד הציור הזה לעומת “בורבה”. אנו התקרבו אל הבניין הזה ונשארו עומדים, כשראשינו מופשלים אחורה ועינינו נעוצות ברקיע. עמדנו מוקסמים...

הבנין יוצא בחזיתותיו לארבעה רחובות. למעלה, מעל הקומה ה-11, מתנוסס כוכב אדום ענקי וכתובת, אשר גודלה כגודל הדפוס והמערכת שלנו גם יחד – “בורבה”.

נכנסנו לאחד האולמות, ועליו שלט: “המערכת”. עלינו באחת המעליות לקומה השלישית. פרוודור ארוך ומשני צידו – חדרים. מקבלים את פנינו בחדר עבודה רחב ידיים. אחדים מהעורכים מברכים אותנו בלבביות בשלום. מעלים אותנו למעלה, אל המועדון. אולם זה יש בו מקום מספיק לאסיפת עם המונית. כורסאות, שולחנות, ארונות, תמונות, פרחים. לא יכולנו להשיב את רוחנו מהתפעלות. מספרים אנו על המצב בארצותינו. ההבדל – פחות או יותר – כבין חדר המערכת שלנו ובין בנין “בורבה”.

סחים אנו להם על עבודתנו. הם מתפלאים לשמוע שיש ברשותנו לינוטיפ אחד, היוצר מדי יום את גליון העיתון. אנו משבחים, מפארים את הלינוטיפיסט שלנו. מובילים אותנו אל אולם המכונות. שם הבריקו לנגד עינינו 22 לינוטיפים. על הקיר – רשימת סטטיסטיות על התחרות בייצור. עוברים אנו לאולם של המכונות הרוטציוניות. תוצרתם – 300 אלף גיליונות לשעה. “בורבה” יוצא ב־800 אלף טפסים.

ההדפסה נמשכת 3 שעות, בדיוק כזמן הדפסת “קול העם” שלנו.

רוצה הייתי לראות את פני יהודה, בהכנסו הנה – הפטירה רות. פרצנו בצחוק, כשזכרנו במנהל הדפוס שלנו. חבר עובדי "בורבה" מונה 400 איש בבלגראד. בכל חדר יש טלפון. לעיתוננו לא אישרה ממשלת ארצנו טלפון. על כך ייערך ויכוח בפרלמנט הבריטי. בחצר המרוחת, בגראז'ים, עומדות מכוניות לרוב. מה עלוב הוא ה"בייבי" של הח' גדליהו לעומת כל אלה. מה עלוב, אך מה אמיץ הוא. כן, אנו הוכחנו בכל זאת משהו, בהוציאנו בתנאים שלנו עיתון יומי. כמובן, אין חסר לעיתון "בורבה" עיתון קיר. "כן, חברים, והלא גם אנו התחלנו כמוכם. ועוד לכם יהיה כאשר יש לנו" – אומר בחיוך העורך.

הנוער נוסע אל הפרוגה

הנוער שלנו נוסע אל הפרוגה. ה"חברה" – נפשם יוצאת לעבודה ברכבת הנוער. אברהמ'ל בזמן האחרון כולו אחוז תסיסה ומרי. "לשם מה באנו הנה – לגלגל עיניים או לעבוד?" והנה – נוסעים הם לעבוד. אל התחנה באנו זמן רב לפני יציאת הרכבת. "הבריגאדה" שלנו יחד עם חברי ה"אומלאדונה" ערכו בתחנה זו קונצרט מן המשובחים ביותר. סביבנו התאספו אנשים, שהחרו החזיקו אחרינו. הנה עוד מעט קט והם נוסעים. שעה אחת קודם לכן, לפי הצעת האומלאדונה היוגוסלבית, ניתן לבריגאדה שלנו שם הכבוד "אחוה ואחדות". והנה נוסעים הם. אחוז כך מן רגש מזור של פרידה, והלא כה טוב חיינו יחדיו. ועתה... לחיצות ידיים, נשיקות. "תהיו אודארניקים" – מאחלים אנו לחברים. "תצליחו גם אתם" – עונים הם לעומתנו. ומרגישים אנו מה עזות הן תביעותינו אלו, שתובעים אנו איש מרעהו. טרם זוהי הרכבת, ואברהמ'ל מוציא את ראשו המקושט במקטרת מן החלון וצועק אלי: "מי יהיה עתה הקורבן של הרפורטז'ה?"

בסאם שלנו בבאלקאנים

נמצא הקורבן החדש. עומד הוא לידנו ורומז בכובעו לאברהמ'ל. הוא לעת עתה אינו חושב כלל שעטי מתלקק מרוב הנאה כפודל בפני נתח שמן, בהציצה בפני סופרנו המיוחד בבלקנים, הח' בסאם.

חשבנו להיפגש עם הח' בסאם בסופיה. אך נתקלנו בו בקונגרס הנוער הסרבי. הוא עליו, קל תנועה – פנקס מלא רשימות. הר געש ולא קורספונדנט. כך חרצנו את גזר דינו. וכי יש אדם אשר איתו לא נפגש הח' בסאם? והיכן לא היה? וכי יש דבר, שאינו נהיר לו? הוא מבקר אצל הקונסול הרומני. יודע הוא את המספר המדויק של חדרי דירתו, איזה סלט מכינה חותנתו, ואילו עיתונים אוהבים על אשתו.

עם נציג הרפובליקה הספרדית מתהלך בסאם כאח ורע. ובצירות הבולגרית – הוא בן בית ממש. במשרד הידיעות ובאגודת העיתונאים מנה את עצמו בצנעה ליושב ראש. בסאם "הוציא" כבר "ריאיון" מטיטו, ממש פיאדא. וכי מי יוכל להתחמק ממנו? נערכת

קבלת פנים דיפלומטית. וחברנו בסאם צץ כאילו מן האדמה. הוא צץ בכל מקום, שבו אין מצפים לו כלל. בסאם מגיע אף לאותם הצירים אשר אין לחשוד בהם בפרוגרסיביות יתרה, אך אין זה אכפת לו כלל.. ראשית, יוכל הוא להזמין את עצמו לארוחת צהריים אפלולה, אשר מבלי לשאות להשקפתם הפוליטית, הרי מבחינת תורת הבישול אפשר ואפשר לסמוך עליהם. שנית, חייב סופר עיתון לדעת ולחדור לכל מקום ומקום. שלישית, הלא חייב בסאם להיות בקיא בכל.

רביעית, רצונו כי יכירוהו צירים, מיניסטרים ושאר אנשים חשובים במספר רב ככל האפשר. ומה איכפת לו, אם אלה אינם ששים לקראתו?

והוא יודע, כיצד לאלצם להכירו. אך אל נא תחשבו, כי מטפס הוא אל החלונות הגבוהים. באותו חיוך ממש, בו אווז הוא בזרועו של איזה אמבסדור, לוחץ הוא, בחינת ידיד ותיק, גם את ידם של טלפוניסט או פקידה במשרד.

כן, יודע הוא את מלאכתו, בסאם שלנו. סופר עיתון מבטן ומלידה. והמעניין ביותר הוא, כי כל האישים הללו יודעים וזוכרים את בסאם היטב.

בקהילה היהודית לפני הרצאתנו – "כן, כך אמר גם בסאם".

ואפילו פיאדא, כשהראינו לו את "קול העם" שלנו הפטיר: "כן, מכיר אני את זה. הלא היה כאן בסאם הקטן".

כן, כל העיתונים חייבים היו לקנא בנו. בסאם כזה על הבלקן.

* * *

בא במרוצה הח' בסאם. הוא נמצא בין סעודת צהריים בביתו של דיפלומט סיני לבין ארוחת ערב במטבח הסטודנטים המקומי.

ראשית מספר הוא, שהבריגדה שלנו נתקבלה במיטינג גדול של כמה אלפים בני נוער, וכל הקהל הזה צעק בצוואת: "אחדות, אחווה!". הקריאות הזכירו את ההפגנות בתל-אביב, בהן קורא ששה "דגל!" וכל החברה עונים לעומתו: "קומסומול!" לאחר מכן נשאו על כפיים, ששה ודאוד, כרגיל, דיברו חגיגית ואחר כך ואחר כך...

סופרנו הרים מלנכולית את עיניו אל התקרה ומצמצץ בשפתיו. "סעודה טובה" – הפטיר זרח. "אכן, זוהי סעודה" – סיים באסם.

שנית, שמע באסם היום הלצה ישנה-נושנה. יודע הוא אמנם כי אין זו הלצה, וכי כך היה הדבר באמת ובתמים.

בשנה הראשונה לכיבוש לא רצו הגרמים, פשוט, להכיר בטיטו. "אדם כזה לא היה ולא נברא" – טענו הם, והוסיפו: המילה 'טיטו' אינה אלא ראשי תיבות של "טאינה אינטרנציונלנא טרוריסטיצ'נה אורגניזציה" (כלומר, "אירגון בינלאומי טרוריסטי חשאי"). אכן, אין זו הלצה. הגרמנים הכירו בטיטו לאחר "אישורו" של צ'רצ'יל – סיים באסם.

הפעם לא בא באסם לבדו. הוא בא בלוויית נערה אלגנטית, אשר, לאחר שפניתי אליה בכמה שפות, ענתה לי בבת צחוק: "דבר, בבקשה, עברית".

אכן כמה שמחנו לנערה זו, בפרט שגם היא לא באה בגפה – אתה באו כמה קופסאות "לאקי סטרייק" – סיגריה מטבק משובח "וירג'יניה", הישג חשוב מאוד ביוגוסלביה הדמוקרטית.

נערה וסיגריות מחוץ לארץ. עליכם לדעת, אם חסרה משהו הדמוקרטיה היוגוסלבית, הרי אלה אינן סיגריות וירג'יניה, צוף, מיץ פטל ומרק פירות. קוליטיס ואולקוס, כפי הנראה גם כאן אינם חסרים.

אולם מבסאם רשאי אתה לצפות לכל מיני הפתעות. הוא יכול ל"ארגן" צוף אפילו בבלגרד. אין דבר נבצר ממנו, מבסאם זה.

20. בביתו של משה פיאדא

אל משה פיאדא באנו בחרדת מה בלב. חרדה זו מקננת בלבו של כל קומוניסט, כשיתראה פנים אל פנים עם מהפכן ותיק ומנהיג פועלים גדול זה.

פיאדא הוא אחד האנשים, אשר חייהם הם תולדות העם היוגוסלבי הנהדר. "דרוו'ה משה" – קוראים לו חבריו בממשלה, בוועד המרכזי, השוטר העומד בכניסה לפרלמנט, ושומר הסף הזקן בעל השפם.

מאחורי "משה" 17 שנות בית סוהר. שם תירגם הוא לשפה הסרבית את ה"קפיטל", את ה"מניפסט הקומוניסטי", שם למד, בין שפות אחרות, גם את השפה הסינית. במלחמת הפרטיזנים, היה פיאדא עוזרו הקרוב ביותר של טיטו, וכך גם בביצוע תכנית החומש.

אל "משה" מובילים אותך דרך שורות פרוזדורים ארוכים בתוך הבניין העתיק והנהדר של הפרלמנט.

בחדר עבודה רחב מידות, מקושט בפסיפס בצבע אדום, לאחר שעברנו דלתיים כפולות מקושטות פיתוחי עץ, נשארנו עומדים על עומדנו בפני החבר משה פיאדא – נמוך קומה, בעל שיבה, ושפם מגודל לו. מבעד לזוגיות העבות של המשקפיים מביטות כחולמות עיניים מפיקות טוב לב. ברגע הראשון נדמה לך כי הח' פיאדא – עיניו עצומות. לראשונה תוקף אותך רגש בלתי-נעים: הנה נרדם הזקן למשמע דבריו. אולם לא. העפעפיים נרעדים במקצת, מתרוממים אל על. מבט כבד מרוכז בוחן אותך – הח' משה לא נרדם. רגש אחר אווזו בכ. מה גדולה היא הרצינות, בה מקשיב אדם זה לדבריו! ונדמה, כי הוא-הוא המדבר. מורגש, כי מבטו חודר לתוכך ומקיף את כולך.

ושוב מוריד הוא את עפעפיו.

"יודעים אתם, חברים, מפלשתינה ביקרוני עיתונאים רבים כל כך, עד אשר עלה בדעתי, שזהו המקצוע הנפוץ ביותר בארצכם" – מתלוצץ הוא קמעה.

"אולי תציעו להמיר את הכתב העברי בלטיני" – מפטיר הוא, ומייד מוסיף: "אתם אינכם זקוקים לכך, אך בשבילי היה זה נוח יותר. אבי עוד קרא בקלות בלשון קודש. אך אני – שאני".

לאחר כמה שעות נפרדים אנו מפיאדא. איזה ביטחון, איזו שלוה נובעים מאדם זקן, נמוך קומה, מאדם גדול זה. מרגיש אתה כי משהו מונצח בקרבך לעולמים.

21. בקהילת בלגרד

בנין גדול, חדרים מרווחים, תמונות עתיקות יומין, עסקנים יהודים. מ־70 אלף יהודי יוגוסלביה, נותרו בחיים 12 אלף. שום גיטאות לא הקימו הגרמנים ביוגוסלביה. הם הפציצו בדיוק יותר את הרובעים היהודיים, ולאחר מכן הוציאו את היהודים למחנות; גיטאות ביוגוסלביה היו מטרה נוחה יותר מדי להתקפת פרטיזנים.

ניצלו אלה שלחמו בצבא הפרטיזנים, חלק משבויי המלחמה ובמקצת שארית הפליטה.

אין משפחה יהודית, שאין לה חלק – החלק הגדול ביותר – בקברים ההמוניים.

הקהילות היהודיות מפתחות פעולה נועזה למדי, עבודה חשובה.

ביקרנו במעון סטודנטים יהודים, הנתמך בחלקו גם ע"י הממשלה. אחוז היהודים בין הסטודנטים הוא גבוה למדי. ביקרנו גם במעון ילדים, הנתמך ע"י הג'וינט. היתומים במעון, אין בין חייהם לבין חיי הילדים היוגוסלביים הבדל כלשהו. אותם הלימודים, אותו החינוך. גדלים הם כפטריוטים טובים, בעלי הכרה, מחונכים, אמיצי לב. המטבח היהודי הזול בבלגרד נותן להם 400 ארוחות ליום.

מאוחר יותר, באולם גדול זה נשאנו את דברינו בפני קהל רב של יהודים.

הדבר הראשון, בו נתקל מבטך בוועד הקהילה, הרי זה ההרכב המשונה במקצת, של התמונות המקשטות את הקירות.

תמונה גדולה של סטאלין. תמונתו של טיטו. אוטו־פורטרט של גיבור המולדת בוריה ברוך, שנורה בידי הגרמנים, זוג תמונות מחיי החסידים. דוקטור הרצל.

"יש כאן אצלנו קבוצת ציונים. הם משתפים איתנו פעולה בחזית המולדת. יחסנו סובלני הוא לגבי כל השקפה, אשר אינה נוגדת את קיומם הארץ" – מסביר לנו אחד מעסקני הקהילה, פרטיון בן 41, קומוניסט.

"כל היהודים, חוץ מקומץ בעלי הון, שאינם רוצים להכיר בחיים החדשים – נמנים עם חזית המולדת. הסנטימנט הזה לפלשתינה אין הוא מתבטא ברצון להגר דווקא. אין אוסרים על שום אדם לצאת מיוגוסלביה, אולם מעטים בלבד מהגרים מכאן" – מסביר לנו מנהיג שני, אדם משכיל, שבוי מלחמה לשעבר.

"עברו עלינו ימים קשים. האנשים חזרו שבורים ורצוצים מהמחנות. לא היה להם בגד ללבוש. חסרי אונים אלה לא יכלו אף לעבוד. בתיהם נהרסו או נתפסו ע"י אחרים. לא היתה להם הדרכה פוליטית ולו קטנה ביותר. בעיקר הכבידה עלינו בעיית הדיירות. האנשים במחנות חלמו, כי ישובו לחייהם הקודמים. אך הכל נשתנה. היו ביניהם רבים, אשר רצו לשים קץ לחייהם. ואך בעזרתה המאומצת של הממשלה הצלחנו לשכנם בבתים, להעניק להם מלבושים ומזון. עזרתו של הג'וינט – חשיבות מרובה הייתה לה. רק לאחר מכן יכולנו להכניסם אל מסלול החיים החדשים. ואם עתה בונים היהודים את משקה החדש של המדינה, אם הם עתה אזרחים מועילים וחרוצים, הרי כל אלה לא באו אלא הודות לעבודה כבירה ומאומצת".

העסקן מראה לנו עתוני קיר ופלקטים מערי השדה. הנה תוכנית של הרצאות לשלושה חודשים. מקהלה סרבית מבצעת שורת קונצרטים של מוסיקה יהודית.

כן, בכל זאת יש כאן חיים יהודיים. מתכננים להוציא לאור כמה ספרים יהודיים. החיים מתגברים על הכל.

22. אם הגיבורים שנפלו

ברחוב על שם האחים ברוך, גרות האם ובתה סוניה, היחידה שנשארה בין החיים. בעת מלחמת השחרור מהנאצים, שלושת האחים ברוך – בוריה, יאשה ויוסי, שתי האחיות – בלה ורחל ובעלה, והאם עצמה – כולם שירתו בפלוגות המחתרת ובצבא הפרטיזנים. קשה, מה מאוד קשה לה, לאם, להקריב את חמשת בניה למען החופש. קשה גם לסוניה, היחידה שנשארה. אך מחזקת אותן ההכרה, כי הבנים ניצחו.

האם הישישה מראה לנו שלושה אותות הצטיינות. היא מכבדת אותנו במשובח ובטוב ביותר אשר יש לה.

“זה כל שהם הותירו לי: תמונות ואת יוגוסלביה” – אומרת היא.

תמונה קטנה של בוריה ברוך במחנה. תמונה בעיתון של שני הבנים הפרטיזנים, שנפלו יחד. צילום בתה בת ה-6, שנורתה למוות בידי הפאשיסטים.

“וכיצד זה בפלשתינה? המבינים היהודים והערבים, ההמונים הרחבים, כי חובה היא להתלכד במלחמה נגד הכובש? המבינים הם את הדבר, אשר למענו נפל, בני?” – שואלת האם.

“כן, כן, אמא! רבים הם המבינים. מבינים יותר ויותר” – רות ממחרת לענות.

“אכן, טוב מאוד!” – חיוך חיוור ועצוב מופיע על שפתי האם הגדולה. היא רוצה, היא כה משתוקקת שכל האנשים הישרים בעולם יבינו את האמת, את האמת הגדולה, אשר למענה הקריבו את חייהם בניה ובנותיה.

התיידדנו מאוד עם סוניה ברוך. הנערה הזאת, הרצינית מאוד והעליזה מאוד, ככל האנשים בארץ הזאת, ראשה רובה בעבודה ציבורית. היא פעילה מאוד ב“אומלאדינה” בין הסטודנטים, ואין לדבר – במעון הילדים.

בבית הילדים, התמונות הן אחרות לגמרי. תמונות המדברות על מלחמה וגבורה. תמונות מנהיגים פרולטריים. תמונות מעשי ידי הילדים. ובבית זה הרוח החיה – היא סוניה. כשהילד בן שש השנים סיים לדקלם את השיר הקטן על סטאלין, החווה בפנינו קידה מאומנת. לסוניה שלח קריצת עין ערמומית, כמי שאומר: “הם אולי, אך אנו שנינו יודעים לבטח במה מדובר כאן”.

“כל עוזרת בית ביוגוסלביה הרגשתה היא כאילו היא אחד מרבי המדינה. כל אדם נושא באחריות לכל המתרחש בארץ. כולם כאחד, כל אחד מאיתנו גאוותו ושמתו על יוגוסלביה כולה. ברצוננו לגדל את הילדים, לחנך את ההמונים כך, שיוגוסלביה תהיה גאה על כל אדם, תשמח על כל איש”.

סוניה אומרת זאת ועל פניה נסוך חיוך נעים. חיוך זה אינו יורד מעל שפתיה, כשממשיכה היא לדבר על דברים, אשר על כגון אלה רשאים אנשים כסוניה בלבד לדבר בחיוך על השפתיים.

“בתקופת הכיבוש הגרמני היה חורף אחד, בו שרר קור איום. לא היה במה להסיק את התנורים. האנשים קפאו מקור בבתיהם. השלטונות הגרמניים תלו פלקטים המודיעים לכל, כי מותר לכרות עצים בגניה המרובים ובשדרותיה של העיר.

לא נמצא אפילו תושב בלגראדי אחד, שאבה להיחלץ מהקור על חשבון עירו”.

כן, יפה היא בלגראד עטורת הירק. רבות הן הערים היפות עם עטרת גנים בארץ הזאת. אולם שום גן, שום עץ אינם כה יפים, שום צמח אינו מבטא במידה נאותה את רוח העם, אשר לא עלה אפילו בדעתו להתחמם לאש מדורות הנוף היפה של עירו. הם התחממו לאור פצצות הפרטיזנים, הם, האנשים, שמרו על הגנים, כי בטוחים היו בניצחון מלחמת השחרור. האנשים והעצים בבלגראד – הם שניצחו.

ובזכרוננו עולה שדרת וושינגטון בעיר תל-אביב בשכונת פלורנטין. לא נשאר בשדרה זאת אפילו ספסל אחד. את כולם סחבו התושבים העניים והמדולדלים שבסביבה. כנראה שהרגש הפטריטי של תושבי השכונה מסביב לשדרות וושינגטון אינו מפותח במידה הדרושה, ולכל דבר, כמוכן, הסיבה שלו...

סוניה מספרת על התנהגות השבויים במחנות. כרגיל, היו מודיעים לקורבן על הוצאתו לפועל של פסק דין מוות 24 שעות קודם לכן. ומשום שעצורי המחנות התהלכו ערומים למחצה, נתקבלה החלטה, כי כל אדם ההולך למות, חייב להשאיר את בגדיו ונעליו לחברים. איש לא הפר החלטה זו. את פסקי הדין היו מבצעים במרחק קילומטרים מספר מהמחנה. והנידונים למוות צעדו בדרכם האחרונה ערומים ויחפים בימות שלג וכפור. וכי מה יקרה לאדם, אם אפילו יצטנן ויחלה בדלקת הריאות? – סיימה היא כמתלוצצת.

אכן, רשאים הם לחייך ולהתלוצץ אף על כגון אלה, כי מהניסיון הקשה ביותר יצא העם היוגוסלבי וור הניצחון על ראשו. וגאותם על כך שניצחו את המוות.

“הפאשיזם לא עצר כוחו להעמידנו על הברכיים”.

“הפאשיסטים רצו כי נחיה ונמות כעבדים ואילו אנו השתוקקנו לחיות, למות ולנצח כבני

אדם”.

23. מוסד לאלה אשר סבלו ביותר

קיים בבלגראד מוסד מחירי לבבות. בעצם, לא המוסד איום כשלעצמו. מוסד זה חשוב ונחוץ מאוד. המחירי הוא בכך, שיש צורך במוסד מעין זה.

במוסד זה חיים 30 ילדים בגיל מ-5 עד 13 שנה. כולם קורבנות פצצה. הילדים מצאו אי-שם מין צעצוע – כה מזור, מבריק, כה מעניין. צעצוע זה; היה בו שדה פעולה רחב לחקירות, להסתכלות.

עתה אין הילדים יכולים להסתכל עוד. הם אינם יכולים למשש דבר. בהפצצה אבדו להם העיניים והידיים. אילו יכלו לראות את פניהם כראוי, היו משליכים עצמם מן הקומה השלישית. אך אין הם יכולים. אילו יכלו למשש את פניהם, היתה דעתם נטרפת עליהם. אך אין להם במה למשש. לכל אחד מהם יש קטעי ידיים בלבד. לאף אחד מהם אין אצבעות. יש ביניהם גם כאלה, אשר נגדעו רגליהם. מונח לו ילד כזה במין עריסה, ופותח משהו, שהיה לפניו פה ושפתיים.

30 ילדים, שבהם מטפלים 30 מורים, סניטארים, רופאים – חבר העובדים במוסד.

30 מחנכים ורופאים בעלי אורך רוח, טובים ומנוסים ביותר. בשעת הביקור, פשוט דבקה לשוני לחיכי. הרגשתי, כי משהו מכל זה ייחרת לנצח בליבי. העליתי בדמיוני את אמהות הילדים הללו. לנגד עיני קם בני הקטן, יורם, רענן ומחייך. רעיון מזור הרעידני לפתע. הנה, מדוע אינו יכול בני לחזות בסרטים, המראים כיצד יורם. בקיצור, אבד לי שווי המשקל.

“על שום מה מחזיקים אותם? מדוע גורמים להם סבל רב זה? וכי מה שווים חייהם האיומים?”

אדם בא בימים, שערותיו מכסיפות, מנהל המכון, השיב לאחר שתיקה קצרה:
 “מאמינים אנו כי רוח האנוש תנצח את הקניבליזם, חושבים אנו, כי המדע יעסוק יותר בחקירות בחיפוש דרכים לריפוי בני האדם ולא להשמדתם.”
 “וכי כיצד אפשר לרפאם?”

“נעשה עתה ניסיון מסוים. מתאמצים לנתח את קטעי הידיים הנותרים כך, ששוב יחזור אליהם חוש המישוש. ואז יגיעו ילדינו למצב של עוורים רגילים. כן מקווים אנו לרפא את פניהם. ניתוחים כאלה כבר נעשים. ובמרוצת הימים, מי יודע, נחזיר להם גם את הראייה. אולי עוד תגיע חוכמת הרפואה לדרגה, בו תוכל היא להחזיר לאנשים את עיניהם, ידיהם, רגליהם. החושבים אתם, כי דבר זה מסובך יותר מאשר להמציא פצצת אטום?”
 המנהל מצית סיגריה “לאקי סטרייק” משלנו, מציין אגב, כי הסיגריות היוגוסלביות טובות יותר, ומובילנו אל הגן.

כאן בצילו של עץ בעל צמרת רחבה, יושבים ושוכבים בכורסאות נוחות אלה, שלפנים היו כיום בני, כמיליוני ילדים עליזים בעולם. המורה למוסיקה פותח בנגינת נעימה במפוחית יד. הילדים פותחים את שרידי פיותיהם השסועים, המושחתים. וקול שירה שקטה בטוחה מתפשטת על פני הגן. המוסיקה עצובה ומעודדת, איטית ומהירה. צליליה יורדים ועולים חליפות. במהרה מבחינים אנו, כי אין זה שיר, אלא יצירת מקהלה שלימה. הילדים שרים בקולות רבים, שירתם נכונה, בטוחה ומשכנעת. זוהי מקהלה מאומנת, רצינית, נוכחנו לדעת, כי מקנים כאן לילדים “שמיעה אבסולוטית”.

המוסיקה היא עיקר בילוי זמנם. מקנים להם גם השכלה כללית, כי יש להם לחבר'ה האלה זיכרון מצויין.

מתבונן אני בפנים אלו. ויופי מיוחד נוסכת עליהן השירה. חדל אתה לראות בהן את המחיר. חיוך-מה מסתמן במקום, בו צריך מעצם טבעו להופיע החיוך. הם מסיימים את יצירת המקהלה, המוקדשת לטיטו. שירתם משקיטה, מרעננת.

“אילו העבירו את כל ההורים בעולם כולו דרך המוסד שלכם, נדמה כי הייתה פוחתת בהרבה הסכנה מצד מציתי המלחמה. הלא היו מחסלים אותם בחוצות במשפטי לינץ”.

את המילים האלו, התמימות מאוד, מפטיר אני, בהיפרדנו מעם המנהל.

24. הוויכוח עם האמריקאי

רצה הגורל, ולאחר שעזבתי את המכון לילדים העוורים, נפגשתי עם מיסטר בלק. וראו נא – חברנו בסאם עדיין לא סעד עם האמריקאי ארוחת בוקר או צהריים, ואף לא החזיק אותו מתחת לזרוע. ודבר זה הוא אולי הקו המקורי היחידי של נציג החברה האמריקאית המובחרת, המורכבת מאותם המיסטרים האמריקאיים, המכבדים את יוגוסלביה בביקוריהם הידידותיים. מיסטר בלק הוא אדם שמנמן ששיערו כהה, הלובש חליפה עשירה למדי, כדי להפגין את טיבה של תוצרת הטקסטיל האמריקאית, והנהוג בפשטות העשויה להדגיש, עד כמה אדם זה דמוקרטי ממש. וכאופנת מלבושו על גופו של האמריקאי הדמוקרטי, כן גם רעיונותיו המעמיקים,

הנובעים מפיו הפרוגרסיבי ביותר של המיסטר, העטור ענני עשן ריחני של הסיגריה. מיסטר בלק מדבר במתינות. כל מלה יוצאת רכובה על פקעת עשן. עשן סיגריות מזיק אך מעט, ובלית ברירה הנך זו הצידה וחסל. אולם המילים הלטושות של מיסטר בלק, במידה שאלה הם גם דברי המיסטרים האחרים, העומדים ליד הגה השלטון באמריקה – מהן אין אפשרות להתחמק. מן ההכרח, כי המילים האלו יתנדפו מקרב המוני העם האמריקאי, כהתנדף עשן הסיגריות. – שמח אני להיפגש עם נציג החוגים הפרוגרסיביים בפלשתינה. אנו באמריקה כולנו פרוגרסיביים.

– כולכם פרוגר... – פורץ מגרוני – נעים מאוד!
 – שמח אני לראות יהודי מפלשתינה. מחוץ לכך שאמריקאי אנוכי, הרי גם יהודי אני.
 – נעים מאוד. לאיזה זרם שייך אתה, מיסטר?
 – מה כוונתך, ידידי?
 – ברצוני לדעת עם מי יש לי הכבוד לשוחח. אומר אתה, כי שמח הנך לראות יהודי פרוגרסיבי מפלשתינה. ואתה הינך ציוני, בונדיסט, דמוקראט או, אולי, קומוניסטי?
 – מה זה עלה על דעתך? – המיסטר החל להתרגז. – אני אמריקאי. אינני מכיר בשום מפלגה. אמריקה – זוהי מפלגתי.
 – הרשה לי הערה אחת, מיסטר, כי לפי שידע אני, הרי קיימות באמריקה מפלגות: למשל, הדמוקרטית והרפובליקנית, ציונים ובונדיסטים ברחוב היהודי, ומפלגה קומוניסטית...
 – אולם, ידידי – חיוך רחב מתפשט על פניו של האמריקאי – הדמוקרטים והרפובליקנים קיימים רק בעת בחירות, הציונים והבונדיסטים משתייכים לשתי המפלגות האלו, כפי שאתה מכנה אותן, והקומוניסטים – אין לנו אלא וואלאס בלבד.
 – הצדק איתך, מיסטר, שאין בין שתי המפלגות הנ"ל שום הבדל מהותי, אולם שוואלאס הוא קומוניסט, ועוד קומוניסט יחידי, הרי בכך יש מעט מן ההפתעה בשבילי.
 – אצלנו אין קומוניסטים ולא יכולים להיות, משום שקיימת בארצנו חברה על-מעמדית. הרי זוהי הפרוגרסיביות שלנו.
 – הרשני לשאול מיסטר, מהי, בעצם, על-מעמדיות? האם 33 מיליון הפועלים שלכם וכמה מאות המונופוליסטים מהווים מעמד אחד?
 – ראשית, כל אלה עסוקים לרוב בתעשייה. שנית, אין להם כוח ההכרעה. מכריע העם בלבד.

– מהו, בעיניך, העם, מיסטר?
 – 120 מיליון האמריקאים, ידידי, זוהי הדמוקרטיה.
 – וכשמיליון פועלים רוצים לשבות נגד 20 מונופוליסטים, הלואת דמוקרטיה ייקרא, אם מגינים על עמדת 20 נגד המיליון ומכריזים על השביתה כבלתי-יחוקית? איסור שביתה – הזאת היא דמוקרטיה?
 – זוהי דמוקרטיה אמיתית, סיר. ראשית משום שמחליטים על כך נבחרו העם. שנית, גם בברית – המועצות אסורות השביתות.
 – הרשני להעיר, מיסטר, כי הסנאט האמריקאי איננו נבחר באופן דמוקרטי, וזו תוצאה מכך, שלמעלה מ-90 אחוזים של העיתונות נמצאים בידי בעלי המונופולים; מכך שהכוח

הפיננסי הוא בידי המעמד השלישי; מכך שבשורת מדינות בדרום אין לכושים זכות בחירה. ואין זה דמוקרטי ביותר, שהונהגו קרונות מיוחדים בשביל הכושים, ומשפטי לינץ' וחופש הסתה גזענית אינם ביטוי לדמוקרטיה.

ובברית-המועצות, מיסטר, נמצאים בתי החרושת בידי הפועלים, יתר-על-כן, השלטון נמצא בידי העובדים. ושם השביתה היא אבסורד חברתי, זוהי שביתה נגד הפועלים עצמם, משום שהערך העודף אינו נכנס לקופת הבנק של אילי ההון. איסור על שביתה באמריקה פירושו להפקיר את העובדים לרצונם של בעלי הקונצרנים, ורצונם הוא – רווחי יתר ע"י הורדת השכר.

– על חוק השביתות לא אתווכח איתך אני עצמי מתנגד לחוק זה. והרי בכך היא הדמוקרטיה שלנו, סיר, שיכול אני להיות בעד טרומן ובו בזמן נגד חוק השביתות.

– ומה עושה אתה נגד חוק זה?

– והריני אומר לך, אני נגד. וביחס לכושים, הרי זוהי שאלה של אתיקה. יש לבנים רבים אשר קרבתו של כושי מעוררת בהם בחילה.

– אתה יהודי, מיסטר. יש לבנים רבים, אשר גם יהודי מעורר בהם בחילה. ומבחילה זאת מרחק קטן מאוד לפוגרומים, כשם שמבחילה לכושים מרחק קטן עד למשפט לינץ'.

– אצלנו מותר לנהל כל תעמולה. והלוא זוהי הדמוקרטיה האמיתית.

– וכתוצאה מחופש זה נרצחים בני אדם?

– אז מתערב החוק, אסור לרצוח.

– אם כן לפי השקפתך, מיסטר, מותר להכין רצח. זהו חופש...

– אתה רואה הכל בשני צבעים – לבן או שחור. בחיים הכל שונה, ידידי – מפטיר מלנכולית המיסטר. – מוטב שתספר לי על פלשתינה. האמנם המצב בה כה קשה?

– האימפריאליזם מצליח לסבך את המצב.

– אמנם כן, האנגלים.. חסרי בינה הם. הפתרון היחידי לפלשתינה הוא, שאמריקה תקבל לידיה את המנדט.

– יש פתרון טוב יותר, מיסטר. ולשם מה, בעצם, רוצים אתם לשלוט בפלשתינה?

– ידידי הטוב, אין אנו רוצים לשלוט. ברצוננו לסחור, ביוזנס. יכולים אנו באמת לתת הרבה לאוכלוסיית פלשתינה.

– מה דעתך על יוגוסלביה, מיסטר? – שואל אני, בהרגישי כי אם אמשך בנושא הקודם, עלול אני לאבד את הטון המתאים.

– כאן יש אפשרות כי ייטב לאנשים, אלמלא השימוש בכוח.

– שימוש בכוח? מצד מי?

– מצד הממשלה.

– נגד מי?

– נגד העם.

– וכי היכן ראית זאת?

– מי בחר בטיטו?

– אני מניח, כי היוגוסלבים!!

- הם נאלצו לכך.
- וכי מה הכריחם?
- האם היו מועמדים שכנגד?
- ומי הכריח 90 אחוזים של העם ללכת לקלפי?
- השלטון.
- ומי הכריח 90 אחוזים של האוכלוסיה להצביע בעד הממשלה?
- השלטון.
- וכיצד תסביר מדוע בכל זאת היו שהצביעו נגד?
- אלה עמדו באומץ נגד הטרור.
- האם יכול אתה להסביר לי, כיצד איים השלטון על האוכלוסייה? האם לא עלה בזיכרונך דבר מה מהדור"ח של ועדתכם האמריקאית?
- ידידי הטוב, הלא גם בעד היטלר הצביעו 99 אחוזים של האנשים.
- האם אין אתה חושב שהמשל שלך הוא, אם לנקוט לשון רכה, לא במקומו?
- טוב, מוכן אני להוסיף "להבדיל", למענך – מתלוצץ המיסטר.
- ומי בחר בטרומן?
- הוא היה המועמד השני אחרי רוזוולט.
- העם הצביע בעד מדיניות רוזוולט. האם טרומן מנהל את המדיניות הזו?
- הוא מנהל מדיניות אמריקאית.
- הנה נוכחנו באסטרטגיה של טיטו. הנוער, הצבא, האיכר והפועל מכל הרפובליקות השתתפו בחגיגות יום ההולדת של טיטו. הנה רוקדים המונים עצומים ברחובות. ראה: קצינים, איכרים, פועלים, חיילים, משכילים, שוטרים – כולם יחד. כל העם. מי מכריחם לחגוג, לרקוד?
- הנוער אוהב לרקוד, ידידי, אולם לא זאת היא השאלה. השלטון הוא שלטון כיבוש.
- מה?
- כאן שולטת רוסיה. ראה כמה רחובות נקראו על שם מנהיגים סובייטיים. ראה את הכוכב האדום על כובעי החיילים. האין זה מספיק, שאנו באמריקה נשנה את יחסנו אל רוסיה. האין זה סימן להתפשטות סובייטית. האם חייבים אנו לצפות, עד שיסיימו את תוכניות החומש שלהם. שים לב, תוכניות חומש כמו ברוסיה. אין אנו יכולים להתיר לרוסיה להתגבר עלינו.
- מיסטר, הרשני להעיר, כי הקברים של חיילים רוסים בכל רחוב, בכל גן, בכל כיכר – מרובים כאן מרחובות המכונים על שמם של מנהיגים סובייטיים. כוכב אדום על הכובע ותוכנית חומש אינה סיבה מספקת להסתת מלחמה מצד אדם בר־דעת.
- אנו השקענו ביליוני דולרים במלחמה, לא לשם חיווק שלטונו של סטאלין.
- האם מכיר אתה מיסטר את האם ברוך? היא הקריבה את חמשת בניה במלחמת השחרור. ומיליון ו-750 אלף יוגוסלבים נפלו בשדה הקרב. נסה־נא להציע לאמריקאי עני ביליונים בעד חיי ילדו! השמעת על המוסד לילדים עיוורים? נסה־נא להציע לילד אמריקאי עני ביליוני דולרים בעד עיניו. הרואה אתה את הנשים הלבושות שחורים? הרואה אתה את הנכים? הנך מדבר, מיסטר, כנציג עם, אשר במלחמה זו לא נלחם אלא צבר רווחים.
- ידידי הטוב, חדל מן הפראזות הריקות.

- אתה הנך יהודי, מיסטר, והיתה לך משפחה בפולין. בכמה דולרים לראש מעריך אתה את בני משפחתך?
- הו, הנך בעל מזג חם, ידידי. אולם במלחמה מכריע לא המזג, כי אם הפצצה האטומית.
- הנ הדמוקרטיה והקידמה האמיתית! אולם האם חושב אתה, כי האנרגיה האטומית תשאר לנצח פטנט אמריקאי?
- לא. אנו חושבים, כי גם לרוסיה יש פצצה. אולם הרוסים לא ישתמשו בזאת, כי ירצו להטות את המוני העם לצידם.
- כאן הרגיש המיסטר כי עבר על המידה.
- חושב אני, כי הרוסים לא ישתמשו בכך, משום שלא תהיה מלחמה. אינני חושב כי המוניכם באמריקה הם מטומטמים במידה כזאת, כפי שמשער אתה, מיסטר. אמנם לא הייתה בארצכם שום מלחמה, ואולי טוב יותר, אילו התחוללה מלחמה שם, בארצכם. כי אז השנאה למלחמה הייתה עזה יותר. הם היו לומדים יותר. ובכל זאת מאמין אני, כי הם למדו משהו.
- הם למדו, כי נחוצה לנו אמריקה חזקה.
- ומה אומר וואלאס על כך?
- הוא מדבר מחוץ לארצות-הברית. וכי מי שומע לו? באמריקה לועגים לו.
- האינך יודע, כי כל מי שלועג למדיניות שלו, מקים מאידאנק.
- באמריקה לא יקום מאידאנק. אנו דמוקרטים.
- האינך רואה, כי באמריקה מתפשט הפאשיזם?
- לעולם לא.
- מדיניות מלחמה זוהי פאשיזציה. פאשיזציה – זה חוק איסור שביתות, הסתה גזעית ומזמוטים עם נאצים לשעבר.
- אנו דנים את הנאצים.
- אתם מחזיקים פקידים נאציים, אילי הון נאציים, אתם תומכים בריאקציה בגרמניה. האם זהו "לעולם לא".
- זהו דבר אחר לגמרי.
- אתם מארגנים רציחות של לוחמי החופש ביוון, אתם מעניקים מלוות לתורכים, ידידי הנאצים. הריאקציונרים הסינים והיפנים מדכאים את עמיהם בעזרת שוטריכם, פרנקו שולט בספרד בעזרתכם, וכל אלה הם "דבר אחר לגמרי"?
- וכי מה אתה מדבר, סיר. הלא השמדנו את הפאשיזם באירופה.
- יוגוסלביה הקטנה פתחה בשנת 1941 את החזית השניה. ואתם – בשנת 1944. היא משכה מהחזית העיקרית כוחות נאציים גדולים יותר, מאשר אתם ואנגליה יחד. היא הקריבה קורבנות יותר מאשר כל הצבא האמריקאי והאנגלי. ואתם צברתם לכם אז רווחים בשלווה, מיסטר!
- לא היה בכוחנו אז לכונן במהירות את החזית השנייה. בל תשכה – אוקיאנוסים, ימים מבדילים אותנו מאירופה.
- ועתה חושבים אתם, קטנו הימים? מדוע אתם מצחצחים חרבות?
- לא, אין אנו רוצים במלחמה, סיר. אולם על הסובייטים ועבדיהם להבין, כי חייבים הם לנקוט באמצעים למחצה, ולא להפיץ את הקומוניזם באירופה במהירות כזו.

– את הקומוניזם מפיצים לא הסובייטים, ואין עבדים לברית־המועצות. רבות למדו העמים מהמלחמה וגם ממדיניותכם, וההמונים מוציאים את המסקנות. ואם בשם חצאי אמצעים מכנים אתם חופש לריאקציה, הסתה לפרעות, ותעמולת מלחמה: הרי גם אנו אומרים: אין רצוננו באושוויץ, אין ברצוננו למות על לא עוול בכפינו. רוצים אנו לחיות ביושר. ורגש הצדק שלנו אומר: במקום לאפשר לחלק פעוט של העם, כלומר לבעלי ההון, להביא את העמים אל פי התהום, הרינו מבכרים לחסל את אויבי העם במוקדם. אין אנו נוקטים באי־התערבות ביחס לסכנה המאיימת על העולם. מן ההכרח להרחיק את הסכנה. ואנו מאמינים, כי גם רוב אזרחי אמריקה מבינים היטב את האינטרסים שלהם. כן, מיסטר, אנו נעשה הכל, כדי שלא תפרוץ המלחמה. ואם זאבי הבורסה בושינגטון ובלונדון יצליחו לסחוף את האנושות לתהום המלחמה, הריהי תיגמר בושינגטון ובלונדון.

– נעים היה להכירך, ידידי.

– להתראות מיסטר.

כשרחצתי לאחר מכן את הידיים הרהרתי: רבה מאוד, בוודאי, כמות הסבון, שבו משתמשים החברים מולוטוב או וישינסקי למשל...

25. החברה בלה מספרת

בבלגראד פגשתי נערה יהודיה צעירה, מלאת חיים, מחבבת את הצחוק. היא סיפרה לי על כמה מאורעות בחייה.

היינו 31 נערות בבית הספר. מהן נשארו בחיים חמש. הייתה לי חברה, אשר שנאה את השיעורים שנאה עזה. היא הייתה מחזיקה בעת השיעור ספר מתחת למכתבה ומעיינת בו. היא היתה אומרת לנו: מורים שאינם מבינים את אשר הם מלמדים, מה יכולים הם ללמד אחרים? הגסטאפו תפס אותה בעת שפוצצה מסילת ברזל. עינוה זמן רב, רב מאוד. היא ירקה בפניהם. כשראו הללו, כי אין להוציא מפיה מאומה, נשארה – משום שללכת כבר לא יכלה – כדי לירות בה. הקריאה האחרונה על שפתיה הייתה: "מוות לפאשיזם, יחי סטאלין!" זויה יוגוסלביה! כמה זויות כאלה קיפחו את חייהן ביוגוסלביה! וכמה זויות גדלו במשך המלחמה ונשארו בחיים על אפו וחמתו של הפאשיזם!

* * *

רקדנית ידועה, פרטיוזנית. מפקד פרטיוזנים, בעלה. היה מנהג: בעל ואשתו לחמו יחד בבריגדה פרטיוזנית אחת. וההגיון שבדבר – לא להעמיד את הפרטיוזן בניסיון קשה להתאמץ ולהתגבר על הדאגה למשפחתו. במהלך ההתקפה הנאצית החמישית, איבדה הרקדנית הפצועה את חטיבתה. תעתה ביער ללא דרך. המפקד הפרטיוזני, פצוע גם הוא, הסתתר ביער וציפה לעזרה, כי תבוא. וכאן קרה, שלאחר חודשים מרובים, שלא ידעו ולא שמעו זה על זה, נפגשו אי־שם בקרחת יער ירוקה, נסתרת מכל עין. הנה, מקרים כאלה קרו בעת מלחמת השחרור. – ומה הלאה? – שאלתי, כשבמוחי מבצבץ כבר נושא נהדר לרומן או לסרט.

– הלאה... הם הבריאו שניהם, שבו אל חטיבותיהם וממלאים תפקידים חשובים בעבודת הקימום.

– ספרי-נא לנו על אודותיך, בלה.

– על אודותי? יחד עם אבי לחמתי בשורות הפרטיזנים. אבי, רופא, בא אל פלוגת הפרטיזנים בהיותו בן 60. הוא לא יכול היה לעלות על הסוס. עזרו לו לעלות ולרדת. אולם הוא היה רופא טוב מאוד, טוב יותר מאשר פרש – פורצת היא בצחוק.

– כן... ספרי נא לנו על אודותיך.

– על אודותי? הבה ואספר לכם מעשיה מעניינת. קהילתנו הצליחה לפדות 200 ילדים יהודים מהאוסטאשי, מפקד מחנה המוות. משום שעדיין ברופאים לא נגעו – כי היה בהם מחסור, עלה בידנו לאסוף אל ביתנו ולהחביא שתי ילדות – האחת בת 6 והשניה בת 8. הילדות הבינו היטב, כי עליהן להתחבא. פעם בא לעירנו מרגל פרטיזני. קודם-כל הגיע אלינו. סיפרנו לו על הילדות. הוא ביקש לראותן. הוצאנו את הילדות מהמחבוא. פני הפרטיון החווירו כסיד.

– ליובוצ'קה! – הוא תפש את הקטנה בזרועותיו.

– ליובוצ'קה! – הוא העטיר עליה נשיקות, לחץ אותה אל לבו.

– דוד יסא, אתה חי? – שאלה בקרירות הילדה.

– כן, ילדתי, אני חי.

– ואת אמא ואבא הם הרגו. אני ראיתי, כיצד נשכבה אמא על העשב ואבא – ליד רגליה. דם הרבה יצא מהם. אז לקחה אותי סוניצ'קה, החברה שלי, והובילה אותי אל הצריף. רעים הם הפאשיסטים – סיימה הילדה את דבריה.

כמה ימים אחר כך, נאלצנו לנטוש את העיר. הלכנו אל הפרטיזנים. 36 קילומטרים הלכו איתנו שתי הילדות ברגל, בשרב, הלכו בשקט כמבוגרים, מבלי לבקש דבר. נו, ואז באנו אל הבריגדה...

בלה סיימה לספר על "אודותיהן"... משום שעל עצמה אין היא אוהבת לספר. ולבלה יש מה לספר. שני אותות הצטיינות על חזה.

26. קולקה

בצהרי יום שרב הכרתי את קולקה. קולקה הוא אזרח יוגוסלבי בן 5 בערך. אביו, עיתונאי, השאיל לי את בנו למחצית השעה, וכך קרה הדבר.

העיתונאי שלנו השתטח על ספסל בצילו של אלון עתיק בגן העיר, וטבל מעל לראשו בכתב-עת אמריקאי. העיתון הזה לא גרם לו קורת רוח יתרה, ומשום כך דווקא, כדי שיוכל במקצת להפיג את מורת רוחו בקללות, ביקשני לבלות שעה קצרה עם בנו יחידו.

הלכנו, אם כן, לקפה סמוך – אני והבן יחיד. הזמנו "זמרולינה" – בלשוננו אנו "גלידה". והבחורון שלי מלקק את הגלידה, בתענוג רב יותר משל אביו, הקורא את העיתון האמריקאי, ממצמץ בעיניו הכחולות, מקשקש בלשוננו, נהנה הנאה מרובה ממולדתו.

– טעים, קולקה!

– טעים נורא, "ורלו דובר".

אנו שותקים, וכי על מה מדברים עם אישיות כזאת? ובפרט בסרבית שלי.

– חושב אתה, כי תוכל לעשות כזאת? – שואל אני שאלת תם.
 – אני – מתפלא הקטן – כשאהיה גדול, אוכל.
 אנו שותקים.
 – זוהי הגלידה הטובה בעולם – אומר הקטן, כשלקק את הצלוחית עד שהבריקה מניקיון.
 – טוב יוכל לעשות רק... טיטו.
 כן, כזאת היא האמונה, אשר רוחשים היוגוסלבים למרשל, מקטן ועד גדול, כל אחד לפי רוחו.

* * *

ביקרנו במעון ילדים, מעין זה שבבאקאר. טיילנו עם נפתלי שלנו, והלה נזכר לפתע, כי יש לו עוד מה להראות לנו.
 נכנסנו לבית ענקי, סובב אותנו מחנה ילדים. יחד עם המחנך הובילנו על פני ה"בית".
 ומה לא הראונו הילדים. אקווריום, תמונות ופסלים של כל המנהיגים. ספריה יפה.
 בחגיגות רבה הראונו הילדים אוצר עצום: נחש צבעוני נתון בצנצנת ענקית של ספירט.
 הובילונו מחדר לחדר, וביקשו להוציא מפינו – איזה חדר, בו הסדר הוא הטוב ביותר. ואתה לך והגד, אם בכל חדר הסדר הוא למופת.
 נכנסים אנו לאולם הגיאוגרפיה. המחנך שואל ילדה כבת 10.
 האורחים הם מפלשתינה. היכן היא פלשתינה? – הילדה רצה באומץ אל המפה, מתחילה מבגראד, מעבירה את אצבעה על פני מרחק הגון ממנה עד... כן, היא יודעת.
 – מהי ארץ זו, פלשתינה?
 – ארץ קולוניאלית, משועבדת לאימפריאליזם, ובה נלחמים העמים את מלחמת שחרורם.
 אימתי יבינו המבוגרים בארצנו את אשר מבינה פיונרית יוגוסלבית בת 10 עלינו ועל ארצנו?

150 ילדים ו-22 איש, חבר העובדים. הלוואי עלינו ועל מוסדותינו. ואמנם הילדים, לאחר ששרו את שיריהם וסיימו להאזין ל"נאומי" (ביוגוסלביה למדתי לדבר אפילו אל ילדים), מאחלים לנו שארצנו תשחרר מהר ככל האפשר, ושהפיונרים שלנו יחיו בחופש ובאחוה.

* * *

כיצד שלא ייראה מוזר ומשונה הדבר, אך ביוגוסלביה הפכתי כמעט ל"אומלאדינץ". הנה שוב יושבים אנו בהיכל הנהדר של "חזית הנוער" ומקשים בפני נפתלי קושיה על בעיה כאובה למדי.

– הגד נא, ידידי, מה פירוש הדבר: נתקלנו היום בילד בן 9 והוא ביקש נדבה.
 נפתלי החל לגמגם קצת.
 – ילד?

– ילד!

– בן 9?

– בן 9!

– נדבה?

– כן, פשוט, כשם שקורה אצלנו, בארצנו הקולוניאלית.

נפתלי קפץ כנשוך נחש. ידעתי, כי פגעתי בבכת עינו.

– וכי יודע אתה, אחא, כי שריים אנו רק שנתיים ללא מלחמה.

– יודע אני – הורדתי מעט את הטון – אבל אמור לי, מה עושים אתם נגד זה?

– הא, מה עושים אנו? – נפתלי התאושש – ראית את המכונים שלנו?

– ראיתי. אולם גם את הילד העני ראיתי – אני קשה כצוק סלע.

– הלא תבין, אחא, יש ילדים שאינם רוצים להיות במוסד. האם ראית את הסרט הסובייטי "רפובליקה שקיד"?

– ראיתי את הסרט, ראיתי מה עושים בברית-המועצות. ואני שואל, מה עושים אתם?

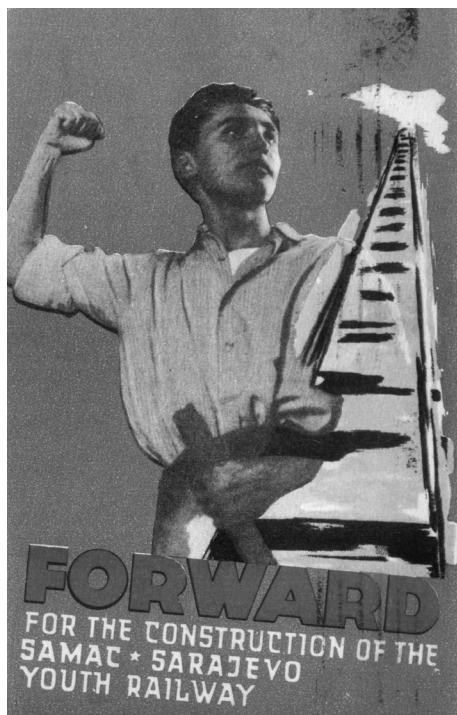
– אנו שולחים אליהם מדריכי פיונרים, מנסים לשכנעם, לא תמיד מועיל הדבר. יש לנו מחלקה של מחנכים-מיליציונרים. הם עוזרים הרבה לנוער. אין זו בעיה פשוטה. הבה ואספר לכם, לפני המלחמה שוטטו כנופיות של ילדים כאלה, אשר היו להם "אפוטרופסים" מבוגרים. הם היו גונבים בשווקים ובכל מקום שהייתה משגת ידם. והמטרה היתה מיד משחררת אותם, אם הודיעו שם את שם האפוטרופוס. ואפוטרופסים אלה היו משלמים למטרה הפאשיסטית... היודעים אתם כיצד נהגנו באפוטרופסים הללו? ירינו בהם כבכלבים שוטים! אולם משהו נשאר עדיין. הנה דנו עתה לעבודת פרך ממושכת אב שיכור שחי מזנות בתו האומלאדינה. כן יש עדיין בעיות. חסרים לנו עדיין קאדרים מודרכים, ביחוד לפיונרים, וכי יודעים אתם, איזה קאדר נחוץ למטרה זו.

נפתלי מקשקש בלשונו ועוצם את עיניו.

– אולם לאחר תוכנית החומש, אחא! איש לא יבקש עוד נדבות ביוגוסלביה! – מהרהר בקול האומלאדין שלנו.

אנו מתבוננים בתמונתו הנהדרת של לנין. ללמוד, ללמוד, ללמוד! אותה סיסמה ואותו לנין אשר בקלוב הקטן של הנוער שלנו ברחוב צ'לנוב בתל-אביב. אין במועדון שלנו מעליות, מסדרונות מצופים שיש, עצי נוי נהדרים, ספריה כזאת, חדרי עבודה כאלה. אין בו קומות על קומות. בסך הכל אולמון קטן. שאין בו טלפונים, פסנתרים, רדיו. מזמן לזמן מביאים "חתיכת" פטיפון, ולרוב "גרמושקה". אולם שם אותו נוער, אותה אמונה, אותה התלהבות ואותו לנין. והנוער שלנו, כנוער הפרוגרסיבי בעולם כולו, בשאיפתו לטוב, לחופש, לחיים – מוכן לכל, יתגבר על כל מכשול ויגיע. הוא יגיע כאומלאדינה היוגוסלבית, שגברה על המפלצת הפאשיסטית רבת הראשים, יגיע אל המטרה ולא יחדול מלכת, מלהתקדם כאומלאדינה על פני הרים שעמם התמודדו בשאמאץ-סאריבו. הלאה, הלאה לעתיד טוב ומזהיר.

27. פרוגה שאמאץ-סאריבו

המחנך הגדול בסרט הסובייטי "הדרך לחיים" הפך את הילדים העזובים, את הפושעים הצעירים, לנושאי הקידמה וההיסטוריה. הוא איחדם, כי העמיד במרכז חייהם את הבנייה – בניית רכבת הנוער.

"הדרך לחיים" היה הסרט הסובייטי הראשון שראיתי.

יוגוסלביה היא הארץ הדמוקרטית הראשונה שנודמנה לי בדרך החיים. והיא לא תמוש מזכרוני לנצח. לא משום שזוהי הרפובליקה העממית שראיתי לראשונה, כשם שאזכור תמיד את הסרט "הדרך לחיים", לא משום שהיה זה הסרט הסובייטי הראשון שחזיתי בו. זה וכן זו – מציאות עילאית חדשה היא. וטוב לאנשים, הרואים את הגשמת חלומותיהם.

הנוער היוגוסלבי בונה את רכבת הנוער. מובן, כי לא פושעים צעירים בונים אותה ואין מקימים כאן רכבת שעשועים. לאורך 230 קילומטרים בונים 60 אלף גיבורי עבודה נלהבים ומלאי אמונה את המחר. כ-200 אלף בני נוער ישתתפו במפעל גדול זה... המוני העם היוגוסלבי השיגו את חירותם בקרב דמים. המוני העם היוגוסלבי מקימים בזיעת אפם את בניינם הנהדר, אשר את יסודותיו הניחו מתיכם היקרים.

נהדרת היא אדמת יוגוסלביה. נהדר מאדמתה הוא עמה, והנהדר בעם – הוא הנוער. והגילוי הנהדר ביותר של נוער זה הוא שאמאץ-סאריבו!

בוסניה ארץ הרים היא, ובהרים אלה טמון כוחו הטבעי של העם. העם הבוסני היה עם נחשל, עני, נבער מדעת. אדמת בוסניה, כאדמת שכנותיה, פוריה היא. האיכר קוצר את אשר זרע מלוא חופניים. "פרוגה שאמאץ-סאריבו" נועדה לקשור את הכפר עם העיר, את הרי בוסניה עם מרכזי התעשייה. מסילה זו נועדה להקל על ניצול אוצרותיה של בוסניה. היא נועדה להגביר את מחזור הדם של הגוף הגדול – יוגוסלביה. מסילות הברזל הן מערכת השרירים של הענק הקם לתחייה. אך שאמאץ-סאריבו – אין היא אחד השרירים בלבד. היא הרוח, היא – הנוער.

שאמאץ-סאריבו!

השיר היוגוסלבי הראשון ששמעתי – עוד בנמל חיפה על האניה "טארה" – היה השיר "שאמאץ-סאריבו". לאחר זמן שמעתי מפי חיילים הצועדים ברחובות בלגראד, מפי בוני הכביש ליד ראיקה וזאגר, בבית הסטודנטים, מפי הפיונרים של באקאר – בכל אשר תפנה. ולנצח יושר השיר – יושר בגאון וברחבות. את השיר הזה יפיעו על פני העולם כולו 40 הבריגדות מכל ארצות תבל, אשר דרך ימים ויבשות באו לתת את חלקן בבניין מפעל השלום.

* * *

בוקר דלף. השמש לא עצרה כוח לצאת ונשארה תקועה אי שם בהרים מאחורי העננים. גשם. עליונות אחזה את האיכרים, את הקצינים, את בני הנוער, את הזקנים – את כל נוסעי הרכבת, הנחפזות קדימה, בתופפה באופניה את קצב השיר "שאמאץ-סאריבו". הכמרים, העטופים בגדי קודש, הטיפו בקולות ממותקים מעל במות הכנסיה למאמינים, כי הגה – ריבונות-של-עולם מתנגד בחריפות לבולשביקים. והראיה – עונש זה מן השמיים שירד על ראש העם – הבצורת. שנתיים ימים ייבשה השמש האכזרית את אדמת הסלאבים. במשך שנתיים היממו, הרדימו קולותיה המתוקים של הכמורה את הכרתו של עם. אילי ההון ובעלי האחוזות אנשי האמיגרציה שפשפו את כפות ידיהם המיוזעות ברוב נחת: אלוהים אתנו. ולפתע – הא לך. ריבונות-של-עולם בגד בנתיניו הצייתנים. הבצורת כלא היתה, עלתה הקמה, מוריקים ומצהיבים השדות. אין זאת, כי הבולשביקים שיחדו את ריבונות-של-עולם עצמו ואולי הפחידוהו!

"שאמאץ-סאריבו" – שרים הגלגלים, האנשים. הרכבת קופצת אל תוך בוסניה. יורד גשם. ואנו ליד ה"פרוגה". הנהו – הנוער. מתרוממים המכוששים. נחפזות האתים. מריצות עפר אליהן רתומים נערים, נערות. רגליים יחפות בוססות בקרקע הלחה, המרוככת. נעלי עבודה כבדות, שדבק בהן הבוץ. סנדלי איכרים נחפזים ליד מגפי חיילים. הבחורים – כולם ערומים למחצה. שרירים, חיוך רחב, שיניים לבנות – ושירה. בידדות, בנחת, מתנועעים ידיים ופטישים, מטפחות נשים, כובעי פרטיונים, וזוהר עליו, אמיץ בעיניים. טוב להביט בעיניים אלה. הרכבת ממחרת לרוץ, אך המבטים דולקים אחריו מהר יותר. מה שונה, מה שונה כל זה מהבעת פניהם היגעה, המרה, המתמרמרת של פועלינו!

הפרוגה נמתחת לאורך מסילת הברזל, שאנו נוסעים עליה. לפעמים קופצת הצידה. ואז אי-שם במרחקים רואה אתה אנשים ללא ספור – נמלים, שדבקו יחד בתנועת אחווה של עבודה. אומנם כנמלים רוחש הנוער לאורך 230 קילומטרים. הוא הופך את הקרקע, סוחב את חומרי הבנין אל הגשרים, עובר עד צוואר בנחלים, נושא פסים, אשר מרחוק נראים כקני קש. כנמלים חופר, חותר הנוער אל תוך ההרים. מאי-שם יוצאות במרוצה קרונות עמוסות. כעדת נמלים טרוד הנוער מסביב לצריפים הארוכים, מסביב לעמודים העטורים דגלים וירק. כנמלים באחוזה, ביצירה, כקולקטיב. כן – אך אין אלה נמלים.

מסביב מתנשאים אל על הרים ענקיים מכוסים עצים, שיחים, עשב, כחומות המשובצות אבנים לבנות – קריאות וסיסמאות. אפשר לקוראן ממרחק קילומטרים:

“אנו בונים את הפרוגה – הפרוגה בונה אותנו!”

“טיטו הוא שלנו – ואנו של טיטו.”

“אחוזה ואחדות.”

הסיסמאות מביטות מעל ההרים, הרכבת עוברת ביעף. מקבילות את פנינו אלפי ידיים מנפנפות, שהמירו רובה באת. הכתפיים הערומות מתכופפות על המריצות – כתפיים, אשר הפאזיזם לא עצר כוח לכופפן.

במחנה העבודה ביוגוסלביה

עומדים (מימין לשמאל): גינטר (גרד) שטילמן ודוד (רבינו) רבינוביץ'
יושבים (מימין לשמאל): דוד (סשה) חנין, איטה קוניג, אליזשה,
חבר לא ידוע, גרשון יעקובוביץ' (מקסי)

28. יום עבודה בשאמאץ-סאריבו

ליד הצריף של הפלוגה מפלשתינה
עומדים (מימין לשמאל): מרסל פרקש, עבדל כרים אל כעבי, באקר אל אנסארי, דאוד תורג'מן,
חבר יוגוסלבי, דוד (סשה) חנין, עודה אל אשהב, דוד (רבינו) רבינוביץ, זאכי אל אנסארי
יושבים (מימין לשמאל): גינר (גרד) שטילמן, רפי, שמטוב, גרשון, מוסא אחמד ג'ובראן, יהודה
לבקוביץ, ברוריה פרקש (אבישאול).

"בריגדת האודארניקים הראשונה לפיצוץ" ("פירוזה מינרסקה אודרנה בריגאדה"). אין זה, אחא, עניין להלצות. כבר הוציאה הבריגאדה 10 אלפים מטרים מעוקבים מתוך המנהרה העתידה. את האנשים הוציאו מהמעמקים כשהם מתעלפים, השיבו את רוחם, ו"היידמה" – שוב אל המנהרה. עד אשר בבוקר בהיר אחד, שתי ידיים – אי שם בבטן ההר הנצחי, תתמוגגנה בלחיצת אחים לשלמות אחת עטורת ניצחון. שתי ידי בריגדרים משני עברי המנהרה. אנו מתקרבים. עוברים ביעף לנגד עינינו עוד כמה צריפים – ועליהם כוכבים, תמונות, סיסמאות, דגלים. כאן בסביבה החברה שלנו.. הפרוגה נוטה לפתע בזווית חדה הצדה ממרכבתנו. אי כאן בסביבה – החברה שלנו. מרחוק נוצץ נהר. הנה אנו על חופיו – נהר בוסנה. המים עכורים, פוזים, מעברו השני צריפים. מבעד לגשם מגיעה לאוזנינו שירה. בצלעות ההר דבקו נקודות – נמלים. אלה הם החברה מהמחנה, אשר עמו נמנים הפלשתינאים. הרכבת עומדת, אנו קופצים ממנה וממהרים עם מורה הדרך – לשם. מתחת לרגלינו הזרם העכור והמהיר של הנהר בוסנה. את הנהר עוברים אנו על פני "גשר פרטיוני". רוחבו כרוחב לוח עץ אחד – 30 סנטימטרים. ולוח זה תולה על מין מערכת של

חוטי ברזל. שני חוטים ארוכים מלמעלה – המעקה של הגשר. הנהר בוסנה רחב למדי 50-70 מטרים. הגשר התלוי מרקד מתחת לרגלינו, מלמעלה מרקדות על פנינו, על הגשר, טיפות גשם עבות, וכך באים אנו אל הסקציה השישית.

צריפים רחבים, לבנים, ועליהם דגלים-דגלים צבעוניים רבים. במחנה זה רבים הם מארצות חוץ. "צ'יטה" – זוהי קבוצה. בריגדה מורכבת מכמה צ'יטות. לפני הצריפים – כוכבים עשויים מאבן וטיט, על הקירות סיסמאות, כתובות, קריקטורות, תמונות מצוירות. הנה הגוש הסקנדינבי. שני סוסים רתומים בכרכרה עתיקה מצוירים בשלל צבעים. סמל הוא למסע השוודים אל ה"פרוגה". לפני הצריף מסתובבים כמה נערים ונערות לבושים בגדי רחצה. אמנם יורד גשם, והאוויר קריר למדי, אך לגבי השוודים הרי זה שרב.

והנה צריף, ועליו מצויר צב. את הדגים לא אבתה אנגליה להעביר דרך שטחי הכיבוש בגרמניה, משום שנסעו הם ליוגוסלביה, ומשום כך איחרו. גם כאן חברה רבים בבגדי רחצה. והנה – "פלסטינגה צ'יטה". על הקרקע לפני הצריף שני כוכבים. על הקיר, בעברית, בערבית – "אחוזה ואחדות". יהודי וערבי, ובידיהם המורמות פטיש וחרמש, נשענים אחד על השני, ומסביב להם הסיסמה: "יחד למען חירותנו נגד האימפריאליזם". ליד הסמל מצוירת מפת ארצנו הבלתי-מחולקת.

אנו נופלים אל תוך צריפנו. חובקים אותי – גרד [שטילמן], מרסל, עאבס. הם עובדים במטבח. גרד אינו מרגיש טוב, הוא מתהלך בפיג'מה.

אנו רצים אל החברה, אל מקום עבודתם.

אל תוך ההר המכוסה ירק פורצים בחורינו באתים ובמריצות. והנה אני בתוך הקבוצה הפלשתינאית. רגעים מספר של שמחה, וחזרה לעבודה.

הקרונית של ששה מתמלאת בזריזות, בהתמדה, במין אסתטיות מיוחדת. רבינו [רבינוביץ'] ודאוד, יהודה ומוסא [אל חשימי], יעקב, באקר [אל אנסארי], קובי – אתיהם כאילו מרחפות באוויר. חורקות המריצות. אברהמ'ל – זאב הים – באת הארוכה אף ממנו "מגיש סחורה" במין תנופה כזו, עד אשר נדמה, כי רוצה הוא להעתיק מן המקום את ההר כולו.

ובמקום פריקת הקרונות עומדת איטה [קוניג] ואת בידה – את קטנה, ובכל זאת גדולה ממנה, היא חובשת כובע כחול, אוברול. עובדת היא במין ביטחון, כאילו בטוחה היא, שבלעדיה לא תקום שום מסילה בין שאמאץ לסאריבו.

יורד גשם. ששה פותח בשיר:

זה כן רעם ברקיע,

כן, ברק פה התלקח.

כמה חברה, יוגוסלבים, מחרים מחזיקים אחריו, ואחדים שרים אפילו כמה מילים עבריות. העברית יוצאת מפהם מסורסת, כמעט כמפי יקה פלשתינאי ממוצע. הגשם מתגבר. ששה מרים את קולו. האתים זורקות אל תוך הקרונות רגבי אדמה לחים, אבנים לחות. אין אנחנו מסוכר – צועק זאב הים אל ההר, אל החברה.

* * *

שעת צהריים. החברה חוזרים מהעבודה. יום העבודה נמשך 7 שעות, כדי להוציא תוצרת יתר. יום עבודה רגיל – 6 שעות. עתה עובדת ה"צ'יטה" שלנו בבוקר. יושבים מסביב לשולחן עץ ארוך. עודה (עודה וסשה הם שני המפקדים) טורח מסביב לטבחינו. ניתן האות – והחברה רצים אל אשנב מטבחנו. הם חוזרים ובידיהם קערות עמוקות מלאות מרק, פרוסות לחם, "מעט" ריבה ו"חתיכות" בשר – כל אלה בכמות כזו, עד אשר פחד תוקף אותי, משמעלה אני על דעתי, מה יהיה כשיחזרו החברה הביתה.

"הלא רעב יפשוט בארץ כשתביאו מכאן את תיאבונכם זה".

"תדאג נא לה מחלקת האספקה" – עונה אברהמ'ל.

כשהחברה סיימו בהצלחה את התקפת הבזק על הקערות, פתחו בשתיית תה מאותן הצלוחיות, והחלו מספרים מעשיות.

וכאן נודע לי, כי את הכשרת האכילה עברו חברינו באוניה "נרטווה", אף שיר חברו על נושא זה.

התברר, כי לא רק האכילה העסיקה את החברה על האוניה. הם עסקו גם ב"ספסרות" – החליפו בשר בבננות, על האוניה נתנו לקינוח הסעודה בננה לאיש. היו שלא יכלו להסתדר עם מנות הבשר הגדושות. אולם היו גם חברים, למשל יהודה ו"הפיונרצ'יק" (בשם נכבד זה כינו את גרד בשל כרסו הגדולה, הקרחתו, ושנותיו, כן ירבו), אשר בכלי הקיבול שלהם יכלו להתחרות עם כל הצי היוגוסלבי. "זאב הים" בלבד האפיל עליהם.

האכלנים הנורמליים החלו לספסר, על חשבון "הפיונרצ'יק" ושות'. תחילה דרשו חצי מנת בשר תמורת בננה, לאחר מכן התארגנו הם בטרוסט ודרשו 3 בננות תמורת מנת בשר. האכלנים שלנו התמרדו. שוק שחור שכזה! הם התארגנו בסיסמה – "בננה תמורת חצי מנת בשר". ה"טרוסט" נהג כיאה לטרוסט: "אם לא יסכימו האכלנים לדרישתם, יטילו את הבשר הימה".

"יא, ביטשיין, הנוער שלך!" – סיים בהתמרמרות הפיונרצ'יק את סיפור קורותיו.

ואני יושב לי רכון על צלוחית התה ומחשב. כיצד להתחיל בשתייה.

"טבול בתה ולגום" – מייעץ לי אברהמ'ל.

"אם אין לו ים, יש לו טל!" – מפטיר סשה, וזורק מבט, מעשה מפקד, על האודארניק שלו.

* * *

הצריף שלנו – הוא צריף ה"אימפריה". בחדר השני גרה ה"צ'יטה" האוסטרלית – 3 חודשים שהו בדרך, על מנת לתרום את חלקם לבנייה הגדולה. בחצר השלישית השתכנה ה"צ'יטה" האנגלית, שהגיעה לפני ימים מספר.

אברהמ'ל רוטן.

"אנגלים על ראשנו! טבק למקטרת לא הביאו, לעבוד אין הם יודעים. עובדים אנו ביחד והם מורידים מהנורמה שלנו".

"צרות מהאנגלים!" – צוחק יהודה – "האימפריאליסטים שלהם מדכאים את חירותנו, והקומוניסטים מונעים בעדנו להיות אודארניקים".

"אין דבר, גם הם יהיו אודארניקים" – נענה סשה. – "אנו כבר השגנו תואר זה, ואיש לא יטול אותו מאיתנו".

הולכים אל המקלחת. נועדה היא ל"אימפריה" ולסקנדינבים.

יהודה החיפאי שלנו משמש מכונאי. הוא מסיק את המקלחת, המים נעצרים מדי פעם ואז צועקים כולם בצוותא – אנגלים, דנים, שוודים, איטלקים, אוסטרלים ואנו הפלשתינאים:

"יהודה! יהודה! יהודה!"

בייחוד צועקים אלה שהספיקו להסתבן.

"אתה, בעל המרחץ, ימח שמך! מה נרדמת שם?!" – רועם אברהם'ל. כולו עטור ענן קצף לבן.

"הביטו נא, אברהם שלנו, מראהו כמראה עוגה בקרם" – מציין בקור רוח מרסל.

* * *

הרצייתי בפני "גרייט בריטן אנד דומיניון". הם הבינו היטב את בעיותינו. "בכל זאת אנגלים הגונים" – צין אברהם'ל.

"נו, אנגליה בכל זאת מדינת־ים" – מצטחק דאוד.

29. הבריגדה היוונית ואחרות

חוגגים את הצטיינות הפלוגה מפלשתינה. על כתפיהם של המתנדבים (משמאל לימין):
דוד (סשה) חנין, עודה אל אשהב ואברהם כהן (אברהמיל)

הרציתי בפני הסקנדינבים. דיברתי "גרמנית" בהברה הברדצ'בית שלי. ה"יקים" שלנו – הבעת פניהם העידה, כי כאילו התקיפם מחנה יתושים עצום. הח' גרד התרגש פחות מכולם, כי רגיל הוא לדיבורי זה. פניו היו חמוצים אך מעט, והוא הקשיב בסבלנות לדברי, כתמיד. לעומתו יהודה מן הנוער כאילו עקרבם עקצוהו. ואמנם הוא לא עצר כוח לשמע משפט ארוך יותר "וישא רגליו ויברח". אולם הסקנדינבים – את רצונם השבעתי. הם הבינוני כמעט ללא תרגום. אומרים, כי ההברה הברדצ'בית שלי דומה לשפות הסקנדינביות בדיוק כמו לגרמנית! הח' גרד אמר לי לאחר ההרצאה: ביטע, אם רוצה אתה לדבר גרמנית, אל תחשוב כי זוהי אידיש גרועה.

* * *

קבוצת הסקנדינבים חוגגת את יום הקיץ הארוך ביותר. על תורן גבוה, מקושט ירק, מתנוסס הרגל השוודי. הנערות הבלונדיניות החליפו את בגדי הרחצה בבגדי לאום צבעוניים, סרוגים ומקושטים כשל כל האומות... אחרות לובשות מכנסיים אדומים וחולצות ונעולות מגפיים. הבחורים לבשו לכבוד היום טוב גופיות. מעגל ובאמצעיתו גרמוניסט – רוקדים.

"נו, חבר'ה, הסקנדינבים התלבשו" – קובע אברהמ'ל.
 "כרגיל, מתלבשים הם רק בלילה לעת שינה, ביום מתפשטים הם" – מסביר לי מוסא.
 "נו, היידמו, בואו לרקוד" – קורא יעקב.
 והנה רוקדים הם – שוודים, דנים, אוסטרלים, אנגלים, יוגוסלבים, והנוער שלנו – את ריקודי העם הסקנדינביים. והריקודים הם כריקודי כל העמים – מעגל זוגות, מחיאות כפיים. הנה מובילה נערה דנית מצטחקת אומלאדינץ יוגוסלבי כפרי יחף. מסביב מחיאות כפיים, צחוק. הנוער של כל העמים אוהב לרקוד. מחונן הנוער בסגולה מיוחדת לעליצות, לשמחה. כל דבר פעוט משמש אמתלא ל"עשות" יום-טוב, ובפרט על ה"פרוגה", אשר בו הקטנות הן חלק מדברים גדולים מאוד. וסברה היא – כי הצדק עם הנוער: אין בכלל דברים קטנים בעולם.
 אמרנו כבר, כי הטוב בנוער היוגוסלבי הוא שאמאץ-סאריבו. וכאן חייבים אנו להגיד, כי הטוב בנוער של שאמאץ-סאריבו הוא "גריצקה בריגדה" (הבריגדה היוונית). הנה, באים במצעד אל הכיכר כמאתיים נערים ונערות. דגלים גדולים, אדומים וצבעוניים. שירה אמיצה. הנה הם כבר על הכיכר. כולם בקומבינוזונים חומים או ערומים למחצה. "הוררא!" – צועק המפקד, וכחד עונים לעומתו היוונים, ואחריהם כל הנוער.
 ה"הוררא" סימן הוא. היוונים יוצאים במרוצה מהשורות. בסערה מתקיפים הם את הכיכר. וכהרף עין עשרות סקנדינבים, יוגוסלבים, יונים יושבים רכובים על שכמי האורחים שהתאספו. הרקולס צעיר, שזוף, ערום למחצה, משמיע צעקה:
 "אומלאדינסקה פרוגה!" (מסילת הברזל של הנוער!)
 "בראטסבו!" – עונים אלפי קולות.
 ושוב:
 "אומלאדינסקה פרוגה!"
 "דינסטבו!" – עונים כחד ההרים מסביב.
 הצריפים רועדים לקריאתו האדירה של הנוער. הולך ומתגבר הקצב של הקריאות – "ברטסבו, דינסטבו". הכפיים מורמות אל על, הדגלים מתנוססים מעל לראשי הנוער בויגוג ריתמי אדום וצבעוני.
 ושוב – "הוררא!" – סימן, כי יש לשנות את הקריאה.
 "טיטוי הרוי!" – צועק יווני. ועל קריאה זו, באותו קצב, חוזר כל מחנה הנוער.
 "זאכאריאדיס!" – צועק היוגוסלבי.
 "אפון! אפון!" – עונה הנוער.
 ושוב – סטאלין, טיטו דימיטרוב. מקהלה אדירה של אלפי נוער חוזרת על הקריאות. מורידים את הרכיבים. מעגל ענקי ובאמצעיתו דגלים. רוקדים.
 "היוונים הם משלחת של פרטיזנים ושל גולים פוליטיים ביוגוסלביה" – מסביר לי הח'

גדר...

יושבים אנו ליד השולחן לאחר ארוחת הערב, ומנהלים שיחה פוליטית בצ'יטה שלנו. אני מוסר דו"ח על המצב בפלשתינה ועל נאום גרומיקו. בין החברים אין חילוקי דעות. מציעים הופעה מאוחדת של פ.ק.פ. והליגה לשחרור לאומי הערבית. מתווכחים על סעיפים בתוכנית המשותפת. החברים מתעמקים בפתרון הבעיות הרציניות.

* * *

הקיצותי בבוקר השכם, מתמתח אני על מדף השינה (נארא). החבריא יושבים כבר ליד השולחן, סועדים. גם הנערות באו מצריפן. מבעד לדלת רואה אני כמאתיים יוגוסלבים – בריגדה כפרית – עושה התעמלות בוקר. אני וגרד על הנארא שלו מלמעלה מסתכלים בפזוקולטורניקים. רובם עושים את התרגילים באורח חופשי, אסתטי, בזריזות. אולם הנה עומד מול הדלת בחור ארוך יחף. יחסו אל התרגילים הוא יחס חופשי למדי.

המדריך פוקד: הידיים קדימה. והבחור שלנו פושט אצבע אחת מכל יד. המדריך פוקד: ליפול על הידיים. והבחורון מכופף את ראשו. הפקודה היא: שמאלה פנה! הבחור מסובב את עיניו שמאלה, ועומד לו בשקט רב, כאילו אין מתכוונים אליו כלל.

"דמוקרטי מאוד" – ממלמל "הפיונרצ'יק" ומתרומם מעל משכבו. והנה, גרד "החולה" קופץ על רגלו האחת, נופל על הידיים והמדף עוד מעט נשבר תחתיו (כי משקלו של "הפיונרצ'יק" למעלה מ-85 קילוגרם).

"אני מתעמל במקומו" – אומר הוא. – "אולם גם הבחורון יתעמל טוב יותר כעבור יומיים, הלא חדש הוא, מבין אתה?"

ארוחת הבוקר נסתיימה, ששה מוסר את הדגל לאברהמ'ל. הקבוצה קיבלה את הדגל מהבריגדה – קבוצתנו היא עתה "אודרנה צ'יטה". ואברהמ'ל, על אף הסטיות היומיות שלו, על אף המקטרת, הריהו פועל מצויין.

הקבוצה מסתדרת, בשורות יחד איתה ה"אנגלוסקסים". ששה נותן את הפקודה והחברה צועדים אל הקרב על ה"פרוגה" עם סלעי הרים – אל המאבק למען השלום, נגד מציתי המלחמה.

* * *

בא הח' זשוקא מהמפקדה הראשית של בריגדות הנוער מזעניץ. בחור צעיר ולבבי, שזוף עור, שערותיו שחורות ועיניו ירקרקות. חיוך רחב על שפתיו ואות הצטיינות של "פרטיון משנת 1941" על חזהו.

"אחת הקבוצות הטובות ביותר היא הפלשתינאית, כל המפקדים והחברים יודעים לשם מה באו הנה. יכולים אתם להתגאות, להתגאות מאוד בחבריכם".

כן, גאים אנו. הבחורים היוגוסלבים מהבריגדה של "נובי-סאד", בה עבדו קודם לכן ששה ואברהמ'ל וחברינו הערבים (12 הראשונים שהגיעו ל"פרוגה"), באו לבקר את הצ'יטה שלנו.

ראיתי כיצד חיבקו הם את סשה; שמעתי כיצד מדברים על סשה, אברהם'ל ועל אלה שבאו מאוחר יותר – רבינו, יהודה, יעקב, גרד, קובי, על נערינו ונערותינו – וליבי נתמלא גאון ואומץ.

פעמים רבות עבר הדגל ליד הקבוצה הפלשתינאית. כמה תעודות אודארניקים ו־10 תעודות הצטיינות ושם הכבוד "אודארנה צ'יטה" – זהו אות כבוד למשלחתנו. ואות זה היה משובח וגבוה יותר, אילו חברינו, שאיחרו לבוא, הספיקו לעבוד יותר על ה"פרוגה".

התעודה הזאת היא אחת מהמכובדות ביותר, אשר השיג הנוער שלנו. בויעת אפיים, בהכרה עמוקה ובהקרבה עצמית נכתבה היא. ולא בעד עבודה בלבד. גם בחייה התרבותיים-פוליטיים הצטיינה קבוצתנו. ב"אומלידינסקה בורבה", עיתון ה"פרוגה", הופיעו יצירותיהם. בעת קבלת הפנים של הבריגדה האלבנית, הציגו כל הקבוצות בכיכר "עיתונים חיים". עיתון הקיר שלנו הסב אליו את תשומת לבם של אלפי בני נוער. וזה היה מראהו של עיתון זה: אל מוט הדובק לוח. למעלה קריקטורה – מפת פלשתינה. קרוקודיל גדול – "האימפריאליזם" – פער פיו לבלוע את הארץ. רומח חד – אחדות יהודית-ערבית – מכוון אל פיו. מתחת לקריקטורה, שלוש סריות של תמונות. הסריה הראשונה, ומתחתיה כתובת: נוף ארצנו – צילומים מירושלים, טבריה, צפת, חיפה, העמק, תל-אביב. הסריה השניה על חיי הפועלים והאיכרים, צילומים מבתי חרושת, כפרים, הפגנות, מוסדות פועלים. הסריה השלישית על מלחמת המפלגה: תמונות מאספות עם, מהפגנות, מפעולות, ובהמשך – המאמצים להוצאת "קול העם" עד היותו עיתון יומי, "אל איתחאד", "קול הנוער", "אל ראד". שעות שלמות הסבירו החברה שלנו להמוני הנוער מכל העמים את הכתוב בעיתון הקיר.

גם בין ההצגות עשה הסקף שלנו על "אחדות יהודית-ערבית" רושם ניכר. כמו כן השירים.

בעת החגיגה, נערכו משחקים מעניינים. תחרות ריצה בין כמה עשרות זוגות – לכל זוג קשורות רגליהם השמאלית והימנית. כאן דווקא לא הצליחו אברהם'ל ודאוד. התחרות ריצה בשק: כננסים לתוך שק ומתחילים לרוץ. גם כאן ניסה אברהם'ל את מזלו. אולם על פני הים ובעבודה הצליח אברהם'ל יותר.

יום ראשון עליו זה הסתיים בנשף ריקודים. התזמורת היוונית (וכי יש דבר שלא יהיה להם, ליוונים אלה?) ניגנה ריקודים עממיים. כמאתיים מטר מהם ניגנה תזמורת של שבויי מלחמה גרמניים ריקודים מודרניים.

"נו, מה תגידו, חבריא? לא מזמן, אחיהם או אף הם עצמם הכריחו את אחינו לנגן לפני מותם, ועתה מנגנים הם לריקודינו, הכלי זמר" – אומר יהודה שלנו.

30. מדיצינה ודיסציפלינה

בערב זה התחולל ה"פוגרום". בכל אלה אשמים היו סשה וגם ברוריה. סשה הוא המפקד וברוריה היא האחוזת. והנה התאחדו הרפואה והמשמעת המפלגתית נגד רבינו ואברהם'ל. ה"פוגרום" התחיל בכך, שסשה הרגיש שאיש־הים שלנו מקרקר באורח מוזר בעת דיבורו. וסשה שלנו הוא זמר ושמיצה מוסיקלית מצוינת לו. "האם משתנה קולך? נדמה לי, כי מזמן יצאת מגיל הילדות".

אברהמ'ל מגמגם:

- אני... אני עישנתי יותר מדי.
- אולי אפשר לדעת, מה עישנת? את מקטרתך מאלכסנדריה?
- הלא קנית לי מקטרת חדשה!
- ובמה מילאת את המקטרת – בעלים יבשים?
- כן... לא... עישנתי סיגריות.
- ומי 15 סיגריות אלו ניחר גרונך?
- אליושה נתן לי כמה סיגריות.
- ומה בכך? הוא נתן גם לי.
- תיאחו בטראם, מה נאחזות בי, מה נטפלת אלי?
- ששה נשתתק. אברהמ'ל נשם לרווחה. נכנס רבינו. התיישב במהירות חשודה.
- היום צריך אתה להביא מים – אומר ששה.
- כהרף עין – עונה רבינו, תופש את הדלי ויוצא במרוצה.
- ששה מתבונן בשתיקה ובשים לב כיצד זה קפץ מהחדר. ואז קם בשתיקה ממושב וניגש אל הדלת. אני, מתוך סקרנות, הולך בעקבותיו. מרחוק נראה רבינו כשהוא צולע על רגלו.
- צולע הוא – אומר ששה.
- רבינו חוזר.
- מה קרה לרגלך?
- איזו רגל?
- זו השמאלית, הצולעת.
- כן... לא, לא הרגל, הנעל גדולה מדי.
- והלא נועל אתה סנדלים?
- טוב – אומר ששה. רבינו, רוחו שבה אליו.
- ובערב התחולל ה"פוגרום".
- אל הצריף פרצה, כרעם ביום בהיר, ברוריה בלוויית הרופא.
- אברהם, פתח פיך – אומר ששה.
- אברהמ'ל החוויר, רבינו נדחק לאיטו אל הדלת.
- הישאר כאן!
- נתנסיתי באלכסנדריה ולמדתי, כי אסור לפתוח פה – אומר זאב הים הניצוד.
- אל תעשה לי כאן גאלא, גאלא, פתח פיך אם הרופא מצווה.
- כמו באלכסנדריה, נשאר אברהמ'ל עומד בפה פתוח, לאחר ששמע את "פסק הדין" של הרופא הצעיר המשופם: "לא לצאת יומיים לעבודה".
- נו רבינו, תראה לנו את רגלך – אומרת ברוריה.
- אין מה לראות. לא ראית מימך רגל? תבקשי את מרסל, למשל.
- הראה את הרגל – מפקד ששה.
- רבינו ממלא את הפקודה ומושיט את רגלו הימנית.
- את השמאלית, אחא!

– מחר תסע לזעניצה. יש להאיר את הרגל ברנטגן. לא תוכל לעבוד כמה ימים – הרופא כולו רצינות וקור רוח. סשה עוד רציני ממנו.

רבינו מתחיל להתחנן. הוא מתחיל לקפוץ על רגלו השמאלית.

– הרגל כאבה לי יומיים, והאם לא עשיתי את עבודתי? ועתה הכאב פסק לגמרי. אתם עושים סאבוטז'ה. אתם הופכים אדם בריא לחולה. הנה הולך אני, עוד מעט, לשחק בכדורגל.

– לך שכב, ואל תתפלסף – עונה סשה.

הרופא בדק בינתיים את גרד. כאן עבר העניין בלי "פילוסופיה", מתוך משמעת, כרגיל אצל חברנו גרד.

– ברוריה אשה מסוכנת היא. מי הביא אותה לכאן? היא עם הרופא משתוקקים להיות אודרניקים, הם רוצים לרפא אנשים במספר רב ביותר, והרי הם הופכים אנשים בריאים לחולים, על מנת להכניסם אחר-כך בחשבון המבריאים – קורא אברהמ'ל בגרון נחר.

– אל תשתטט, חבריא – אומר גרד – האין מבינים אתם, שאם מישו מאיתנו יחלה ממש, הרי יעלה הדבר ביוקר ליוגוסלביה וגם לנו – לא רק בכסף, כי גם שמנו הטוב ייפגם.

– מוכרחים הם להיות אודרניקים, ואפילו על חשבון דברים רציניים ביותר – מתרעם סשה.

– מה אמרת? – קופץ אברהמ'ל ממקומו – אני כבר "אסדר" אותך.

הוא קפץ אל החדר הסמוך: "דרוז'ה דוקטור, הכנס נא לרגע".

הרופא נכנס, מתבונן בחבריא בחיוך שקט ורוגע. הוא רגיל ל"לקוחות" כאלה.

– האם מותר לעבוד על הפרוגה עם אולקוס קשה?

פני סשה הסמיקו.

– העבודה מאמצת את שריר הבטן. גם האוכל אינו מתאים – לא, אסור לעבוד.

– תודה, דרוז'ה דוקטור, תודה רבה – אברהם מנענע את ידי הרופא. ברוריה מחייכת.

ה"מדיצינה" עוזבת את החדר.

– רואה אתה – מתרח אברהמ'ל – אתה בינינו האודרניק הטוב ביותר, עובד יותר מכולנו. הלא עיניך הרואות, כי המדיצינה אינה יודעת מאומה.

סשה מעיף בו עין אכזרית, מוחה את שפתיו, נושם עמוקות, ובשתיקה עוזב את החדר.

מהחצר נשמע קולו הרוג גוער במוסא, הרוף אחרי הרופא: גם את מוסא הורידו מהעבודה ליום אחד משום קלקול קיבה.

31. הפגישה עם לואי אראגון

במחנה העבודה לבניית מסילת הברזל – בעת ביקור הסופרים לואי אראגון ואלזה טריולה עומדים (מימין לשמאל): דוד (סשה) חנין, אליזשה גוזינסקי, אלזה טריולה, לואי אראגון כורעים (מימין לשמאל): עודה אל-אשהב, יהודה לבקוביץ', רפי, איטה קוניג, עבדל כרים אל כעבי, דוד (רבינו) רבינוביץ'

צועדים היוונים, השירה סוערת. מהצריפים פורץ הנוער – מחנות, מחנות. לפני היוונים נוסעות שתי מכוניות. את מי מובילים הם שם?

מהמכונית יורד קצין, אחריו מזכיר אגודת הסופרים היוגוסלבית ודידוב, ואחריו אדם נעים מראה, ששיבה זרקה בשערותיו, בלוויית אשה. לואי אראגון ואשתו, אלזה טריולה.

הנה מתקרבים הם אל צריפנו. סשה, מרסל, עודה ליד המשורר הגדול. סשה ודידוב קוראים לי ומציגים אותי בפניהם. אנו לוחצים איש את ידי רעהו. אני מביט בצימאון אל תוך עיניו העמוקות של הסופר, מתבונן בחיכו המלבב. מצלצלים באזני "הפעמונים של באזיל". אז, בתקופת המחתרת, כמה אומץ, כמה שמחה העניקה היצירה הזאת.

"חברים צעירים בוועד המרכזי שלכם" – אומר אראגון. הרגשתי לפתע את עצמי כאילו הייתי "אומלאדינץ", ממש. האמת היא, כי זה זמן רב לא הרגשתי זאת.

"מורים תורזו!" – צועקים וחוזרים היוונים.

את אראגון, את אשתו, את דיידוב, את הקצין ואותי מרימים על כפיים ונושאים אותנו אל אמצעיתה של הכיכר.

"הלאה, האימפריאליזם! צא מפלשתינה!" – רועמים היוונים.

"סלקו ידיכם מיוון!" – עונים אנו לעומתם.

– אומלאדינה פלשתינא!
 – זכאריאדיס!
 לואי אראגון, על שכמי היוונים, מדבר על אחוות העמים, על שלום העמים.
 "מוריס תורו!" – שוב רועמים היוונים, שרים את המרסלייזה.
 לואי אראגון מתכונן לעזוב אותנו. היוונים קוראים את סיסמאותיהם – אין הם רוצים להיפרד מהמשורר.
 "תחי המשמעת!" צועק הקצין, ובהרף עין הסתדר הנוער בשתי שורות, וביניהם נושאים את המשורר הגדול אל מכוניתו, ששה אנשים יושבים בה. ומסביבה מחנה עצום של נוער.
 בוקעים ועולים קולות ומהדהדים בין ההרים: סטאלין, טיטו, דימיטרוב, תורו, זכאריאדס!
 "אפון!" – רועשת הקריה, ועשרות זרועות אמיצות מרימות את המכונית המבריקה על כל יושביה. אראגון מחייך, מחייכות עיניו. שפתיו. הוא מנופף בידו לאות פרידה. אלוה טריולה זורקת לעברנו פרחים...
 "הורא!" – המכונית עומדת שוב על הקרקע. היא זזה.
 גשם עז ניתן ארצה. והנוער רץ אל הכיכר ובאמצעיתו – "להכעיס את הגשם" – מסתדר "קולו", מעגל ענקי.
 הגשם מתגבר, מכל הקבוצות מזמינים את היוונים להיכנס לחכות עד יעבור זעם. הנה הם ניגשים לצריפנו. ולפתע – צעקת "הורא!" פורצת מפי בחור והוא מסתער אל המחנה היווני.
 ו"הורא" הוא "הורא". בלית ברירה פורץ אחריו כל מחנה היוונים בגשם הזועף, הביתה.

32. נפרדים משאמאין-סארייבו

מחר יוצאים האודרניקים הטובים ביותר מכל קבוצה לטיול לאורך ה"פרוגה" – משאמאין עד סארייבו. מבין החברים הערביים יוצאים מוסא ובאקאר. ובין החברים היהודים מתנהל עתה הדיון. ששה פותח את הישיבה.
 "דעתי היא, כי ששה חברים או, אפילו כולם זכאים לכבוד זה. מאמין אני, כי כולם יסעו, אולם עלינו להצביע לפי מודד ידוע. אני נסעתי כבר לבלגראד לחג הפיזיקולטורניקים. עתה תורו של אברהם. ואת יתר החברים אינני יכול לקבוע. רבינו, יהודה או יעקב – כולם זכאים במידה שווה".

אברהם מבקש את רשות הדיבור.

"ראשית, זכאי לנסוע ששה, הוא ייצג את כולנו על הצד הטוב ביותר וימסור את רשמיו לנוער שלנו בארץ טוב יותר מכולנו. שנית, אני וששה אין באפשרותנו לעזוב את המחנה, כי שנינו הוותיקים ביותר במקום. שלישית, באתי הנה לעבוד ולא לערוך טיולים או לחלות. ייסע לו ששה, והאחרים יפילו גורל..."

רבינו דופק ברגלו החולה ברצפה, כדי להפגין יחס ביטול לגזרה מטעם הרשות הרפואית,

ואומר:

"ברור, כי על ששה לצאת לטיול. גם אברהם צריך לנסוע. ובנוגע לוותיקים – אינך על פני הים, אלא על היבשה! אנו בלעדיך נחזיק בקורס ישר!"

יהודה מתרתח: מה הוא מבלבל את המוח – רבינו. הוא וסשה חייבים לנסוע. רגל חולה – אין כמוה מתאימה לטיול דווקא. ואברהם הוא שינהל את העבודה בהיעדרו של סשה. רבינו קופץ ממקומו:

“הא לך פרופסור חדש לרגליים. אני עם רגלי האחת החולה לא אוריד את הנורמה. לעומת זאת יהודה בחור קומסומולץ, עדיין חייב להתבונן וללמוד. יסע הוא!”
איטה מציעה, כי יעקב יצא לטיול יחד עם סשה – הוא מירושלים, ויהיה לו מה לספר לחברים שם.

גדר מנענע בראשו לאות הסכמה, אמנם זה הפתרון!
“בסך הכל עובד אני כאן 20 יום, וכבר לצאת לטיול? לא, אין זה עניין, חבריא, יסע לו אברהם” – ענה יעקב בקול המתון.

“אני מחליט לפי זה, מה יביא יותר תועלת למפלגה ולנוער. סשה חייב לנסוע, כדי לשאת נאומים אל הבריגדות ואחר כך בפלשתינה. וגם ירושלים זכאית להינות מהאודרניק שלה” – מסכם גדר.

וכך הוחלט. ורק זה האדם, שהיה על “הפרוגה”, יוכל להשיג מה נהדרת היא החברות, מה גדול היחס הרציני לשליחות שהוטלה עליהם, אשר גילו כל החברים הצעירים, בלי יוצא מן הכלל, כשוויתרו למען המפלגה על הכבוד ועל התענוג להשתתף בטיול הנהדר של האודרניקים לאורך כל ה“פרוגה שאמאץ-סאריבו”...

הערב – טיולי האחרון עם החברים. הלילה ממשיך אני בדרכי. צועדים אנו על פני הכביש בין צריפי בריגדות הנוער והנהר בוסנה. מאחורי הצריפים ומעברו השני של הנהר מתנשאים אל על שני הרים עצומים, שראשם מגיע השמימה. היערות על צלעותיהם מתמשכים עד העננים. הלבנה נשענת לה על צמרת עץ בראש ההר. על פני הכביש נישא קול שירה ומהבהבים שלהבות אש קטנות – מתחלפות הבריגדות במנהרת ווראנדוק. אנו עוברים ליד צריפי היוונים. על שני עמודי בטון גבוהים – תמונת האקרופוליס והסיסמה – “הלאה הצבא האנגלו-אמריקאי מיוון!”. זרקורים מאירים את התמונות מעל מעונם הראשי של היוונים. סטאלין, טיטו, זאכאריאדס מביטים על הנוער. ליד המחנה – נחל הרים קטן, הזורם מהרי בוסניה אל הנהר המתפרץ, אל מפל בנחל, שם רוחצים כמה עובדי הרים יוונים ועולה-בוקע השיר “שאמאץ-סאריבו”.

כאן, כבבריגאדות אחרות, מתכוננים בקדחתנות לניצחון הגדול. מחר ייפגשו פלוגות החותרות משני הצדדים במנהרה, שנחצבה בתוך ההר לאורך 1,300 מטרים. מעל הכניסה אל נבכי ההר, מוצפים באור חשמל בהיר מתנוססים דגלי האודרניקים.

ההרים עתיקים. לא ניצחון אחד התרחש עליהם. ובזיכרוני עולה סיפורו של הקפיטן הצעיר, שפגשתי בדרכי הנה. הקפיטן הוא בן 25. ומאחוריו 4 שנים של מלחמת גיבורים. נסעתי לילה אחד בחברתו. ואם ניפגש אף לאחר עשרות בשנים נחבק איש את רעהו כחברים ותיקים טובים, הוא לימד אותי פרק בחברות.

הגבורה מלמדת, מחנכת, לאחוה. והרי בוסניה הולידו גיבורים. כאן הגרמנים, האיטלקים, האוסטאשים, הצ'טניקים הבולגרים וכל הפאשיסטים למיניהם ניסו להטביע בדם את בוסניה – את הארץ, את העם, את הנהר, את ההרים.

האנשים, ההרים החניקו את הפאשיזם. ההרים יחסלו את הדלות, את הבורות, את הנחשלות, באוטומט ובמכוש.

* * *

אנו נוסעים הלאה והלאה... מהפרוגה, מהנוער, מיוגוסלביה. כותב אני את דברי האחרונים על הפלא הגדול. פלא? לא! – זהו עם משוחרר, עם טיטו, נוער של טיטו...

ובכל זאת עדיין לא כתבו מספיק על עצמם היוגוסלבים – כלומר, לא כתבו בדיו. הם כתבו בדם, באמונה – הפרטיזנים של טיטו, משפחת ברוך.. הם כתבו בזיעה, בהתלהבות: תוכנית החומש של טיטו, רכבת הנוער. לא! אלה לא נכתבו בעטים.

בחנית העץ של הפרטיזן הראשון, בטנק הגרמני שנלכד בקרב. בפטיש הבנאי המקים את בלגראד, במחרשת האיכר שעלה על אדמתו – אדמתו־הוא. באת ובמכוש, במפעל הנוער בשאמאץ־סאריבו. הם כתבו בשפה המאוחדת של כל העמים – מלחמה, בניה – מצבות לחיילי הצבא האדום, ליד קברי הפרטיזנים.

ברידוד העבודה הבינלאומיות מתכוננים לחגוג את הניצחון ליד ווראנדוק יחד עם משמרת בת 60 אלף של הנוער היוגוסלבי בן המיליונים. ואת הספר הזה יקראו לא רק עמי הפדרציה היוגוסלבית. האנושות כולה תקרא בו, בספר השלום. שם הספר "יוגוסלביה".

והנה... זוה הרכבת – עוזבת את יוגוסלביה. מן השדות, מההרים, מהערים, מבתי החרושת, ממחנות הפועלים, מהקרונות, מעל הקטר נישא השיר:

שאמאץ־סאריבו!

זוהי שאיפתנו

עוד השנה

להניע את קונו!

אחת־שתיים, אחת־שתיים,

בני טיטו הצעירים!

למלחמה בעצלנות

– לקרב אנו קוראים!

חלק שלישי

חברים מספרים על אליושה

פרק שנים-עשר

חיים ופעילות בתנאי מחתרת

מנהיג וחבר

מאת קובי קסטן

בפעם הראשונה פגשתי בשיבת קבוצה קטנה של אקטיביסטים, שעליה הוטלו פעולות התעמולה של המפלגה ברחוב ובבתי חרושת. הוא היה אז נציג הוועד המרכזי ואחראי למנגנון התעמולה המפלגתי.

הישיבות עמו לא עברו אף פעם אחת בשקט ובשלווה. הוא הרבה לתבוע מהחברים. את כולם מדד במידתו הוא, אך ידוע ידע להעמידנו על הצורך בפעילות מוגברת. מדוגמתו האישית ראינו, כי דבריו אינם מליצות ריקות. הוא היה איש העבודה הקולקטיבית – מבחינה זו עלה על כל האנשים שהכרתי ביום מן הימים.

אחת מפעולות ההסברה המוצלחות ביותר של האקטיב התל-אביבי הייתה הפעולה סביב הרצח של סיומה מירוניאנסקי: "קישוטו" של בד הקולנוע "אסתר" בתמונת חברנו הנרצח ובכתב האשמה נגד הרוצח שטיינברג, שהאיר בסימאאות אדומות את הבד הלבן. התוכנית עובדה לפרטיה בעזרת אליושה. שנאתו לפאשיסטים ולרוצחי הפועלים לא ידעה גבול. אך הוא ידע לכבוש שנאה זו בלבן ולבטאה במכות מבוצעות בקור רוח ובדייקנות, עד לפרטי הפרטים, נגד הריאקציה. זו הייתה אחת הדוגמאות לכשרונו ולעבודה קולקטיבית.

באחד הימים הופיעו ליד קולנוע "מוגרבי" שני פועלים עם סולם גדול, וקבעו על מסגרת השעון, שניצב בכיכר, ועל דפנותיה פירסומת לגן החיות. אך התרחקו הללו, ומייד נגולו מכל ארבעת קצותיה של המיסגרת – כרזות אדומות, ומאות כרזים ירדו כגשם על הרחוב ההומה. שעון "מוגרבי" עמד בהדר, עטוף ארבע כרזות עם סיסמאות המפלגה. ההכנה לפעולה זו דרשה זמן רב. בשיחות, שנמשכו שעות ארוכות ובחישובים המדויקים שנעשו לשם ביצוע הפעולה בלי כל סיכון לחברינו, הכרנו את אליושה מחדש. הוא היה אחראי לפעולות אלה. אך מעולם לא עלה בדעתו של האקטיב הקטן שלנו לראותו אחרת, מאשר כאחד מאיתנו – אחד, שדעתו, עזרתו רבת הפעלים ונסיונו היו בעלי ערך מכריע לפעולה זו, כמו לפעולות רבות אחרות של המפלגה.

לאחר זמן – המעבר מקונספירציה חמורה לפעולה לגלית-למחצה וללגלית לגמרי. מה קשה היה להוציא את הקאדר המפלגתי שלנו ל"רחוב" ל"אור". הן קל מזה לאין שיעור היה לפזר חומר ולצייר סיסמאות באישון לילה. שוב היה זה אליושה, שחזה מראש את המיפנה

ההיסטורי ואת המסקנות הפוליטיות של המלחמה האנטי־פאשיסטית. ללא רחם, הטיל אליושה את הקאדר הקונספירטיבי – לרחוב. למכור את "קול העם" לאור היום בחזית בית ברנר, לצייר סיסמאות בשעות הערב המוקדמות לעיני אנשים רבים. הוא אמר לנו: הראו לפועלים, כיצד אתם ניראים, גלו את פניכם – כדי שיראו שלקומוניסטים אין קרניים. הקומוניסטים החלו להיראות בפני הפועלים, והפועלים קראו להם קומוניסטים וכיבדו אותם. זה היה היסוד להצלחת הסיעה הפרולטרית בהסתדרות, שבבנייתה ובהתפתחותה לקח אליושה חלק מכריע. מהסיעה הפרולטרית ועד לשביתה הארצית של פועלי היהלומים – זו הייתה דרך התפתחותו של אחד המנהיגים המקובלים ביותר של ציבור הפועלים המהפכני בארץ. הוא ידע את אשר לא עלה עד כה בידי שום איש בצורה זו – להסביר להמוני העמלים ביישוב את הקשר החי בין לנין לבין לחמו של הפועל.

אליושה²

מאת מ.

מוזר ומכאיב! מוזר, שאדם כאליושה איננו עוד. כולו מלא חיים היה. מעיין המרץ שהיה פורץ ממנו, היה מסעיר את הכל סביבו. סוער היה בוויכוח, מסור בלי גבול למפלגה ולמעמד הפועלים, קדחתני בעבודה, נועז בתוכניותיו, חבר וידיד נאמן – כל זה היה מצורף באליושה. אי־אפשר להשלים עם העובדה, שאליושה מת. אי־אפשר להשלים ולא נשלים! זכרו יחיה בתוכנו! נלחם להגשמת תוכניותיו, תוכניות של חיי שפע ואושר לאדם.

הכרותי עם אליושה

עוד בטרם הכרתי, שמעתי את השם אליושה. היו ימים של מחתרת עמוקה. התאים היו קטנים. יותר משלושה־ארבעה חברים לא היו מתאספים בחדר אחד. באחת הפגישות שמעתי את השם – אליושה. שאלתי: "מי הוא?" החברים פרצו בצחוק: "עוד תכיר אותו" – אמרו לי, "ואז לא תודק יותר לשאלות".

ערב אחד הודיעו לנו, כי החבר "אברהם" ירצה בפני התא. התאספנו. בין הנאספים היה גם "אברהם". בחור גבוה, רחב כתפיים, מתלוצץ ומחייך. ההרצאה הייתה מעניינת מאוד, רצינית ומעשית, מלאת חיים ואמונה. התלקח ויכוח ער. פעולת התא נגמרה. "אברהם" ערך ממש חיפוש בבית, הפך את כל הספרים, מצא ספר על המטריאליזם הדיאלקטי, ומבלי לשאול הכניס אותו לכיסו. בעל הספר התרעם: "למה תקח את הספר מבלי לשאול?", התשובה הייתה: "על הספר נראים סימני אבק. זאת אומרת שאין אתה משתמש בו כעת. אסור שספר כזה יהיה מוטל כך ללא שימוש. אקרא אותו, ואחר־כך אמסור אותו הלאה. רק כשתרצה ללמוד בו שנית, תאמר לי ואחזירנו לך. החברים זקוקים לחומר לימוד, זה תפקידו של הספר".

הבחור מצא חן בעיני. הלכנו יחד הביתה ושוחחנו ארוכות. נפרדנו בידידות. קבענו לנו פגישות נוספות. מעניינות ומעודדות היו. כעבור זמן מה, שאלתי שוב את חברי התא: "מיהו סוף־סוף אליושה?" פרצו בצחוק: "אתה מטייל איתו, ושואל מיהו?!"

"הדורגווארפענע"³

נהוג היה, שכאשר חבר היה יוצא מבית הסוהר, היו מפסיקים את כל הקשרים איתו. פחדנו מריגול הבולשת. לא רצינו שעוד חברים יפלו לידי המשטרה, לידי "מר שטיינברג הנערץ". רק מדי פעם בפעם היו מספקים להם אינפורמציה וחומר על הנעשה בשורות המפלגה. הטובים והוותיקים במפלגה היו עומדים מהצד בלי יכולת לפעול בשורות המפלגה. החברים היו מתנוונים, המפלגה סבלה מאוד מחוסר קאדר מנוסה.

הראשון שהתמרד נגד הנהוג הזה היה אליושה.

"המשטרה לא תשיג את מטרתה! נכניס את החברים לעבודה, נפעיל אותם. זה יהיה לברכה גם לנו וגם להם. המשטרה עוקבת, נהיה יותר פיקחים מהבולשת. ונגביר את הקונספירציה. מוטב ליפול פעם בפה, מאשר לתת לעשרות רבות של חברים להתנוון בגלל ההכרח לשבת בחיבוק ידיים".

אליושה התמרד, וניצח! החברים הוכנסו שוב לשורות פעילי המפלגה. זאת הייתה ברכה גם להם וגם למפלגה כולה. הבולשת לא השיגה את המטרה! רבים מה"דורגווארפענע" יזכרו את פורץ מצור הבולשת, את החבר אליושה.

* * *

זה היה בקיץ 1941. רוב חברי מרכז המפלגה נאסרו. מרכז הנוער נאסר. סיומה מירוניאנסקי נרצח בידי כלבי הבולשת הברזית. חברים רבים נאסרו והוטלו לבתי הסוהר. המצב היה חמור. אליושה היה אז חבר הוועד התל־אביבי. בקרב החברים שרר מצב־רוח של דיכאון. רק לאליושה היה אז העוז לחייך: "מה, המצב קשה!? אין בכך כלום. חברינו לא יישבו זמן רב. המצב הולך ומשתנה. לא רחוק היום וחברינו, במקום לשבת בבית הסוהר, יתבעו לדין את הרוצחים המתועבים הללו. שטיינברג וכנופייתו יישבו בבית הסוהר. המשטר שהוליד אותם הולך ומתפורר. חברינו ייצאו, לנו המחר. שטיינברג וכנופייתו רועדים בחושבם על העתיד, כי הם יודעים: סוף גנב לתלייה". אלה היו דברי אליושה, והם עוד עתידים להתאמת.

עבודתו של אליושה

אליושה עבד במחנה צבא אי־שם בארץ. להסתדר בעבודה בעיר היה קשה. הוא עבד עם מודדים. אבל לשבת במחנה רחוק ומנותק, זה לא היה לפי רוחו של אליושה, והוא מצא לו מוצא. אחרי יום העבודה, היה נוסע לתל־אביב. הנסיעה ארכה שלוש שעות. ב־7.30 בערב היה בא העירה, ומייד היה רץ לשיבת הוועד, לפגישה של תא, או להרצאה בחוג של פועלים. עד

שעה מאוחרת היה עסוק. אחרי חצות, היה חוזר הביתה, מספיק עוד לקרוא מעט ושוכב לישון. וכך עשה ארבע-חמש פעמים בשבוע. ולא כוחו הגופני הוא שאיפשר לו לעבוד כך. מרצו הבלתי-מרוסן היה מתגבר על העייפות הגדולה. כשהיינו אומרים לו: "אליושקה, עליך לנוח, הרי תיפול ותחלה", היה עונה: "אחלה? לי אין זמן לחלות, די בורז'ויען זאלן קרענקן".⁴ עלינו לעבוד. לחיים בלי מאבק, בלי עבודה למען שחרורו של מעמד הפועלים, אין ערך!" כך אמר וכך עשה. מי שהכיר את אליושה יודע, שלא היה גבול לכומר עבודתו. הכל היה עושה ולעולם לא אמר די.

קבוצת פועלים בבניית מחנה צבא בריטי (אליושה במרכז, מחזיק כובע בידו).

כזה היה אליושה⁵ מאת אברהם מיילינג

אליושה ובנו יורם בביקור בגן הקופים ברמת גן

האחד במאי 1943. החלטת הוועד המקומי של סניף המפלגה בתל-אביב אומרת, בין השאר: לתלות כרזות בד גדולות במקומות המרכזיים בעיר. הנקודה העיקרית היא הבניין הגדול של בית הספר "ברליץ" בפרשת הרחובות אלנבי ונחלת בנימין.

שמי חג תכולים בהירים תלויים מעל תל-אביב מאות פועלים ונוער עובד שופע חן ועליצות נעורים מציפים את המדרכות מסביב לכיכר, שממנה נפרדים רחובות אחדים. סרטים אדומים מקשטים את בגדיהם של גברים וצעירים, וחולצות בעלות גוונים שונים. יש שהצמידו לבגדיהם פרחים אדומים, צפורן או ורד, המזדקרים מבין שיער ראשה של נערה חיננית. כל אלה נראים כנקודות אדומות של חג הפועלים, המרוקמות ברחוב הראשי הסואן בהמונו, הנוהר אל כל העברים.

קצה הגג, שעליו צריך לתלות את הכרזה – ריק מאדם. האותיות הגדולות "ברליץ" מסתמנות על מעקה הברזל באפור ובחולין. והנה... מופיעים כמה מבני הנוער הקומוניסטי, סרטי בד אדומים מקופלים להם מתחת לבית שחיים, ברחוב המלך ג'ורג'. הלב מתחיל פועם בעצבנות. אני מבחין שמלווים אותם כמה מחברי המפלגה המבוגרים.

עוברים רגעי ציפייה אחדים, הנמשכים כשעות ארוכות. והנה מופיעים ראשיהם ליד המעקה על הגג. מתוך התרגשות אני רואה כבחלום, כיצד ידיים זרירות מגוללות את הבר הסרבן, הנישא ומתקפל ברוח.

החגורה האדומה הרחבה נכרכת על הקיר האפור ועליה מבהיקות בבת־אחת אותיות לבנות, המודיעות בסימני קריאה גדולים לרחוב התוסס את דבר החג. הפטיש והמגל מלבינים כסמל ברור, ומשני קצות הכרזה ניבטים במנוחת נפש לנין וסטלין.

כנמשכים על־ידי אבן שואבת אדירה, הופנו כל הראשים למעלה. הרחוב כמו נעצר ונחסם בבת אחת. בדממה שנשתררה נשמעו אי־משם תשואות, כיוני שמחה הן הופרחו אל הכרזה ואל שתי התמונות.

הגעתי אל המדרכה הגדולה והרחבה שמתחת לבניין "ברלין", המוצפת המוני אדם. העין מבחינה לפתע בחולצות חומות לרוב ובסתם נערים בני 15-16, המתאספים בחבורות, מתחילים לצעוק "בוז!", ולהבקיע להם דרך אל הדלת, המובילה אל הגג.

תיגרת ידיים מתערבלת. לפתע אני שומע בסמוך לאוזני קריאה אדירה וידועה לי מאוד: "חברים, פועלים! היום חג למעמד הפועלים ולעמים שוחרי החופש!..."

במרכזה של התיגרה נמצא אליושה, הנישא על־ידיהם של חברים אחדים, עיניו הביטו אל הנאספים בחומרה, כשקווצות שיער בהיר נופלות לו על מצחו. פיו הגברי הגדול זרק סיסמאות בעקשנות מעל הראשים. בסמוך לו, פרצו שוב תיגרות ידיים. ואילו הוא לא שם אליהן לב. אדרבא: כשקרבו אליו, עזר להכות בידיים וברגליים ו... הוסיף להכריז סיסמאות נגד געיית הפראים של החולצות החומות. בסוף ציווה להגביהו יותר, ובכל כוחותיו, כמנצח, קרא לעבר אלפי הראשים: "מוות לפאשיזם! תחי המפלגה הקומוניסטית!"

סערת זעקות מתנצחות "יחי!" ו"בוז!". אך אליושה ירד אל המדרכה כשידיו בכיסי מכנסיו ופניו מחייכות, מלאות רצון ושובבות. הוא עמד והביט כמנצח על המתחולל סביבו. באותו רגע, הגיעו במרוצה אחדים מבני הנוער והודיעו כשהם נושמים בכבדות: "קצין משטרה ושוטרים יהודים קרעו ככות את הכרזות...". "המשטרה עוזרת להם" – סינן אליושה מבין שיניו.

* * *

כבר אחרי הצהריים. במרחק כמה מאות מטרים ממועדון המפלגה, עומדים ביריונים וביניהם – חולצות חומות. רבים מהם מחזיקים מקלות גדולים למדי ומנופפים בהם באוויר, כמתגרים לקרב. אך ניתן להבחין: הם צועקים דיברי גסות על קומוניסטים, שורקים מפעם לפעם, אך אינם זזים ממקומם. עוברים ושבים נחפזים להתרחק במהרה, ולהשאיר מאחוריהם את "החברותא".

במועדון הכל הפוך וכיסאות שבורים מוטלים בפינות. בידיהם של כמה עשרות חברים אתה מוצא את שבירי הכיסאות, והם מהדקים אותם בחוזקה. החברים עומדים בחוץ או יושבים על שולחנות בפנים. כולם נרגשים, עליזים, מתלוצצים וצוחקים ללא כל סיבה. יותר מכולם נסער אליושה.

“אתה מבין?” – הוא מסביר לי מלא לצון ילדות ואושר – “הם רצו להרוס את הקלוב שלנו, ופה אנחנו רק חברים אחדים, והם מחנה שלם. להם יש מקלות ואבנים, ולנו... כרזות” – מוחה הוא את אפו כדרך נערים – “נתתי פקודה: ‘לשבור את הכיסאות!’ והם פוחדים לקלקל רהיטים של המפלגה” – הוא מצביע על החברים בלגלוג. – “ובכן, מה? שברתי כסא ומייד יצאתי להרביץ על ימין ועל שמאל... הנה, אתה רואה את שרידי ‘הגיבורים’...”

אליושה מצביע ברגל של כסא העץ לכיוון הבריונים. וכאשר נשמעים משם כמה גידופים בקול רם, הרי הוא אומר בצחוק: “או, או, כואב להם מאוד, רחמנא ליצלן. בבוקר מפלה, עכשיו ‘חרבון’. אבל... זמן רב יזכרו לקח זה שלימדו אותם קומוניסטים...”

* * *

החדר צר מגודש הרהיטים, הממלאים את מרבית חללו – ספה, שולחן, כסאות ומיטת ילדים. ליד ארון קטן, שדפנותיו הבלתי-מהוקצעות נשקפות מבעד לצבעו הירוק, כורע אליושה, כשהוא גחון על ערימת ספרים וניירות, המפוזרים על פני הרצפה. שיער ראשו הבהיר והשופע פרוע במשובת נעורים. האור, הבוקע בעד שני החלונות הגבוהים, ניצת ודועך חליפות בחלקי בלוריתו הפרועה.

בחיוך עליו על שפתיו המלאות ובעיני התכלת הגדולות, הוא מקדם את פני, בעודני ניצב על הסף. אך שעה שאני נכנס ויושב, הריני מכיר בו, כי אין הוא נוטה לשיחה, והראש הפרוע שרוי בדאגות. רושם זה מתחזק בי, כשהוא חוזר מייד לחטט בספרים – הוא פותח וסוגר אותם בקוצר רוח, לאחר שהפך בהם דפים מועטים. ממני כאילו הסיח דעתו כליל.

בנו הקטן, האהוב עליו, מתרוצץ ליד הספרים ומקיש בדלת הפתוחה של הארון. אליושה מצווה עליו לצאת אל אמא. הבן אינו מציית ואליושה מוכיחו בדברים, אך אינו נוגע בו. משנכנסת אשתו, הוא מתחנן לפניה כתינוק:

“אולי תקחי אותי?”

האישה טוענת בהתמרמרות, ששבת היום והילד אינו רואהו במשך כל השבוע, אך בכל זאת היא מוציאה את הבן. אליושה פולט אנחת רווחה ומוסיף לחטט. אני קם ואומר לו, שאבוא בפעם אחרת. מייד לובשים פניו ארשת כעס והוא משליך ספר מידי.

“אולי לא תשחק ‘ברוגו’ כפרימדונה?” – הוא אומר, ומתיישב בכעס על הרצפה. רק אז אני מבחין, שמצחו הגבוה, הבולט והעז, שטוף זיעה, ועל פני לחייו ניגרות טיפות גדולות. בעיניו ובידיו הרפויות, רואה אני עייפות. אך כל זה לא ארך יותר מרגע.

“הלא ידעת, שאני חמור” – אמר, ובקולו תערובת של כעס ושובבות – “כל מה שמעמיסים עלי, אני סוחב. אם כי מה אני אשם, אם ש’, שצריך היה להרצות הערב, חלה? והרי יש שיער לעזאזל ששמו אליושה... ובכן באים אלי, ‘לך’, ‘דבר’, ‘כתוב’... כלומר” – הוא נעשה עליו פתאום ושביעות רצון החלה מצלצלת בקולו – “תחילה הרבצתי בהם מנה כדבעי, והתעקשתי כשור: ‘לא ולא!’ אך בסופו של דבר, למי אעשה פה ‘להכעיס’?”

“אבל איך תוכל להכין עד הערב הרצאה יסודית על האגודות המקצועיות?”

הוא פרץ בצחוק בכל פה ושיניו הבהיקו מצחוקו כנגד האור:

“אתה רוצה לומר, שאספר בלופים? לא, חבר! אבל, אל תפחד. כי ראשית” – קומץ הוא אצבע – “הריני פועל; שנית, אני בקיא בבעיות למדי; שלישית, בשש שעות אספיק למצוא את היסוד להרצאתי אצל לנין וסטלין; ורביעית... האהיה 'סבוטז'ניק' כמו ש', שחלה דווקא היום?...”
וברעננות מחודשת – הוא הספיק להתבדר בעת השיחה והצחוק – קם מהרצפה בתנועה נמרצת, וחזר לחטט מחדש בספרים.

פגישות: לזכרו של לוחם החופש סיומה מירוניאנסקי⁶ מאת אברהם מיילינג

הפגישה הראשונה⁷

חבר המערכת עזב מזמן את החדר, אחרי שהטיל עלי לכתוב משהו ליום הזיכרון השמיני לסיומה. לפני היו מונחים שני עמודים מכוסים שורות כתובות ומחוקות, אך מאמרי טרם התחיל. מחשבותי סערו כהינשא עננים כבדים ברוח, הן התפרצו וטלטלוני מפעם לפעם. אולם כשחפצתי להופכן למילים, נשארו אלה מילים שהרוח טופחת בפניהן, ובטרם אוציא מפי את המילה “סערה”, נדם הכל ונעלם, כלא היה, רק אבק, עלים ופיסות נייר, הנישאים באוויר, מזכירים כי היה משהו וחלף.

מתחת לקווי הדיו, עוד נשקפו ההתחלות שדיברו על החבר והמנהיג היקר, שנרצח בידי כלבי האוייב של עמנו ושל הפועל, משום שלחם למען אחוות עמים. אך בכל פעם הציפה השנאה לאויב את הרגש החם אל הידיר. על כן הנחתי את העט והחיליתי לחשוב רק על ידידי הקרוב – סיומה. דמיוני התחיל לפעול. החיליתי לדלות זיכרונות מהעבר והנה הופיעה דמותו, קו אחר קו, הנה עייניו המביטות בלבביות, הנה מצחו הגבוה, ושערותיו השחורות, פיו, המפיק דיבור עצבני ומלא הומור כאחד. הוא עמד כחי לנגד עיני.

רק רגעים מעט מילאה מהותו את חדרי ואז החל הכל להעלם. הקיר הלבן החזירני אל המציאות, ואני חשתי כאב ומועקה בשל החלל הריק, שנתהווה בנפשי. קשתה עלי הפרידה מחברי. בדמיוני עפתי אל קברו, אשר לא ראיתי בעיני, והגעתי אל בניין הבולשת, שבין תל-אביב ויפו, שבו נמצא, בשבילי, קברו של סיומה.

כיביתי את האור ופתחתי את החלון לתל-אביב הצוללת בחשכת הליל. שלוות השקט על פני כל, לעיני פיסת רקיע זרועה כוכבים נוצצים, ובין הבתים, הנמים את שנתם, נשבה רוח קרירה ומלטפת, רוויית רזי ליל. הרחובות הסמוכים היו שקועים בתוך קולות של חיים, צעקות פירסומת, שקפאו עם רדת הלילה, שורות של עצים גזוזים, מוקפי תיבות בטון ועליהן כתמים וחורים כהים.

6 אברהם מיילינג פירסם סידרה של שלוש רשימות, המוקדשות לסיומה מירוניאנסקי. שתיים מהן, הראשונה והשלישית, בהן מוזכר גם אליושה, נכללו בספר זה.

7 “קול העם”, 27.8.1948.

קיפאון זה, תוך זרם לוחט של מחשבותי, נפסק פתאום על-ידי שריקה צרומה של איש "המשמר האזרחי" ורפרוף כנפיו של זרויר מבוהל. מעל גגות הבתים נשמע פתאום טרטור המנוע של מטוס, שזעזע את התנועה ואת האפלה, בגררו אחריו שני רשפי אש צבעוניים בין הכוכבים. על גזוזטרה שמנגד נפתחת דלת וממנה יצאו בני-אדם, שכסותם לעורם הבהיקה בלובנה בחשכת הלילה, כדי לשאוף אוויר צח. שלהבת קטנה של גפרור הבהיקה לרגע ורשפים קטנים של סיגריות נוצצו באפילה... חכה, חכה רגע...

* * *

...וזכרתי גם אז היו התריסים מוגפים בלילות, על שמשות החלונות הודבקו פסי נייר, גם אז ניראו מקלטים; שריקות ה"משמר האזרחי" ויללת צופרי האזעקה היו מפסיקים גם אז את מנוחת הליל. אולם אז נשמע עוד הדי קולם של המגפיים המסומרים של השודדים האנגלים. בנשק מכון ובעזרת "ילידים" נאמנים, מנעו מאנשי תל-אביב לראות את אויבם בנפש. באוזניים קשובות ובעזרת "ילידים", ככלבי ציד, השתדלו אז להשמיד את אלה, שהעמידו את עצמם בסכנת מאסר ורצח והכריזו על האימפריאליזם כעל אויבנו העיקרי. מה טוב לאמור עתה "זה היה פעם".

...הדבר היה בשנת 1940. היה זה קיץ לוחט באופן בלתי-רגיל. בבואי מירושלים הובילני סיומה לשיבה של ועד הסניף. שם ראיתי תמונה מוזרה: כשבעה-שמונה אנשים ישבו בחדר צר, כשרק גופיותיהם לעורם, בחום שאין לשאתו, ורק אני, ה"מנומס", ישבתי טובל כולי בזיעה. בחום הזה נשמע קולו של סיומה, שמסר, כמזכיר, דין וחשבון של השבוע שעבר והציע תוכנית חדשה. בידו החזיק פתקה קטנה, שבה הציץ מזמן לזמן, ואת מבטו העביר על פני כל החברים, עד אשר נדמה, כי מדבר הוא אל כל אחד לחוד. מתחת למשקפיים ניראו עיניים קרות ומאומצות, בלי כל סימן של רוך והומור. רק שערותיו, שהיו נופלות על פניו מדי התכופפו להציץ בפתקתו באור הכהה, היו מחלישות רושם הרצינות שבפניו ומשוות להם מעט הבעה של משובת נעורים, עד אשר היה משיב את שערותיו בתנועת אצבעות מהירה למקומן.

בזכרוני נחרתו: קולו המתון והשקט, דבריו המסודרים ללא חזרות מיותרות, והפתקה, שבה היו כתובות שורות נקיות ומדויקות. הבינותי אז, כי דבריו שקולים, כי הם פרי מחשבה בריאה, וכי הוא מוכן להילחם למען הגשמתם. לפי הפנים המרוכזים של חבריו, שהקשיבו לדבריו, אפשר היה לראות, שאף הם חושבים כך. סיומה סיים. עתה הוא שומע את דברי חבריו. פניו שונו לגמרי, ההבעה החמורה והקרה חלפה ואינה. בגבו הוא נשען על הסומכה של כסאו, ישיבתו חופשית ואף מרושלת, ובפיו הוא לועס את זנב הסיגרית בתנועה כזאת, כאילו חוזר לעצמו על דברי החבר המדבר. מזמן לזמן רשם משהו בתנועת יד מהירה, בפתקתו, וחיכיתי ש"יתלהט" בתשובתו. אולם טעיתי, סיומה ענה במתינות, בסיכומו הכיר בלי העמדת פנים בצדדים החלשים שבתוכניתו, וציין את שמות החברים, שהציעו תיקונים, התוכנית חדלה להיות "שלו", היא הפכה, בכל הפשטות, לתוכנית קולקטיבית, שכל הציבור היה מוכן להילחם למען הגשמתה.

אחריו מסרו אחרים דינים וחשבונות. בחדר נשמעו שמות של בתי חרושת, בתי מלאכה, שמות של מנהיגי פועלים, של נציגי פועלים, דובר על הסבל והמרירות של ההמונים. הוזכרו

שמות של פועלים, המסכנים את עצמם למען חבריהם, סופר על חודשים של עמל ומאמצים, שעלו בתוהו. בין המון הכישלונות נשמעה, פה ושם, גם בשורה על איזו הצלחה. מעניינים היו דבריו של החבר אליושה. הוא סיפר על פעולות ה"בריגדות" האמיצות שלו, שהפיצו כרוזים בהסתדרות ובבתי חרושת לאור היום. הכל צחקו כאשר תיאר כיצד ה"שפיקים" מתרועעים בהסתדרות ומחפשים את מפיצי הכרוזים. אולם כאשר התחיל לספר על החלטה שלא הוצאה לפועל ורצה לכסות זאת בדברי הלצה, נשמע קולו העצבני של סיומה: "אולי כבר מספיק!" פני סיומה קדרו, תנועותיו נעשו עצבניות, הוא לא הוסיף להביט בפני הדובר. וכאשר אליושה גמר וכל אחד העיר את שלו, קם סיומה פתאום, ניגש אל מדף העץ הפשוט, שהיה תלוי בחבלים ליד הקיר, והוריד ממנו את ספרו של סטלין. לתימהון כולם, ישב בנחת על מקומו, דפדף בספר והתחיל קורא ממנו את דברי סטלין האומר, שהחלטות המפלגה הן מועילות ובעלות ערך, רק כשהן מוגשמות בחיים.

כנשך נחש קפץ אליושה, כשבלוריתו הבהירה מתנופפת לכל צד ופניו, המביעים משובת ילדים, מתעווים מכעס.

"אתה לא תלמדני את סטלין" – צעק, בפושטו את צווארו אל סיומה – "יש גבול לכל, שמעת! אני יודע את סטלין לא פחות ממך! הפדנטיות שלך כבר הייתה לי לזרא".

סיומה סגר בנחת את הספר, וכאשר החברים הנשארים השתיקו את אליושה, ששכח, כנראה, שברחובות נטויות אוזני השוטרים – אמר סיומה, פתאום בחיוך:

"מה אתה צועק? קראתי לפניך את סטלין. אם אתה חושב שהוא צודק, למה לך לצעוק?"
 "אני מסכים לדברי סטלין ולא לדבריך" – ענה אליושה "מנופח" ובטון מרוגז וקפריזי, כששפתיו המלאות רועדות מחיוך עצור ועיניו הכחולות תרות בפניו של סיומה.

"גם זה מספיק לי" – ענה סיומה ביושב וברוגז קל, "אנו נשמור על כך, שתמלא את הדברים שאתה מסכים להם".

הלכנו אחרי חצות הלילה בחוצות תל-אביב. הד צעדינו נשמע בדממת האפילה. סיומה החריש, כאילו המקרה עם אליושה עורר בו מרידות. בחופצי לעוררהו לשיחה, כדי להקל עליו את המצב, שאלתי:

"האם הוא מתמרד כך תמיד ומפריע בעבודה?"

"מי זה אמר שהוא מפריע בעבודה?" – ענה סיומה. "הוא חבר טוב, ישר ונאמן" – הוסיף. "לכל אחד מאיתנו יש צדדים חלשים ויש להתגבר עליהם. ומלבד זה, אומר לך את האמת" – הוסיף בחיוך – "אוהב אני את גילוי הלב הילדותי שלו, יחד עם התמרדותו ועם התפרצויותו הקפריזיות".

הפגישה השלישית⁸

בלילה, והנה, כמחול שדים, בכל שמה ושריקה, בלשונות שלוחות למולי, באגרופים קפוצים ומונפים באיום, כבחלום בלהות, תמונה לנגד עיני, המרתיתה את הדם ברחשי שנאה, תוך סערה מיללת חלפו עברו המאורעות...

... זה היה בתל-אביב בשנת 1939, אחרי פירסום "הספר הלבן". אחרי הפגנת המחאה העצומה נגד הגזירה, ירד הלילה על תל-אביב. המדרכות של רחוב אלנבי, שהיה מוצף אור הרקלמות וחלונות הראווה, המלאים כל טוב, המורב אנשים, עד אשר קשה היה לפלס דרך למעבר בין ההמונים. קבוצות קטנות של צעירים, וביניהם גם קומץ של אנשים מבוגרים, שרבים מהם לבשו חולצות חומות, שוטטו באמצע הרחוב אנא ואנה בקולות של צריחות וצווחות. הם קפצו על המכוניות שעברו ברחוב, טיפסו על גגות האוטובוסים, ישבו איש על כתף רעהו, וצרחו בקולי קולות עד כדי צרידות. אחדים מפנסי החשמל, שהיו תלויים באמצע הרחוב, כובו ורוסקו באבנים. פה ושם פרצו תגרות ידיים, ופצועים כבר הובלו באמבולנס. חולצות חומות אחדות כבר היו קרועות, ובעליהן צעדו בשורה הראשונה, כשהם מזוהמים בזיעה, באבק ובדם, וצעקו בקולי קולות, כשעיניהם יצאו מחוריהן מרוב התאמצות, ואגרופיהם הקמוצים מתנופפים באוויר. בהרימם יותר ויותר את הדגלים התכולים-לבנים, צעקו: "בוז לממשלה האנגלית! בוז לוייצמן! בוז לבן-גוריון ולהסתדרות!" בייחוד הירבו בקריאה האחרונה. רבבות עיניים הביטו מהרחוב המופקר על ה"הילולה" הזאת. פה ושם נשמעו קריאות ומחאות כפיים מצד חסידיהם. אם איזה פועל אמיץ מההסתדרות הטיל בזעם לאוויר קריאת נגד, מייד "עפו" מהלומות ואיש לא התערב.

בפולסי לי נתיב בין ההמון הסוער, שמעתי מפני פועלים אחדים, שהמחנה החום רוצה להתפרץ ולהשתלט על הבניין של בית ברנר. התייחסתי אל הדבר כאל שמועת שווא ולא ייחסתי לה כל חשיבות, אף-על-פי-כן, משכני האינסטינקט לצד בית ברנר. פתאום ראיתי פועל, הרץ אל קבוצת חבריו. כולו חיוור ומתנשם בכבדות, צעק: "בואו מהר! הם עולים על בית ברנר!" בלי להרבות במחשבות פרצתי קדימה. הלב נצבט מכאב מעצם המחשבה על העלבון הנוקב שייגרם לכל המוני הפועלים, במקרה שהחולצות החומות תשתלטנה על בית איגודם המקצועי. אף כי לא רחשתי חיבה יתרה לבניין הזה, בגלל אלה, השולטים בתוכו, הרי עתה יקר בניין זה בעיני והייתי מוכן לכל קורבן, כדי להגן עליו.

... ההגנה התחילה. פועלים בודדים, שהיו שם במקרה, התייצבו ברחוב ברנר הצר, מוכנים לקבל את ההמון הפרוע הרב, שהתקדם לאט אל הרחוב בצורחו: "בוז לבן-גוריון! בוז להסתדרות!" בקרן הרחובות אלנבי-ברנר עמדו אלפי אנשים והביטו בסקרנות, לדעת איך יפול דבר. בין אלה שניצבו כחומה לרוחב הרחוב נשמעו קריאות: "הודיעו למנהיגי ההסתדרות!", "איה הן פלוגות הפועל?" ראינו גם את שומרי הסדר מטעם עיריית תל-אביב, אולם גם אלה עמדו, חיכו לבאות. אחרי שטענו נגד אי-ההתערבות מצידם, הצביעו על המחנה הרב ואמרו: "מה נעשה להם?"

המחנה החום הלך הלך והתקרב. לאוזני הגיע קול נפץ של שמשא מנופצת, שנשברה לרסיסים. עלי-ידי עמד פועל בעל גוף, איתן ותמיר, לבוש חולצה לבנה רקומה, שראשו היה עטור בלורית צהובה. לפתע פרצה מחזהו זעקת כאב "אהא!" ובשתי ידי כיסה את פניו. בראותי את הדם, הזב על פני אצבעותיו הקצרות, שניראו כקטועות, אחזתני צמרמורת. כוח פנימי דחפני קדימה, ניתקתי ממקום עמידתי, כשדמי פורץ אל ראשי, ורצתי נגד ההמון המיוזע והמתפרע. שמעתי שקוראים משהו לעומתי. מישוהו במשקפיים העמיד לרוחב זוג אופניים, כדי לחסום בפני את הדרך, והוא קיבל את המכה הראשונה, שנשארה בזכרוני. כאשר התפקחתי, ראיתי לשמחתי, כי מיספר הפועלים מצידנו גדל בהרבה. בכוחות כפולים ומכופלים הטלתי את עצמי

לתוך קלחת הקרב, ו...האויב התבלבל תחת מטר המהלומות מצידנו והחל להיסוג. שיכור מרוב אושר, החילותי גם אני, בין רבים אחרים, לצעוק: "חבר'ה, קדימה, קדימה!" והחילות לרדוף אחרי ההמון המבולבל והמבוהל.

...כאן הופיעו שומרי הסדר מטעם העירייה, וביוצרים שרשרת חיה, חסמו בפנינו את הדרך. לשווא צעקנו "תנו לנו לגמור!", "היכן הייתם לפני-כן?!"

איש בעל פנים מאורכים וצנומים, חבוש מצנפת על גבי ראש שיבה, ובעל ציפורניים מעושנות בקצה אצבעות ארוכות וגרמיות, פנה אלינו באדיבות ובמתינות ואמר: "הרי שוחר סדר אתם. אנו רק ממלאים את הפקודה"...

ברד אבנים ולבנים, שנקלעו מצד רחוב אלנבי, פיזר את הסדרנים ואת הממונה עליהם וגם את המון הסקרנים, שעמדו על המדרכות. באוספנו את הלבנים שנזרקו, התחלנו להשיב להם. לשמחתנו, הופיעו צעירים בחולצות כחולות עם הסמל של השומר הצעיר, ובאוספם את הלבנים והאבנים, הגישום לידנו. לשמחתי, ראיתי גם פנים של חברי המפלגה בתל-אביב ושל הנוער שלנו.

הנוער התחיל להביא מאיזה מקום אבנים ולהערימן לפנינו על הארץ. הם הביאו ארגזים, מילאום חול והחלו להקים מחסום לרוחב הרחוב. מצב רוחנו החל להתרומם. והאבנים שהובאו עלי-ידי "אנשינו" ועל-ידי הצעירים כחולי החולצות הוטלו בכוח גדול שבעתיים.

ברד האבנים, שבא מצידם, נעשה צפוף יותר. שמשות החנויות שמסביב כבר היו נקובות, בהתפזר הריסים על פני המדרכה, חרקו מתחת לרגלינו. פירסומת אור, שהייתה תלויה בקרן הרחוב, פגעה כיריה במיסגרת בשאריות שמשותיה הצבעונית, בפנסי החשמל המנופצים, הלמה על מוט הברזל. מתחת לזה ניראו צעירים, שיחד עם פועלים אחדים, נשאו והובילו פצועים ובי דם. בצד עמד האמבולנס של "מגן דוד אדום". הנוער הוסיף להביא לבנים ואבנים מאיזה מקום, שמאחורי בית ברנר, שעמד סגור ואפל.

אבן פגעה בידי השמאלית, מעוצמת הכאב ישבתי על האספלט באמצע הכביש. זוג ידיים אמיצות תפסוני תחת אצילות ידי.

"מה קרה לך ל'?" – שמעתי מאחורי קול ידוע לי, ובהפנותי את ראשי, הכרתי את ראשו הבלונדי של החבר אליושה (שסיומה לימדהו אחרי-כן פרק בסטלין).

לא הצלחתי עדיין לקום, ולענות מילה, והנה נשמעות צעקות אחדות בבת-אחת: "הם מתקרבים!", "הם תוקפים!".

"התאושש!" – קרא אליושה פתאום לתוך אוזני, והתחיל לרוץ נגד ההמון הפרוע, הצועק "בוז להסדרות!"

מבלי שיכולתי להניע את ידי השמאלית מכאב, החילותי לרוץ אחרי אליושה באגרוף קמוץ של ידי הימנית.

פעמים אחדות ניסו להתפרץ לצד בית ברנר ונהדפו. המפקד של סדרני העירייה היה נעלם עם כל התקפה מצד החולצות החומות. אולם כאשר נהדפו ונדרפו על-ידינו, היה מופיע וחוסם

9 אגרוף קמוץ, המונף תוך כדי הקריאה "רוט פרונט" ("חזית אדומה") היה צורת הברכה וההודות של קומוניסטים וסוציאליסטים. מקור הנוהג במהפכה הסוציאליסטית של 1919 בגרמניה.

בעדנו באומץ את הדרך, במונעו מאיתנו לרדוף אחריהם. על המרירות מצידנו הגיב בשתיקה צינית, וקרא ל"חייליו" בפנים מעוותים מכעס: "סיגרו את השרשרת! אל תתנו לאיש לעבור!" כאשר צעירים אחדים משלנו התפרצו באופן מאורגן, כדי לנתק את השרשרת, והתחיל מאבק בין שני הצדדים, התערבו במרץ, פועלים מבוגרים אחדים, בטוענם: "מה אתם רוצים מהם? הרי הם רק ממלאים פקודה!"

השעה כבר הייתה מאוחרת ושני המחנות כבר עמדו זה מול זה מבלי שיחדשו את הקרב. ברד האבנים נעשה דליל יותר. ללובן של לבנה בודדת, שטסה באוויר באפולולית הלילה, לא שמו כבר לב. איש לא השתדל עוד לפרוץ את שרשרת המצנפות.

הפועלים ישבו על המדרכה ועל המדרגות. הנוער ישב על ערימות הלבנים שאספו ועל המחסום והתבדחו וצחקו בעצבנות. איש איש התבונן על סביבותיו, כדי למצוא מכרים ולחלק איתם את הרשמים ואת רגשות השמחה לרגל הניצחון.

פתאום ראיתי שבקרון, מתחת לרקלמה המנופצת, עומד סיומה עם עוד חבר של המפלגה, ובעשנו סיגריה הוא מתבונן אל מחנה האויב, בעוקבו בעניין וברצינות אחרי כל תנועה שלהם. אחד הצעירים ניגש אליו ואמר לו משהו בחיוך, בהראותו על ההמון החום, שהיה כבר מטושטש. כאשר ניגשתי אליו, אחרי שהצעיר הלך לו, כנראה עם איזו פקודה, הושיט לי את ידו בצחוק. "ובכן, הרבצת להם כהוגן! היה ממש עונג לראות. שברנו להם כהוגן את עצמותיהם" – אמר בחייכו תוך נחת רוח. – "אולם אתה רואה, הם עוד אינם רוצים להתפורר. כאב המפלה אינו נותן להם לעזוב את המקום."

אחרי שמסר עוד אי-אלו הוראות לחבר, שעמד לידו, טפח אל כתפי. "ובכן, בוא הבייתה, המשחק נגמר. הם ואלה שעזרו להם או לא עצרו אותם" – אמר, כשנימה של מרירות צלצלה בקולו – "יזכרו את הלקח של היום לאורך ימים". "אמורנא, היית כאן במשך כל הזמן?" – שאלתי לפתע, כשרעיון גדול נצנץ במוחי. הוא הביט עלי בתימהון במצמצו בעיניו. "אינני מבין למה אתה מתכוון, אתה חושב את הקרב על-יד בית ברנר? אלא... היכן היה עלי להיות?" רגש חם ועז מלא אושר עברני, שמשך אותי באהבה אל סיומה, בדוכבו בי "מנהיג פועלים נאמן".

* * *

אלה רק קווים בודדים בדמות האנושית הגדולה, בקומוניסט, בכן הנאמן ובלוחם האמיץ של מעמד הפועלים שלנו ושל המוני העם – סיומה מירוניאנסקי.

להיות מנהיג במפלגה הקומוניסטית

“קול העם”, גיליון מספר 1 מאת שמואל בן אברהם

היו אלה ימי הבוויניזם. בערי ארץ־ישראל ובכפריה, ברחובות ובכבישים, השתוללה הסולדטסקה הבריטית. טרור ועוצר, ויכוחים בפרלמנט הבריטי ואינטריגות אימפריאליסטיות. משא־ומתן עם הסוכנות ועם הוועד הערבי העליון, ניסיונות נואשים מצד השליטים הבריטיים לקיים את שלטונם בכל מחיר, וליבוי האיבה בין היהודים והערבים, רצח אנשים, נשים וטף על ידי ה־“כלניות” – אלה היו פני הארץ בימים ההם, בהם הוחלט להוציא את “קול העם” כעיתון יומי.

קשה הייתה משימה זו בשביל מפלגתנו. הבטנו בעינים פקוחות על הנטל הכבד, שנטלנו על שכמנו, מבחינה כספית ואירגונית. לפי החשבון הקר, כשהעט ביד, נראה הדבר כעובר את גבול כוחותינו. והיו היסוסים רציניים, מתוך ספקות, אם נעמוד במבחן.

אולם מהצד השני, עמדו לפני המפלגה תפקידים נכבדים ורציניים ביותר. היה זה הרגע ההיסטורי, בו הגיעה הארץ אל השיא במלחמה נגד המדכאים האימפריאליסטיים. היה הכרח, שקולנו, קול הלוחמים העקביים נגד האימפריאליזם, יישמע ברמה. עמי הארץ עמדו לפני המאבק המכריע על שחרורם, על עצמאותם. שעה זו תבעה מאיתנו העזה ודבר זה הכריע. הכריעו המעיוזים, אלה, אשר התעלמו מהחשבוניות הקרים ויצאו לקרב, במלוא רגש האחריות. עודני זוכר את תשובתו האופיינית של החבר אליושה גוֹזֶ'נסקי, עתה הטיחו בפניו, בשעת ויכוח בשיבה של הוועד המרכזי, את הנימוק, כי מבחינה הגיונית אין הדבר ב־ריבצוע. אליושה השיב על כך: אם אין הדבר ניתן לביצוע, מבחינה הגיונית, הרי הוא ניתן לביצוע מבחינה דיאלקטית! הוא, אליושה, היה ראש המעיוזים. בתקופה ההיא, גילה את מלוא כוחו המהפכני, את מזגו הלוהט, את מרצו השופע, את כושר עבודתו, ללא ליאות. הוא התרוצץ מאסיפה לאסיפה. מי זה לא יזכור את נאומיו הלוהטים, שהציתו אש קודש בלב כל החברים. הוא עורר, שיכנע, המריץ – וניצח. המגבית בשורות המפלגה ובין פועלים עלתה על כל ה־“נבואות” הקרות.

חברים ואוהדים, פועלים פשוטים, מסרו הכנסה של חודש שלם בשביל “קול העם”. המפלגה נתגיסה כמו למלחמה מאחורי מחסומים. והדבר, שנראה כבלתי־אפשרי, הפך לדבר שבמצויאות. ניצחה הדיאלקטיקה!

* * *

פעמיים נדחה המועד של הופעת הגליון הראשון. הקשיים היו עצומים. רשיון ומעון, לינוטיפ ומכונת הדפסה, אותיות ועופרת, רהיטים וחשמל, ועשרות דברים פעוטים אחרים, אשר בלעדיהם אין להוציא עיתון, הושגו בקשיים הגדולים ביותר ובמאמצים רבים. שוב החלו להתעורר ספקות פה ושם, ושוב הטיל אליושה את עצמו אל תוך הקלחת. הוא היה בכל מקום. בכל אשר נתגלו קשיים גדולים, שמה הטיל את עצמו אליושה במלוא כוחו, היה סוחב אחרים ומעודדים, שבע נדודי שינה בלילות ומנע תנומות גם מחבריו. לבסוף, נקבע יום ה-14 בפברואר כמועד סופי להופעת הגליון הראשון של "קול העם" היומי.

שלושה ימים לפני כן הוצאנו גליונות לדוגמא. הגליון הראשון לדוגמא היה כשלון גמור. רק הגליונות לדוגמא השני והשלישי כבר לבשו כעין צורה של עיתון. ביום חמישי, 13 בפברואר 1947, ניגשנו לעבודת ההוצאה של גליון יום ו' של "קול העם" היומי.

* * *

ביום ה', כ"ז בבוקר, נסעתי במכוניות בקווים 5 ו-9 לרחוב לבנדה. ברדתי לרחוב לבנדה, עצר בי משמר צבאי בריטי. מעבר לגשר היה עוצר – תופעה רגילה בימים ההם. אחרי שזיהיתי את עצמי והוכחתי, כי אינני הולך בכיוון הגשר, נתנו לי החיילים לעבור.

בהיכנסי אל המעון, פגשתי שם את אליושה עם נגר בשם עקיבא. גמרו אז את "בנין" המערכת. המעון היה מחסן ארוך וגבוה בעל דלת זכוכית, בלי כל חלונות. מחסן זה חולק בחלקו העליון על ידי יציע מעץ ל"שתי קומות". למטה היה בית הדפוס, ולמעלה, ביציע, שהשתרע על פני מחצית האולם, היתה המערכת, שחולקה על ידי דפנות דקות לארבעה תאים. הנגרים השלימו את שלבי הסולם, שהוביל אל "מחלקות" המערכת. כשהח' אסתר וילנסקה הופיעה בפעם הראשונה, היה הסולם מוכן. אף-על-פי-כן כמעט שהתגלגלה, בעלותה בפעם הראשונה ב"סולם התעמלות" זה, והיה צורך להוסיף, לפחות, מסעד בצד, מחשש סכנת נפשות, כי העלייה דרשה כישרונות התעמלותיים ממדרגה ראשונה. למעלה, ב"חדרי" המערכת, היו כבר שולחנות, אך לישיבה שימשו רק שני כסאות ישנים. אליושה, שהעלנו, בהבעה של בעל בית, אל היציע, אמר לנו, בחיוך על פניו, שהכין הפתעה לחברי המערכת. אחרי זמן מה הופיעה עגלה ואליושה סחב, ברוב גאווה 4 כסאות קיץ חדשים בעלי משענות לזרועות, והציגם לפנינו ככורסאות.

כ"ב בבוקר החלה המערכת בעבודתה. ב"חדר" הראשון למעלה, סמוך מאוד לסולם, אשר בעדו עלול היה לנפול כל רגע חלילה, נכנס העתון אל מכונת ההדפסה. במתיחות הגדולה ביותר, חיכו כולם בתוך אולם הדפוס. מזכיר המערכת, הח' פיק, ניגש לעבודתו בתכלית הדיוק. ב"חדר" שממולו ישב המתרגם, על אפו זוג משקפיים עבים, וליד השולחן הסמוך ישב לו, בקצהו של כיסא, המסגנן של המערכת, שהצטיין בידיעת הלשון העברית, ואשר הוסיף כבוד ל"קול העם", עוד בהיותו שבועון, הח' ישראל פיינברג. הח' ברל בלטי ישב בלי שולחן, כלומר הוא כתב ליד כל שולחן, שהיה במקרה פנוי באותו רגע. ב"חדר" השלישי ישב הח' צבי

ברייטשטיין, שהוא כיום עורכו הראשי של "קול העם", אשר לא הוציא מידו את העט במשך כל היום. וב"חדר" הרביעי, הגדול מכולם, ישבה המערכת הראשית, ובראשה אסתר [וילנסקה]. הנה הגיע כל החומר, אותו היינו קוראים, מתווכחים עליו, מתקנים אותו ומורידים אותו למטה, אל הלינוטיפ.

ליד הלינוטיפ "עבד" טודרוס, ליתר דיוק הכריח את הלינוטיפ שיעבוד, כי ללינוטיפ היו נטיות "אינדיבידואליסטיות" משלו. כל חצי שעה נשמע קול נפץ, הלינוטיפ עמד מדפוק, ואיתו היה נעצר גם דופק ליבנו, ביחוד לבו של מנהל הדפוס האחראי, הח' יהודה סתוי. כל פעם שמשוה נעצר במכונה, היו שניהם, טודרוס ויהודה, שוכבים ליד המכונה, פותחים את חביוני קרביה, מפרקים אותה, מתקוטטים, מתווכחים, מציצים פנימה ומחטטים בה, עד אשר טודרוס הצליח לתקן את ה"פאנצ'ר" ואנו, כולנו, נשמנו שוב לרווחה. המכונה "דפקה" שוב. טלפון לא היה במערכת. הממשלה, שנתנה לנו את הרישיון לעיתון יומי, תוך ביטחון, שאין כל סכנה נשקפת, שנצליח להוציא במהרה עיתון יומי, סירבה בכל זאת, לתת לנו טלפון. משום כך הושבנו חבר ליד הטלפון במשרדו של אחד האוהדים, מהלך 20 דקות, וכל שעה היה השליח רץ שמה על אופניו, כדי להביא משם את הידיעות הטלפוניות מחיפה, מירושלים וממקומות אחרים.

במשך כל היום הופיעו, בלי הרף, חברים, כדי להריח את מצב העניינים. הם באו אל המערכת, כמו קרובים, הרצים אל חולה, המוטל בבית חולים, כדי לקבל ידיעות על המצב, על מהלך הניתוח ואם יעצור כוח להתגבר. ב־5 אחה"צ, אחרי גמר העבודה בבתי החרושת ובמקומות העבודה, גדל מספר הקרובים במידה כזאת, שנאלצנו להעמיד אחד מהם, בחור רחב כתפיים, ליד הפתח, כדי למנוע את המבקרים מהפריע בעבודה.

ב־6 בערב הגיע מברק ברכה מהח' מיקוניס, שהיה אותה שעה בלונדון, בוועידת המפלגות הקומוניסטיות של הקיסרות הבריטית. ב־8 בערב הגיע מהמרכז הח' מאיר וילנר.

המתח בעבודה גבר, העמודים הפנימיים היו כבר מוכנים. עתה היה צריך לעשות את העמודים החיצוניים, בעלי החדשות הפוליטיות. טלפרינטר לא היה עדיין ברשותנו. על כן נאלץ השליח לרוץ כל שעה אל משרד "רויטר", כדי להביא משם את הידיעות האחרונות. נוסף על כך נאלץ לרוץ, בלי הרף, אל הטלפון וכן להביא את החומר המודפס אל הצנזורה, ומשם – בחזרה אל המערכת. חבר אחד ישב ליד הרדיו (דבר זה כבר היה ברשותנו) וליקט ידיעות. בקצב הזה, של התרוצצות הלון ושוב, נשתנו הידיעות מדי רבע שעה. את הידיעות, שהיו מוכנות לדפוס, היה צורך לעכב, לפתע, כי נתקבלו ידיעות חדשות. מאחר שחסר היה לנו הנסיון של עורכים מנוסים, הרבינו להתווכח על כל ידיעה, על גודלה ומקומה של כל כותרת. למטה, באולם הדפוס, עמד יהודה ופיקד בקול רם, בשיא של מתיחות עצבים, על המכונות. טודרוס הראה, אחרי 12 שעות עבודה נפלאות, ממש, ומדי עבור דקות מספר נשמע קולו: "חומר לסידור!" – שצלצל באוזנינו כקריאת אזעקה. אליושה היה שוב בכל מקום ועזר להתגבר על כל קושי. ב־9 בערב נודע לנו, כי בסביבת לבנדה הוכרז עוצר. זה צלצל כקסטטרופה. השליח נעצר ליד הגשר ואנו נשארנו מנותקים מן העולם.

אחרי התייעצות קצרה, יצא אליושה לרחוב, כדי לנהל מו"מ עם הקצין האנגלי. עצם היציאה לרחוב האפל, בו נשמעו יריותיהם של החיילים האנגליים, היתה בחזקת סכנת נפשות.

אך אליושה עמד על דעתו, שיש לפרוץ את העוצר, ואם יש לצאת לרחוב, צריך לעשות זאת הוא ולא אחר.

אחרי חצי שעה של ציפיה מתוחה, חזר אליושה יחד עם השליח, שקיבל מהקצין האנגלי, ליד הגשר, רשיון מיוחד לעבור, הלך ושוב, בדרך אל הצנזור. על ידי כך נפתח, ממילא, שוב הקשר עם הטלפון ועם "רויטר".

סמוך לחצות הלילה הגיע המתח בעבודה לשיאו. מצב הרוח היה כמו בשעת קרב בחזית. כל אחד מאתנו נתן את המקסימום. קראנו בפעם האחרונה, יחד עם מאיר, את המאמר הראשי של אסתר "קול העם – עתון יומי". ירדנו למטה אל השולחן, לערוך את העמוד הראשון. כל החברים עמדו מסביב לשולחן והתבוננו בשלב האחרון של השלמת העתון. בשתיים אחרי חצות – לטופס הראשון, שיצא מתחת למכש הדפוס. החשמל חובר, המכונה חרקה, חריקה כבדה ולפתע... חושך. האור כבה והמכונה עמדה במהלכה. קצר חשמלי!

בחשיכה התחילה מהומה. לפתע נשמע קולו הרועם של אליושה:

"שקט, חברים, אף אחד אל יציא הגה מפיו! רק בשקט נסדר את הענין. יהודה, האם ישנם

נרות?"

"לא" – ענה יהודה בקול חנוק.

"למי יש פנס חשמלי?"

"לי" – ענה ה"יקה" היחיד בחבורה.

בפנס הזה ניגשו המכונאי וטודרוס אל לוח המחרים החשמליים.

כולנו עמדנו אחוזי רעדה והתלחשנו בשקט... חששנו, שהתפוצץ פקק הביטחון ברחוב ואז – הקרב אבוד. לפתע נשמע: "הידד!!! אור!" שוב היה אור. עוד רגעים מספר היו המכונאים עסוקים ליד המחרים, ויהודה הכריז: "עכשיו זה יהיה בסדר". המכונה התחילה לפעול והעותק הראשון יצא.

קשה לתאר את רחשי לבנו, כשהעברנו את הגליון הראשון של "קול העם" היומי מיד ליד. אליושה טפח לי טפיחה על שכמי, שבפעם אחרת הייתי מתעלף ממנה שלוש פעמים. אילו לא התביישנו איש מפני רעהו, היינו, ודאי, מתנשקים. אולם אליושה העדיף במקרים כאלה טפיחות אחים על נשיקות. הוא הנחית אותן על ימין ועל שמאל, מבלי לחוס גם על מאיר, ואפילו לא על אסתר.

"קול העם" היומי נולד.

עתה היינו יכולים ללכת הביתה. אילו נתנו לנו האנגלים לעשות כדבר הזה. באין ברירה ניגשנו לעזור בקיפול העיתונים ובמיונם לפני המשלוח. והנה בעיה חדשה: התפעל האקספדיציה בשעת העוצר? השעה היתה כבר 3 לפנות בוקר, ואולי כבר 3 וחצי. עצבנותנו גברה. לבסוף, ב-4, שמענו כי מכונית מתקרבת אל המערכת. האקספדיציה! לנהג היה רשיון. במהירות העלינו את החבילות על המכונית. יהודה נסע במכונית, כדי לסדר את האקספדיציה לכל חלקי הארץ. רק ב-6 בבוקר, כשבוטל עוצר הלילה, הגיעו לקוחות העיתונים של תל-אביב. עיפים, אך מאושרים, יצאו לרחוב. לקחתי איתי עיתונים אחדים ונסעתי במכונית ציבורית הביתה.

עתה הלכנו כולנו לנוח. עתה עמדה העבודה להתחיל – העבודה היומיומית של הוצאת "קול העם".

אינני יכול להשתחרר מרגש מעיק אחד, הרובץ עלי היום, בחג גיליון האלף של "קול העם" – שאליושה גו'נסקי, יוצרו האמיתי של "קול העם", אינו עתה איתנו ביום חגנו זה.

מייסד "קול העם" היומי²

מאת מרדכי כספי

לא ידענו, אף לא תיארנו לעצמנו אותו רגע, שניאלץ להעלות על הנייר, על עמודי העיתון, את היחסים של אליושה עם עיתונו, זמן כה קצר להופעתו ככתב עת יומי. לא שיערנו זאת. נדמה כילד טיפוחים עיתוננו, שהתייתם מאביו, ששכל את אימו בקרב. ככאב וכגאוות ילד זה, כך הכאב וגאוותו של "קול העם" על אליושה, כי איננו עמנו יותר. כאב על אבדן ההורים וגאוה על חייהם ופועלם. גאוה על הקרב אותו הנהיגו, בו השתתפו משחר חייהם ועד מותם בו, בקרב הגדול. באמצע הדרך, אך לאחר שהבטיחו את גידולו של בנם היקר ואת חינוכו, עיצבו את אפיו ונתנו מעצמם ומגופם לו.

שנה תמימה חלפה. ואליושה עדיין כאילו נרכן מעל שולחנך בכל גופו ומעופו, "מבקר" תוך חיוך רעי את אשר אתה שופך אל עיתונו, אל זה "קול העם" שלנו, שמא, אולי... אולי ימצא משהו להוכיח לך, כי לעיתון שלנו-שלו אין להכניס דברים שאינם לרוחו, דברים פושרים, חסרי גוון ואופי – "סתם מים".

"ללחום צריך!" – כך היה חוזר ומדגיש, ודברים אלה עדיין מצלצלים במלוא בהירותם כיום באוזנינו.

"מ'דארף קעמפן" – היה מתרגם עצמו לאידיש עסיסית-ליטאית, והיה יוצא לדרך. לאסיפת תא, לאסיפת סניף, לגייס כספים. הוא היה בין מייסדיו הלוהטים ביותר של ה"עיתון". אליושה היה זה, אשר קיבל על עצמו "לסדר את העיתון", הווה אומר, לדאוג להבטחת הבסיס והיציבות של כל אותה מערכת מורכבת של אנשים וכלים ומכונות, דירה ונייר ואותיות – כל אותו המנגנון, אשר לו דרושים, בארץ כשלנו – כספים רבים. אף כספים מעטים לא עמדו לרשותו של אליושה. היו לו רצון-הברזל והכרתו של בולשביק. היו לו מעוף וביטחון של פועל-מנהיג-מהפכן. משוריין באלה התכונות היקרות מפז, יצא להקמת העיתון היומי.

בסתיו ובחורף 1946 ובתחילת 1947, יכולת לקרוא במשך שבועות רבים וארוכים את הכתובת החוזרת והנשנית: "בהשתתפות הח' אליושה"; "ירצה חבר הוועד המרכזי אליהו גו'נסקי", וכו'... ולפעמים: "בליל שישי ירצה הח' אליושה בחיפה; בשבת ב-10.30 ברמת גן; ב-4 אחה"צ אסיפה בהשתתפות אליושה בתל-אביב". כל אלה אסיפות רגילות, מיוחדות ודחופות. כאופי המפעל ממש: רגיל – "כל מפלגה צריכה עיתון יומי" – היה אומר – "מפלגתנו הקומוניסטית כל שכן". מפעל מיוחד: "לנו אין בעלי תעשיה וספררים – אין לנו 'תנובות' ו'משבירים' ושופטים נוסח בראנדייס, אם לא נגייס כך וכך אלפים, לא יופיע העיתון"... בזה המשפט

האחרון הצליח תמיד. כי הוצאת העיתון היומי היא דבר מובן מאלי – בזה לא הטיל ספק איש, כבר לאחר ביקורו הראשון של אליושה בסניף. ולכן מובן, כי משהסביר את הסכנה ואיים "לא יופיע!" – גייס מיד את הכספים, את המיכסה שהטיל על "האסיפה הזאת". ועד האסיפה הבאה... מיד אח"כ יצא ליישוב אחר והביא את הדוגמא הלוחמת של הסניף ממנו בא זה עתה... כך אירגן את התחרות הסוציאליסטית הראשונה הגדולה של מפלגתנו, במאמץ עצום, במחשבה עמוקה, בטלטולים בלי סוף, בביקורי יום ולילה בסניפים השונים, בדברי נועם ורוגז. כך ביצר אליושה את היסוד החומרי לעיתוננו היומי; כך אירגן אליושה את תנועת ההתרמה של אלפים רבים של פועלים בישראל לביטאונם היומי הקומוניסטי הלוחם.

ב־14 בפברואר 1947 הופיע ברח' לבנדה בתל-אביב גיליונו הראשון של "קול העם" היומי. החלטת הוועד המרכזי של המפלגה מסוף 1946 בוצעה על הצד היותר טוב והביאה את פריה הראשון, כתוצאה מהמסירות של כל הקאדר המפלגתי, אשר אליושה ידע כל כך להלהיבו. המפלגה חגגה את חגה הגדול מאז יצאה מן המחתרת. "קול העם" הירחון, דו-השבועון, השבועון, הגיליונות שיצאו בסטנסיל ואלה שיצאו בדפוס – יומם חלף. את מקומם תפס העיתון היומי, ביטאונה המרכזי של המפלגה, ביטאונה הלוחם של ציבור הפועלים, המכשיר המארגן החשוב של המפלגה הקומוניסטית. המפלגה חגגה את חגה הגדול, אליושה חגג את ניצחונו, זה הניצחון על ספקות, חששות, על "שמא" ו"אולי", לא שלו – של רבים אחרים. הוא לא חשש ולא הטיל ספק. אצלו לא היה "אולי". ודאי היה אצלו הדבר. אליושה הפך חסון יותר משהיה אי פעם. פניו אורו יותר משהיו אי פעם. הוא היה לאבא-אמא של בן-יקר לו.

לא! לא היה זה צער גידול בנים אצל אליושה, אשר בא אחרי בוקר ה־14 בפברואר 1947 ברח' לבנדה. היו אלה שמחת טיפול וטיפוח, דאגה, כי ייטב לו, כי יקבל הכל אשר דרוש לו – זו הייתה פרשת "הסיבוב השני" של המצאת בסיס יציב לעיתון, בעיני אליושה. הייתה זו פרשה ארוכה מאוד, שנמשכה קרוב לשנתיים ימים מבחינת הסבל והמאמץ, אך קצרה מאוד מבחינת הזמן. זו התקופה האחרונה, המסיימת, של היקר לנו, של אליושה.

כל מכשול לא עיכב בעדו. חתחתים קיצץ ועבר. את אשר הכל ראו כ"בלתי אפשרי", הפך הוא למציאות; אשר היה אצל רבים בבחינת "לא ייתכן" – הוא יצר. ולכן ייאמר: אם עבר חבר העובדים של העיתון, על מערכתו ומנהלתו, את נעורי העיתון הקשים – מן המעיין הנובע של עמידה מהפכנית, מרץ ונאמנות של אליושה, את כוחם שאבו. היתה זו אהבתו של אליושה, ירדותו השופעת, אשר ליכדה אותם והפכה אותם לגוש מוצק במסירותו ועקביותו. הוא דאג לכל.

לא זכה אליושה ולא הגיע לשמחת הניצחון ולא אכל מפרי הברכה ב"סיבובו השני", במאבק המפלגה ומאבקו הוא לביסוס העיתון. הוא נפל באמצע הדרך לאחר שהבטיח את עתידו. הוא נפל כגיבור שמילא תפקידו.

איך אליושה?!

מכל עמוד עיתוננו, מכל טור ומדור, מכל פסקה ושורה נדמה, וקולו הרם בוקע ועולה: עמכם אני חברים! קדימה לקרב ולניצחון! זהו קולו של אליושה. זוהי קריאתו הנלהבת של אליושה.

לזכרו של קומוניסט דגול³ מאת ברוך סקולה

ביום 21 בדצמבר 1948, בישר לנו שידור החדשות ב"קול ישראל" ידיעה מרה על התרסקות אווירון מעל הרי יוון, וכי בין הנפגעים נמצא גם מנהיג המפלגה הקומוניסטית הישראלית, אליהו גוֹז'נסקי. הידיעה השרתה אבל כבד על מאות אלפי אזרחי ישראל, שהכירו את החבר גוֹז'נסקי היקר ואת פועלו הציבורי בשטחים שונים, במיוחד בהגנה על ענייני מעמד הפועלים. מותו הטראגי זיעזע במיוחד את כל חברי המפלגה ואוהדיה שהכירוהו מקרוב, שהכירו את מסירותו ונאמנותו לרעיונות הנעלים של הקומוניזם.

* * *

עמדה לי הזכות להיות במחיצתו כעשר שנים, עד נפילתו. היכרותנו החלה בעת שהמפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית הייתה במחתרת. הקשר שלי עם המפלגה אז, בתור אוהד קרוב, היה באמצעות מגע עם אחד החברים האחראים. וכך התקשרתי עם אליושה, שהיה לא רק נציג המפלגה, אלא גם חבר ורע. כשהתבוננתי בו בשעת שיחות, בפגישות, בהופעותיו הפומביות, התרשמתי תמיד, כי אדם זה הוזה וחולם על עולם טוב ויפה יותר, כי הוא חי את האושר שהרעיון, האידיאה הקומוניסטית מעניקה לאדם.

הוא היה צנוע מאוד בהליכותיו ובהתנהגותו, שמר תמיד על נימוס ואדיבות בשיחה עם כל אדם, חבר, או פועל, עמו בא במגע בעניינים של ארגון מאבק או תמיכה, או בכל עניין אחר. לעיתים קרובות אפשר היה לראותו, בעת הפסקת העבודה בבית החרושת ליהלומים שם עבד, בשעת צהריים, מפסיע במהירות ברחוב ומחזיק בידו עתון, ספר או חוברת וקורא, או מחזיק בידו כריך ואוכל את ארוחתו ככה, בהליכה. אכן, אליושה ביקש לנצל כל רגע לפעולה, למגע חי עם העובדים, ולפיכך אכל את ארוחתו כלאחר יד. הוא נהג לומר: יש עולם מלא של עבודה, של פעולה.

* * *

באחד הימים, בראשית החורף של שנת 1942, בשעות בין הערביים, הוא בא אל ביתי ואמר: חבר ס', באתי אליך לשיחה בעניין רציני וחשוב.

בבהירות הירצה בפני על המערכה הגורלית נגד המגיפה החומה המתנהלת ברחבי העולם, על עמידת הגבורה של הצבא האדום בקו האש, בלנינגרד ובסטלינגרד. נוסף ל"ליגה V", שהוקמה בארצנו לסולידריות עם ברית המועצות ולעזרה לצבאה האדום, היה צורך גם בארגון הסברה רחבה בציבור על אופי הפאשיזם הגרמני ומגמותיו ועל הכוח שהתייצב נגדו – חזית המדינות הלוחמות נגדו וברית המועצות בשורה הראשונה. למפלגה הקומוניסטית

הפלשתינאית היה אז רק שבועון בעברית. מוסדות המפלגה ראו צורך להרחיב את ההסברה גם בקרב דוברי אידיש. לאליושה נמסר התפקיד להקים איזו בימה ספרותית-מדינית בשפה אידיש, ולשם כך בא אלי בהצעה לעזור לו בארגון הקמתה של בימה זו. חשוב היה לגייס עיתונאים וסופרים מתקדמים, בלתי-מפלגתיים, אשר גם אם לא הסכימו לכל המצע של המפלגה, התייחסו באהדה למלחמה שניהלה ברה"מ נגד הפאשיזם.

לפיכך, המטרה היתה לא להקים ביטאון מפלגתי, אלא בימה אנטי-פאשיסטית כללית, ולמטרה זו הוצע לי החבר אליושה להיות המרכז של קבוצת הסופרים, לאסוף את החומר, לטפל בעריכה ובכל הקשור בכך.

הבינותי את החשיבות בדבר ונעניתי.

כאשר הופיע הגליון הראשון של הירחון בשם "שטאמען", הפכו החבר אליושה על כל צדדיו ועיניו קרנו משמחה. סביב ירחון זה התרכזו כמה מטובי הסופרים והמשוררים בימים ההם, כמו ארנולד צווייג, המשורר י. פפירניקוב, האחים המשוררים הלל ויעקב צבי שארגל, העתונאי ש. ספיבק ועוד. אליושה בעצמו תרם לכל גליון מפרי-עטו.

* * *

ההתפתחות בארץ ותפקידי המפלגה הקומוניסטית חייבו הוצאת עיתון יומי, כדי להרחיב ולהעמיק את הקשר עם שכבות רחבות יותר של ציבור הפועלים והנוער. בהתאם לכך הטיילה הנהגת המפלגה, בחורף 1946/47 על כתפי אליושה, כאדם המתאים ביותר, את אירגון המשימה.

להקמת הביטאון היו דרושים כלים רבים – להשיג דפוס, מכשירים הנחוצים לעבודת הדפוס, חבר עובדים, ומעל לכל – תקציב לניהול ומימון לזמן מסוים. אליושה התמסר גם לתפקידו זה בכל חום ליבו.

בזכרונות עולות כמה אפיוזות בקשר לכך: באחד מלילות שבת, קרוב לשעת חצות, צלצל הפעמון בדלת ביתי. החבר אליושה עמד בפתח, התנצל על ביקורו בשעה כה מאוחרת, כי לא הספיק להגיע אליו קודם. הוא הזמינני לפגישה דחופה של מספר חברים ואוהדים, העומדת להיערך למחרת היום בשעות הבוקר המוקדמות, להתייעצות בקשר לייסוד העיתון היומי. כאשר באתי למקום המיועד, נמצא כבר אליושה שם, מחכה למוזמנים. הוא פתח והירצה בפרוטרוט על כל ענייני העיתון. לאחר חילופי דברים בין המשתתפים סיכם אליושה בקריאה להטות שכם, לעזור למפלגה במשימה החשובה. בו במקום, התחייב כל אחד מאיתנו למלא תפקיד כלשהו. לאליושה לא היה די בכך. הוא המשיך והלך ממקום הפגישה, התדפק על דלתות חברים ואנשים קרובים, להכניסם בעול הקמת המפעל החשוב למפלגה ולמעמד הפועלים הישראלי.

באותו ערב כבר שמעתי את אליושה נואם באסיפה. הוא סקר את המצב עם הדברת החיה הנאצית; קרא לזכור מי השמיד והחריב עמים וארצות ומי הצילם; הוא עמד על כינון ארצות הדמוקרטיה העממית; על התפקידים והפרספקטיבה של הקומוניסטים בישראל. לשם כך – הסביר אליושה – נחוץ והכרחי מכשיר מתאים שישמש גשר וקשר עם ההמונים, נחוץ עיתון

יומי. לבסוף קרא להתרמה במקום ולמאמץ לחזק את המפלגה. לאחר שנתרם במקום סכום נכבד, התפזרו משתתפי האסיפה איש איש לביתו – מלבד אליושה. הוא עוד הלך והתרוצץ עד השעות המאוחרות של הלילה, לפי כתובות שקיבל, אל אנשים המסוגלים לעזור במשימה הגדולה.

אליושה התייחס לעתון "קול העם" היומי כאב מסור, הרואה בגידול בנו את הגשמת משאת נפשו.

* * *

לפני מותו הטראגי, היה אליושה שותף למאורע שהסב לו שמחה עצומה. באוקטובר 1948 קם איחוד מלא בין החברים היהודיים והערביים והוקמה מפלגה שהייתה אינטרנציונליסטית לא רק בעקרונותיה, אלא גם בהרכבה היהודי-ערבי. באותם ימים נהרו פניו של אליושה מאושר. הוא ראה באחוות העמים בארצנו את אחד הערכים המקודשים ביותר. אותו הדין היה יחסו לברית-המועצות, בה ראה מגדלור לאנושות כולה.

קולו של אליושה נדם, אך פועלו חי בלב כל ידידיו ומכריו. את זכרו הולמות מילות שיר אידי מהפכני ישן:⁴

אחי, אנחנו כרתנו
לחיים ולמוות בריתנו
ולקרב בעד צדק שאטנו,
דגל-אודם לזהט בידנו.

אם נפלת בקרב בעד דרור,
אם כבה בעיניך האור,
נעטוף באדום את גופך
ונמשיך מאבק עם חלכה.

שיחתי האחרונה עם אליהו⁵ מאת רחל איזנשטדט

אליזשה ובנו יורם בבית קפה בתל-אביב.

עד לאותה פגישה, הכרתי אותו אך מעט. נודמנתי איתו באסיפות ובמסיבות. הייתי עדה להופעותיו האמיצות ואף הסוערות להגנה על הצדק ועל האינטרסים של מעמד הפועלים. באותו בוקר מעונן, נפגשנו ברחוב בהסח הדעת, פגישה חברית פשוטה. הוא היה עם בנו. כנראה טרח ומצא שעה פנויה, כדי לפגוש אותו בדרך שובו מבית הספר. המשכנו בדרכנו יחד, ושיחה ערה התנהלה בינינו. בעיקר התרכזה שיחתנו בשאלת הצורך בחזית סוציאליסטית מאוחדת, בתפקיד הגדול והמבורך, המוטל על האינטליגנציה העממית-דמוקרטית בארץ, והכרח השעה להשתמש שימוש מלא באותו קומץ של כוחות רוחניים, הנושא ברמה את דגל המדע המרקסיסטי וההשכלה הסוציאליסטית, ולו גם ללא השתייכות רשמית למפלגת פועלים זו או אחרת, ונאבק להקמת גשרי לבבות בין מפלגות השמאל בארץ. היה צורך נפשי לשנינו להרחיב את השיחה על הנושאים שנגענו בהם. היינו בדרכנו לאחד מבתי הקפה חדורי העשן לבירור יותר מקיף של השאלה. עכשיו, לאחר האסון האיום, אשר שלל מאת הציבוריות הפרולטרית ללא-עת את אליהו גוז'נסקי, קמה לנגד עיני במלוא הבהירות הבעת פניו הנרגשים, ומהדהדים באוזני דבריו הנלבבים.

הוא למד הרבה מסירוי התכופים במשך השנים האחרונות בארצות הדמוקרטיה העממית. הוא ספג אל תוכו מרוחב ומעומק החוויות העממיות של התנועה הסוציאליסטית בארצות מזרח-אירופה. הוא תפס תפיסה עמוקה את צורכי השעה ההיסטורית, העוברת עלינו, את מכאובי מאבקנו ואת ששון הישגינו. הוא לא התעלם משגיאות שבעבר וגילה את גורמיהן מתוך הכרה מרקסיסטית נבונה. ולא זו בלבד, אלא שהוא גם ציין את הדרך, כיצד למנוע אותן בעתיד, לתועלת מעמד הפועלים והמוני העם בארץ. הוא העלה במשך כל השיחה דוגמאות מאלפות של פעולת אנשי מדע וסופרים בארצות הדמוקרטיה העממית, העומדים השכם והערב בשירות המוני העם וחירותם, והקשורים איתם קשר יצירתי.

"למה ומדוע כה קשה דרך הצעידה בנתיבי ארצנו לאלה המועטים, הרוצים אף הם בכל לבם למסור את חייהם להקמת חזית מאוחדת של תנועת הפועלים במדינתנו, הנאבקת על עצמאותה ושחרורה?!"

כאן הגיע גו'נסקי לשיא השיחה הנרגשת, ושאלה לוחטת נתלתה בפינת הקפה התל-אביבי. אולם היא לא נשארה תלויה זמן רב. הוא הכיר יפה את המציאות, אבל לא התייאש, והוא הוסיף ואמר:

"מחובתנו לתקן הרבה, לגשת לתפקידנו בהרחבת הדעת. אני מעמיד על עצמי לפי מידת יכולתי את התפקיד הזה. אני מקבל על עצמי לסלול בחוגי חבריי את הדרכים הרחבות לשיתוף פעולה הדוק עם האינטליגנציה העממית-דמוקרטית, כפי שנתגלו לי בשעת ביקורי בארצות מזרח-אירופה."

זה היה וידוי, זה היה "אני מאמין" של אדם שגדל והתבגר, והצמיח כנפי-נפש, תוך כדי פעולתו היומיומית הצנועה, המקיפה, העממית, הפועלית.

רב היה האור, אשר זרעה השיחה ההיא. והוא נשא את האור הזה בנפשו, פילס לו דרך, השקיע את רוב מרצו החברי, קודם-כל באיחוד המחנה בפנים, במיזוג שתי המפלגות. אך בטרם הספיק להשתתף עם חוגגי חג האיחוד, הלך שוב למזרח-אירופה בשליחות המעמד, העם, והארץ הנלחמת לשחרורה הלאומי והסוציאלי. הלך נושא לפיד החזון – הלך ונשבר וכבה לפתע וללא-עת, וחזון דרכו נשאר תלוי באוויר – כצוואה וכייעוד לחבריו.

אין מצבה רוחנית, אשר תתאים יותר לאלהיו גו'נסקי, אשר תכתיר יותר את חייו שנקפדו, מהקמת הליכוד הרעיוני של מעמד הפועלים עם האינטליגנציה העממית-הדמוקרטית בארצנו.

האיש ופועלו⁶ מאת שמואל מיקוניס

נשיאות אסיפת האזכרה בתל אביב לשר התרבות הסובייטי ז'דאנוב.
(משמאל לימין): אלכסנדר פון, ברל בלטי, אליושה, מאיר וילנר, שמואל מיקוניס (נואם), אברהם פייגנבוים,
מרדכי בילצקי וישראל פיינברג

קשה להאמין, כי אומנם אליהו גוֹז'נסקי איננו כבר בקרבנו, אולם זו המציאות האכזרית. קצרות היו שנות חייו – 34 בסך הכל, ו־17 מהן חי בארץ־ישראל. הוא זכה לחיות את חייו בתקופה היסטורית גדולה, עליה אמר לנין, כי זו תקופת המלחמות האימפריאליסטיות והמהפכות הסוציאליות; בתקופה, אשר בה עלה כבר השחר על חלקים גדולים של כדור העולם, וכאשר גם העולם הקפיטליסטי – זה המשועבד – אחוז במלחמת המונים על החופש, השלום והאחוה. דורות רבים מעפילים אנשים אל פסגות חדשות. דורות רבים חולמים אנשים ולוחמים למען עולם טוב יותר, למען האושר האנושי. התקופה הזאת ראתה התגשמות חלומות אלה, וזכה גם אליושה גוֹז'נסקי לחוות בעושר הזה ובשחר הזה.

הוא בא הנה צעיר לימים. בגיל 18 מצא את דרכו לתנועה הקומוניסטית. לאחר היותו בארץ כארבע שנים, חזר לגרודנה, שם נתפס בידי המשטרה בשל פעולתו המהפכנית. עלה בידי להחתמק מגרודנה, אולם שלא בנוכחותו, נידון לשמונה שנות מאסר בשל פעילותו באירגון הנוער והפועלים בעיר מולדתו.

6 דברים באסיפת האבל לזכרו, שערכה המפלגה הקומוניסטית הישראלית באולם קולנוע "אלנבי" בתל־אביב, ב־31 בדצמבר 1948. מתוך: "קול העם", 21.1.1949.

חייו היו קודש למלחמה בעד שיחרור העם והמעמד. חייו הפרטיים והמפלגתיים היו מיקשה אחת של התלהבות, להט מהפכני, התרוממות רוח והקרבה עצמית, למען המלחמה נגד האימפריאליזם ולמען החופש הלאומי והסוציאלי של המוני העמים בא"י.

הוא היה מעורה בחיי הארץ. היה תלמיד במקוה ישראל. אחר-כך החלה אצלו פרשה ארוכה של עבודה וחוסר עבודה, ושל נדודים ממקום למקום. תמיד היה ער ותוסס ומוכן לעזור. תמיד שמח ותמיד אופטימי ומלא אמונה בכוח הפועל ובכוח ההמונים. בעבודה ובחוסר עבודה – לא הייתה בו שום אוזלת-יד, שום "מצב רוח". משום שהיה קשור לפועל ולאיש העם, משום שקיבל חינוך עממי ומתקדם בבית אביו, מתוך שחי באטמוספירה של מלחמת חורמה לשיחרור הארץ – הוא ידע לגלות כוחות נפשיים ולהלהיב המונים.

חברים שהכירו אותו שנים רבות, אינם זוכרים עננה של עצבות בפניו, רגעים של מבוכה. תמיד בלהט, תמיד בסערה, הוא סחף אחרים בכוח החיים והאמונה שלו. הכרתיו בתקופת מלחמת ספרד. ראיתי בנפתוליו, כמה התפרץ לחזית ההיא וכמה עשה למענה בא"י.

הוא, יעל גרוון וסיומה מירוניאנסקי היוו את השלישיה, שנשאה תפקידים כבדים ביותר במפלגה, באומץ-לב רב – כראוי לקומוניסטים.

הוא היה בין אלה, אשר התסיסו וגייסו חוגים רחבים לעניין ספרד, הצליח ללכד ולגייס אותם; להחדיר בהם את הכרת החשיבות הלאומית לנו, בארץ, ולעם היהודי כולו, שנודעת למלחמה בשדות ספרד. וכל זאת עשה תוך עבודה בתנאי מחתרת קשה, מול רדיפות המשטרה הבריטית וסוכניה היהודיים.

לא מקרה הוא, שהיה חביב ומקובל על חוגים שונים. הוא עבד עם פועלים במקומות עבודה שונים. אלפים נפגשו עמו, והם יודעים לספר עליו כעל מאחד ומלכד של הפועלים, ללא הברל השקפה פוליטית והשתייכות אירגונית, ומארגנם למלחמה ולניצחון.

ראינו אותו בפעולתו ההסתדרותית-מקצועית. אין בית-חרושת, שפועליו לא הכירו את אליושה גוֹז'נסקי. אליושה היה הולך ממקום למקום, מאחד, מלכד ומעודד, כדי להעמיד את כולם ככוח מאוחד נגד המעבידים והמנצלים, שזו דרכם בקודש להתנקש בפת לחמו של הפועל. זכורות השביתות ביהלומים, הנצחונות שהושגו כתוצאה מהן, והחוזה הקולקטיבי הראשון; וזכור חלקו הרב של אליושה בפרשת המערכה הזאת והניצחונות האלה.

אליושה היה איש העבודה. אך היה גם איש הספר. לא פעם היה יושב לילות שלמים אחרי יום עבודה ארוך ואחרי ערב של עבודה מפלגתית ומקצועית, וכותב סיפורים, נובלות, מאמרים, ספר על גרודנו לזכר אביו, שעמד בכבוד רב נגד תעלולי הנאצים, שעניוהו ואחר הוציאוהו להורג.

הוא כתב גם ספר גדול על הטרגדיה היהודית ומלחמת היהודים באירופה, שנוציא אותו לאור בקרוב. אליושה עשה ימים כלילות ולילות כימים מעין קפיצת דרך, תוך חרדה לכל רגע; הוא רץ ואץ לקראת השחר של תקופתנו, שרצה לראותו עולה וזורח על העם היהודי והערכי בארץ הזאת.

הוא רצה לראות את ארצנו משוחררת כאותן ארצות בהן ביקר, שם מוגרו הקפיטליזם וניצול אדם בידי אדם.

היה איש מפלגה מובהק, אשר המפלגה איננה סתם חובה בשבילו. היא הייתה בשבילו דבר שבקדושה. הוא התייחס אל החברים כאל חברים במלחמת קודש גדולה למען החופש. הרבה שנים עבד במחתרת. נשא בעול של פעולות קשות וכבדות אחריות. הוא אץ אליהן, תבע כי יישלח לכל מקום סכנה, לכל מבצע שיש לבצעו בתנאים הקשים ביותר. ובכל הלהט שלו, בכל כוח הדמיון שלו, בכל האמונה הגדולה שלו בכוחות המפלגה, היה מבצע את המשימה. הוא היה אחד המעטים, שהצליח להתחמק כמעט תמיד מידי המשטרה. הוא ידע להגשים מפעלים ולא ליפול לידיה.

אמרת: הוא היה איש המפלגה. הוא דבק בתורת מרקס-אנגלס-לנין-סטלין. לא ראינוהו סוטה מתורה זו. תמיד נאמן לעקרונות האינטרנציונליזם ופטריוט טוב. לא ראה ניגוד וסתירה בין זכות עצמו לחופש וחיים מאושרים לבין הזכות של העם הערבי לחופש ולחיים מאושרים משלו.

כאשר המפלגה צריכה הייתה להפוך את "קול העם" משבועון לעיתון יומי, היה הוא האיש, אשר העז, אשר האמין כי נוכל למשימה זו. מפלגות גדולות מאיתנו, אין להן עיתון יומי. והוא, בכוח אמונתו, בכוח ההעזה שלו, באמונתו בעזרת הפועל ואיש העם, הכריע את הכף. במשך כמה שבועות הוכיח, כי אפשר לגייס אלפי פועלים מסביב לעיתון וליצור את המכונות הראשונות, את הדפוס הראשון להופעתו, ולהופעתו הסדירה. אפשר לומר, כי "קול העם" היומי היה חלומו, והחלום נתגשם הודות לרוח החיה שהוא השקיע בו.

הוא היה חסיד האיחוד והליכוד לא רק בציבור הפועלים – הוא היה כזה גם במפלגה. כאשר התחוללו במפלגתנו משברים קשים, ובהשפעת כוחות ריאקציוניים קמו אנשים בתוך המפלגה לזרות בה פילוג – היה הוא, שעמד כחומה חיה נגד כוחות הרס אלה. הוא גייס את כל הטוב והנאמן שבמפלגה. הוא זכה בחייו לראות באיחוד המפלגה עם הקומוניסטים הערבים ועם המפלגה הקומוניסטית העברית; זכה לראות את המחנה הקומוניסטי מלוכד ומאוחד, ערב הכרעות מדיניות חשובות במדינת ישראל.

בשנתיים האחרונות היה פעמים מספר בחו"ל. נסע בשליחות המפלגה והיישוב לארצות הדמוקרטיה העממית – לגייס עזרה כל-צדדית למלחמת מדינת ישראל. וכל שליחות הביאה פרי, כל שליחות הורגשה במפלגה ובעם.

רק היום קיבלנו מברק משליח מפ"ם באירופה, [יעקב] מאיוס, בו מספר הלה שרק כמה ימים לפני האסון, ישב בפראג עם אליושה ודן עמו בבעיות הקשורות בישראל. ומאיוס מסיים את המברק: מותו של אליושה הוא אבירה שאין לה תמורה.

כל החוגים שהכירוהו בהסתדרות, במועצת פועלי ת"א ובמלחמתו המקצועית-מעמדית, הכירוהו כלוחם נאמן לענייני הפועלים, רחשו לו אהדה וכבוד. יש אצל אליושה אוסף של מכתבים מאנשים בארצות מזרח-אירופה בהן ביקר, הפונים אליו בבקשות שונות לעצה ותושיה בכל מיני עניינים. בכל מקום שביקר, השאיר אחריו מחומו, מגישתו האנושית, מאותו אופי בלתי-מצוי שהיה אופיו של אליושה.

בשליחות זו של המפלגה וישראל, השיג אליושה הישגים ניכרים בעזרה מוסרית, חומרית ופוליטית למלחמת העצמאות. הוא עשה רבות לעזרת הנוער המתקדם, שהתפרץ והצטרף לשורות מלחמתנו.

שליחותו האחרונה הייתה לוועידת האיחוד של המחנה הפועלי בפולניה. קשה היה לנו בזמן כזה לשלוח אנשים מהארץ. אולם למאורע גדול זה, שאיננו מאורע פולני בלבד, אלא בעל משמעות גם למעמד הפועלים הבינלאומי, גם לנו – כי חיזוק פולניה הדמוקרטית הוא חיזוק גם מלחמת עצמאותנו – ראינו צורך לשלוח משלחת. נאומו האחרון בוועידת וארשה היה נאום של קומוניסט, של פטריוט של מדינת ישראל, אזעקה נוכח הסכנות הרציניות לעצמאות מדינתנו מצד האימפריאליזם האנגלו-אמריקאי וגרוריו הריאקציוניים בתוך ישראל גופא. וזו הייתה שליחותו האחרונה.

ולא מקרה טרגי ולא מקרה עיוור הוא, כי גם כאן, כמו תמיד, הייתה זו התנגשות עם אותם הכוחות העוינים, אותם הכוחות הריאקציוניים. אתמול לפנות ערב קיבלנו טלגרמה ממזכיר המפלגה הקומוניסטית בצ'כיה, הח' סלאנסקי, בה מסופר, כי שני אווירונים היו צריכים לטוס מרומא ליוון: אווירון בריטי ואווירון צ'כי. הבריטי קיבל הוראות מאתונה, כי מסוכן לטוס בגלל מזג האוויר הרע. האווירון הצ'כי לא קיבל את ההוראות, ויצא לדרך לתוך הסכנה. שעתיים ומחצה הסתובב המטוס מעל הרי יוון ונתן סימני קריאה לעזרה, שנשמעו בפרנקפורט, בלונדון ובמלטה, ולא נשמעו משום מה באתונה. די היה – כותב סלאנסקי במברקו – להעמיד שלושה פחי נפט בוערים בשדה התעופה בקלאמאטה, כדי שהאווירון יירד בשלום. אולם הפחים לא הוצבו. וכשאזל הבנזין, נאלץ האווירון על הילדים שבתוכו, על נוסעיו וביניהם אליושה, לנסות לנחות במקום שנחת – ולהתרסק. כך השיגה יוון הפאשיסטית את אליושה, שכל חייו היו קודש למלחמה בפאשיזם. היא השיגה אותו בגובה רב ובדם קר, רצחה אותו יחד עם כל נוסעי הדקוטה.

כולנו יודעים: הם ישלמו בעד הדם הזה, כמו שישלמו בעד הדם של מאות הקומוניסטים, הנרצחים יום-יום ביוון. הם ישלמו בעד הפשע הברוטלי, הציני הזה, המראה כמה רקוב הוא המשטר הפאשיסטי, לאיזה פשעים הוא מסוגל, לאיזה אקטים חסרי שחר, רק כדי להחזיק מעמד.

וזו הייתה מלחמתו של אליושה, שמשטר רקוב זה יירד שאולה יחד עם נושאי. והוא יירד שאולה, כי זו צוואתם של כל אלה, המועלים לגדרום על-ידיו. זוהי צוואתו של אליושה, והיא מקוימת בידי רבבות לוחמי חופש ביוון גופא, בידי מיליונים רבים של לוחמים בעולם כולו. קשה לדבר על אליושה כעל אדם שאיננו עוד בחיים. אם לתאר את אופיו, אם לתאר את האיפיון של חייו, הייתי מגדירו בשלוש מילים: הוא היה אליושה. אלפי האנשים שהכירוהו, יודעים מי זה "אליושה". הוא היה האיש שהקרין סביבותיו, שהזרים חיוניות ואופטימיות, שליכד אנשים, שיצר סביבו שמחה ואורה. הוא היה אליושה והוא יישאר עבורנו אליושה, וזכרו לא ימוש מתוכנו, כשם שלא ימוש מזכרם של כל אלה, שעשו יחד איתו את דרך המלחמה באימפריאליזם ובריאקציה, בעד החופש לעם ולארץ.

זוהי הצוואה ואותה צריך לקיים, ובראש וראשונה הקומוניסטים. היינו והננו החלוץ למלחמת השחרור של העם, שהיא חלק מהמלחמה הגדולה המתנהלת בכל העולם לשחרור האנושות כולה. אליושה נפל על משמרתו, הוא נעקר מתוכנו באכזריות. יקומו עשרות ומאות לוחמים להתייצב במקומו! כל אדם ישר, מתקדם, קרוב למחשבת החופש של דורנו, חייב להצטרף אלינו ולתת יד למפלגה הקומוניסטית, שאליושה היה מנהיגה והקריב למענה את חייו, את מיטב

חלומותיו ואת מיטב כוחו. במקומו צריכים לקום מאות ואלפים כדי לחזק את החלוצים, העומד בשורה הראשונה במלחמה לשחרור, לדמוקרטיה ולסוציאליזם במדינת ישראל.

כזה צו האסון שקרה.

אני קורא לפועלים ולאינטליגנציה המתקדמת לתת יד נאמנה לאותה מלחמה, המתנהלת בכל רחבי העולם הקפיטליסטי, שעליה – במוקדם או במאוחר – להסתיים בניצחון הדמוקרטיה והסוציאליזם, עליהם חלם ולמענם לחם ונפל אליושה גו'נסקי.

אליושה והאחדות האינטרנציונלית של המפלגה⁷

מאת תופיק טובי

שנה חלפה מאז עזב אותנו אליושה, שנה של תמורות רבות-ערך במפלגתנו, תמורות שאליושה פעל בעקביות למען הגשמתן.

האיחוד האינטרנציונלי של מפלגתנו הקומוניסטית, שבוצע באוקטובר 1948, עמד במבחן הנסיון. העקרונות של האינטרנציונליזם הפרולטרי מראים לנו את הדרך לשלום ולקידמה במדינת ישראל, בחלק הערבי של פלשתינה/ארץ-ישראל ובמזרח התיכון כולו.

בבואנו לסקור את התמורות שחלו, אנו מרגישים בפרץ, שנפרץ בקרבנו על ידי העדרו של אליושה. הוא כה רצה לשמוח אתנו בהתקדמותנו ובהישגינו, שבאו כתוצאה מהאיחוד האינטרנציונלי של המפלגה.

נאמן לעקרונות הנעלים של האינטרנציונליזם הפרולטרי, לוחם אמיץ למען אחדות המפלגה ולמען אחדות מעמד הפועלים היהודי והערבי – כזה היה חברנו אליושה, אשר את זכרו אנו מכבדים היום.

הכרתי את אליושה מאז 1943. מלחמתו של אליושה בימים ההם למען קיום אחדותה של המפלגה תישאר חיה תמיד בזכרונם של אלה, אשר הכירוהו.

כאדם שהשתתף בהנהגת התנועה המקצועית, וכלוחם ללא-חת למען האינטרסים של מעמד הפועלים, היטיב אליושה לראות תמיד, כי מעמד הפועלים בארץ יצליח במאבקו הקשה רק על-ידי שיתוף פעולה ואחדות בין מעמד הפועלים היהודי והערבי. בימי השביתה ההיסטורית של עשרות אלפי פועלים ופקידים יהודים וערבים של הממשלה המנדטורית, באפריל 1946, פעל אליושה במרץ – מתוך הכרה מלאה בחשיבות השביתה הזאת – למען הקול הקורא החשוב של הקומוניסטים היהודים והערבים,⁸ שהראה להם את הדרך להפיכת השביתה הזאת לקרב היסטורי משותף של שני העמים נגד האימפריאליזם הבריטי.

החזרת אחדותה של המפלגה הייתה משימה שנייה, שנטל על עצמו אליושה, והוא עבד ללא ללאות למען ביצועה. בהכירו מה רב ערכו של איחוד המפלגה, תרם אליושה את תרומתו

7 "קול העם", 30.12.1949.

8 ר' בנספחים.

הנכבדה לביצוע האיחוד הזה. לעולם לא אשכח את הפגישות עם אליושה, בסוף 1947 ובראשית 1948, כשהיינו נפגשים, כדי לדון בבעיות האיחוד של המפלגה ועל הפעולה המשותפת למען הגשמת ההחלטה של האו"ם מ-29 בנובמבר 1947 בדרכי שלום. שום מכשולים בתחבורה, שום סכנות במעבר מרובע יהודי לערבי, לא מנעו את אליושה מפעולתו למען המטרה הקדושה – האיחוד האינטרנציונלי של המפלגה.

הישיבה הפומבית של הוועד המרכזי של מפלגתנו, אחרי הגשמת האיחוד האינטרנציונלי של המפלגה, בסוף אוקטובר 1948, הייתה בשביל אליושה מאורע, שגרם לו הרבה שמחה ואושר. לפי דבריו, היה זה מאורע, העשוי לפתוח תקופה חדשה ביחסים שבין העמים היהודי והערבי בארץ ובמזרח-התיכון כולו.

אליושה הלך מאתנו זמן קצר אחרי הגשמת האיחוד האינטרנציונלי של המפלגה. אליושה הלך מאתנו באמונה שלמה שאחדות זו, אשר למענה הירבה לפעול, תלך ותגבר ותתחזק ותיהפך לאבן-פינה לשיתוף-פעולה ולהבנה בין העמים היהודי והערבי במלחמתם נגד האימפריאליזם.

זכרו של חברנו היקר אליושה לא ימוש מתוכנו וישמש לכל חברי המפלגה כוח מניע לחיזוק האחדות האינטרנציונלית של מפלגתנו, לחיזוק עקרונות האינטרנציונליזם הפרולטרי ולהגברת שיתוף הפעולה וההבנה ההדדית בין העמים היהודי והערבי בארצנו.

אסיפה חגיגית בתל-אביב במלאות שנה להופעת "קול העם" כיומון
[מימין לשמאל]: מרדכי בילצקי, יעקב זילבר, רות לוביץ', צבי ברייטשטיין, ברל בלטי, שמואל מיקוניס,
אסתר וילנסקה, מאיר וילנר, אברהם פייגנבוים, מרדכי כספי, אליושה גוזינסקי, גדליה טייבלום, אברהם מיילינג

אליושה – הרוח החיה של מפלגתנו⁹ מאת מאיר וילנר

הגוש הפותח במצעד בחוצות תל אביב, שארגנה המפלגה הקומוניסטית לציון הבסת גרמניה הנאצית, 12 במאי 1945. אליושה עומד על המכונית (ראשון מימין)

במותו הטרגי של אליושה קיבלה מפלגתנו מכה קשה ביותר. איבדנו לא אחראי על קטע זה או אחר בלבד של מלחמתנו, כי אם את האהוב בחברים, עמוד־תווך, אפשר לומר, הרוח החיה של המפלגה. אלה שהכירוהו ועבדו איתו יודעים יפה, כי לכל אשר יפנו, יראו את אליושה. "קול־העם" – אליושה. סניף תל־אביב – אליושה. מלחמה מעמדית־מקצועית, שביתות ארציות של פועלי היהלומים – אליושה. בית הוועד־המרכזי של המפלגה – אליושה. איחוד הקומוניסטים היהודים והערבים – חלק גדול בו למסירותו ולרצונו העז של אליושה. ואלה הן רק דוגמאות מעטות בלבד. לאליושה לא היה שטח עבודה במפלגה במובן המצומצם של המילה. הוא הרגיש את עצמו אחראי לכל, בעד כולם. לשטח עבודתו של אליושה היה שם אחד בלבד: השטח הקשה ביותר, האחראי ביותר, הדורש את כולך, את מסירותך, התמדתך והחלטיותך. בתנאי המחותרת הקשים כבתנאים הלגליים, היה תמיד מוכן להטות כתף לכל משא, שהמפלגה תטיל עליו, לכל פעולה לטובת מעמד־הפועלים והעם.

אך מה שציין אותו הוא, כי יחד עם הזדהותו המלאה עם כלל המפלגה, היתה לו גישה חברית עמוקה אל החבר, היתה לו גישה אינדיבידואלית אל חבר. הראשון תמיד לעזרה, לעצה,

לחילוץ ממצב קשה. לכן אהבוהו כולם. לכן פנו אליו חברים ופועלים בפשטות ובאופן טבעי. ידוע ידעו, שאליושה מוכן תמיד לעזור. עם עלייתו לתפקידים אחראיים ביותר במפלגה – עד היותו מזכיר המפלגה – לא הפך לאדם יהיר. הוא שמר תמיד על גישתו הפרולטרית, הפשוטה, הידידותית אל חבר, אל פועל. תמיד מצא זמן לדבר עם חבר, אף כשעבד למעלה מכוחותיו. אליושה עמד בראש פעולת מפלגתנו לגיוס עזרה כל-צדדית למלחמת העצמאות של ישראל בארצות הדמוקרטיה העממית. התגלם בו הפטריוטיזם של קומוניסט-אינטרנציונליסט. בהתלהבות ובמרץ האופייניים לו, עשה רבות להחשת העזרה, תרם תרומה גדולה לניצחון במלחמת העצמאות. הוא ידע, כי אף על פי שהנהגה היא פרו-אימפריאליסטית, הרי מבחינה אובייקטיבית זוהי מלחמה אנטי-אימפריאליסטית צודקת. על כן אירגן ודירבן את העליה הלוחמת וכל עזרה אחרת בימים הקשים ביותר של המלחמה. המפלגה בחרה באיש המתאים, אשר לא חסך מעולם את כוחותיו למען מלחמת העצמאות. אליושה נפל על משמרתו בשליחות המפלגה למען העם.

מנהיג המאבק המעמדי-מקצועי של המפלגה

הוא היה התיאורטיקן והמנהיג של מפלגתנו במלחמתה המעמדית-מקצועית. תורה זו למד אליושה לא רק מספרים, אלא קודם-כול מהחיים עצמם. בהיותו בעצמו פועל, חזה מברשו את כל לבטי מלחמתו המעמדית של הפועל, כעובד וכמחוסר-עבודה. באותו זמן עצמו שלט בתורת המרקסיזם-לניניזם ושימש דוגמא מצויינת של שילוב ההלכה והמעשה המהפכניים. בהיותו פועל, היה מארגן תמיד את המערכה של כלל הפועלים בבית-החרושת, ואחר-כך בענף כולו בכל הארץ. החוזים הקולקטיביים הארציים בענף היהלומים – הראשונים מסוג זה בענף תעשייה גדול בארץ – הושגו בזכות הנהגתו של אליושה במלחמת פועלי היהלומים. הוא ידע ללכד למחנה לוחם אחד פועלים בעלי השקפות פוליטיות שונות, דתיים ולא-דתיים, החל מחברי ההסתדרות, דרך הבלתי-מאורגנים ועד לפועלי "המזרחי". בתולדות מפלגתנו ובתולדות מעמד הפועלים בארץ, אין דוגמה שנייה, שמנהיג פועלים יצליח בכשרון כה רב לאחד פועלים כה רבים בעלי השקפות שונות למערכה אחידה.

אליושה ביסס את התיאוריה של המלחמה המעמדית-מקצועית בתנאי ארץ-ישראל, ארץ בעלת מעמד פועלים יהודי מיוחד במינו; שאין לו עבר ומסורת פרולטרית, ארץ בעלת שני עמים. בחוברת שלו¹⁰ ובהוצאתו בוועידה התשיעית של המפלגה, בספטמבר 1945, ביסס, על סמך חומר רב, בשפה פועלית פשוטה המדברת אל הלב ואל המוח כאחת, את השלב החדש של המלחמה המעמדית בארץ-ישראל, לאחר מלחמת העולם השנייה. הוא ניתח באופן מרקסיסטי את בעיות המלחמה המקצועית של מעמד-הפועלים על רקע ההתפתחות הכלכלית והפוליטית החדשה בארץ.

אחת הבעיות, אותן ביסס אליושה באופן מדעי בוועידה התשיעית ובשורת מאמרים ב"קול העם", הייתה בעיית היחס שבין שכר-העבודה של הפועל וכושר ההתחרות של התעשייה הארץ-ישראלית. אליושה לחם בחירוף נפש נגד השוביניזם, נגד החרם על תוצרת ערבית, נגד הסיסמה "תוצרת עברית".

אליושה הדף, בזו אחר זו, את ההתקפות של הבורגנות על מעמד הפועלים, צייד את הפועלים בדיעת חוקי הכלכלה, ואירגן אותם למאבק נגד התקפת בעלי-התעשייה. אליושה לחם באופן נמרץ נגד הנסיונות לכפות בוררות חובה ולהגביל את חופש השביתה. אליושה ידע לקשור את המלחמה המקצועית עם המלחמה הפוליטית, להעלות, תוך ניהול המערכה המקצועית, את הכרתם הפוליטית של הפועלים. ללא רחם הסיר אליושה את הלוט "הלאומי", כביכול, מעל פני הספסרים, צוברי הרווחים והמנצלים למיניהם. כך צייד אליושה את המוני הפועלים בארגומנטציה פרולטרית והסיר את המסווה מעל לנציגונליות הבורגני של המנצלים והמוצצים את לשד ההמונים באמתלה של אינטרסים כללי-לאומי, כביכול.

בזעם עונה אליושה להסתה הדמגוגית של אנשי ההנהגה הימנית, המפא"ית בהסתדרות, אשר ברצותם לפלג את הפועלים ולהחליש את מאבקם, האשימו את הקומוניסטים בזה, שהם מעוניינים, כביכול, שמצב הפועלים יהיה רע ככל האפשר, כדי שתגבר התסיסה המעמדית. אליושה מוכיח את כל הבורות שבדמגוגיה וזוהי זו של מנהיגי מפא"י, הפועלים בשירות הבורגנות, בכל הבעיות של ההלכה והמעשה של המלחמה המעמדית-מקצועית בארץ-ישראל, אנו מוצאים חומר מרקסיסטי עשיר בחוברות ובמאמרים של אליושה. חברי המפלגה והנוער הקומוניסטי יכולים ללמוד הרבה מהנסיון העשיר של אליושה במערכות מעמד הפועלים.

כוחו של אליושה היה בזה, שהוא עמד איתן על הקרקע. היה קשור קשר הדוק למעמד-הפועלים, חי את חייו ולחם את מלחמתו.

נכבד את זכרו של אליושה בהעמדת כל חבר מפלגה והמפלגה בכללה על הבסיס האיתן הזה, על הקשר החי וההדוק עם מעמד-הפועלים. נלמד מההלכה ומהמעשה של אליושה כמנהיג וכתאורטיקן של המפלגה במערכה המעמדית מקצועית.

הלוחם לאחדות הפועלים היהודים והערבים

כמרקסיסט וכמהפכן אמיתי, התמסר אליושה לענין שיתוף-הפעולה בין הפועלים היהודים והערבים בארצנו. בשבילו, אחוות-עמים היתה הוראת-חיים, צו פרולטרי ראשוני. כאשר פרצה ב-1945 השביתה המשותפת של פועלי הצבא היהודים והערבים במיתחם התערוכה בתל-אביב, ראה אליושה בזה הישג פוליטי רב ערך בשביל מעמד הפועלים. מראה ההפגנה של 1,300 הפועלים השובתים, יהודים וערבים יחד, בחוצות תל-אביב, בפעם הראשונה בתולדות הארץ, היה חג בשביל אליושה. הוא כתב אז מאמר מיוחד ב"קול-העם" ("ההיאבקות נמשכת"), בו הוא חושף את הסיבות היסודיות, שהביאו להישג זה, ובו הוא מדריך את הפועלים, כיצד להביא את השביתה לסיומה המוצלח.

במאי וביוני 1946 פרצו שביתות עצומות של פועלי חברות הנפט, פועלי מחנות הצבא. בתי הזיקוק, הרכבת, ושביתה ארצית של עובדי הממשלה. הייתה זאת הגיאות המעמדית הגדולה ביותר בתולדות תנועת הפועלים הארץ-ישראלית. מקור הכוח של השביתות האלה היה באחדות הפועלים היהודים והערבים בכל מקומות העבודה המשותפים האלה. אליושה, היתה לו יד מדריכה בגל השביתות הגדול הזה.

אחרי עבודה מאומצת ביותר במשך זמן ממושך, יצא אליושה לחופשה קצרה. אך הגיע מתל-אביב לחיפה, והנה פרצה השביתה הגדולה של עובדי הממשלה. אליושה הפסיק מייד את חופשתו, עוד בטרם ינוח יום אחד, נכנס מיד להדרכת השביתה, ובראש וראשונה דאג להופעה פומבית משותפת של "הליגה לשיחרור לאומי" והמפלגה הקומוניסטית. בזכות מאמציו של אליושה, הופיע הכרוז המפורסם של שתי המפלגות אל הפועלים היהודים והערבים השובתים, כרוז אשר סימל שלב לקראת החזרת האחדות האינטרנציונלית של המפלגה.

1 במאי 1948 היה האחד במאי האחרון, לו זכה אליושה. היה זה בזמן הקרבות בארץ. אליושה כותב ב"קול העם" את המאמר לכבוד האחד במאי. בביטחון ובאמונה בניצחון הסופי, באחדות ההמונים היהודים והערבים, על אף המלחמה המתנהלת, שהאימפריאליסטים וסוכניהם כפוח על שני העמים, כותב אליושה:

"באחד במאי זה נרים מעלה-מעלה את דגל הסולידריות הבינלאומית בארצנו...

"משני עברי החפירות תתלכד תנועת השיחרור האמיתית, המושתתת על הכרה עמוקה בשותפות הגורל, במטרת העצמאות הלאומית של שני העמים, ובראש תנועה זו יצעד מעמד הפועלים היהודי והערבי, יצעד עד הניצחון הסופי".

חברי המפלגה והנוער הקומוניסטי, כל פועל וכל אדם מתקדם בישראל, חייבים ללמוד מדברים אלה של אליושה, לראות בהם את הפרספקטיבה והדרך בשביל ההמונים משני העמים, משני עברי החפירות.

איחוד הקומוניסטים היהודים והערבים, החזרת האחדות האינטרנציונלית של המפלגה באוקטובר 1948, היה החג הגדול ביותר בחייו של אליושה. חלק גדול לו באיחוד זה. הוא תרם תרומה רבת-חשיבות להישג כביר זה של המפלגה ושל מעמד הפועלים בארץ. אך למרבית הכאב, נפל אליושה חודש אחד לאחר הגשמת חלומו הגדול. המאמר המפורסם של אליושה על החזרת האחדות האינטרנציונלית של המפלגה הוא ביטוי חזק ביותר לרגשותיו של מרקסיסט. של מהפכן אמיתי. הוא היה היחיד בינינו, שהצליח לבטא, בצורה נהדרת כזו, את חוויית כלונו ביום האיחוד. כוחו של אליושה היה בזה, שעמד איתן על הבסיס של האינטרנציונליזם הפרולטרי, שראה באחוות-העמים, באחדות הפועלים היהודים והערבים, את הדרך לשחרור לאומי וסוציאלי, את הדרך לשלום ולסוציאליזם בחלק עולם זה.

נכבד את זכרו של אליושה בחישול האחדות האינטרנציונלית של מפלגתנו, במלחמה לאחדות הפועלים היהודים והערבים. נהיה כאליושה, לוחמים נאמנים לעקרונות האינטרנציונליזם הפרולטרי.

בן נאמן לעמו

היקף פעולתו והסברתו של אליושה היה רבגוני ביותר. גישתו היתה רחבה וכל-צדדית, כשתורת המרקסיזם-לניניזם משמשת נר לרגליו. הוא ראה את גורלו של העם היהודי כקשור, לחיים ולמוות, עם מלחמת כל כוחות החופש בעולם נגד הפאשיזם והאימפריאליזם, בעד השלום והסוציאליזם. מידי הנאצים איבד אליושה את כל משפחתו, אך דבר זה לא העבירו על דעתו לראות בכל "הגויים" אויבי ישראל. להיפך, אליושה מדגיש תמיד את העיקרון: "גורל ישראל קשור בגורל העולם".

אליושה שנא את הפאשיזם שנאת מוות. רבים מאתנו צריכים ללמוד ממנו, כיצד לבטא דברים בצורה כה אנושית, כה משכנעת, כפי שידע זאת אליושה. רחוק היה מכל שיגרה. מי כמוהו יכול היה להתחיל את מאמרו החשוב על משפט רוצחי האנושות והעם היהודי בנירנברג¹¹ במלים אנושיות כאלה:

“דוד! איני רוצה לתוך האש! איני רוצה למות!”

אליושה רצה לחיות. הוא היה כולו חיים ואמונה בחיים. הוא “הדביק” ברוח החיים שלו את האחרים, גייס ודירבן לפעולה מהפכנית.

שחרורם של פושעי המלחמה הנאציים – שאכט, פון-פאפן ופריטשה, הסעיר את אליושה. במאמרו “האליבי של סר לורנס”¹² חשף אליושה את הסיבות היסודיות להתנהגות השופטים הבריטי והאמריקאי. הוא כתב באירוניה:

“כן, מובן, כי מנהיגים נאציים אלה נקיים מעוון. כי... פושעי מלחמה וחתימה תחת השלום, קנוניות נגד השלום ונגד האנושות – אין כל אלה כיום פטנט גרמני בלבד. הפאשיזם אינו אשם משום שסר לורנס זקוק לאלביכ”.

ידיד נאמן של ברית-המועצות

אליושה היה ידיד נלהב של ארץ הסוציאליזם, מעריץ המפלגה הבולשביקית והחבר סטלין. הוא הדגיש תמיד את זהות האינטרסים בין מעמד הפועלים הבינלאומי לבין ברית-המועצות. באחד ממאמריו שואל אליושה: “מה פירוש הדבר ללחום נגד השפעת הסובייטים?”, והוא עונה באופן קולע מאוד וממצה, במשפט אחד: “פירוש הדבר ללחום נגד התנועה הדמוקרטית, נגד התנועה הלאומית, נגד חיזוק מעמד הפועלים” (“רדו מן הרכבת, ג'נטלמנים!”)¹³. בניגוד לריאקציונרים צרי-המוח, המעוניינים לטשטש את העובדה, שברית-המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית הן הגורם המכריע בתקומת מדינת ישראל, ראה אליושה, כי מלחמת הגבורה של הנוער הישראלי יכלה להיות מוכתרת בניצחון, רק בזכות קיומו ועזרתו של מחנה השלום והסוציאליזם בעולם.

בעבודותיו האחרונות התריע אליושה על הסכנות החדשות, הצפויות למדינת ישראל ולמעמד הפועלים מצד האימפריאליזם האמריקאי.

אליושה האמין, כי המוני העם בישראל למדו מנסיון המלחמה האנטי-פאשיסטית ומלחמת העצמאות, ולא בקלות יעלה בידי הריאקציה לבצע את זממה וליצור הלוך רוח אנטי-סובייטי בקרב ההמונים. ההמונים יודעים, מי עזר להם בזמן הקשה ביותר, ומי ארגן את המלחמה נגדם. כוחו של אליושה היה בזה, שהלך תמיד עם ברית-המועצות, בזה שראה את גורל העם היהודי כששור, לחיים ולמוות, עם מחנה השלום והסוציאליזם בעולם.

נכבד את זכרו של אליושה על-ידי הגברת המאבק לידידות ישראל-ברית-המועצות. על-ידי מאבק ללא פשרה לשלום ולעצמאות מלאה של ישראל.

11 “המשפט בא”, ר' חלק שני, פרק 10.

12 ר' חלק שני, פרק 10.

13 ר' חלק שני, פרק 8.

המהפכן האופטימיסט

אליושה כתב מאמר בשם "אני מאמין של קומוניסט" 14. מי שהכירו יודע, כי הוא היה תמיד אופטימיסט. במילוננו לא היתה קיימת המילה "אי-אפשר". בשביל המפלגה, בשביל המעמד והעם – תמיד אפשרי והכרחי הדבר למצוא דרך ומוצא. האופטימיזם של אליושה לא היה שטחי, הוא היה מבוסס על לימוד חוקי ההתפתחות של החברה על פי תורת מארקס-אנגלס-לנין-סטלין.

עלינו ללמוד וללמוד מדברים אלה של אליושה. הוא ידע תמיד למוג יחד את המאבק היומיומי עם החזון הסוציאליסטי, עם המאבק הגדול והכללי. הוא ראה את הניצחון הממשמש ובא. הוא לחם לאושר; לסוציאליזם. לא מקרה הוא, כי ספרו נקרא בשם "האדם ניצח" ("דער מענטש האט געזיגט"). אם להגדיר את אליושה במלה אחת, הרי יש לומר עליו: "הוא היה אדם". כל מה שכתב ועשה היה כה אנושי. הוא היה קומוניסט, לא רק משום שהיה נאמן לתיאוריה המרקסיסטית-לנינית. הוא היה קומוניסט אף בחייו היומיומיים. בהתנהגותו לא היתה שום הבדלה בין תיאוריה ופרקטיקה. הוא ידע, כי הקומוניזם היא התיאוריה האנושית ביותר והיא צריכה להקיף את האדם בשלמותו.

המצבה האיתנה ביותר, שאנו יכולים להציב לו, היא מפלגה קומוניסטית גדולה וחזקה בישראל, מאבק למען הגשמת חלום הדורות של שחרור לאומי וסוציאלי, קשר הדוק למעמד הפועלים, נאמנות לעם, ידידות אמיתית לברית-המועצות, מאבק לאחדות יהודית-ערבית, למען השלום, נגד תחיית הפאשיזם ונגד סכנת המלחמה. ואז, כדבריו של אליושה, הניצחון בוא יבוא. ואז, ביום הזכרון למותו של אליושה, יתיחדו עם זכרו מיליונים בארץ ובמזרח-התיכון, אשר להם הקדיש הוא את כל מה שאדם מסוגל להקדיש – את כל חייו.

"קשה להיות קומוניסט – אך מה טוב להיות קומוניסט"¹⁵ מאת רות לוביץ'

היה היה לנו אליושה. הוא היה צעיר, גבוה וחסון ובעל אמונה גדולה. הוא היה מאושר להיות קומוניסט, ואנו היינו מאושרים שהוא בתוכנו.

כאשר עמדנו על קברו הפתוח, מזועזעים מגודל המהלומה האכזרית, שנחתה לפתע על ראשינו, אמרנו: אליושה, אתה תישאר עמנו.

מים רבים זרמו מאז בירדן, הרבה תקוות ואכזבות, הישגים וסבל. ארבע מלחמות. במפלגתנו גדלו דורות צעירים בתנאים חדשים.

על אליושה אפשר לספר ולספר, אפשר להיזכר ולהיזכר...

הוא היה רבגוני בפעילותו, ביצירתו. הוא התלהב למעשים גדולים. הוא בער באש גדולה לכל דבר שנגע בפועלים, בעם, ברווחתם ובאשרם של בני האדם. כגודל אהבתו לעם העובד, כן גדולה הייתה שנאתו למעמד המנצל; כגודל אהבתו לחופש העמים, כן בלתי־מתפשרת הייתה שנאתו לכל צורת דיכוי לאומי, לאימפריאליזם ולריאקציה.

אליושה היה פועל יהלומים. אפשר היה לראותו בהפסקה בעבודה בצהרי היום, מתהלך בגופיה אפורה ליד מקום עבודתו ברחוב נחמני בתל־אביב, מוקף פועלים. הם אכלו פיתה, שתו גוזז מבקבוקים ושוחחו. רבות שוחחו. אליושה ידע להקשיב לפועלים, להבין את הבעיות של כל אחד מהם. הוא היה אחד מהם, אך הוא היה גם מנהיגם.

הפועלים אהבו להקשיב לאליושה, להדרכתו, לעצותיו. הוא רכש את אמונם, כי היה להם חבר למאבק. הוא עשה להעמקת הכרתם המעמדית, החדיר בהם את תחושת הטעם של המאבק נגד משעבדיהם, המעבידים, ונגד הממשלה הבריטית המנדטורית.

פעם שאל פועל את אליושה, לאחר הרצאה מקיפה ומשכנעת: "מדוע אינך עורך־דין?" (האיש ידע, כי אביו של אליושה היה עורך־דין מפורסם ואיש מכובד בגרודנה שבפולין).

אליושה צחק בפה מלא וענה: "כלום עורך־דין רע אני לפועלים?"

אכן, הוא היה מגן נלהב, לוחם בלתי־נרתע ומתמיד במערכות המעמדיות, האיגוד־מקצועיות. מקום עבודתו והחיים בקרב הפועלים היו האוניברסיטה שלו. את הפרקטיקה היומיומית הוא השלים בקריאת ספרי מרקסיזם־לניניזם, ביושבו בחדרו הקטן עד שעות הבוקר.

אליושה היה התיאורטיקן והמנהיג של מפלגתנו במערכות המעמדיות־מקצועיות. הוא השאיר עזבון עשיר, פרי עמלו. מיספר רב של מאמרים ועבודות מחקר. בהדרכתו התנהלו שביתות רבות. הוא ליווה כל שביתה בניתוח מדויק, הסיק מסקנות מהצלחותיהן או מכשלונן. הוא הגדיר את המחשבה המרכזית בכל מאבק כך: "אנו מוכרחים, מול אחדות המעבידים לחשל יותר ויותר את אחדות הפועלים במקומות". אליושה היה מנהיג פועלים בולט ורכש הערכה גם בקרב היריבים ובקרב פעילי ההסתדרות והמפלגות השונות, למרות התנגדותם הפוליטית לעמדותיו.

* * *

בפעם הראשונה נפגשתי עם אליושה בפעילות האיגוד-מקצועית בזמן השביתה הגדולה, שפרצה בחודש מרס 1945 במפעל "תרזה" בראשון-לציון. הייתי אז תושבת המושבה. הפועלים תבעו לחתום על חוזה קולקטיבי, שהוסכם עליו. המעבידים סירבו. התאחדות בעלי התעשייה פעלה באופן עיקש נגד השביתה, מחשש ליצירת תקדים במקומות אחרים בארץ. גם הנהגת ההסתדרות במקום התנגדה לשביתה ומזכיר מפא"י, גולדמן, הירשה לעצמו להכריז: "לשבות בעד חתימת חוזה קולקטיבי – זה אידיוטי". אך הפועלים חשבו אחרת. הם עמדו על זכותם להבטחת יציבות בתנאי עבודתם.

ראשון-לציון הייתה כמרקחה. פניתי אז לוועד פועלי "תרזה" והצעתי שיזמינו את אליושה להופיע בפני הפועלים. למרות שידעו, כי אליושה הוא קומוניסט, ואולי דווקא בגלל זה, הזמינו אותו לאסיפת הפועלים. האולם היה מלא מפה לפה. באו השובתים ופועלים אחרים. בהיכנסו לאולם, שמעתי מישור אומר: "מה אתם נותנים לו לדבר? הוא קומוניסט!". "זה משלנו" – שמעתי תשובה – "הוא מבין את העניינים יותר טוב מהאחרים". אליושה דיבר במילים פשוטות, מובנות לכל פועל. הוא לא השתמש בהכללות, בטרוריקה. הוא דיבר ישר ולעניין, והקשיבו לו. הוא ידע לרכוש את ליבם של פועלים בעלי השקפות שונות, פועלים המאורגנים בהסתדרות ובלתי-מאורגנים. הוא ידע ללכד אותם, להפיח בהם רוח לוחמת, מעמדית.

השביתה ב"תרזה" נמשכה חמישה וחצי חודשים והסתיימה בהצלחה גדולה. המעבידים חתמו על חוזה העבודה וגם נאלצו לשלם דמי שביתה. הניצחון ב"תרזה" היה חשוב לכל פועלי התעשייה, ולאליושה היה חלק גדול בניצחון זה.

בשנים 1945-1946 גאה גל השביתות שהקיף את הארץ כולה. הפועלים התארגנו ותבעו להעלות את השכר ולשפר את התנאים הסוציאליים. הם תבעו לחתום על חוזה קולקטיביים, לחמו נגד בורות חובה ומדיניות של "שלום בית" בין המעביד והפועל. השלטון הבריטי ראה בפועלים היהודים והערבים אנשים מדרגה שנייה, "נייטיבס". יחד עם הפרדסנים, הפיאודלים, התעשיינים ובעלי ההון השונים, הפעילו מכש כבד על העמלים. על רקע מדיניות של "שלום בית" ו"כיבוש העבודה" של מנהיגי ההסתדרות, בלט מאבקה של המפלגה הקומוניסטית והרוח החיה שלה – אליושה.

"כל שביתה" – אמר לי פעם אליושה – "מעלה בי את כוח הלחימה". בתקופה בה דגלו המנהיגים הציונים בהסתדרות ב"עבודה עברית", ב"כיבוש הקרקע" וב"תוצרת עברית", לא היה זה מן הדברים הקלים לארגן מאבקים משותפים יהודיים-ערביים. כמובן, שליטי המנדט הבריטי ראו במאבקים אלה פגיעה בבסיס מדיניותם, הגורסת "הפרד ומשול". אך הפועלים היהודים והערבים התגברו על מכשולים רבים, והאחדות הפרולטרית גברה מעל הפירוד הלאומי.

בייחוד השתנה הלוח הרוח בארץ לאחר הניצחון על הפאשיזם. הסנונית הראשונה בגל השביתות בשנים ההן הייתה השביתה המשותפת של פועלים יהודים וערבים, שעברו בעבודות הצבא במיתחם "התערוכה" בתל-אביב, בשנת 1945. בחודשים מאי ויוני 1946, פרץ גל שביתות גדול בחברות הנפט, בבתי הזיקוק, ברכבת, במחנות הצבא וכן שביתות ארציות של

עובדי המדינה. עיקר כוחו של גל השביתות היה באחדות הפועלים בני שני העמים. אליושה, שהיה בין מדריכי השביתות הנ"ל, כתב נלהב: "הם הכריזו שביתה והפגינו בחיפה ובירושלים ובירייהם שלטים בעברית ובערבית וגם באנגלית... 'מלוכדים ננצח'. נושאי השלטים על אחדות פועלים יהודית-ערבית הכריזו עוצר על השירותים והתחבורה של הממשלה".¹⁶

* * *

בכל אותן שנים, בהן הופרעה האחדות האינטרנציונליסטית של קומוניסטים יהודים וערבים בארץ, התהלכנו עם פצע עמוק בלב.

אליושה, שהאינטרנציונליזם היה טבוע בדמו, חיפש מוצא, חיפש דרכים לאחדות. אני זוכרת את הנסיעה באונייה המסחרית הקטנה ליוגוסלביה ב־2 במאי 1947.¹⁷ הפלגנו עם אליושה במשלחת המפלגה הקומוניסטית לביקור ראשון בארצות הסוציאליסטיות לאחר מלחמת העולם השנייה. באונייה הפליגו עמנו קבוצה של חברי הנוער הקומוניסטי וכן קבוצת חברים מהליגה לשיחרור לאומי. נסענו להשתתף, יחד עם נוער מכל קצות העולם, בבניית מסילת הרכבת המפורסמת שאמאץ-סאראייבו. בכל שעות היום, עד שעות הלילה המאוחרות, התנהלו שיחות בין החברים היהודים והערבים, ואליושה היה הרוח החיה בשיחות האלה. התיידדנו מאוד, ובסוף סיכמנו בינינו, שנפעל להחזרת האחדות האינטרנציונליסטית של מפלגתנו. זו הייתה תרומה צנועה לעתיד...

ורצה הגורל האכזר, שאליושה, שהיה מבין עמודי התווך בבניית האחדות של המפלגה – זכה באושר שהושג חודש ימים בלבד.

אני זוכרת את "חג האיחוד". אליושה בא לעצרת החגיגית לבוש בחליפה הדורה, חגיגי, מאושר. הוא קרן. בעצמו כתב, שהוא בא כחתן.

ידוע, שלא קלים היו התנאים בארצנו לפריחת רעיונות ורגשות אינטרנציונליסטיים. השוביניזם, השנאה כלפי הערבים המטופחת בידי הריאקציה, משפיעות גם על חלקים טובים בעם. וכך למדנו אנו, הקומוניסטים, מאז תחילת דרכנו בארץ. כל תקוותה של מפלגתנו למלא את תפקידה המהפכני בארץ, השסועה בידי האימפריאליזם, הריאקציה הציונית והריאקציה הערבית – מותנית באחדות יהודית-ערבית; עמה נצליח להגיע למחוז חפצנו.

חברים רבים נתנו ביטוי מרשים למאורע ההיסטורי של החזרת האחדות של הקומוניסטים היהודים והערבים. אך יפה ביותר ביטא זאת אליושה:

"חבר, רבים הסופרים וההוגים שכתבו על האושר. באותו ערב שאפנו אל קרבנו את האושר במלוא הריאות. וכי יש אושר גדול יותר מהתגשמות שאיפה גדולה ורבתי-שנים של קולקטיב? היש אושר גדול מניצחון החלום והאידיאולוגיה שלך? וכי יוכל אדם לבדו להיות מאושר כל-כך?"

16 "ועדת החקירה וועדת השביתה", חלק שני, פרק 4.

17 "מן הדרך", חלק שני, פרק 11.

לעתים קרובות, קרובות מאוד, מרגישים אנו: לא קל להיות קומוניסט, ואך לעתים רחוקות הרגשנו באופן מוחשי כל-כך, מה טוב להיות קומוניסט".¹⁸

דורות רבים עוד ישנו חברי המפלגה הקומוניסטית ובני הנוער הקומוניסטי את המלים הנהדרות האלו, ילמדו להרגיש את האושר של הקולקטיב הקומוניסטי היהודי-ערבי, הלוחם בארץ זו; קולקטיב שיודע לסבול ולהקריב למען האושר, למען העתיד, ללכת בדרך תחתיתם וייסורים, אך דרך המובילה לסוציאליזם ולקומוניזם.

* * *

באה שנת 1947. המאורעות טלטלו את הארץ הקטנה כמו סירה על פני ים סוער. "האין עלינו לאחד את כל הטוב והמתקדם ביישוב, כדי לצעוד יחד עם הכוחות הפרוגרסיביים בעם הערבי ובעולם כולו, כדי להגיע לשחרורנו יחדיו" – כתב אליושה.

באה החלטת עצרת האומות המאוחדות בדבר הקמת שתי מדינות עצמאיות דמוקרטיות, מדינת ישראל ומדינה פלשתינאית. בא הקץ על שלטון המנדט הבריטי. כיצד ייראה העתיד? אליושה, האנטי-אימפריאליסט המושבע, הפטריט הישראלי, רצה באושר העם, והיה מלא תקווה... הוא האמין, כי התקופה מביאה בכנפיה חופש ועצמאות הן לעם ישראל והן לעם הערבי הפלשתינאי.

אך עיני אליושה היו פקוחות לכל המתרחש סביבו, גם אל מה שהתלווה למלחמת העצמאות. ומה שראה במו עיניו, גרם לו להלם: "כפטיש כבד על ראשינו, שקומם את מצפוננו והשח את ראשינו ארצה" – כתב בימים ההם במאמר: "נמחה את חרפת חיפה",¹⁹ והוסיף: "לא ייתכן לקנות את החופש כקניין מונופולין, ואף לא את השלום ולא את הצדק. כי מי עוד כמונו, היהודים, חש את נכונות התזה המרקסיסטית – עם המדכא עם אחר אינו יכול להיות חופשי".

אליושה התהלך ברחובותיה של חיפה 15 יום בלבד לאחר כיבושה. הוא היה מזועזע. רחובות ריקים, חנויות פרוצות, שוד וביזה. מתוך 90 אלף תושבים ערבים, נשארו רק 5%... כך ראה אליושה את בעיית הפליטים הערבים בראשיתה. ומה עוד יבוא אחר-כך, בשנים שיבואו לאחר מכן...

האין הדברים נשמעים כאילו נאמרו היום? כלום לא כך מרגישים אנו בעומדנו בפני הטרור האכזרי בשטחים הכבושים, כאשר חיילים ישראלים משליכים פצצות גז על ילדים בין כותלי בית הספר ובחצרות; כאשר מתפרצים לבתים באישון לילה, הורסים בתים, מכים, אוסרים, מענים ומגרשים תושבים ערבים פלשתינאים? כלום אין מסמיקים אנו מבושה על כל פגיעה בכבוד האדם באשר הוא אדם? אכן, זה התחיל לפני 30 שנה ועוד קודם לכן. הנה, עד היכן הביאו את הארץ השליטים, האידיאולוגים והביצועיסטים של הציונות. והיכן השלום?

18 "חג האחדות", חלק שני, פרק 9.

19 "נמחה את חרפת חיפה", חלק שני, פרק 11.

באו ימי קמפ דייוויד. רבים וטובים בארץ חשו שהגיע השלום הנכסף. אך אלה שאינם מסתכלים בקנקן, אלא במה שיש בתוכו, רואים שלא בשלום כולל, יציב וצודק מדובר, אלא בהסדר נפרד בין ישראל ומצרים. ומה רוצה נשיא המדינה האימפריאליסטית הגדולה? אנא, דפדפו בעזבון של אליושה, וקיראו את הפסקה האחרונה במאמרו:²⁰

”שתי מטרות לאמריקה במזרח הקרוב. שתיהן רחוקות מאוד מסנטימנטים ומקורן לא באהבה לערבים או ליהודים דווקא. המטרה הראשונה היא נפט – הנוזל המשמש כוח מניע של התעשייה והצבא, והמהווה גורם משקי ואסטרטגי יסודי... מטרתה השניה של אמריקה בחדירתה למזרח הקרוב קשורה בתוכנית הצבאית, הכלולה בדוקטרינה של טרומן, להפוך את המזרח הקרוב לבסיס צבאי נגד ברית המועצות והבלקן הדמוקרטי. כמובן, בסיס זה מכוון גם נגד כל התנועות לשחרור לאומי במושבות באפריקה ובאסיה“.

זוה נכתב בשנת 1947...

* * *

מכל האהבות הגדולות שהיו לאליושה, אהבתו למפלגתנו הייתה העזה ביותר. לאידיאליים של צדק, הומניזם, דמוקרטיה וקידמה סוציאלי, הקדיש אליושה את כל להט נעוריו, את כל מרצו, הקריב את כל חייו...

אליושה היה אדם בעל כשרונות ויכולת רבים. הוא היה מנהיג מפלגה, במובן הרחב של המילה: תיאורטיקן, בעל כוח אירגון מעולה, פובליציסט מבריק וסופר. תכונה מיוחדת, שאפיינה את אליושה הייתה "הליכה אל הדברים הגדולים". לא שזילזל בקטנות, או כפי שאומרים "בעבודה שחורה". אלא שהיו לו שאיפות גדולות, דמיון פורה, יוזמות גדולות שהשתדל להגשימן בחיים, והוא ידע לעשות זאת. הוא לא ידע מנוחה. הוא בער במעש. אליושה הנציח את שמו, בין היתר, במפעל (שאו נראה דמיוני) – בייסוד "קול העם" כעיתון יומי. מאין נשיג את הכספים העצומים הדרושים לכך? – שאלו רבים. יהיה כסף – היה עונה אליושה – כאשר רוצים, יהיה! "המיליונר" היחיד, שיכול היה לממן מפעל כזה, היו חברי המפלגה ואוהדיה. היוכלו לשאת במעמסה זו? הם היו רק פועלים, ורובם עבדו בשכר נמוך.

”צריך משוגע לעניין” – היה טוען אליושה, והוסיף: ”אני המשוגע הזה”. הוא הדביק אנשים בהתלהבותו למפעל. באחד הימים בא אלי לראשון-לציון, ועוד בפתח הדלת הצהיר: ”באתי בעניין העיתון”. ישבנו שעה ארוכה והתבוננתי, כיצד רשם עשרות מיספרים, הוסיף, חיסר, חילק, ולבסוף אמר: ”יהיה כסף!”

20 גם מהאימפריאליזם האמריקאי לא ניוושה, חלק שני, פרק 8.

אליושה האמין במסירותם של חברי המפלגה, בעזרה של אוהדיה. הוא דרש הרבה מאוד מעצמו וידע גם לדרוש הרבה מאחרים, ואנשים נענו לו. לא היה צל של ספק, שאכן הרעיון הגדול יתגשם, כאשר הוא בידיו. אך הופתעתי מגודל דמיונו. כאשר צייר לפני על הנייר את בית הדפוס של "קול העם", את חדר המכונות, חדרי העורכים; הוא כבר תיכנן אפילו את הפצת העיתון וראה בעיני רוחו את החברים המפיצים את העיתונים בשכונות... כזה היה אליושה. וכפי שרצה, קמו והיו בית דפוס ועיתון יומי. וגם בית מרכז קם והיה, וקראנו לבית של שמו "בית אליושה", ואליושה כבר לא היה...

אליושה²¹ מאת דוד (סשה) חנין

אליושה וסשה חנין בפולין, קיץ 1948

בסוף שנות ה-30, פעלו המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית והנוער הקומוניסטי במחתרת, בתנאים של רדיפות קשות מצד הבולשת הבריטית, אשר קיבלה סיוע רב מהמוסדות ומההנהגות של מפלגות ציוניות. לכן פעלו הקומוניסטים גם במסגרות ציבוריות ומפלגתיות אחרות, שהיו חוקיות. ראיתי את אליושה בפעם הראשונה במרתף בית ברנר, בו היו מתכנסים המובטלים, וממנו היו יוצאות משלחות והפגנות בתביעה לעבודה ובתמיכה בעובדים הנאבקים נגד פיטורים. אהבתי לשמוע את אליושה באסיפות מטעם אירגון לגלי, שכונה אז האופוזיציה הבורוכובית בהסתדרות. בשומעי אותו מציג את הבעיות הפועליות והאיגוד-מקצועיות, הייתי חושב לעצמי: "חבל שהאיש הזה אינו חבר מפלגה. ואולי הוא כן?" שהרי באותן שנים שמרה המפלגה על חשאיות וחברים לא הכירו זה את זה.

* * *

בסוף 1941, לאחר תקופה של מאסר וגלות ב"עוון" פעילותי הקומוניסטית, אישרו לי השלטונות הבריטיים לחזור לתל-אביב, אך בתנאי שאהיה במאסר-בית. פירוש העונש היה – התייצבות במשטרה שלוש פעמים ביום, ושהייה בבית משקיעת השמש. ("חסד" גדול עשה עמי השלטון הבריטי, וזה בזמן שברית-המועצות הייתה כבר חצי שנה במלחמה נגד היטלר).

ביושבי בבית, קיבלתי הודעה, כי עלי להתייצב בשבת בשעה 9 בבוקר בשדרות קרן קיימת (כיום – שד' בן-גוריון) פינת רחוב בן-יהודה. הגעתי דקה לפני המועד שנקבע. בשעה 9 בדיוק הופיע החבר המקשר והודיע, כי תהיה פגישה עם חבר ועד סניף המפלגה בת"א. נכנסנו לחצר שהובילה למועדון של "תכלת-לבן", תנועת נוער ציונית ממרכז אירופה. למקום הגיעו עוד ועוד אנשים שאת פניהם לא הכרתי. התריס הורד. ישבנו בדממה במשך 10-15 דקות. פתאום הורם התריס ואת מי ראיתי? את אליושה!

קשה לי לתאר את השמחה וההתרגשות שפקדו אותי אז. השמחה אחזה בכל הנוכחים למשמע דבריו על תפקיד הקומוניסטים, לרבות הנוער הקומוניסטי, במאבק נגד הפאשיזם, לעזרת ברית-המועצות, הנאבקת נגד הכובש הנאצי, ובהתגייסות לצבא הבריטי. הוא דיבר גם על המאבק לגלגליות של המפלגה על-ידי יצירת עובדות כגון: הפצת עיתון המפלגה "קול העם" והכרוזים באופן גלוי, ליד מפעלים וברחובות; קיום אסיפות של המפלגה והשתתפות באירועים כלליים, על מנת להשתדל להתבטא שם; הרחבת שורות הנוער הקומוניסטי. המצב והתנאים החדשים חייבו מחשבה חדשה וצורות פעילות שונות לחלוטין.

* * *

המבחן של כל אישיות ציבורית אינו בתואר שהיא נושאת, אלא בתרומתה לציבור, לעם, למענם הוא פועל, וכן בתכונות אופיה, המקרינות על סביבתה ועל אלה הבאים אחריה. אני מעריך, שהטבתי להכיר את אליושה, מאז הפגישה הראשונה ועד לנפילתו בשליחות המפלגה והעם.

צניעות, יושר, חברות חמה, מסירות ונחישות לרעיונות בהם האמין, הקשבה לדעות אחרות, פתיחות ויצירתיות – התכונות האלה בלטו במאבקו ובדעותיו לגבי הצורך בשינוי בחייה הפנימיים של המפלגה ובפעילותה הציבורית. פירוש הדבר – פיתוח הדמוקרטיה הפנים-מפלגתית והשתחררות משיטות אדמיניסטרטיביות וריכוזיות, שאיפיינו את העבודה בתנאי מחתרת, וחיפוש שיתוף פעולה רחב ככל האפשר בחזית המאבק האנטי-פאשיסטי ובמאבק לחירויות דמוקרטיות ולהגנת האינטרסים של העובדים. כל המאבקים האלה נוהלו תוך ראיית המטרה הכוללת והיא: לשים קץ לשלטון הקולוניאלי ולהשיג את העצמאות.

* * *

אליושה חי את בעיות היום של העובדים. העזרה וההדרכה שהגיש לעובדים היו מלוות אצלו בגישה יצירתית ועממית, ושולבו בבעיות הפוליטיות הכלל-מעמדיות. לא היה מאבק

עובדים בהדרכתו ובשיתוף עם חברים אחרים, שבו לא היה מעורב עד לפרטים. הוא היה נואם קבוע ליד שערי המפעלים הגדולים.

בראשית שנות ה-40, בימי השביתה הכללית של פועלי היהלומים, הדרכתו סייעה לפועלים להשיג תוספות שכר. חשוב במיוחד היה התקדים: בשביתה זו, בפעם הראשונה, קיבלו פועלים ששבתו תשלום עבור ימי השביתה, שארכה שבועה שבועות.

ב-1943 פרצה שביתה ארצית של פועלי מחנות הצבא הבריטי, בהם הועסקו 40 אלף עובדים. בראש רוב הוועדים עמדו קומוניסטים. במפלגה התעורר אז ויכוח חריף, לאור הנחיות שנתנה הנהגת המפלגה דאז, כי על פועלים יהודים לשבות, אך פועלים ערבים שלא ישבתו. הייתה זו כניעה של הנהגת המפלגה להלכי רוח בקרב ההנהגה הערבית, שלהם תרמה לא מעט מדיניות "כיבוש העבודה", שניהלה ההנהגה של ההסתדרות.

ויכוח זה במפלגה, על רקע הצורך בשינויים במצב החדש בארץ, הביא לפילוג במפלגה ולקיומן במקביל של המפלגה הקומוניסטית ושל הליגה לשחרור לאומי.

אליושה ראה בפילוג אסון גדול, ולכן חתר בכל דרך לפעילות משותפת בין קומוניסטים יהודים וערבים. מאמציו אלה מצאו ביטוי במאבקים שונים של עובדים, ובמיוחד – בשביתה הגדולה של פועלי הרכבת, יהודים וערבים, שערכה שבועיים והסתיימה בהישגים חשובים.

* * *

אליושה היה ער לשינויים שחלו בהרכב הלאומי בארץ. בצד קיומו של העם הערבי הפלשתינאי, נוצרה בארץ, עקב ההתפתחות הכלכלית, החברתית והתרבותית, גם ישות יהודית. כחבר הנהגה, תרם אליושה לפיתוח המדיניות של המפלגה ולקביעה לפיה הארץ הפכה דו-לאומית. בוועידה ה-10 של מק"י, הוא ניהל ויכוח חריף בהדגישו את הצורך להציג חלופה אחרת – מאבק להקמת פדרציה של עמי האזור, שעה שהאימפריאליזם הבריטי, כדי לשמור על עמדותיו, הקים בעזרת השליטים המקורבים אליו (המלך פארוק, האמיר עבדאללה ואחרים) את הליגה הערבית. במחשבה זו טמונה החשיבה של אליושה, שיש צורך להשיג שותפות של כל העמים במאבק לעצמאות לאומית ונגד השלטון הזר.

* * *

המאבקים האיגוד-מקצועיים, הפוליטיים והחברתיים, שהתנהלו בארץ בשנות ה-40 מוצאים את ביטויים בכתיבתו, במאמריו, וברשימות השופעים חיות. כאלה היו גם נאומיו. אליושה היה טריבון פועלי ועממי, מהיר תגובה לכל נושא פוליטי או חברתי, מביע דעה מגובשת ומסיק מסקנות לפעולה.

אליושה היה אנטי-פאשיסט לוחם. בשנות האימה והטבח של השלטון הנאצי באירופה, השכיל אליושה לתת ביטוי פוליטי וספרותי לטרגדיה של העם היהודי. הוא פירסם שני ספרים באדיש, שנושאים היה – גטו גרודנה, העיר בה גדל.

לאליושה הייתה נשמה פיוטית של סופר. היה טוב להיות בחברתו.

* * *

בשנות חייו האחרונות הייתה בפני אליושה מטרה ראשונה במעלה: החזרת האחדות היהודית-ערבית של המפלגה. לכן השקיע מאמץ וזמן בפגישות עם חברי ההנהגה של הליגה לשחרור לאומי, שבמהלכן לובנה ונותחה המציאות הפוליטית והלאומית בארץ.

ב-1947 נסע אליושה, יחד עם רות לוביץ', בשליחות המפלגה לאירופה. הם נסעו יחד איתנו – קבוצה של חברי מפלגה וחברי הליגה לשחרור לאומי, שהתנדבו להשתתף בבניית מסילת הברזל שאמאץ-סארייבו ביוגוסלביה.²² אליושה ראה בנסיעה משותפת זו סנונית המבשרת את החזרת האחדות היהודית-ערבית של המפלגה, והקדיש לה סדרת רשימות. במסעו זה הביא אליושה את דבר המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית למפלגות קומוניסטיות אחרות. הוא ספג רשמים רבים משיחות, ביקורים ופגישות, ובמיוחד התרשם מפגישתו עם המנהיג הבולגרי הדגול גיאורגי דימיטרוב.

* * *

ב-1947, עם קבלת ההחלטה של עצרת האו"ם בדבר סיום המנדט הבריטי וחלוקת הארץ לשתי מדינות, יהודית וערבית, גייס אליושה את חברי המפלגה והנוער הקומוניסטי לגבול יפו-תל-אביב, כדי למנוע שפיכות דמים.

כאינטרנציונליסטי וכפטריוט, התייצב אליושה לימין החלטה זו, גייס תמיכה להקמת מדינת ישראל, וראה באי-מימוש זכותו של העם הערבי הפלשתינאי להקמת מדינתו העצמאית, פשע, שהאחריות לו נופלת על האימפריאליזם, על הריאקציה הערבית, ועל ההנהגה הישראלית.

החזרת האחדות היהודית-ערבית למפלגה הושגה בוועידת האיחוד, שנערכה באוקטובר 1948, לה תרם אליושה את תרומתו החשובה. אליושה ראה באיחוד מסד למאבקם של הקומוניסטים וכל האנשים המתקדמים בארץ לשינוי פני החברה הישראלית ולקידום הרעיונות הנעלים, בהם האמין. אושרו על האיחוד היה רב, והוא מצא ביטוי במאמרו: "חג האיחוד",²³ שם כתב את האמירה שהפכה אימרת כנף: "לא קל להיות קומוניסט, אך מה טוב להיות קומוניסט". וקומוניסט, הדגיש אליושה, הוא מי שלוחם לטובת האדם והכלל, לצדק, לחירות ולקידמה חברתית.

* * *

ההתפתחות הפוליטית והחברתית בישראל מאשרת את ההנחה היסודית שלמענה לחם אליושה: בלי מאבק משותף של שוחרי שלום ודמוקרטיה יהודים וערבים, בלי שוויון לאוכלוסייה הערבית

22 "מן הדרך", חלק שני, פרק 11.

23 חלק שני, פרק 9.

– אי־אפשר ליצור חברה חופשית, דמוקרטית וצודקת ולפלס לישראל את הדרך להתאזרחותה כשוות זכויות במשפחת עמי האזור.
 הסכם העקרונות עם אש"ף, הכרזת אי־הלחמה עם ירדן – הם צעדים חשובים בכיוון זה. שינוי מדיניותה של ישראל לעבר שלום ללא כיבושים ושינוי אופייה של החברה הישראלית – יהפכו את התהליך כולו בלתי־הפיך, ויפתחו בפני עמי האזור את הסיכוי לחיים של שלום, שיתוף פעולה ושגשוג.

הקומוניסט²⁴ מאת אברהם מיילינג

א. שלוש משמרות²⁵

במטבח, בו הוא ישן, רוצה הוא להיסגר על מסגר, לבל יפריעוהו בעבודתו על ספרו. לפני סגרו את הדלת, הוא דופק על דלתו ואומר בקול גס ובמשובה:
 "היי, נשים, אתן צריכות עוד לבשל משהו, לאפות או לכבס במטבח? דענה לכן, כי אני נועל את הדלת, ואחרי כן תוכלנה לדפוק עד..."
 הוא פותח לאיטו את הדלת ומכניס רק את פניו המחייכים ואת ראשו, המכוסה שער ערמון עבות. כנבהל מההבעה המאיימת של חברתו, בהצביעה על הילד הישן, הוא שואל, מעשה קונדס, רק בשפתי: "האפשר לנעול?"

זה היה אחרי חצות הלילה וכל הדיירים השתטחו, זה אחר זה, על מיטותיהם, כדי לתת תנומה לעפעפיהם, סיימו את שתי המשמרות של עבודתו, אחת בבית החרושת או בבניין, והשניה – במפלגה, בערב, ואחרי חילופי רשמים התפזרו איש לחדרו. גם אליושה סיים את עבודת יומו ביהלומים ואת עבודת לילו במפלגה וחזר אל "ארמונו", כפי שהיה מכנה את המטבח, אך לא כדי לשכב לישון. על שולחן המטבח הקטן מוטלת כבר ערימת ניירות ולצידה מונחת ה"צידה לדרך" – שתי קופסאות של סיגריות.
 אף על פי, שאנו יודעים, כי אין זו אצלו הפעם הראשונה, שהוא עובד ב"משמרת שלישית" על ספרו, וכי לא יותר על זה בשום אופן, מנסה, בכל זאת, אחת הדיירות, בהשתמשה בכל הרוך הנשי שבה, לבקש:

"אולי תשכב, בכל זאת, לישון, אליושה? הרי יודע אתה על מה הוזהרוך הרופאים..."
 כן, כולנו יודעים שהוא סובל מאוד בקיבתו, והרופאים אומרים, שאם לא ייזהר, יש בדבר משום סכנה. אך דווקא זה מרגיזו.

²⁴ "קול העם", 31.12.49.

²⁵ בתל־אביב של שנות ה־30 וה־40, נהגו משפחות פועלים לשכור חדר בדירה, שבה גרו כמה משפחות, שלרשותן עמד מטבח אחד וחדר שירותים אחד. כך התגורר גם אליושה עם משפחתו בדירה ברחוב יונה הנביא בתל־אביב, שההווה בה מתואר בפרק זה של הרשימה.

“אולי תניחו ותמהרו לשכב לישון?” – הוא מושך בהעוויה לגלגנית את הדברים, כשסבלנותו פוקעת – “רופאים! רופאים! אם תשמעו לעצתם, אי אפשר לחיות בכלל. לפי הרצפטים שלהם, עלי להתקיים מכדורים, דיאטה ומשינה מרובה. האם הם חיים בשבילי?”

* * *

בבוקר, כשקמנו לעבודה ופתחנו את דלת המטבח, נתגלתה לעינינו תמונה כזאת: המטבח היה מלא עשן כחלחל, בערפל הזה, ישב עוד אליושה ליד השולחן המכוסה אפר, זנבי סיגריות מעושנות וערב רב של ניירות, ובידו העט. אף על פי שמנורת החשמל עוד דלקה בערפל הכחול, כבר האיר היום את המטבח, ולאורו ראינו את פניו של אליושה, שהיו אפורים, מתחת לעיניו נראו כתמים כחולים, כמכות אש. בעיניו התפתלו חוטים אדומים על פני הלובן מסביב לאישונים, אשר רשפו וצחקו: “בוקר טוב לכם!” – נתחייך בעליזות והניח את עטו מידו. בראותו, כנראה, את פניו, שהתעוו מהעשן, ניגש אל הדלת ופתח אותה לרווחה. החמה כבר עמדה, אותה שעה, במרומי הרקיע וקרניה, שהוחזרו מהגגות, הגיהו אור נגוהות על פניו. הוא עצם לרגע את עיניו, כשפניו, המוארים בזוהר השמש, מחייכים בהנאה, ואמר: “יום יפה יהיה היום...”

ב. במחיצתם של פועלים

במרתף, ברחוב נחמני, יושב אליושה בפניה, ליד שולחן עגול ומשוחח עם אשה ועם איש. אלה הם שני פועלים של העיריה. שניהם זקנים, קמוטים, ששיבה זרקה בהם. הם מדברים בלחש, אך תנועותיהם והבעת פניהם אומרות רוגז ומרירות, עיניהם רושפות רשפי זעם, והם משסעים זה את זה בדברים.

אליושה יושב בנחת ובסבלנות, יותר מכפי הרגיל, מצחו הגבוה מתקמט וראשו נטוי במקצת לפנים, כאילו רץ לקראת דבריהם של שני הפועלים, למען ייטיב לקלוט את דבריהם ולתפוס את טיבה של טענתם. בדבריו אל שני הפועלים, יש שפניו מפיקים טוב לב ולרגעים נראית עליהם בת צחוק. בהציתו סיגריה אחר סיגריה, הוא מדבר ומסביר. הוא מרשה להם להפסיקו, מתחכם תוך כדי דיבור, מדבר בפשטות ובסבלנות. אך בדבריו על כך, באיזו מידה מגלים הפועלים נכונות למלחמה, לובשים דבריו חומרה יתירה. הוא מחשב בעט על גבי נייר את האחוז של אלה, הבאים בחשבון למלחמה, ושל אלה, המגלים פחדנות. הוא מזכיר שמות של אנשים ידועים לו, ומבקש לשמוע מפי השניים את דעתם על אלה. הוא מבקש מהם למסור את שמות האנשים, שהם סומכים עליהם. פה ושם הוא מעווה את חוסמו הרחב, בגלותו אי־רצון, או מבטו קורן לפתע, לשמע שם אדם, שאף הוא מאמין בו, כמו שני אלה.

כל אותה שעה, שהתייעצות זו נמשכת, יושב לו חבר צעיר של המפלגה המהצד וקוצר רוחו הולך וגובר מרגע לרגע. הוא מחכה לאליושה, ונפשו כבר קצרה מרוב המתנה, הוא יוצא ממש מעורו. הוא קופץ ממקומו ומתחיל להתהלך במרתף אנה ואנה, הוא חוטף עיתון מהשולחן, מדפדף בו ומשליכו שוב. הוא אומר משהו ברוגזה אל החבר, היושב ועובד ליד שולחן המשרד, בהצביעו בידו על השעון. אליושה, נדמה, רואה את כל זה, כי החבר הצעיר עושה את הכל למען ירגיש בדבר, אך

בפניו ואף במבטו אין כל סימן של תשומת־לב למשחק העצבני הזה. נדמה, שאף אם יצטרך לשבת במשך כל היום עם הפועלים, יהיה מוכן לשבת, מבלי להפסיק את השיחה המעניינת. אך הנה כובתה הסיגריה במאפרת הפח, המלאה אפר וזנבות סיגריות, הנה הוציא את פנקסו הקטן ורושם בו דבר מה, למען יזכרהו. הוא לוחץ בלבביות ובהבעת רצון את ידיהם של האישה והאיש ויוצא מהר מהמרתף, כשהחבר הצעיר רץ בעקבותיו. עוד על המדרגות מפליט הלה ברוגזה: "היודע אתה כי אחרנו אל...? היינו צריכים להיות שם ב־2 והנה, עוד מעט, כבר 3. ופעם שניה לא תלך איתי, כי תטען שאין לך פנאי..."

אליושה צועד במהירות על פני המדרגות ואינו משיב דבר. אך בהיותם ברחוב, הוא עונה, במצב רוח טוב ובצחוק קל, כאילו רצה להרגיז את הלה עוד יותר:

"באמת לא אלה עוד בעניינים שלך, כי באמת אין לי פנאי. אולם הגד נא לי, חבר" – אמר, בעצרו מלכת ובשלו את ידיו מאחור, כשפניו מופנות, בלגלוג עוקצני, אל מלווהו: "אם לא יהיה לנו זמן בשביל פועלים, למה לנו המפלגה בכלל? הא?...!"

אליושה – מנהיג פועלים²⁶

מאת אסתר וילנסקה

את אליהו גוֹ'נְסְקִי הוקירו כמנהיג־פועלים לא רק אנו, חבריו וידידיו, אלא גם רבבות פועלים שמחוץ למפלגתנו. בכך גלומות סגולותיו ועל כך גאוותנו. אליושה היה בין המארגנים החשובים ביותר של שביתות היהלומים המפורסמות, שהקיפו קרוב לארבעת אלפים פועלים.

אליושה היה בין המארגנים החשובים ביותר של שביתת שלושים וחמישה אלף עובדי־הממשלה, יהודים וערבים, באפריל 1946.

אליושה היה מנהיג בעל שיעור קומה ואופק רחב. הוא לימד את הפועלים לא להסתגר בטרייד־יוניונים צר, אלא לקשור את המלחמה המקצועית בבית־החרושת עם המלחמה הפוליטית לדמוקרטיה ולעצמאות. הוא ידע ללמד את הפועלים, אשר ביניהם פעל, לשלב את המערכה היומיומית של הפועל לשיפור תנאיו עם התביעה לחוקה סוציאלית מתקדמת ועם המלחמה נגד השלטון האימפריאליסטי הזר. אליושה ידע להחדיר לפועלים בבית־החרושת את הכרת מלוא ערך מלחמתם, את היותם הגורם, המסוגל לשנות לא רק את דרגת־השכר, אלא גם את מהות המשטר.

הפועלים ממפלגות שונות התלכדו סביבו ובאו לשאול בעצתו. בכל שביתה חשובה, בכל מאבק המוני של פועלים, היה אליושה עם השובתים, מורה להם דרך, חושף את תכסיסי המעבידים, מגלה את הקשר בין הבורגנות "שלנו" לבין הבורגנות הזרה והשלטון הזר.

אליושה היה קומוניסט בכל רמ"ח אבריו. חייו היו קודש למפלגה ולמעמד הפועלים. הוא ידע לרחוש כבוד לציבור הפועלים ועל-כן מצא את המפתח ללבו של איש העמל. במערכות המעמדיות המשותפות המפורסמות של פועלים יהודים וערבים – עובדי המדינה, פועלי הרכבת, הדואר, הטלגרף והנמל, ידע אליושה לצקת את המלט המלכד, לשמור ולהזהיר את העובדים מפני סכנות פירוד ופרובוקציה מצד אויבי המעמד והעם. הוא עמל לא מעט למען חישול אחדותם של העמלים היהודים והערבים. ועל-כן טבעי היה, שאליושה היה מבין מניחי-היסוד החשובים ביותר של האחדות המלאה של הקומוניסטים היהודים והערבים בארצנו.

אליושה ריתק את הפועלים בדבריו הפשוטים, הלבביים והצודקים. אליושה ידע לשכנע פועלים שאינם קומוניסטים וידע לגייסם למלחמה, לתכנן את שלביה ולהובילם לניצחון במערכות מעמדיות שונות.

אליושה עבד הרבה, במידה שכמעט לא תתואר. לאחר יום עבודה בבית-חרושת, לאחר ערב של עבודה ציבורית ומפלגתית, ידע למצוא זמן וכוח לקרוא, ללמוד וליצור. כוחו ופריזם-עבודתו היו כמעין המתגבר.

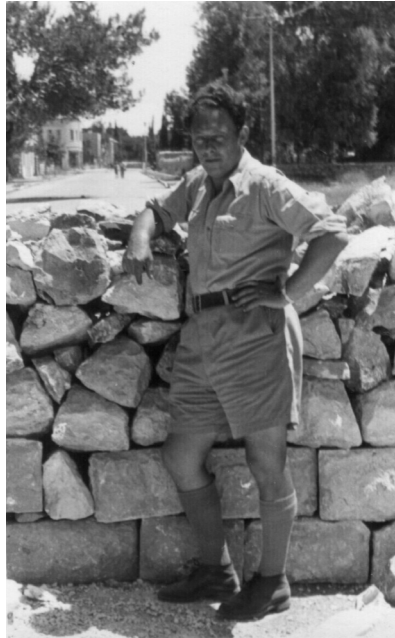
אליושה, הפועל והעסקן הציבורי, שידע לשקוע ב"קטנות" של שחר, תעריפים ודרישות סוציאליות, גדל בתוך המפלגה למנהיג פועלים, למארגן שביתות והפגנות, למנהיג מפלגה, הנערץ על-ידי הציבור הרחב.

אליושה נפל כחייל על משמרתו, כקומוניסט וכפטריוט נלהב. הוא מת בשליחות המפלגה למען גיוס עזרה לישראל הלוחמת לעצמאות.

אליושה חי וימשיך להיות בינינו. הוא חי בזכרוננו ובהלם לבו של כל חבר מפלגתנו ושל רבבות עמלי ארצנו. הוא חי בנו בתוקף יושרו וזקיפות קומתו, בתוקף פעולתו המפלגתית והציבורית המסורה ללא גבול, בתוקף האמונה הלוהטת בניצחון דרכנו. הוא חי בנו בתוקף הפרספקטיבה המנצחת של מעמד הפועלים, בו האמין בכל חום לבו ואשר למענו פעל כל ימי חייו.

המצבה לאליושה ולפועלו – איננה יכולה להיות אלא מצבה חיה, מצבה אשר תתגלם בהפיכת מפלגתנו למפלגה המונית וחזקה, למפלגה שתדריך את המוני-העם לניצחון הסוציאליזם בישראל.

אליושה – מהפכן ואינטרנציונליסט²⁷ מאת וולף ארליך

אליושה בירושלים, 1948

לפני 25 שנה, ב־21 בדצמבר 1948, ניספה מזכיר מפלגתנו הקומוניסטית אליהו גוֹז'נסקי, בתאונת מטוס מעל הפלופונס (דרום יוון), בדרכו חזרה מוועידת האיחוד של הקומוניסטים והסוציאליסטים הפולנים, בה ייצג את המפלגה הקומוניסטית הישראלית. אז התחייבנו, אנו, חבריו ושותפיו למאבק, שלא נשכח ולא ניתן להשכיח אותו, שלדורות הקומוניסטים וכלל הפועלים המהפכנים שיבואו, נספר עליו, על דמותו, על פעילותו ועל מחשבתו.

הצטרף למפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, שפעלה אז במחתרת נגד השלטון הבריטי הקולוניאלי. הוא נבחר לוועד סניף תל-אביב של המפלגה; היה אחראי לעבודה האיגוד-מקצועית של הסניף. גם כאן רדפה אותו המשטרה, והוא נאסר ב־1941. אחרי שחרורו, עבד כפועל יהלומים, והודות לפעילותו הפוליטית והאיגוד-מקצועית, היה מוכר מעבר למפעלו ואף לענפו. בוועידה ה־8 של המפלגה (מאי 1944), נבחר לוועד המרכזי, ומאוחר יותר – למזכיר הוועד המרכזי. הוא אירגן פועלים למאבק ונבחר למועצת פועלי תל-אביב. אליושה כתב מאמרים בעיתונות המפלגה וספרון (באידיש) על גטו גרודנה; ספרו "האדם ניצח" הופיע באידיש לאחר מותו. הוא ייצג את המפלגה פעמים רבות בשליחויות בחוץ לארץ.

המשורר היווני מנאנדר כתב: "מי שהאלים אוהבים, מת צעיר".
גם אם אין מסכימים להכללה זו, הרי על כל פנים, אליהו גוז'נסקי היה אוהב האלים –
מבורך בכישרונות רבים, במוח ובלב פתוחים ובזריות ידיים. הוא לא הספיק לחיות ולהפוך
ל"חבר גוז'נסקי", ולכן נשאר עבורנו אליושה, החי בזיכרוננו צעיר לנצח.

המאבק המעמדי

אליושה חי ועבד עם פועלים, הבין אותם והם הבינו אותו. הוא ידע את צרותיהם ואת
שאיפותיהם, והסביר להם שאלות מורכבות בשפה פשוטה, ידע לארגן אותם ולגייסם למאבק.
בהיותו מעוגן בבעיות הפועלים ובהבינו את חוקי ההתפתחות ההיסטורית, היה לו אמון בכוחו
של מעמד הפועלים בארץ, בהתפתחות הכרתו המעמדית ובעתידו.
"עוד לפני שנכבש את השלטון במדינה, נרכוש אנו, הפועלים המהפכנים, את השלטון
בהסתדרות, כי זהו ארגון המעמד" – אמר באסיפת פועלים במרתף של האגודה תרבות לעם
ברחוב נחלת בנימין בתל-אביב. עם זאת, הוא השכיל לשכנע את הפועלים להתארגן בתוך
ההסתדרות, בהסבירו: "נכון, אתה משלם יותר בדמי החבר בהסתדרות, מאשר היית משלם
לקופת חולים פרטית. אך זוהי חובתך המעמדית להיות מאורגן בארגון מעמדי, אפילו אם הוא
עדיין בהנהגה לא לנו".

האינטרנציונליות

אחדות המאבק של הפועלים היהודים והערבים הייתה בעיניו של אליושה גורם חשוב מאוד
במאבק וערובה לעתידים המשותף של שני העמים בארץ זאת. הוא לא היה יכול לראות מראש
את כל הטרגדיות שהתרחשו והמתרחשות עוד בדרך לשותפות העמלים היהודים והערבים. אך
אמונתו בניצחון ההכרה המעמדית, המתעלה מעל הגישה הלאומנית, מדריכה אותנו גם היום.
במאבק לאחדות המאבק של העמלים הערבים והיהודים הוא ראה כחוליה מכרעת את
האחדות של הקומוניסטים הערבים והיהודים במפלגה אחת. אליושה היה אחד האדריכלים
העיקריים של האיחוד מחדש, שהושג חודשיים לפני מותו. אליושה עצמו העיד, שיום ועידת
האיחוד היה החג הגדול בחייו, ובצורה פיוטית כתב:

"אלף ומחצה אגרופים מורמים.

אלף ומחצה פרצופים מחייכים ונרגשים.

אלף ומחצה זוגות עיניים מאושרות".

אליושה התחייב בשם הקומוניסטים דאז ובשם הקומוניסטים דהיום, שנשמור אמונים לשבועה,
שנגן על אחדותה האינטרנציונלית של המפלגה כעל בבת עינינו ושנעשה את הכל כדי
להרחיבה על הפרולטריון של שני עמינו.

וכמעט מיותר להדגיש, כי חלק בלתי נפרד מהאינטרנציונליות של אליושה הייתה אהדתו
לברית-המועצות, מאמצו להפיץ את האמת עליה, מאבקו לידידות עם ברית-המועצות.
כה עמוק היה אמונו של אליושה בכוחו של הסוציאליזם, בתפקידה ההיסטורי של ברית-

המועצות, בשותפות הגורל של כל עמי העולם בדרכם אל השחרור הלאומי והסוציאלי, וכה חרות היו עיניו, שראו בנצני ההווה את ציצי העתיד.

הפטריזיזם

אליושה ידע וביטא באופן משכנע, שבתקופתנו יסוד הפטריזיזם הוא במאבק העיקבי לשחרור הלאומי, לעצמאות הלאומית האמיתית, במאבק נגד האימפריאליזם המשעבד. לתפקיד זה הקדיש אליושה חלק ניכר מכוחו. גם בימים בהם ביקשו מנהיגי היישוב היהודי בארץ להעביר את נאמנותם מן האימפריאליזם הבריטי אל האימפריאליזם האמריקאי, הבין אליושה, שזה לא יהיה "ידיד" טוב יותר, אלא אויב מסוכן. בשנת 1947 הוא כתב, כי לחדירת האימפריאליזם האמריקאי באזורנו שתי מטרות – האחת כלכלית, במיוחד הנפט, והשנייה אסטרטגית, להפוך את האזור לבסיס צבאי נגד ברה"מ ובעלי בריתה. כבר אז היו אזהרותיו וניתוחיו של אליושה בעיתן וביטאו את רגשותיו הלאומיים העמוקים. לו המוני העם היו שומעים בקולו, בקול מפלגתנו, היו מונעים מעצמם סבל רב.

כאשר העצרת הכללית של האומות המאוחדות קיבלה החלטה בנובמבר 1947 בדבר ביטול המנדט הבריטי ובדבר הקמת שתי המדינות העצמאיות בארץ – יהודית וערבית, וכאשר התנהל המאבק הקשה סביב ביצועה, פעל אליושה רבות בשליחות המפלגה לגיוס עזרה למאבק עם ישראל לעצמאותו הלאומית.

גם בימי המלחמה, כמו לפנייה, היה אליושה נאמן לגישה לאומית אמיתית:

"בצאתנו נגד ה'מעל לכל' בתוך עמנו־אנו, הרי אנו הפטריזטים האמיתיים. הפטריזיזם שלנו הוא אנטי־שוביניסטי, ואחוות העמים שלנו היא לאומית באמת".

אליושה התקומם נגד ההסתה האנטי־ערבית ונגד הפשעים, שנעשו כלפי העם הערבי הפלשתינאי כבר אז. ומי שקורא היום את כתבי־האשמה שלו נגד פשעים אלה, יחשוב בוודאי איזו תהודה חזקה היה יכול לתת למאבקנו נגד הכיבוש ונגד הטרור בשטחים הכבושים, לו היה איתנו.

המפלגה

אליושה היה קומוניסט במלוא מובן המילה. היה חי את הצלחותיה של המפלגה הקומוניסטית ואת ניצחונותיה. באושר על איחוד הקומוניסטים היהודים והערבים, כתב את מילותיו המפורסמות:

"לעיתים קרובות, קרובות מאוד, מרגישים אנו – לא קל להיות קומוניסט, ואך לעיתים רחוקות הרגשנו באופן מוחשי כל־כך, מה טוב להיות קומוניסט".

אליושה, שאהב את מעמד הפועלים, אהב את מפלגתו של המעמד. דבר לא היה קשה בעיניו, כדי לקדם את עניינה, וכל תפקיד שהמפלגה הטילה עליו, מילא באחריות ובכישרון; ממושם היה ודרש משמעת מחבריו.

אליושה היה מוכן לסלוח על שגיאות שנעשו מתוך חולשה וחוסר ניסיון. אך לא היה מסוגל לסלוח ולא היה מוכן לסלוח על סטיות מהעקרון האינטרנציונליסטי של המפלגה. יורשה לי לספר סיפור קטן ואופייני: העיר ירושלים הייתה במצור בקיץ 1948, וסניף המפלגה היה מנותק. כאשר חלה הפסקת־האש הראשונה, הייתה הזדמנות לשלוח חבר מתל־אביב לירושלים, ומזכירות הוועד המרכזי החליטה לשלוח את אליושה. ידוע היה, שהנסיעה הייתה קשה ואף מסוכנת. אליושה הסכים מייד, אך העמיד תנאי: אני רוצה 35 לירות (אז – סכום גדול מאוד), כדי לקנות דברים, כי לא אוכל לבוא לחברים בידיים ריקות. הוא קיבל את הסכום, והביא מזוודה גדולה מלאת אוכל, שימורים, שתייה, סוכריות, תרופות, סיגריות (ולא שכח להביא לי טבק למקטרת). הוא עצמו דאג לחלוקה שווה לחברים; שווה לא באופן פורמלי, אלא בהתחשבות במצב הבריאות, במצב המשפחתי וכו'. גם תכונה זו הייתה שייכת לאליושה. אסיים ב"אני מאמין" של אליושה:

"לא, לא נעמוד באמצע הדרך. אנו נלך עד הסוף. עלינו לעבור את כל הדרך. לעיתים ברגל, לעיתים על גבי טנק. לעיתים במהירות המטוס, ולעיתים בצעדי צב. יש ונאלץ לפעמים לסגת צעד אחורנית – צעד אחד אחורנית למען הזינוק קדימה. לפעמים ניכשל, לפעמים נטעה. אולם דרכנו – לא דרך תועים היא. לא ניפול! משום שדרכנו מובילה לדמוקרטיה, דרכנו מובילה לסוציאליזם, דרכנו מובילה לקומוניזם!".

נספחים

קריאה למפלגות השמאל לקראת הבחירות בהסתדרות¹

סיעת המפלגה הקומוניסטית בהסתדרות קוראת את מפלגות השמאל בהסתדרות להופיע ברשימה מאוחדת למען שינוי המדיניות והדמוקרטיזציה של ההסתדרות, כדי להופכה למבצר השלום בארץ על בסיס הנקודות העקרוניות:

- מלחמה לביטול המנדט והוצאת הצבא הבריטי, מלחמה לעצמאות אמיתית של שני עמי הארץ על בסיס של שוויון לאומי ומשטר פדרטיבי במולדתם המשותפת השלמה והבלתי מחולקת; מלחמה נגד המשכת השעבוד במסווה של חלוקה או תוכנית מוריסון; מלחמה במציתי המלחמה האימפריאליסטיים בעולם ובארץ למען שלום וביטחון כללי.
 - מלחמה לשחרור המשק מעול המונופולים הזרים ותוכנית פיתוח, שתיצור תנאי קיום הוגנים למעמד הפועלים ותנאי קליטה הוגנים לפליטי המחנות, נגד ציד פליטים והפקרת חיי התושבים לסולדטסקה הזרה; בעד שלום עם העם הערבי ואחוות עמים, נגד תורת הגזע, השוביניזם והאנטישמיות.
 - בעד אחדות המעמד ושיתוף פעולה בין ההסתדרות והאגודות המקצועיות של הפועל הערבי.
 - בעד מלחמה מעמדית אקטיבית נגד המעבידים והספסרים הזרים והמקומיים. בעד הרמת שכר, שיפור תנאי העבודה, חוקת עבודה מתקדמת, הגנת הנוער העובד והפועלת, נגד הפקרת הפועל לידי המעבידים והספסרים; נגד הקו האופורטוניסטי של שלום מעמדי על חשבון הפועל.
 - בעד אוריינטציה על כוחות השלום בעולם, על ברית המועצות, עמי הדמוקרטיה החדשה, מעמד הפועלים ועמי הקולוניות במלחמתם לשחרור; בעד חיזוק השתתפותה של ההסתדרות בפרציה העולמית של האגודות המקצועיות, נגד האימפריאליזם והפאשיזם; בעד כלליותה של ההסתדרות, הורדת נטל המיסים, בחירות יחסיות בסקציות ובמקומות העבודה הגדולים, בעד מזכירים נבחרים והגדלת השפעתו של ועד המקום והחייאת האגודות המקומיות והארציות, נגד שלטון ביורוקרטי של מפלגת הרוב.
- המפלגה הקומוניסטית מציעה לקיים דיון מידי בין נציגי האופוזיציות על תוכנית של הופעה משותפת בבחירות ועל שיתוף פעולה מקיף לאור המצב החמור בארץ. המפלגה הקומוניסטית מוכנה לדון על תיקונים ושינויים בתוכנית הנ"ל.

המלחמה הסולידרית של העובדים היהודים והערבים נגד הממשלה הקולוניאלית²

כרוז משותף של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית והליגה לשחרור לאומי

כולנו לימין עובדי הממשלה השובתים!

תחי האחדות של הפועלים היהודים והערבים במלחמה נגד המעביד האימפריאליסטי!

אל ציבור הפועלים, אל המוני העם!

עשרות אלפים פועלי ופקידי הממשלה – ערבים ויהודים – שובתים. עובדי הדואר, הטלגרף, הרדיו, הרכבת, הנמל, פקידי הממשלה (חטיבה ב') ועובדי עיריה עומדים במלחמה נגד האדמיניסטרציה הקולוניאלית.

למה שובתים רבבות עובדי הממשלה?

זה שנים רבות עובדים הם בתנאי רעב ממש. בשנות המלחמה ולאחריה החריף מצבם עקב ההתייקרות האיומה. שנים של משא-ומתן ושבתות חלקיות נסתיימו בהבטחות, אשר מעולם לא הוצאו לפועל. תנאי העבודה והשכר בעבודות הממשלה הם ירודים באופן יוצא מהכלל. השכר היסודי הוא מ-4 לירות ומעלה לחודש. תוספת היוקר רק 50 אחוז מהמקובל בתעשייה. כל זה מעמיד את עובדי הממשלה במצב של רעב כבד ומחסור מתמיד.

דרישות הפועלים הן אלמנטריות ביותר: העלאת השכר היסודי, תוספת יוקר מלאה לפי הדרגה התעשייתית, הענקה חד-פעמית על עבודתם בשנות המלחמה לכיסוי החובות, הגדלת תוספת הוותק השנתית, הגדלת דמי המחלה, הביטוח, הגדלת החופש השנתי, הגדלת השתתפות הממשלה בקופת תגמולין, פנסיה לעת זיקנה, מעבר מיומית לחדשית אחרי עבודה של שנתיים, תחיקת עבודה ממשלתית, המבטיחה שכר מינימום ותנאי עבודה הוגנים, הכרה חוקית באגודות המקצועיות וועדי הפועלים כנציגי הפועלים והעובדים.

פועלים, המוני העם!

הממשלה האימפריאליסטית מוציאה למעלה מ-4 מיליונים לירות לשנה, ו"א למעלה מ-20 אחוז מכל התקציב, לבתי סוהר ומשטרה, בה בשעה שרק 8 אחוזים מהתקציב מוצאים לשירותי בריאות, חינוך ועזרה סוציאלית ביחד.

הממשלה הקולוניאלית מוציאה עשרות מיליונים לירות להכנת בסיסים צבאיים בארץ. הממשלה האימפריאליסטית הטילה מסי עקיפין כבדים על המוני העם היהודים והערבים, עודדה ומעודדת את הספסרות ואת הפקעת השערים, קובעת אינדקס בלתי נכון של יוקר המחיה, בכדי לעזור למעבידים להוריד את שכרם הריאלי של העובדים.

2 "קול העם", 26.4.46. על השביתה הכללית – ר' זכרי לוקמן, בחלק הראשון; ובחלק השני, פרק 4.

הממשלה, המפקירה את אוצרות ארצנו למונופולים זרים והרואה בהמוני שני העמים אובייקט לניצול בלתי־מוגבל – אותה הממשלה עומדת זה שנים רבות מול זעקת הרעב של עובדיה. עובדי הממשלה הכריזו: די, לא נסבול יותר!

פועלים, המוני העם!

החזית המשותפת של עובדי הממשלה, יהודים וערבים – בכוחה לשבור את התנגדותה של האדמיניסטרציה הקולוניאלית.

החזית המשותפת של העובדים היהודים והערבים היא מכה למדיניות "הפרד ומשול" של האימפריאליזם, היא סטירת לחי לבעלי האידיאולוגיות השוביניות ומטפחי הפירוד הלאומי! פועלי הדואר, הטלגרף והרדיו, פקידי הממשלה (חטיבה ב') ופועלי הרכבת – עימדו בתוקף במערכתכם הצודקת!

פועלי בתי הזיקוק, הקמפים הצבאיים וכל עובדי הממשלה והעיריות – עליכם להצטרף ללא דיחוי לשביתה הכללית! יש להקים מיד ועד מרכזי של כל השובתים, אשר יכלול את נציגי כל עובדי הממשלה, אשר עובדיו משתתפים בשביתה, ובהשתתפות ההסתדרות והאגודות המקצועיות הערביות.

עובדים יהודים וערבים, שימרו על אחדותכם!

באחדותכם הערובה לניצחון! מלחמה אחת היא לכל עובדי הממשלה! המנצל – אותו המנצל: השלטון הקולוניאלי! המצוקה פוגעת בכולכם!

חברים פועלים, המוני העובדים, יהודים וערבים!

נתבע מאת הממשלה למלא מיד את כל הדרישות של השובתים! תפסיק הממשלה את ההתעללות בעובדיה! נגייס את מלוא הכוח של ההסתדרות ושל האגודות המקצועיות הערביות לימין השובתים!

פועלים, המוני העובדים!

אין להסתפק הפעם בהבטחות. השביתה מוכרחה להיגמר בניצחון מלא של העובדים! פועלי התעשייה, הבניין וכל עמלי הארץ, מלחמת עובדי הממשלה היא גם מלחמתכם! ניצחונם יהיה גם ניצחונכם! נתלכד סביב החזית המשותפת, היהודית־ערבית של עובדי הממשלה!

נפגין את הסולידריות אתם!

הלאה שיטות ההרעבה של הפועלים היהודים והערבים במלחמתם נגד המעביד האימפריאליסטי!

הליגה לשחרור לאומי
הוועד המרכזי

המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית
הוועד המרכזי

עם החזרת האחדות האינטרנציונלית של המפלגה הקומוניסטית³

הודעת הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי

כתוצאה מדיונים, שהתנהלו בין חברי הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי, הנמצאים במדינת ישראל וכן אלה הנמצאים בחלק הערבי של ארץ-ישראל, וכתוצאה מדיונים משותפים עם הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית על בעיית הקמתה מחדש של מפלגה קומוניסטית אינטרנציונלית אחידה במדינת ישראל – החליט הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי את ההחלטות הבאות:

1. האימפריאליזם הבריטי הצליח, באמצעות הליגה הערבית והריאקציה הערבית בפלשתינה להצית מלחמת התערבות נגד עצמאותם של עמי ארץ-ישראל, עליה החליט האו"ם ב- 29 בנובמבר 1947. מטרת האימפריאליזם היא להמשיך בשלטונו על פלשתינה. האיבה הגזענית בפלשתינה, שטופחה והועמקה על-ידי האימפריאליזם הבריטי בתמיכת הריאקציה הערבית והיהודית במשך 80 השנים האחרונות – היא אחת הסיבות העיקריות, שהובילו את ארצנו לתהום העמוקה של מלחמה לאומית, תוהו ובוהו והרס. מאז הופעתה של הליגה לשחרור לאומי בזירה הפוליטית בארץ, לפני חמש שנים, לחמה היא בהחלטיות ובעקשנות נגד המדיניות האימפריאליסטית המסורתית של הפרד ומשול, נגד המדיניות הגזענית של הריאקציה הערבית והיהודית. היא לחמה וממשיכה ללחום למען חזית ערבית-יהודית במלחמה נגד האימפריאליזם, בעד החופש והעצמאות. מלחמתה של הליגה לשחרור לאומי נגד תוכניות האימפריאליזם הבריטי (כגון: התוכנית לחלוקת פלשתינה על ידי סיפוח החלק הערבי לקולוניה הבריטית – עבר-הירדן, והפיכת החלק היהודי לדומיניון בריטי) הייתה תמיד בנויה על בסיס של קריאה נמרצת לשיתוף פעולה אנטי-אימפריאליסטי בין ההמונים הערבים והיהודים. אולם ההנהגה הערבית הריאקציונית בארץ, בתמיכתם הגלויה של האימפריאליזם הבריטי והליגה הערבית – ניהלה מדיניות גזענית אשר, אילו היתה מצליחה, היתה מובילה לבסוף לחלוקה כזאת, שהיא לטובת האינטרסים של האימפריאליזם, ועלולה להגביר את המתחות והאיבה בין הערבים והיהודים.

2. בתנאים הקשים של שלטון אימפריאליסטי וריאקציה מקומית חזקה, התנועה הקומוניסטית בפלשתינה, שעמדה תמיד בראש המלחמה למען חזית ערבית-יהודית נגד האימפריאליזם ובעד העצמאות והחופש – לא הצליחה להקים את החזית המאוחדת הזאת, מפני שבמשך חמש השנים האחרונות לא היתה התנועה הקומוניסטית בעצמה מאוחדת בארגון אינטרנציונלי. עובדה זו שללה מההמונים היהודים והערבים את המשל החי של אחדות, שאליה נקראו. מהפילוג הארגוני והפוליטי בין הקומוניסטים הערבים, המאורגנים ב"ליגה לשחרור

לאומי", והקומוניסטים היהודים, המאורגנים ב"מפלגה הקומוניסטית הישראלית", הרוויחו הריאקציה הערבית והיהודית, בהוּלִיכֵן שולל את ההמונים על ידי תעמולה לשנאה גזענית. הליגה לשחרור לאומי מכירה עתה ברורות בסכנה שבאירגון תנועה קומוניסטית על בסיס לאומי נפרד.

3. המבנה הארגוני הלאומי הנפרד, שקיימה הליגה לשחרור לאומי, שלל ממנה את האפשרות להבין באופן נכון את ההתפתחות האמיתית של התנאים החדשים בפלשתינה. ב־30 השנים האחרונות התהווה לאום חדש בפלשתינה, הלאום היהודי, לאום נפרד מתפתח ומשתנה על ידי מאות אלפי עולים, שהתגבשו ללאום אחד למרות ההבדלים במוצא ובלשון, לאום המקיים תעשייה, חקלאות, שפה ותרבות משלו. לאום חדש זה החל להתפתח ולצמוח באופן ברור לפני מלחמת העולם האחרונה, ובמיוחד בזמן המלחמה. הגידול של הלאום החדש הזה בפלשתינה הצריך שינוי באופן המלחמה לחזית ערבית-יהודית מאוחדת. היה זה מתפקידה של מפלגת האוונגרד, מפלגת מעמד הפועלים, ללחום למען הזכות של שני העמים לעצמאות לאומית ולממלכתיות בהתאם לעקרון המרקסיסטי-לניני של הגדרה עצמית, ולראות בזה חלק בלתי נפרד של המלחמה נגד האימפריאליזם. העובדה, שהליגה לשחרור לאומי לא ניהלה את המלחמה הזאת, הגבילה את התוצאות של המלחמה המשותפת של הפועלים הערבים והיהודים תחת הנהגה קומוניסטית, למען האינטרסים המשותפים שלהם. עתה ברור, שאילו הייתה הליגה לשחרור לאומי מנהלת מלחמה זאת, תוך כדי מלחמתה הצודקת לשיתוף פעולה בין הפועלים היהודים והערבים – הייתה מצליחה יותר במלחמה לאחדות הנכספת של מעמד הפועלים.

4. הבסיס הלאומי הארגוני הנפרד, שהיה קיים בתנועה הקומוניסטית בפלשתינה במשך 5 השנים האחרונות איפשר לסטיות ימניות להסתנן למדיניות הליגה לשחרור לאומי. בניין הליגה לשחרור לאומי על בסיס לאומי נפרד יצר בתוך שורותיה את האשליה, שהעם הערבי בפלשתינה יכול לבדו לשחרר את הארץ מידי האימפריאליזם, מבלי להביא בחשבון את הכוחות המהפכניים בקרב העם היהודי. הנחה מוטעית זו הובילה באופן מוחשי במדיניות היסודית של הליגה לשחרור לאומי לגבי בעיית האחדות הלאומית הערבית, אחדות בין ההנהגה הבורגנית והניאופאודלית ובין הכוחות העממיים החדשים. הצלחת אחדות כזאת הייתה בלתי אפשרית, כי כיצד יכולים סוכני האימפריאליזם להשתתף בחזית נגד האימפריאליזם? ניצחון כוחות החופש במלחמת העולם השנייה שינה את יחסי הכוחות בעולם בדרך כלל, וגם בארצות הקולוניאליות. הבורגנות המקומית בקולוניות נרתמה לגמרי למרכבת האימפריאליזם. לבסוף, התוצאה של המדיניות, שנקטה הליגה לשחרור לאומי, הייתה – התכחשותה לחשיבות שבהוקעת ההנהגה הבורגנית והניאופאודלית ובידודה מניהול תנועת השחרור הלאומית. היה זה בלתי אפשרי להקים חזית לוחמת מאוחדת ערבית-יהודית, אלא אם הייתה מתנהלת בעת ובעונה אחת מלחמה מהפכנית תקיפה נגד האימפריאליזם מצד אחד, ולבידוד הבורגנות הערבית והיהודית מהנהגת ההמונים, מצד שני.

5. מחובתה של הליגה לשחרור לאומי לציין, שהוועד המרכזי שלה ידע לשחרר את המפלגה מסטיות העבר באומץ וברגע המכריע.

הליגה לשחרור לאומי קיבלה בברכה את החלטות האו"ם מ-29 בנובמבר 1947, הכוללות את ביטול המנדט, הוצאות הצבא הבריטי ועצמאות פלשתינה בדרך של יצירת שתי מדינות עצמאיות, הקשורות בברית כלכלית.

הליגה לשחרור לאומי העריכה את ההחלטה הנ"ל כבסיס איתן וריאלי למען סיום המלחמה לשחרורה של פלשתינה, למען חיסול היחסים המתוחים בין היהודים והערבים, ולהבטחת השלום בארץ. הליגה לשחרור לאומי ראתה בהחלטה זו החלטה נכונה ודרך אפשרית להשגת אחדות פלשתינה על בסיס ההכרה בזכות כל עם להגדרה עצמית וריבונות.

בעבר ראתה הליגה לשחרור לאומי בפלשתינה עצמאית ומאוחדת מבחינה פוליטית וכלכלית את הפתרון הטוב ביותר לבעיה. אולם אחדות כזאת איננה יכולה לקום, אלא על בסיס של הבנה חופשית ודמוקרטית בין הערבים והיהודים. אך הריאקציה הערבית והיהודית, הנתמכת על-ידי האימפריאליזם האנגלו-אמריקאי חסמה בהתמדה ובעקשנות את הדרך להבנה רצויה זו. ההרפתקה הצבאית של הליגה הערבית בפלשתינה היא המשך למדיניות הגזענית הנושנה שלה, המשרתת רק את האינטרסים של האימפריאליזם. תוצאת ההרפתקה הצבאית הזאת הינה ההוכחה הטובה ביותר לאמיתות הערכה זו. כיום ברור מעל לכל ספק, שהביצוע של החלטות ה-29 בנובמבר היא הדרך היחידה שנשארה לפלשתינה לחיסול ההשתלטות האימפריאליסטית ולהחזרת השלום. לאור כל זאת, קיבלה הליגה לשחרור לאומי את החלטות האו"ם וברוח זו ניהלה את מלחמתה העיקבית לשלום ולחופש בפלשתינה כולה.

בתוך מלחמת הגבורה, שהליגה לשחרור לאומי מנהלת בהחלטיות וללא ליאות נגד הריאקציה המזוינת השחורה, להגנת דם חפים מפשע, להגנת האינטרסים של העמלים, בתנאים של טרור, עינויים ומאסר – נעלמו ההבדלים בין הקומוניסטים היהודים והערבים.

הליגה לשחרור לאומי תזכור תמיד, שהוועד המרכזי שלה ידע לארגן ברגע המכריע את העם למלחמה אמיצה ונכונה נגד האימפריאליזם והריאקציה, לגילוי פרצופם, לבידודם מהנהגת ההמונים, ולהפרת חלומותיהם להרוס את מפלגת הפועלים והאיכרים.

הליגה לשחרור לאומי מציינת את היכולת שגילה הוועד המרכזי בעוברו למחתרת בקורבנות מעטים ככל האפשר ובזמן המהיר ביותר, בחלקים הערביים של פלשתינה, הכבושים בידי צבאות הליגה הערבית. הליגה לשחרור לאומי שמרה על קיומה המאורגן, על ההמשכיות בעבודתה ופעילותה ההמונית, ויותר מזה: היא חיזקה את ארגונה ופעילותה. צבאות הכיבוש הערביים העמידו מחוץ לחוק את כל הארגונים והאגודות. אולם, למרות כל זאת, מוסיפה הליגה לשחרור לאומי לפעול ביעילות בתנאים הקשים ביותר.

6. לאור כל העובדות הללו, תילחם הליגה לשחרור לאומי למען ביצועה של החלטת האו"ם בשאלת פלשתינה. זוהי מלחמה להקמת מדינה ערבית עצמאית, חופשית מכל כיבוש זר, בתחומים שהוקצו לה בהחלטת האו"ם; זוהי המלחמה לדמוקרטיה במדינה הערבית המוצעת, לשלום, לאחווה-עמים ולהקמת האחדות הכלכלית בין המדינה הערבית ומדינת ישראל. זוהי מלחמה לקיום עצמאותה של מדינת ישראל ולמשטר דמוקרטי בישראל.

הליגה לשחרור לאומי, תוך שיתוף עם הכוחות הדמוקרטיים היהודיים, מתנגדת למדיניות הנוכחית של ממשלת ישראל הזמנית לגבי האוכלוסייה הערבית, מדיניות של דיכוי והפלייה גזענית. מדיניות זו מכוונת להרחקת כל האזרחים הערבים ממדינת ישראל, ועל-כן משרתת ומסייעת בידי הריאקציה הערבית להוסיף ולהוליך שולל את ההמונים הערביים ולרותםם להמשכת המלחמה. הליגה לשחרור לאומי לוחמת לזכות הפליטים לשוב לבתיהם, כי דבר זה יחזק את הכוחות הפועלים למען שיתוף פעולה והכנה בין שני העמים. בשעה שהליגה לשחרור לאומי במדינת ישראל מגינה על זכויות האזרחים הערבים ולוחמת נגד הפלייה גזענית, לוחמת היא בזאת למעשה למען הדמוקרטיה במדינת ישראל בדרך כלל, לא באינטרסים של ההמונים הערביים בלבד אלא גם באינטרסים של ההמונים היהודיים. ובשעה שהליגה לשחרור לאומי לוחמת נגד מגמות ההתפשטות של חוגים שליטים מסויימים במדינת ישראל, הרי שלמעשה לוחמת היא בזאת באותם החוגים הריאקציוניים בישראל, המוכנים למכור את עצמאותה של המדינה לאימפריאליזם האנגלו-אמריקאי.

המאמצים שממשלת ישראל הנוכחית משקיעה בכיוון של ניהול משא ומתן עם סוכן האימפריאליזם הבריטי עבדאללה וההתנגדות שהיא מגלה לגבי המאמצים של הכוחות הערביים הדמוקרטיים, הפועלים למען כינון המדינה הערבית העצמאית והדמוקרטית בפלשתינה – מדיניות זו לא תביא את השלום, לו מייחלים ההמונים הערביים והיהודיים, אלא עלולה להביא להתבססותו מחדש של השלטון האימפריאליסטי המאוס, ולא בחלק הערבי של פלשתינה בלבד, אלא גם במדינת ישראל.

הליגה לשחרור לאומי מציינת, שמדיניותה מזדהה לחלוטין עם מדיניות המפלגה הקומוניסטית הישראלית, אשר הוכיחה במלחמתה האמיצה, כי היא הינה המגן הנאמן של המוני העמים, היהודים והערבים כאחד.

7. עתה, כאשר מדיניותה של הליגה לשחרור לאומי ומדיניות המפלגה הקומוניסטית הישראלית מתאימות אחת לשניה, שומה לארגן מחדש את התנועה הקומוניסטית בארץ-ישראל על יסודות אינטרנציונליים, על יסודות טריטוריאליים ולא לאומיים-נפרדים. אין כל דבר אשר ימנע בעד הקמתה מחדש של המפלגה הקומוניסטית האינטרנציונלית האחידה, אליה נושאים עיניהם זה זמן רב ההמונים הערביים והיהודיים, המפלגה אשר תעמוד בראש המלחמה לחופש, צדק סוציאלי, שלום ועצמאות מלאה.

אי-לכך מחליט הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי להציע למפלגה הקומוניסטית הישראלית להקים מיד מחדש את המפלגה הקומוניסטית האינטרנציונלית האחידה. הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי סבור, שמפלגה כזו במדינת ישראל יש לארגן על בסיס המוסדות הקיימים של המפלגה הקומוניסטית הישראלית, ובחלק הערבי של פלשתינה – על בסיס המוסדות הקיימים של הליגה לשחרור לאומי.

לשם הקמתה מחדש של המפלגה הקומוניסטית האינטרנציונלית האחידה בתוך מדינת ישראל, קורא הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי לכל סניפי הליגה וחבריה בתחומי מדינת ישראל להצטרף לשורות המפלגה הקומוניסטית הישראלית; לשם הקמתה מחדש של המפלגה הקומוניסטית האינטרנציונלית האחידה. במדינה הערבית המוצעת, תתארגן שם

הליגה לשחרור לאומי מחדש על יסודות אינטרנציונליים, טריטוריאליים במקום לאומיים נפרדים, כדי לחזק את מלחמתה להקמת המדינה הערבית העצמאית והדמוקרטית. ארגוני הליגה לשחרור לאומי בשטחי המדינה הערבית המוצעת, הכבושים עתה בידי צבא ישראל, כמו נצרת למשל, ישמרו על ארגונם העצמאי ועל אחדותם המרכזית עם הליגה לשחרור לאומי בחלק הערבי של פלשתינה. יחד עם זאת, שיתוף הפעולה בין שתי המפלגות וסניפיהן יוסיף להיות איתן ויציב. חיוני ביותר הוא ששיתוף פעולה זה יגדל ויגבר באינטרסים של ארץ-ישראל ועמיה.

8. הליגה לשחרור לאומי מעריכה החלטה היסטורית זו על הקמתה מחדש של המפלגה הקומוניסטית האינטרנציונלית האחידה כמכה לתוכניות האימפריאליסטיות האנגלו-אמריקאיות במזרח-התיכון. החלטה זו מאשרת הלכה למעשה, כי הערבים והיהודים יכולים לחיות בצוותא תוך שיתוף פעולה ואחוה, וללחום יחד בחזית מאוחדת אחת נגד האויב המשותף – האימפריאליזם, ולמען מטרותם המשותפת – שחרור פוליטי וסוציאלי. החלטה זו הינה עדות נוספת לכוח, לסולידריות ולמדיניות הנכונה של המחנה האנטי-אימפריאליסטי, מחנה החופש, הדמוקרטיה והשלום העולמי, המחנה שבראשו עומד מבצר החופש – ברית-המועצות, הארץ הגדולה, אשר הצליחה לפתור את הבעיה הלאומית בדרך צודקת, דמוקרטית ובת-קיימא. זהו המחנה, המאחד את כוחות כל העמים שוחרי השלום; עמים מכל הגזעים, הצועדים קדימה בכל אתר ואתר בהנהגתן של המפלגות הקומוניסטיות. החלטה זו תפתח אופקים חדשים בפני עמינו, תשחרר אותם מהנטיות האימפריאליסטיות הריאקציוניות ותמלא תקווה ואמונה את לב ערביי פלשתינה ואת לב אלפי הפליטים, המשוטטים ללא מטרה בארצות הערביות. היא תגלה לעמים הערביים את אופייה האמיתי של בעיית פלשתינה ותוקיע בפניהם את המזימות המבישות של האימפריאליזם והריאקציה הערבית השלטת נגד האינטרסים של העמים הערביים, נגד חירותם ונגד עתידם.

סוף ספטמבר 1948

הודעת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית⁴

ביום 1 באוקטובר 1948 קיבל הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית נוסח הצהרה של הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי, המכיל הצעה לאיחוד הליגה לשחרור לאומי במדינת ישראל עם המפלגה הקומוניסטית הישראלית במסגרת המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית דן בישיבתו מיום 5 באוקטובר 1948 על ההצהרה של הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי, וקיבל את ההחלטות הבאות:

1. המפלגה הקומוניסטית בארץ־ישראל הייתה אינטרנציונלית בהרכבה כל שנות קיומה עד מאי 1943. עם המשבר במפלגה, שבא כתוצאה משגיאותיהם של מנהיגי המפלגה לשעבר וכתוצאה מחוסר צנטרליזם דמוקרטי בפנים המפלגה – התארגנו החברים הערבים במסגרת נפרדת, ב"ליגה לשחרור לאומי". החברים היהודים המשיכו בפעולתם במסגרת המפלגה הקומוניסטית הארץ־ישראלית. כך חדל להתקיים המבנה הארגוני הבינלאומי של המפלגה. פירוד ארגוני זה עמד בסתירה לעקרונות הלניניסטיים־סטליניסטיים של ארגון מפלגה קומוניסטית, והביא נזק רב למלחמת המפלגה הקומוניסטית וכל הכוחות המתקדמים בארץ־ישראל נגד האימפריאליזם והריאקציה הערבית והיהודית.

2. המפלגה הקומוניסטית הארץ־ישראלית (ולאחר הקמת מדינת ישראל: הישראלית) ראתה את עצמה כל הזמן כאינטרנציונלית במהותה, באידיאולוגיה שלה ובמדיניותה, אף־על־פי שלמעשה הייתה מורכבת במשך 5 השנים האחרונות מחברים יהודים בלבד. המפלגה הקומוניסטית הארץ־ישראלית (הישראלית) חינכה ברוח זו את הקאדר המפלגתי שלה, וניהלה מלחמה עקשנית ובלתי פוסקת למען החזרת האחדות הארגונית עם החברים הערבים, שהיו מאורגנים ב"ליגה לשחרור לאומי".

בכל שלוש הוועידות, שהמפלגה הקומוניסטית קיימה במשך חמש השנים האלו, עמדה בעיה זו במרכז הדיונים, מתוך הכרה, שמקור כוחם העיקרי של הכוחות האנטי־אימפריאליסטיים הוא אחדותם הפוליטית והארגונית, כשם שמקור כוחו העיקרי של האימפריאליזם הוא במדיניות ההפרד ומשול.

בהחלטות הוועידה השמינית של המפלגה הקומוניסטית הארץ־ישראלית, שהתקיימה במאי 1944, נאמר:

"אִי־אפשר להפריד את המלחמה לדמוקרטיזציה ועצמאות של ארץ־ישראל מהמלחמה לאחווה עמים בארץ. ולהיפך, אִי־אפשר להפריד את המלחמה לאחווה עמים מהמלחמה לדמוקרטיזציה ולעצמאות".

בהחלטות הוועידה התשיעית של המפלגה, שהתקיימה בספטמבר 1945, נאמר:

"הוועידה רואה כתפקיד ראשוני של המפלגה לעשות את כל המאמצים למען הביא לשיתוף פעולה הדוק בין המפלגה ובין הכוחות הפרוגרסיביים הערביים ובמיוחד 'הליגה לשחרור לאומי', תוך שאיפה לאחדות פוליטית וארגונית במפלגה קומוניסטית אינטרנציונלית אחידה".

בהחלטות הוועידה העשירית של המפלגה, שהתקיימה בדצמבר 1946, נאמר:

"הוועידה מעריכה את מאמצי הוועד המרכזי של המפלגה בין הוועידה התשיעית והעשירית למען הפיכת המפלגה לאינטרנציונלית בהרכבה.

הוועידה קובעת, כי לשם הצלחת המלחמה באימפריאליזם, הכרח אבסולוטי הוא באחדות יהודית־ערבית. שני עמים חיים בארץ, והאינטרסים שלהם משותפים: שחרור מהשלטון הקולוניאלי

המשעבד. חשוב ביותר לגבי הצלחת המלחמה האנטי־אימפריאליסטית בארץ, להביא לידי שיתוף פעולה בין הערבים והיהודים, וקודם כל בין הפועלים והכוחות המתקדמים של שני העמים. אבן הפינה לשיתוף יהודי־ערבי מוכרח להיות מפלגה קומוניסטית אינטרנציונלית אחידה, אשר גם עצם קיומה יפגין את האפשרות של שיתוף פעולה בין היהודים והערבים בארץ על בסיס האינטרסים הסוציאליים והלאומיים האמיתיים של שני העמים, על בסיס מלחמה משותפת לדמוקרטיה ולעצמאות של הארץ. דווקא בתנאים של ארץ־ישראל, אשר בה הצליח האימפריאליזם להכניס פירוד בין הערבים והיהודים, חיוני ביותר הוא שתפעל מפלגה מהפכנית אינטרנציונלית.

הוועידה רואה כתפקיד ראשוני של המפלגה לעשות את כל המאמצים למען הפיכתה של המפלגה לבינלאומית בהרכבה“.

3. הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית מקדם בברכה ומביע את הסכמתו המלאה להצעה בדבר החזרת האחדות האינטרנציונלית של המפלגה הקומוניסטית. לשם ביצוע מיידי של האיתור, הוחלט בהסכם עם הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי: א. להרחיב את הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית על ידי צירוף חברים מהוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי, הנמצאים במדינת ישראל, ולקבל את כל הסניפים והחברים המאורגנים בליגה לשחרור לאומי במדינת ישראל לשורות המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

ב. לכנס ב־22 באוקטובר 1948 בחיפה ישיבת מליאה (פלנוס) של הוועד המרכזי המורחב של המפלגה הקומוניסטית הישראלית, בהשתתפות הוועדים המקומיים, נציגי חברי המפלגה המשרתים בצבא והוועד המרכזי של ברית הנוער הקומוניסטית הישראלית. סדר היום של ישיבת המליאה יהיה כדלקמן:

1. מדיניות המפלגה הקומוניסטית הישראלית.
 2. הקמתה מחדש של המפלגה הקומוניסטית האינטרנציונלית האחידה במדינת ישראל.
 3. קביעת מועד הוועידה ה־11 של המפלגה הקומוניסטית הישראלית.
 4. הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית מקדם בברכה את השינוי בעמדתה הפוליטית של הליגה לשחרור לאומי לגבי הבעיה הלאומית בארץ־ישראל. העמדה הישנה של הליגה לשחרור לאומי לגבי בעיה זו מנעה את האחדות של המפלגה הקומוניסטית.
- הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית רואה בשינוי זה תרומה חשובה לעניין האחדות.

הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית מקדם בברכה את החלטת הוועד המרכזי של הליגה לשחרור לאומי לארגן את המפלגה בחלק הערבי של הארץ על בסיס בינלאומי, ומביע את רצונו בהגברת שיתוף הפעולה בין שתי המפלגות הקומוניסטיות האינטרנציונליות.

בשטח המדינה הערבית המוצעת, יצטרפו חברי המפלגה הקומוניסטית הישראלית למפלגה הקומוניסטית במדינה הערבית, שתאורגן על בסיס בינלאומי.

5. הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית רואה בחידוש האחדות האינטרנציונלית של המפלגה הקומוניסטית במדינת ישראל ובחלקים הערביים של א"י ניצחון היסטורי גדול לכוחות הקידמה והעצמאות במדינת ישראל, בחלק הערבי של א"י ובמזרח-התיכון, ומכה לאימפריאליזם האנגלו-אמריקאי ולגרוריו במדינת ישראל ובארצות הערביות. איחוד האוונגרד של מעמד הפועלים במדינת ישראל הינו הישג גדול למלחמה המעמדית של מעמד הפועלים.

רעיון אחוות העמים חוגג את נצחונו החשוב הראשון במדינת ישראל. זהו צעד חשוב לקראת עקירת תוצאות מדיניות ההפרד ומשול של האימפריאליזם הבריטי במשך שלושים שנה.

במלחמתה למען אחוות עמים בארץ-ישראל, למדה המפלגה הקומוניסטית הישראלית קודם-כל מהניסיון ההיסטורי הרב של ברית-המועצות, המפלגה הבולשביסטית הגדולה ומנהיגה הגדול הח' סטאלין, שהוכיחו, כי אחוות העמים הינה נשק חשוב ביותר במלחמה נגד האימפריאליזם והריאקציה.

התיאוריה המהפכנית של מרקס-אנגלס-לנין-סטאלין שימשה נר לרגלי מדיניות המפלגה הקומוניסטית הישראלית. מלחמתנו נגד השוביניזם ונגד השפעתו על תנועת הפועלים, מלחמתנו נגד התיאוריה האנטי-מרקסיסטית של "קומוניזם עברי" – כל זה איפשר את הניצחון הגדול של מעמד הפועלים במדינת ישראל, את החזרת האחדות האינטרנציונלית של המפלגה הקומוניסטית.

חידוש האחדות האינטרנציונלית של המפלגה הקומוניסטית הישראלית יחזק את מלחמת העצמאות של מדינת ישראל, יגביר את המלחמה להבטחת משטר דמוקרטי במדינתנו ולהגנת האינטרסים של מעמד הפועלים והמוני העם.

5.10.1948

דבר כינוס האיחוד לעם העובד בישראל⁵

הצהרת ישיבת המליאה החגיגית של הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית
הישראלית לרגל האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים במסגרת המפלגה
הקומוניסטית הישראלית

אל הפועלים והעמלים בעיר ובכפר, אל האינטליגנציה העובדת, אל כל שוחרי החופש!
איחוד הקומוניסטים היהודים והערבים עורר גל התלהבות בתוך מעמד הפועלים ובקרב
המוני העם היהודים והערבים.

באותו הזמן, עורר הליכוד הבין-לאומי של חלוץ מעמד הפועלים מרירות וחרון בחוגי
הריאקציה של שני העמים וידידיהם האימפריאליסטיים בעולם. כשם שהפועלים בעלי ההכרה
וכל האנשים המתקדמים מבינים, כי מאורע היסטורי זה פותח דף מזהיר חדש במלחמת
מעמד הפועלים וכל העמלים נגד האימפריאליסטים המשעבדים מבחוץ ונגד המנצלים,
הקפיטליסטים, מבית, כן חריקת השיניים של האימפריאליסטים ונושאי כליהם בין היהודים
והערבים מוכיחה, כי חידוש ההרכב הבין-לאומי של המפלגה הקומוניסטית הוא מהלומה כבדה
על ראש אויבי הפרולטריון והחופש!

איחוד הקומוניסטים היהודים והערבים במדינת ישראל דווקא בימים אלה, יש לו חשיבות
יוצאת מהכלל לגבי מלחמת השחרור האנטי-אימפריאליסטית בא"י, במזרח-התיכון ובעולם
כולו.

מאורע זה מוכיח, כי אפשרי ואפשרי שיתוף פעולה בין ההמונים היהודים והערבים, ושיתוף
זה הכרחי הוא כדי להצליח במלחמת העצמאות של שני עמי א"י. רק המלחמה המשותפת של
ההמונים היהודים והערבים תביא את הניצחון הסופי לעמים!
חברים פועלים, יהודים וערבים!

פשע הוא להפוך את המלחמה הצודקת נגד הפולשים ממדינות הליגה הערבית
והאפוטרופוסים האימפריאליסטים שלהם למלחמה גזענית ולמסע של שוד ודיכוי נגד המוני
העם הערבי בא"י.

ההמונים הערבים בא"י התנגדו ומתנגדים למלחמה, שנכפתה על מדינת ישראל, המכוונת
נגד העצמאות של העם הערבי, כשם שהיא מכוונת נגד העצמאות של העם היהודי.
כשנשק התיאוריה המהפכנית המנצחת של מרקס-אנגלס-לנין-סטלין בידה, תוך
חישול הכוח האינטרנציונלי הפרולטרי נגד השוביניזם וההסתה הגזענית, תוביל המפלגה
הקומוניסטית הישראלית את מעמד הפועלים והמוני העם היהודים והערבים לשחרור לאומי
וסוציאלי מלא!

המפלגה הקומוניסטית הישראלית זכאית להתגאות בכך, שהיא הינה המפלגה היחידה
בארץ, המאגדת בתוכה את טובי מעמד הפועלים והאינטליגנציה העובדת ללא הבדל לאום וגזע.

באותו זמן, שחברינו היהודים לוחמים בגבורה בשורות הראשונות של צבא ההגנה לישראל, מחרפים חברינו הערבים את נפשם במלחמה נגד אותם האימפריאליסטים ושכיריהם, בלחמם בגבורה במחתרת בעורף האויב.

המלחמה של המפלגה הקומוניסטית הישראלית האינטרנציונלית נגד ההפליה הגזענית, נגד שלילת זכויות אזרחיות מההמונים הערבים, מפייחה תקווה בלבות ההמונים הערבים, כי עוד יחיו במדינת ישראל כאזרחים שווי מעמד וזכויות.

ביום גדול זה של איחוד הקומוניסטים היהודים והערבים, הננו פונים אליך הפועל, העמל, האשה העובדת והנוער העובד; אליך – החייל בצבא ישראל; אליך – הסופר והאמן; ואלך – העולה החדש: הצטרפו לשורות המפלגה הקומוניסטית הישראלית!

למען הגברת מלחמת השחרור והעצמאות של מדינת ישראל!

למען הגברת המלחמה המשותפת של ההמונים היהודים והערבים!

למען הגברת המלחמה בשוביניות ובהפליה הגזענית!

למען הגנת האינטרסים של מעמד הפועלים והמוני העם העמלים, מול הניצול המוגבר של הבורגנות, נוכח פריחת הספרות וההתקפה על רמת החיים של ההמונים!

למען משטר דמוקרטי עממי במדינתנו!

למען ברית עם כוחות השלום הדמוקרטיה והסוציאליזם בעולם, שבראשם עומדת ברית-

המועצות, עם מדינות הדמוקרטיה העממית והמפלגות הקומוניסטיות!

נגד מחררי המלחמה האימפריאליסטיים! בעד שלום יציב ובר קיימא!

הצטרף למפלגה הקומוניסטית הישראלית!

מילון מונחים של התקופה¹

אבנטוריסטי – הרפתקני.
אגודה בלתי-מפלגתית באיגוד פועלי היהלומים – פועלים שלא היו מאורגנים במפא"י או באחד מארגוני המיעוטים, ואשר הקימו סיעה משלהם באיגוד.
אגודה מקצועית – איגוד מקצועי.
אגודה צהובה – איגוד מקצועי הקשור במפלגה ימנית.
אגודה של חטיבה ב' של השירות הציבורי (Second Division Association) – אגודה של עובדים ערבים ויהודים במנגנון הממשלתי הבריטי, שכונו "חטיבה ב'", מאחר שב"חטיבה א'", שכללה את הפקידות הבכירה, הועסקו רק בריטים. האגודה הוקמה בשלהי שנות ה-20 כארגון עובדים לא-פוליטי בחסות המינהל הבריטי, שלא היה קשור בהסדרות הכללית או באגודה ערבית. בתקופת הגאות במאבק האיגוד-מקצועי במחצית שנות ה-40 של המאה ה-20, נטלה האגודה של חטיבה ב' חלק בארגון שביתות.
אגודת הפועלים הערבים הפלשתינאים – הוקמה בחיפה בשנת 1925. עמד בראש סמי טהא. פעלה בעיקר במפעלים שבהם הועסקו ערבים בענפי טבק וקרסון. פעלה גם במקומות עבודה ממשלתיים.
אובליגציה – התחייבות.
אודארניק – מצטיין בעבודה.
אומלאדינק – נער, אומלאדינקא – נערה (סרבו-קראטית).
אוסטאשי – כינוי לפאשיסט קראטי, ששיתף פעולה עם הנאצים.
אופורטוניסט – פשרן, שאינו עומד על עקרונותיו.
אופוזיציה בורוכובית – פלג של מפלגת פועלי ציון, שהתגבש בשנות ה-20 של המאה ה-20.
אופנסיבה – מיתקפה.
אוריינטציה – כיוון, זיקה.
אישונצים – מחנה הריכוז אושוויץ.
אטמוספירה – אווירה ציבורית.
איגוד בינלאומי של עובדי הרכבת, הדואר והטלגרף (IU) – נוסד ב-1919. איגד בתחילת דרכו עובדי ממשלה יהודים וערבים. מזכיר האיגוד בשנות ה-40 היה יחזקאל אברמוב.

1 בביטויים לועזיים, אם לא נאמר אחר, מקור הביטוי הוא ברוסית.

איגוד ערבי של פועלי הרכבת (AURW) – אחד האיגודים שפעלו בקרב פועלי הרכבת בתקופת המנדט.

אימפורט – יבוא.

אינדוסטריאליזציה – תיעוש.

אינדקס – מדד (השימוש הרווח – מדד המחירים לצרכן).

אינטרבנציה – התערבות, פלישה.

אינטרנציונל מקצועי – ארגון בינלאומי של אגודות מקצועיות

אינטרנציונליזם – השקפת עולם המציבה כעקרון עליון את אחדות הפועלים ללא הבדל לאום, מין ודת.

אינציאטיבה – יוזמה.

אירגוני המיעוטים – הסתדרויות פועלים, אשר פעלו בנפרד מההסתדרות הכללית, אשר נשלטה בידי מפלגת מפא"י, והן: הפועל המזרחי, פועלי אגודת ישראל, העובד הציוני והסתדרות העובדים הלאומית.

אכטקנט – מושג בתעשיית היהלומים: אבן קטנה המלוטשת רק בקצוות למעלה ולמטה.
"אל אתיחאד" – עיתון הליגה לשחרור לאומי, ובהמשך – הביטאון בערבית של המפלגה הקומוניסטית הישראלית. כיום – יומון.

אל עלמייך – אתר במערב מצרים, שבו, באוקטובר-נובמבר 1942, בתום קרבות קשים, ניצח הצבא הבריטי בפיקודו של מונטגומרי את הצבא הנאצי בפיקוד רומל. הניצחונות בסטלינגרד ובאל-עלמייך סימנו מהפך אסטרטגי במלחמת העולם השנייה.

"אל ראד" – ביטאון בערבית, שהחל להופיע כביטאון הסטודנטים הקומוניסטים בשנות ה-40 והפך בהמשך לביטאון ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי.

אמגוט – ראשי תיבות של השלטון הצבאי של בנות הברית בארצות הכבושות, שעליו החליטו ממשלות ארה"ב ובריטניה כהסדר במדינות ששוחררו מהכיבוש הנאצי.

אמיגרציה – הגירה.

אנדציה – כינוי של מפלגת "הדמוקרטים הלאומיים", מפלגת איכרים לאומנית ואנטישמית בפולין שבין שתי מלחמות עולם. הכינוי אנדציה (אנדקיה) בא מראשי התיבות של שמה – אן דה.

"אנטיפא" – קיצור שמה של הליגה למלחמה בפאשיזם ובאנטישמיות, שנוסדה ב־1934 בידי פועלי ציון שמאל. בין הפעילים היו גם חברי המפלגה הקומוניסטית.

אקונומיסטים – בעלי גישה המצמצמת את מאבקי הפועלים לתביעות כלכליות מיידיות בלבד. אקט – צעד של פעולה.

אקטיביסט – פעיל.

אקסטרן-טריטוריאלי – חוץ טריטוריאלי, מחוץ לתחום.

אקספורט – יצוא.

ארגומנטציה – הנמקה.

ארטונה – עיר באיטליה, שבשנת 1943 נערך בה קרב, שמהלכו ניצחה יחידת צבא קנדי יחידה של צנחנים נאצים.

אריסטוקרטיה פועלית – שכבה דקה של פועלים בעלי שכר גבוה, יחסית, שאימצו לעצמם את עמדות המעבידים.

בגט – מושג בתעשיית היהלומים: אבן גלם בעלת צורה מאורכת וסימטרית, המלוטשת ללא צורך בחיתוך.

בוג – אלוהים. מכאן, בוז'ה – מילת הקטנה.

בווינגראד – כינוי למיתחם השלטון הבריטי המנדטורי בירושלים.

בויקוט – חרם, החרמה.

בוליס – היגוי בערבית של פוליס – משטרה.

בוצמאן – רב-מלחים.

בילטמור – כינויה של תוכנית מדינית, שאימץ כינוס ציוני, שנערך במלון "בילטמור" בניו-יורק בשנת 1943. תוכנית בילטמור קראה לכינון מדינה יהודית בכל שטחה של פלשתינה-א"י בחסות האימפריאליזם הבריטי, ללא התחשבות בזכויותיו הלאומיות של העם הערבי הפלשטינאי.

ביקיני – אי באוקיאנוס השקט, שארצות-הברית עשתה בו שימוש כאתר ניסויים של פצצות אטום ומימן בשנים 1946-1958. הניסויים מחקו את האי וגרמו שואה אקולוגית.

בית ברנר – בית מועצת פועלי תל-אביב.

בראטסטבו – אחווה.

בריליאנט – יהלום, כינוי לסוג של יהלומים.

"גאזטה פולסקה" – עיתון פולני ימני לאומני, שבשנים 1929-1939 ביטא את עמדות הסנאציה. לאחר מלחמת העולם השנייה, שב להופיע כעיתון שמרני-ימני.

גווארדיה לבנה – כינוי לכוחות החמושים האנטי-הפכניים ברוסיה שלאחר מהפכת אוקטובר. גוש אזרחי בעיריית ת"א – גוש המפלגות הבורגניות והליברליות.

גימנסיה – בית ספר תיכון.

גרמוניסט – מנגן בגרמוניה (הרמוניה), מין אקורדיון.

דאלמטיה – חבל ארץ בחוף המזרחי של קרואטיה.

"דבר" – יומון ההסתדרות הכללית בשנים 1925-1996.

דומברובצ'אק – לוחם בפלוגת דומברובסקי, שהורכבה בעיקר מפולנים, במיסגרת הבריגדה הבינלאומית הראשונה. הבריגדות הבינלאומיות לחמו לצד הרפובליקה בספרד בשנים

1936-1938.

דיסציפלינה – משמעת; תחום לימוד.

דיפרנציאציה – הבחנה, חלוקה לסוגים שונים.

דמוביליזציה – שיחרור מגיוס צבאי.

דמי אבטלה – בספר זה: התשלום שהיה על המעביד לשלם לפועל היהלומים במקרה, שבשל מחסור בגלם נותר ללא עבודה.

דמי אופן יהלומים – תשלום שנדרשו פועלים לשלם עבור השימוש באופן הליטוש.
 דפיטיסט – תבוסתן.
 דרגת אמת בתשלום מס חבר להסתדרות – הדרגה לתשלום מס חבר, שנכללה בלוחות המס הרשמיים.
 דרוג – חבר. מכאן, דרוו'ה – חבר, דרוגוינה, דרוגריצה – חברה (סרבו־קרואטית).

"הבוקר" – עיתון של מפלגת הציונים הכלליים, יצא לאור בשנים 1935-1965.
 הוספיטליזציה – אישפוז.
 הורא – קריאת הירד.
 היידמה – קדימה (סרבו־קרואטית).
 המזרחי – מפלגה ציונית דתית.
 הרוי – גיבור.
 התאחדות בעלי התעשייה (בקיזור – התאחדות) – ארגון התעשיינים בפלשתינה-א"י. בספר זה מופיע הכינוי "התאחדות" גם למיסגרת של בעלי מפעלים בתעשיית היהלומים.

ואלוטה – מטבע חוץ.
 וול סטריט – שם רחוב בניו־יורק, שם מרוכזים מרכזי התאגידים הגדולים והבורסה. כינוי לעלית התאגידים.
 וחדג' – מוסיקאי בעל חוש קצב מעולה (ערבית).
 וישי – עיר בצרפת, מקום מושבה בשנות ה־40 של ממשלת פטן, אשר שיתפה פעולה עם הנאצים.
 ועד מקום – ועד הפועלים במקום העבודה.
 ועידות יאלטה ופוטסדאם – שתי ועידות של מעצמות הברית האנטי־נאצית – ברית־המועצות, ארצות־הברית, בריטניה וצרפת, שנערכו בפברואר וביוני 1945, ואשר קבעו את ההסדרים המדיניים לתקופה של אחרי המלחמה.
 ועידת מוסקבה – ועידה של בעלות הברית, שנערכה בנובמבר 1943 לצורך תיאום אסטרטגי בהמשך המלחמה בנאצים.

זא ביטשיין – בבקשה (גרמנית).
 זבל"א – זה בוחר לו אחד. צורה של בורות, בה כל אחד משני הצדדים בוחר נציג מטעמו, והשניים בוחרים שלישי.
 ז'ווע, ז'יביו – קריאות 'חי' בסרבו־קרואטית.

חאראשו – טוב, בסדר.
 חבר הלאומים – ארגון מדינות קפיטליסטיות, שהוקם ב־1920 לפי החלטתה של ועידת השלום בפאריס. בין יתר החלטותיו – הענקת מנדט (כלומר, שלטון) על חלקים מהאימפריות העות'מאנית והגרמנית למעצמות שונות. במסגרת זו, קיבלה בריטניה את המנדט על

פלשת'נה'א"י. חבר הלאומים הכריז על התפרקות ב־1946, והעביר לאומות המאוחדות את כל סמכויותיו ומוסדותיו.

חוזר שחור – חוזר של ההסתדרות, האוסר על בחירתם של חברי המפלגה הקומוניסטית למוסדות של האגודות המקצועיות

חולצות חומות – כינוי לחברי בית"ר, שנהגו ללבוש חולצות חומות בהשראת התלבושת של הפאשיסטים בראשות מוסוליני באיטליה.

חוק איסור שביתה – חוק שפרסמה ממשלת המנדט ב־1942. החוק אסר על הפועלים בשירות הציבורי לשבות, וקבע שכל נושא במחלוקת בין המעסיקים והפועלים יועבר לבוררות חובה. הנהגת ההסתדרות לכאורה התנגדה לחוק הממשלתי, אך בפועל פעלה, כדי למנוע שביתות ולהעביר לבוררות את כל המחלוקות בין פועלים למעבידים.

חזית שנייה – לאחר פלישת הצבא הנאצי לברית־המועצות (1941), שם ריכוז היטלר את מירב כוחותיו (החזית הראשונה), נקראו מעצמות המערב (וקודם־כל ארצות־הברית ובריטניה) לפתוח בחזית נגדו גם במערב אירופה (חזית שנייה). הנושא של פתיחת חזית שנייה עלה בוועידות של בעלות הברית בקובלנקה ובטהראן. בפועל נפתחה החזית השנייה רק ביוני 1944 בפלישה לנורמנדי (צרפת).

חילופים – שיטה של העברת פועלים לעבודה חלקית, שהנהיגה ההסתדרות הכללית כמענה לאבטלה. השיטה כונתה גם "נדידת פועלים".

חצי פבריקאט – מוצר תעשייתי מוגמר למחצה.

חרבון – ביטוי עממי שמשמעו: מפלה, מפח נפש.

טומיגן – תת מקלע מתוצרת ארצות־הברית.

טראם – חשמלית.

טרוסט – התאגדות של קפיטליסטים בעלי עסקים גדולים לשם תיאום מדיניות שווקים, מחירים וכו'.

טריבון עממי – מנהיג עממי.

טריזוניה – שלושת שטחי הכיבוש של מעצמות המערב – ארצות־הברית, אנגליה וצרפת, בגרמניה בתקופה שלאחר הבסת הנאציזם בתום מלחמת העולם השנייה.

טרייסט – עיר נמל בצפון מזרח איטליה, שהייתה בעלת מעמד של אזור סחר חופשי בתקופת השלטון האוסטרי באזור. בתקופת מלחמת העולם השנייה שוחררה בחלקה בידי צבא טיטו ובחלקה – בידי הצבא האנגלו־אמריקאי. ב־1947 הוסכם בין שני הצדדים, שיהיה לה מעמד מיוחד, וניתן לה השם "הטריטוריה החופשית של טריאסטה".

טרנזקציה – פעולה מסחרית.

יונקר – פיאודל ואציל זוטרי בגרמניה. יונקרים מילאו תפקיד מרכזי ברייך הגרמני, ובמיוחד בצבא, מאז תקופת ביסמארק.

ידינסטבו – אחדות.

ילידים נאמנים לבריטים – תושבי פלשתינה ששיתפו פעולה עם השלטון הבריטי הכובש.

כיבוש העבודה – מדיניות ציונית של סילוק פועלים ערבים מעבודתם במקומות עבודה בבעלות יהודים וממקומות עבודה ממשלתיים, כדי להביא להעסקת פועלים יהודים במקומם. **"כלניות"** – כינוי שהוצמד בארץ לחיילים בריטיים מהדביזיה המוטסת, אשר חבשו כומתות אדומות.

לגלי – חוקי.

לומברד – בית עבוט, שבו מי שזקוקים בדחיפות לכסף, ממשכנים חפצים תמורת כסף מזומן. **לוקל-פטריוטיזם** – מי שרואה את טובת הארץ או הקבוצה, אליה הוא משתייך, גם על חשבון טובתם של אחרים.

לוקלי – מקומי, מוגבל למקום מסויים.

ליגה וי למען רוסיה המועצתית – נוסדה באוקטובר 1941, לאחר הפלישה הנאצית לברית-המועצות, ביוזמתם של הסופר האנטי-פאשיסטי ארנולד צווייג והמשורר מרדכי אבי-שאו. פעילי הליגה, שנימנו עם מפלגות שמאל, אספו ציוד ותרומות לעזרת ברה"מ שלחמה בנאצים. **ליגה לשחרור לאומי** – התארגנות מפלגתית של אנשי שמאל ערבים, רובם קומוניסטים, שנוסדה ב-1943, בעיקבות הפילוג שהיה במפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, באוקטובר 1948 התאחדו המפלגה הקומוניסטית והליגה לשחרור לאומי במסגרת המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

לינוטייפ – מכונה של סדר דפוס בעידן האותיות העשויות עופרת.

ליקבידטורים – חסלנים, שם של זרם ימני בתנועת העבודה.

לירה א"י (פונט פלשתינאי) – שם המטבע בארץ בתקופת השלטון הבריטי (1927-1948). הלירה הייתה צמודה בערכה ללירה שטרלינג הבריטית. לירה הייתה מחולקת לאלף מיל ול-100 גרוש. מטבע של 50 מיל היה נהוג לכנות שילינג. לדוגמא: לירה וחצי נהגו לכתוב: 1.500 לא"י. **לשכה, לשכת עבודה** – לשכה מטעם ההסתדרות הכללית, שנועדה למצוא עבודה למובטלים יהודים.

מארשל – תוכנית מארשל, שהוכנה בידי הממשל האמריקאי בתום מלחמת העולם השנייה, נועדה להבטיח את שיקומה של אירופה המערבית, ובמיוחד – של גרמניה, בהתאם לאינטרסים של ארה"ב. מכאן הביטוי **מארשליזציה**.

מגילה אטלנטית (אמנה אטלנטית) – הצהרת עקרונות משותפת של וינסטון צ'רצ'יל, ראש ממשלת בריטניה, ושל פרנקלין דלאנו רוזוולט, נשיא ארצות-הברית, אשר נחתמה באוגוסט 1941. המגילה כללה, בין היתר, התחייבות לכבד את זכות העמים להגדרה עצמית.

מגיפה חומה – שם כולל למפלגות ולמשטרים פאשיסטיים.

מדביקה – מקצוע בענף היהלומים.

מדיצינה – רפואה.

"מה יפת" – שם של פיוט. בהשאלה: כינוי לעגני למי שמתחנף.

מולה – כינוי לשולחן העבודה של מלטש היהלומים, הכולל אופן ליטוש.

מולה שחורה – ליטוש יהלומים בעבודת בית, מחוץ לבית חרושת. יהלומים שלוטשו בדרך זו נמכרו בשוק שחור של יהלומים, מחוץ למסחר הרשמי.

מונדשטוק – חלק של מקטרת.

מוריאק – ימאי.

מזכיר ראשי – משרה בממשלת המנדט.

מחט (עבודות מחט) – תעשיית התפירה והחייטות.

מחנה צבא (קמפ) – מתקן של הצבא הבריטי בפלשתינה-א"י. במחנות הצבא הועסקו גם אלפי עובדים אזרחים, ערבים ויהודים.

מחתרת – שלטון המנדט הבריטי בפלשתינה אסר כל פעילות לגלית של המפלגה הקומוניסטית (נוסדה 1919), ואילצה לפעול במחתרת. כן פעלו במחתרת אירגוני הימין הקיצוני אצ"ל (נוסד 1931) ולח"י (נוסד 1941).

מיטינג – אסיפה.

מייסטר – אומן מומחה בבית מלאכה.

מינכן – בשם "הסכם מינכן" מכונה ההסכם משנת 1938 בין היטלר לבין צ'מברליין, ראש ממשלת בריטניה, שבמסגרתו הופקרה צ'כוסלובקיה לכיבוש הנאצי. הפך להיות סמל לכניעה בפני הנאצים. במושג הזה נעשה שימוש בביטויים כגון מוסר מינכן. מיעוטים – הביטויים "ועדי מיעוטים", "מועצות מיעוטים" ו"מפלגות מיעוטים" תיארו התארגנויות של פועלים ותושבים יהודים, שנמנו עם זרמים נבדלים מהזרם הציוני המרכזי בראשות מפא"י.

מכינציה – תככים, קנוייה.

מלחמת ספרד – מלחמת האזרחים בספרד 1936-1938, בין חסידי הרפובליקה לבין תומכי הפאשיסט פרנקו.

ממשלה – בספר זה הכוונה לממשלת המנדט הבריטי, שכל ממלאי התפקידים הבכירים בה היו בריטים.

מנסר – מושג בתעשיית היהלומים: פועל שתפקידו לנסר את אבן הגלם לשני חלקים באמצעות מסור המרוח באבקת יהלומים.

מנשבקים – זרם ימני בסוציאל-דמוקרטיה הרוסית.

מס גולגולת – מס שגבתה הממשלה מכל תושב (מכל גולגולת). נחשב אחד המסים הרגסיביים ביותר.

מס מקביל – מס סוציאלי, אשר החל ב־1943 ניגבה בידי ההסתדרות הכללית ממעבידים והועבר לבתי חולים לצורך מימון אישפוז לפועלים. גבייתו נמשכה גם לאחר קום המדינה. ב־1973 חוקק חוק מס מקביל, אשר העביר את הגבייה וחלוקת הכספים לידי הביטוח הלאומי. המס המקביל בוטל בשנת 1996, במסגרת המדיניות של מתן הטבות מס למעבידים. מעלום – בסדר (ערבית).

מפא"י – מפלגת פועלי ארץ-ישראל (שהפכה ברבות הימים למפלגת העבודה), מפלגה ציונית, שבתקופת המנדט כינתה עצמה סוציאליסטית. הייתה המפלגה החזקה בקרב התושבים היהודים, והחל משנות ה־30 ניהלה את ההסתדרות הכללית ואת הסוכנות היהודית. מפלגה קומוניסטית – נוסדה בארץ במרס 1919. המייסדים – קבוצת פועלים שפרשו ממפלגת פועלי ציון שמאל. שם המפלגה בעת הקמתה – "מפלגת הפועלים הסוציאליסטית" (מפ"ס). בשנת 1922 שינתה את שמה ל"המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית" (באיריש

– "פאלעסטינער קאמוניסטישע פארטיי", פק"פ). ממשלת המנדט הבריטי ניהלה נגדה מסע רדיפות, מאסרים וגירוש מהארץ שנמשך עד 1942. בתחילת 1943, על רקע מלחמת העולם השנייה, החלה המפלגה לפעול בדרכים לגליות. בסוף נובמבר 1947, בעקבות אישור החלטת עצרת האו"ם בדבר סיום השלטון הבריטי בפלשתינה וכינון שתי מדינות, יהודית וערבית, שינתה את שמה ל"המפלגה הקומוניסטית הארץ-ישראלית". בעיקבות ההכרזה על כינון מדינת ישראל (מאי 1948), שינתה את שמה ל"המפלגה הקומוניסטית הישראלית".

מצנפת – כובע שרד, חלק ממדים.

מרכז האספקה של המזרח-התיכון בקהיר – מוסד ממשלתי בריטי שפעל בקהיר ותיאם את האספקה לצבאות בריטניה באזור.

מרסליזוה – ההמנון הלאומי של צרפת.

"משמר" – ביטאון מפלגת השומר הצעיר (בהמשך – מפ"ם).

משמרות – הכוונה למשמרות של פועלים יהודים, שאורגנו בידי ההסתדרות, כדי למנוע את עבודתם של פועלים ערבים במשקים ובמפעלים השייכים ליהודים.

משפסף אבנים – מושג בתעשיית היהלומים: פועל המבצע פעולת חיתוך באמצעות שפשוף אבן על אבן, במטרה לעגל את האבנים.

משרד קבלני – מפעל משקי הסתדרותי, שהוקם ב־1921 בשם "המשרד לעבודות ציבוריות ובניין". אחרי 1927 נקרא "המשרד הקבלני".

נאפ"י – שירותי הקנטינה (שק"ם) של הצבא הבריטי.

נאשה – שלנו (בשפות סלאביות).

נוטר – שוטר ביחידות מיוחדות של יהודים, שהקימה ממשלת המנדט.

נייטיבס – ילידים (אנגלית). בארץ שימש ככינוי גנאי.

"נמרים" – דיוויזיות משוריינות של הצבא הנאצי, אשר היו מצוידות בטנק מסוג "טייגר" ("נמר").

נעבעך – מסכן (אידיש).

סבוטוזה – חבלה במאמץ. מכאן, סבוטז'ניק – מי שמחבל במאמץ.

סולדטסקה – צבא (פולנית).

"סוקול", "סטשעלעץ" – אירגוני נוער צבאיים-למחצה ימניים בפולין של שנות ה־30 של המאה ה־20.

סטאביליזציה – ייצוב של המצב. מכאן, סטאבילי – יציב.

סטאכנוביץ' – פועל מצטיין.

סטופ אמיגרیشن – לעצור את ההגירה (אנגלית).

סטנדרד החיים – רמת החיים.

סטפטטה – מירון שליחים (סרבו־קרוואטית).

סיטי – מרכז העסקים בלונדון.

סינדיקט יהלומים – בורסת היהלומים בלונדון בשליטת דה בריס, ששלטה במסחר הבינלאומי ביהלומים.

סינוף – הקמת סניף.

סיעה ב' – סיעה שפרשה ממפלגת אחדות העבודה.

סיעה פועלית בעיריית ת"א – חברי מפלגות הפועלים שהיו מיוצגות בעירייה בת"א, שנשלטה בידי מפלגות אזרחיות (בורגניות).

סלאווא – תהילה, קריאת הידד.

סלטו־מורטלה – "קפיצת מוות", בהשאלה: צעד של התאבדות.

סנאציה – (מילולית: 'הבראה'), מיסגרת של ארגונים לאומניים, שפעלה בפוליטיקה הפולנית בין שתי מלחמות עולם. בראשה עמד יוזף פילסודסקי, שתפס את השלטון בפולין בכוח ב-1926 והנהיג משטר אנטי־קומוניסטי, לאומני ואנטישמי.

סרטיפיקט – אשרת כניסה לארץ, שהשלטון הבריטי היה מנפיק לפי ראות עיניו.

עבודה עברית – מדיניות ציונית של גירוש פועלים ערבים מעבודתם, כדי להעסיק במקומם פועלים יהודים. ר' גם כיבוש העבודה.

"עזרה אדומה" – ארגון שפעל בשנות ה-20 וה-30 של המאה ה-20 בארצות שונות להגשת עזרה למהפכנים, הנאבקים לשחרור חברתי ולאומי, אשר נרדפים בידי השלטונות בשל השקפותיהם הפוליטיות. התמיכה התבטאה בסיוע חומרי, משפטי, פוליטי ומוסרי לעצורים ולבני משפחותיהם. הפעילים שילמו מס חבר ואספו תרומות למימון הפעילות. ארגון עזרה אדומה נוסד בארץ ככל הנראה ב-1925. הוא סייע לעצורים בבתי הכלא הבריטיים ולבני משפחותיהם, וכן לקומוניסטים שהשלטון הבריטי הוציא לגביהם צווי גירוש מהארץ.

עקרונות טהרן ופוטסדאם – עקרונות שמירת השלום העולמי, הגנה על חירות העמים וכיבוד הדמוקרטיה, שעמדו ביסוד ההסכמים בין בעלות הברית, שנחתמו בטהרן (נובמבר 1943) ובפוטסדאם (יולי 1945).

"פאלקס שטימע" – ביטאון באידיש של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית. החל להופיע ביולי 1946.

פאריטט – ועדה המורכבת ממספר שווה של נציגים מכל אחד מהצדדים. פונט – לירה. ר' לירה.

פועלי ציון – מפלגה ציונית שמאלית.

פיונר – חבר בתנועת הילדים של הנוער הקומוניסטי.

פיזקולטורניק – מתעמל.

פיננס־קפיטל – הון פיננסי.

"פנתרים" – דיוויזיות משוריניות של הצבא הנאצי, אשר צוידו בטנק משוכלל מסוג "פנתר".

פפ"ס – המפלגה הסוציאליסטית הפולנית.

פפ"ר – מפלגת הפועלים הפולנית.

פק"פ – ראשי־יתבות של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית (באידיש – פאלעסטינער קאמוניסטישע פארטיי). ר' מפלגה קומוניסטית.

פרוגה – מסילת ברזל (סרבו־קראטית).
 פרוטקטוראט – חסות. בשימוש: משטר חסות.
 פרולטר – פועל שכיר; מכאן, פרולטרי – פועלי.
 פרוספריטי – שפע, תקופת גאות כלכלית.
 פרימדונה – רקדנית ראשית. בהשאלה – שחצנית.
 פרוטקציה – העדפה בשל סיבות לא־ענייניות.
 פרוטקציוניזם – משטר פוליטי של העדפה לא מסיבות ענייניות.
 פרופגנדה – תעמולה. מכאן, פרופגנדיסטי – תעמולתי.
 פרינציפיוני – עקרוני.
 פרטיז'ה – יוקרה.
 פרקציה, פרקציית הפועלים – הוקמה בנובמבר 1922, ביוזמת פק"פ, כסיעה בהסתדרות, שבמסגרתה פעלו הקומוניסטים, לאחר שהשלטון הבריטי אסר עליהם כל פעילות חוקית. בשם זה התמודדה הרשימה בבחירות לוועידה השנייה של ההסתדרות (1923).
 ב־28 באפריל 1924 החליטה מועצת ההסתדרות להוציא את אנשי הפרקציה משורותיה ולבטל את קיום הפרקציה במוסדותיה, וזאת בנימוק שפעילים בה קומוניסטים. ההחלטה על איסור פעילות קומוניסטים בהסתדרות בוטלה רק בשנת 1944, לאחר מאבק ממושך של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית. בשיח הפוליטי בארץ בשנים של החרמת הקומוניסטים בהסתדרות, שימש המושג 'פרקציה' כשם נרדף למפלגה הקומוניסטית.

צ'ארטיסטים – קבוצת פעילים דמוקרטיים, שהתארגנה בבריטניה בשנות ה־40 של המאה ה־19 ותבעה זכות בחירה כללית, עריכת בחירות חשאיות וזכויות דמוקרטיות נוספות.
 צ'טניק – כינוי לחבר בארגון פאשיסטי סרבי, ששיתף פעולה עם הנאצים.
 ציר – מדינות הציר כונו אלה, שהתאחדו ללחום לצד גרמניה הנאצית ונגד בעלות הברית. מדינות הציר הראשיות היו: גרמניה, איטליה ויפן.
 צירקוס – קרקס.
 צלבנית – ספינה משחתת.

קבוצת שטרן – כינוי לקבוצת לח"י.
 קוויזלינג – משתף פעולה עם הכובש.
 קולבורציה – שיתוף פעולה (עם שלטון זר, למשל).
 "קול הנוער" – ביטאון ברית הנוער הקומוניסטי בארץ.
 "קול העם" – ביטאון המפלגה הקומוניסטית בארץ. החל להופיע כירחון בפברואר 1937, בתקופת השלטון הבריטי, בעת שהמפלגה פעלה במחתרת. החל בשנת 1943, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, הופיע כשבועון. החל מ־14 בפברואר 1947 הופיע כיומון. בעיקבות הפילוג במק"י בשנת 1965, עבר העיתון לשליטתה של קבוצה בראשות מיקוניס וסנה. חדל להופיע כעבור שנתיים.

- קולחוז – משק שיתופי חקלאי ברוסיה הסובייטית, ובהמשך בברית המועצות.
- קומבינציה – צירוף, חיבור, מופיע בדרך כלל במשמעות שלילית של התחכמות. מכאן, קומבינציה ספסרית.
- קומסומול – תנועת נוער קומוניסטי.
- קומפרומיס – פשרה. מכאן קומפרומיסט – פשרן.
- קונטריבוציה – כופר, מס. הנאצים נהגו להטיל תשלום קונטריבוציה על היהודים בגיטאות.
- קוניונקטורה – צירוף תנאים, הקובע את מצב המשק.
- קונספירטיבי – חשאי, מחתרתי.
- קונספירציה – חשאיות, מחתרטיות.
- קונצסיה – זיכיון, מופיע בהקשר של זיכיונות שנתנו הבריטים לחברות זרות בתחום ניצול אוצרות טבע.
- קוסטאר – בעל מלאכה, העובד עם ציוד פשוט וללא מכונות. מכאן, קוסטאריות – מלאכה ללא שימוש במכונות.
- קורופציה – שחיתות.
- קמפ – (אנגלית), ר' מחנה צבא.
- קופת תגמולין – קופה לצבירת זכויות סוציאליות.
- קרן ההתגייסות – מס בצורת "תרומה", שהסוכנות היהודית תבעה מכל עובד יהודי. הוטל בתקופת מלחמת העולם השנייה וניגבה עד 1948.
- קרן שביטה – קרן של ההסתדרות הכללית לתמיכה כספית בפועלים שובתים.
- קלוב – מועדון.
- קלמאטה – עיר בדרום הפלופונס, בחבל מאני ביוון.
- רדיו המזרח הקרוב – תחנת שידור בריטית בשפה הערבית. החל מ־1941 שידרה מיפו. במאי 1948 הועברה התחנה לקפריסין.
- רוט פרונט – חזית אדומה (גרמנית).
- רז' (Regie צרפתית) – חברה בבעלות ממשלתית. מכאן, פועלי רז' – פועלים המועסקים בחברות ממשלתיות.
- רכושן – קפיטליסט, בורגני.
- רסטברציה – שיקום.
- רפורמיסטים – בספר זה: מי שויתרו על שינוי מהפכני ומסתפקים בשינויים בתוך השיטה הקפיטליסטית.
- רקונסטרוקציה – שיחזור, בנייה מחדש.
- רקלמה – פרסומת.
- שאמאץ-סאריבו – מסילת ברזל שמתנדבים מארצות שונות, לרבות מפלשתינה, בנו באזור בוסניה ביוגוסלביה ב־1947.

שכר ירידות – מושג בהסכם הקיבוצי בתעשיית היהלומים, שפירושו: השכר המינימלי שחייב המעביד לשלם לפועל, במקרה שחלו שיבושים באספקת הגלם או הפסקות חשמל, או שהיהלומים הגולמיים קשים במיוחד.

שנטאז'ה – סחיטה.

שפיק – בלש, בספר זה: מי שפעל מטעם אירגון ההגנה, כדי לעקוב אחר מעשים והתבטאויות של קומוניסטים. המידע הזה נצבר בידי שירות הידיעות (ש"י) של ההגנה, והועבר במקרים רבים למשטרה או לבולשת הבריטיות.

תוספת קוניונקטורלית – פיצוי לפועלים על שחיקת שכרם עקב ההתייקרויות. קדמה להסכם תוספת היוקר, שנחתם ב־1943.

"תוצרת הארץ" – מדיניות ציונית, שקראה להחרמתה של התוצרת של הערבים, תושבי פלשתינה.

"תוצרת עברית" – ר' תוצרת הארץ.

תערוכה – בספר זה: הכינוי של מחנה צבא בריטי, ששכן בצפון תל־אביב, ליד הירקון (היכן ששוכנים היום גני התערוכה).

ציונים ביוגרפיים – מפתח שמות

אטלי קלמנט רייצ'רד (1967-1883), מדינאי בריטי, איש מפלגת הלייבור. ראש ממשלת בריטניה (1951-1945).

ע' 123, 132, 226, 248.

אידלברג משה (מישה) (1983-1899), חבר מועצת פועלי תל-אביב, בין מייסדי "ליגה וי" לעזרת ברית-המועצות בימי מלחמת העולם השנייה, ממקימי תנועת הידידות ישראל – ברית-המועצות.

ע' 27.

איזנשטדט שמואל (1970-1886), פרופסור, משפטן וחוקר תולדות תנועת הפועלים, מייסדו ומנהלו הראשון של ארכיון תנועת העבודה.

ע' 27.

אילף איליה, פטרובר יבגני – צמד סופרים סטיריקנים סובייטיים, שפירסמו את הספרים שכתבו יחד החל מסוף שנות ה-20 של המאה ה-20. ספריהם הנודעים – "12 כיסאות" ו"עגל הזהב". ספרם "אמריקה של קומה אחת" הוא פרי סיור עיתונאי מחוץ לחוף בארצות-הברית, שערכו בשנת 1935.

ע' 337.

אנדרס ולדיסלב (1970-1892), גנרל פולני. ב-1941, לאחר ההתקפה של גרמניה הנאצית על ברה"מ, הקים בברה"מ צבא המורכב מפליטים פולנים, שכונה צבא אנדרס. לחם עם צבאו באיטליה. לאחר תום המלחמה, התנגד לממשלה של פולין העממית וחי בבריטניה.

ע' 222, 283, 287-288, 291.

אנטונסקו יון (1946-1882), רמטכ"ל שהפך שליט רומניה ב-1940, בעל בריתו של היטלר.

ע' 265.

אראגון לואי (1982-1897), משורר, סופר ועיתונאי צרפתי. חבר המפלגה הקומוניסטית משנת 1927. היה פעיל במחתרת האנטי-נאצית.

ע' 235, 391-392.

ארליך וולף (2000-1901), ד"ר למשפטים. הצטרף למפלגה הקומוניסטית בארץ ב-1943. היה חבר הלשכה הפוליטית ויו"ר ועדת הביקורת המרכזית של המפלגה, חבר נשיאות ועד השלום הישראלי ומועצת השלום העולמית.

ע' 256, 447-450.

בווין ארנסט (1881-1951), מדינאי בריטי, חבר מפלגת הלייבור. כיהן כשר החוץ מ־1945 וכמעט עד למותו.

ע' 122, 124, 132, 217-218, 221-222, 225-226, 229-230, 238, 248-249, 258, 276, 282, 289, 293, 302, 304-305, 334.

ביברברוק (1879-1964), לורד, איל עיתונות בריטי, כיהן כשר התעשייה האווירית בממשלת בריטניה בתקופת מלחמת העולם השנייה.

ע' 132

ביאלופולסקי זליג, פעיל במפא"י, חבר מועצת פועלי ת"א.
ע' 28.

בלום לאון (1872-1950), מדינאי צרפתי ממוצא יהודי. מנהיג המפלגה הסוציאל-דמוקרטית. כיהן שלוש פעמים כראש ממשלה: בשנים 1936-1938 ולאחר תום מלחמת העולם השנייה.

ע' 217, 226, 238, 248, 278.

בלטי ברל, חבר המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, בשנים 1937-1939 לחם בבריגדות המתנדבים הבינלאומיות בספרד. שב לפעילות במפלגה הקומוניסטית בארץ ב־1940. נמנה עם עורכי "קול העם".

ע' 362, 411, 421, 426.

בן-גוריון דוד (1886-1973), ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל. בתקופת המנדט כיהן כמנהיג מפלגת פועלי ארץ-ישראל (מפא"י) וכיו"ר הנהלת הסוכנות היהודית.

ע' 93-94, 122, 136-137, 147, 183, 190, 192, 204, 207, 238, 249, 292, 303, 407.

בן-עמי עובד (1905-1988), יוזם הקמת תעשיית ההלומים בארץ, סוחר קרקעות, יסד את התאחדות בעלי התעשייה (1940) ועמד בראשה, ראש עיריית נתניה.

ע' 36, 38, 41, 63, 81.

ברגלסון דוד (1884-1952), מחזאי וסופר שכתב באידיש. נולד באוקראינה ועבר לגרמניה. ב־1933, לאחר עליית היטלר לשלטון, נמלט מברלין לבריית-המועצות. נטל חלק בוועד היהודי האנטי-פאשיסטי במוסקבה. הוצא להורג במסגרת "הטיהורים" שערך סטאלין.

ע' 266.

ברזילי (נוף) משה (1914-1987), משורר ומתרגם, פעיל אנטי-פאשיסטי, שהשתתף במאבק המזויין של פועלי וינה נגד הממשלה הפרו-נאצית (פברואר 1934). חבר מק"י, כתב במדורי הספרות של "קול העם" ו"זו הדרך".

ע' 309, 418.

בריטשטיין צבי, חבר הנהגת מק"י, עורך "קול העם".

ע' 411-412, 426.

ג'רג'ורה מונעם (1918-1994), ממייסדי הליגה לשחרור לאומי ומזכיר סניף נצרת של הליגה, חבר הנהגת המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

ע' 27, 255.

גרזון יעל (1914-1941), מזכירת סניף תל-אביב של ברית הנוער הקומוניסטי בפלשתינה, נאסרה בידי הבולשת הבריטית ב-1940. בכלא הבריטי בבית-לחם חלתה בדלקת ריאות. בשל אי-קבלת טיפול רפואי הולם – מתה בהיותה במאסר.
ע' 255, 422.

דה גול שארל (1890-1970), גנרל, מנהיג צבא צרפת החופשית בתקופת מלחמת העולם השנייה. הנשיא הראשון של הרפובליקה החמישית.
ע' 265.

דטרדינג הנרי, היו"ר ההולנדי של חברת הנפט רויאל דאץ' של, שנסודה ב-1897.
ע' 233.

דימיטרוב גיאורגי (1882-1949), מנהיג קומוניסטי בולגרי. נאלץ לגלות ממולדתו. ב-1933 נאסר בברלין, והשלטונות הנאציים ניסו להדביק לו את האשמה של הצתת הרייכסטאג. דברים שנשא במשפטו הוקיעו את הפאשיזם. ב-1934, לאחר ששוחרר ממאסרו, כיהן כמזכ"ל הקומאינטרן עד לפירווקו ב-1943. כיהן כראש ממשלת בולגריה מ-1946 ועד למותו.
ע' 240, 242-245, 248, 306, 340, 386, 392, 442.

הוז דב (1894-1941), מראשי מפא"י, חבר מזכירות הוועד הפועל של ההסתדרות, סגן ראש עיריית תל-אביב.
ע' 141.

וילנסקה אסתר, (1918-1975), הצטרפה למפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית ב-1940, מ-1943 העורכת הראשית של "קול העם", חברת הנהגת מק"י (עד 1965) וחברת כנסת מטעם מק"י.
ע' 21, 25, 65, 255-256, 412-411, 426, 445-446.

וילנר מאיר (1918-2003), בארץ משנת 1938. חבר הנהגת המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית והישראלית, מזכ"ל מק"י (1965-1990), יו"ר חד"ש. חבר כנסת מטעם מק"י וחד"ש מהכנסת הראשונה ועד 1990.

ע' 28, 65, 255-256, 412, 421, 426, 432-427.
וישינסקי אנדרי (1883-1954), שופט רוסי וסובייטי. נציג קבוע של ברה"מ באו"ם מ-1939 ועד 1949; שר החוץ של ברה"מ בשנים 1949-1953.

ע' 223, 236-237, 374.
וישקין יעקב (1913-1993), מזכיר אגודת פועלי היהלומים בת"א.
ע' 64, 144.

זאכאריאדיס ניקוס (1903-1973), המזכיר הכללי של המפלגה הקומוניסטית היוונית. המשטר הפאשיסטי ביוון כלא אותו בשנים 1936-1941. שלטון הכיבוש הנאצי העביר אותו ב־1941 למחנה הריכוז דכאו. לאחר שחרור המחנה ב־1945, שב ליוון וחזר להנהיג את המפלגה הקומוניסטית. פיקד על הפעילות של הצבא הדמוקרטי של יוון בשנות מלחמת האזרחים (1945-1949).
ע' 386, 392

חוסייני ג'מאל (1892-1982), חבר הוועד הערבי העליון בפלשתינה. נציג הוועד באו"ם (1947).
ע' 122, 207, 273.
חנין דוד (סשה) (1923-2000), יליד ברית-המועצות, הגיע עם הוריו לארץ בשנת 1936. בגיל צעיר הצטרף למפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית. ממנהיגי ברית הנוער הקומוניסטי בארץ. חבר הלשכה הפוליטית של מק"י. חבר הוועד הפועל של ההסתדרות.
ע' 332, 337-338, 340-346, 349-350, 352, 355-359, 361, 364, 380-385, 387-393, 439-443.

טובי תופיק (-1922), חבר הנהגת הליגה לשחרור לאומי בפלשתינה. חבר הנהגת המפלגה הקומוניסטית הישראלית מ־1948. מזכ"ל מק"י (1990-1993), חבר כנסת מטעם מק"י וחד"ש מהכנסת הראשונה ועד לכנסת ה־12 (1990).
ע' 27, 255-256.
טובין פנחס, נמנה עם מנהיגי מפ"ם בהסתדרות בתקופת המנדט. בשנות ה־50 הצטרף למק"י ונמנה עם פעיליה בהסתדרות.
ע' 28.

טיטו יוסף ברוז (1892-1980), מדינאי ומפקד צבא הפרטיזנים נגד הנאצים ביוגוסלביה. ב־1920 הצטרף למפלגה הקומוניסטית ומאז 1937 כיהן כמזכ"ל המפלגה. נשיא יוגוסלביה מ־1945 ועד למותו.
ע' 264-265, 336-337, 339-340, 343, 346-350, 352-355, 357, 360-361, 363-366, 369, 371-372, 376, 380, 386, 392-394, 469.
טרומן הרי (1884-1972), הנשיא ה־33 של ארה"ב (1945-1953), איש המפלגה הדמוקרטית.
ע' 124, 227-229, 288, 293, 340, 371-372, 437, 480.

ירושלמי זלמן (?-1899), תעשיין בתחום הטקסטיל. הבעלים של "האחים ירושלמי", "כיתן", "החיל". שותף עם ההסתדרות בבעלות על "שמן" ו"נשר". חבר הוועד הפועל של התאחדות התעשיינים. פעיל במפלגת הציונים הכלליים.
ע' 141, 164, 174.

לוביאניקר (לבוין) פנחס, יו"ר ההסתדרות בתקופת המנדט, שר הביטחון בממשלת בן-גוריון, מראשי תנועת מפא"י.
ע' 119, 127.

לוביץ' רות (1906-), הצטרפה למפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית בשנת 1932, חברת הנהגת המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית, חברת הלשכה הפוליטית של מק"י, פעילה ב"ליגה וי" ובתנועת הידידות ישראל-ברה"מ, פעילה בקרב נשים ונשיאת תנועת נשים דמוקרטיות בישראל. ב-1985 ראתה אור האוטוביוגרפיה שלה "בחרתי לחיות במאבק".

ע' 244, 332, 338, 426, 433-438, 442.

לנדא אהרון (1907-?), ממייסדי תעשיית היהלומים בארץ. הבעלים של המפעלים "תרשיש", "שמיר". פעיל במפלגת הציונים הכלליים.

ע' 51

מאיוס יעקב, פעיל מפ"ם, כיהן כיו"ר הוועד למען השלום.

ע' 423.

מאירסון (מאיר) גולדה (1898-1978), מראשי מפא"י והסוכנות היהודית בתקופת המנדט, ראש ממשלת ישראל (1969-1974).

ע' 127-128, 292.

מארשל ג'ורג' (1880-1959), ראש המטה הכללי של צבא ארה"ב, מזכיר המדינה בתקופת הנשיא טרומן. על שמו תוכנית מארשל.

ע' 218, 228, 229, 232, 235-237, 258-259.

מולוטוב ויאצ'סלב (1890-1986), כיהן כראש ממשלת ברית-המועצות בשנות ה-30, שר החוץ של ברה"מ בתקופת מלחמת העולם השנייה. על שמו קרוי "בקבוק מולוטוב".

ע' 226, 374.

מוריסון הרברט (1888-1965), מנהיג של מפלגת הלייבור ושר החוץ בממשלת בריטניה.

ע' 132, 211, 229-230, 238, 451.

מיילינג אברהם, משורר שכתב באידיש, היה קשור למפלגה הקומוניסטית בארץ.

ע' 401-409, 426, 443-445.

מיכואלס שלמה (1890-1948), שחקן סובייטי נודע. המנהל האמנותי של התיאטרון הממלכתי היהודי במוסקבה, שבו ביים ושיחק בהצגות באידיש. עמד בראש הוועד היהודי האנטי-פאשיסטי במוסקבה. נרצח במסגרת "הטיהורים" של סטלין.

ע' 266.

מיקונים שמואל (1903-1982), הגיע לארץ ב-1921. עבד כמהנדס בחברת "של". מזכ"ל המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית מתחילת שנות ה-40, ובהמשך – מזכ"ל מק"י עד 1965. היה חבר כנסת מ-1949 ועד 1974.

ע' 28, 255-256, 412, 421-426, 474.

מירוניאנסקי סיומה (1941-?), מזכיר סניף תל-אביב של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית. ב-7 ביולי 1941 נעצר בידי הבולשת הבריטית, עונה למוות בידי שני קצינים יהודים, שטיינברג וקנר. גופתו הועלמה. ועדת חקירה ממלכתית, שהוקמה ב-1949, לפי דרישת המפלגה הקומוניסטית הישראלית, קבעה שאכן עונה, אך לא מצאה היכן גופתו. לא הטילה על איש את האחריות למותו.

ע' 19, 255, 397, 399, 404-409, 422.

מן קונרד (1915-1991), ניצח על מקהלת הפועלים "רון", שנוסדה ב־1945 ביוזמת המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית. פעלה כ־15 שנה. הופיעה באירועים של ארגוני שמאל, לרבות של המפלגה הקומוניסטית.

ע' 28.

נובומייסקי משה (1873-1961), מהנדס מכרות יליד רוסיה. בתקופת המנדט הבריטי ייסד את חברת האשלג ואת חברת דשנים וחומרים כימיים, ששתיהן היו חברות בריטיות.

ע' 136, 150-154, 196.

נוסקה גוסטב (1868-1946), שר ההגנה בממשלת שיידמאן ברפובליקת ויימאר בגרמניה. עמד בראש דיכוי ההתקוממות של הקומוניסטים בגרמניה בשנת 1919.

ע' 226, 248.

נמירובסקי (נמיר) מרדכי, (1897-1975), מנהל מחלקת העבודה בסוכנות היהודית ומזכיר ההסתדרות, חבר כנסת, שר בממשלת ישראל וראש עיריית תל־אביב־יפו.

ע' 117, 119.

סוביסקי יאן – מלך פולין במאה ה־17, נרשם בהיסטוריה כמי שבלם את התקדמות הצבא העות'מאני באירופה.

ע' 360.

סטמבולסקי אלכסנדר – ראש ממשלת בולגריה משנת 1919. נרצח ב־1923 לאחר שניסה להנהיג רפורמות.

ע' 240.

סילבר אבא (1893-1963), רב רפורמי, מראשי התנועה הציונית בארצות־הברית.

ע' 227, 288.

סמגרינסקי פנחס (1900-1966), פעיל במפא"י, כיהן כמזכיר מועצת פועלי רעננה, ובהמשך – כמזכיר איגוד עובדי היהלומים בהסתדרות.

ע' 52, 62, 64, 144.

סקולה ברוך, איש שמאל, אוהד של המפלגה הקומוניסטית בארץ. ערך את ביטאונה באידיש.

ע' 416-418.

פאראן רוי, קצין משטרה בריטי, שהקים וניהל בארץ יחידה סמויה אלימה למאבק במחתרות. רצח את הנער אלכסנדר רובוביץ', שהיה פעיל בלח"י.

ע' 209.

פון וייל בנימין זאב (1896-1974), רופא יליד וינה, ממייסדי התנועה הרביזיוניסטית.

ע' 231.

פורטנוי פרדריק, פסנתרן, נמנה עם הפעילים ב"ליגה וי".

ע' 28, 256.

- פטן אנרי פיליפ (1856-1951), מרשל, הקים את ממשלת וישי בצרפת הכבושה בידי הנאצים, עמם שיתף פעולה.
ע' 265, 468.
- פיקל אריה (1910-1989), סוחר יהלומים בבלגיה. הקים ב-1936 מפעל יהלומים בת"א. מ-1945 – סוחר יהלומים.
ע' 64.
- פיקל קרול (1909-1989), סוחר יהלומים בבלגיה. הצטרף למפעל היהלומים שהקים בארץ אחיו אריה. בהמשך פעל כסוחר יהלומים בארצות-הברית.
ע' 64.
- פן אלכסנדר (1906-1972), משורר יליד רוסיה. הגיע לארץ ב-1927. חבר מק"י. פרסם משיריו ב"קול העם".
ע' 13, 27, 255, 421.
- פפירניקוב יוסף (1897-1993), משורר וסופר אידי, חי ויצר בארץ מ-1924, קשור מנעוריו לתנועת העבודה.
ע' 27, 277, 417.
- פפר איציק (1900-1952), משורר סובייטי נודע שכתב באידיש. חבר המפלגה הקומוניסטית של ברה"מ משנת 1919. לחם כקצין במלחמת העולם השנייה. הוצא להורג ב"טיהורים" שערך סטלין.
ע' 266.
- פרומקין השל (1896-1974), כלכלן. ממייסדי ההסתדרות הכללית וסולל בונה. פרסם מאמרים ב"דבר". חבר הכנסת הראשונה מטעם מפא"י.
ע' 122, 133-137, 147.
- פרנקו פרנסיסקו (1892-1975), גנרל, עמד בראש המרד הצבאי נגד ממשלת הרפובליקה הספרדית, אשר הוביל לכינונו של משטר דיקטטורי פאשיסטי, שכראשו עמד עד למותו.
ע' 226-227, 232, 234, 373, 471.
- צוויג ארנולד (1887-1968), סופר יהודי-גרמני. כפליט מגרמניה הנאצית, חי בחיפה בשנים 1933-1948. היה בין יוזמי "ליגה וי". לאחר שובו לגרמניה הדמוקרטית, כיהן כיו"ר האקדמיה לאמנויות.
ע' 417, 470.
- צידרוביץ' גרשון (?-1902), מרצה למשפט ולכלכלה, עובד המכון למחקר הכלכלה של הסוכנות היהודית. פרסם מאמרים ומחקרים על יבוא ההון, המסחר, שכר העבודה ורמת החיים של העובדים.
ע' 148-149, 151, 176, 195.
- צ'מברלין ארתור נוויל (1869-1940), ראש ממשלת בריטניה (1939-1940), בספטמבר 1939 חתם עם היטלר על "הסכם מינכן".
ע' 122, 269, 275, 278.

- צ'רצ'יל וינסטון (1874-1965), מדינאי שמרן ואנטי-סוציאליסטי, סופר והיסטוריון. ראש ממשלה בריטניה בשנים 1940-1945, 1951-1955.
ע' 220-222, 224, 226, 364, 470.
- קוסמודימיאנסקיה זויה – גיבורה לאומית סובייטית, עמדה בראש קבוצת בני נוער, שנאבקו בכובש הנאצי. נתפסה בידי הנאצים והוצאה להורג בדצמבר 1941.
ע' 241, 374.
- קסטן יעקב (קובי) (?-1911), פועל מוסך. היה חבר במפלגה הקומוניסטית הגרמנית, ולאחר בואו לארץ – חבר במפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית וחבר ועד סניף תל-אביב.
ע' 397-398.
- קצנלסון (ניסן) אברהם (1888-1956), רופא, מנהל מחלקת הבריאות של הסוכנות היהודית, ומאוחר יותר – של הוועד הלאומי. חבר הנהלת הוועד הלאומי. חבר מרכז מפא"י.
ע' 136.
- קרוסמן ריצ'רד (1907-1947), מדינאי, איש מפלגת הלייבור בבריטניה. היה חבר בוועדת החקירה האנגלו-אמריקאית לענייני פלשתינה-א"י.
ע' 123.
- קריניצי אברהם (1886-1969), תעשיין ומראשי התאחדות בעלי התעשייה, חבר הנהגת מפלגת "הציונים הכלליים" (המפלגה הליברלית), ראש עיריית רמת-גן.
ע' 139.
- קרנסקי אלכסנדר (1881-1970), מדינאי רוסי, מראשי מהפכת פברואר 1917 ברוסיה, כיהן כראש הממשלה הזמנית מפברואר ועד אוקטובר 1917.
ע' 141, 183.
- רוקח ישראל (1896-1959), תעשיין, ממנהיגי מפלגת "הציונים הכלליים", כיהן כראש עיריית תל-אביב (1936-1953), וכשר הפנים.
ע' 125.
- רוקפלר ג'ון (1839-1937), ייסד את חברת זיקוק הנפט סטאנדרד אויל בשנת 1870. המשפחה נמנית עם המשפחות העשירות ביותר בארה"ב.
ע' 233, 247-248.
- רידז'שמיגלי אדוארד (1886-1941), מרשל פולני. שותף להפיכה ולשלטון הימני-קיצוני של פילסודסקי. אחד מהשלישייה, אשר שלטה בפולין שלאחר מות פילסודסקי. בעיקבות התבוסה שנחל הצבא הפולני מידי הצבא הנאצי ב-1939, נטש את ארצו.
ע' 290, 315.
- רמז דוד (1886-1951), מראשי מפא"י. כיהן כשר התחבורה בממשלת ישראל הראשונה.
ע' 141, 183.
- רפטור ברל (1902-1989), מראשי ההסתדרות ומפלגת אחדות העבודה, כיהן כחבר כנסת.
ע' 127-128.

- שיידמאן פיליפ (1865-1939), מדינאי סוציאל-דמוקרטי גרמני. תמך בהשתתפות גרמניה במלחמת העולם ה-1. היה הקנצלר הראשון של רפובליקת ויימאר.
ע' 226, 248, 481.
- שכטר אליעזר (1902-?), מזכיר הסתדרות הפקידים בת"א, מזכיר מועצת פועלי ת"א.
ע' 28.
- שמורק אמיל (1886-1953), ד"ר למשפטים, מראשי הציונים הכלליים, מנהל מחלקת המסחר והתעשייה בסוכנות היהודית.
ע' 83-84.
- שנקר אריה (1877-1961), תעשיין טקסטיל (מפעל "לודו'יה"), מייסדה ונשיאה הראשון של התאחדות בעלי התעשייה.
ע' 39, 83, 139.
- שקולניק (אשכול) לוי (1895-1969), מ"מ יו"ר הסוכנות היהודית, ממנהיגי מפא"י, ראש-הממשלה השלישי של ישראל (1963-1969).
ע' 117-119.
- שרייבמן (שרי) ראובן (1903-1989), משפטן, מראשי מפא"י, היה מזכיר מועצות הפועלים בכפר סבא, ברחובות ובירושלים. כיהן כחבר כנסת.
ע' 128.
- שרגל יעקב צבי, משורר אידי.
ע' 417.

